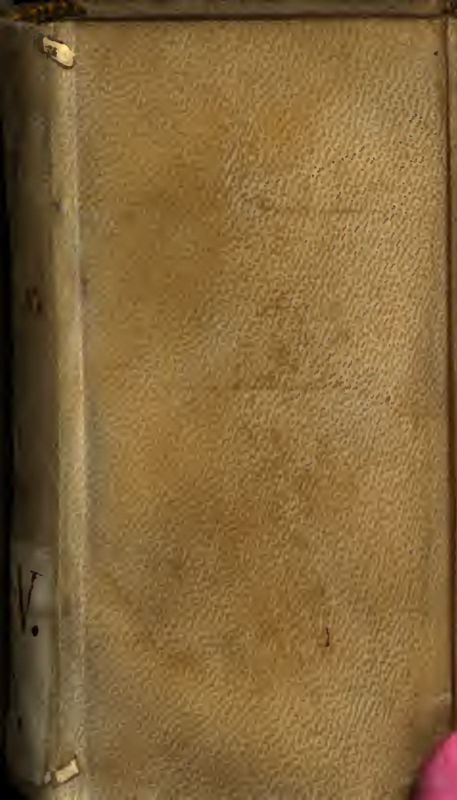

Ioh: Angelii
WERDENHA-
GEN. I.C.C.
de
REBUS PUBLICIS
HANSEATICIS
et earum nob.
confœderatione
Tractatus speci-
alis.

Bremen

Rostoch

Magdeburg

Hamburg

Lunenburg

Hildesheym

Cum Privilegio

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina Ioannis Maire. *Anno* 1631.

SVMMA PRIVILEGII.

ILlustrium & Præpotent. D.D.Ord. Fœderatarum Belgię Provinciarum decreto cautum est IOHANNI ANGEL. WERDENHAGEN IC.C. ne quis præter illius voluntatem toto septennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra Provincias excusos inferat, vendatve libros hosce, quibus titulus *Tractatus diversi in Imperij Romano, Germanici constitutionem eiusque Politiam Vniversalem, & hinc Speciatim maxime in celeberrimum Fœdus Hanseaticum eiusque Civitates & Respublicas omnes directi.* Quod si quis contempta authoritate D. D. Ord. directè vel indirectè, libros hosce totos vel partem eorum excerptim, hoc, sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere præsumpserit ; confiscatione exemplarium, mulctaque insuper, uti latius patet in ipso Privilegio, damnatus esto, dat. Hagæ in conventu D.D.Ord.Gen. 9.Septemb.1630.

A. PLOOS A THIENHOVEN.

Ad Mandatum DD.Ord. Gen.

CORN. MVSCH.

Privilegium hoc Ioh. Angel. Werdenhagen IC.C. *transtulit in* Ioannem Maire *Typographum & Bibliopolam.*

Inter HANSEATICAS Civitates & Respubl., post 4 Metropoles, olim & partim nunc

Principalium maximeque præcipuarum Urbium oppidorumve

BREMÆ,
HAMBVRGI,
LVNÆBVRGI,
HILDESHÆMII,
MONASTERII,
GOSLARIÆ.
TREMONIÆ,
VRATISLAVIÆ,
EIMBECCÆ,
DVDERSTADII,
NEOMAGI,
ARNHÆMIÆ,
ZVTPHANIÆ,
EMBRICÆ,
BOMMELIÆ,
HARDERVICI,
ELBVRGI,
WAGENINGÆ,
&
THIELÆ,

} Dnn. Consulibus, Syndicis, Pensionariis, Camerariis, Scabinis, & Senatoribus,

Hanc primam Specialis Tractatus sui quidem;

At secundam partem,

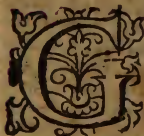
DORDRACI, AMSTELREDAMI INCKHUSÆ, BRIELÆ, WIRINGIÆ, MIDDELBURGI, ZIRICKZEÆ, ARNEMUNDI, DOMBURGI, ULTRAIECTI, DAVENTRIÆ, SWOLLÆ, CAMPENI, HASSELTI, HARLINGÆ, STAVERÆ, HINDELOPIÆ, WORCUMII, & GRONINGÆ,	Dnn. Consulibus, Syndicis, Pensionariis, Scabinis, Quæstoribus & Senatoribus;

Viris

Viris generis, munerisque,
Nobilitate, experientia, doctrina,
eruditionis & rerum usu
Clarissimis, eminentissimis,
Dnn., Fautoribus atque Amicis
omni observantiæ studio colendis;

S. C. P.

IOHANNES ANGELIUS
WERDENHAGEN,
I. C. C.

GENUS certè sapientiæ uti tutissimum, ita etiam meritò suavissimũ à rectè sentientibus habetur, Viri Amplissimi, & muneris dignitate conspicui, Fautoresque optimi, quod quis aut experientia addidicit piè, aut exemplo aliorũ in usum suum ita pertraxit. Nam consummatio sapientiæ in ore fideli sita est, ait *Eccles. in Syrac. cap.* 34. *v.* 8. & 9. Ἀ'νὴρ πεπαιδευμένος ἔγνω πολλὰ, καὶ ὁ πολύπειρος ἐκδιηγήσεται συνέσιν· ὃς οὐκ ἐπειράθη, οἶδεν ὀλίγα.

ὁ δὲ πεπλανημένος, πληθυνεῖ πανουργίαν. &c. id est: *Vir edoctus, novit multa: & multarum rerum peritus doctrinam explicare potest. Qui non expertus est, novit pauca: qui verò deceptus est, promptitudinem operis omnem habet.* Ceu quoque Tragœdus ille idem affirmat, dicens:

Non, quod putas te scire, scis, si usus deest.

Sic etiam Exempla ita fortiter movent, ut rerum ipsarum informatorium secum afferant; quod toties ipsa S. Scripturâ inculcat nobis. *Deut.* 3. 21. & 24. 9. & 29. 22. *Esai.* 51. 2. *Ierem.* 7. 12. & 26. 6. 18. & 44. 21. *Am.* 4. 11. Validiora enim sunt exempla, quàm verba, & plenius opere docetur, quam voce, *ait Leo Pap. in serm. de Ieiun.* quùm Exempla faciant, ut non tantum rem melius, & velut oculata fide intelligamus, *Bal. in l.* 1. *n.* 2. *ff. de Inst. & Iur.*, sed etiam inducant confirmationem. *Bart. in l. nemo. C. de sent.* & ipsam rem clariorem reddant. *l. pr[a]tor. §. quosies. ff. de coll. bon.* Velut omninò exemplis opus est, quæ sequamur, aut vitemus. *l. aut facta. §. fin. ff. de pœn.* Quippe *l. ead.* dicitur:

Exemplo alterius sæpè docetur homo.

Factum

Factum inde est, quod tanto cum studio passim historiæ commendetur utilitas; sicuti quoque Plutarchus prudentiæ, & sapientiæ initium in historiarum cognitionem reponit; atque Salust. testatur magno usui, rerum gestarum esse memoriam; quum ibi prudens inveniat, unde sapientior fiat, uti *Var. ait. lib.* 8. Debebat id quidem ita fieri: Verùm hoc adeò rarum est hodiè, ut vix mortalium quispiam amplius reperiatur, qui in vitæ præsentis imitamen gratum quid inde convertere laboret. Scire enim cupiunt omnes, sed facto id, quod quis cognoverit in historiis, comprobare nemo expetit. Sæpius audimus usque ad tædium, infinitos cum magnis amphiboliis non sine immensa jactantia congerere discursus, nasutulos, ut sese in multivaria lectione venditent grandiloquentes: quod si verò penitius acta & facta illorum examinentur, nil nisi futilitates & vanitates crepantes censeas. Namque quisnam est omnium, qui maiorum historias priscorumque seculorum antiquitates propterea recolat, quod in præsentem vitæ correctionem cuncta pertrahere velit? An non potius singuli id agunt, ut sal-

tem inde ostentationis gratia quem doctrinæ aut scientiæ cumulum sibi comparavisse videantur? Vsque in eam perversitatem sanè excurritur fermè à quibusvis, ut saltem scire & legisse præterita, atque futura prænovisse ac vaticinari inde multa queant. Nemo est, qui domi proinde ita secum habitare studeat, ut ex maiorum virtutibus imitandis aut vitiis evitandis exemplum vivum & verè vividum sibi sumere adoptet. Imò potius quilibet id sibi noxium & maximè criminosum putat, quùm omnes usque adeo superbissimè sapiant omnia. Sic igitur fit, ut etiam pueri præ senioribus & rerum expertis nasum rhinocerotis habere se sibi somnient. Si quis sit, qui moneat ea, quæ in pietate vera Iehovæ debentur; continuò non sine contumeliis & vitæ acerbissima persecutione cum veritate sua expellitur is foràs. Quis est, qui non ethnicos detestetur cultus quoslibet? Si quis verò cuipiam talem in actionibus vitæ singulis denotet, aut demonstret conatum horribilem; is certè eo ipso verbo statim in extremum calamitatum omnium detruditur exitium. Tam egregii se depromunt omnes solidæ pietatis & virtu-

virtutis amatores! O mortale genus hoc, in bestialitate sua & cœcitate infatuatum! Ore quidvis arduum sanctumque detonant multi; at in cordis abysso profundissimam nequitiarum colluviem abditam tacitè fovent. Nec se supremus aut imus heic facilè eximet, nisi quis in Christo renatus vivat Iehovæ. Namque, ut nunc in mundo est comparatum, penitus amor cœlestis in ardore sancto vigens erga Deum & proximum, ab omnibus etiam iis, qui se veros Christianos profiteri satagunt, exulat. Ita mundus planè sibi pœnæ loco vivit, quum nuspiam non rideatur Spiritus Christi. Imo Christiani sunt absque Christo & Spiritu eius; quia sibi in proprio carnaliter sapiunt cerebro, atque pudori hoc sibi ducunt, si in quibusvis actionibus aut privatis aut publicis, negotiationibusvè & commerciis ad pietatis & Verbi Cœlestis normā revocentur. An non continuò ad distinctionem talem recurritur: aliud est politicè, aliud theologicè quid tractare? Quasi Politicis rebus & actionibus nihil commune esset deberet cum vita sancta & imitatione Christi. An vitam hanc propterea vivimus, ut Deus Iehova debeat blas-

phemari à nobis, aut in Verbo suo nequiter vivendo refutari, & proximus odio fraude, ignominiavè affici, & tamen cœlum ingredi aut nobis promereri velimus his flagitiis? Qualem sibi homo heic somniat salutem aut cœlum? Carnale regnum, carnalem in exitu suo lacrymabili nancisцetur sortem. Nec tamen Iehova sanè bestiales, aut nequitiis suis immersas suo regno recipiet animas. Si Christus in vita, via & veritate est centrū; profectò ex hoc progredi omnes & profluere debent vitæ Christianæ operationes, nec ab illa citra iacturam salutis veræ deviari poterit. Quorsum igitur recedent tot odia, inimicitiæ, defraudationes in commerciis, depeculationes, spolia bellica, vis aperta & clancularia, rebelliones, calumniæ perfidæ, & reliqua crimina vitæ? Si Christiani vocari cupimus, quur non tales nos ipsis vitæ actionibus & factis nostris probamus? Christus passus est pro nobis, ait Apostolus, relinquens nobis exemplum, ut sequamini vestigia eius. 1 *Pet.* 2.21. Verum, proh dolor! in ea incidimus miseri tempora, in quibus ethnici longè probiores ipsis censeri queant Christianis. Quæ caussa? Quia quasi cum

lacte

lacte ethnicismum in educatione statim prima imbibimus, & potius inde quid, quàm ex Dei ore sapere cupimus: nec tamen quis est, qui hoc ritè animadvertat. An non igitur justè nos Deus tot afficit extremis flagellis? Sed veluti neque mortales singuli quid, absque solida pietate, boni perficiunt; ita neque minus in ipsis Rebuspubl. multa cotidiè committuntur errata. Historiæ, si semper veritatem profitentur, multa nos docere quidem possent: Verum quæ non suo vestiuntur pallio! Nihilominus id laudabile meritò inter civitates censetur omnes præsertim Germaniæ, quod mutua conservationis suæ catena ita fideliter cohæserint semper, ut mutuo sibi essent honestatis fulcro, in commerciis maximè. Inde Fœdus illud, quod Hanseaticum dicunt, ex longa antiquitate vires suas non illaudabiles obtinuit. Res gestæ eius plurimæ & fuerunt egregiæ. Sed non omnes constant. Quas perspicere mihi contigit, dum consiliis Hansæ ex aliquot annis interfui, connotare volui paucis. Cognovi in ipso decursu huius spacii, quod non raræ sint urbes, quæ sui incrementum & fortunam prosperiorem

huic debeant. Proinde magni censebatur olim, si quæ urbs Hanseatica dici posset: id laudi & honori putabatur non ultimo. Sed quid ad prisca recurramus tempora? An non hodiè exemplum insigne ante oculos est nobis in urbe Amstelredamensi? Quænam exigua eius exordia fuerint, alibi diximus. Verum incolarum industria in commerciis fecit,

Nomen ut istius totum iam pervolet orbem.

Notabile sanè & plusquam memorabile est carmen, quod de urbe hac vestra, ô Amstelredamenses felices, vobis nuper composuit Clarissimus D. Pet. Scriverius. Iure & urbis vestræ, & amici mei summi hoc facio, quod Versus eos, qui nunquam antehac vidêre lucem publicam, heic interseram; qui sic se habent:

PETRI

PETRI SCRIVERI AMSTELODAMUM.

QVAERITIS, *Hanseas inter cur censear urbes?*
Emporiúmque ingens Amstela Nympha ferar?
Cur mea per totum volitent nunc carbasa mundum?
Cur subeat leges Indus uterque meas?
Cernitis Augustam, quâ sum decorata, Coronam,
Et nitidum tollo celsa per astra caput!
Non hedera, ut vulgo, est; furiosáve stemmata tacto.
Auctorem, & causas hac habuëre suas.
In consulta suum petulantia Flandrica Regem
Cepit, & innocuo sanguine tinxit humum.
Hinc genitor movet arma; scelus nec linquit inultum,
Liberet ut natum, trux Fridericus adest.

Roma-

Romanaeque adsunt aquilæ; atque exercitus omnis.
Itur in excidium, maxima Bruga, tuum.
Protinus obsepto migrant commercia portu;
Amstela tum Sacro digna favore fui.
Sensit captivus, sensit Rex liber Paos
Amsteliósque suo pectora fida Duci.
Quid faciat? iam tum Grudios cum perdere vellet,
Me caput è Batavis tollere iussit aquis.
Cæsareaque meos illustrans luce Coronæ,
Tradite (ait) terris, tradite iura mari.

Multa & magna profectò tangit paucis, oculus iste litteratorum. Namque Imperialis illius Coronæ Insigne, cuius mentionem facit, ex insignibus meritis, & quidem variis erga ipsum Imperat. Max. I & maiores, Philippique Regis (ut habent verba Diplomatis sub dato in urbe nostrâ Schiedamensi 11 Februarii *Anno* 1490.) Vrbi & inclutæ Reipubl. Amstelredamensi attributum est à Maxmiliano Cæsare. Quum splendor autem & potentia huius Reipub. præ cunctis antiquis Hansæis in tan-

tas

tas vires accreverit, uti nunc patet undique, non sine fatali omine, à summo orbis Capite ipsi additam Coronam hanc pro insigni (quasi Corona civitatum omnium pridem esse deberet) vir iste Clarissimus ritè censet. Sed etiam alias laus sua debita, & earum quamque suo loco manet prædicatio. Non patitur angustia huius pagellæ, ut id persequar omne, quod optarem. Intentio tamen mea & votum ex ipsa apparet inscriptione tituli, & dedicatione huius. Nulla est civitatum omnium inter Hansæas, cui non solidam ex benedictione Iehovæ apprecer ὁλοκαρδίως prosperitatem & beatitudinem. Ipse libellus iste quoque dictitat, quûr vobis, ô civitates & earum Præsides optimi, eum destinaverim. An à vestro iure vobis peculiari unquam excludi queatis? Quicquid hèic dictum aut scriptum veritatis amori dabitis; cuius etiam errata, inter beneficia, numeranda erunt; quùm ad excusationem & laudem satis sit, amasse. Et quis tàm dirus & durus, qui non plurima ignoscat amori? Facietis idem vos pro pia benignitate, quæ etiam iustæ indignantiæ aut inclementiæ leges suas æquitatis imponere

re folet. Quantum in me eſt, non potero hac turbulentiſſima tempeſtate, quid comprecari cuique veſtrûm rectius, quàm ſi ex eadem S. Scriptura ſubnectam votum, à qua incepi: Vnde felicitas omnis in vos plenius redundabit, ſi ritè obſervetur. Sic ait *Syrac. cap.* 33. 3. Ἄνθρωπος συνετὸς ἐμπιστεύσει νόμῳ, καὶ ὁ νόμος αὐτῷ πιστός. *Homo intelligens credit legi, & Lex quoque ipſi fida erit.* Ideoque: Ἀκούσατε Μεγιστᾶνες, καὶ οἱ ἡγούμενοι ἐκκλησίας ἐνωτίσασθε. Verſ. 19. *Audite Magnates, & duces congregationis* (*Hanſæ*) *populi accipite auribus*, Cap. 34. 15: Φοβουμένου τὸν κύριον, Μακαρία ἡ ψυχή. *Timentis Dominum beata eſt anima.* Iehova ſit maneatq; omnium tutor. Valete, Havete. Dat. Lugduni Batavor. &c.

AD CANDIDVM LECTOREM, *de nomine Hansæ genuina explicatio.*

Mundus omninò disciplina sua justâ carere nequit, quum pertinax ea sit ubique perversitas mortalium, ut aliàs aut nequitiosa protervia, aut securitate nimia in perniciem irrueret sui ultimam.

DUæ sunt proinde Amice Lector, cõmuniones, quæ ex totius mortalitatis & multitudinis eius Universitate, sibi corpora quædam in Politiâ constituunt; quorum alterum ex legitima ordinatione naturæ, ceu iam in corrupto hoc vitæ statu correctionem disciplinarem accipit, iuxta Dei nutum enascitur: alterum verò in æmulatione aliqua, iuxta peculiaris intentionis instinctum, sibi schematis formam potius acquirit, quàm quod verum corpus repræsentare queat. Illud prius, veri regiminis dum modum simplicem sequitur, Reipublicæ naturam ritè in politica hominum conversatione induit: Atque proinde aut Monarchiam sub dominatu unius, aut Polyarchiam progenerat. Hac iterum duplicem Reipublicæ faciem, modo ritè introspiciatur, ostendit. Si enim ex suffragio omnium

omnium sit, qui aliquam vitæ degendæ caussa societatem contraxerunt publicam; Democratia dicitur, seu popularis status, in quo cives universi, aut maxima pars cæteris omnibus tum singulatim, tum viritim coacervatis imperant: sive centuriatim, tributim, sive curiatim iura maiestatis cum auctoritate libera usurpant. Bod. lib. 2. de Rep. c. 7. *Talis fuit in Republ. Romana, quum populus ius, & potestatem vitæ necisque haberet, quæ viguit ab exactis regibus usque ad Cæsares, ut rectè idem* Bodin. contra commun. sent. defendit hoc cap. 6. Meth. Hist. *Quod si verò Polyarchia non est omnium: sed optimatum saltem, Aristocratia dicitur, quum minori parti civium, paucisque inter eos, sive nobilibus, sive egentibus, sive bonis sive malis principalis potestas cōcedetur in reliquos singulos & universos in Repub.* Bod. d. l. c. 6. *Corpora autē hæc, sive Monarchicū sive Polyarchicum sit aut Mixtum, ceu legitimè ex Dei vicariatu in terris suam publicam exercent potestatem; ita etiam meritò iusto, in ordinatione dignitatum, suo fruitur & utitur statu, qui nulli temerè concutiendus aut labefactandus venit. Namque omnis potestas à Deo secundum ius essentiæ eius his solummodo attributa est; nec ad alios sine permissione*

illius

istius principalis originis transferri potest aut debet. Preinde etiam potestas talis auctoritativa aut est principalis superior; vel accessoria inferior. Principalis enim superior habet Imperium à semetipsa, neminemque superiorem nisi Deum agnoscit, propptereaque dicitur Imperatoria Regiave ea potestas, & Maiestas; summum vel merum imperium sibi constituens. l.penult.ff.de Inst.& Iur.tit. ff. ad l. Iul.Mai. Bod.de Rep. lib.1.c.6. & seqq. *Accessoria autem inferior est, quae ad unam ex principalibus superioribus statibus Regiminum legitimorum accedit ita tamen, ut, inde dependentiam suam tenens, ab eodem aliquo Imperium omne habeat, ceu quoque exinde ICti inferiorem hanc iurisdictionem Imperium mixtum appellitant.* l. 3. ff. de iurisd. Cur. lib. obs.21. c.30. *quum sit quasi depositum, aut, ad magisterium aliquod, concreditum iis, qui Magistratus nomen inde sibi obtinent.* Bod.lib.1.c.8. Geil. lib.1.obs.17. *Magistratus igitur est potestas publica eius, qui imperio sive Reipubl. praeest in statu regiminis, iuxta formam praescriptam à superiore. Veluti etiam tales Magistratus alii fuerunt Urbani, alii provinciales & extra urbem. Urbanique iterum aut Ordinarii, aut Extraordinarii. Ordinarii enim singulis*

annis ad munus suum ordinarium obeundum à populo apud Romanos solemniter comitiis centuriatis creabantur: Extraordinarij verò è contra. Atque utrique hi Magistratus erant Maiores vel Minores: de quibus cognosci potest. Ros. de antiq. Rom.

Alterum vero corpus aut sceleton potius, quod ex Universitate mortalium colligitur, potest dici illud, quod ex confœderatione una aut pluribus diverso respectu conflatur aut consuitur. Hoc autem quum non ita solida & legitima rationis forma coëat, uti prius iam dicta refert, sed saltem ex pactis, mutua benevolentia & consensus ita componatur, ut ordinem nullum superioritatis ad invicem admittat cum potentia coactiva: proinde quoque nullum Reipubl. fundamentum per naturæ suæ essentiam, nec statum ullum firmum dignitatis eiusmodi admittere valet. Sed quoties sociorum suorum æqualitatem & paritatem in hanc vel illam potestatem politicam sive ordinem transformat, vel solummodo in minutissimis etiam inclinat, statim à natura suæ genuina constitutione essentiali discedit, nec fœderatum corpus aut sceleton eius amplius repræsentat: veluti id plenius in parte 4. c. 17 *explicavimus. Etenim impossibile prorsus est, ut corpus tale ex eius-*

modi

modi membris inter sese ita coaptari possit, sicuti Respubl. vera requirit talia. Namque uti ordo superioritatis, & dispositio eius ad inferius omninò nequit perferre aut recipere paritatem; nec par in parem imperium habet ullum; ita nec fœdus sociorum usquam Rempubl. aut eius formam novit citra corruptionem essentiæ suæ. Ex quibus constat, in quàm crassam & planè inexcusabilem prolapsi sint multi magni Politici errorem, qui fœderi alicui Aristocratiam aut Reipubl. cuiusdam formam adulatorio modo adscribere ausi sunt, uti etiam nuperrimè id quidam compilator, in conatu tamen suæ inscitiæ satis serò demonstravit, quàm rerum politicarum absque fundamento sit ignarus; licet in pluribus se perquàm gloriosum ostentare gestiat. Absurditas certè est talis, ut propè eam exuperet, quàm in civitatis constitutione commissam à politicis passim scriptoribus suprà diximus, qui effecti huius locum ad subiecti rationem in Republ. retrahere ex ignorantia non sunt veriti. Veluti etiam non absimile quid committunt, qui cœcè omnem rerum abstrusarum cognitionem in vanas coniiciunt syllogisticationes, quibus misere nobilissimam ætatis partem frustrà iuventutem consumere Doctores, & operosè sumptus inanes in ijs perdere,

iubent, quum tamen eo ipso satis luculenter demonstrent, quod cæcos cæcitatis humana patronos se saltem præstent. Etenim quæso, quidnam vanorum terminorum connexione tali efficiunt aliud, quā ut angustias cordiū in scrupulositates varias abripiant profundius. Miserum illud rationis lumen, quod nil nisi cæcas metiri novit & innectere sibi tenebras. An inde luminis quid cæca rationi effulgeat, quod ipsum luce caret sua? Quum olim acris cum quodam, qui se talium in Acad. Iul. antesignanum ferebat, Corn. Mart. de dictamine hoc falso recta rationis scilicet esset concertatio; tandem post longa subterfugia egregiè pro cathedra, ex conscientia vi, coactus est confiteri: Quod homo à priori post lapsum nihil amplius posset cognoscere, sed inde omnis syllogisticatio summum esset argumentum maximæ imbecillitatis rationis humanæ. *Sic suis involvebatur notionibus primis & secundis, ut eas in lapsu Adami prorsus agnosceret à priori amissas, quum neque per illas differentia graduum ligni & lapidis in commixtione elementari posset deprehendier, nedum quod Spiritalis Fidei conceptui in divinis quid dictaret. Quorsum non opinio pertinacior in erroribus suis abripit corda mortalium! Nisi Verbum*

Dei undique lucernam pedibus nostris,
ut ait David. Ps. 119., *praestrat, facilè*
in quavis devia praecipites ruimus : At
huic quae propiora in omnibus, ea quoque
veriora cum eodem in aeternum manent.
Aliàs enim haec genuina errorum effica-
cia est, ut credatur mendacio, 2 Thess.
2. 11. *Proinde* ait Syr. cap. 33. 2. Ἀνὴρ
σοφὸς οὐ μισήσει νόμον. ὁ δὲ ὑποκρινό-
μενος ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν καταιγίδι πλοῖον.
Vir sapiens nequaquam odit Legem : In
hac autem simulatione utens, est tanquam
in procella navis, Namque quod im-
purum est, quomodo puritatem ede-
re valet? Et quomodo falsum, possit
esse verum? *Ibid. cap.* 34. 4. Imò Ver-
bum Dei sufficiens est, si quis recta
docere velit. *Ib.* 8. *Est sic, inter cae-*
tera humanae conditionis mala, etiam hoc
ludibrium non ultimum, sed prorsus pri-
marium, ut ex nominibus, aut verborum
lenociniis sibi sapientiam plurimi fingant,
quum tamen res ipsas nedum tangere di-
dicerint. Alii quoque ex invidia multa
dissiciunt nequiter. Quod ne pluribus
prosequamur exemplis, utemur eo, quod
nostri est instituti. Hansae nomen, quis est,
qui non ex tot seculis cognitum habeat ?
Quis interrogatus, dicat, se minus id in-
audivisse ? Sunt tamen, qui ausint ne-
gare, quasi quidpiam magni sub ea la-

veat. Ceu nuper quoque fuit, qui admodum incomptè putavit, quod vix lectione dignum quid de ijs poßit preferri; & tamen Corrasorem historiarum se profiteri voluit. Sic alter incognita calamo tradere, scripturientium more vanorum, deque ijs minas serere non veritus fuit. Quis non ineptias rideat inanes? Fœderu enim Hansai & nomen & origo satis arduum est, atque cotidianis tamen commerciorum utilitatibus egregijsque rerum gestarum actionibus refertissimum, ut plurimas exuperarit regnorum historias, si omnia extarent. Qui namque reges, & terrarum Domini fuerunt ad septentrionem, qui nam ad occasum aut meridiem, ortumve Europaum, qui non Hansaorum, huius vel illius Reipubl. ope, auxilio, usu commerciorum, navium, negotiationum, adsistentia commodoque in adsiduis mercimonijs, usi fuerint? Quæ non fulcimenta ipsum S. Imperium inde sentit? Quæ non in ipsis visceribus suis Germania nutrimenta experta est? Quas non infinitas utilitates belli & pacis tempore ex ijsdem percepit? Normannorum nunquam tanta fuißet audacia in excursionibus varijs, præsertim posterioribus seculis, nisi ab Hansais suas adsumpsissent vires in commeatu negotiationum. Nec toties Normanni ex irruptionibus in Albim,

bim, Visurgim & Rhenum flumina expulsi deterritique fuissent, nisi Hansæ vires & vigilantiam suam adhibuissent sedulò. Nonnè etiam alij hostes virtute eorum repressi sunt? Annon ille, cui Hansæ civitates adsistentiam suam præstitére, sæpius causa sua extitit victor? Quis igitur ausit illis communis patriæ denegare custodiam? Nonnè & ipsa Anglia illorundem, ope & auxilio se salvam in tot rerum conflictionibus conservavit? Quid non testantur eorum acta, res gestæ, & privilegia? Non certè frustrà a circumiacentibus Regibus concessa sunt cum tantu libertatis immunitatibus. Imò & ipsa Provinciarum Belgicarum Unio, cui sui imitaminis & æmulationis debet vestigia? Quinam fuerunt qui modum eum ab Hansis huc transtulêre? Nec novum tamen est nomen Hansæ inclutæ, quùm ex natione gentium suam trahat auctoritatem. Imò & fuit tale fœdus apud Saxonas, antequam Hansa convenientiori ornarêtur vocabulo à Vandalicis populis. Habebant enim olim ante secula plurima Saxonicæ civitates & Vrbes suum caput in commerciis, à quo dependebant, quùm nondum Lubecca esset condita. De Bardovico, nobilissimo tunc totius Germaniæ cum VVinetâ Emporio universali non omnia constant publicè,

quæ in archivis aliquot antiquiorum urbium latent. Multa inveni & vidi in Magdeburgensium phylacio chirographico. Lubecca ipsa, Hamburgum & Luneburgum exitio Bardovicensi suam fortunam partim originariam partim splendentiorem omnino debent. Posteà verò, quum Saxones, in urbes Vandalicas, suas transtulissent quoque Colonias cum commerciis, combinatio ea prioris fœderis rationem cum nomine commutavit, & sic vocabulum Hansæ in illustriorem abiit usum apud omnes vicinos & exteros. Etenim Hansa duplex erat ex Vandalico intellectus, ut & Onus & congregationem denotaret, velut adhuc apud Dravanos illos eius rudera loquelæ apparent: Namque lingua Vandalica non priscam semper retinuit radicem, quùm in 13 generales discesserit pridem disruptiones, quarum tamen medium Bohemica tenet; præter alias particulariores, ut iam per tres orbis terrarum partes penitus diffusus habeatur eius usus, nec ita vilis aut levis sit, ut vulgi inexpertum fert iudicium. Idem mihi nuper vir magnæ auctoritatis, & 12 linguarum peritissimus de Hansa nostra affirmavit, quod acceptio eius talis appareret adhuc in diversis dialectis. Mansit tamen Hanseaticis ea in potiori receptione, quâ Onus de-

terminatur, uti prima talis id non solum expressit fœderis notula; sed etiam extraneorum itidem hoc comprobavit locutio, quæ adeò vulgaris & popularis fuit, ut quoque historici eius mentionem faciant; Veluti idem apud Meierum in historia Flandriæ videre est. Locum illustrem Litteratorum decus insigne D. Pet. Scriverius mihi communicavit, cuius verba non immeritò huc referam: Diligentissimus (ait) rerum Flandricarum scriptor Iacobus Meyerus Annalium lib. 5. ad Annum 1160 *ponit: Conditum ab Theodorico Principe (Flandriæ Comite* 18.) *opidum novum in pago D. VVillibrodi,* NOVVS PORTVS *primò vocatus; dehinc* GRAVELINGA, *ubi arx nunc ab Carolo Augusto insignis educta. Idem ad Annum* 1168. *Eodem anno nova Privilegia, leges, & instituta tradita sunt à Philippo Comite* NEOPORTVENSIBVS, *quos in Latinis inde confectis tabulis appellat Oppidanos suos de* NOVO OPPIDO *&c.* Niewe Poort *enim significat, Novum oppidum, & oppidani vocantur* Poorteers. *Hic Theodoricus de Elsatia Flandriæ Comes obijt apud Grevelingos Anno Domini* 1168. *Patri successit Philippus Elsatius, Comes* 19., *magnus & gloriosus Princeps. De quo idem Meyerus* lib 6: *Ipse hoc*

anno (1168.) ZANDES-HOVIENSES, *hoc est*, NEOPORTVENSES *ab omni telonio ac* HANSA *(quam vocant. NB.) fecit liberos, unde alibi edidimus tabulas. Ecce, (inquit Scriv. porrò) in veteribus opidi Privilegiis Hansæ mentio fit ita, ut usurpata eo planè, videatur pro onere & exactione tunc, quùm primùm cœpit Fœdus Hanseaticum sive Hansaticum. Locus certè egregius, & qui unicè probando sit, Hansam sive Hanseam Onus, sive quoddam exactionum genus notare. Alii proferunt etiam ex veteri Codice Novi Testamenti, ubi pro eo, quod Latinè dicitur, Concilium fecerunt in eum, Germanicè legitur fecerunt Hansam. &c. Sic etiam hodiè consuetudinem inaugurationis habent mercatores Hanseatici, ut illum* Hanselen *dicantur, qui nondum in aliqua civitate Hansæ fuerit. Quam mirè autem ICti & Politici aliàs in huius vocabuli explicatione se torserint, id ex ipsis patet Imperii aliquot Recessibus, uti inferius hoc in* cap. 22. de Megapol. *explicatum fuit, cum quibus potius faciendum esset, si ad Germanismi sensum quid; propter auctoritatem Imperatoris, & in honorem Imperialium Constitutionum foret retrahendum. Sed nec minus plurimos vocabulum Gothicum Ansi, quo proceres suos inter semideos*

deos referebant eagentes, ut Iornandes de rebus Gothicis lib. 17. *meminit. sollicitos tenet, Gothi, ait Iornand. proceres suos, Romanis devictis, Fuscoque Duce extincto, quasi qui fortunam vincebant, non puros homines sed Semideos, idest, Hansos vocavêre. Unde etiam Hansiones, vel Hansônes viri praecellentis fortuna & magnates inde dici soliti sunt. Sed quur civitates Hansaea hoc superbo nomine notari nolint, dictum est alibi. Sic etiam de Ansariis Roma, in Casiorum Viridario tabulâ marmoreâ, è via Salaria illuc adducta Epigraphe hac legitur, quam Dn. Petrus Scriverius vir, antiquitatis studiosissimus & litteratissimus, ita mihi communicando delineavit:*

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS.
ANTONINVS. AVG.
GERMANICVS. SARMAT. ET
IMP. CAESAR. L. AVRELIVS.
COMMODVS. AVG.
GERMANICVS. SARMATIC.
HOS. LIMIDES. CONSTITVI.
IVSSERVNT. PROPTER.
CONTROVERSIAS. QVAE. INTER. MERCATORES. ET.

† MAN-

† MANCIPES. ‡ ORTAE. ERANT. VTI. FINEM. DEMONSTRARENT. VECTIGALI. FORICVLARI. ‡ ET. ANSARII. ‡ PROMERCALIVM. SECVNDVM. VETEREM. LEGEM. SEMEL. DVNTAXAT. EXIGVND - - - - ‡

Quum vetustate inscriptio hæc nonnihil attrita appareat, non iniquè coniecturis indiget, in nonnullis, quæ substitui videntur. Al. MVNICIPES. *tamen Mancipes viarum, ut notat Scriverius noster, in alia quoque inscriptione vocantur. Sic & Al.* FOVENCVLARIS. *habetur. Sed dubium est vocabulum, nec certò constat, quid per Foricularium vectigal intelligi velit; An potius Foricularij cum Ansarijs certamen fuerit? aliàs Ansarium vectigal nimis onerosum foret, an potius Ansarij promercalium sc. rerum & præoccupatores fuerint?* uti Colum. lib. 11. c. 1. *loquitur his verbis: Pecuniam domini neque in pecore, neque in alijs rebus promercalibus occupet. Videlicet in re empta pretium ita occupatur & hæret, quo minus in alium usum transferri queat; quum fænori ita locari, aut merci*

merci impendi pecunia debeat , ne otio languescat &c. Sed etiam plures cognationes hoc vocabulum apud priscos invenit adeo, ut etiam quasi proprium nomen multis fuerit attributum, sicuti idem ex alia inscriptione ibidem R. videre est, in musæo Carpensis Cardinalis, hoc modo:

ANSIO. CAES. MINISTRAT.

ERASTVS. VEDI. CAESAR. MINIST. LICCEIA. L. O. L. D.

Ita ANSIVS *quidam, ait rectè Scriv. d. n., Cæsaris ministrator fuit, In alijs quoque inscriptionibus est; Ansicius, ut L. Ansicius Iustinus: item L. Ansicius Quintinianus. Verum quum hæc pluribus examinanda nobis veniant in 5. parte, ubi de Emporijs Universalibus & eorum iuribus, privelegijsque agendum historicè nobis erit, tunc ulterius id deducemus.) Interim, bone Lector, hæc tibi pro nominis Hansæ ratione quasi novisse sufficiant. At quæ facies in reliquis huius sit libelli, ipse cognosces facilè, quum non pauca ex ipsa experientia produxerim, ita tamen, ut exscrinijs & Archivis quædam non inutilia mihi fuerint suppeditata: Velut etiam summi viri minimè dubitarunt, non improbandum hunc laborem.*

borem nostrum patriæ Illustrandæ navatum esse. Obtrectatoribus verò qui satisfacere queat, ceu nemo mortalium adhuc inventus est, ita nec ego in eo multum laborabo; sed potiùs optimo genere vindictæ, contemptu, altitudineque animi pii, & propositi recti conscientia liberè calumnias & nugas iniuriosas quæuis retundam. Faveas itaque, pie Lector, mihi, & salvus maneas diu, & gratus hæc accipias, bonæ menti addictus semper. Val. Lugd. Batav. d.

IN

IN HANSEATICA

HANSI ANGELI WERDENHAGII,

Viri Clarissimi, Doctissimi, & in eâ materiâ versatissimi.

FOEDERIS HANSAEI *libertas, saucia dudum,*
Iam propè perpetuæ filia noctis erat.
Non mercatores priscæ commercia famæ,
Non urbes norant pristina iura fori.
Non maris imperium, terrâ fluviisque vagatum,
Exciderantq; Albo nomina tanta suo.
Nec, nisi cum vitio, poterant numerare Senatum;
Ipsum etiam nomen delituisse ferunt.
Non tulit Helmstadiis doctor dimissus Athenis,
Et Magdenburgæ Syndicus ille plagæ.
ANGELUS *excussis reddit commercia chartis,*
Narrat & historicâ pristina iura fide.
Eruit HANSAEAS *priscis annalibus* URBES,
Ingentique animo suscipit illud ONUS;
Prodens VANDALICAE *monimenta fideliter* HANSAE.
Accipe præconem, nobilis Hansa, tuum.

Ille

Ille triumphantis perrũpit nubila noctis;
Navigeraque suo lumine clarat aquas.
Sic tractare HANSAM, *res* HANSI *nomine digna.*
(Conveniunt rebus nomina sæpè suis.)
Et quia Semi-deos proceres Geta nuncupat Hansos;
Angelus hic HANSI *nomine dignus erit.*

P. SCRIVERIVS.

Lugd. Bat. III. Id. Decemb. 1630.

In Eadem ad Eundem.

PEr varia ivisti Tu pridem munia vitæ,
Explorata velut cũcta tenes animo.
Ergo quis melius Te noscat singula cursus?
Publica quid Res sit, nemo tenet potius.
Et tamen haut magno tibi sumis nomine mentem,
Gloria ceu plures tollit inops animos.
O utinam multi possent hæc cernere tecum,
Sanctior eveheret quemlibet hinc Pietas!
Ah pereant, belli quos sic juvat usque libido,

Hos

Hos vitę in pœnas dũ rapit ira Dei.
Non decet hoc Chriſtos; ſed fœdus pangere tale
Diſsipat artifices, nec creat inde fidem.
An pius is poſsit dici, qui vivere Chriſti
Verbo non ſatagit, ſed trahit orbis amor?
Talibus hæc præſens imbuta eſt moribus ætas;
Inſtruit & ſobolem talibus uſque parens,
Divitias ut hians fulvo ſibi congerat auro,
Et teneat culti iugera multa ſoli;
Magnificas ut in exhauſtis ſibi ſumptibus ædes
Extruat; hincque aliis nobilis eſſe queat.
Haud cordi eſt pietas cuiquam, ſynceraque virtus;
Sed carni ſervus quilibet eſſe cupit;
Vnde honor atque fides, morumque politior ordo
Deſiit, ac vitiis dedita vita manet.
At Tibi debentur maiora encomia, quando.
Nos Chriſti in vitam vertere cuncta iubes:

Ceu simul historiæ tractas monumenta, docesque,
Mundus ut in vanum quælibet arripiat.
Hæc certè ingenuos animos industria signat;
Hoc sanè est solidæ cognitionis iter.
Nil, nisi in Eusebiâ, dum concipis, actaque cuncta
Ad pietatem hominum quando adeò retrahis.
Fœdera sic nobis commonstras vera, docesque
Fœdere cum cœlo nectere Christicolas.
Cœlica quod sapias, dedit hoc tibi cœlica virtus:
Hinc etiam referes sancta trophæa Tibi.
Alma Trias, precor, ut tantos Tibi prosperet ausus;
Omine qui cedant auspicioque bono.

GERLACHIUS LUTHETUS
Fris. Or.

IN RESPVBLICAS ANSEATICAS,

Amplissimi & consultissimi Viri,

DN.

IOHANNIS ANGELI WERDENHAGII,

Iurisconsulti celeberrimi, & Politici Clarissimi.

EPIGRAMMA.

Ceu furit in validos bellatrix machina muros,
Sulphureo, & rapidos, egerit, igne, globos:
Machina livoris, sic contra ANSATICA *sæpè*
Fœdera, desævit, virus ubique vomens.
Fortiter his, IANVS. *furijs*, WERDHAGIVS *obstat:*
Obstat monstrando, dexteritate sua,
Quid celebrata diu Respublica *iuris & æqui*
Possideat, quicquid vendicet, hæcque probat
Cæsaris assensu Caroli *firmata potentis,*
Ordine qui quartus, quando creatus erat;

Conventum facies, quid consuetudo requirat;
Observata fori, cuncta que lecta diu
In certam methodum redigit, cultuque venustat,
Invidiam calamo, crimina iure domat.
Ut docet egregia, contextus hic, arte, libellus,
Ingenij specimen, iudiciique decus.
Clarior ast operis laus est, quo clarior ille,
Sub cuius celebri nomine prela subit:
Sic clara testis, Brunonia Iulia *fama,*
Quæ genii prodit, tot monumenta tui:
Eximii testes, per Teutona regna Dinastæ:
Hallensis testis, Rexque potens Daniæ:
Testes imperii, conventus, nobilis alto
Eloquio adiuti, consilioque tuo.
Perge ergo antistes Themidos, iurisque perite,
Ingenii fructus, edere velle, bonos:
Sic merita Angelii, *quivis colet angulus orbis,*
Nomen in Eois, Herperiisque locis.
Quod superest, toto subnixè corde, percepto,
Cõplexus quondã, qua probitate patrẽ
Collegam certum, intra Hansatica munera pridem,
Digneris tali me pietate, fide,

Conſcriptum à
MARTINO TANCKEN, Megapol.

Amplis-

Amplissimo & Consultissimo Viro

DN. IOHANNI ANGELIO VVERDENHAGEN, ICto,

suum de Rebuspubl. Hanseaticis tractatum edenti.

WERNHAGI, crebâ cuius scribente, Quiritum
Decrescit perpes Graiugenumque labor,
Intactis, Cives, dum prodis Foedera, pennis;
Hansatici teneant quo sua pacta modo:
Hansaticum vox es, pleno cantâris honore,
Et te cantatum gloria casta notat;
Nec modo Te Cives dicunt, sed, pectoraquorum
Ingenium tenet hinc, judicium inde sagax,
Incumbis Famæ, quæ, me non augure vano,
Te vehet ad gentes, Te super astra vehet.

honoris ergò
I.
GERHARDVS MEIER, Lubeccens.

Mirabile Auctoris fatum.

NVlla dies syncera mihi profluxit ab ortu
Solis ad occasum, nec fuit hora bona:
Quin homines etiam tot perfida damna, furores,
Et vitæ technas supposuêre suas:
Quodque bonum volui, mihi mundus semper in atras
Convertit sordes, nequitiamque suam.

Nihilominus
IEHOVA SALVS MEA.
Ad
Votum hoc cotidianum permanet.

IHesu principium meum,
Idem finis ades mihi;
Facta, oro, mea tempera,
Sancto in vulnere sanguinis
Abstergens mihi crimina.
Fac, ut cum Patre Spiritus
Adsit perpetuò mihi,
Me ducat, regat, incolat;

Nec

Nec desit tua gratia
Cordi, cœlica nec Fides,
Ceu promissio fert tua;
Sèd lucem mihi præferens,
Tu duc tramite me tuo,
Verbi dic[illegible]am Tui;
Ac da, rebus in omnibus
Abs Te semper ut ordiar,
Fidus progrediar Tibi,
In Te denique desinam,
Ac vivam & moriar Tibi,
Arbor ne sterilis fiem:
Mundus nîl aliàs mihi
Lucro proderit in suo,
Et vitâ minus in sua,
Ipse hoc ritè sat ut mones.
Nî Tu des, miseri nimis
Nobis proficimus nihil;
Quin & nîl simul hinc sumus:
Quùm nos simus id unicè
In Te, quod dederis bonus.
Ergo principium meum
Es Tu, finis & hic manes
Vitæ perpetuò mihi;
Id Tu perficias modo,
Quod crux, mors, meritum, cruor,
Et promissio fert tua.
Audis hoc, Deus? Audias
Ihova hoc cotidiè, precor.

Strace

Sirac. cap. 33. v. 3.

Ἄνθρωπος συνετὸς ἐμπιστεύσει νόμῳ· καὶ ὁ νόμος αὐτῷ πιστὸς, ὡς ἐρώτημα δήλου.

Homo intelligens certa fide Verbum Dei amplectitur: Et lex ipsi certa est, tanquam sermo clarus.

TRACTA-

TRACTATUS SPECIALIS, De CIVITATUM HANSEATICARUM

Antiquo celeberrimoque Fœdere, eius origine & fundamentali Constitutione vera:

PARS PRIOR, *aliàs respectu antecedentium* TERTIA.

PROOEMIUM.

Rationem connexionis indicans.

QUI tamdiu, quasi dedita opera, in hoc desudarunt unicè, ut tandem dulcissima nostra Germania in hanc, quam ante oculos nunc (proh dolor!) videmus, confusionem, quæ proxi-

mo gradu ab ultima eius fermè rui- na abesse apparet, portruderetur; iis etiam inter alia commoda patriæ communis antiquum illud, & maximè inclutum Fœdus Hanseaticarum civitatum extremo fuit odio, quod miris huiusq; oppugnarunt modis. Quum enim ex eo, nescio quam, obductam ante conspectum suum æmulationem sibi putarent mavevoli, perpetuo studio hoc egerunt, ut non tantum illi invidiam apud plurimos concitarent; sed etiam suspiciones varias superioribus contra idem & eius membra instillarent. Atque ut eo rectius ad scopum suum præfixum collimare possent, ferventioresq; inde persecutiones potentiorū in hoc convocare illis non adeò esset difficilè, (ceu ingeniosam semper se exhibet arguta procacitas) miris usi sunt artificiis. Alii in dubium vocarunt eius originem, & ex meris factionibus illud ortum dixerunt: alii eius constitutionem subdolam putarunt: alii eius libertatem & iura iniqua clamarunt atque intolerabilia: alia civitatum aliquot flagellarunt statum, ut inde conclusiones contra illud firmiores ex earum ineptitudine consuerent: alii alias confinxêre rationes illicitę
inten-

intentionis, atque eas calumniis interdum satis acutis consperserunt. Nec pauci fuerunt, qui omninò libertatem cunctam membris eius abscinderent. Qui in opinionibus suis & affectibus ita præpediti hærent, nunquam sanè verũ de re quacunq; iudiciũ concipere & depromere noscunt. Ideoq;, hunc quum ita in illis mordacẽ deprehenderem errorẽ, coactus sum ex amici alicuius mei scriptis & suggestione antecedentes duas partes fundamẽti generalis loco præmittere, ut sanioribus oculis non tãtum hunc præsentis negotii tractatũ introspicere & secum exactius examinare, sed etiam alia penitius, quæ ad politica fundamenta in reliquis cunctis pertinent, intueri discerent. Etenim qui in primo principiorum vestibulo aberrat, ille pedetentim in quævis absurda proclivi abripitur ita lapsu, ut non facilè inde emergere valeat. Velut quoque illi omnes, qui tot præiudiciis variis civitates Hanseaticas & earum nobilissimum fœdus hucusque supprimere conati sunt, ex ipsa didicêre experientia, qualem exitum inutiles nanciscantur plærumque lites & rixæ. Annon vetustissimum est pro-

verbium, quod concordia res parvæ crescant, & discordia etiam maximæ dilabantur? Nonnè etiam pueris & impuberi ætati sedulo id inculcare solemus? Quei fit tamen, quod seniores ad eam prudentiam & pietatem non perveniant, aut incapaces eius semetipsos reddant, quæ pueris promptior aderat? An ita prorsus nobis ipsis excidimus, ut, præ affectuum nimia vehementia, nostræ non amplius simus mentis compotes? Meritò igitur de nobis pœnas & supplicia tot atrocissima Deus sumit, quum stulti tam crassam virtutis & pietatis omnis occœcationem & ignorantiam nostri officii tanto affectemus studio.

Sed ut tandem isti osores fœderis huius optimi cernant, quid boni sub eo lateat, & quod magis toti Imperio Romano-Germanico honori emolumentoque sit summè necessario, quàm quod eidem incommodi quid creet, in sequenti libello id plenius explicabimus. Non certè quid indulgebo affectibus, à quibus alienissimus esse cupio, quum eorum importunitatem in cunctis hodiè satis accuratè perspexerim, & didicerim ex mortalium actionibus. Vidi & expertus

pertus sum quanta eorum sit sævitia & stoliditas furiosa, qui se nimium fervidi, omni melioris rationis gyro excludunt. Veritatis palma solummodo porrigenda est verè candidis: unde nec adulatorem heic agam. Nec sanè caussam ullam habeo civitatibus abblandiendi. Etenim quàm crudeli persecutione me petierint aliqui istorum hominum id publicè constat, & in ore fuit quamplurimorum, etiam eorum, quibus mea non adeo integrè constiterunt merita. Quamvis itaque ansam satis palpabilem haberem & caussæ sufficientes adessent, quur parti adversæ eorum & osoribus magis me adsociarem, quùm tam ingratissimi imo & crudeles in me, qui per tot annos non ultima pars & membrum fui ipsorum consiliorum, extiterint; tamen absit, quod potius affectibus mancipium meis me dolorique, quem iustissimum prętendere possem, quàm veritati debitum sistere clientem velim. Non criminantibus criminationes regerenda, sunt: sed Christanum me pium rectius ostendere conabor in omnibus. Vindicta est Iehovæ, & homini verè Christiano nihil nisi dilectio proximi competit; nec id

curabo, quod tam turpiter aut miserè me expoliarint aliqui, mortisque generi crudelissimo innocentissimum destinare, & petulantius sub specie amicitiæ dedere non veriti fuerint. Tum quoque ex publico bono omnia veniunt censenda; & facilè errat, qui non ex verbo Iehovæ, iuxta eiusdem præscripta, & salutis publicæ rationem aut ædificationem iudicium sibi de re quavis format. Dicã quod res est placidè, nec me movebit ingratitudo, quæ cuique ingrato sua suo loco reponit supplicia. Neminem enim bonum decet propterea in malitiam concedere, quod ipsi vicinus sit malus. Provoco ad eorum, qui mihi assidere in publico consiliorum consessu solebant, conscientiam; nihil nisi æqua & pia unquam quæsivi, absque ullo mei commodi respectu. Attamen quis calumniantibus calumnias regerat, nisi bonas cõmaculare aut perdere potius velit horas temporum? Gaudeo in eo, quod plus boni præstiterim, quam insidiatores potuerint mihi retribuere mali. Nisi Iehova fuisset, ait David, tutamen forte, in miseriis concidissem proculdubio illis victima, aut præda. Sic titulus Christianitatis valdè multas
con-

contegit ferocitates quidem; at væ illis, qui se tanta malignitate in Angelum lucis transformare student, ut sub Christi specie summè acutis proximum eludant dolis ac periculis. Quisque malus suum sibi satis commodo tempore consarcinando præmium deproperabit. Quod bonum & utile quis deprehendit mecum, quur illud suas apud bonos non inveniat laudes & encomia? Nec rei usus propter abusum malorum convellendus aut condemnandus, rejiciendusvè est. Si qui sunt, qui adhuc Fædus hoc nobilissimum & antiquissimum variis argutiis explodere non desinant, non tàm eius scitam compactionem certè, quam eius abusum taxare poterunt. Et quis est sapientum, qui non defectum potius & morbidam vim, quàm rectitudinis intentionem ullam improbet? Res ipsa ex sequenti id descriptione attestabitur, quæ fœderis talis multivaria cōmoda sint, si modo quis absq; invidia hoc censere ritè, & ad Libertatis eius staterá, distinctionem civitatum tàm ratione privilegiorum, quam originum pensitare justè noscat. Etenim non ita magna est diversitas inter civitates Vandalicas & Sa-

xonicas juxta juris Germanici constitutionem & cõsuetudinem, at magna inter reliquas passim, quæ tales exemptiones nullatenus agnoscunt, ut in antecedentis tractatus *part.* 1. *cap.* 4 & 5. & *part.* 2, *cap.* 6. & 7. luculenter satis demonstratum est; quod etiam in sequentibus ipsius fœderis Hanseatici conditionibus res tota clarius explicatum dabit. Saxones autem quum semper in tuenda libertate fuerint ferventiores & præstantiores, eamque tot periculis evicerint, de iis primo loco agendum est omni iure, ut civitatum earum liberior status magis inde patescat.

CAPVT PRIMVM.

De origine civitatum Saxonicarum, cum gentibus earum, ubi simul non leves aliquot historicorum deteguntur errores.

AB eo tempore, quo Tuisco sive Tuistho aut Tuizo Gomeri filius, à quo Germani dicti sunt Noachi nepotes, ab avo missus est cum 20. Ducibus in Europam anno 131, post diluvium, iuxta Chronologorum affirmationem, atque regnum Germanorum

norum Sauromatarumque condere cœpit, variæ quidem gentes & populi, ab auctoribus suis variis nominibus insigniti, mutuis incursionibus commigrationibusque variis, & miris in Germania, & maximè in eo tractu ad mare Orientale sive Balthicum, quem nunc ex aliquot seculis fortissimi Saxones feliciter possident, se defatigarunt. Veluti etiam Gambrivii Cimbri sive Cimmerii, Suevi & Vandali primi semper usque ad Alemannorum Hunnorum Boiorumque ætatem præcipui floruerunt; Hæ tres vero posteriores nationes nec minus sibi primas miris & variis motibus per aliquot secula vendicarunt partes. Donec Franci cum propagine Sickingeri Celtis, Gallis & Illyricis suam quoque exererent, ante Romam conditam, fortitudinis eminentiam. Sed Illyrici postea facilè Romanis ceu viciniores in subiugationem concessere; quum tamen Romanis Boii, Suevi & his commisti, nomine adhuc alio simul notato, Saxones quorum parentes Cimmerios rectè vocat Goropius Becan. in orig. Antwerp. lib. 6. circa fin., Romanis fortes & indesinentes facerent impressiones adeo, ut etiam Suevorum Dux

Brennus circa annum *Mundi* 3570, id est ante Nat. Christ. *ann.* 401, ad Hebdom. Daniel initium 9, Romam occupavit. *Alsted. in Chronol. c.* 21. Saxones vero sive Chauci aut ut tunc fuerunt appellati à locis Campestribus Angriarii &c. Cimbris suis tanquam maioribus à principio quidem præliminares præstitere vires & opem adversus quasvis aliorum populorum incursiones: verum postea quoque admodum dissilire inceperunt, ut mutatio rerum & animorum momentanea propè id fert: veluti præsertim Germania adsiduis conflictata & flagellata fuit litibus, bellis, & distractionibus. Etenim nulla terra Europæa tàm miris & crebris frequentibusq; mutationibus expulsionibusq; ac mutuis laniemis & conflictionibus, propter obstupescendam fertilitatem omnium fructuum & faciliorem cultum vivendi, æquè fuit obnoxia, quam Germania. Vnde etiam non tàm conditione urbium aut civitatum fuerunt solliciti eius incolæ, quàm ut sibi in maritimis locis & remotioribus, maximeque uliginosis udosisvè tutam constituerent habitandi sedem; velut id expresse videre est in Cimbris &

Gam-

Cambriis, qui se receperũt ad Chersonesum, & illam Cimbricam, quam Iutiam hodiè dicimus, & insulas adiacentes Fioniam, Falstriam, Sielandiam & Lalandiam, unde rectius conservationi posteritatis suæ invigilare & se ab iniuriis aliorum defendere possent. Boii vero pulsi in superioribus temporibus ex Boiemia sua Hercyniaque à Marcomannis Sueviæ populis, vestigia priorum, rege Ciconio, sequuti sunt, & pedem ulterius protulerunt. Atque quum iam inter amnem Padum Alpesque omnia occupassent, Pado traiecto, non Hetruscos modò; sed etiam Vmbros veteres colonos agris pepulerunt, Anconam usque omnia in potestatem suam redigendo. Cis Appenninum tamen se tenuerunt. Atque ut eo firmiores haberent sedes, nec facilè indè repelli possent, rectiorem modum se suosq; conservandi, & statum suum muniendi didicerunt, exemplo eorum, quos debellaverant. Condiderunt itaque cum Brenno Duce, Suevorum simul Mediolanum, Ticinum, Comum, Hochosenam, Teutonicam, Senam, Brixiam, Veronam, Bergamum, Tridentum, Vincentiam, Mutinam, Parmam, Bononiam, Laudem

dem Pompeiam, & alia quædam oppida instaurarunt. Fuerunt autem Boiorum tribus in Italia 112. Et Bononia caput fuit illius Reipubl. ibi erectæ, quæ ipsis Bolobonia dicta est. Vnde Brennus perquam diuturnum bellum cum Romanis gerere nõ destitit, quod adeo continuarunt posteri, donec etiam Romam occuparint, ut antea dictum est. Ac nisi Camillus ingenti clade Senones expulisset, Romamque tanta fortitudinis alacritate liberasset, tota subiugata cessisset illis Italia. Etenim sic tuta habebant receptacula in civitatibus illis, quas circa ea tempora, quo Romæ Capitolium fuerat erectum, *Anno Mun.* 3360. ante Christum natum *Anno.* 611. condiderant, ut non facilè possent superari. *Alsted. in Chronol. c.* 21. *pag.* 203: Quippe possiderunt eam partem Italiæ ultra 400 annos, donec P. Cornelius Nasica Scipio illos vi extrema coëgit, ut ex Italia usque ad Noricos & Tauriscos remigrarint, & inter Danubium Dravumque sedes receperint. Quum vero Germania interim adeò multitudine populorum cotidiè accresceret, inde in varias partes terræ excursiones & migrationes institutæ fue-

fuerunt, de quibus alii agunt passim Historici, quibus quoque in his suas linquimus relationes. Saxones vero, sive Gambriviorum filii, quum nec minus numerosa multitudine posterorum accrescerent, & frustra, absque nominis eorum crebra mentione facta, aliis se submiscuissent populis, tandem ex angulis suis Cymbricis & Albidos atque Visurgis alluvionibus continua terrarum proximarum occupatione, extenderunt potentiam suam, & possessiones tales suis firmioribus nonnihil viribus munire cœperunt, ut eo feliciores possent facere in intentione sua progressus *vide Bunting. in princ. Chron. Brunf.* Ideoque ante Christ. nat. *Anno* 320, secundo post obitum Alexandri Magni annno Hebdomadis Danielis 20, statim post Iubilæum mundi 73. & Moisis 23. *Anno Urb. Rom. Cond.* 432, quo tempore à Samnitibus apud Caudium simul victi Romani fuerunt, Chauci sive Saxones, qui etiam aliis nominibus vocati sunt, ut patet ex Transalbinorum, Normannorum Nortluidorum, Angrivariorum, Cisalbinorum &c. appellationibus, Stadam oppidum ad Albim primum, quo se pridem ex Cimbria receperant,

rant, fortioris tutaminis ergo conditum, uti propterea antiquissima urbium Saxoniæ perhibetur, erexerunt, & muris obvallarunt. Namque quum haberent inimicos Danos, totque obruitiones & disiectiones gentium cotidiè cernerent, & hoc ex defectu munitionum fieri observassent, hanc curam fortiorem inierunt, quod à Boiis ita in Italia & à Brennone vicino, velut etiam à Grunone, fratre Regis Sicambrorum, qui *anno Mund.* 3586, *ante Christ. nat.* 378, *Vrb. Cond.* 374, Groningiam Vrbem Frisiæ condiderat, factum esse addidicerant. Verum non eodem usi sunt semper studio, quum saltem montibus & locis eminentioribus arces imponerent, at palustribus & udosis aut campestri planiciei aliter se accommodarent. Velut etiam propterea, Sassones dicti sunt, quod firmiter ibi sederent & possessionem obvallarent, quam semel acquisiverant, quod in nomine Holsatorum, quasi sylvis insidentes, quoque satis clarum est. Inde ex his Saxones progressi simul fuerunt, atque ex talibus angulis ulterius progredientes totum illum tractum, quicquid ab Holsatia Albis, Visurgis & ulterius propè Frisones usque

usque ad Hercyniam sylvam & Thuringiam intercluditur regionum conterminationibus, occuparunt, & id omne in eorum cessit ditionem. Tribus autem postea potissimum celebrati sunt, à diversæ regionis situ, nominibus, ut alii versus ortum circa Hercyniam sylvam & Albidos fluminis ripam habitantes Ost-Saxones, aut Ostvali, reliqui VVestphali & Angarii dicti fuerint. Novi quidem, quam mire heic historici de appellatione & origine Saxonum se torqueant, uti etiam *Albert. Cranzius in præfatione Saxoniæ suæ* confitetur, quod pudor & confusio faciei illum occupet, quoties ad antiquitates tales eruendas recurrat; idem etiam attestatur *Reiner. Reneccius Commentatione sua de origine Saxonum*, quod potius risu quam confutatione dignos censeat eos, qui Francis Troianorum, & Saxonibus Macedonicam prosapiam adserant. Longè rectius sentit, & veritati propius adstipulatur Saxo Grammaticus vir Sialandicus, qui Saxonicum nomen etiam supra mille annos ante Christum natum cognitum introductum esse affirmat, ut mirari meritò quis possit, quur nihilominus Cranzius tam operosè hanc

rem

rem disputet, num indigenæ, an vero advenæ sint Saxones. Vnicam habet rationem, quod maiores illis nolit adscribere Cimbricos, quod Dani quasi perpetuos hostes implacabili odio semper insectati sint Saxones. Verum quam fragilis ea sit suspicio, id cuivis rem altius impenetranti facilè patet. Namque an non intra patrem & filium sæpius talia exercentur odia, ut vix intermori ea possint, ceu quoque fratrum gratia rara esse solet, juxta poëtæ Ovid. effatum. Quis est hodiè, quem lateat, quam perpetuis inimicitiis mutuo se illæ binæ Suecorum & Danorum nationes defatigent? Nonnè inveteratum ita habetur dissidium, ut propè in naturam conversum apud eas dicatur? Interim tamen historiæ utriusque partis testantur satis apertè, quod prima Danorum regii regiminis forma, quę huc usque viget à Suecico profluxerit. Ita enim historica narratio Erici Daniæ Regis, VVratislai 7. Ducis Pomeraniæ fil. habet, quod tempore Davidis Regis Israëlitarum Dan ex natione Suecica filius Humblæ, à quo Cimbri nomen Danicum mutuati sunt, ipsorum Rex & auspex regni talis fuerit; qui vixerit *Anno*

Mun-

Mundi 2898, ante Christum natum *anno* 1050. juxta Bertii sententiam in German.sua. Sic & Frothonem 4, quem alii 26, alii 27. Regem Danorum faciunt, ac sub quo Christum Iesum natum hist. Erici jam dicta asseverat, non tantum Sueciam, Britanniam, Hyberniam, Scotiam, Norvegiam, sed etiam Saxoniam, Frisiam, Vngariam & omnis Orientis usque ad Græciam subiugasse adeo gloriantur, ut etiam reges & incolæ omnes eidem servierint. Ex quo patet, Saxonum nomen satis tunc amplificatum fuisse in gente ea, nec non apud exteros vicinosque, velut etiam inde eorum fama increbuerat, ut etiam postea Ptolomæus, qui sub Antonino Imperatore floruit, *an. post Christ. Nat.* 141. eorum mentionem in scriptis suis fecerit, licet & postea potuerit aliquo usque propter varios casus intermori. An verò Ptolomæus Saxonas sic nominaverit primus, uti putat, *Renec. in dict. lib. de Orig. Sax.* dubitari merito posset: Sed videat cũ aliis, quomodo ille salvare velit originem Saxonum, hos dum ad Scythas & Sacas maximè rejicit, propter derivationem nominis à Sacis Asiaticis desumptam. Egregiè tales inuti-

les denominationes irridet *Crantzius in dist. praef. Sax. lib.* 1. *pag.* 4. ubi ita ait: Omnes enim refugiunt in vastam illam Asiae solitudinem, & Scythiae latitudinem, quoties ignotae gentis originem requirunt. Inde falso producunt Gothos & Hunos, quum sint notissimo omniū borealiū testimonio Gothi ex Sueciae regno orti: in quo etiam hodiè stirps gentis cum nomine perseverat: Huni quoque Berosi attestatione patre nati Huno, Tuisconis filio, inter Europaeos citra Tanaim, etiam cum Germanis annumerantur: quomodo Suaevi (vetustissima Germaniae gens) & Marsi, quorum reliquiae sedent ad exitum Albis fluminis Thietmarsi, cum vicinis, qui Marsorum referunt vocabulum. Sed haec quum sit pars Saxoniae, ad Saxoniae tamen nomen, quod iam dudum requirimus, nihil pertinent. Haeremus ergo in sententia Taciti, Cattos ipsos voçari Saxones; quando & regionis termini, & gentis mores consentiunt eius testimonio. &c. Optimè quidem agit heic Crantzius, quod Saxones indigenas faciat Germaniae, & concedere nolit omninò, quod sint advenae & extranei; sed tamen nihil magis ipsi imponit, quam nomi-

nominis derivatio, quam, quum non posſit accuratè invenire, refert eos ad Cattos ſive Haſſos. Quamvis vero maiorem in ea opinione mereatur fidem, quam ille Renecius, tamen ſic potior foret ſententia Buntingi; qui *in Chron. Brunſv. pag.* 4, non quidem magnoperè contrarius vult videri Crantzio; ſed tantum mediam quaſi invenit viam nominis cauſa, & Saxonibus natalitias Chaucorum non immeritò adſcribit: Contingit hoc ſæpius, ait, apud Romanos, quando exterarum nationum nomina in ſuam transferunt linguam, quod tum litteram unam pro altera euphoniæ gratia ponant; velut C. pro S. & ſimiliter; aut quod etiam litteram planè tranſmutent, tranſponant, & alii loco per metatheſin adſignent: ſic, inquit, confer hæc inter ſeſe duo nomina Chauci, Sachſen; invenies facilè, quod Chauci hac ratione Sachſones fuerint &c. Non incomptè quidem hæc profecto dicta ſunt, quum tantum laborem ſpeculationis ſibi Crantzius ex origine nominis Saxonici confecerit. Sed idem illud quoq; Buntingus in rei veritate attingit, quod ſuperius ex Iohan. Goropio Becano attulimus, qui Saxonum maio-

tes omnino in Gambrio Marſo exprimit, quod etiam ipſum linguæ idioma oſtendit, Saxones non ex aliis procreatos eſſe parentibus, quam quos Teutonica natio admittit. Et quid prohiberet, quin Haſſorum potius nomen à Saſſis olim, qui nunc euphoniæ gratia & propter conſtantiam animi fortes aut cordati Saxones dicuntur, per ſubſtitutionem litteræ H pro S eſſet denominatum, ſi ita in nominum derivatione ſemper foret ludendum tempus? quum vulgus quoque hodiè noſtræ gentis in aliquot locis ſe Saſſones vocet, & ſic appellari adamet, quod etiam *Renec. in dict. lib.* affirmat. Sed quum libellus ille non ſit in manu omnium, iuvat ipſum plenius loquentem introducere: *pag.* 7. *&* 8. Sic ſe eius habent verba: Nobis quidem, ait, adducere exempla iſta placuit, quod hodiè Dani Saxonibus proximi, Danis Sueci. Ergo Sacæ à Græcis ſic nuncupati: Vnde Saca peregrinus Poëta, de quo Suidas. Contra Romani initio Saxas dicere maluerunt. Arguit hoc Decidiorum & Vocaniorum cognomentum, quum id ita invaluiſſet, ut de Getis, & Gallis, Boiis, Cimbris, & ipſis noſtratibus Natio-
nibus

nibus, familiarium aliarum cognomenta invaluere. Primus omnium Ptolomæus Saxones indigitavit. Licet ille ipse auctor Sassones in Scythia collocet (ergo manifesta apparet separatio) quod utrobique gentis relliquiæ mansissent, quemadmodum nostra tempestate Hungaria & Bulgaria in Asia seperant. Enimvero Saxones patria prolatione hodiè se Sassones vocant, superiores vero Germani Saxones. Quod ad sedium diversitatem attinet, nihil de Danis, nihil de Suecis (hæc enim nomina, usu hodierno notissima, retineamus) repeto. Considerentur amborum cognati Getæ, Gothi, Gutæ. Vbi enim hi non palarunt? Quæ in Illyrico, Dacia, Pannonia, Italia, Gallia, Hispania regna condidere? ut in Taurica, utque inter Danos & Suecos etiamnum nomina eorum reliqua. Inferat nunc aliquis, unde Saxonum appellatio, unde origo deducenda sit? Non nego, utrumque caput controversum esse. Primo loco posterius enucleemus. Sivè Cimmeriorum, aut Cimbrorum, sive Ascaniorum, aut Teutorum posteros, Saxones statuerimus, res eodem redibit. Nam ASCANES, à quo Ascanii, & Tuiscones,

nes, Gomerum, à quo Cimmerii, & Cimbri patrem habuit. Illud inficiari nemo ausit cum nomen Teutonum in Germania exolevisset, vel saltem à scriptoribus usurpari desiisset, Imperatorum Saxonicorum dominatu revocatum. Hinc enim qui Otto Magnus omnium primus Rex Teutonicorum vocatur: hinc qui Saxones generatim exteros appellant *Vndeutsche*, qui reliquis Germanis *VVelsche*. Et fieri potuit, ut eodem tempore Francia Teutonica dici cœperit, quæ hodie Imperium: Nam antea Francia tam Galliam, quam Germaniam cõplectebatur: Vt è contrario in annalibus exinde Teutonici inculcantur, & Gallorum Franci, Romani cognominantur: quippe cum quibus non modo Armerici pulsi à Britannis, quos Angli nostri pepulerunt, sed etiam Romani per Galliam milites coaluissent, testibus Procopio & Iornande. Addo de Teutonica Francia denominationem istam etiamnum Heinrici V. Imp. ætate durasse, post pro ea literatiorum usurpatione Germaniæ vocabulum in Imperatorum Titulis obrepsisse. Evincit alterum Heinr. V. diploma, datum Monasterio *Gottes avv*, in Marchia Badensi

ad

ad *Annum Christ.* *MCX.* alterum in hunc usque diem permanens usus. Etsi satis constet, ante Rupertum Bavaricum, vel eo nomine contentos fuisse, vel Reges Romanorum se appellasse. Quidnam Saxones vocabulo hoc imbuerit, definire difficilè est. Rectissimè videmur sono inhærere posse, nisi quod & hic coniecturis agendum. Et mirum cum ipsi se vocent *Sassen*, per prolationis huius significatum in gentis idiomate commodum nullum occurrere, sed superioribus Germanis denotare *αὐτόχθονας*, indigenas, habitatores. Similiter dictio *Sache* iisdem, non Saxonibus, in usu est, designatque causam in foro disceptandam. Vnde rursum *Sachsen*, id est, Saxones. Cum *Sake* vox Saxonica, ad Sacas alludat. Apparet autem diversitatem omnem in tempora diversa conferendam. Sint ergo Saxones iudices, disceptatores, forsitan à iustitiæ laude, & iudiciorum æquitate. Enimvero notæ Saxonum leges, nota est Bonifacii, Archiepiscopi Moguntini, ad Echelbaldum Epistola, in matrimoniis tuendis, libidinibus puniendis severitas. Taceo eodem propemodum fato evenisse, ut Romanæ leges à

LOTHARIO II Saxonici sanguinis Imper. in lucem reductæ sint. Quamquam, si cui suspicari libet, Saxones ita se olim appellasse *Sassen*, quomodo etiamnum Grossum appellamus, ut sunt dictiones quarum illam modo efferimus *Saten*, unde Holsati, & nemorum incolæ; hanc vero sono quidem eodem, sed cuius notio sit à magnitudine, quæ Saxonibus die *Grote*, nihil reclamo. Verum ista hactenus.

Proximum est, ut QVO PACTO SAXONES in GERMANIAM migrarint, quæramus. Et quærere utique nobis licet: certi nihil afferre possumus. Si quid tamen coniecturis dandum, mari appulisse crediderim. Hinc enim de Saxonibus & Thuringis apud *VVidekindum* monachum fabula. Hinc Piratica ipsorum apud Romanos scriptores. Vt ne commemorem, eadem ratione eos Britanniam anteriorem, quæ hodiè Anglia, occupasse, uti Scoti ulteriorem. Nec dissimilia his, quæ de Herulis à Procopio memoriæ prodita *lib.* 11, *de Bello Gothico.*

Posteaquam vero se in Germania confirmarunt, veteribus Germaniæ gentibus cum iis se coniunxerunt

Angri-

Angrivatii & Angli. Nam inde Bonifacio archiepiſcopo ad Zachariam Papam Saxonia Transmarina quæ eadem Anglia, nempè de Anglo-Saxonibus, à quibus Angliam occupatam, oſtendimus, Inde Angurii, tertia Saxonum natio. Addit Beda Vitas, qui & Ptolomæo Gutæ ſunt, hodiè Iutæ, ut elementi unius *μετάθεσιν* auguremur, ſicuti I & G in dinſtinctionum noſtrarum Principiis Dialectorum uſurpatione nunc confunduntur, nunc diſcernuntur. Forſitan enim Danorum armis prævalentibus iiſdem ſeſe ſociarunt eo pacto, quo Ducatus Sleſuicenſis Anglorum Patria, item Holſati & Ditmarſi cum illis *σωματοποιεῖν* cœpere. Nec ambigam plures alios populos in Saxonum nomen coaluiſſe. Arguit hoc de Quadis Zoſimi locus *l*.3. *alter. Procopii l.4. de Bello Gothico* è M S. de quo Britannia Camdeni: arguit ipſorum potentia, arguunt latiſſimi fines. Nec obſcurum, quid de Francis, quid de Alemannis evenerit. Cæterum diſtinxere Saxones in hæc tria genera

OSTVALOS
VVESTVALOS
ANGARIOS.

De noviſſimo vocabulo paulo ſupra

 dixi-

diximus. Idem cum medio in hunc usque diem durat, usu tamen utriusq; non modicè discrepante. Primum quandoque latina dictione orientalis commutatur. Documenta assertionis istius subministrant Benedictini Monachi annales Francici, leges Saxonum à Basilio Heroldo editæ, *VVidekindus* Monachus. Inprimis de Patria Saxonica hac in parte optimè meritus est Saxo ἀνώνυμος *lib.* 1. *de gestis Caroli M.* Carmen tale est:

---- Generalis habet populos divisio ternos
Insignita quibus Saxonica floruit olim.
Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.
Deniq; VVestfalos vocitant, in parte manentes
Occidua, quorum non longè terminus amne
A Rheno distat. Regionem solis ad ortum
Inhabitant Osterlingi, quos nomine quidam
Ostvalos alii vocitant. Confinia quorum
Infestant coniuncta suis gens perdita Slavi.
Inter prædictos media regione morātur
Angarij, Populus Saxonum tertius: --

Ybi

Vbi notandum, quod Ostvalos, alio nomine Osterlingos vocat: quippe quùm enunciationem etiamnũ Belgæ retineant. Et annumerandi iisdem Transalbiani, seu Saxones ultra Albim, alio nomine Normanni & Nortluidi, *ut annales Franc. ad ann. DCCXCIIX, & seq.* Quos ut Carolus M. migrare cum uxoribus & liberis in Franciam coëgerit, iidem annales *ad annum DCCII.* meminere. Hactenus ille. Sed quid de origine Saxonum in his sentiendum sit; id antea declaratũ est. Quur non hac ratione etiam, si semper coniecturis sit locus, à Dacis possent dici? Quippe Daci, Gothi, Gepidæ & Gethi, Germaniæ Magnæ, quæ ultra Vistulam ad Borysthenem & Pontum Euxinum excurrebat, populos fuisse, nemo abnegare potest. Sed constat ita Saxonas variis nominibus sub diversis temporibus insignitos fuisse; unde etiam tot distortæ opiniones exortæ sunt auctorum, quas æquo iudici censendas linquimus. Quare manet omninò nostra sententia, quod juxta antiquum morem loquendi Sassones Patriæ suæ Germaniæ germani sint filii, & Sassones propterea dicti, quod velut Holsati, firmiter locos omnes, quos

in

in poteſtatem ſuam redegerant, poſſiderent, ut hodiè etiam in iure Saxonico Landſaſſi dicuntur, cum ex munitionibus & fortalitiis poſſeſſiones firmas confecerint ſibi. Vnde miror quod Crantzius & alii eo non reſpexerint. Velut etiam Senones & Longobardi in Saxonũ hinc numero fuerunt, quorum illi civitatẽ vetuſtiſſimam 12, milliaribus à Magdeburgo & hodie in Marchia antiqua ſitam, nomine Seehuſium, quaſi domus & habitatio propria Senonum, *ante Chr. Nat. annis* 400. condiderunt: iſti circa *annum Mundi* 3653, *ante Chriſt. nat.* 318. Soltquellam quinque milliaribus à Seehuſio diſtantem urbem, Sic à Sole & Domo, quum Well & Hues in antiqua Saxonum lingua ſynonyma ſint, dictam extruere inceperunt, ut ex Enzelio in annal. March. Brandeb. *Andr. Angel. lib.* 1. *pag.* 4, *&* 6. refert. Sic etiam Senonum nomen Strabo ex Græco ſuo derivat, quod propter honeſtam & virtuti aut placato ſtudio addictam vitam σεμνοὶ nuncupati ſint. At quamvis Longobardi tum ſedem in ditione & terra ea, ubi hodie Magdeburgum eſt, principaliter habuerint; tamen mixtim incoluerunt quoque vicinos locos.

Nominis

Nominis rationes varias referunt historici; alij à personis deducunt & barbis eorum, quod amatores longitudinis talis fuerint; alij ab armorum genere, quod Germani dicebant *Hellebarten*. At plærique consentiunt in eo, quod à situ loci illis impositum fuerit nomen, à longo videlicet districtu terræ, quam incolebant, & quod potissimum terra ea præ aliis maximè cultus apta & frumentaria esset, quod Germanis *Bauverde* est: velut etiam hodiè districtus ille circa Magneburgum illud nomen obtinet, quod Boerda Magdeburgensium dicatur propter fundum præcunctis feracem. Ita Angrivarii etiam ab agris, quem Germani Anger appellant, antiquitus dicti sunt, & habuerunt Longobardi vicinos eos, qui ab aliis Angli Suevi vocabantur, & Anger mundam oppidum circa ea tempora, quibus Seehusium conditum est, ad confluentem Anagri, qui Tangerus hodiè corruptè audit, & Albidos extruxerunt. *Andr. Angel. in Chron. March. Brand. lib.* 1, *p.*4. Vnde Angli-Saxones quibusdam dicuntur: Suntque iidem qui Angliæ nomen dederunt, ait *Renec. in comment. suo de Angriv.* Nam ea genti antiquissima sedes attri-

tribuitur: Vnde progressi cum Chamavis, in Bructerorum finibus, uti est apud Tacitum, hoc est ad Amisiæ caput, & Visurgis Lippiæque ripam consedere; atque inde adhuc Ducatus ille & oppidum in Westphalia superest, cuius titulo quidem utuntur Duces Saxonici Lawenburgenses; sed quum oppignoratum fuerit antehac Comitibus Ravensburgiis, ex hac occasione eius possessio in Ducem Iuliacensẽ ante ann. plusculos pervenit. *Renec. in dict. com. de Angu.* & *Angel. in Chron. Brand. d. l.* Angermunda autem licet in commodo satis loco sita sit, tamen propter vicinas Vrbes, & migrationes suorum conditorum non potuit ita excrescere; veluti ex sequentibus patebit. Sic & *in an.* 320 *ante Christ. nat.*, qui est annus quintus post tertiã Monarchiam & *annus Mundi* 3646, Gothi ingentem in omnes istas regiones fecerunt irruptionem; & quum sedem circa Hercyniam Sylvam sibi meditarentur, in Thuringia condiderunt Gothã, ubi & ulterius versus Hercyniã Sylvam, in Saxonia, urbem Hanseaticam antiquam Gottingam struxêre, quæ adhuc ex eorum memoria ambæ nomen retinuerunt. *Andr. Angl. d. l.*

d. l. Chron. Brand. p. 6. Vnde in urbe Gothana quoque Gothorum Insigne, Draco nimirum contortus & alatus, in basi vetustissimæ turris saxo incisum, conspicitur. *Stigel. in Orat. funeb. de Albert. Com. Schvvartzburg.* Simili modo inter antiquissimas hodiè Saxoniæ urbes refertur Brandeburgum, quod à maioribus quoque Brennoburgum appellabatur, quum à Brenno Suevorum Duce & Rege *Anno mundi* 3555, *quinto 90 Olympiad. Roma cond.* 336, *ante Christ. nat.* 416, arx cum urbe hac esset condita. *Iust. Sab. Sur. in par. theat. urb. Enzel. Alb & Angel. d. l. 1. Chr. Brand.* qui etiam affirmat, quod Brennus singulare oppidum aulicæ vitæ destinatum intra Salam & Albim condiderit & incoluerit, Acona sive Aken dictum, quod inde quasi metropolis quædam Suevorum habitum fuit. Ex quibus patet, in quantum illi aberrent, qui tantam Germanis inscitiam & defectum communis sensus adscribere solent, quod illi usum calcis & coctilium lapidum aut laterculorum, cæmentoruũ, ferruminumq; talium ante adventum Romanorum eorumque invasiones in Germaniam nullum prorsus, licet non exactum agno-

agnoverint; quum tamen non tantum Germani & Teutones jam antè aliquot secula primi irruptiones in Italiam fecerint, sed etiam ibi quamplurimas ædificarint civitates, ut supra ostensum est, ibidemque ultra quatuor secula in coloniis vixerint, & inprimis illi populi Teutonicorum, qui Saxones postea dicti fuerãt, primas semper meriti fuerint partes in talibus inventionum & fortitudinis defensionumque exercitiis, ceu etiam ipse Tacitus *lib. prim. ann. & de mor. Germ.* civitatum toties mentionem facit, in hoc sibi contrarius; imo etiam alios instigarint vicinos, præsertim quoties ex necessitate multitudinis migrationes essent instituendæ. Velut etiam post annum *Vrbis cond.* 640. *Anno Mund.* 3859. *ante Christ. nat.* 112. Teutones (quod nomen maximè in generali usu præpollebat) Cimbri, Ambrones, &c. cum regibus suis Celeo, Teutobocho & Bolo transcenderunt Rhenum, & Romanos multis affecerunt cladibus; Ac principio Cn. Papirium Carbonem Conf. cum exercitu deleverunt, vexato Illyrio. *Buch. in Chronol. ad hunc Ann.* Deinde ad Helveticos profecti, illisque sibi adiunctis totam Galliam

Galliam occuparunt, transgressi Pyrenæos montes Hispaniam invaserunt, magna illata clade & calamitate. Inde pulsi à Celtiberis in Gallias remigrarunt. Dehinc quum omnem occupassent Galliam quidem; tamen noluerunt illis nimio esse oneri; sed in provincias Romanorum propius perrexerunt, Divicone Principe: ubi Lucium Cassium Conf. in finibus Allobrogum cum exercitu diruerunt. Mox missi fuerunt Legati ad Senatum Rom. qui petebant, ut populus Romanus ipsis aliquid terræ concederet ad incolendum quasi pro stipendio: & ut manibus atque armis eorum, si placeret, liberè uterentur. Verum quum repulsam in æquis postulatis paterentur, adeò ignominiosum hoc existimarunt nationi suæ, ut armis id petere constituerent, quod honestis conditionibus impetrare non potuerant. Itaque M. Iunium Syllanum alterum Conf. aggressi, castris exuunt, & cum exercitu cædunt. Inde Scaurum Aurel. Conf. & M. Manlium atque Servilium Cæpionem Proconf. vicerunt. Atque ita continuando furorem Germani ea tempestate quinque simul Consulares exercitus populo Rom. abstulerunt; quo metu

omnis Italia contremuit. Actum igitur iam propè fuisset de Romanis, nisi C. Mario in tempore, qui in Africa bellum feliciter gesserat contra Iugurtham Numidorum regem, decreta fuisset solemnis illa contra Germanos expeditio. Ille enim duobus præliis Teutonas & Ambronas vicit, Teutobocho rege capto: Tertio prælio Cymbros cũ sociis Sax. dissipavit. Celeo rege trucidato, Tigurinisque fuga ignobili dilapsis. Verum interim Saxones in obfirmatione & extensione sedis suæ non acquieverunt; sed circa *annum Mundi* 3915, *ante Christ. nat.* 47. *an.* quum eo in loco, ubi nunc Magdeburgum est, & Mesovium iuxta *Ptolem. lib.* 2. *Geograph.*, Sclavorum autem idiomate Mezibosum, *Spangenb. Chron. Mansf. cap.* 74, culturam Isidis ad Albim, quæ singularis Dea Suevorum habita est, invenissent, oppidum cum castello amplificarunt, cuius vestigia antiqua adhuc ibi apparent. Magdeburgum illud idem fatum, quod de Saxonibus ipsis attulimus, olim passum fuit. quum ipsis apud omnes populos non idem quovis tempore nomen manserit, quod etiam Bilibaldus Perkaimerus in Geograph. sua confitetur, quando

do dicit: Postea erant Locobardi (Longobardos putat) sub quibus Dulingi, ubi nunc est Marchia antiqua, & Episcopatus Magdeburgensis, cuius sunt civitates Mesovium Meydenburg vel Meden. &c. Sic & Ptolom. ait: Civitates Germaniæ in climate Septentrionali, & in tractu, qui sub hoc climate est, hæ sunt: Trophæa Drusi, Luppia, Mesovium, Argelia. &c. Vnde patet, Magdeburgum ante Christi nativitatem aliquot seculis fuisse celebrem; velut inde quoque alludere possit, quod ante Christi in orbem adventum bella cum Danis, Suedis, Finnonibus & Vandalis gessisse legantur Saxones. Quæ verò heic alii de septem arcibus, sive Castellis à Iulio Cæsare in Saxonia erectis, quas in honorem septem Planetarum constituerit, ut sunt Arespurg, sive Marspurg in Westphalia; domus Veneris sive Magdeburgk vel Parthenia & Parthenopolis; Hartzburgum sive ædes Saturni; Solis Castellum sive Soltquedel; Lunæburgum; Isenburgum sive Iovis fortalitium; ac tandem Iulianum Mercurii, sive Wolgastum; meminerunt: est fabula. veluti eas quoque nugas recte *Craniz. in Sax. lib.* 1, c. 25, satis acutè exagitat.

Etenim hoc liquidissimè ex ipsius Iul. Cæsaris confessione & cunctis Romanorum historiis constat, quod nunquam Romani hucusque viribus suis penetrare potuerint: Sed potius ex singulari confœderationis Saxonum occasione, quam cum vicinis pepigerant Germaniæ populis, & fœdus illud magnũ proclamatum fuerat, factum est, *anno Mundi* 3956. *ante Christ. nat.* 15. quod Romani in Germaniæ interiores demum partes allecti sint. Etenim quum in Galliam irrumperent, multasque & ingentes ederent strages passim, Romani quidem primitus, Marcum Lollium avarissimum hominem cum aliquot eximiis legionibus pro diversione instituenda in meditullium ablegarunt Teutoniæ, qui etiam usque in Saxoniam pervenit, & 18 mill. hominum prælio vicit: unde Sicambriæ Rex Francus per filium Clogionem, cui 40. millia hominum adiunxerat, auxilium Saxonibus præstitit, ex quo Romani penitus cæsi sunt, Lollio trucidato, & Aquila quintæ Legionis signo combusto. Ast Imperator Augustus inde commotus adeò fuit, ut privignum suum Claudium Drusum cum innumerabili

fermè

fermè exercitu mitteret in Germaniam, ad incolas omnes penitus subiugandum. Drusus itaque *anno 9. ante Nat. Christ.* in loco Vbiorum, apud Coloniam traiecit Rhenum, & occupavit omnes locos, gentesque subiugavit fortiter usque ad Albim; quam etiam simul procul dubio traiecisset, nisi Suevi pacificationem cum eo iniissent. Verum ubi sequenti anno hybernatum versus Moguntiam concesserat, confœderati cum Saxonibus populi Sicambri, Suevi, &c. statim illum ex insidiis secuti sunt, & in valle considentem obruerunt ita, ut maximam partem exercitus ipsi quidem dissiparint: sed quum nimium inhiarent prædæ, se satis securos existimantes, interea recollegit vires Drusus, & ob spolia opima inter se diffidentes denuò acriori pugna aggressus est, ac in fugam conversos acerrima persecutione suppressit; Atque ne nova rebellione resurgerent, devastata undique castella & oppida, in commodis locis, fortificatione ad Romanorum morem refici curavit, in Saxonia præficiendo quendam Clodium. Vnde etiam Masoviarũ sive Magdeburgensium Idolon Isidis in Veneris formam trans-

mutatum est, & adiunctæ eidem sunt Charites quasi famulæ, quas Saxones Megde suo idiomate dicunt, cui propter castellum adiunctum nomen *Burg* Germanicum proprium, non ab aliis mutuatum, additum est, ut huc usque Magdeburgum inde vocitatum sit. Nihilominus denuo victus est Drusus à Germaniæ populis non procul à Moguntio, ubiquoque mortuus ex fracto crure, & postea à fratre Tiberio Romam ad sepulturam C. Iulii Cæsaris delatus. Velut hæc *Angel. in Chron. Brand. ex Trithem. Dion. lib. 54, Vellei. Pater. lib. 2, & Flor. lib.* 4, quoque refert pluribus. Atque hæc est caussa potissima, quod postea Tiberius Claudius Nero statim quarto anno post Nativit. Salvat. nostri Christ. Iesu, vindictæ admodum studiosus & cupidus, ut confitetur *Corn. Tac. lib.* 1. *Annal.* sub consulatu Sex. Ælii Cati & Sentii Saturnini, ubi ab Augusto Cæsare in filium adoptatus esset, cum tam ingenti exercitu sit Germaniam ingressus, & devictis Marcomannis Boiohæmis, Pannoniis, Noricis, Cattis, tandem iterum ad Albim pervenerit, Saxonasque cum Longobardis Suevis & Senonibus suis subiugarit. Quo tempore par-

tim

tim civitates devastatæ, refectæ & extensæ sunt; partim novæ cum castellis erectæ; velut sunt Salisquella, Gardelebia, Isenburgum, Osterburgum, Crumcovia, Gladigovia. &c. Gardelebiæ nomen inde impositum existimant, quod propter amœnitatem vividam multi ibi excolantur horti; qui Germanis *Garten* dicuntur: alii à Tiberii legionibus, urbi huic primitus attributũ esse nomen, quod ibi plena habuerint castra primitus, & plenius ibi propter commodum locum vivere potuerint, quasi Garda legionum fuisset. In arce autem ibidem antiqua Romana, quam hodiè Nobiles ab Alvensleben possident, cultus profanus Idolo Teutonum communi Isidis, ex Masovio illuc translatæ, exhibitus fuit. Vnde Isoburgum ea vocata est. postea propter protectionem fortem & munitum fortalitium Isernburg, quasi ferreum esset & insuperabile, quod Teutonis Isern dicunt. Vandali etiam quum diu locum hunc oppugnassent, nec subigere aut diruere possent, ex indignatione fureti *Iseren Schnippe* inclamarunt, quasi Os ferreum, seu fauces ferreas. Iam Civitati extra muros adiacet.

Osterburgum vero ad Bisam fluvium sita civitas est, inde nomen habens, quod tum Romanis versus ortum non procul ab Albi vel castrum porrexerit, aut arx esset opposita illis, qui versus ortum ultra flumen Albidos tunc, seu Vandali, habitabant, quum crebras illi facerent ibi invasiones. Enzelius, ait, quod Drusus in Valle Bisæ in memoriam sui Castellum Ostrorum ædificarit, ubi Vchta, Bisa, & Alanda confluunt, & inde sit Ostroburgum dictum, quod versus ortum quasi in angulo ibi situm sit.

At Gladigovia est arx hodiè direpta in antiqua Marchia, non ultra miliare Germanicum ab Ostroburgo distans, cuius crebra fit mentio in historiis nostris. Nomen hoc à Claudio Tiberio Nerone obtinuisse, dicunt, quod ad Claudii pratum fuerit sitũ, quasi Claudii Awe, vel arx Claudii: alii volunt quod à primo Marchione Clodio, quẽ iis locis Tiberius statim post nativitatem Christi præfecerat, sic appellatum sit. Priusquam hæ, quæ huc usque enumeratæ sunt, fuerunt conditæ, etiam aliæ in Saxonia urbes, longè istis antiquiores, vix ab historicis tamen extraneis un-

quam cognitæ aut nominatæ, velut est Iulinum, VVineta, & Bardevicum. Namque ignotum, ait *Meibomius in histor. sua pag. 6.* de hac urbe, mansit Bardevicum tàm Romanis, quàm Græcis scriptoribus, sicut omnis penè Germania, exceptis, quæ à Cæsare, Paterculo, Tacito, Strabone, Ptolomæo aliisque paucissimis strictim & breviter commemorantur. Solus Rhenanus, nescio cuius fide, *rerum German. lib.* 1. auctor est, Tiberio imperante, Longobardos prope Bardevicum sedes habuisse: quam adsertionem in medio relinquimus. Vero tamē simile est, floruisse Bardevicū cum Iulino & VVineta urbibus nobilissimis *vid. Crantz. lib. 2. c. 33. de Vand. & Chrytr in Chron. Sax. lib.* 1. Quarum quum hæc intestinis odiis, civilibusque dissidiis exhausta defecisset: illa à Danis expugnata deletaque esset, superstes utrique Bardevicum emporium fuit continentis longè celeberrimum. Innotuit demum annalibus per occasionem Evangelii de filio Dei Christo Iesu illic prædicati, minimè tamen admissi. scribit enim Henricus Herfordiensis (Trithemio & aliis perperam Erfordiensis) Monachus Dominicanus

ædis S.Paulinæ apud Mindenſes S. Ægeſtum unum ex 72 diſcipulis Chriſti, mandato Divi Petri Apoſtoli in Germaniam profectum, Bardevicum fluvium Elmena, unâ cũ Mariano diacono ſe appuliſſe, ibiq; parœciam erexiſſe: poſt modũ utrumq; à barbaris eius loci martyrio coronatum. Hæc ex Hervordienſe repetit *hiſtoria Eccleſ. Magdeb. cent.* 1, *lib.* 2, *c.*3, *&* 10. & inde Michael Vranius *tractatu de 72 diſcipulis Chriſti*. Veteres Schedæ idem habentes addunt Thurios (quos equidem planè ignoro) cædis iſtius auctores. &c. Antiquitatem autem Bardevici & dictarum urbium tam remotam eſſe, id ſtatim in principio eiuſdem hiſtoriæ confitetur, ubi ſic ait: Bardevicum, ſive Bardorum vicus, ſi vera eſt fama, antiquiſſima fuit Vrbs totius Saxoniæ, ſeptentrionalis Germaniæ. Etenim Roma vetuſtiorem faciunt: Buntingus prima parte Chronici Brunſuicenſis annis centum & duobus: Eberus in Calendario ducentis: *Spangenbergius Chronic. Saxonici cap.* XXIII ducentis quadraginta duobus: Alii ducentis triginta quinque. Qui poſteriori ſubſcribunt ſententię, innituntur verſuum Leoninorum

rum, qui etiam hodiè leguntur in-scripti foribus Basilicæ cathedralis in Ruderibus Bardevici. Recitantur à Caspa:o Bruschio in Catalogo Episcoporum Verdensium: repetitque eosdem Lucas Lossius in Farragine Epitaphiorum in superiori Saxonia existentium qui liber prodiit Vitebergæ *anno M D XXC*, versus sunt hi:

Abram dum natus, mox Treviris incipit ortus.
Hinc annis Barduic mille, sex X, quoque quinque.
Post Barduic Roma duo C. cum quinque triginta.
M C post Nat. iunctis octoginta novemque,
Dum Brunsuicensis Dux Henricus Leo Dictus
Simonis in Festo Barduic subvertit in alto.

Si fidem merentur versus, urbs condita est anno mundi MMDCCCLXXXV ante natum Christum DCCC XC, anno post distractionem Regni Salomonis XIV. Nomen urbs accepit, non à Bardone fundatore, ut Cranzius opinatur Saxoniæ *lib.* VI. *cap.* & Vandaliæ *lib.* 3, *cap.* 6. Cui coniecturæ subscribit Adrianus Romanus in Theatro urbium, & Buntingus citato

to loco: ubi nescio qua licentia, Bardonem istum Regem facit: sed à Bardis gente Boreali: quam etsi apud nullum scriptorem se legisse locis citatis idem Crancius affirmet, venire tamen in mentem ipsi debuisset, minimè eos præteriri, tum ab Adamo Bremense, tum ab Hemoldo, quos equidem ipse legit, penequc de verbo ad verbum exscripsit, nominare vix dignatur. *Adamus Bremens. lib.* 1.*cap.* 3. mentione quāvis obscura, indicat Bardos: disertius expressiusque. *Hemoldus lib.* 1.*cap.* 16. 25. *&* 26. ubi Stormariis, Holsatis & Ditmarsis confines, Magnoq; Bilingano subiecti fuisse commemorantur. Hemoldi verba ipse Crancius repetit. *Saxon. lib.* V. *cap.* XXVII. *Vandaliæ lib.* 3.*cap.* 6, 7, 9. *&* 20. Eoque minus ignorare Bardos potuit. Quid quod vetus interpres Iuvenalis, editus à Pithœo, *ad Satyr.* XVI. Bardos vocat gentem Galliæ. Comprehensos autem Gallorum appellatione etiam Germanos nemo doctus ignorat.

Bardorum nomen merè est Germanicum, apud Saxones nec dum desitum, dictum à qualitate loci. Est autem Saxonibus tam Cisveserianis, quam Transveserianis vocabulum

Borde, locus planus & uber, ut Ioannes Neowaldius I.C. Cōmentario de Antiquis VVestphaliæ colonis. *Pencerus lib.* IV. *Chron.* Catio-Philippici intelligit Planitiem montibus subjectam, quæ fertilissima, & quasi horreum vicinarumregionum, hinc suos reditus atque proventus annuos percipientium. Suffragatur utriq; *Spangenbergius Chron. Saxon. cap.* XIII. *istis verbis*; ex Germanico translatis: Borde, id est, terra perquam fertilis & frugifera, quæ frumenta & proventus ditissimos edit. Nec dissentit *Christop. Entzelius in Chron. Vet. March.* ubi hæc habet: Est autem Borda iuxta veterem Germanicam locutionem, quasi horreum, quod terram ex frumentis divitem denotat. Inde Bordæ Magdeburgicæ, una Alta die Hoheborde, altera *Sylvatica*, die Holtzborde, quamvis & tertia adiici possit, Salinaria cis Albim, & quarta trans Albim, quùm totus hodiè Archiepiscopatus in quatuor dividatur circulos, qui iis nominibus exprimuntur. Et secundum has Borda Halberstadiana, Gottingensis, & Embeccensis cis Visurgim: ultra eum Susatensis, & VVendena in agro Lippiensi. &c. Est autem Borda nihil aliud,

aliud, quam terra cultui apta, quasi *Bavverde*, unde & agricola *Bavver*, qui terram frumentariam ædificat. Quemadmodum etiam palustrium locorum incolæ nominati sunt à paludibus Brokeri, Romanis Bructeri: pascuorum inhabitatores Marscher, iisdem Rom. Marsi sic à fundis feracibus nomen sumsere Borderi, Latinis Bardi, à quibus Bardis nostratibus, non à Bardis Gallicis Sacerdotibus, nomen suum quoque habuit Bardevicum, quasi Bardorum Castellum, quum VViec, teste Alfredo Anglo-Saxone, antiquis Saxonibus Castellum significarit.

CAP. II.

De origine vera urbis Brunsvicensis, Luneburgensis, Bremensis, & aliarum adhuc Saxon. &c.

SIc etiam idem propè refertur de Brunsviga aut Brunsvico, quasi Brunonis vicum dicere velis, ex quo toti Ducatui postea nomen ortum est, quum longè prius vicus fuerit, quam alterum nomen adjectum sit. Namque VVigam, *Knich. in Encyclopæ. sua cap. 1, n.* 104, ubi urbi

Bruns-

Brunſvicēſi ſatis aſperam & fruſtraneo conatu barbaram litem in quæſtione ſtatus ſui movet, villam ipſe facit, longè antiquiorem, quàm ipſi Brunones Dynaſtæ fuerunt, & confitetur quoque, quod alii Brunones extiterint ante Carolum Magnum, ceu ex narratione hiſtorica Georg. Fabric. de Orig. Saxon. convictus, & ſimul ex Annalibus Brunſvigiis id adſeverat, VVerechinum quendam duos filios VVitikindum M. & Brunonem procreaſſe; cuius mentio fiat *Anno Chriſti* 775. Nam, inquit, poſtquam Oſto-Saxones in verba Caroli Magni iurârant, occidentales ad Villam VVigam, ubi dein Brunſviga ædificata, cum prædicto Brunone quoque occurrerunt, quo defuncto filius Ludolphus ſucceſſit, imperavitque Saxonibus cis Viſurgim & in Herciniis. Eniteſcit igitur Ludolfum neutiquam Orientalem Saxoniam avito Veſvaliæ regno adiecisse; ſed 160 annorum intercapedine quæſitam & ſubiectá ſucceſsione continuaſſe. Namque Saxones ex Nortalbingia adventantes, & ex Vnſtroto flumine redeuntes, Clotorio annuente, *Anno Chriſt.* 630, devictis Vinulis, Oſtvaliæ partem adhuc poſsidentibus, Francorum ſubſi-

subsidio occuparunt, illique à se victoribus Saxoniæ nomen imposuerunt. Ostvaliæ tamen denominatio usque ad Carolum Magnum promiscuè perduravit. *Suffr. Petr. d. c.* 13. *f.* 26. *c.* 14. *f.* 265. *&* 279. *c.* 15. *f.* 296. *&* 299. Quamvis *Knich. d. l.* ipse de fide dictorum dubitet: tamen maximè ita profert, ut ex iure successionis & forma regionis convincat, Brunsvicenses semper cum urbe sua subiectos fuisse, absque ulla exceptione & iure exemtionis, Ducibus Guelphicis. Sed quam graviter heic bis impingat & sibi contradictorius sit, id ex antecedentibus, & mox sequentibus *n.* 114. *d. l.* manifestissimè apparet. Etenim in præcedentibus *sub n.* 67. 68. *&* 69. *& seqq.* cum veritate rei ipse ita locutus & apertè confessus est, quod Status Saxonum fuerit semper liberrimus, & illi regiones suas, tāquam liberrimus populus occuparint possederint atq; rexerint adeò, ut gens Saxonica constiterit ex Senatu ac populo, uti Aimoinus *lib.* 4. *c.* 71. *fol.* 208. testatur. Vbi igitur regiminis forma ex senatu Populo constat, ibi certè non datur ulla regiminis successio hæreditaria, sed, velut olim apud populum Romanum,

manum, maximi vigoris est electio: sicuti ipse quoque luculentius id n. 70, & 71. exprimit, quod non tantum Saxonia tot Duces habuerit, quot pagos, *Rolevinc. de vit. & mor. Vvesphal p. 2. c. 4.* sed etiam quod Senatus delectus fuerit ex primoribus, ut ex omnibus pagis delecti 12 Nobiles, semel in anno consilium generale in media Saxonia iuxta fluvium Vesarim in Marcklo coëgerint; &, bello imminente, sorte delectus fuerit Dux regia dignitate coruscans. *n.* 73. quod etiam ita ponit *Meib. in Irmensula sua c.* 4. In quibus certè ipse sibi contradictorius est Knich. & opinionem suam, de successione regiminis hæreditaria, planè subvertit: undè etiam alterum consequens, quod *d. l. n.* 123 ponit, quasi Carolus Magnus cuique Dominorum & procerum reliquerit suas hæreditarias ditiones, ceu id *repetit n.* 146. similiter collabascit, & subvertitur, quum *n.* 163. expresse confiteatur, Carolum Magn. nullos constituisse Archimystas, sed tantum Episcopos aut potius parochos & doctores; In politicis verò nullos designasse Duces. Quippe hoc propter libertatem populi, quam salvam tandem propter tot resisten-

D tias

tias & ut rebellandi occasiones omnes tunc præscinderet, illi concedere coactus erat, non potuit, quum populus Comites sive Iudices & Magistratum jure suo constitueret. Inde quoque condendi urbes & erigendi propugnacula ius, semper liberum habuit atque retinuit, quum saltem defensioni suæ, necessitate ingruente, caput aut Ducem eligerent. Deinde alteram sibi ipsi construit contradictionem, dum civitati Brunsvicensi suam *num.* 114. abnegare studet hoc absurdo libertatem, quod ante Carol. Mag. Brunsvicenses nondum in rerum natura fuerint: Nihilominus antea *n.* 105. confessus est & concessit, quod *Ann.* 775. ad villam Vigam Osto-Saxones in verba Caroli Magni jurârint. Si Viga fuit, necessum quoque est, quod Castellum tale extiterit, apud quod habita fuerit talis transactio; licet nondum plenum nomen Brunsvigæ fuerit: Quamvis nec hoc concedendum. Namque heic quæstio maximè movetur, de diversis Brunonibus, ut ipse iterum fatetur *Knich. d. l. n.* 14. quorum illum priscum, & alterum posteriorem vocat. Si à prisco nomen accepit Vrbs, jam ante Carolum Mag. extitit certè; nec

tantum

tantum ante Carol. Mag., sed etiam longè altius eius origo repetenda erit. Nec refert, quod mutatio nominis toties inciderit. Etenim Brunsviga Ptolomæo, qui sub Antonio pio Imper. *circa an. Chr. nat.* 141 vixit, juxta Francisci Irenici sententiam Tubisurgium, ceu idem *Munst. in Chron. suo* probat, vocata est. Ideoque rectè Braunsvicensium Syndicus in Vlterioribus & Notoriis exceptionibus de novo emergentibus, contra Ducem Henricum Julium, in Camera Imperiali *Anno* 1602 19 *April. Spiræ in puncto homagij mutua obligatione præstandi, productis art.* 23. asseverat, ex veritate rei hoc constare, quod Vrbs Braunsvicensis cōspicuas præeminentias, & præsertim jura capitis Provinciæ (id est Metropolitanæ) & maximæ civitatis Saxoniæ possideat, atque ita juxta *ius Saxonicum Rom. Cæs Maiest. & sacro Imperio* in caussis Appellationis immediatè subiecta fuerit, priusquam unquam Provincia ea Braunsvicensis in Ducatum transformata & investituram Imperii acceperit: *quod etiam in 6. seqq. artic.* plenius explicatur; nec *ipse Knich. d. l. num.* 40, 41, & 42 diffitetur, quod Otto Magnus demum Ducis veri titulum in-

publicis Imperii Comitiis primò acceperit, etiam tandem Fridericus II. Imperat. *Anno Chr.* 1235. renovatione sua confirmârit. Ita accidit sæpe, ut eadem res alio atque alio nomine salutetur, quando vel circumstantiæ mutantur, aut aliquid amplificationis priori adiicitur fundamento. Non tamen propterea originis primæ status subvertitur.

Simili modo id de Lunæburgo quoque affirmari poterit, quum ante compositionem istius novi nominis, originis eius fundamenta ex priscis temporibus constiterint sibi: Etenim licet planè sit fabulosum, quod Iul. Cæs. arcem Lunæ aut Castellum ibi dedicarit; tamen ex superstitionibus Idololatricis aliis hoc abnegari non potest, quod Idolis variis Saxones fuerint obnoxii adeo, ut etiam templa, castra & propugnacula iisdem consecrârint, quum ex historicis hoc satis constet, & supra dicta simul declarent. Nec abnegat id *Meib. in Irmensula cap.* 2, ubi & Idolo Martis cogitur suum adsignare castrum. Crantzius, inquit, in Saxonia loco supra citato, montem Ersberg à Castro sive propugnaculo Mersburg distinguit; quàm benè, iudicent eruditi.

Idem

Idem præter rem diſputat *an Mersburgum ſive Eresburgum fuerit in veteri Saxonia, vel ad Salam Thuringiæ fluvium?* ubi hodiè quoque Vrbs Epiſcopalis Mersburgum (cui nomen non à Marſo priſco iſto Heroë Teutonico; neque à Merowigo Francorum Rege; verum à loco depreſſo, ut *Petrus Albinus* in progymnaſmatis hiſtoriæ Saxon *pag.* 70. innuit) quum Chronicon Saxonicum vetus diſertè rem definiat his verbis: Hæc erat forma Idoli Martis Marsburgi, quod Carolus Mag deſtruxit in Weſtvaliâ. Accuſat idem Crantzius præter meritum ſcriptores Gallicos, quod perturbatè rem explicent, omnia confundentes. Certè annales ſatis plani, &, ſiquid heic dubii, ex ſolo Widechindo tolli poteſt. Is enim bellum civile, quod Otto Mag. Cæſar cum fratre Danemaro (*Ditmarus lib.* 1. *vocat Tammonē &c.*) geſſit, deſcribens, deque eodem Eresbergo loquens, non in Thuringia, ſed in Weſtvaliâ bellatum oſtendit. Meminit enim villæ Srela, qui locus hodiè etiam ſupereſt è regione Werdenæ Monaſterii Imperialis ordinis Benedictini: Meminit præſidii Badiliki, quod hodiè Bellick dicitur, intra Ruden oppidū ad Rurā fluvium. & o

Ita utriusque loci differentiam de Martis Idolo satis accuratè ponit, de quo tamen *Spangenb. in Chron. Mansfeld. lib. 1, c. 28*, aliter sentit, & Mersburgum ad Salam quoque à Marte dictum asseverat his verbis: Inter alia castella, quæ Drusus in Germania ædificavit, est etiam antiquum propugnaculum & arx Marspurgensis ad Salam, quæ olim regia sedes fuerat. Quum verò circa ea tempora Reges & Dynastæ regionis illius ut plurimum in Bohemia degerent, Marsburgum nonnihil desolatum fuit, quod Drusus renovavit ædificiis suis; unde quoque ad nostra usque tempora, vetusta arx Romanorum appellata fuit, ceu testatur *Dithmar. in Chron. Merseburg.*

An non idem in loco Lunæ dedito præstitum sit? Namque non tantum templum huius Idoli tempore Caroli sed etiam Castellum inventum esse constat, & facilè colligi potest ex circumstantiis, quum nuspiam propè Idoli sacellum institutum sit, ubi nō simul Saxones iuxta ritum & mores aliarum gentium arcem pro defensione eius erexerint. Sicuti etiam tale Idolon Saturni in Castello Hartzburgensi, monti non procul à Goslaria,

ad

ad Hercyniam Sylvam versus Bructerum, imposito Saxones colebant, quod Crodium in sua nuncupabant lingua, cuius rudera adhuc ibi conspiciuntur, quomodo à Carolo Magno sit dirutum. *vid. Chron. Sax pag.* 28, & 29. Sed quid multis? an non Monachus Egolismensis in vita Caroli Magni, locum Luini corruptè nominat, ubi Witzan Obotritorum Rex, qui tanquam socius ex fœdere Francico contra Wiltzos, Sclavos & Saxonas septentrionales Carolo auxilium præstabat, in ipso alveo fluminis ad Albim interemptus est? Quod nec dissimulatur à *Meib. in historia Bardevici pag.* 9. ubi ait: Idem (*Monach. Egol.*) locum, ubi Witzhan occubuit, vocat Luini, qui annalibus Fuldensibus Liuni, Reginoni Hiliuni: Estque sine dubio Lüne prope Lunæburgum, ubi hodiè illustre Cœnobium Monialium. Cædes Witzanis incidit *in annum* 795. *&c.* Witzanis nomen videtur à lumine sumptum: Nam, Emsero teste, Witz Henetâ linguâ est lumen, uti idem probat *in Irmens. Sax. cap.* 12, *p.* 21. Et quamvis *Meibom. in hist. Bardev. pag.* 25. negare videatur, quod unquam Lunæ castrum tempore Caroli fuerit, dum ita loquitur:

Quod in rerum natura nunquam fuit, destruere ille nequaquam potuit; sed saltem ex ruderibus Bardevici in civitatem reductam esse *Anno* 1190. *pag.* 27. tamen in sequentibus non tantum oppidum maximum Ottonis idem hoc vocat, sed etiam *pag.* 19 asseverat, quod Castrum Lunæburgum ab Adelberto Urso sit occupatum: Verba eius hæc sunt: Defuncto Lothario, quod accidit *Anno* 1137. mense Decembri, novi tumultus coorti sunt in Saxonia. Occasio hæc fuit: Adelbertus cognomento Ursus, Marchio Soltwedelensis, quod matrem haberet Elicam Magni Billingii filiam, Saxoniam sibi deberi contendebat. Sed vivo Lothario nihil movere ausus fuit. Auditâ illius morte, armatâ manu avi materni ditionem invasit, Castro Lunæburgo, & Bremâ ac Bardevico urbibus occupatis. Nortalbingii nulla necessitate cogente Victori se submiserunt. &c. Sic & *pag.* 17 hoc profert de Henrico Leone, quod ille cum altera parte exercitus sui septentrionem versus processerit, Lunæburgum propugnaculum, & Lubecam, loca oppido munita obsessurus, quum Bardevicenses Cæsarem cum copiis adventantem,

nullâ

nullâ interpositâ mora, recepissent. Ex quibus omnibus omninò convincitur, quod Lunæburgum ante aliquot secula iam cum arce fundatum & communitum fuerit, priusquam ab Henrico Leone in talis civitatis formam redactum sit. Namque & Ditmarus *Mersburg. lib.* 4, Lunæburgæ mentionem facit, narrans prodigiosum terræ motum, & ex eo hiatum, qui ibi contigerit *Anno* 1013, Imperante Henrico II Scribit Ditmarius illic Luinberg corruptè, & Civitatem vocat. Sic & fontes Salis erupisse volunt sub Ottone M. Proinde errat quoque *Crantzius lib.6. cap.* 43. *Saxon. Chron.* quod tum Lunæburgum nôdum fuerit oppidum, quum Lamberti Schafnaburgensis testimonium sit in contrarium, & eidem ad *Annum* 1073 id dicatur oppidum maximum Ottonis Ducis Saxoniæ, situm in confinio Saxonum & Luticiorum. Quum igitur, & Castrum, & oppidum & civitas fuerit ante tempora eversi ab Henrico Leone Bardevici, nihil obstat, quin incrementum splendidiorum ædium & amplificationis ex demolitione & ruderibus Bardevici acceperitque ab altera parte ad pedem montis Calcarij

viculus sive pagus nomine Modestorp aut Moierstorp, sive Heimerstorp situs fuerit; qui facilè aut removeri, aut novo fortalitio includi potuit. Quod verò tum demum ex viculo illo fundationem acceperit, contradictoriè oppugnat superius ex ipso illo auctore illata. Qui cum ipso facere volent, videant prius, quomodo veram conciliationem dispicere queant. Ipsa enim natura montis Calcarii & commoditas fluminis Elmenavi, ac amœnitas camporũ satis indicio sunt, quod Saxones, qui nullum prope munitum locum incultum reliquêre, haut potuerint ratione intentionis istam negligere, commodo maximo suo inservientẽ, montis locique opportunitatem. Namque mons non saltem speculæ instar usui accommodatus est, sed etiam natura sua singulare incolis fortalitium largiendo exhibet. Quare etiam Sebast. Munsterus in sua Cosmographia de hac urbe loquens in plurimis corrigendus erit: velut cum sano intellectu percipiendum hoc est, quod ex ruderibus Bardevici in civitatem sit redacta, quum antea iam oppidulum fuerit, & non aliter id, quàm de amplificatione & fortiori

ri munimine affirmari queat. Nec à Iulio Cæſare, nec alio quopiam Lunæ ſimulacrum, niſi ab ipſis Saxonibus, introductum fuit, quod ad Caroli Magni tempora permanſit. Inde & *Albert. Crantzij* adſertio non ſubſiſtit, quod Heinrico IV. Imper. qui Sextus fuit ab Ottone Magno, arx ſolummodo ſine oppido extiterit, quam tamen ſtatim Munſt. ſubnectat, quod Otto I. locum iſtum in Comitatum erexerit, adiunctis ei prædiis de terra Mekelnburgenſi. Quomodo verò ſe res habeat, & quomodo Otto Ducis titulo & dignitate ornatus ſit in publicis Comitijs, id ſupra relatum eſt. Ideoque etiam heic vacillat Munſt. cum aliis quod de Friderico II. affert, quod ille *Anno* 1235. ex Comitatu Ducatum fecerit. Sed ipſe ſibi quoque contrarius eſt, dum ſtatim addit, quod hanc ditionem una cum Dominio Brunſvicenſi tres Ottones Imperatores atque poſteri eorum poſſiderint, uſque ad Henricum Leonem, qui exutus Bavaria, Saxonia & omni ditione ſua, ſaltem Brunsvigam & Lunæburgenſem Ducatus retinuit. Sed de ſtatu huius urbis moderno, & quem lapſum nuper *Anno* 1619 commiſerit;

infra plenius referetur.

Vrbi autem Lunæburgensi est civitas Vlyssæa alias Vltzen dicta, quæ quinque milliaribus ab ea distat, quæ olim quoque Membrum Hanseatici fœderis fuit, & semper protectione Lunæburgi usa, quamdiu libera fuit. At *Ann. Ch.* 1389 penitus à Ducibus Lunæburg. fratribus Bernardo & Henrico subacta & capta est ex insidiis. Quum itaque planè libertatem suam amisisset, quamvis oppidum lautissimum & festivè satis munitũ, ædificiisque egregiis ornatum, pedetentim tamen recedere coactum est. *Vid. Bunt. part. 2. Chr. pag.* 25.

Sed pauca etiam de Bremensibus subnectam. In Bremæ Vrbis nomine & exordio eius principali eædem habentur & inveniuntur difficultates. Etenim quod Chaucorum maiorum sedes in ea regione fuerit, abnegari nequit. Qui in primis sibi locum, secundum mores illorum seculorum cultũ satis, incoluerunt, quem Ptolomæus Phabiranum vocat; unde facilè colligendum est, quod antiquitatem diuturnam referat. Celebre quidem jam nomen est tam nobilis urbis; sed tamen quum non satis omnia rectè referantur, lubet potius

audire

audire ea, quæ Wilhelm. Dillichius in Chronic. Bremensi, ubi ex professo de origine eius agit, recenset, cuius verba hæc sunt: Brema utrum à ruborum ibi nascentium multitudine, ut vulgò placuit an ex Ptolomæi Phabirano nomẽ acceperit, unicuique permittitur judicio: Sanè Phabirani situs quum Bremæ uni respondeat, meritò Geographi Phabiranon de Brema unanimi consensu interpretantur: Indéque patet jam tum, nempè circa annum Christi 139, quò Ptolomæus floruit, Bremam extitisse.

Anno 449, cum Imperium Romanum Vandali, Alani, Suevi, Burgundi & alii diriperent, & præter hos, Galliæ Romanorum Provinciæ Attila Hunnus, immanitate reliquos longè superans, immineret & sub Imperatore Valentiniano Ætius Dux Romanus Galliæ præses, Legionem, cuius præsidio Britannia (quæ itidem à Iulii Cæsaris usque temporibus Romanis paruerat) hactenus contra Pictos atque Scotos defensa fuerat, ut Galliis consuleret, revocasset, & suis se viribus aliquamdiu sustinere jussisset. Britones Romano præsidio nudati, Angilos Saxones propo-

proposito stipendio advocarunt, vel ut Witckindus & Cambdenus referunt, legationem supplicem ad Saxones misere, quæ ipsis exposuit, Britonum terram latam ac spaciosam, & omnium rerum copia refertam, ditioni ipsorum parêre: sub Romanorum hactenus clientela ac tutela liberaliter vixisse: Post Romanos, meliores Saxonibus ignorare: ideò ad alas virtutis Saxonum fugere, ut ipsorum virtute atque armis hostibus superiores inveniantur; quidquid imposuerint servitii, libenter sustinere velle. Itaque Saxones Ducibus Horsto & Hengisto, apud Britones autem Regnante Vortigerio (quem Beda Vitigerium nominat) tribus longis navibus Bremæ adornatis Insulam ingressi, Scotos & Pictos represserunt.

Post 70. vero annos, secundum Albini computationem, cum plures suos Populares Saxones, Angilos, Frisios, Iutas evocassent, hospites Britannos in continentem Galliæ Armericam pepulerunt, & saltem reliquias, quæ Wallenses appellantur, in niveis montibus & saltibus coarctârunt, atque hoc modo Insulam propè universam occuparunt.. Vnde ei, ut ab Angilis Anglia nunc dicatur, no-

men

men dedisse existimantur.

Hinc minimè mirum, quod Carolus Magnus, cum XII. annis, & post reconciliationem exortis unius atq; alterius principum novis rebellionibus, in 20 annum cum Saxonibus eorumque Principe Witekindo decertasset, & victor per Saxoniam aliquot Episcopatus constituisset, Bremæ Anno 788 Episcopum dedit Wilhadum Anglum, quod patria harum regionum lingua uteretur, eoque nomine, præsertim ob pietatis studium singulare, quo præ aliis enituit, maximè idoneus esset, ad populares suos è potestate tenebrarum liberandos. Totus enim in eo fuit Carolus, ut quemadmodum ipsemet scribit, Saxones pristina libertate donatos, Deo tributarios & subiugatos devotè addiceret.

Brema vero utrum pagus tum fuerit, an oppidum, non difficulter conjectari potest. Muros non habuit: sed nec muri civitatem efficiunt. Fuisse autem locum cæteris eminentiorem, argumento est non tantum Phabirani nomen, sed & Episcopalis sedes, ibi constituta, & quod Wilhadus à Carolo privilegia, quæ pagis dari non solent, impetravit, eaque

Carolus conspicuo Rolandi testimonio publicè posteris omnibus obsignavit tum maximè, quod ex Privilegiorum verbis apparet, ea jus civitatis non dare, sed ornare.

Ad gubernationis formam quod attinet, colligi potest ex multis, gubernationem ut unius nòn fuit, ita nec omnium, sed pauciorum fuisse. Ante Carolum (inquit Historicus) Saxoniæ Gens libertatis tenacissima, cum regibus subiici nollet, duodecim primarios viros toti Provinciæ præfecit, qui de bono publico in medium cōsulerent: Annuus erat inter illos per vices Magistratus: Quem verò publicum ab exteris illatum bellum deprehendisset, is durante bello Rex appellabatur, cuius Imperio parerent universi: Bello finito, regium pariter nomen deponebat. Caroli etiam tempore, cum is Agros Ecclesiæ fructificantes discerneret, & terram Ecclesiastico juri subesse, eique de decimis primitiis & oblationibus respondere vellet, erant (idem inquit) in his locis viri potentes, qui subiectos agros cum plebe tenebant. Nec voluit Carolus, neque debuit suo tempore quenquam iure dispoliare.

In

In urbe Brema potentes illos vetuſta hiſtoria poteſtates, & iudiciariam manum, recentior verò Proconſules & Conſules appellat.

Brema magis ac magis videbatur effloreſcere, niſi furor Hunnorum, quos nunc Hungaros appellamus, bis eam incendio deleviſſet. Erat enim Hunnis tota Germania expoſita, donec Heinricus Auceps Cæſar ad impediendam ipſorum tyrannidem ediceret, ut ex Agrariis militibus nonus quisque in urbes ſeſe reciperet, easque muniret, concilia & conventus omnes, atque convivia in urbibus celebrarentur.

Anno 934. Cum Gubernatores civitatis iure ſuo abuterentur & adminiſtratio ad Oligarchiam planè deflexiſſet, Adalhagus Archiepiſcopus, ubi primo ingreſſus eſt Epiſcopatum, fecit, ut Brema longo prius tempore poteſtatibus ac iudiciaria manu cōpreſſa præcepto Regis abſoluta, & inſtar reliquarum urbium immunitate, ſimulque libertate donata, vel potius ei reſtituta fuerit.

Etſi pleræque civitates adverſus Hunnorum incurſiones muniri cœperunt, Brema tamen anno demum Chriſti 1000, quando piratæ Dani

Saxoniam ad vastitatem vocabant, (Ascomanni appellati fuerunt, quod rarò latius, quàm ipsis ex pera seu folliculo, quem Dani Ascham appellant, victus atque esca suppetebant, excurrerent) muro firmissimo muniri cæpit.

Inde etiam accuratiori munitioni urbis caussam dedit, quod Otto I Cæsar, propterea quod ei sæpè in Italiam commeandum erat, Hermannum Bilingium in Pago Luneburgensi, Stibbekeshorn natum, an. 965, Saxoniæ Ducem fecisset, Nepos autem ipsius Bernhardus Dux, in proferendis finibus totui propè esset: Proinde Brema contra insidias atque insultus Bernhardi Ducis aggere munita fuit.

Hoc anno Emma, Luderi Comitis (qui frater Bennonis Saxoniæ Ducis erat) vidua, civibus pascua dedit, quæ civium appellantur.

Sub idem tempus & præsertim sub *Annum* 1035. Civitatis murus perfici cæpit, additaque est ab occasu portæ turris perampla, Italico munita opere, & septem distincta Cameris, quam annales Pietati Archiepiscoporum ex parte tribuunt. &c. Ita pedetentim quidem civitates pleræ-

que

quæ ad ea fastigia evectæ sunt, ut tandem successu temporis sæpius recuperarint, quod à principio illis debebatur. Bremenses tamen exploratæ fidei incolas se semper exhibuerunt erga Cæsares, quamvis multis implicati fuerint à tempore Caroli difficultatibus propter amabile libertatis studium, quod illis in jure naturæ imminutum videbatur. Et quamvis Archiepiscopus Limarus ius Advocatiæ pro sui redemptione *Anno* 1089 Lothario II. Comiti Supplingburgensi & Querfurtensi, cui postea Henricus V. emortua Billingiorum familia, Ducatum Saxoniæ, & Henrico V. defuncto Imperii Principes Imperium detulerunt, cesserit, unde Duces Saxoniæ Advocatiam talem, sive iudicium temporale hæreditario iure sibi vendicabant; tamē urbs libertatem adversus Duces tueri & asserere non destitit. Atque ut eo rectius commodo civitatis suæ invigilarent, animositatis & fortitudinis virtute & laude semper pristinum libertatis statum ambiebant; Præstabant se fortes Visurgis & commerciorum defensores mari & terra; Et quum auspiciis Henrici IV. ex instinctu Pontificis Vrbani expeditio

 Hiero-

Hierosolymitana contra Saracenos susciperetur, huic exercitui quoque suas adiunxêre copias: unde Cæsar illis inter alia fori privilegium plenius concessit. Talibus præmiis magis erecti fortiora & sublimiora subire non veriti sunt; sed quum *Anno* 1147 sub Cæsare Conrado tres numerosi exercitus partim in Saracenos terra marique, partim in Sclavos à Christianis regibus ac Principibus ducerentur, Bremenses classe instructa, quum multos ex Saxoniæ & Wesphaliæ militibus socios adsumpsissent, vento primùm in Angliam adacti, inde in Galliciam appulerunt, & rogatu Adolphi Regis, Vlyssibonam occupando, eiecerunt ex ea omnes Saracenos, eamque Christianorum fecerunt coloniam: Quo nomine apud eum hanc inierunt gratiam, ut in commerciis eodem iure cum indigenis frui deberent. Exinde ad maiora adspirare ausi sunt, quumque hominem artis nauticæ peritissimum nacti essent, *Anno* 1158, honoris, gloriæque & commerciorum quærendorum caussa ad mare Orientale cursum suum direxerunt. Atque quũ tempestatibus in fluvium Livoniæ Dunam adacti essent, consederant in

eo loco aliquo usque, ubi postea Riga extructa est. Livones verò eos pro Danis, quos tunc inimicissimos sibi experti fuerant, habentes, gladios primùm atque arma in Bremenses strinxêre. Cognito tamen demum errore, datisque hinc inde & acceptis muneribus, hostilitatem in amicitiam converterunt mutuam, & commerciorum ius pacti sunt. Quæ res, ut ex sequentium annorum historia apparet, non tantum inter Livones & Bremenses usum commerciorum frequentissimum; sed etiam propagationem Christianæ religionis, & exædificationem novæ civitatis, quam Rigam dixêre, peperit. Licet *Crantz. lib. 7. Sax. c.* 13. nonnihil rem invertere & tantæ occasionis laudem, pro more, in Meynardum quendam derivare studeat; tamen illud approbationis haud obscuræ loco acceptandum est, quod addit, virum istum bonum per aliquot annos cum mercatoribus eò navigasse, & operi pietatis devotum instítisse. Quum autem Livonia vario commerciorum genere abundaret, & locus Rigensis iis maximè accommodatus esset, adsociarunt Bremensibus (uti in tali accrescentis fortunæ statu fieri solet) se aliæ

Saxoniæ atque Wandaliæ civitates, & proinde creberrimæ in eam Provinciam mercandi gratia habitæ sunt navigationes, unde ab utraque parte magis animi populorum talium coalescere & prius quasi in tacitum fœdus coïre cœperint. *Crantz. d. l. cap.* 13.

Superius paucis mentionem Stadæ quidem iniecimus; sed quum ea quoque clara portio cum Boxtehuda fœderis Hanseatici fuerit, non ita sicco pede prætereunda erit. Etenim varias à prima origine sua pertulit sortes, & faciem regiminis non uniformem sensit. Namque, ut supra ex Sialando notavimus, omnium in hac Germaniæ parte antiquissima censetur, ante Christ. natum annis 320 condita, quod primam ibi Stationem exhibuerit Saxonibus aut Chaucis, quum ex Nortalbingia, sive Cimbria ipsa traiicerent Albim, qui semper inde Ditmarsos socios habuere. quæ caussa quoque fuit, ut notat *Crantz. lib. 6. Sax. cap.* 5., quod Comitatus Stadensis terram Thietmarsiæ transalbinam tenuerit inclusam; quamvis ille etiam aliam consequentiam annectere videatur. Locum autem illum, quem sibi Saxones à principio

usque

usque selectum habuêre, quod per tot secula usque ad Caroli Magni tempora, qui *Anno Chr.* 800. Imperator factus est, adeò fortiter conservarunt, id non in minimis habendum est. Pro mutatione rerum ob populorũ incursiones varias, procul dubio miros sæpe sustulit casus. Designavit quoque more Saxonum antiquorum suum pagum in ditionis talis iurisdictione, quúm locus semper fuerit principalis ad Albim in eo tractu, licet *Meib. in Pag. Saxon.* putet, quod ad Pagum Woltzatorum Stada sit relatum, mentionem faciens Diplomatis Philippi Imperatoris, Heinrici VI. fratris, & filii Friderici Barbarossæ, quod datum sit anno regni eiusdem secundo, id est *Anno Christi* 1199. Verba illius ibi sunt: Pagus Woltzatorum. Meminit diploma Philippi Imp. donantis Ecclesiæ Bremensi Comitatum Stadensem, Anno regni secundo. Sit ita, nec impugnatur Imperiale Diploma, quod Philippus iste, quẽ nonnulli eius nominis tertiũ faciunt, donarit Ecclesiæ Bremensi Comitatum Stadiensem: sed quomodo ad Pagum Woltzatorum ita referatur Stada, ut propria ditione, in qua tamen Comitatum designat,

signat, ceu ipsum diploma loquitur, exclusum fuerit; id quæstionis est. Ait Meibom. Testatur Chronicon Rastedense, quod Vdo Marchio inter cęteras ditiones Waltsatiam tenuerit. Neque hoc impugnatur: Sed illud; quur Comitatus Stadensis non propriam ditionem obtinuerit, quum tamen hoc de natura sit Comitatus juxta veterem Saxonum consuetudinem, ut pagus quivis suum haberet Comitem sive justitiæ & gubernationis præsidem. Aliàs enim non posset Comitatus dici aut vocari. Ait igitur ille porro: In hoc pago fuit Burgwardium, Stade, Dithmaro *lib.* 4. *Stethu.* Quid hoc? An non directò sibi contradicit, quando in præfatione libelli illius de pagis veteris Germaniæ ita ponit: Moris fuit tàm Saxonibus, quàm reliquis Germanis, quoties loci alicuius situm exprimere volebant, describere solitos, in quo pago, & ad quem fluvium is situs esset, & (N. B.) pagus in quo Comitatu. &c. Si igitur Comitatus adeo porrectus fuit locus, ut aliquot pagos contineret, & describeretur pagus in quo Comitatu esset situs; certè nullatenus Stada Comitatus imò etiam Marchionatus subiectus fuit

Pago

Pago alicui, sed aut ipse expressit pagum, aut plures continuit in sese. Velut ipse Meib. quoque id innuit & exemplis *in præfatione d.* declarat, inquiens: Sic in diplomate Conradi Salici pagus Entergow est in Comitatu Bernhardi Ducis: in alio eiusdem diplomate pagus Valim est in Comitatu Danckmari Comitis, &c. Imò addit: Erat enim tota etiam Saxonia in Comitatus divisa, &c. quod sanè ita convenit consuetudini Saxonum, quâ regiones iuxta iudiciorum præfecturas erant distributæ.

Mirum igitur est, quod diplomati Philippi Imperatoris, qui *anno* 1198. ad Imperii coronam electus erat, adscribere voluerit, quum tamen pagorum usus ante 100 annos esset sublatus, ceu ipse *in d. præf* itidem confitetur, dicens: Appellatio (pagorum) usurpari desiit circa an. Christi 1100. quum pagi in Ducatus, &c. migrarēt. An maior potest contradictio fingi? Proinde rectius prævalet sententia *Crantz. lib. 6. Sax. cap. 5. & Ioh. Petr. part. 1. Chron. Holsf. p* 75., quod Comitatus Stadensis, ad quem referebatur olim Ditmarsia, comprehensus sit iis terminis regionum, quas Imper. Carol. M. donavit Ecclesiæ Bre-

 mensi.

mensi. Verum, quum Episcopus, propter incursiones Danorum & Normannorum, littora ea tueri ab hostibus non posset, proinde non tantum in Marchionatum mutatus est; sed etiam ab Imperatoribus eius defensio in Duces Saxoniæ translata fuit: sub quorum protectione terra ea cum civitate mansit, usque ad tempora Henrici I. Imp., qui dicebatur Auceps, ubi præfuit iis locis Heinricus Calvus, sive Crassus, Iohannis filius, circa an. Chr. 921, cuius sedes fuit in arce Rosenfelda quam condidit an. 1140, ubi nunc monasterium Hersefelda est, antea itidem Comitatus, tribus milliaribus à Stada dissitus. Filios is habuit Ottonem, cuius filia nupsit Woldemaro Ascaniæ Comiti, & Henricum Bonum, qui ex coniuge genuit filios Sigfridũ & Tyadericum Marchiones. Sigfridus Stadam alia ratione amplificando communivit, & arcem addidit contra hostium incursiones. Translatum ferunt de alio loco, ubi Doistadium vocaretur. *Anno* 988. Dani & Normanni, qui sibi Dominium in omnẽ Saxoniam vindicare studebant, traiicientes Albim oppidum hoc ad Suingam fluv. cum arce cœperunt, & captivos

ptivos Principes abduxêre : verum Sigfridus ope nautæ evasit, quum alteri nasum abscinderent nequiter. is reliquit filias Odam & Matildin. Soror autem fratrum horum in coniugium data fuit Comiti Ascaniæ Ernesto. Sigfridus statim in auxilium advocavit Bennonem Ducem Saxoniæ, qui victoriam obtinuêre, & Danos omnes captos suspendio necarunt; unde locus ille Würgebawr dicebatur. Sigfridus ex coniuge Adila Ducissa Bavariæ, genuit Sigfridum II. & Luderum sive Huderum Marchionem Soltquellensem. Hic ex amita Rudolphi Suevi, quem Saxones regem creatū oppofuêre Imp. Henrico IV, genuit Vdonem primum, qui factus est Marchio Brandeburgensis *Anno* 1085, & Luderum II. qui prope Merseburgum *An*. 1080 in bello obiit. Vdo I. Marchio Brandeb. & Stad. genuit Vdonem II. Rudolphum, Henricum Longum, & obiit *An*. 1089. cui successit primitus filius Vdo II, qui obiens *Anno* 1106 reliquit quidem filium Henricum, sed veneno mox extinctus est. Rudolphus factus est Successor & Elector Brandeb.; qui duxit Idam Imp. Henrici III ex fratre neptem, & genuit Rudolphum II & Hattwicum

Magnanimum Archiepiſ. Bremenſem. Rudolphus autē II. Elector Brandeb. unà cum coniuge Walpurgi à Ditmarſis ſubditis ſuis in arce Bocklemburga interfectus & in aquam abiectus eſt, cuius filius Otto obiit puer. Proindè terræ omnes una cum Marchionatu Stadenſi & Ditmarſia tranſière ad Episc. Hartwicū, qui mortuus eſt *An.* 1168. Quum verò Rudolphus II. inſignis eſſet amicus, tantam perfidiam in Ditmarſos vindicavit acriter, & illis præfecit quendam Reinholdum: antiquum quoque Dominiū Stadæ occupavit, ut ſuo loco indicatum eſt. Verum *Anno* 1180. Siffridus Marchio Brandeb. & Archiepiſ. Bremenſ cum Friderico Barbaroſſa Imp. ita rem ſuppoſuit, ut una cum Philippo Archiep. Colon. ex poteſtate Henr. Leonis ipſi licitum eſſet Comitatum eum eripere, & in ditionem ſuam recipere; quod ita peractum eſt. Sed *An.* 1187, invaſionem aliam civitas ea ab ipſis Bremenſibus pertulit; donec Philip. Imp. donatione ſuperiùs dicta Comitatum ſalvis Civitatis privilegiis Archiepiſcopatui adiecit: quamvis *An.* 1206 Henrici Leonis filii iterum ſibi Stadā in diviſione terræ adſcripſerint. *Anno* 1310 utraque civitas Brema & Stada

fœdus

fœdus inter sese pepigerunt, pro recuperāda Vorda, & Diœcesi restituenda. Sic & *An*. 1487. inter Bremens. Hamburg. Stadenses & Boxtehudenses cõvenit, quod nullum frumentum per Albim in mare evehi deberet, sub confiscationis pœna. At quam iniqui in hoc passu Hamburgenses fuerint in civitates confines, id quis apud Chytræum *Sax. lib.* 18, *p*. 450. cognoscat. Velut etiam iustam sententiam *Anno* 1619. 19 *April*. Camera Imperialis publicavit: uti infra patebit.

Tribus infra Hamburgum milliaribus, Boxtehuda situm est oppidum Hanseaticum, quod, fundato per viros Nobiles à Buxtehuda virginum cœnobio veteri, crescere & augeri cœpit, donec Rodolphi I. Cæsaris temporibus, civitatis iuribus & privilegiis, à Giselberto Archiep. donatum est. Civitatem Esta fluv. ex ditione Lunæburg. promanans, perfluit, & inde in Albim delabitur, cuius occursu ita excrescit, ut naves onerariæ ex remotis locis tutò ad urbem appellere possint. Hansis fructuosa satis fuit; sed nunc itidem ab Hamburgensibus premitur, ut suo loco patebit.

CAP. III.

De Hamburg. civitatis origine, & statu aliarum quoque civitatum Hanseaticarum inferioris Saxoniæ.

SEd quum neque Hamburgum heic præteriri debeat, etiam de urbe hac quædam erunt nobis inserenda. Licet verò eius nominis ratio non exiguas quoque historicis obiiciat difficultates; tamen expressius id patet, quod antiquitatem suam cum originis fundatione Saxonibus debeat priscis: atque hoc ita quidem, quùm illi adhuc ultra Albim Holsatiæ limites incolerent, ùt supra dictum est. Quatuor autem potissimum sunt de nomine Hambugensium opiniones, velut in egregio suo discursu Nicolaus Cisnerus, quem Præfationis loco præfixit Crantzii Saxoniæ, eas connotavit, ubi nec Crantzii ipsius explicationem admittit, quam meritò ut fabulosam reiicit, ubi nomen eius ad Hamam quendam gentis Saxonicę pugilem refert, quem eo in loco civitatis illius certaminis duello à Starcatero Dano victum scribit. Sic

Sic & irrisionis quandam speciem id præ se fert, & quasi mores Hamburgensium aliquo acri fumo & fuco adspersos dicere vellet Goropius, quando vocabulum Ham illud heic ad pernas suillas & fumo siccatas refert, & inde quasi carnis porcinæ mercatum urbi illi attribuit, quum aliàs & Germani & Galli proverbio communi porcorum non multas adscribere soleant virtutes. Ideoque rectius ad eam derivationem recurrimus, quæ magis seria determinat. Nec immeritò Cisnerus ibi reprehendit Crantzium, quod nimiam fidem & auctoritatem adscribat Saxoni Grammatico, quem tamen non tanti in nimium fabulosis facere debuisse, ait; quum tamen adeò absurdum non sit, quod locus aliquis à cultu superstitioso idoli sui denominationem accipiat. Velut non frustra id attestatur auctor Chron. veteris Marchiæ, quod Teutones præcipuè aliquem Deastrum coluerint, quem dixêre Hama Magnum, cui fanum Hamaburgi erexerint, ut non tam ab Hama pugilatore, quod vult Sialandicus, quàm ab isto Hamago; unde etiam idem asseverat, quod lucus sive Sylva cum flumine in veteri Marchia

chia dicta fuerit quædam Hamaica ab isto Hamago, quem ille in Iovis Hammonii observantiam ipsi ita attribuit, quum etiam ante exiguum ipsius tempus apud pagum Kotzeby fanum inventum fuerit, quod olim Hammonis templum incolæ dixerunt. *Chron. Sax. Pom pag.* 43. Hæc opinio potius historiæ assimulari quam illa nugax pugilatoris fabula potest; præsertim quum in Sylvis & nemoribus sacra facere consueverint prisci præ aliis locis: Sed tamen magis veritati vicinum videtur, quod Cisnerus de sua mente asseverat, cui etiam *Buntingus in Chron. Brunsv. adstipulatur. pag.* 3. Proinde lubet ipsum heic aud re Cisnerum: Etsi vero, inquit, urbs hæc Germanicæ appellationis originem præ se ferre videtur: tamen quùm Gambrivii quoque antiquissimi Germaniæ populi fuerint, & prior sive syllaba sive vox nominis non illi propria, sed toti vicinitati communis sit, consentaneum, est à Gambriviis reliquum esse. Nam licet Gambriviorum sedes alii in aliis locis constituant, atque ex iis quidam Cameracenses, quidam Sicambros manasse opinentur: tamen verisimilius est, Cimbriis & Marsis

Marsis finitimos, Albis ripam Aquilonarem habitasse .. Atque eiusmodi nominum mutationes in multis regionibus, civitatibus, oppidis, pagis, atque locis à doctissimis viris observatas, eorum scripta testantur. Nec dubium est, quin Gambrivium majorem cum Hamburgo cognationem habeat, quàm Treva; quam apud Ptolomæum Bil. Bæckameirus de Hamburgensi urbe accipit. Quod si vero rationem hujus nominis quis ex nostra lingua reddere velit, æquè eam à genere retis piscatorii (quod Hamen vocamus) quàm à pernis infumatis deducere potest. Quin hæc etymologia cum sententia Goropii, de Anglorum similiumque Germaniæ populorum appellationibus, multò magis congruit, atque ea, quam de vi nominis Hamburgensis urbis exponit. Nam quum ille Anglos Saxonas tum Holsatorum, Dithmarsorum & Hamburgorum sedes tenuisse, tum propter studium in mari prædandi ac aliena acquirendi, ab hamo piscatorio *Angel*, nominatos statuat, eadem ratione Hamburgum quoque præcipuam eorum urbem ab alia voce, idem illorum rapiendi desiderium notante (id est, à genere re-

 tium

tium piscatoriorum appellatum esse, appositè magis quis æstimaverit, quàm ab illa vocis Ham significatione, unde vim nominis derivat. Perinde enim ut Hamo, sic retibus quoque (quæ à nobis Hamen dicuntur) pisces capiuntur. Itaque tàm convenienter hac voce, atque hami piscatorii, appetitio illa aliena acquirendi exprimitur: à qua ut generatim Germanos quasi *Herman* (id est, viros acquirendi, congregandique ac corradendi desiderio captos) sic speciatim plerasque eorum gentes dictas esse, ille quidem censet. Quare ut bellè omnia hæc inter se consentiant, multò probabilius Hamburgi nomen ab hac retis piscatorii, quam illa carnis porcinæ significatione, mea quidem sententia, petere licet. &c. Hæc quidem Cisneri sententia non incomptè prolata videri possit; sed *Meibom. in libello de veteris Saxoniæ finitimarumque regionum Pagis* potius facere videtur in hoc cum *Chron. Saxon. veteri Mogunt.* edito olim, quod tamen alias in pluribus extremè detestatur, quando omnes tales opiniones Cisneri reiicit, & accommodatius dici putat, si Hamburgi nomen à sylva vicina Hamme voca-

ta, velut superius innuimus in Marchia quoque Hammaicam sylvam inventam fuisse, deducatur. Et veritas hujus opinionis magis inde confirmari valet, quum hodiè etiam, propè Wansbecam, sylvulæ talis nomen, in cujus complexu horti amœni aliquot civium & inter alios Meinonis abEizen siti sunt, superstes habeatur, cuius circuitum ipse Meino, vetus amicus mihi, monstravit. Meibomij autem verba lubet audire de Pago Stormariorum. *Adamus Bremensis pag.* 46. tres facit Transalbinorum Saxonum populos, Thiatmaersgoos, Holtzasos, & Stormarios. Stormarios reliquis nobiliores esse, & nomen habere vult à seditionibus, quibus agitentur. Die störmer. Rectius fortasse *Crantzius* loci appellationem deducens à flumine Stora, qui Reginoni & Adamo Sturia. In hoc pago Castellum Hamaburg, nomen habens non à Iove Hammone, neque ab Hama pugile, vel pernis salitis & fumo siccatis, ut ociosi quidam fabulati sunt; sed à sylva vicina Hammedicta, teste *Adamo Thracigero in Chronico Hamburgensi M. S. &c.* Fortè non frustrà est, quod tot allusiones ad nomen Hamburgensium confin-

xerint scriptores, quum etiam facta hodiè de eorum ingeniis & de indole obruscata gentis lubricæ & versatilis plurimi testantur, ceu confœderatorum non exiguæ inde audiuntur querelæ. Sed constat igitur quod in pago Stormariorum Castellum antiquum hoc fundatum & in eodem pridem, ante secula aliquot, Caroli M. comprehensum sit. Ideoque meritò id Membrum Holsatiæ paucos adhuc ante annos juxta tempora etiam posteriorũ seculorũ fecit & appellavit *Dav. Chytræ, Chron. Sax lib. 2, pag. 69*, ubi sic loquitur: Membrum autem Holsatiæ, & in solo Holsatico sita est Hamburgensis civitas: de cujus antiquitatibus, à Caroli M. memoria repetitis, & primo in ea Religionis Christianæ exordio, & Episcoporum ac Principum illius primorum serie, pauca colophonis loco addemus. Caroli magni ætate, angustis adhuc pomœriis Hamburga conclusa, collem solum, cui nunc D. Petri & Cathedrale templum insistit, complexa fuit, & Albioni Principi Nordalbingiorum Wittekindi patrueli paruit, cum quo, accepta fide, in Saxoniam, ad Carolum Albió profectus, sese dedidit, & Chri-

stianæ

ſtianâ religione initiatus eſt. Hamburgæ Carolus paſtorem Eccleſiæ primum Heridagum, ac Vdonem Ducem cum præſidio, conſtituit. Poſtea rebellantibus Nordalbingis, multa millia in Flandriam tum incultam & Brabantiam tranſtulit. Sexennio poſt, Heneti vicini, odio Chriſtianæ religionis, oppidum expugnatum incenderunt. Quo deinde auſpiciis Caroli & Ludovici Pii reſtituens S. Anſgarius, ex Monaſterio Corbeienſi ad Somã, Archiepiſcopus gentium Septentrionalium à Ludovico Pio ibi collocatus eſt. Vaſtata autem denuo à Normânis per Albim aſcendentibus urbe: Ludovicus Germanicus Bremenſi Eccleſiæ tum vacanti Anſgarium præfecit, quam Pontifex poſtea ex Colonienſis juriſdictione exemptam, cum Hamburgenſi metropolitana conjunxit & univit. Secundus Archiepiſcopus fuit Rembertus, Anſgarii diſcipulus, ſub quo Dani & Normanni Hamburgum denuò cremarunt. 3. Adalgarius, ab Arnolpho Imperatore conſtitutus, libertatem Eccleſiæ Bremenſis adverſus Archiepiſc. Colonienſem, qui eam ſibi ſubjectam eſſe volebat, defendit. 4. Hogerus à Ludovico imperatore; ſub quo

quo Hamburga quartò ab Henetis & Danis vastata. 5. Reginuvardus. 6. VNNI, à Conrado Imp. institutus, post victos ab Henrico Aucupe Danos, & Marchionem Slesuici collocatū, in Dania & Suecia Euangelion docuit, obiit, 946. 7. Adalgagus Cancellarius Ottonis I. Imp. post Ottonis victoriam de Danis partam, Episcopos Sleswici, Ripæ, & Arhusiæ ordinavit. Benedictum Papam, quem Romani contra Leonem sediti osè elegerant, captivum Hamburgam duxit. qui in exilio Hāburgæ 966. obiit. Politicum nobis imperium ad Hermannum Billingum, quem Ducem inferioris Saxoniæ Otto I. creaverat, translatum est. Cui Benno filius dux Saxoniæ successit. Sub quo Adalgagus Archiepisc. cum 54 *annos* præfuisset, rebus humanis exemptus est. 8. Libētius mort. 994. 9. Vnwanus, primū fossa & aggere parvo Bremā munivit, 1010, 10. Libētius II obiit, 1033 11. Hermannus, primus muro Bremā cingere cæpit. 12. Betzelinus, oppidum Hamburgam muro duodecim turribus distincto circumdedit, mort. 1046. 13. Albertus comes Bavaricus, templū Hēburgi ex lapidibus ædificare instituit. Bernhardus Saxoniæ Dux

Dux Arcem Hamburgi primum ad Eliſtrum, ubi jã civitatis equile eſt, deinde ad confluẽntem Eliſtri & Albis *die Nienburg* extruxit, unde initium eſt novæ urbis, in qua Dux Saxoniæ aulam habuit: in veteri Archiepiſcopus, qui 1072. obiit, 14. Liemarus, ſub quo bis uno an. Vandalis Hamburga cremata mort. 1102.

Deinceps ſub Comitibus Holſatiæ Hamburga, viris & opibus aucta creſcere & florere cœpit. Magno enim poſtremo ex Hermanni Billingi poſteris Saxoniæ Duce mortuo, Lotharius Dux Saxoniæ, Adolphum Comitem Schavvenburgium, Holſatiæ & urbi Hamburgæ præfecit. qui uſque ad annum 1137. præfuit. Cuius nepos Adolphus III. profecturus in Palæſtinam cum Barbaroſſa, & inſigni ad eam expeditionem pecunia per Hamburgenſes adiutus, ampliſſima civitati privilegia dedit, eorumque confirmationem ab Imperatore impetravit: ne quis arcem, intra duo milliaria, ad urbem ædificet: ut immunes ſint à vectigalibus in Albi uſque ad mare; & ab omnibus belli oneribus Comiti Holſatię præſtandis. Nec bona civium uſpiam in Holſatia Areſto detinere liceat. Abſente au-

tem in Palæstina comite, Heinricus Leo ex Anglia rediens, Stadam & Hamburgam recepit, & Bardevicum evertit. Reversus igiur ex Palæstina Adolphus., Auxilio Bernhardi Vrsi Ducis Saxoniæ, Hamburgam & Lubecam denuo recuperat; Verum Paucis post annis, Waldemarus Dux Slesvvicesis, Hamburgum & Lubecam, auspiciis Daniæ regis fratris Canuti VI. occupat, cum Adolphum prælio victum antea cepisset. Qui renunciato suo iure, quod in Holsatia habebat, omni in patriam Schovvenburg, ex priori potentiæ & dignitatis gradu & Holsatia tota deiectus, redire cogitur. Hamburgæ Albertus Comes Orlamundensis (frater Adolphi uterinus) à Rege præficitur, qui deficientibus à dano Holsatis, & Waldemaro rege per Heinricum Comitem Suerinensem capto, ius suum in urbe 1500 marcis argenti senatui vendidit. Quod libertatis Hamburgensium plenioris secutæ initium fuit. Genealogia eius hæc est. Henricus Comes in Querfurt progenuit Mathildam, quæ prius nupsit Adolpho 2. Comiti Holsatiæ, cui genuit Adolphum 3. Com. Holsatiæ, qui Adolphum V. habuit filium ex hac

linea

linea nepotem Mathildis, cuius tamen coniux & maritus alter fuit Henricus Comes in Orlamund. cui peperit Albertum Comitē Orlamundensem, supra dictum. Adolphus autem 4 ex comitatu Schavvenburgensi evocatus in Holsatiam contra Danos, quum Waldemarus Rex Daniæ ab Henrico Comite Suerinensi captus esset, confirmavit libertatem & privilegia Hamburgensium, & Lubeccenses, excusso Danorum iugo se in libertatem vindicantes, cum aliis principibus adiuvit, ut, profligatis ad Bornhovedam Danis, victoria insigni potirentur, à quo tempore Lubeca urbs Imperii libera fuit. Hamburga titulo tenus sub Comitum Holsatiæ imperio mansit. Adolpho IV. monasticum S. institutum Hamburgæ professo: filii, Ioannes Wagriæ Dominus, cui filia Alberti Ducis Saxoniæ nupta fuit; & Gerhardus Holsatiæ & Stormariæ Princeps, cuius uxor filia Iohannis Theologi Megapolitani fuit; privilegia Hamburgensibus confirmarunt. &c. Hactenus Chytræus. Patet igitur ex ipsa confirmatione, qualia iura Dominii Ducibus Holsatiæ aperta sint & fuerint in urbem Hamburgensem, quod etiam

actio in camera Imperii inſtituta adhuc loquitur. Hamburgum autem tam vetuſtam eſſe civitatem, ipſi quoque Hamburgenſes in petitione articulata pro Reſtitutione in Integrum, adverſus latam in camera Imp. ſententiam contra Duces Ottonem & Franciſcum Ottonem Lunæburg. *art.* 23. iudicialiter confitentur; cuius verba hæc ſunt: Verùm etenim, quod ſi urbis Hamburgenſis ſtatus & conditio, quemadmodum non tantum ab initio & ante Imperatoris Caroli Mag. tempora Metropolis totius Nordalbingiæ Provinciæ fuerit, atque inde à Cæſ. eius Maieſt. & filio eiuſdem Cæſare Ludovico pio Metropolitana Eccleſia ibidem erecta ſit, ſed etiam urbs hæc poſtea à multis diverſis Imperatoribus & Romanis regibus eximiè ſplendidis privilegiis & iuribus clementiſſimè & benigniſſimè donata ſit, aliquo uſque examinabitur & conſiderabitur; ſatis inde conſtabit, quomodo & unde urbs hæc tale nominatum, per immemoriale ex præſcriptione iuris & vigore poſſeſſionis tempus acquiſitum, vectigal & ius ſtapulæ nacta ſit. Siquidem veriſſimum, aiunt, & tam ex diverſis hiſtoricis, quàm principa-

liter

liter ex Nicolai I. Pontificis, super coniunctione vel unione Ecclesiarum Hamburgensis & Bremensis, circa tempora Ludovici II Imperatoris, emanata bulla, cuius exemplum ad fidē suæ historiæ inseruit *Alb. Crantz.* *in Metrop. lib.* 1, *c.* 38, conspicuè patet, quod urbs Hamburgensis unica sedes & castellum Nordalbingorum fuerit, & inde in ea tanquam in Metropoli Nortalbingorum Archiepiscopalis sedes eorundem constituta fuerit. Atque præcipuè hoc verum, quod Helmboldus scriptor antiquissimus illarum partium, qui vixit circa tempora Henrici IV. Imperat. *in Chron. Sclavor. lib.* 1, *c.* 4. expresse ponit, quod Ludovic. I. Imper. civitatem Hammenburg. constituerit Metropolim universis borealibus populis. &c. Sed reliqua de mutatione & aliis conatibus eorum, quomodo ex studio proprii commodi vicinis & adiacentibus confœderatisque sua infringere iura atque omnia in sese derivare studuerint, alibi explicabuntur.

Hamburgo verò rectè subnectimus Hannoveram ipsi coætaneam, ratione originis, & non minus laudabile fœderis Hanseatici decus. Cui propè similem

similem *Albert. Crantzius* affingit originem. Quod enim Hamburgo nomen de pugile suo adscribere conatus est, hoc etiam urbi Hannoferæ de Duce Saxonico Haneffo antecessore Schwertingii confingere studuit, quasi ille eo in loco, ubi nunc sita est hæc civitas, contra superbientes nimium Danos, cum Rege Frothone prælium admodum durum subierit, in quo ipse occubuerit Dux; &, quum Fro semen significet, quod in eius conflictus acerrimi & Ducis interfecti memoriam, quasi novum nominis semen ibi excitatum sit. Sed merito *Buntingius in Chron. Brunsv. pag.* 7. hanc fabulosam reiicit sententiam, & meliorem, quæ ab historicis passim quoque ita approbatur, substituit, dicens: Olim priscis temporibus, eo in loco, ubi nunc suburbium Hannoveranum habetur, Comitibus de Rhode, quorum familia ante aliquot secula pridem ex mortalitate sublata est, arx quædam fuit & fortalitium, quod Lawen Rhoda vocabatur. Hoc comites dicti, qui etiam postea monasterium Werderanum ædificarunt, incolebant; atque ex hac arce pons quidem, eo in loco, ubi, nunc civitatis domus equorum condita cernitur,

tur, Leinæ fluvio impositus erat, unde etiamnum hodie platea ea arcis *Burgstraße* appellatur. Quemadmodum nunc consuetudo communis fert, ut principalis aulæ ministri domus & habitationes suas, in adversum è regione erigant; ita tum quoque factum est, ut ædes aliquot fuerint ex altera parte Leinæ exstructæ, quarum numerus successu temporis & annorum pedetentim succrevit, donec continuatio talis oppidum pepererit. Quum vero tum Comes in Rhoda de ministris suis quæreret, eorumque præsentiam expeteret, responsum ipsi est, juxta Germanicæ linguæ idioma, quod ultra Leinam essent; *Er ist honnover*: inde civitas nomen hoc accepit, quod Hannovera tandem nuncuparetur. Hanc sententiã ita simul *Dav. Chytr. in Chronici Sax. lib.* 14, *pag.* 352, approbat: Floret autem hoc tempore, ait, Hannovera, inter cæteras Saxoniæ urbes, non aggeribus solum, muris & fossis firmiter munita, & civium bonorum ac fortium virorum frequentia & ædificiis stipata; verum etiam prudenti, pio & gravi senatu, legibus, judiciis, ac disciplina publica & domestica: ministerio Eccle-
siæ,

siæ, ad veram Dei agnitionem & honestam disciplinam, & communem civitatis tranquillitatem & concordiam utiliter servientes; & schola benè constituta, & pietatis ac litterarum studijs; Dei beneficio, præclarè ornata. Oppidum ad ripam Leinæ fl. è regione vetustæ arcis Comitum à Lawenrode, iã Henrici Leonis ætate circa *An.Chr.* 1156 cui quod transfluv. situm esset, aulici Hannover nomen dederunt) arci subjectum fuit. Quam quum Albertus Saxoniæ Dux, Ottonis & Agnetæ, postremi Ducis Lunæburg. Wilhelmi natæ filius, à civitate & proceribus ditionis Lunæb. de consensu Caroli IV Imp. ad excutiendum Magnum Torquatum vocatus, auxilio civium Hannoverensium expugnasset: facultatem diruendæ arcis, & oppidum muro cingendi, & legibus suis, sub patrocinio & tutela ipsius, liberè vivendi, civibus præbuit. Ab eo tempore, intra ducentos annos, incrementa paulatim sumens, in hanc amplitudinem & splendorem, quem hodiè cernimus, sub Illust. Ducum Brunsv. ac Lunæb. patrocinio excrevit &c. Huic civitati singularis quadam cerevisia adscribitur, à

cuius

cuius auctore Brohana dicitur, cuius blandimento in sorbillationibus & gutturis abliguritione, ita gens illius loci afficitur, ut disticho aliquo dulcedinem eius exprimere voluerint, quod ita se habet:

Grandia si fierent toto convivia cœlo,
Broihanam superis Iupiter ipse daret.

Sunt vulgi deliciæ. In primis vero in hoc omnibus hucusque laudem præripuit civitatibus Saxoniæ passim, quod iuventus & adolescentia in literarum cultura nuspiam ita propè ad veritatis studium adduci potuerit. Inde tot excellentissima eius civitatis schola protulit ingenia, ut etiam Academiis in hoc præripuerit palmam, quod non exiguam ipsi apud disciplinarum obfuscatores & profanæ Logomachiæ compilatores acres, qui nil aliud, quam ut veram Philosophiam cũ Theosophia supprimant, & verum Christianismum ad nugas disputatorias à vivido vitæ & Spiritus amorisque Christiani fonte revocent, didicerunt, peperit invidiam. Sed rectè agit Magistratus, quod nugas tales à sua abarceat educatione & politia; velut etiam egregiis laboribus eiusmodi

modi conatum auxerunt nomine clarissimi Buscheri & Beckmannus, quorum claritatem optimo etiam nuper insigniter adauxit Statius Buccherus libello, solida veritate Christianitatis adornato, cui nondum quid simile ea ratione in latina lingua quispiam passim Doctorum præstitit. Inscribitur libellus, S. S. Theologiæ synopsis Methodica, juxta normam Verbi divini ad iuventutem scholasticam in studio veri Christianismi informandam constructa. Optavi sæpius, ut saltem eximiæ eruditionis plenæ præfationes binæ à proceribus Germaniæ attentè perlegerentur, quibus vitia & errores plurium Doctorum & populariter eruditorum in studiis exercendis detegit, utinam saltem crimina errantium agnoscerentur talia, facilè fundamenta Politiæ Christianę Rebuspubl. alio possent curari modo. Sed quæ in laudem Hannoverensium meorum, undē mihi mater orta, heic depromere coactus fui, nemo vitio mihi vertet: saltem hoc opto, ut plures urbes ideam educationis synceri oris inde sibi sumant; quamvis in veritatis cultura nondum omnia videat; sed saltem propius, præ cunctis

adeo.

adeo obstinatè Ethnicismo detestàdo & adeò abominabili profanitati inhærentibus, vestigia ad eam quærere cœperit. Sed heic ex condolentia pia, quod christianæ iuventis studia litterarum tàm miserè corrupta, & nihil nisi meras ambiguitates profanas, nugas gentiles, ac tenebras profundas spirantia videam, obiter heic tangere volui; saltem ut iis melior conatus imprimatur, quibus hoc officium incumbit: illi videant, ut Iehovæ in talibus sanctiora & magis pia ac vitæ christianæ rectius inservientia curent: Dies aliquando erit coram Deo rationis reddendæ: Hoc cogitent. Verum nec Goslaria heic præteriri debet, quum fœderis Hanseatici non ultimum fuerit antehac membrum. Etenim licet posteriora nonnulla originis suæ & nativitatis in venerit tempora; tamen magnæ auctoritatis habuit auctorem, videlicet Heinricum Aucupem imperatorem, *quod Alb. Crantz. lib 4. Chron. Sax. c.* 43. ita quoque affirmat, dicens: Eodem tempore Imp. Henricus ingẽtibus regni florescens opibus Goeslariam in Saxonia urbem mirificè ornavit, quam de parvo (ut dicitur) molendino vel tugurio venatorio,

duo Henrici priores & iste nunc tertius in tam magnam (sicut hodiè cerni potest) urbem bono provexerat auspicio. In qua regale palatium hic Imperator magnificè extruxit. &c. Velut etiam *lib.* 3. c. 12 apertè de Henrico Aucupe id testatur; ubi sic scribit: Inter multas autem huius Henrici laudes ea præcipua est, quod in Saxonia Provincia sua primus verum rebus ordinem dedit. Vrbes immunitas iussit muris & fossis cingi, propter incursiones Vngarorum, etsi postea barbari claustris Scythię erumperent; quod longè post fecêre Turcæ, fecêre Tartari: Sed Vngari iam diu pro muro erant reliquæ Christianitati ab illorum incursionibus. Deinde, etiam urbes legibus & moribus formavit: iuventutem ad arma iussit exerceri: unde etiam, ubi opus evenit, in expeditionem secum duxit, quos etiam militaribus suis coæquavit. Agros distinxit, constituens quantos quique pedites in arma mitterent ad generalem terræ expeditionem. Ab initio ipse urbes aliquot fundavit, Quedlingborg & Goslariā; quamvis eam urbem nonnulli inscribant Henrico III. Sed ille consummavit, quod iste inchoavit. Misnam quo-

quoque urbem ad Albis ripam Henricus communivit, constituens in ea primus Episcopum, ut esset incursioni Vngarorum vel primum repagulum. Vrbem Metsborg hic Rex veterem renovavit, & in sublime extulit. Paruit autem tum Misna & magna Thuringiæ pars Saxonibus; quæ ab illa die divulsæ sunt, quum Henricus Leo dimoveretur à Ducatu, aut quum Otto I. Saxoniam permitteret Hermanno Billing gubernandam. Nomen autem urbi undè sit impositum, quod Goslaria, aut Goslar sit dicta, non rectè à plurimis exprimitur, quum multi ignorent esse compositum, ut ex Buntingio apparet, qui *in Chron. Brunsv. pag* 26. simpliciter à flumine civitatem perlabenti, & Gosa à muliere quadam venatoris, id nomen eam gerere & impressum ipsi putat. At *Meibom. in Irmens. Saxon.* rectius id observavit *cap.* 12. in explicatione Castri Vechteler, quod interpretor, inquit, sedes sive castra pugnę. Nam *Vechten* priscis Germanis est prælio decertare. Ler verò vel Lar sedes vel castra significat, voce Leger vel Lager dissyllabâ, more Germanico, in monosyllabam contractâ. Sic Bredelar, de quo infra, significat castra

G 2 lata;

lata: Fridiflar, cuius meminêre annales Francisci ad *Annum Chr.* 774. Castra Pacis. Goflar, castra sive habitationem ad Gosam fluvium. Locus enim ille eius urbis in radice montis Rahinni positus, ex omni parte propè ab incursione tutus est, ut adversus hostes quosvis, iuxta illorum temporum mores & modos bella gerendi, castra posset satis firma præstare. Quod mons autem ille prope Goslariam metallifer esset, id tempore Ottonis I. inventum est, ceu *Bunt. d. l. & Chron. Sax pag.* 125. nec non *N. Reusner. in tract. de urb. Imper.* id rectè adseverant: Et quum tantæ in Ottonem confluerent divitiæ, inde XIX. tonnas auri in Cathedralem Ecclesiam Madeburg. contulisse dicitur, præter alia dona: ceu quoque Mater eius Mechtilda idem præstiterat, in diversis Monasteriis erigendis præsertim Northausen & Poleda. *Crantz. Sax. lib.* 3, *c.* 12. Reusneri verba hæc sunt: Goslaria Imperii urbs in Saxonia antiqua & celebris, ad Gosam fluvium sita in Hercynia: fructibus & frugibus varia, venis item scatens argentariis atque plumbariis: quas Ramelli cuiusdam equi ungulâ olim erupisse ferunt: ex quo monti Ramello nomen

men inditum est. Sed & auri fodinas heic fuisse quondam constat, quas Otto Magnus Imperator aperuisse, iisque tantoperè ditatus fuisse scribitur, ut in eius rei memoriam tria sacerdotum collegia, & palatium Regium magnifico opere extruxerit: quum paulo ante Henricus Auceps, pater Otthonis, ex minutis quibusdam gurgustiis urbem fecisset: & fossa muroque septam, ac delubris paciisque communibus distinctam, communivisset iure civitatis & legibus: in quam & postero seculo ambo Cæsares Henrici II & III studia & beneficia contulerunt quamplurima. Hæc verò quum infringere nonnihil Otto IV. Imp. illis cuperet, adversarios sensit fortes, uti *Meib. in Pag. Saxon.* de Pago Harlingou loquens, id innuit: Meminit enim huius (pagi) diploma Ludovici Pii, inquit, ac Halberstadensi Ecclesiæ assignatum affirmat. Fuere in eo Halberstadium & Dernburgum. Crediderim pagum hunc nomen dedisse arci Herlingsburg, quam Otto IV. Imp. contra hostes suos Goslarienses construxit: Principes Saxoniæ *Anno Ch.* 1291 funditus demoliti sunt, quod ex ea Henricus Mirabilis Dux Brunsvic.

 vicinos

iam artisani, arma sua in prompto servare; ut quum signum propinquantium hostium è specula dederit, effusi sine ordine, sine ductore ruant. Id sciens Wilhelmus Iunior Dux Brunswici, cum Henrico filio, qui hodiè rerum potitur, adsumpto in societatem expeditionis Hassiæ Landgravio, ac Comite de Stalberge, videndum se cum aliquot præbuit, maiori agmine ad insidias delitescente. Ad primum hostium conspectum sonuit de turri signum. Cives mussantes arma corripiunt, portis proruunt, & hostes insequuntur. Illi pectora diu præbuere venientibus, missilibus certantes, donec cives magno numero conglobati audaciores incumberent. Tum cedunt retrò militantes simulatione timoris, ut sequentes & urgentes cives protrahant ad insidias collocatas. Tum verò hostes consurgunt è tergo, & intercluso ad urbem itinere cives intercipiunt; capiunt, cædunt, pertinaciter resistentes. Nongenti tum cives sunt periclitati, cæsi, captique magno civitatis detrimento, quæ temeritatis suæ damna tam luit insigniter. *Bunting. part. 4 Chron. Brunſ. pag.* 98 *f.* 2. Quarta linea Ducum Brunsvicensium ex

Hen-

Henrico Mirabili Alberti Magni filio, postquam Mirabilis illius nepos Otto *Anno* 1376 totam ditionem Eichsfeldensem Archiepiscopo Moguntino vendiderat levi summa pecuniæ, semper usa est titulo Dominatus Eimbeccensis, ne quid dignitati nominis decederet; unde sæpius gravissimæ lites ortæ sunt, & infestatio belli superius posita, quum nollent à pactis recedere, & suam semper defenderent libertatem. Tandem *Anno* 1538. 6 *Iunij* lis hæc diuturna per mediatores Principem Wolfgangum Anhaltinum & Albertum Comitem Mansfeldensem, ita composita est, ut illis libertas religionis relinqueretur. Ideoque ad partes Protestantium solemniter in conventu publico Brunsvicensi concesserunt. Vltimus Ducum illorum fuit Wolfgangus, in quo ea expiravit linea.

Non procul ab ea civitate sita est Northeimia, ad Rhumam fluvium, quæ olim quoque præsidem agnovit Comitem, & ex connubiali fœdere transiit ad Ducatum Brunsvicensem. Huius civitatis origo adsignatur quoque Gothis, ut æquæva Gottingæ putetur, velut supra indicatum est; unde etiam nomen accepit, quod

actio in camera Imperii instituta adhuc loquitur. Hamburgum autem tam vetustam esse civitatem, ipsi quoque Hamburgenses in petitione articulata pro Restitutione in Integrum, adversus latam in camera Imp. sententiam contra Duces Ottonem & Franciscum Ottonem Lunæburg. *art.* 23. iudicialiter confitentur; cuius verba hæc sunt: Verùm etenim, quod si urbis Hamburgensis status & conditio, quemadmodum non tantum ab initio & ante Imperatoris Caroli Mag. tempora Metropolis totius Nordalbingiæ Provinciæ fuerit, atque inde à Cæs. eius Maiest. & filio eiusdem Cæsare Ludovico pio Metropolitana Ecclesia ibidem erecta sit, sed etiam urbs hæc postea à multis diversis Imperatoribus & Romanis regibus eximiè splendidis privilegiis & iuribus clementissimè & benignissimè donata sit, aliquo usque examinabitur & considerabitur; satis inde constabit, quomodo & unde urbs hæc tale nominatum, per immemoriale ex præscriptione iuris & vigore possessionis tempus acquisitum, vectigal & ius stapulæ nacta sit. Siquidem verissimum, aiunt, & tam ex diversis historicis, quàm principaliter

liter ex Nicolai I. Pontificis, super coniunctione vel unione Ecclesiarum Hamburgensis & Bremensis, circa tempora Ludovici II Imperatoris, emanata bulla, cuius exemplum ad fidē suæ historiæ inseruit *Alb. Crantz. in Metrop. lib. 1, c.* 38, conspicuè patet, quod urbs Hamburgensis unica sedes & castellum Nordalbingorum fuerit, & inde in ea tanquam in Metropoli Nortalbingorum Archiepiscopalis sedes eorundem constituta fuerit. Atque præcipuè hoc verum, quod Helmboldus scriptor antiquissimus illarum partium, qui vixit circa tempora Henrici IV. Imperat. *in Chron. Sclavor. lib.* 1, *c.* 4. expresse ponit, quod Ludovic. I. Imper. civitatem Hammenburg! constituerit Metropolim universis borealibus populis. &c. Sed reliqua de mutatione & aliis conatibus eorum, quomodo ex studio proprii commodi vicinis & adiacentibus confœderatisque sita infringere iura atque omnia in sese derivare studuerint, alibi explicabuntur.

Hamburgo verò rectè subnectimus Hannoveram ipsi coætaneam, ratione originis, & non minus laudabile fœderis Hanseatici decus. Cui propè

similem

ſimilem *Albert. Crantzius* affingit originem. Quod enim Hamburgo nomen de pugile ſuo adſcribere conatus eſt, hoc etiam urbi Hannoferæ de Duce Saxonico Haneſſo anteceſſore Schwertingii confingere ſtuduit, quaſi ille eo in loco, ubi nunc ſita eſt hæc civitas, contra ſuperbientes nimium Danos, cum Rege Frothone prælium admodum durum ſubierit, in quo ipſe occubuerit Dux; & , quum Fro ſemen ſignificet, quod in eius conflictus acerrimi & Ducis interfecti memoriam, quaſi novum nominis ſemen ibi excitatum ſit. Sed merito *Buntingius in Chron. Brunſv. pag. 7.* hanc fabuloſam reiicit ſententiam, & meliorem, quæ ab hiſtoricis paſſim quoque ita approbatur, ſubſtituit, dicens: Olim priſcis temporibus, eo in loco, ubi nunc ſuburbium Hannoveranum habetur, Comitibus de Rhode, quorum familia ante aliquot ſecula pridem ex mortalitate ſublata eſt, arx quædam fuit & fortalitium, quod Lawen Rhoda vocabatur. Hoc comites dicti, qui etiam poſtea monaſterium Werderanum ædificarunt, incolebant; atque ex hac arce pons quidem, eo in loco, ubi, nunc civitatis domus equorum condita cernitur,

tur, Leinæ fluvio impositus erat, unde etiamnum hodie platea ea arcis *Burgstrasse* appellatur. Quemadmodum nunc consuetudo communis fert, ut principalis aulæ ministri domus & habitationes suas, in adversum è regione erigant; ita tum quoque factum est, ut ædes aliquot fuerint ex altera parte Leinæ exstructæ, quarum numerus successu temporis & annorum pedetentim succrevit, donec continuatio talis oppidum pepererit. Quum vero tum Comes in Rhoda de ministris suis quæreret, eorumque præsentiam expeteret, responsum ipsi est, juxta Germanicæ linguæ idioma, quod ultra Leinam essent; *Er ist hennover*: inde civitas nomen hoc accepit, quod Hannovera tandem nuncuparetur. Hanc sententiã ita simul *Dav. Chytr. in Chronici Sax. lib.* 14, *pag.* 352, approbat: Floret autem hoc tempore, ait, Hannovera, inter cæteras Saxoniæ urbes, non aggeribus solum, muris & fossis firmiter munita, & civium bonorum ac fortium virorum frequentia & ædificiis stipata; verum etiam prudenti, pio & gravi senatu, legibus, judiciis, ac disciplina publica & domestica: ministerio Eccle-
siæ,

siæ, ad veram Dei agnitionem & honestam disciplinam, & communem civitatis tranquillitatem & concordiam utiliter serviente; & schola benè constituta, & pietatis ac litterarum studijs, Dei beneficio, præclarè ornata. Oppidum ad ripam Leinæ fl. è regione vetustæ arcis Comitum à Lawenrode, (iã Henrici Leonis ætate circa *An. Chr.* 1156 cui quòd transfluv. situm esset, aulici Hannover nomen dederunt) arci subjectum fuit. Quam quum Albertus Saxoniæ Dux, Ottonis & Agnetæ, postremi Ducis Lunæburg. Wilhelmi natæ filius, à civitate & proceribus ditionis Lunæb. de consensu Caroli IV Imp. ad excutiendum Magnum Torquatum vocatus, auxilio civium Hannoverensium expugnasset: facultatem diruendæ arcis, & oppidum muro cingendi, & legibus suis, sub patrocinio & tutela ipsius, liberè vivendi, civibus præbuit. Ab eo tempore, intra ducentos annos, incrementa paulatim sumens, in hanc amplitudinem & splendorem, quem hodiè cernimus, sub Illust. Ducum Brunsv. ac Lunæb. patrocinio excrevit &c. Huic civitati singularis quadam cerevisia adscribitur, à

cuius

cuius auctore Brohana dicitur, cuius blandimento in sorbillationibus & gutturis abliguritione, ita gens illius loci afficitur, ut disticho aliquo dulcedinem eius exprimere voluerint, quod ita se habet:

Grandia si fierent toto convivia cœlo,
Broihanam superis Iupiter ipse daret.

Sunt vulgi deliciæ. In primis vero in hoc omnibus hucusque laudem præripuit civitatibus Saxoniæ passim, quod iuventus & adolescentia in literarum cultura nuspiam ita propè ad veritatis studium adduci potuerit. Inde tot excellentissima eius civitatis schola protulit ingenia, ut etiam Academiis in hoc præripuerit palmam, quod non exiguam ipsi apud disciplinarum obfuscatores & profanæ Logomachiæ compilatores acres, qui nil aliud, quam ut veram Philosophiam cũ Theosophia supprimant, & verum Christianismum ad nugas disputatorias à vivido vitæ & Spiritus amorisque Christiani fonte revocent, didicerunt, peperit invidiam. Sed rectè agit Magistratus, quod nugas tales à sua abarceat educatione & politia; velut etiam egregiis laboribus eiusmodi

modi conatum auxerunt nomine clarissimi Buscheri & Beckmannus, quorum claritatem optimo etiam nuper insigniter adauxit Statius Buccherus libello, solida veritate Christianitatis adornato, cui nondum quid simile ea ratione in latina lingua quispiam passim Doctorum præstitit. Inscribitur libellus, S. S. Theologiæ synopsis Methodica, juxta normam Verbi divini ad iuventutem scholasticam in studio veri Christianismi informandam constructa. Optavi sæpius, ut saltem eximiæ eruditionis plenæ præfationes binæ à proceribus Germaniæ attentè perlegerentur, quibus vitia & errores plurium Doctorum & populariter eruditorum in studiis exercendis detegit, utinam saltem crimina errantium agnoscerentur talia, facilè fundamenta Politiæ Christianę Rebuspubl. alio possent curari modo. Sed quæ in laudem Hannoverensium meorum, undè mihi mater orta, heic depromere coactus fui, nemo vitio mihi vertet: saltem hoc opto, ut plures urbes ideam educationis syncerioris inde sibi sumant; quamvis in veritatis cultura nondum omnia videat; sed saltem propius, præ cunctis

adeo

adeo obstinatè Ethnicismo detestãdo & adeò abominabili profanitati inhærentibus, vestigia ad eam quærere cœperit. Sed heic ex condolentia pia, quod christianæ iuventis studia litterarum tàm miserè corrupta, & nihil nisi meras ambiguitates profanas, nugas gentiles, ac tenebras profundas spirantia videam, obiter heic tangere volui; saltem ut iis melior conatus imprimatur, quibus hoc officium incumbit: illi videant, ut Iehovæ in talibus sanctiora & magis pia ac vitæ christianæ rectius inservientia curent: Dies aliquando erit coram Deo rationis reddendæ: Hoc cogitent. Verum nec Goslaria heic præteriri debet, quum fœderis Hanseatici non ultimum fuerit antehac membrum. Etenim licet posteriora nonnulla originis suæ & nativitatis invenerit tempora, tamen magnæ auctoritatis habuit auctorem, videlicet Heinricum Aucupem imperatorem, *quod Alb. Crantz. lib 4. Chron. Sax. c. 43.* ita quoque affirmat, dicens: Eodem tempore Imp. Henricus ingẽtibus regni florescens opibus Goeslariam in Saxonia urbem mirificè ornavit, quam de parvo (ut dicitur) molendino vel tugurio venatorio,

 duo

duo Henrici priores & iste nunc tertius in tam magnam (sicut hodiè cerni potest) urbem bono provexerat auspicio. In qua regale palatium hic Imperator magnificè extruxit. &c. Velut etiam *lib.* 3 *c.* 12 apertè de Henrico Aucupe id testatur ; ubi sic scribit : Inter multas autem huius Henrici laudes ea præcipua est, quod in Saxonia Provincia sua primus verum rebus ordinem dedit. Vrbes immunitas iussit muris & fossis cingi, propter incursiones Vngarorum, etsi postea barbari claustris Scythię erumperent ; quod longè post fecêre Turcæ, fecêre Tartari : Sed Vngari iam diu pro muro erant reliquæ Christianitati ab illorum incursionibus. Deinde, etiam urbes legibus & moribus formavit : iuventutem ad arma iussit exerceri : unde etiam, ubi opus evenit, in expeditionem secum duxit, quos etiam militaribus suis coæquavit. Agros distinxit, constituens quantos quique pedites in arma mitterent ad generalem terræ expeditionem. Ab initio ipse urbes aliquot fundavit, Quedlingborg & Goslariã; quamvis eam urbem nonnulli inscribant Henrico III. Sed ille consummavit, quod iste inchoavit. Misnam

que-

quoque urbem ad Albis ripam Henricus communivit, constituens in ea primus Episcopum, ut esset incursioni Vngarorum vel primum repagulum. Vrbem Metsborg hic Rex veterem renovavit, & in sublime extulit. Paruit autem tum Misna & magna Thuringiæ pars Saxonibus; quæ ab illa die divulsæ sunt, quum Henricus Leo dimoveretur à Ducatu, aut quum Otto I. Saxoniam permitteret Hermanno Billing gubernandam. Nomen autem urbi undè sit impositum, quod Goslaria, aut Goslar sit dicta, non rectè à plurimis exprimitur, quum multi ignorent esse compositum, ut ex Buntingio apparet, qui *in Chron. Brunsv. pag* 26. simpliciter à flumine civitatem perlabenti, & Gosa à muliere quadam venatoris, id nomen eam gerere & impressum ipsi putat. At *Meibom. in Irmens. Saxon.* rectius id observavit *cap.* 12. in explicatione Castri Vechteler, quod interpretor, inquit, sedes sive castra pugnę. Nam *Vechten* priscis Germanis est prælio decertare. Ler verò vel Lar sedes vel castra significat, voce Leger vel Lager dissyllabâ, more Germanico, in monosyllabam contractâ. Sic Bredelar, de quo infra, significat castra

lata: Fridislar, cuius meminêre annales Francisci ad *Annum Chr.* 774. Castra Pacis. Goslar, castra sive habitationem ad Gosam fluvium. Locus enim ille eius urbis in radice montis Rahinni positus, ex omni parte propè ab incursione tutus est, ut adversus hostes quosvis, iuxta illorum temporum mores & modos bella gerendi, castra posset satis firma præstare. Quod mons autem ille prope Goslariam metallifer esset, id tempore Ottonis I. inventum est, ceu *Bunt. d. l. & Chron. Sax pag.* 125. nec non *N. Reusner. in tract. de urb. Imper.* id rectè adseverant: Et quum tantæ in Ottonem confluerent divitiæ, inde XIX. tonnas auri in Cathedralem Ecclesiam Madeburg. contulisse dicitur, præter alia dona: ceu quoque Mater eius Mechtilda idem præstiterat, in diversis Monasteriis erigendis præsertim Northausen & Poleda. *Crantz. Sax. lib.* 3, *c.* 12. Reusneri verba hæc sunt: Goslaria Imperii urbs in Saxonia antiqua & celebris, ad Gosam fluvium sita in Hercynia: fructibus & frugibus varia, venis item scatens argentariis atque plumbariis: quas Ramelli cuiusdam equi ungulâ olim erupisse ferunt: ex quo monti Ramello nomen

men inditum est. Sed & auri fodinas heic fuisse quondam constat, quas Otto Magnus Imperator aperuisse, iisque tantoperè ditatus fuisse scribitur, ut in eius rei memoriam tria sacerdotum collegia, & palatium Regium magnifico opere extruxerit: quum paulo ante Henricus Auceps, pater Otthonis, ex minutis quibusdam gurgustiis urbem fecisset: & fossa muroque septam, ac delubris f spaciisque communibus distinctam, communivisset iure civitatis & legibus: in quam & postero seculo ambo Cæsares Henrici II & III studia & beneficia contulerunt quamplurima. Hæc verò quum infringere nonnihil Otto IV. Imp. illis cuperet, adversarios sensit fortes; uti *Meib. in Pag. Saxon.* de Pago Harlingou loquens, id innuit: Meminit enim huius (pagi) diploma Ludovici Pii, inquit, ac Halberstadensi Ecclesiæ assignatum affirmat. Fuere in eo Halberstadium & Dernburgum. Crediderim pagum hunc nomen dedisse arci Herlingsburg, quam Otto IV. Imp. contra hostes suos Goslarienses construxit: Principes Saxoniæ *Anno Ch.* 1291 funditus demoliti sunt, quod ex ea Henricus Mirabilis Dux Brunsvic.

 vicinos

vicinos infestaret. *Arnold. Lubec. lib. 6. cap. 5.* Harlungesberg nominat. Conservavit se Goslaria in libertatis suæ statu adeo, ut hodiè quoque libera sit Imperii civitas. Quinq; milliaribus altera Hanseatica urbs distat à Goslaria versus Visurgim & Sylvam Sollingam Eimbecca, ab aliquot alveis, qui ibi in unum aliquem coëunt fluvium, sic dicta, velut *Lezner. in Chron. Dassel. & Eimbec.* 28 fontes, & rivulos nominat, qui in Ilmada illum fluvium, priusquam Eimbeccam perluat, sese exonerent, & ex amplissima Sylva Sollinga exoriantur. *lib.* 8, *c.* 10. Postea hoc nomine Ilmi aut Ilmade se in Leinam præcipitat limpidissimis undis. unde hæc civitas Eimbecca maximè claret nomine optimę cerevisiæ: & est coætanea Goslariæ. Olim autem Comitum à Dassel, ad Sollingam saltum, ditioni adiuncta fuit: at quum ferocitatem eorum sæpius experiretur, & potentiori patrocinio se indigere putaret, Alberti Magni Ducis Brunsvicensis tutelæ primum certis cum pactorum conditionibus circa *Anu. Chr.* 1270 se addixit. *Chytr. lib.* 11. *Chron. Sax. pag.* 281. *Crantz in Sax. lib.* 8. *c.* 28. *& Letzner. lib.* 3. *c.* 9. *Chron. Dasse-*

liens.

lienſ & Ermbeccenſ. Vnde etiam huius civitatis titulo ſemper poſtea uſus eſt Heinricus Mirabilis Dux Brunſvic. quem ſecuti in eo ſunt eius poſteri. Confœderatæ quidem ſemper inter ſe fuerunt civitates eæ Saxoniæ; ſed tamen ius tutelare in frequenti fuit uſu, quod etiam innuit *Crantz. in Sax. lib.* 12, *cap.* 1. ubi de variis ſucurſibus civitatum agit: Inter alia dicit: Contenderat eo tempore Lantgravius Haſſiæ occupare Embicam, quod nonnihil in eam haberet quæſtionis. Sed principes eorum Domini Albertus & Henricus Duces Brunſvic. de Grudenhagen, quantum poterant armis, & vicinæ urbes Gottingen, Northem, Goſlaria, Brunſvicum tulêre ſuppetias. Hoc quum Haſſus compertum haberet, retrò tulit pedem. &c. Circa *An. Ch.* 1480. *Vide Bunting. part.* 4. *Chron. Brunſ. pag.* 95. Embeccenſes autem promptos & expeditæ homines fuiſſe reſolutionis, Crantzius etiam alio loco innuit. *lib.* 12. *c* 23. *Sax.* ubi ait: Quo tempore (*An Ch.* 1479.) Embickcenſes cives, ad arma ſemper præcipites, ſtratagemate circumventi temeritatis ſuæ pœnas luunt. Solent enim in frequentibus Saxoniæ urbibus cives, et-

iam attisani, arma sua in prompto servare; ut quum signum propinquantium hostium è specula dederit, effusi sine ordine, sine ductore ruant. Id sciens Wilhelmus Iunior Dux Brunswici, cum Henrico filio, qui hodiè rerum potitur, adsumpto in societatem expeditionis Hassiæ Landgravio, ac Comite de Stalberge, videndum se cum aliquot præbuit, maiori agmine ad insidias delitescente. Ad primum hostium conspectum sonuit de turri signum. Cives mussantes arma corripiunt, portis proruunt, & hostes insequuntur. Illi pectora diu præbuere venientibus, missilibus certantes, donec cives magno numero conglobati audaciores incumberent. Tum cedunt retrò militantes simulatione timoris, ut sequentes & urgentes cives protrahant ad insidias collocatas. Tum verò hostes consurgunt è tergo, & intercluso ad urbem itinere cives intercipiunt; capiunt, cædunt, pertinaciter resistentes. Nongenti tum cives sunt periclitati, cæsi, captique magno civitatis detrimento, quæ temeritatis suæ damna tam luit insigniter. *Bunting. part.4 Chron.Brunʃ.pag.98.f.2.* Quarta linea Ducum Brunsvicensium ex

Henrico Mirabili Alberti Magni filio, postquam Mirabilis illius nepos Otto *Anno* 1376 totam ditionem Eichsfeldensem Archiepiscopo Moguntino vendiderat levi summa pecuniæ, semper usa est titulo Dominatus Eimbeccensis, ne quid dignitati nominis decederet; unde sæpius gravissimæ lites ortæ sunt, & infestatio belli superius posita, quum nollent à pactis recedere, & suam semper defenderent libertatem. Tandem *Anno* 1538. 6 *Iunij* lis hæc diuturna per mediatores Principem Wolfgangum Anhaltinum & Albertum Comitem Mansfeldensem, ita composita est, ut illis libertas religionis relinqueretur. Ideoque ad partes Protestantium solemniter in conventu publico Brunsvicensi concesserunt. Vltimus Ducum illorum fuit Wolfgangus, in quo ea expiravit linea.

Non procul ab ea civitate sita est Northeimia, ad Rhumam fluvium, quæ olim quoque præsidem agnovit Comitem, & ex connubiali fœdere transiit ad Ducatum Brunsvicensem. Huius civitatis origo adsignatur quoque Gothis, ut æquæva Gottingæ putetur, velut supra indicatum est; unde etiam nomen accepit, quod

Gothi ex regione ſeptentrionali, quod Germani *North* dicunt, illuc venientes unà prope Gottingam ſedem ſibi fixerint, ut ita ibi domi, id eſt, iuxtà Germanicum morem loquendi, *da heyme* eſſent & manſione ſubſiſterent à parte ſeptentrionali Gottingenſibus vicinis ſuis. Solent enim (*ait Bunting. in part. 2. Chr. Brunſ. pag. 47.*) plerumque civitates à fundatoribus ſuis nomina accipere, vel à ſitu loci: & interdum utrumque coincidit, inde eo acceptabilius habetur. Civitates illæ circa eum diſtrictum ad Hercyniam Sylvam, ut ſunt Brunſviga, Goſlaria, Hildeſia, Eimbecca, Hamelia, Oſteroda, Duderſtadium, Heiligsſtadium, Geveldehuſium, Hannovera, Northeymium, Aula Regia, quæ hodie Aelſium dicitur, fideli ſemper inter ſeſe fœdere, ex antiquiſſima & tot iam ſeculis maiorum comprobata conſuetudine, coïverunt, ut reciprocè quaſi cauſſam inter ſe communem foverent, & ſemper mutuo ſuccurſu, ſi quis hoſtis eſſet profligendus, aut quædam inter illas iniquius premeretur, auxilia præſtarent. Maximè inter Saxones antiquos præ cunctis aliis populis iſte prævaluerat uſus, ut inde ratio fœderis Hanſeatici

profluxerit; tamen, ſi non opus, ut omnes coïrent, vicinior ad expeditionem prompta fuit. Sic *An.* 1485, Eimbeccenſes cum Northeymenſibus & Duce Grubenhagenſi Henrico, Hildeſienſibus, quum à Bartoldo Epiſcopo ſuo nimium coanguſtarentur, egregiam præſtiterunt opem, ut in libertate ſua conſervarentur. *Bunt. part. 4. Ch. d f. 96.*

Hildeſiæ autem ſive Hildeshemii origo certior, quam ſuperiorum aliquot urbium longè vetuſtiorum conſtat, quum hiſtorici etiam eius occaſionem recenſeant. Carolus Magnus enim, quum primum Saxoniam ingreſſus fuiſſet, & aulæ, in commodiſſimo illo oppido, quod in angulo ſitum eſt, ubi Sala amnis in Leinam ſe effundit, ſedem conſtituiſſet, ædificavit ibidem templum in honorem D. Petri, quod Eccleſia Aulicenſis, & Palatium eius Aula Regia dicebatur. Vulgus autem & plebe inuſitato modo illo loquendi non adſueta, quum nequirent tã multas facilè obſervare phraſes, velut etiam Saxones inprimis verborum ſunt abbreviatores, ex Aulicenſi ea locutione confingebant ſibi vocabulum Aultze, & tandem ad ſubtiliorem pronunciationis formam idem

idem redigendo, inde conficiebant Aelze, quod nomen oppidi usque in hunc mansit diem. Etiamsi autẽ Car. Mag. in rei huius memoriam constituerat Collegium ibidem erigere sacrum; tamen quum nimio semper distraheretur labore, perficere intentionem requievit; sed onus hoc Filio Ludovico reliquit. Ludovicus igitur, qui quasi natura sacris deditus erat, unde etiam Pius salutabatur, quum defuncto Parente *ann. Christ.* 814, 28 *Ian.* in vicinia ea Corbeiam primitus fundasset; & in venatione simul locum illum ad Inneram flu. amœnũ, non procul à saltu Hilles distantem invenisset, recordatus simul est Matris nomen Hildegardis, quod benè inter se convenirent: inde cogitationes suscepit de urbe condenda, & collegio Canonicorum instituendo, quod pater Adlsensibus destinarat. Accidit quoq; ut singulari casu propter scandalum commune præcavendum illuc ex veteri in Cisveseranani Saxoniam Irmensula Eresburgensis transferretur. Historiam *ex Letznero Meib. de Irm. Sax. cap.* 8. refert, quæ huc non pertinet. In actu verò translationis quum ita alacriter Cæsariani ad Inneram pergerent, vigebat ibi, ait Letzne-

Letznerus, Ludovicus Cæsar, quasi domi suæ; & novæ inde urbi, cui à vicino saltu, *der Hilles* appellato, nomen Hilleshæmiæ indidit, condendæ, simulque novæ & ampliori basilicæ sive templo Dominico, in usum Episcopi & Canonicorum, quos Aulicam ad Salæ & Leinæ confluentem, ubi Carolus M. sedem cathedralē erexerat, relinquere, & ad Inneram fluvium migrare iubebat, erigendo, largiterque dotando, totus incumbens. In novum istud templum Armensula, prius tamen solemnibus ceremoniis lustrata, & à noxii, quibus in templo Ethnico inquinata credebatur, interventu piarum precum ritè expiata, cum tripudio introducta, atque ad presbyterium, sive chorum, ut vulgò vocant, ubi templi medium, collocata est. Ibi etiam hodiè conspicitur, sustinendis luminaribus, quæ feriis solemnibus accenduntur, deserviens. &c. Ad nominis autem Hildesiæ notationem quod attinet, quum ambiguam aliqui sine causa facere velint, non incommoda sunt, quæ ibi *Meibom. in notis suis addit ad pag. 29, lin. 2.* Non ignoro, ait, *vetus Chronicon Saxonicū, & Bruschium tomo 1. de Episcopatibus Germa-*

Germaniæ, *in historia antistitum Hildensemensium*, *& Antonium Mokerum in Orat.* de Hildenshemio, affirmare, nomen urbis huius promanasse à nive quadam miraculosa cœlitus delapsa. Quam etymologiam *Cranc. in Metrop. lib.* 1, *cap.* 10, non veretur affirmare fabulosam, nec dissimulat, unde originem sumpserit. quæ omnia in medio relinquo. Apprimè autem non arridet coniectura de statu isto, qui etsi urbi Hildesheimensi non est contiguus, haut tamen procul abest: & fuisse olim porrectiorem nemo dubitaverit. Nam nec sylva Hercynia illud hodiè implet spaciũ, quod ei Cæsar tribuit *lib. 6 de bello Gallico*. Nostri maiores plerumque à sylvis, amnibus, & fontibus, opidula, burgos ac vicos, quos sparsim rarosque habebant, denominarunt, assuta vocula aliqua, mansionem, propugnaculum, tabernaculum, castra vel locum significante, qualia sunt Buttel, Heym, Horst, Lage, Haus, Stede, Burg, Wille, & frequentissimum in Saxonia & Thuringia Leben, quod veteres annales & diplomata scribunt Love, unde ortum barbarum illud Lebium, pergulam significans. Quẽadmodum igitur à Ganda fluvio,
Gan-

Gandersheymium, à fonticulorum frequentia Bornheymium nomen accepere; fic ab Hilles nemore derivo Hillesheimium: Ea ratione, qua Hamburgum ab Hama, Hüesburgium ab Huio, Elmesburgum, fedes olim Commendatoria Ordinis Teutonici, quæ nunc eft in pago Weding (propè Goflariam) ab Elmo, vicinis faltibus, appellationem traxere &c. Sic etiam ad Hercyniam fylvam, ubi ex agris eruerentur arbufta & arborum trunci, quod Germani *roden* dicunt, habentur Geringeroda, Heynenroda &c. confulat quis ulterius *Bunting. in princip. Chronic. Hildesh.* VrbsHamelenfis,quę olim antequam ad eam perfectionem *anno* 1133 *perduceretur*, Quernhamelen vocabatur, ad Vifurgim fita eft. Ratione privilegiorum & libertatis in eadem ferme conditione viget, qua Hannovera. *Helmboldus lib.* 1, *cap.* 43, vocat villam publicam. Memorabilis habetur ibi hiftoria, quæ *anno* 1284 contigit, & in ore omnium prope ea eft, de pueris aliquot & puellis tenerioris ætatis, ab inaufpicato quodam circulatore, ipfa die nativitatis præcurforis Chrifti, nefcio quonam màgico cantu, ex urbe evocatis, neque

poft

post unquam visis. Etsi nonnullis suspecta sit; verissima tamē est. quod multa evincunt: nempe, Maiorum quædam in archivo adservatæ consignationes, fama constans per manus tradita, picturæ in templis, & rythmi ac versus veteres ibi Curiæ inscripti, quibus annus & numerus puerorum, quod 130 fuerint, exprimuntur, & indicatur simul locus, ubi absorpti sint, nimirum monticulus sive colliculus vicinus, quem miraculosè dehiscentē pueri ingressi perhibentur. Versus recitantur quoque tales in *Chron. Corbeien. cap.* 17, *à Letznero*:

Centum terdenos ubi magus ab urbe puellos
Duxerat ante annos, condita porta fuit.

Qui vero addunt, infelicem hunc casum, novam peculiaremq; Hamelensibus peperisse epocham sive Æram: næ illi vehementer falluntur, inquit *Meibom. pag.* 32, *in Bord. vide Bunting. in Christ. Brunʃ. part.* 3, *pag.* 50, *fol.* 2.

CAP.

CAP. IV.

De Magdeburgens. varia confœderatione cum civitatibus circumiacentibus.

VElut autem urbium & civitatum ab hac parte versus sylvam Hercyniam & Visurgim firma semper fuit, ob jus libertatis conservandæ & promovendi mercimonii, concordia, & inde propagata confœderatio, quarum caput Brunsviga extitit, ita quoque versus Albim & Salam ab altera parte Hercyniæ eundem civitates observarunt modum, in libera mercatus sui conservatione, quoties se quis exereret hostis, qui eas subiugare, aut in cursu commercii impedire alicubi tentaret. Et quum præcipuas partes Otto Magnus in defensione adversus Vandalorum & Sarmatarum Hunnorumque incursus, aut cuiusvis alius suppressionem, Magdeburgensibus cōcredidisset, ad eius nutum se facilè reliquæ circumiacentes composuerunt civitates: ceu est Hala, Northusium, Halberstadium, Quedlingburgum, Ascherslebium sive Ascania, Calba, Helmæstadium, Salza, Bor-

gium, Stasfurtum, Bernbùrgum, Haldenslebium, Servesta, &c. De quibus singulis quidem modò aliquid pro jure libertatis earum, dicendum nobis foret, nisi iam commoditate excluderemur, & nimis longum foret. Sed quum iis alium destinaverimus tractatũ, sufficiant iam pauca protulisse & monuisse. Quũ verò Magdeburgensium præeminentia & dignitas hoc loco, uti ex superius allatis *part. 2. cap. penult. & part. hac. c. 1.* constat, cunctis confinibus civitatibus ita prælata esset, ut quasi ea præsidium commune illis præstaret in defensione publica contra hostes & in caussis iustitiæ, id nunc paucis pertexendum est; unde facilè coniici poterit, quomodo ad fœderis Hanseatici tandem consociationem pervenerint. Non autem rectius inde iudicium percipi poterit, nisi de secundariæ originis libertate quid constet: quod nulla ex re poterit melius, quã ex fundatione urbis, quam Ottonicam dicunt, percipi: de prima enim origine huius civitatis antehac actum est. Quum igitur Magdeburgenses sive Saxones Longobardici eo in loco diu se hostibus imperii opposuissent, & locus esset commodissimus, qui

non

non tantum Imperium Romano-Germanicum novum ab incursionibus ulterioribus hostium communium tutum præstare; sed etiam subditos omnes in fideli erga Cæsarem & Imperium conservare devotione posset: ne facilè deflecterent, huic castello & civitati, quæ Magdeburgum dicebatur, insigne Otto Magnus privilegium pro libera Reipublicæ amplioris formatione & extensione concessit; cuius copiam *Melch. Goldast in Collectione constitutionum Imperialium*, ita posuit:

Ottonis I *Imperat. August. Constitutio, de locatione & privilegio Cameræ Imperialis Magdeburgensis, Anno Christ.* 947.

IN nomine Domini, Amen. Nos Otto Romanorum Imperator semper Augustus, significamus hoc scripto nostro omnibus qui illud vel visuri, vel audituri fuerint, quod accedentes nostram Cæsaream Maiestatem fideles ac strenui, Imperij Romani subditi egregij Saxones declararunt, constituisse in animo in tranquillitate Dei sedes simul locare suas, civitatemque extruere, ubi & auctoritate

nostra locum sibi delegerunt, quem colere inhabitareque vellent, supplicantes, ut gratiæ prærogativis primum condonati, simul & perpetua pace firmata à Maiestate nostra legibus quoque & iuribus instituerentur. Nos illorum precibus moniti, simulque expendentes, tum illorum amorem & ardorem, quem erga fidem Christianam gerunt; tum etiam illorum strenuè gesta atque indefessa obsequia, quæ & nunc præstant & anteà Romano Imperio præstiterunt, cum scientia Sanctiss.mi patris nostri Papæ Martini, qui ad hæc auctoritate sua & Sancti Petri pacem suam largitus est, quam & nos confirmamus, de scitu & consilio Principum Imperij, & accedente consensu terræ; eisdem Saxonibus, fidelibus nostris dilectis, facultatem concessimus, concedimusque civitatem extruendi ac muniendi, atque in ea ius municipale instituendi, ita ut antiquitus ius municipale observari solitum est.

2. *Concedimus præterea fidelibus nostris dilectis, atque illorum successoribus perpetuam in ea civitate pacem, gratiam libertatem, quod eo iure, prout à nobilibus & generosis Constantino & Carolo, egregiis Saxonibus atque Provinciæ datum est, uti & frui debeant, ad honorem & emolumentum civitatis, secundum*

iuris

iuris formam, generaliter & ſpetialiter, niſi fortè quis iuribus carere declaratus fuerit, iureque exiſtat privatus.

3. *Inſuper liberos pronunciamus illos perpetuo a nobis & ſucceſſoribus noſtris, ita, ut civitas atque eius incolæ perpetuò liberi ſint ab Imperio, quamdiu ipſi ſuam libertatem, ut iuris eſt, ſervaverint.*

4. *Adhac illi civitati, quæ Maydeburgum vocatur, ex noſtra conceſſione liberum eſſe volumus, ut quidquid illius præfecti cum inſigniorum ac prudentium conſilio & populi aſſenſu ad civitatis honorem, emolumentum, tum & tranquillitatem ſtatuerint, id firmum & ſtabile eſſe debebit, perinde, ac ſi ab ipſo Imperio conceſſum & ſtatutum foret. atque illud ipſum plebiſcitum, ſi annum & diem duraverit, ſervari debet, ſi ipſimet voluerint. Quod ſi pacificè poſt id tempus iudicialiter ſervatum ſit, robur iuris ſcripti obtinebit, ſiquidem non repugnet iuri ſcripto & ſacroſanctæ fidei Chriſtianæ.*

5. *Quare auctoritate noſtra Cæſarea mandamus omnibus Principibus noſtris & Imperij ſubditis, Dominis, Equitibus Auratis, Miniſtralibus, & omnibus Officialibus tam ſpiritualibus quam ſecularibus, ne eandem civitatem Magdeburgenſem atque eius incolas, in illorum iure*

 liber-

libertatibus & immunitatibus à nobis gratiosè concessis impediant aut ulla ratione gravent, sive violentia, sive mandatis, exactionibus, sive etiam bellicis subsidiis, aut aliis quibusvis gravaminibus.

6. *Damus insuper illis potestatem dominandi iure municipali, circa quod conservare illos volumus; & proinde nemo huic contravenire audeat. Alioquin quisquis id fecerit, succumbet potestati nostræ Cæsareæ: & si quid præiudicij eis inde acciderit, volumus nos, & successores nostri eandem civitatem atque eius incolis indemnes reddere.*

7. *Ceterum damus eidem civitati atque eius incolis in verum tutorem, sacrosanctum ius, iustitiam, Romanum denique Imperatorem cum Principibus, [Electoribus] spiritualibus & sæcularibus, qui adstent clypeo militari in omnibus utilitatibus atque emolumentis.*

8. *Ad perpetuam igitur memoriam, cum assensu Sacri Romani Principum Imperij, cumque voluntate terræ iuxta illorum laudem omnes gratiarum prærogativas, libertates, iura articulos, instituta, & plebiscita confirmavimus, ratificavimus, & obsignavimus sigillo aureo Maiestatis nostræ Cæsareæ, quod appensum est. Datum à nativitate Christi Anno*

nonin-

noningentesimo quadragesimo septimo; Imperii nostri anno secundo die septima mensis Iunii eo in loco, ubi nunc Maydeburg situata est.

Accuratam talem fundationem civitatis vix alicubi quis inveniat; Causa enim huius concessionis prægnantes suas habet rationes, quum non ipsi saltem Burgenses, uti olim illi vocabantur, qui castella aut oppida incolerent, sed universa natio illius regionis, & provincia tota intercessione ardenti & flagitatione supplici interposita, id à Cæsar. Majest. impetrare non destiterit, velut etiam ipse Imperator hanc motivam singularem privilegio Imperiali potissimum inseruit, quum maximè eorum merita in constanti fidelitate ita assiduè præstita respexerit. Atque ut eò firmiores acquireret Concessio hæc Regia obtineretque vires, ex consilio, consensu & approbatione totius imperii Procerum Cæsar hoc privilegio civitatis illius incolas, & cives sive Burgenses, atque totam nationem donavit. Inde in *Landrecht l. 3, art. 62, & VVeichbild. art. 2, & 10, ac gloss. ibid.* antiquissima urbs & Metropolis merito vocatur. *vid. cap. 2, dist.*

99. Osores eius optimę urbis, qui Privilegium hoc impugnant, & inde civitati quæstionem status movere student, quatuor potissimum utuntur argumentis. Primò, quod in originali non amplius id producere queant: Secundò quod Data cum Germanico originali non conveniant; imò *in iur. VVeichbildico* tale ponatur datum, quod planè ab Imperatoris Ottonis I. vita exorbitet, quū *An.* 999., antepenultimus fuerit Ottoni tertio, quum is ex veneno chirothecarum, quas ipsi Cressentii vidua amoris fucati colore obtulerat, 28, *Ianuarij Anno* 1002, ad Paternum in Italia obierit. Tertiò quod Martinus Papa secundus, cuius mentio fit in Privilegio, neque *An.* 939, *neque* 940, *neque* 947, ullus extiterit, multo minus *Anno.* 999, vixerit. Sed quod *Anno* 939, *die* 6, *Iunij* mortuus sit Leo VII, & successorem habuerit Stephanum VIII, qui sub finem *An.* 943, *die* 21 *Octobr.* diem suum obiit, & tum demum hunc secutus sit Martinus II. usq; *ad annum* 946, *& diem* 14. *Maij*, post quem Agapetus 9. *annis & 7. mens.* Romæ sedit. Quartò, quod, *nec annum* 940, *nec* 947, secundus regiminis Ottoni fuerit, quū

Patens

Parens eius Heinricus Auceps Memlebiæ 2. *Iulÿ* mortuus, & ille anno sequenti saltem Aquisgranæ ab Archiepiscopo Mogunt. Hildeberto coronatus fasces imperii acceperit. Hæc & similia obiicere solent huic urbi. Sed si quis veritatem historiæ ritè sequatur, facilè poterit iis obviam ire, & tot disjicere calumnias. Etenim quomodo se res habeat de insidiosè subducto originali, id in penultimo superioris partis capite explicatum est, nec expedit eadem heic repetere, quum potius pudorem incutiant, quàm quod veniam mereantur eiusmodi delictorum species. Deinde, quod ad Data diversa attinet, id normæ loco observandum est, iuxta omnium historicorũ consensum, Magdeburgum Edithæ coniugi ab Imperatore Marito Imperatore in dotem datum *Anno* 939, (velut etiam ipsa totam spacii amplitudidem curru circumivit & eam primitus delineavit,) urbemque eo tempore instauratam simul esse, cui etiam hæc maxima subservit, quod Imperator, ceu mortalium omnium fuit modestissimus, & ab omni superbia & tituli affectatione alienissimus, unde quoque propter humanitatis insi-

gnem suavitatem Amor mundi dicebatur utpote, qui omnibus naturæ donis foris & intus abundabat, ceu loquitur *Crantz. Sax. lib. 3, cap. 11*, noluerit statim post acceptam coronam salutari Cæsar; sed tantum *Anno* 938, solemnem adierit Imperii gubernationem. Hæc duo fundamenta si ritè observentur, facilè inde dubia cuncta removeri possunt. Etenim si tempus dati referatur *ad annum* 939, momentum donationis, edicto factæ, in eo determinatur, & annus regiminis numeratur, à coronationis tempore. Si vero Datum Privilegii, ceu Crantzius facit, assignetur *anno* 940, *diei* 17. *Junij*, annus regiminis est secundus iuxta solemnitatem initûs. *Vide Sax. Chro. Cæs. ad vit. Ott. M. c.* 5. Et hæc data habentur, in Germanicè scripto privilegio. Quod autem præfixum est iuri Weichbildico, in ea manifestus error amanuesis deprehenditur, quum 999. *pro* 939. numerus annorum positus videatur. Latinum verò Privilegium exprimit temporis illius datum, quo ex Germanica lingua translatio hæc & à Martino II Pontifice summo approbatio pridem facta, & tum publicata fuit. Namque quum ille Imperator,

præ

præ reliquis Christianitatis & pietatis esset cupidus, voluit etiam novas urbes non sine auspicio Papæ erigi aut ædificari. Ideoque correctionis ergo tam Germanicè antehac, quàm Latinè postea compositis privilegiis Nomen Martini Papæ inseri iussit, ut distinctis temporibus concepta & translata in boni ominis auspicio simul convenirent. Prætetea etiam hodiè hoc ita practicari cernimus, & patet, idem in privilegiis Sigismundi observatum esse, quod eiusdem tenoris litteræ in Cancellariis Principum non nisi mutatis mutandis in nominum adiectione aut omissione sæpius describantur. Proinde, quum hoc privilegium aliquoties propter interventus varios coniugis & interessentium fuerit repetitum; nomen ubique Papæ, qui inaugurationis benedictionem adiecit, insertum, nec ita strictè annus regiminis regalis observatus fuit, quum ratum illud satis haberetur, si annus Christi Datum temporis solummodo exprimeret. Possent heic longe potiores plures excusationum rationes addi, si opus foret; sed quum instar omnium sit renovatio & confirmatio Ottonis II, qui Ruffus olim apud histori-

cos dictus fuit, atque illa omnes uno ictu funditus prosternat cavillatorum argutias & sophismata, eam heic ex Germanico in Latinam linguam translatam *de Anno* 978. subnectemus, quæ sic se habet:

Regis Ottonis Secundi confirmatio fundationis Magdeburgensis, & eiusdem Privilegium adiectum.

IN N. D. Amen. Nos Otto Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, confitemur & notum apertè facimus hoc scripto, quod honorati & fideles incolæ nostræ civitatis Magdeburgensis coram nobis comparuerint supplices, & nobis ostenderint præsenter, quemadmodum Parens noster Imperator Otto Magnus, cui Deus sit propitius, civitatem Magdeburgensem Provinciæ Saxonicæ in commodum & utilitatem eius devoverit ad ius VVeichbildicum, sive municipale, ac quemadmodum illi ius hoc Dei & Imperii caussa propagare, & iniustitiam imminuere debeant super omnes status atque omnes terras, qui ex illa urbe & illa provincia ortum duxerunt, aut fundationem acceperunt, tum etiam in eos, qui iustitiam ab illis expetunt.

Talia

Talia nos meritò respeximus in illis Magdeburgensibus, & præsertim addiximus hac terra Saxonia privilegia cuncta & favorem, & nominetenus cum omnibus quibus Parens noster illos donavit, & concedimus illis principaliter ea, ut urbis commodum iis procurando præstent, & civitatis nostra tribus per iuramenta investire debeant, quod iuramentum etiam seniores & prudentiores prædictæ civitatis in se suscipere debent., in eiusmodi viribus, quasi nos ipsi essemus præsentes.

Præterea largimur nos iis, qui civitatis Scabini sunt, ad accipiendum infeudationem ipsorum ab Episcopo, quando ille Regalium à Rege Romano investituram accepit. Scabini nullo inconvenienti modo cassari debent, nisi quis illorum iuris sui perdiderit caussam: velut etiam in Scabinatum hæreditarii successores erunt iuxta ius feudale. Porrò concedimus illis talem gratiæ favorem: quando Scabinorum sententia culpatur, quod tum in nullum alium locum recurrendum sit, quàm ad Electores nostros, aut Pfallantiam nostram, atque tunc ibi ad illa invitentur Electores: quod si illi non sisterent se, tunc conciderent illa Imperio. Atque etiam illis concedimus talium mulctam, ne propter diiudicationes damnum aliquod pati cogantur.: Et quodcunque

ius

ius iustitiæ inveniunt, quod nos & omnes posteri nostri id consecutioni demandare velimus. Quare nos omnibus imperii nostri subditis, sive sint spirituales, sive sæculares, mandamus, quod neque voluntate, neque verbis, neque facto, neque conniventia supradictæ civitati damnum aliquod in libertate eius aut iure eorum creent. Sit vero quicunque velit, qui hæc oppugnare tentet, ille eo ipso in pœnam vitæ & bonorum incidet, si fuerit in hoc convictus. In æternam huius rei confessionem, præsens hoc privilegium corroboravimus sigillo aureo Maiestatis nostræ. Datum cum prudentiorum consilio, tanquam cum sacri Imperii præfectis, cumque terræ (N. B.) plenipotentia, post nativitatem Christi, Anno nongentesimo septuagesimo octavo; in primo nostri regiminis anno; die Lunæ ante penteeostes festum in Psallantia Magdeburgensi.

Ex hoc renovato Privilegio, cui inserta est priorum confirmatio, satis patet, quam accurata cura & fideli auctoritate iura Libertatis, quæ tam civitati, quam toti Saxonicæ nationi competebat, & ab Ottone Magno illis concessa erat, Magdeburgensibus utilitatis publicæ causa cōmendârit.

Ac

Ac ne quid protectioni & propagationi talis libertatis deesset, iudicii supremi locum cum regalibus & feudo imperii concessit, quem Palatinatum vocat, ut sit suprema sedes & Camera quasi justitiæ: Addit quoque pœnam criminalem, siquis impugnarit civitatis eius supremæ in Saxonia jura, aut in disputationem dubiam ea pertraxerit. Ac ne quis heic quid vani erroris subeat tentetvè, ipse moneo amicè omnes. Namque Originale instrumentum unius Privilegii, ipse non semel vidi & perlegi; sed etiam singula examinare solebam verba. In pergameno litteris iuxta temporis illius morem admodum luculentis in forma antiqua scriptum, manu Divi Imperatoris Rufi & Sigillo eius corroboratum, ut mirer, quod pœnas illas non criminatoribus suis Magdeburgenses legitimè denuncient. Quotquot antiquitus inter Imperatores veritati Christianæ studuerunt, ii etiam semper unicè huic incubuère labori, ut subditos præsertim in civitatibus suis haberent liberos, tanto odio & fastidio ipsis ritè fuit servitus, quam inde quoque naturæ contrariari ipsi constituerunt, ut ex parte prima huius

ope-

operis patet, *& Clingius idem part. 3. tit. de iur. perſ. §. ſecundum. de iure provinc. Sax. adfirmat.* dicens: Ex quo bella orta ſunt, & captivitates ſecutæ, & ſervitutes, quæ ſunt juri naturali contrariæ. &c. Non memini, me luculentius exemplum in ulla inveniſſe hiſtoria, quam Ludovici Pii, qui ſimul in publicis comitiis conſtituere non veritus fuit hoc pro Libertatis jure, ut omnes ex conſcientiæ ſuæ iure viverent liberè devoti. Quum igitur tanti res momenti ſit, & non omnibus cognitum, lubet eius Decreti huc referre ſpeciem *ex Goldaſt. Conſtit. Imper. collect. pag.* 149. quod ita ſe habet:

Ludovici Pij Imper. Auguſti Decreta Comitiorum Aquiſgranenſium de anno 814, *eicona boni Principis eximiè referentia.*

IMperator Ludovicus Auguſtus in conventu Procerum Imperii ad Aquas Graneas, ſacramenta apud ſe dicere, maximè Prætores, prorſus nihil munerum accepturos, iubet. 2. Ipſis pauperes ſummoperè commendat: vetat inſuper, ne populum, extraordinariis tributis, noviſ-

que

quæ servitutibus expilent. 3. Nulli delegavit officium, ut non adjiceret: Vide, quid agas: Non hominis, sed Dei optimi Maximi minister es, eiusdem sacramento auctoratus es: Et agamus, ne quis populariam nos accuset. Quodcunque iudicabis, facturusve es, in te redundabit; Ita tecum agetur, quemadmodum cum alio egeris. Non est enim apud Dominum nostrum iniquitas, aut Cupido, acceptiove personarum. Rex Deus omnibus idem, qui nos ad rerum humanarum fastigium provexit, ut inopes plebemque suam ab iniuria potentiorum, servituteque divitum defendamus & adseramus, non, ut populi labore, atque sudore partis abutamur, ditemurque. Cardo & summa Religionis Christianæ in amandis, promerendisque egenis consistit. Hi cælos possident, ab ipsis hos locupletes & potentissimos quoque mercari oportet. Exiguo conceditur misericordia: potentes potenter tormenta patientur. Honoratissimus atque maximus titulus, quem Deus peculiariter sibi vendicat, usurpat; Pauperum Propugnator; pupillorum Tutor; viduarum Curator. Huic administrati Imperii sui reddemus rationem. In hoc plusquã aureo Decreto publico & Comitialiter pronunciatio sanè singula verba singularis sũt põderis. *Vterq; Imperator*

in instituti sui ratione quàm optimè inter sese conveniunt. Quum pietatem in dilectione proximè tam raram & pœnè abolitam inter mortales inveniant, non tàm ad bellum, quàm ad iustitiæ sacellum confugiunt; hic amica persuasione & hortatione gravi id urgendo; alter Dicasterium sacrum constituendo. Quomodo verò iustitiæ praeesse & præsidere quisque in tali muneris functione debeat; id iste gravissimis Iehovæ comminationibus inculcat cuivis: alter securitatem cum invitatione blanda ad præmiorum & dignitatis munia accipienda promittit singulis. Quis non talibus obedientiam præstet liberam Imperatoribus? O cœlitus mortalium generi missos Reges & Cæsares! Verum ut de tali iustitiæ solio, quod Magdeburgensibus suis in commodum & utilitatem universæ Nationis Saxonicæ Imperat. Opt. Otto II adiecit, & eorum præeminentiam splendidiorem effecit, quid ritè constet, paucis id explicandum est.

CAP.

CAP. III.

De Praerogativo iure Magdeburgensium & Palantiis reliquis Saxoniae.

QVam latè se Germanica natio olim cum omnibus populis suis in longinquis etiam regionibus, (quum à barbarica feritate ibi mortales ad humaniora vitae studia & Christianismi culturam nonnihil revocari inciperent) iustitiae observatio ut esset firmior & vitae commoditati cõformior, instituti fuerunt quidam Palatinatus diversi; veluti Bavari, Thuringi, Rhenani & Saxones, suum quaeque gens habuit Palatinatum: Verum prę cunctis Saxones in hoc ordine praeeminentiam sui splendoris aut dignitatis obtinuerunt. Auctor autem Palatinatus Saxonici primus fuit Otto II, ut ex supra posito clarum est privilegio, & multas ob rationes Magdeburgum eo ornavit, quumque eius ditio Nationis adeo ampla esset, subordinavit eidem adhuc quinque Palantias civitates, in quibus Imperator Romanus, quoties Saxoniam ingressus fuerat, aulicam

suam vitam regaliter agebat. Namque Pfallentia nihil aliud est, aut determinat, quàm Imperii Romani, & Cæsaris aulam: Vnde & Comes Palatinus, est Iudex Palatii Cæsarei, qui iudicio & iustitiæ, in regione ab Imperatore subacta, quas provincias vocabant Romani, præsidet: Et quem Latini Comitem dicunt, vocabant olim Germani Gravium, id est iudicē. Nominis huius originem ad tempora Caroli M. alii referunt; velut *id iusSax. lib.* 3. *art.* 83. *in text. & glos.* indicat. Comitatus enim dicitur prætorium, id est, domus prætoris, seu consistorium magnorum virorum, judicium mero & mixto imperio ornatum habentium, ut inde jurisdictionem plenam exerceant: quem Comitatum nos curiam vel palatium dicimus, id est alias palantia, sive Comitatus Consistorialis à Consistorio Principis, id est Imperatoris, dependens, in quo Comes consistorianus suum juredicundo exercebat gerebatq; officium. Hic olim post quæstorem & Magistrum scriniorum in consilio præerat. Et hujus officium erat secundum præceptum Principis, id est, Imperatoris vel Quæstoris, convocare iuris peritos, & Principis Consilia-

rios

rios, illos quum necessum esset in Consistorium Principis introducere: Ita dicit *Lucas de Penna Doct. Gallicus in Rub. C. de Comitib. Consistor. lib. 12*, de quibus etiam tangit *textus in lib. 1, C. de his qui per met. appell. omi.* Et qui æquiparantur spectabilibus Proconsulibus. *lib. 1, C. eod. tit. lib. 12, de quib. Proconsul. hab. & C. lib. 1, tit. de off. Proconf. & legat.* Nihilominus multi sunt in ea opinione, quod & & audacius affirmare non verentur, Palatinos dictos quasi à Monte Palatino urbis Romanæ, & antiquitus fuisse Romanos. Sunt etiam alij, qui scribant, Comitatum Palatinatus originem suam sumpsisse à Germanis & à Palatio Imperatoris, cui præfuerũt, dictos, quia tum Imperatoribus in Provinciis militabant. Et ideo *Ammianus Marcellinus lib. 20*, nominat Palatinatum, Palatii Decurionatum, non ultimæ dignitatis ordinem: velut etiam locus Palatii tribunalis sacer dicitur, qui omnibus asylum præbeat tutum. *Frecc. de subfeud. lib. 1, tit. de Magn. Seneschal. n. 6, Don. Garf. de Magistr. lib. 3, cap. 9, n. 61*, unde & nemini licet ibi habitare, nisi officialibus & Magistratibus publicis. *ad text. in l. nulli 1, ubi Bart. C. de offic.*

fic. Rector. provinc. cuius verba hæc sunt: Nulli iudicum, qui provinciam regunt in civitatibus, in quibus sacra Palatia, aut prætoria sunt, liceat, his relictis, privatorum sibi domos ad habitandum, veluti prætoria vindicare, sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia, seu prætoria, ut hac necessitate compellantur eorum reparationi prævidere, *gloss. & Platea in l. unicam. C. de palat. & domib. lib. 11. authent Præsides gentium C. de Episc. aud. Garf de Mag. lib. 3 c. 9.* Ita quoque res sese habet, quod Pallantia Saxonica in suprema fuerit dignitate posita; sicuti ius Sax. multa eidem tribuit, uti videre est *in iur. VVeichb. art. 12, 13, 14, & 15. in text. & gloss.* Namque in vetustis illis temporibus nondum fuit judicium Camerale; sed ibi judicia integrè exercebantur. Atque hæc gratia singularis ab Imperatore Saxonibus, quum propter virtutum eminentiam & constantiam in tanto haberentur favore, concessa est, præ cunctis aliis, privilegii loco, ut eò expeditiorem haberent Iustitiæ opem in actionibus cunctis, nec esset necessum, ut appellationibus ad ipsum recurrerent Imperatorem, qui sæpius longius in aliis regio-

regionibus aberat. Proinde Appellationes omnes ad judicium Palatii illud deferebantur. Ingentem sanè hoc libertatem arguebat Saxonum, quod meritò ad pristinum esset revocandum statum. Namque, *ait Chron. Sax. pag.* 160, quantis cum difficultatibus ius hodiè Camerale expediatur, quantaque temporis mora ibi consumatur cum sumptibus intolerabilibus, experientia docet ipsa. Beneficium hoc verò singulare, quo Otto II Saxones ornavit, inter alia privilegia sanè primum meretur locum. Ideoque Imperator ille Palatinatum hunc transtulit Schartovium ad Albim, ubi antehac Ducatus Saxoniæ suam sedem, ipsi à Carolo Magno adsignatam, habuit. Etenim quum Otto II Comitatum Ascaniensem, & arcem Leburgicam huic iudicio adiiceret, principalem quoque dignitatis locum ipsi adsignavit. Nec nobiliorem, eidem addere potuit. Nam quum Carolus Magnus, *ait Chron. Sax. p. d.*, Witekindum in Ducem Saxoniæ crearet, & ipsi mutaret insigne suum, dignitas ea Ost-Saxonibus eo in loco Schartoviensi maximè accessit. Atque Ducatus ille ibidem perduravit, usque ad Ottonis Magni

tempora, qui Ducatum hunc Saxonicum per Hermannum Billingium ad Lunæburgenses versus Winsem transtulit. Postea Ducatus Schartoviensis secundo Archiepiscopo Gislario Magdeburgensi *anno* 932. dono oblatus est, de quo *gloss. VVeichbil. ad art.* 16. agit paucis, velut etiam de Hermanno Billingio à Stubkeshorn hæc innuit. *text. & gloss. VVeichb art.* 12. 10. *&c.* Quomodo verò huius Palatii tribunal exercendum, quinam & quot personæ ad hoc requirantur, quis Præses, quinam Scabini, & unde sumendi sint sumptus ac expensæ, quæ mulctæ, atque quod ab eo iudicio non detur appellatio, id satis abundè *ius VVeichbildicum & Municipale* explicat. Sic & officium Palatini in aula Imperatoris dilucidè quidem depingitur. *in titt. C. de off Com sacr. Palat.* Sed civitates Palantiæ apud Saxones inde dependentiam habuerunt, quod nonnihil dissimulat. *Meib. in Irmens sua c.* 13. Nihilominus ipsum heic quoque audiamus, quum *Specul. Saxon. lib.* 3. *art.* 62. explicationem aliquam afferre velit. De civitatibus Palantiæ *text. d. illa refert.* Quinque civitates, quæ Palantiæ dicuntur, in Saxonia inveniuntur, in

quibus Rex legitimè debet curiis præesse. Prima dicitur Grona: Werlitz secunda, quæ modò in Goslariam translata est: Walhausen tertia: Alstede quarta: quinta Mersburg nominatur. Hæc ibi. *De Groná ad Visurgim*, non possunt multa ulterius prædicari, quum eius conditio usque, planè imminuta sit, ut etiam nobili alicui à Munchausenn in hypothecam pridem abierit.

Wertzium verò, sine dubio est Werla diœcesis Coloniensis (Widechindo Corbeiensi & Gobelino in Cosmodromio Werlaon, Vrspergensi cum adspiratione Werlahen.) Huc tēpore impressionis Hungaricæ, alibi intutus, decedit Henricus Auceps, ut Widechindus & alii plures docent. Eius loci Palatinatus sine dubio per hanc occasionem translatus est Goslariam, quod huic urbi, recens ab Henrico primo Cæsar conditæ, ab eius nominis secundo amplificatæ; à tertio & quarto ut plurimum habitatæ, aliquis ex his, quicunque ille, nonnihil splendoris conferre voluerit. Cui hoc absque dubio in mentem venit, quod præter Werlensem Saxonia Transveserana haberet Merseburgensem: Nam omnino Merse-

burgum quintam civitatem Palatinam, seu Palantiam, intelligo de Eresburgo, quibusdam hoc nomine venit. Sic igitur Eresburgo indultus fuit honos sedis Palatinæ, vel à Carolo Magno, qui ut *Fabricius Originum Saxon. lib.* 1 affirmat, Albionem Edelhardi F. Diterici Saxonum Regis nepotem, primum in Saxonia Palatinum constituit: vel (quod verisimilius fit) à Saxonici generis Cæsaribus, sive is fuerit Henricus Auceps, sive eius fil. Otto Magnus. Nec mirum videatur cuiquam, in speculo Saxonico usurpari nomen civitatis de istis locis, quæ tum temporis (uti etiamnum hodiè Grona & Walhusium) vix fuêre oppidula, burgi tantum, hoc est, arces & præsidia opportunis locis condita. *Nam Ditmabrus lib.* 4. Walbecum præfecturæ VVerenigensis pagum Helmæstadio vicinum civitatem vocat: & in veteribus instrumentis fundationum, donationumq; monasticarum, pluries deprehēdi, afferit, pagorū incolas cives indigetari. Si quis verò à nobis dissentire, & quintam sedem Palatinam ad Salam Thuringicum, ubi hodiè Mersburgum civitas Episcopalis, collocate velit, secutus *Ernestum Brotuffium*

in

in Chron. Mersburg. lib. 1, *cap.* 10. Ei respondeo, Westphaliam, quæ *Crantzio Saxon. lib.* 1, *cap.* 3, *lib.* 4, *cap* 14. vera & vetus Saxonia (etsi *Suffridus Petri Frisiorum de antiquitate, lib.* 2, id neget & perneget) quum porrecta & populosa sit regio, minimè gentium sede Palatina spoliandam esse. Præterea non sit verisimile, Mersburgi ad Salam fl. fuisse sedem Palatini, quum is locus intutus admodum esset, propter cot dianos Sclavorum incursus: neque ea erat loci facies (quod non dissimulat Georgius Hahn Ditmari Mersburgensis interpres Germanicus in supplemento) quæ huiusmodi splendorem caperet. In Brotuffi antiquitatibus censendis nullam heic ponemus operam, quum constet hominem istum non pauca posteris tradidisse, quæ fidem omninò non merentur, quod non semel inculcat Dominicus Breverus in genealogiis Saxonicis M.S. testantur etiam alii, & nos per occasionẽ manifestum faciemus &c. Admodum heic quidem infensus est Meibom. Brotufio: Sed si rem penitius introspiciat quis accuratus censor, inveniet facilè, quod uterque eodem laboret morbo aut affectu. Etenim quod iste Mers-

Mersburgensibus adscribit, id quoq; in suas populares derivare studet Meibomius, in cuius tamen verbis plurima essent examinanda. Vir multis fuit admodum proprię laudis studio cognitus, & mihi in plurimis familiaris, unde deprehendi, quod rarò purus à commotione animi, aut præconcepta opinione inveniri potuerit. Ipse expertus fui aliquando, quod omnia, quæ illi antehac in historia Brunsvicensi quis retulerat, cui interfuerat adsiduus, invertisset, ut aliter divulgarentur publicè plurima, quam ex eo perceperat, atq; acta vera adhuc testari queant, quod ipsi tum satis acriter exprobravit, haud obscurè indicando, quod inde fere omnium historicorum fides suspecta haberi queat. Ideo indulgendum est aliquid imbecillitati humanæ. Heic vero ego quæro, quur non institutum, quod in se susceperat de quinque civitatibus Palantiis ita ritè persquatur; sed potius saltum faciat, nec Walhusium & Alstede, studiò prætereundo, tangat? Res longè aliter se habet, quàm ipse explicationem huic conceptui addit. Etenim ex situ locorum facilè potest decisio sumi, quum distantia eorum talis
non

non ſit, quam ille fruſtra heic affert. Ideo quoque Alſtede & Walhauſen tanto involvit ſilentio, ne fucus eius nimis apertus inde appareat. Namq; Walhauſen & Alſtede, quorum prius oppidulum ad radicem Herciniæ ab ea parte, qua Thuringiam, reſpicit, milliari uno à Sangershuſio ſitū, alterum in comitatu Mansfeldenſi, inter Bornſtadium & Arterſam locatum, Ducemque Saxoniæ Iſenacenſem hodiè agnoſcens Dominum, vix tribus inter ſe ita diſtant milliaribus. Sic & valdè Werla à VVerlitz nomine multum & re ab invicem diſſident, quum Weſtphalia, quæ veris Saxonibus propagationem ſuam debet, ut ſupra demonſtrātum eſt, non benè cum Hercynia poſſit combinari. Deinde ipſe ſibi contradicit, dum Mersburgum ad Salam fl. non tantæ putat capacitatis, ut idonea fuerit & accommoda ſatis ſedi Palatinatus, quum tamen Gronam & Walhuſium vix tum temporis oppidula fuiſſe dicat. Si verò in tam exigua & abiecta tenuitate Grona & Walhuſiū potuerunt digna haberi ſede Palatii, quur non multò magis Mersburgum ad Salam, quum non tantum capacitatem ſatis porrectam præbeat, ſed etiam

iam tutam, & circum circa perquam amœnam situationem incolis porrigat, & binis fluviorum includatur complexibus Elystri & Salæ. E contra Walhusium, quod hodiè cum Grona eandem servitutis patitur fortunam, ut cuidam nobili ab Asseburgk pareat, ita ab una parte Hercyniæ mōti cereali obvium est, ut vel lapidis iactu fermè inde tangi possit, ut nusquam prope æquè intutus vixerit Imperator atque ibidem, licet neque Alstedium satis munitum, sed obruitionibus quibusvis fortioribus expositum sit; quod certè de Mersburgo nunquan ita poterit affirmari. Quum verò auctor ille nunquam in illis locis fuerit, quod certus novi, ut situationes & qualitates regionis illius perlustrare potuisset, proinde ex coniecturis, propriæ opinionis sibi talia composuit conclusa, ut eo maiori laude suæ patriæ extolleret provincias & civitates. Ceu id quoque haud obscurè ipse innuit, quod Westphalia, quum porrecta & populosa sit regio, minimè gentium sede Palatinatus spolianda sit. Verum quum Westphalis non tam liberale ius constitutum fuerit, ut Ostvalis aut Saxonibus maximè Australibus, quæso,

quo-

quomodo sibi possint tantas arrogare Palantias? ius Westphalicum, quod *Crantz. in Sax. lib.* 2, *cap.* 21 Occultum appellat, & vulgo Vehmrecht dicitur aut Vetitum merito à Sylvio & Rolevincio appellatur, quam absurdum illis per Conscios & Scabinos suos impositum sit à Carolo Magno, id *parte prima cap.* 5. indicatum est, & *VVern. Rolevincius in antiq. Saxon. par.* 2, *cap.* 6, nec non *Æneas Syl. de statu Europ. sub Frid.* 3, *cap.* 29, *It. Aventin. in Annal. Boi. lib.* 4. Felix quoque Faber *in hist. Suevor. l b.* 1, *cap.* 7, *It. Ioan. Bœm. in descript. orb. terr. lib.* 3, *cap.* 14, non sine querelis enumerant; quod adeo ab omni æquitate iuris alienum fuit, ut etiam naturam omnis cognitionis & defensionis naturalis penitus tolleret. Misera sanè ea Pallantia, quæ executiones mèrè infernales & tàm lamentabiles introduxit, ait ille, ut nihil in eo judicio fuerit, quod non vitiosissimum vitium, aut Vemum, seu Væ mihi, intulerit. Errat igitur iterum *Meib. in Irmensula cap.* 12, qui Wittium heic legendum putat contra Freherum, ex antiquato Germanico Witti, quod prudentiam determinet. An id prudentiam promoveat

vear, quod fit contra omnes prudentiæ reges & regulas iuris naturalis? Quis heic non exclamet; Væ personis illis, qui obtorto collo in arborum patibula, inauditâ caussâ, abrepti sunt! Væ patronis illis, qui tam abominabilia fuco contingere & blanditiis oppalliare non verentur! *Vide Chytr. in Sax. lib.* 3. Lapsus ingens est, & plurium malorum caussa, quæ vix per aliquot secula resarciri potuit, quod Nemesis hæc Eresbergi deliberata, Padibornæ vero in Comitiis, Ordinibus Francicis & Germanicis suffragantibus, solemni modo promulgata fuerit. Quinetiam eiusmodi Palantiæ in agro aperto, ut ait *Letzner. in vita Carol. M.* exercitatæ fuerunt horrendis cum ceremoniis: unde etiam quis horrorem induat, quandò ad calamum tam absurda notatu revocat. Longè meliori & faustiori omine Scabinatus Halensis cum aliis aliquot Magdeburgēsi subordinatus est, ut plenius id *ex Specul. Sax. & iur. VVeichbildico* apparet. Vrbs enim hæc splendida *An. Christi* 981. ab Ottone ad Salam ex pago antiquo Dodersola aut Dođerbobra, ut alii volunt, extructa est, ad Salmas pridem ibi inventas, & non tantum

Dica-

Dicasterio sacro & Scabinatu legitimo adornata, sed etiam privilegiis Imperialibus ita dotata est, ut diu liberæ civitatis Imperialis titulo uteretur, priusquà Archiepiscopatui adiiceretur. *Bunt. in Chron. Brunſ. part. 1. pag.* 47. *Buchol. Chronol. p* 308. & *Chytr. in Sax. lib.* 2 *p.* 52. Namque ea fuit dignitas Hallensis civitatis apud Saxonas Orientales, ut secundum merita fuerit locum à Magdeburgo, quum Hala ex Magdeburgo sui acceperit iuris originem, uti *VVeichb. ius art.* 10, *&* 11. habet, cui quoque propterea gentes ei subordinatæ erãt, videlicet Poloni, Bohemi, Marchiaci, Misni, & Lusati, ut inde ius suum peterent. Quod si verò Hallensis Scabinatus nequiret se veræ accommodare iuris sententiæ, recurrendum ipsi fuit in casibus eiusmodi ad Magdeburgensium Scabinatum, qui dependebat ex Palatinatu summo Cæsaris. Vt ita essent gradus appellationum, Scabinatus diversi sunt Saxonibus ordinati, quorum infimus fuit Lipsensis ab Hallensi dependens. De jure Canonico quidem per saltũ, at de civili non nisi gradatim appellatur. Sic à civitatibus ad civitates, post demum ad supremum judicium

Magdeburgense & hinc ad eius Palatinatum, ceu Imperii summum locum in Schartovv appellatum fuit. Palatinus tamen non habuit ius superioritatis, nisi ex singulari Imperatoris commissione ad casum quempiam directa. Iam verò loco Palatini est Archiepiscopus, si Imperii investituram acceperit, quum ea ratione quidē simul talem accipiat commissionem; sed tamen ad eundem non nisi ex pacto caussæ civiles per provocationem perveniunt. Inde nil juris aliud, quam Palatini tum, nanciscitur Archiepiscopus: quia subrogatam retinet naturam eius cui subrogatur. Attamen antehac nunquam eò appellatum fuit, ut statuta Magdeburgica expresśe docent, nisi ex pacto speciali secundum cōtenta transactionis Bergensis *de Anno* 1558. Proinde etiam à tempore Ottonis Magni usque *ad Annum* 1550 semper die Pentecostes quotannis Statuta Senatui & civibus prælecta sunt, pro consuetudine provinciæ observanda, ut testatur *Levinus ab Embden Syndicus Magd. in Consf. suo.* ne Imperatori suum in civitatibus talibus Saxoniæ ius concideret aut facilè subverteretur. Namque Imperatores prisci admodum.

dum solliciti semper fuerunt pro incremento civitatum, quum omnem in eas deponerent fortitudinis & roboris defensionem. Nam planè impossibile est, ait *Dauth. in respon. iuris suo. pro civit. Magd.* quod civitas quædam plenè & universaliter Archiepiscopo, ut Domino territoriali, immediatè, Cæsareæ autem Maiestati (haud quaquam immediatè, sed) mediatè eodem respectu subesse queat. Quia, inquit, civitas hæc quoad regalia sua atque merum & mixtum Imperium, imò & regulariter atque absque omni dubio (quod pluribus ibidem particulariter demonstrat) cum Archiepiscopis nihil commune habet; neque illos, sed Cæsaream Maiestatem & Imperium recognoscit. Longè impossibilius est, (sic pergit ille) ut diversarum considerationum respectu, tam Cæsareæ Maiestati, quàm Archiepiscopo civitas Magdeburgensis plenè & universaliter atque immediatè supponatur; quum illa diversa territoria aut dominia non obtineat; quorum respectu plena & universalis subiectio constitui possit. Ideoque quum Archiepiscopi aliquot antehac obliquè (ceu posteà Burchardus Scrapelovicus se maximè in his

& alia nimii ambitione æmulum Imperatoris exeruit, quid maius & altius officio suo affectatent, Lotharius Saxo Cæsar *Anno* 1136 in speciè singulari cura Magdeburgensibus suis Privilegium Ottonicum suprà positum confirmavit Hirsfeldiæ, in præsentia propè omnium procerum Imperii & Archiepiscopi Magdeb. Idem *Anno* 1180 Fridericus Barbarossa Erfurdii in curia, ad instantiam simul, quod ab eo obtentū erat, Wichmanni Archiepisc. Magd. *indictione* 14. 17 *Calend. Decembris* in præsentia XL procerum Imperii fecit. Sic & tempore Ernesti Archiepiscopi, quum Imperator cerneret, quod ipsi apud civitates subiectio debita imminueretur, Cæsar Fridericus III Alberto Electori Brandeburgensi, qui Achilles Teutonicus dicebatur, & Episcopo Wilhelmo Aichstadiensi hanc commissionem obtulit, & severè mandavit, ut maximè suum & Imperii Romani interesse in compositione litis inter civitatem & Archiepiscopum observaretur, ne quid inde detrimenti in subtractione subiectionis caperet, ut ex subiecto Diplomate apparet; quod in translatione ita se habet;

Manda-

Mandatum expressum Cæsaris Friderici III, in quo Dnn. Commissariis, & ipsi civitati Magdeb. imponitur, ut Cæsaris & Imperij privilegia ac iura iuxta antiquam consuetudinem contra Archiepis. ritè defendant & observent, An. 1483.

NOs Fridericus Dei gratia Romanus Cæsar, semper Augustus Imperij, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex, Dux Austriæ, Styriæ, Carinthiæ & Crainiæ, &c Comes Tyrolia, &c. his confitemur & notum facimus. Postquam nos generoso & venerabili Alberto Marchioni Brandeburgico sacri Romani Imperii Electori & Archicamerario, Stetini Pomeraniæ, Cassubiorum & Vandalorum Duci, Burggravio Norinbergensi & Principi Rugiæ, nostro dilecto Agnato Electori & compatri, atque VVilhelmo Episcopo Eystadiensi, nostro Principi, Consiliario & amico devoto, in universum ambobus his, aut cuiquam eorum singulariter, per nostras litteras Cæsareas commisimus, & nostram potestatem ac plenipotentiam obtulimus, ut illi iurata, quæ nos & Imperium ab una parte, & venerabilis Ernestus prognatus Dux Sa-

xoniæ Administrator Diœcesis Magdeburgensis & Halberstadiensis, Princeps noster & dilectus devotus ab altera parte, in civitate Magdeburgensi obtinemus, etiam pœnam, imputationem, gravamina & impositionem, quas ille Administrator contra honorabiles, nostros & Imperij dilectos fideles Consules, tribuum Magistros, Senatores & communitatem prædictæ civitatis veteris Magdeburgensis, contra talia nostra & sacri Imperij iura, & eiusdem civitatis Magdeburgensis Privilegia & antiquam consuetudinem sibi attribuit, & ijs illos à Nobis & Sacro Imperio in suam potestatem abstrahere, & in alijs viis iniquis modis supprimere conatur, cognoscere & intentare debeant, an illæ partes propterea benevole inter se convenire possint: aut si hoc fieri nequeat, ut tunc nobis rationes & formam caussæ, prout ea in suis occasionibus inventa est, in scriptis propriè explicent, ut nos ulterius, secundum competentiam in eadē, transigendi modum dispiciamus. Veluti etiam id nostræ Cæsareæ litteræ ipsis propterea transmissæ expreßè declarant & testantur, quod nos in eum finem nominatis Consulibus, tribuum Magistris & Senatui dictæ civitatis veteris Magdeburgensis nostram potestatem & Mandatum dedimus, & scienter etiam damus

vigore

vigore harum litterarum, ut nostri sacri Imperij & sui ipsorummet caussa, per semet ipsos, aut eorum mandatarios, quibus nostram hanc potestatem ulterius obferent, coram designatis nostris Caesareis Commissariis in universum aut singulariter illorum aliquo compareant, & talia nostra & sacri Imperij iura, etiam ipsorum privilegia, antiquam observantiam & inde enata gravamina producant, & unumquodque in his perficere debeant, ac valeant, quodcunque in amicabili compositione iuxta praedictam nostram Caesaream commissionem decentia requirit. Haec nostra est benigna voluntas, & omni tempore hoc ita firmiter servabimus, quasi nos ipsi id perfecissimus; Ne tamen illi nobis aut sacro communi Imperio, in talibus amicabilibus compositionibus, quidpiam, quod nobis & Imperio competit, dilapident & omnia sint absque dolo, in eius rei testimonium has litteras nostro Caesareo appendente sigillo obsignavimus. Datum Graetz, die decimo sexto mensis Septembris post nativitatem Christi millesimo quadringentesimo & octuagesimo tertio, Regni nostri Romani quadragesimo quarto, Imperij trigesimo secundo, & regni Hungarici vigesimo quinto anno. &c.

Ad Mandatum Domini Imperatoris, &c.

Sic Imperatoribus prudentioribus semper non minor conservationis, quàm ædificationis & amplificationis cura sua constitit, quod sedulò observandum cunctis, quibus libertas naturæ cordi est, cui adeo favet *ipsa Imperatoris lex publica l.4 libert. ff. de stat. hom.* cum qua hoc mandatum & nobilis eius commissio unicè congruit. Sed hoc quoque unicè honestis & fidelibus liberisque civitatibus competit, ut caveant, ne nimirum inde cristas exporrigant, aut insolentiæ incumbant, nec talem libertatem ex jure naturæ in abusum iniquitatis pertrahant. Namque talis superbiæ arrogantia rarò pœna destituitur sua, ut multis id potest demõstrari exemplis, nec ipsi Halenses valebunt id diffiteri domestico malo. Etenim *Anno* 1130. ex eo, quod aulicos & legatos Imperatoris Lotharii cum ministris contra ius gentium occidissent, ab eodem imperatore Civitas Hala obsessa, & ad deditionem compulsa est: sumptum quoque ab iis supplicium, qui eius facinoris auctores fuerant. Sic etiam An. 1254 Archiepis. Magd. Rupertus à comite Mansfeldico adjutus, Halenses multis incommodis affecit, & grandi pecu-

nia

nia mulctavit, quod auctores fuissent Iudæis illic agentibus, ne Archiepiscopo censum solverent. Tolerabilior verò est status civitatum, si suis se contineant terminis; quamvis nec tunc satis æquitati studere videntur, si incolis suis nimirum sint oneri, & tunc quoque Deus avaritiæ vindices ex insperato sæpius concitat. Sic magistratus Hallensis *Anno* 1426 imponebat civibus suis contributionem exauctam, quod quum percepisset Guntherus 38 *Archiepisc. Magd.* qui eiusdem intentionis erat, ut ille potius sibi suos ex Salinis Hallensibus fontis Teutonici & Gutiariani ultra decimas extenderet proventus, nec tamen directo quid intentare contra civitatem auderet, instigavit Vlmannum Kotzenium Præfectum arcis Gubichensteynensem, ultra 2000 passus non ab urbe distãtẽ, & Ammendorfios, possessores tum arcis & comitatus Wettinensis; qui assiduo dispoliatione afficiebant cives Hallenses. Confœderatio autem civitatum Saxonicarum quum esset prompti vigoris, præsertim si turbatio fieret commerciorum; ita querelas has ad vicinos Brunsvicenses, Goslarienses, Helmstadianos & reliquos

 detu-

detulerunt Hallenses. Proinde statim illis opem præstiterunt copia sufficienti militum, & comitatum Werthinensem & sedes nobilium Ammendorfianorum expugnarunt. Ne vero in direptione & spolio pergeretur, Comes Anhaldinus Bernhardus una cum senatu civitatis Magdeburgensis se inter Archiepis. adhærentesque eius & civitatem Hallensem interposuerunt, atque instituta est transactio in Magdeburg. die Nicolai, ubi conclusum est, quod iniquissimè tali persecutione Archiepis. civitatem Hall. infestasset, quum ipsis pro necessitatis & salutis publicæ ratione competeret collectio civium suorum. Vt vero certus ipsi ex Salinis dictis quotannis, & ex feudali recognitione in singulis casibus esset reditus, firmo inter se convenêre pacto, quo ipsi ex fontis Teutonici singulo aheno aut clibano 45 grossi, & ex fontis Gutiariani quarta parte tres 60. grossi adiudicati sunt, quod quidẽ ita Archiep. acceptavit; sed paulopost tamen nováillis litem movet ex cõtractu, quo illis Comitatum Salinarum cum monetæ iure ad 9 annos pro 18000 florenis oppignorârat, ut exactis annis, dimidia sũma pecuniæ redimere-

dimeretur. Verū quum civitas interruptionem ipsi concedere nollet contractus, hostes illi concitavit duos Duces Brunsvic., Marchionem Brandeburg. Episcopum Halberstad., Comitem Henricum Schwartzburg. & alios undeTrota pagus Frideburgum, Discovia & Bruckendorfium comburebantur, donec iterum lis componeretur. Nihilominus in odium civitatum commercia turbabantur, & mercatores præsertim Lubecenses & alii spoliabantur. Proinde quùm hæc querela ad civitates Hanseaticas deferretur, exploratum fuit, quod Comes Bernburgicus potissimus esset auctor facinoris huius. Vnde statim 1600 equitum copia ex civitatibus concurrebat, præter ingentem militum manum, & adoriebantur civitatem eam cum arce, ac nisi Dux Lunæb. Wilhelmus à Friderico Marchione Brandeburgensi rediens intervenisset, ac ita composuisset causam, ut intra 5. annos ablatorum iuxta precium fieret restitutio, captivum abduxissent Comitem, aut subvertissent arcem eius. *Anno* 1433, quum Magdeburgenses Archiepiscopū suum coram Concilio Basiliensi iuris actione persequi instituissent, nec tamen

men ſententiam ullam obtinere poſſent, multò minus quod tranſactio Stasfurdiana, quam Comes Anhaldinus Bernhard. cum civitate Hallenſi ſubierat, quid efficere valeret, ob hanc pertinaciã Archiepiſcopi Magdeburgenſes in auxilium advocarunt Iohan. March. Brandeb. Henricum Ducem Brunſvic. Comitem Roppinenſem, ac civitates Brunſvic. & Hallenſem. Inde civitatem Calbenſem cum arce occuparunt [illegible] confugiente Archiepiſcopo Sundershuſium ad fratrem; mox etiam Stasfurtum, Salzam, Schonbecciam, A[illegible]eviam, Borgium, Loburgam, Mocceram, Nigrippium cum Taucha in ſuam redigerunt poteſtatem. Quare Archiepiſcopus ad Baſilienſe Concilium confugit, & ibi ſub Papæ Eugenii auctoritate excommunicationem utriusque civitatis Magdeb. & Hallenſis obtinuit. At quamvis Hallenſis Senatus videretur flectier, tamen cives omnia ejus membra in carcerem abripuerunt; quum per tale factum civitatum fœdus frangier putarent. Quod vero quum cernerent civitates Magdeburgum, Brunſv. Halberſtadium, Aſcherslebium, Quedlinburgum, ſtatim renovatione fœderis inter ſe convenêre,

re, & liberarunt Magiſtratum Hallenſem ex mortis hoc periculo. Præſules autem cernentes parvi fieri bannum à civitatibus, Electorem Fridericum Saxoniæ magna vi pecuniæ conduxerunt, ut ille ope Lantgravii Thuringiæ, Haſſiæque, & Comitibus Schwartzburg. Mansfeld. Stolberg. & Honſteyn. Halam obſideret. Sed Halenſes à ſociis adiuti, fortiter ſe defenderunt. Vnde *tertio anno poſt* 1436, ita tranſactum eſt, ut Halenſes & Magdeburgii omnia redderent, quæ bello occuparant, cætera oblivione perpetua involverentur. Ita ex banno Pontificis, & proſcriptione Cæſaris in integrum cum honore ſunt reſtituti. Quæ vero *Anno* 1488. interna fuerit Halenſibus cum Dominis Salinarum perniciosa contentio, ea legatur *in Pomar pag*. 52. Sic & alibi conſtabunt eorum modernæ actiones & facta.

CAP.

CAP. VI.

De reliquis Saxoniæ civitatibus fœderi Hanseatico annumeratis.

EST quoque Northusium antiqua Imperii urbs, inde sic dicta, quod Thuringis versus septentrionem sita sit, quam Henrici Aucupis coniux statim post mortem eius Monasterio donavit, ut *Crantz. habet in Sax. lib. 3. cap. 12.* velut etiam conventibus publicis clara tum fuit, & maximè *Anno Chr.* 1105, quum Synodus ibi esset sub Henrico V, qui rebellione iniusta se opponebat patri Henrico IV. & in malitia confirmabatur, ut notat *Crantz. d. Sax. lib. 5, c.* 17. Qua finita, Imperator Principibus atque omnibus regni subditis, sua cuique iura renovavit, contra & præter Parentis Henrici IV voluntatem. Qualem se & quàm probum, tunc simulaverit odium secum conceptum tacito corde obtegens, & quinam ibidem fuerint tumultus ac motus, id ex *Crantz. d. l. & Chron. Thur.* quis percipiat: Historia est memorabilis, quæ meritò incutiat terrorem legenti, & omnibus

bus inobedientibus maximè, qui tàm atroci facto se parentibus opponunt contra rationis humanæ naturam, licet sit corruptissima satis. Alias autem satis vividè *N. Reuner. inter urbes Imperiales p.* 90, ita eam describit. Northusa, urbs vetus Cheruscorum in confinio Misniæ, & Thuringiæ ad Semanum Sylvam posita: quæ, auctore Ptolomæo, Cheruscos à Suevis disterminat: per cuius agros fluit amnis Zorgenga in Helmam influens. Sic Northusa appellata est, quod ad Aquilonem conversa sit, quasi Aquilonis domus, id est, Limes Thuringiæ Septentrionalis. Locus urbis admodum est aëre salubris; hortis amœnus; campis fertilis; saltibus jucundus, fructibus varius: Caput nimirum vallis amœnissimæ, quam Aurea Tempe nominant; quæ veluti sumen est quoddam & medulla totius Germaniæ. Magnis hæc urbs beneficiis & privilegiis est ornata à Theodosio II Cæsare, & Merovæo Francorum Rege; ex quo antiquitas eius facilè perspicitur. Post multis eadem modis sæpius afflicta & vexata ab Henrico Leone, & Hermanno Comite Provinciali Thuringiæ, ac demum ab Otthone IV & Adolpho Cæsaribus

bus

bus Romanis. Comitiis etiam aliquot Imperii hæc urbs celebris est, Philippi Imperat. *anno Christi* 1206, Henrici VII, *anno* 1223, & Cunradi IV *anno* 1251 habitis. Collegium Virginum eadem in urbe instituit Mechtildis Henrici II Augusti coniux, fano augustissimo extructo, in quo etiam sepulta est. Curiam Principum & Equitũ in hac urbe quondam convocasse scribitur Hericus I Landgravius Thuringiæ, Marchio Misnensis; & in ea hortum parasse amœnissimum; in quo fuit arbor foliis aureis & argenteis: multis ibidem expansis tentoriis seu tabernaculis. Tripudiatum in eo fuit decentissimè, & cursibus equestribus decertatum, ita, ut qui victor hastam suam frangeret in adversario, utroque in sella manente dono acciperet folium argenteum; altero verò sella excusso, aureum. Duravit tunc celebritas illa dies octo, sumptibus etiam Cæsare dignis. Mentionem huius rei facit in Marchionibus suis Misnensibus *Georg. Fabricius in his versibus:*

Ut platanus quondam celebris fuit aurea Xerxis,
Regales cuius texerat umbra dapes:

Non

Non minus audita est Henrici argentea quercus;
Quam Northusa Equiti ponit in urbe suo.

Sic & Milhusium quamvis Thuringiæ finibus inclusum sit, quinque milliaribus propè à Northusa distans; tamen adhuc circulo Saxoniæ inferioris accensetur, quum Imperialem referat civitatem, ab aliquot seculis eo nomine satis claram. Est autem hoc oppidum, *ait Reusner. dict. lib.* ad Vnstrum amnem positum loco amæno & opportuno maximeque fertili. Ab Henrico Leone Saxoniæ Duce olim miserè direptum & vexatum: in quo etiam Berchtoldus Laringiæ Dux contra Philippum Cæsar electus fuisse scribitur. *vide Chron Saxon. p.* 279. Bello præterea rustico, in proximiori seculo, nobilitatum: obsessum à Principibus quibusdam Germaniæ, & in potestatem redactum; ac demum ob rebellionem magna vi pecuniæ mulctatum; in quo & capitis supplicium luit seditionis agrestium auctor præcipuus Pfeiferus una cum socio duce suo Muncero, Francohusij postea capto, & capite mulctato. Clarior velut etiam hæc urbs ex conventu solenni Electorum Iohan-

Schweickhardi Moguntini, Lotharii Trevirensis, Ferdinandi Coloniensis, Iohan Georgii Saxon. Maximiliani Palatini & Ducis Bavariæ, nec non Ludovici Landgravii Hassiæ Darmstad. *Anno* 1620, *mens. Mart.* reddita est, & ex eo, qui *Anno* 1620. ibidem celebratus est ab iisdem Elector. Fluvius qui alluit urbem, se postea in Werram exonerat, ubi perdit nomen suum, ceu id *Nic. Reusnerus* in versibus his indicat:

Tu quoque sat felix campis, atque ubere gleba,
Imperio, Milhusa, fidem nomenq; dedisti;
Qua ripam effusis superans sæpe Unster habenis
Angustam, tacitoque secans Tempe aurea cursu
Labitur, & VVerra se denique condit in alveo.

Halberstadium nec minus antiquissima urbs est, clara inde, quod simul cum Magdeburgensi ditione Longobardis sedem exhibuit, ut *Bunting in Chrō par.* 1, *p.* 4 docet, qui sub auctore suo regni Longobardici Alboino Rege temporibus Iustini junioris Imperatoris *Anno Christi* 568 irruptiones in Galliam Cisalpinam fecerunt. Hemipolis

mipolis verò hæc urbs dicta est, quod vix dimidiatam in exacta ædificatione obtinuerit partem, quàm primitus concepta erat, velut, adhuc rudera designationis ibi versus orientem quando tenditur Harslebiam in via, qua itur Quedlinburgum, nec procul à minori Quenstadio, ubi Holtema profluit, conspiciuntur. Postea verò, quum Carolus Magn. *circa Annum Christi* 780. aliquot laboriosas expeditiones contra Ostsaxones ab una parte circa Hercyniam Sylvam ad radices Bructeri confecisset, & ex iusto metu ipsi Carolo populi ac incolæ eius loci occurrerent in deditionem, & Christianam religionem baptismatè confiteri inciperent, ita lætatus est Imperator, ut Salingstadii, quasi in loco salutiferi nuncii, qui postmodo Ostrovicum nuncupababatur, Ecclesiam Cathedralem *Anno* 780, in honorem D. Stephani conderet, cui præficiebat S. Hildegrinum. Ille autem Episcopus, quum ampliorem sibi exoptaret locum, & versus Austrum rectius cedendum putaret, eligit dimidiatam eam civitatem Hemipolin, & exinde, quod ad Austrum vel orientem longius cederet cum consensu Imperatoris ex oppido

Salingsstadio, istud ita Ostervicum appellatum est. Oriens enim sive Auster Saxonibus *Osten*; & cedere *VVieken* dicitur: unde Osterwieck nomen compositum est, quod locum cedendo hunc cum Halberstadio tanquam ampliori spacio permutasset. Mansit tamen utrobique patronus ipsi D. Stephanus, & præfuit ita Ecclesiæ Salingstadianæ per septem, Halberstadiensi verò per quadraginta annos, ubi adhuc eius sepulchrum in summo monstratur templo: ut error iterum *in Chron. Saxon. Pomarij* manifestus sit, qui *pag.* 37, inverso modò omnia ratione temporis accipit; quod tamen *Bunting. in Chron. Brunsv. part. p.* 151. *rectius explicat.* Velut etiam heic multum errat *Petr. Bertius in comment. rer. Germ. lib.* 3, *pag.* 565, quando dicit translatam esse sedem Episcopalem ad confluentes amnium Albis & Oræ, atque ex eo urbi nomen inditum initio Alberstadium, quod postea transierit in Halberstadium. Namque Ora ultra 7. miliaria distat ab hac urbe, & Holtema ex proxima Hercynia perfluit eam, quæ Groningæ se in Bodam fluvium effundit, qui per amœnissima prata tractu 7 milliarium in Salam excurrit,

excurrit, ut ita nuſpiam heic Albis attingatur: Vnde etiam nominis appellatio falſiſſima apparet. At velut omnibus regnis & Rebuspubl. hoc commune adhæret vitium, ut tempore tranquillo vix careant motu interno, ita etiam populus iſte in ſemetipſum ferociam exercere ſuam ſæpius auſus fuit, ſi Cranzio & aliis tuto credendum eſt hiſtoricis. Propterea maxime, ait *Crantz. lib. 2 Sax. cap.* 24. Carolus Magnus in ea provincia (Saxoniam putans) Epiſcopos aut Pontifices Verdenſem, Myndenſem, Padebornenſem, Oſnabrugenſ. & ultra Weſeram Halberſtadenſ. &c. Regalibus donavit, quod intelligeret populum infrenem relligione contineri, armis vero minime placari poſſe. *vide Bunting. d. Chr. Brunſ part.* 1, *pag.* 72, qui etiam explicat, quanto exitio aut clade Epiſcop. Vlricus eam affecerit urbem, quum ita crebris & atrocibus infeſtationibus Henricum Leonem Duc. Brunc. temere irritaret, quæ hiſtoria notatu digna eſt. *Chyt Sax p.* 52.

Quæ autem Bertius dicto loco de ritu quodam Eccleſiæ eius notat, veriſſima ſunt. Ac notabile eſt ibi in templo ſepulchrum Semecæ Theutonici,

nici, qui magus insignis perhibetur, ut una nocte tres missas Parisiis, Coloniæ & Halberstadii celebrare potuerit. Quum fulminis ictu interiisset, versus hi eius monumento insculpti sunt:

Est, erit, atque fuit, qui desiit esse Iohannes;
Dogma tuum viguit, florebit omnibus annis.
Lux Decretorum, Dux Doctorum, via morum;
Hic iacet, & placet, ut vacet à pœnis miserorum.

Duobus milliaribus ab Halberstadio distat Quedlinburgum, quam civitatem in amæno & fructifero agro sitam præterlabitur & perluit Boda fluvius, ac versus meridiem respicit Hercyniam sylvam montesque eius, versus Geringerodam Cœnobium nobile; dum ab occasu mirabilem Comitum quondam Regensteynensium arcem & sedem montoso Saxo interclusam sibi vicinitate junctam tenet. Ipsa quoque olim arce monticulo elevato imposita ornata fuit, & speculis variis circumdata, ut ab incursionibus variis & tot locorum anfractibus tuta esset, unde ipsi nomen ex tali Burgo vexato imposi-

tum dicitur. Verum Heinricus Auceps Imperator gloriosissimus, qui circa *Annum Christ.* 920 adeptus est Imp. Rom., & regnavit *an.* 17, ceu curam Saxoniæ suæ inprimis singularem accuratè gessit in omnibus; ita maximè semper sollicitus fuit, quomodo subditos ab insolentium hostium creberrimis incursionibus & depopulationibus tutos conservaret. Etenim in ea inciderat tempora, ut consopitis Burchardo Suevico & Arnolpho Bavaro, perpetuos propè experiretur hostes Bohemos, Hūnos, & Vandalos, Havelanos, Veranos atque Sorbonicos ultra Salam accolas, qui indesinenter Germaniam & maximè Saxoniam cladibus variis defatigabant. Ideoque non tantum *Anno Christi* 929 contra Sclavos ad Albim ædificabat urbem, quam à rivulo ibi decurrente Misenam appellabat, & Marchionatum ibidem instituebat; sed etiam alias civitates maximè muris & vallis versus eas regiones cingi curabat, & privilegiis necessariis ornabat, ut eò animosiores redderet cives, & in adsidua fide retineret officii debiti, simulque haberent reliqui campestres, tuta receptacula, ad quæ tempore necessitatis confugerent.

Mich.

Mich. Sax. in vit. hui. Imp. cap. 5. ubi etiam valdè notabilia de eius sapientissimo enumerat regimine. Inprimis verò frequentavit & visitavit sæpius loca inferioris Saxoniæ ad Hercyniam Sylvam, Albim & Salam respicientes, ut sunt Northusium, Sangerhusium, Quedlingeburgum, Magdeburgum, Vallersclebium, Brunsviga. *Bunt. in Chron. Brunſ. part. 1. pag. 25, &* 26. ubi inter alia hæc habet: Præ reliquis singulari curæ Cæsari huic fuit Quedlinburgum, quam civitatem muro circumdedit, atque ibidem in honorem D. Servatii virginibus cœnobium deputavit singulare, quod tamen non plenè ante obitum absolvit. *vid. Clytr. in Sax. lib. 2. pag. 52.* Idem quoque testatur *Crantz. lib. 3. cap. 12. Sax* his verbis: Quo etiam tempore Henricus Rex collegium Canonicorum, quod fundarat Wedekindus abavus eius in Angria, ipse transtulit in Vallerscleben, constituens ibi Episcopum nomine Marcum, virumq; incomparabilis sanctitatis. Sed neque diu ibi permansit. Nam Otto, Henrici filius, rerum potitus (quod dicemus suo tempore) transtulit in Magdeburgum, Archiepiscopatum inde erigens. Quedlingeburgum autem

tem urbem singulari cura respexit, Monasterium ibi erigens Dominarũ, in quo primam fecit Abbatissam filiam suam Mathildam : Ecclesiam autem in honorem Servatii jussit consecrari. Henrico autem moriente, quod deerat & urbi, & monasterio, implevit relicta ejus Mechtilda: &c. Unde iterum patet, quanta antiquitas competat civitatibus Magdeburgensi & aliis, præ Monasteriis introductis. Velut autem Henricus Auceps locum amœnum præ reliquis sibi deputaverat Quedlingeburgum; ita quoque post obitum Parentis Otto Magnus præ cunctis Magdeburgum selectissimum sibi habuit. Proinde etiam, quum Magdeburgensibus favorem ulteriorem adiicere studeret, publica provinciarum illarum comitia Quedlinburgi instituit, *uti Crantz. lib.* 4. *Sax. cap.* 17. testatur his verbis : Erat post natum Christum *Annus* 974, quum Imperator Otto Paschæ solemnitatem in urbe Quedelenborg cum filio Principum magno conventu peregit; & multa constituens in provincias, respexit in primis Magdeburgensem urbem & Ecclesiam: quia illam requieti suę providit. Insignem virum Adelbertum

primum illi fecit ordinari Archiepiscopum, illique subiecit omnes Episcopatus per Wandaliam, quam tunc dixêre Sclavoniam: &c.

Inde quoque clara est hæc civitas, quod *Anno Chr.* 1142, post obitum Primislai ultimi regis Vandalici Brandeburg. Marchionis Soltquellensis & Ascaniæ, Alberto Urso ibi tota illa ditio inter Albim & Oderam, quam ipse occuparat, ab Imperatore Conrado III. per investituram Imp. adsignata fuerit. Vnde postea post obitum Elect. Cunradi Comitis Plotkzensis in Comitiis Mersburgensibus ad Electoratum *Anno* 1153. ab Imperat. Friderico evectus est. Erat autem hæc civitas Quedlingburg non minus, quàm Magdeburgum & reliquæ vicinæ à Carolo Magno privilegio & statua Rulandica donata quidem: verum Ernestus Dux Saxoniæ & Marchio Misniæ propterea eam maximè expugnavit, quod obedientiam Abbatissæ, quæ Soror erat Principis, in omnibus cives denegarent. Direpta est urbs, ait *Crantz. lib.* 12. *Sax. c.* 16, à militibus, & in extremam paupertatem perducta: quin & tantæ fuerunt obstinaciæ cives, ut noluerint possessiones suas redintegrare, quamvis

vis ab auro mundas haberi manus præciperentur: ita vivebant in diem, & tempora labore agriculturæ conterebant, quum antiquum illud libertatis signum penitus illis esset deletum & ereptum. *Chron.Sax.pag.*527, hæc ad *annum* 1475 refert. Ex eo tempore tutoribus usi sunt Dominis Saxonicis. *Anno autem* 1539 post obitum Georgii Ducis Saxon. Abbatissa Anna Bothonis Comitis Stolbergensis filia Dominante, mutationem religionis Magistratus ibidem suscepit. *Chr.Sax.p.*646.

Quà Hercynia sylva longius inde à Quedlingburgo & Gerinroda ad duo milliaria se ad Austrum versus Salam extendit & Lacum Gatersleblensem attingere propius videtur, Ascania sive Ascherslebium ab antiquissima familia Comitum eorum nomen gerens, civitas omni frumentorum genere abundans sita est, quódam Sedes Comitum Ascaniensium, quorum propagator olim fuit Bernhardus Princeps Anhaltinus. *Elias Reusn.in Isag. hist. de princ. German. p.* 602. Quondam autem in liberiori statu vixit, quàm ex aliquot hucusque temporibus. Nihilominus certo pacto paret Episcopatui Halberstadensi,

densi, dum contentio adhuc fervet de ea cum Principibus Anhaltinis, qui eam non tantum suæ inclusam dicunt provinciæ; sed etiam iure successionis sibi deberi volunt. Antiquissima enim domus Principum Anhaltinorum ad fastigia talia in Imperio Germ. evecta est, ut duo Fratres filii Alberti Ursi, exoptati uno tempore Electores fuerint. Otto I. succedebat parenti *Anno* 1169 in Electoratu Brandeburg. Bernhardus vero *Anno* 1180 in Comitiis Wurtzburgens. à Frider. Barbarossa Elector Saxoniæ creabatur. Quod notabile. *vide Andr. Angel. in Chr. March. pag.* 90, *& Chr. Sax. pag.* 285.

Eiusdem conditionis porrò fuit olim civitas Calbensis ad Salam sita, à nobili familia Calbiorum, quæ ante Ottonem Magnum pridem floruit sic dicta, ut ex *Andr. Angel. Chron. March. lib.* 1. *pag.* 37. *patet.* Est locus iste, ex quo se fluvius illa Sala per Comitatum Barbiensem in Albim exonerat. Terra est supra modũ fertilis, & omni frumentorum genere abundat, unde & civitas ea semper libertatis studiosa fuit, & sæpius se fœdere Magdeburgo adsociavit. Est & aliud oppidum in veteri Marchia

huius

huius nominis cum arce duobus mil. à Gardelegio, quà Bismarkium tenditur, distans, loco udoso circũseptũ, quem Werderum dicunt, ut sit Calba in Werder ad differentiam alterius ad Salam, quæ itidem ex propagatione illius Familiæ originem accepit. Sedes hæc ante *an. Christi* 1204 Familiæ Krocherianæ fuit, priusquam hanc Marchio Albertus Electoris Ottonis frater planè ex hac ditione eiecisset, ut *notat Andr. Angel. in Chron. March. lib. 2. pag.* 94. Postea verò quùm *Anno Chr.* 1243 ingens bellum inter Marchionem Ottonem & Willebrandum Archiepiscopum Magdeb. gliſceret, nec facilè extingui posset, Calba hæc unà cum Osterburgo, Gladigovio, Crüm-kovio, Altenhvsio, Wolmerstadio & aliis aliquot oppidis penitus devastata fuit. *Enzelius. & And. Angel. Chron. March. lib. 2. pag.* 100. Pervenit verò oppidum hoc iure emptionis tandem *Anno Chr.* 1324 in possessionem Alvenslebiorum, ut id affirmat *Cyryacus Edinus lib. 2. de orig. & stat. famil. Alvensl.* his verbis:

Albertus frater primo sub flore iuventa, &c.

Hic primus Calbā fossis ingentibus arcē

Et

Et vallis hodiè septam, multo are redemit,
Et generi addixit propriam, natosque reliquit
Tres numero, casti felicia germina lecti;
Unde Alvenslebiæ gentis dimanat origo;
Scilicet illa hodiè Calbam quæ possidet arcem.

Addit auctor hic, in notatione marginali, quod id ex litteris contractus in arce Calba reservatis appareat. Quum verò oppidum esset ab omni munitione denudatum, obtinuit Gebhardus cum fratribus ius muniendæ urbis & arcis Calbæ, ut elegantissimus *ille Poëta & I. C. Cyriac. Edin. in lib. 2 d. de orig & stat. fam Alv.* rectè notat, *circa an.* 1380, his versiculis:

Fratribus his etiam maior concessa potestas,
Urbanas Calbæ sedes incingere portis,
Atque paludosis circum vallare fluentis,
Aggereque excelso, & turritis mœnibus arcem
Munire, & fossis aditum prohibere profundis.

Calba

Calba autem altera ad Salam hodiè subiecta est Archiepisco Magdeburgensi.

Porrò inter Calbam & Magdeburgum duobus æquè milliaribus ab his distans urbibus sita est Saltza, civitas itidem quondam libera & vetusta, atque è regione ad Albim iacentem vix ultra stadii spacium adspicit Schonbeccam. Est autem Salzæ nomen ab insignibus Salinis ibi inventis, ubi prima Comitia tandem post multos labores, edomitis & victis Saxonibus Carolus Magnus celebravit, quæ hoc encomio notabili describit *Letzner. in vita Carol. Mag. cap.* 41: Quum igitur Saxones penitus humiliatiessent, & maxima ex parte in subiectionem redacti, Carolus Cæsar Salzæ, quæ civitas non longè à Magdeburgo distat, Comitia provincialia instituit, atque ibidem cum Saxonibus æternam pepigit pacem, eosdemque patrocinio Romani Imperii suscepit; unde eo tempore simul multi Christum confiteri incepêre, & baptismate sacro initiati sunt. Quibus propterea singularia privilegia & ius libertatis non tantum promisit & concessit, sed etiam integrè semper & syncerè ea servavit.

Con-

Conventui huic publico præsens interfuit Widekindus, Dux magnus Saxoniæ, Dominus Angariæ & Iburgi, qui ex eo tempore, ex quo conversus est ad Christianismum, fideliter Cæsari adhæsit, nec mutari amplius se passus est, licet varii tumultus fuerint redintegrati. In hoc conventu obtinuerunt hoc, quod inde Liberi semper Saxones vocati sint, quum illis contributiones Romanæ quot annales & servitutes duriores cōdonarentur. Tum etiā (NB.) plena libertas commerciorum omnium & artificiorum illis concedebatur, ut iis liberum esset, omni genere navigiorum in Mari & cunctis fluviis Albidos, Salæ, Visurgis, Amesis, Havelæ &c. & passim per universum Romanum Imperium uti, pro libera facultate rerum. Inprimis illis vectigalis onus in Albi omne remissum est, velut etiam Otto II Imperat. id confirmavit postea, ut *supra tract. 2. cap. penult.* ex Documento eius id apparet, quod Magdeburgensibus concessit, *sub dato An. Christ. 972.* &c. Præterea autem ordinavit, ut in usum Ecclesiæ decimas pastoribus & ministerio Saxones persolverent quotannis, ex proventu agrorum. Ast quæ alias ante-

hac

Hac libertas ipsis fuerat & privilegia, ea cuncta illis absque exceptione confirmavit & approbavit; ac concessit illis, ut in casu necessitatis, liberum esset iisdem ad Imperium commune appellare. Hæc acta sunt *Anno Chr.* 803. *Indict.* 11. Quo anno etiam Megapolitanis locum certum ad Albim pro firmitudine sedis addixit, ut ibi sibi civitates conderent; Ita quoque Ecclesiam & templum Mersburgi in Thuringia in honorem D. Iohannis Euangelistæ erexit, & Canonicos regulares eidem deputavit, qui Episcopatui Salingstediano sive Ostervicensi subiecti essent: postea tamen singularem Episcopatum Halberst. determinavit. Velut simul eodem anno Zeizensem, Naumburgensem, & Basiliensem Episcopatum instituit. Iam verò ea civitas Salzensis paret Archiepisco. Magdeb.

Tribus hinc milliaribus distat Stasfurtum, inde sic dictũ, quod Stationẽ portus ad Budam fluvium designet. Olim hęc civitas semper addicta fuit Magdeburgensibus, velut & socia eiusdem urbis in pluribus fœderibus: Vnde etiam Magdeburgo hoc debet, quod *Anno Christi* 1278, non sit penitus subversa à Marchion. Brandeburg.

burg. Namque quum in electione Archiepiscopali reiiceretur Ericus March. Brandeb., & reciperetur Guntherus Comes de Schwalenburgk, non tantum occupabatur civitas Acensis; sed etiam obsidione acri cingebant Brandeburgici Stasfurtum arcemque eius; ac nisi tunc Archiepisco ad implorationes aliquot factas eius, cives Magdeburg. opem tulissent, de civitate ea penitus actum fuisset, & forte in cineres abiisset, ut minæ erant. Acris tunc pugna fuit, unde & Marchio Otto sagitta ita in capite vulneratus est, ut non potuerit inde evelli; sed coactus est aliquo usque in capite gestare sagittę acum, ex quo casu ipsi nomen impositum fuit, quod appellatus sit Marchio Sagittifer aut Sagittarius. Posthæc & eiusmodi iacturam, Marchio exercitum suum in Principis Ottonis Anhaltini ditiones educebat. Quod itidem Magdeburgẽses mordebat, eos denuò inde expellendo, dum persequebantur tales spoliatos usque ad Quedlingeburgum, Halberstadiumque, nec non excursiones continuabant usque ad Stendaliam veteris Marchiæ. Stasfurtum autem claret simul ex salinis suis, ceu satis uberem copiam

piam

piam salis proximis & vicinis locis subministrat. Versus Austrum, exinde conspicitur ad Salam Bernburgum, quasi diceres Bernhardi Comitis Ascan. arcem, ultra milliare Germanicum à Stasfurto non distantem. Civitas hæc nulla in re, quoad fertilitatem agrorum, cedit reliquis. Paret hodiè etiam Principibus Anhaltinis, quamvis etiam litem occultam sustinere à vicinis Canonicis cogatur, quod tamen non curat, quum tûtela Principum suorum ita licitè fruatur.

CAP. VII.

De reliquis civitatibus, Saxoniam versus, & in veteri Marchia sitis.

QVod si inde ad occasum versus Brunsivam te convertas, & priusquam iter absolvas usque ad quinque milliaria non procul ab Elmo, quasi sylvis circumsepta ibi interjacet Helmæstadium, cui nomen alii impositum inde putant, quod ex bello Vandalico, & Hunnorum, multæ galeæ & arma ibi inventa fuerint ab agricolis terram vomere

 fin-

findentibus; quum Galea Germanicè *eyn Helm* significet. Sed quum ipsa sylva, quæ adhuc hodiè Elmus vocatur, satis luculentam interponat protestationem contra eiusmodi figmenta, quod sit civitas Elmi aut Helmi, relinquamus hæc vana suis auctoribus. *Albert. Crantz. Metropol. lib.* 1. *cap.* 10, videtur non procul ab eius fundatione aberrasse, quem propterea quoque sequitur in adstipulatione sua (*Chytraus lib.* 2. *Saxon. Chron.* ubi agit de Ducibus Brunsv. *pag.* 54, cuius verba mutuata hæc sunt: Paulò antè, oppido (fermè) medio inter urbem Brunsvigam & Magdeburgam itinere, Helmæstadium, nunc Academiæ sede insigne, Wilhelmus Dux Brunsvicensis, Henrici pater, à Werdensi abbate, cui parere cives insolentiores recusabant, certa pecuniæ summa Abbati numerata, redemptum in suam potestatem redegerat. Munire id oppidum Carolus Caroli Magni filius, adversus Sorabos & Vilsos bella gerens cœperat, idque S. Ludgero primo Episcopo Monasteriensi tradiderat, ut in populis à Carolo subiugatis prædicanti, tutus receptus esset. Id Ludgerus postea cœnobio Benedictino Werdenæ

ad

ad Ruram flu. à se fundato, in quo moriens *anno Christ.* 809 sepultus est, attribuit. Eius cœnobii longius dissiti Abbatem Dominum civitas Helmæstadiensis hucusque agnoscebat. Sed quum trunci Domini cives tæderet, Ciconiam regem hoc tempore adepti sunt. Quod suis verbis Crantzius, non nihil acrius possessores novos perstringens, ita exprimit: Pœnituit oppidanos mutasse Dominum. Sed quando ranæ regem contempsêre ignavum, accepêre pro illo Ciconiam, quæ regit in virga ferrea subiectos. In qua locutione non adeo plurimũ aberravit. Namque quum Duces Brunsv. variis implicarentur bellis, miram sæpius & luctuosam subiit civitas fortunam. Sic quum tandem *Anno* 1568 à morte Patris ad Iulium Ducem Brunsvicensem successio devolveretur, & is cogitaret de Gymnasio aliquo instituendo, idque primitus Gandershæmio civitati, ad Gandam fluvium sitæ versus Embeccam, destinaret; postea veò, quum privilegia Academica ab Imperat. Maximil. II. per Henricum de Lühe impetrasset, in commodiorem locum transferre conaretur; & licet maxime Gottinga eam sibi sortem ad-

optarat; tamen propter certas caussas *Anno* 1576. Helmæstadium hac beare voluit: ubi etiam 15 *Octobr.* solemni festivitate introductio talis celebrata fuit non sine pompa. Floruit quidem primitus satis splendidè propter claritatem aliquot Professorum, præsertim Theolog. & ICtorum: & quod libertas profitendi studia liberalia minus esset constricta: ceu etiam 14. Principum & Comitum filii ibi in litteris uno tempore vivebant: Ast quum secta horrenda Stagirica *Anno* 1693, nimium crudeli arrogantia sibi Imperium in bonos & liberalis Philosophiæ artes nonnihil ferventius sumere, aliosque variis & clandestinis subagitationibus dirè persequi, & quosvis obvios prope titulo muli Arcadici describere atrociusque taxare inciperet, donec tandem Spiritu vertiginis omnia involveret; ceu falsa damnatio alicujus optimi viri D. Hof. id demonstrabat: factum est tandem, quod ita pedetentim in sui ruinam retrusa sit ista bona Iulia, & ex uno malo in aliam deciderit; secumque totam provinciam turpiter collapsam duxerit; præsertim quum omne pium & ex fontibus Israelis petitum barbara barbaries

baries proclamaretur, & nihil Christianum verè censeretur, quod non barbarum in impurissimis falsæ Philosophiæ elegantiis saperet Ethnicismum: quod & publico statuto, in perpetuam Academiæ ignominiam, confirmatum est. Tandem ipse non ultimus auctor tantæ seductionis & corruptionis Iuvenilium animorum I. Cas. cum C. Mar. quasi conscientiæ stimulo compūctus, 6. *Id. Quinctil Anno* CIƆ IƆ C V I, hasce calamitates publico carmine confiteri coactus est, ad Academ. Iuliam in funere Iunioris Principis Henrici Iulii id ditingens hoc modo, quod strictim tangendum est:

Diva parū felix à primis Iulias annis,
Casibus adversi varijs obnoxia fati;
Dum rosa pungentes per spinas ardua surgis &c.
Fallor? An hanc legem cunctis tulit Arbiter ævi?
Vt nihil eximium in reliquis emergere possit,
Quin mira ratione diu multumq; prematur.
Res quia tum demum verum decus ardua servat,
Omnia perpetuis ubi vicerit aspera curis.

Sin homini cedant ex votis omnia primum,
Diffluimus toti miserè, fastuque perimus.
At tu, ter decies annos quæ multa tulisti,
Fac, deinceps animo quoque sis præsente, Virago,
Iulias: ante mali species tibi nulla pepercit:
Dira aliquando fames, sed crebrò lurida pestis,
Et socia, quarum seriem cognosse molestum est,
Irrupêre vias nostras, stragemque dedêre.
O Eri, nostra modò si nunquam templa perisses,
Aut hodiè saltem fugeres viridantibus hortis! &c.

Nimirum hæc erat illius consortii elegans & astuta versutia, ut ipsi auctores funestarum litium, culpam omnem torquere in bonos & verbi cœlestis amatores fideles, omnia non benè invertendo, possent: atque ne in ullo tantæ ambitionis noxii deprehenderentur, egregias induebant adulationum aulicarum personas; adulatores tamen interim variis scriptis maximè taxando: ceu solet fieri, ubi suppo-

ſuppoſitis technis res agitur. In ſumma, quum victores cauſſæ ſe ſibi ſomniarent, nemo magis barbarus erat, quàm qui veritati Verbi cœleſtis in ſimplicitate falſæ illorum philoſophiæ contradicendo, absque reſpectu Ethnicismi ſtudebat. Verum quamnam barbariem funeſtam hæc nobis barbaries barbara nunc procrearit, quum impietas talis deteſtabilis cum ſecuritate ita, per fucatam illam terminiſticam philoſophiam, quæ nihil rei & veritatis continet, in propagatione Ethnicismi horrendi apud juventutem accreverit propter pernicioſam hanc ſeductionem, id calamitoſiſſima hæc tempeſtas & juſtum judicium Iehovæ in obſtinatos directum, ſatis luculenter demonſtrat. Patria tota collapſa meritò jam deploratur. An non homines ambulent in tenebris, ubi nox furva pro die lucido, & falſum pro vero; iniuſtumque pro ipſo jure adoptatur & ſeligitur ſtudiò? Meus olim in talem calumnioſum proceſſum & iniquitatem judicii quum cernerem omnia contra pietatem & verbi cœleſtis debitam curam ſubverti, ex Mimeſi A. Clam. hanc pro leniendo dolore parabolicè applicavi oden amicus:

Olim Cucullo & Luscinia fuit
Certamen atrox, re super ardua,
Nempe utra earum dulciores
Altiuum modulos teneret.
Ventum fuisset forsitan ad manus,
Pugnante summo utralibet impete,
Nî derepentè visus esset
Retia ponere certus Auceps.
Huic iudicandæ quùm cuculus daret
Litis potestatem ingenio suo;
Quanquam futurum Athu videret,
Vt caderet, tamen acquievit.
Ergo aure iudex eminulâ stupens,
Ambas, secundum se, iubet alites
Sub myrteo arboru flagello
Sidere, perque vices sonare.
Ibi illa primum gutture musico
Celebris ales suscipit: adsonat
Ineptus eiusdem integrator
Vocis, idemque subinde tinnit.
Mox, absolutis cantibus, arbitri
Sensim ad tribunal itur, ibi hic novam
Sententiam rogatus, edit:
Macte pari ingenio volucres,
Vt quaque vestrûm non mediocriter
Visa est mereri præmia laurea!
Vt expeditè temperastis
Ad numerum lepida ora motu!
Quod pace vestra mî liceat tamen,
Visa implicato Daulias est sono
Supra modum uti, carneasque
Non

Non cecinisse melos ad aures.
Ergo priores deferimus tibi,
Ut arbitramur, mi Cucule, optimo
Iure, & meo sis arbitratu
Victor in hac bonitate caussæ.
Si, Daulias, te hoc mordeat, audies
Sententiâ mox quid gravius meâ:
Hoc bilioso cor te fervens
Impero, nî taccas silendo,
Posthac canoris cantibus abstiuens,
Nil fulminosas gutturis efferes
Lenibit iras, quin tibi mox
Monstrificum caput amputabo.
Natura praeceps atque ferociens
Discordiosam si violentiam
Ferventer exercere tendit,
More canis rabidi notatur.
Re iudicatâ sic, cuculus malus
Rectè sonores promeruit sibi,
Athique sanctæ clara raptim
Vox inhibetur hiante linguâ.

In futura mala prospiciens sic etiam alibi exprimere voluit is eandem tragœdiam & verbi Iehovæ persecutionem vaticinando:

Vates futuri sum minus: attamen
(Heu! cogar hoc quod dicere) mox ita
Plures ruinas ista secum
Ducet, apertius ut videbis,
O Ihova, fortis, nî radiŷ tuæ

Lucis

Lucis vicissim splendidius micent,
Et barbarorum ius recedat,
Non poteris tolerare cristas.

Scandalosissima præcipitantia quātos lapsus causarit; id vidêre passim boni, & dolores simul experti sunt haud leves: quicquid alii glorientur: Sed nec defuit ruina ruinæ ipsi præsidi, quod dolendum, unde & posteri habent, quod luant modo. Nec minus prope eadem passus fuissem, quum ratione officii ibi saniora docendo monerem. Quid ungues unci valeant, didici sat angustiis contortus;

Esse unquamnè queat solida pietatis amator
Acceptus patriæ?

Iehova misereatur nostri tandem, & convertat mortales, ut emollescant durissima pectora, nec semper sua ament in peccatis tantis damna. Ille revocet cunctos ad seriam pœnitentiam, ut unice in verbo eius acquiescere & inde solidam vividamq; cordis sapientiam, non ex putidis opinionum falsarum lacunis, & petere & salutariter haurire discant: quod merito patriæ & omnibus Christianis merito ex animoque apprecor.

Sed Helmæstadium in sylvis amœniori-

nioribus nunc relinuqamus, & revertamur ad pensum hoc talium civi, ta:um absolvendum. Inde recurrendo ad Albim versus Wolmerstadium sedem Archiepiscopalem hodiè Magdeburg. ibi ad Oram & Biveram fluviolos situm est Haldenslebium.

Olim ante Henrici Leonis Ducis totius Saxoniæ dominationē civitas hæc juxta ea tempora propter paludosum locum & muros cinctos munitissima fuit, & plurimis sudes in oculis fuit; inprimis mentem ad eam flexerat Archiepisc. Magdeburg. 16 Wichmannus, Comes Segenburgensis ex Bavaria, quem Fridericus Barbarossa ex plenitudine potestatis successorem Friderici comitis Wettinensis ibi cōstituerat & præfecerat. Hic, velut præ reliquis fuit cupidus magnam cogendi ditionem, ita qnoque omnem quæsivit occasionem, quomodo hanc civitatem Comitum illiu sloci & nominis antehac, at tunc Henrici Leonis propriam sibi vendicaret. Et quum summo favore polleret apud Cæsarem, subsidiariumq; ab eo obtinuisset militem, in societatē simul adsumpto Episcopo Coloniense, obsidione severa eam cinxit, *Anno* 1181. Dux Saxonicus ei tum præfecerat Comitem

mitem Lippensem Bernhardum, cui multi imputabantur excessus. Civitas aggressu non erat facilis quidem, ut frustra aliquot menses in obsidione consumerent: attamen aquarum copia poterat ad extrema perduci. Simili stratagematis inventione quum *Anno* 1605 Dux Henric. Iul. contra Brunsvicenses sit usus, iuvat etiam heic ex *Chronico Lauterbergensi* M.S.C. annectere. Qui in Civitate erant, inquit Chronicon, adhuc si possent eam amplius munire cogitabant: cum enim fluvius Ora, ex una eam parte prȩterfluens valde muniret, alium tamen fluviolum, qui Bivera dicitur, ad alteram eius partem derivantes inaccessibilem penitus reddiderunt: Aquis enim circumquaque stagnantibus, quasi insula videbatur. Sed hæc res civitati perditionem procuravit. Deprehensum est enim ex hoc situ terræ considerato, quod si decursus aquarum aggere iacto prohiberetur, civitas aquis sursum crescẽtibus mergeretur: Hoc etiam ad obsidionem Episcopum Wichmannum mox revocavit. Labore itaque maximo infra tres menses & dủas hebdomades aggere consummato in tantum aqua excrevit, ut pene super muros civi-

tatis

tatis influeret. Tunc demum Episcopus naves armatorũ plenas civitati iussit applicari. Obsessi autem & captivati rebus suis & corporibus salvis civitatem ipsius tradiderunt potestati, quod cõsecuti bono omine discesserunt. Episcopus vero civitate potitus, eam funditus evertit, utile nimis opus perficiens & valde suis posteris profuturum. Hucusque Lauterburgense Chronicon. Hæc verò est altera obsidio Haldenslebii: prior incidit *in Annum* 1168. quæ quâ occasione soluta sit, ex eodem Chronico Lauterbergensi libet referre. Civitas in palude ædificata erat triplici vallo & muro forti munita. Palus autem circa civitatem porrecta non patens, sed sub cespite latens erat, & cespes ipse non solidus, sed vestigiis cedens quasi immersionem desuper ambulantibus minabatur. Super hunc machinæ multæ diversi generis multo labore & sumptibus magnis ad capiendam civitatem construebantur. Interim verò hi, qui obsessi fuerant, stultum iudicantes nihil per se agere, quoniam huiusmodi materies flammæ admodum capax est, cespitem ex ea parte, qua extremo civitatis vallo jungebatur, obsessoribus ignoranti-

rantibus incenderunt. Ignis autem subterraneo meatu serpens citò dilatatus est, qui cum ab locum machinarum venisset, cespes subter igne exesus, molem superpositam ferre non valens, repente subsidit, totaque illa structura cadendo secuta copiosum igni pabulum ministravit. Hactenus iterū *Chronicon Lauterb.* Cum autem Haldenslebium annis circiter quadraginta tribus in ruderibus jacens triste spectaculum vicinis civitatibus præbuisset sub Alberto Archiepiscopo, ex Comitibus Hallermundiis nato, ipso in Italia cum Imperatore absente, accolis illuc confluentibus iterum instauratum urbis veterem formam auspicatò resumsit:

Fuit verò hic Comes Bernhardus Dux copiarum sub Heinrico Leone, cuius partes contra æmulos masculo tutatus est animo, mulctatus hoc nomine ab Episcopo Coloniensi Philippo Feudis, quæ ab istâ Ecclesiâ tenebat. Eam jacturam compensavit Heinricus Leo, datâ ei præfectura Engeriensi, antiquorum regum & principum Augustali. Haldenslebium viriliter defendit à primâ obsidione usque ad postremam: ubi contra naturam pugnare non potuit. Salvo

præsidio & arce suæ fidei commendatâ, eruptionibus crebris, rapinisque vicinos fatigavit, ausus subinde usque ad muros Magdeburgenses prædabundus excurrere. Exstat Iustini cuiusdam Lippiensis poema vetustũ, titulo Lippiflorii, scriptum ante *Annos circiter* 360. Seculo est barbaro penè eruditius comtiusque, quô Bernhardi vitâ & res gestæ delibantur: cumprimis prolixè ibi describitur, quomodo post longinquam militiam, factas cædes, & illatas adversantibus iniurias, ut maturè Deum placaret, proque delictis satisfaceret, relictis coniuge, liberis, omnibusque negotiis mundanis, in Cœnobio Mariæfeldensi cucullum induerit: monachatui adiunxerit peregrinationẽ, sivè bellum sacrum in Livoniam, eo eventu, ut ibi in novo Episcopatu Lealensi cathedram indeptus sit. Vide Encomium eius apud Stadensem *ad Annum* 1228. Meminit *Cæsarius, Heisterbacensis monachus illustrium miraculor. lib.* 9. *cap.* 37. *& lib.* 10. *cap.* 35. *Meib. in hist. de Henr. Leon pag.* 22, *&* 23., ubi etiam Genealogiæ partem Comitum illorum ponit.

In veteri autem Marchia milliari uno ab Angermundo, de quo supra

N actum

actum est, distat Stendalia, quàm civitatem *Anno Christi* 920. Heinricus Auceps Imperator condere incepit, velut etiam & alias civitates. Occasionem huius intentionis ipsi præbuêre incursiones Vandalorum ad Havelam & aliorum, ut eò rectius eos subiugaret. Atque ne ex proposito excideret, sed eò citius civitatem eam ad perfectionem deduceret, propterea ultra quinquaginta familiis nobilium, quos in eum finem, ut ipsos sibi fidelitate singulari obstrictos teneret, hac dignitate donarat, eam implevit, quibus sua adsignavit habitacula, & civitatem maximis ornavit privilegiis. *Andr. Angel. in Chron. Brand lib.* 1, *pag.* 37, nomina familiarum non incomptè pluribus enumerat. Quum verò Vandali Hunnos & Pannoniæ gentes in auxilium advocarent, quas *tum Anno* 923 debellabat, urgere propositum ferventius cœpit, ut vindices pœnas de Vandalis & Megapolitanis sumeret. Ideoque non tantum frumenta plurima convehi curavit aliaque necessaria, ad talem expeditionem facientia; sed etiam multa castella & fortalitia præsertim in veteri Marchia renovari & refici jusſit,

sit, ceu est Osterburgum, Seehusium & arces atque castella ad Bisam: simul antiquum oppidum Varinum ad Albim, quod Verbena vocatur, quasi victoriam exinde comparare (quod Germani erwerben dicunt) vellet sibi. Præterea Cæsar trans Albim intra Havelam singulare Castrū cum vallis arduis erigebat in proximo monte, & appellabat eum Montem victoriæ, ceu adhuc locus ille nomen tale retinuit.

Tum etiam Gardelebiā, Angermundā & alias urbes atque castra muniebat. Qui erāt militū fortissimi, iis tales cōcredebat locos, qui inde Burgēses vocabantur, propter conservationem Burgiorum, castellorum vel arcium; velut ex hoc quoque in hunc usque diem cives Burgeri Germanicè dicuntur. Quum igitur tales Imperator munitiones *per ann.* 924, 925, & 926 passim perficeret, atque simul Arneburgi ibidem ad Albim quam proximè selectissimas copias ad præsidium firmum sibi sustentaret; attentiores quoque reddebantur Vandali, Heruli, Obotritæ, & Megapolitani, qui simul de necessariis belli sibi accuratè prospiciebāt omnibus, & inprimis Brandeburgū communiebant.

* Stendaliæ tum *Anno* 926 vivebat Cæsar, quum Misitzlaus Rex Vandalorum per legatos bellum ipsi denunciaret apertum. Dimissis verò legatis blanditer, statim Comitia instituit & maximè Senones suos, Saxonas, cum Thuringis aliosque convocavit subditos, quibus atrocitatem Vandalorum indicavit. Sed ut eò promptiores fortitudine & animi constantia eos sibi devinciret, in præsentia Ducum, Principum, Marchionum & Comitum, omnes aulicos suos, & quos præ reliqua plebe animosiores putabat etiam artifices in civitatibus ad nobilitatis dignitatem evexit hisce verbis: *Adel, Eddel, ist Eydhalten*; quasi diceret: Virtus nobilitatis & generositatis consistit in firma fidei observatione. Finitis his Comitiis Stendaliensibus, omnia ad bellum præparavit, traiecitque cum universo exercitu Albim, ubi generalem præfecturæ militaris Officium Iohanni, Henrici Calvi filio, Marchioni Stadensi, quem verè Heroico animo præditum noscebat, commiserat. Sub initio igitur *Anni* 927. castra transferebat & obsidione acti cingebat Brandeburgum, quod Vandali juxta suum Idioma Schorlitzium nominitabant.

tabant. Atque sic tandem in eas coniecit eos necessitates, ut cogerentur armis se dedere Cæsaris, unde & omnes propè deleti sunt, ac ipse suis nobilibus novis civitatem cum vicinis locis destinavit, quæ caussa est, quod præ cæteris terris ibi & circiter tantus inveniatur nobilium cumulus, ceu idem in Thuringia quoque ad eius rei exemplum deprehenditur. Vandali autem quum recolligere vires & Cæsarem in Monte victoriæ ad castra sua obruere tentarent, secunda vice illos ibi dissipavit, ingenti strage edita. Proinde commotus est Imperator, ut novum ibi circa Landsbergũ, Salam, & Marchiam Mediam Marchionatum Brandeburgicum constitueret, contra Vandalos reliquos. Atque sic *Anno Christi* 928. ad huius muneris rationem sustinendam investivit publicè Siegfridum Comitem Ringelheimensem Coniugis suæ Mechtildis fratrem, & simul ipsi Vicariatum Imperii cum novo insigni obtulit, videlicet Aquilam rubeam in pectore Cornilunium gestantem in Clypeo albo; Memoriam ut exprimeret hanc, quod Vandalos ibi multo sanguine Imperio subiecisset; Vbi simul Luna Corniculata indicat in-

constantiam illius populi, qui sæpius ex agnita Christi veritate & obedientia debita resultet. &c. *Brotuff. lib.4. Chron. Anhal.cap.1.* Nobilium autem novorum designationem longo catalogo recenset *Andr. Angel.in Chr. March.lib.2.pag.39.*

Hinc quoque est, quod civitas Burgensis tribus milliaribus à Magdeburgo distans in itinere, quo ex Stendalia Zervestam tenditur, ex arce & castello suo nomen retinuerit. Est verò non minoris magnitudinis in capacitate sua hæc urbs, quàm Stendalia, imò non cedit in hoc Magdeburgo: quamvis non ita munitum sit, tamen in commodo jacet loco, ut ex valle Rosenthalio optimus ipsi Albidos usus applicari posset; nisi Magdeburgum potiori privilegio & jure Emporii aut Stapulæ absolutè præ cunctis locis ad Albim in Archiepiscopatu frueretur: unde sæpius lites antehac ortæ sunt, ut ipse quoque nuper aliquo solemni actu *Anno Chr.* 1619, 17 *Martij* tali Burgensium attentatô nomine Magdeb. contradixerim. Præcipua autem & ferè principalis hæc est urbs hodiè post Halam, inter 28, quæ parent Archiepiscopo Magdeburgensi. Aliàs quoque

quæ semper fidelis socia in pluribus fœderibus contra hostes quosvis patriæ olim cum reliquis vicinis civitatibus extitit, quum adhuc in pleniori esset constituta libertate.

Quando ex Magdeburgo ad ortum versus Vitæbergam tenditur, quinque milliarium spacio ab eo distat Zervesta, sive Servesta, uti ab aliis nuncupatur, civitas, quæ nomine optimæ & temperatæ cerevisiæ admodum clara est, & celebratur undique per Germaniam, Principum Anhaltinorum antiqua sedes. Inde nomen translatum gerit maximè, quod olim ante Caroli Magni tempora imò à Drusi Romani usque seculis in veteri Marchia ad Bisam fluviolum & Zeram arx vetustissima sita fuerit Servestia dicta, quasi *Sehr vestes Schloß*, id est, admodum firma arx. Herus illius loci appellatus est Dominus de Zera, aut Zeramundio, quasi ad ostium Zeræ gubernatorem ageret. Carolus autem Magnus quum in veteri Marcha iterum *Anno Christ.* 804 victoriam ageret contra Saxonas, Senones & Longobardos, & convertisset Geronem, Dominum Zeremundanum; Comitem eum Osterburgensem & Altenhusanum effecit,

 Postea

Postea verò *Anno Ch.* 1155., quum sub Impetatore Friderico Barbar. Albertus Vrsus Marchio & Elector Brādeburg, ratione officii Iasonem Vandalorum Principē, & Regis Primislai defuncti ex sorore nepotem ex Brandeburgo ope Wichmanni Archiepisc. Magdeburg. expelleret, in conflictu & expugnatione tali Wernerus II. Comes Osterburgensis Alberti ipsius ex Sorore nepos interfectus est. Inde Parens eius Wernerus I. ex nimia condolentia antiquam familiæ suæ arcem Zervestam in Cœnobium Virginale convertit, id B. Mariæ Virgini devovens, unde & hoc Mariæ vallense nuncupari voluit: Ast incolæ quum huic locutioni assuefieri nequirent, nihilominus illud Zervestā, mox per metathesim Crevestream dixerunt. *Vide Andr. Ang. in Ch. March. lib.* 1. *pag.* 27. *&* 28. *lib.* 2. *p.* 87. Quum verò Wernerus I. iste Comes Coniugē haberet Eulaliā Com. Ottonis Anhaltini, cui Divitis nomen adiiciebatur, filiam, quę soror & Alberti Vrsi, Elect. Brand., ac ne nomen antiquissimæ domus interiret, factū est inde, quod quoque ea urbs Servesta sit dicta, quæ ipsa in loco frugifero sita est, & multa in necessitatibus vicinis præstitit.

Annexum

Annexum huius capitis de Erfurto Thuring.

CIvitatibus iis quoque Erfurtum accensenda veniret in Thuringia, quum & ipsa superioris Saxoniæ circulo includatur; sed paucis id Hanseatico fœderi, cui parum operæ præstat, sufficiat *Michael Neand. in succinct. Orb. terr. expli. pag.* 136 ex ore rusticorum Thuring. non civitatem, sed regionem hyperbolicè eam vocat, & quod eodem anno cum Venetiis condita, id est, *Anno Christ.* 421, extructa sit. Satis ampla quidem est hæc civitas, adeoque ut in circumferentia propè exuperet supradictas omnes; sed tamen nimis larga est & liberalis locutio talis, quum muris inclusos tot hortos, vineas & monasteria ampla agrosa teneat. Etenim privilegiis nunquam eo usque potuit extolli, ut æquipararetur vel minimis inter civitates Imperiales, quùm jugo Elect. Moguntinensis & Saxon. ita penitus prematur; unde & illi toties obiectum ab illis est quidem, quod Erffurtum non sit libera civitas: quod ipsi in publicis confitentur scriptis. Nihilominus *Anno Chr.*

1584, apologia quadam testatum fecerunt egregiè, & explicarunt singulari libello, quæ iura libertatis in statu regiminis & Reipubl. illis competant. Triplicia enim ibi produxêre concordata aut pactiones, quas tàm cum Elector. Moguntiens. quàm cum Elect. Saxon. & Comitibus Gleichianis inierunt: atque *circa finem in* 45 membris demonstrarunt, quæ iura in Regalibus sibi sarta tecta reservaverit, quorum exercitium & possessionem continuam allegarunt: Sunt hæc quidem satis notatu digna; sed dum plurima heic & alibi non diffitentur, quæ potioris & eminentioris sunt vigoris, inde procul dubio factum est, quod caussam omnium in Camera Imperiali *in Instantia Revisionis* obtinere minimè potuerint, velut etiam sententia definitiva, quæ nuper illis dictata est, id luculenter declarat, quod actione exciderint penitus, nec ullo beneficio iuris resarciri queat. Ideoque gratias insignes debent Electori Moguntino, quod tam clementer in puncto tali eminentiorum Regalium eos foveat. Homines fuerunt antehac non adeo liberali ingenio ab antiquis nati, nec tantam spirarunt ingenuitatem,

qua-

qualis in aliis civitatibus deprehensa est: sed, quum nil aliud, quàm hortorum ventris, vinearum & agriculturæ &c. curam tanti æstimare didicissent, vix antehac inventi sunt, qui alias & præsertim exteras regiones frequentare studuerint. Quum domi sordescerent ita, nihil æquè quàm divitias & possessiones terreas, sive avaritiæ studium liberis suis commendando inculcabāt, præ quarum venatione nimia vix virtutis cultura respōdere in iis altius potuit. Vnde etiamnum rustici in vicinis pagis multa in eorum stupiditatem variis historiis dicteria iacere solent. Qui verò in senatu vixerunt, præ reliquis sibi intelligentiæ quid vendicabant: nec rarò tamen (præsertim si novas exactiones confingerent) civibus suis suspiciones varias moverunt, velut & *Anno* 1508 inde valdè turbata est eorum Respubl., populo scilicet in senatum acrius inquirente, *ut ait Dress. part. 2, Mill. 6, pag.* 68. Quem tumultum pleniori historia persequitur *Dav. Chyt. lib. 5, Sax. pag.* 167. Republica enim (ait) ære alieno obstricta, senatus novis tributis cives onerârat: nec tamen tutum existimabat, civibus omnia Reipub.
arca-

arcana, & in quos usus collata esset pecunia, patefacere. Ideoque diu dilatis rationibus aliàs alio modo elabi conati sunt &c. Quum cives Elect. Moguntinum, & senatus Elect. Saxon. Fridericum pertinacius implorarent, bellum inde exortum est fervidum, & duravit seditio, *sex annos*, donec tandem Imperat. Maximiliani auctoritate res discussa & composita est. *Dress. d. l.* Simile exemplum etiam nuperrime vidimus in eo motu, quem ex eadem causa specie tenus concitarunt aliquot ambitiosi: sed quum illi potius locum senatus summum, quam aliud quid ambirent; lis facilè adoptatis auctoribus & in curiæ dignitates evectis, diremptafuit. Quum autem (*Inquit Chyt. d. l.*) populosissima Thuringiæ Metropolis sit Erfordia, ad vadum Hieræ flum., unde & nomen habet, in fertilissimo agro, vini & frugum omnis generis feracissimo sita: breviter hoc loco, de veteribus Thuringiæ Dominis, & qua occasione Erfordia potissimum creverit, pauca annotabo. Multò enim vetustior Erfurdiensi urbe Northusia est, quam Theodosii junioris tempore, sub Merwigo Thuringorum rege, Francorum

regis cognato, conditam referunt annales; cuius Mervvigi ex filio Bassino nepos aut pronepos fuerit Ermenfridus Thuringorum Rex, Clodovei Francorum regis gener, qui à sororio Theodorico Francorum rege Metensi posteà cæsus est. Et quia Saxonum auxilia Theodoricus in eo bello habuerat, Thuringiæ partem ad Vnstrud fluvium, versus Hercyniam sylvam eis attribuit, à quibus arx Saxenburgk huc usque nomen retinet. Deinceps igitur sub Francorum regibus Thuringia & Hassia coniunctæ, usque ad Carolum Mag. & Henrici Aucupis tempora manserunt. Dagobertus enim Magnus Rex Galliæ & Franciæ Collegium D. Petri in monte, quod iam Erfordiæ mœnibus inclusum est (*anno Christ.* 638, *& Vltraiectum anno* 624,) condidit. Pipinus Caroli pater Cœnobium Heresfeld in Hassia, item Fuldam, Amerbachium; S. Mariæ in Erfort. *Anno Christ.* 745. Collegium Fridislatiense in Hassia & alia fundarunt. Ita sub Francorum regibus *annos* 366. Thuringia mansit. Tandem Carolus Crassus Imp. Ducem Thuringiæ præfecit Ludoicum, cuius nepos Burchardus ἄπαις ab Vngaris cæsus est. Quare Henricus

cus Auceps Imp. Thuringiam occupavit; cuius successoribus Saxoniæ Principibus in hodiernum usq; diem subiecta est. Etsi enim post Wilhelmum, Ottonis I. Imp. filium, qui Archiepis. Moguntinus fuit, Thuringiam permissu patris tenuit, successores ipsius, Archiepiscopi Moguntini, merum Imperium in urbem Erfordiam, quod adhuc retinent, & totam Thuringiam sibi aliquantisper vendicarunt: quorum Vice-Dominus, sub Conrado Saliquo Imperat., Ludoicus Barbatus aliquandiu fuit: tamen posteri Barbati, Landgraviorum titulo, Thuringiam ad hæredes transmiserunt, donec ad Misniæ Marchionem, ex Wittekindo Saxonis posteritate ortum Henricum illustrē, Theodorici filium; & Hermanni Thuringiæ Landgravii ex Iudita filia nepotē, circa *an. Ch.* 1250 pervenit. &c.

Academia autem quæ Erfurti habetur primitus ibidem à Dagoberto *anno Christ.* 650 est instituta, & à Bonifacio IX. *ann. Christ.* 1391. velut etiam post *anno* 1460. à Pio II. variis privilegiis ornata. Verùm *ann. Christ.* 1391. restaurata fuit, quum Acad. Wurtzburgensis propter diuturna bella cò transferretur, & augeretur.

retur hoc accessu; unde magnus studiosorum confluxus ibi fuit, præsertim quùm Academia Pragensis turbaretur, & multi Lipsiam confugerent.

Cathedralem autem eius urbis Ecclesiam ulterius S. Bonifacius, qui circa *annum Chr.* 720 in Germaniam venit, perficere studuit. Iccirco templum Beatæ Mariæ magnis sumptibus ædificandum curavit, & sedem Episcopi ibi esse voluit; sed papalibus litteris ab instituto, susceptoq; consilio revocatus, Episcopatum Moguntiam transtulit. Remansit tamen cathedrale templum B. Mariæ, cui adiunctum est alterum templum S. Severi, quorum utrumque suos habet Canonicos, Archipræsuli Moguntino subiectos. *Dress. in part. 2. Mill. 6, pag.* 291. In templo autem B. Virg. ingens campana visitur, qua maior non perhibetur in Germania, quam Ditericus II Brennensis & Wettinensis Comes *Anno Chr.* 1243, quum à grandi ære alieno, quo propè oppressus erat, à Marchione Theodorico II. protectore Naumpurgensis Ecclesiæ per immunitatem exactionum omnium liberaretur, illi loco consecravit. Quur autem Monasterium S. Cyriaci in monte supra urbem positum,

tum, ex conceſſione Imperat. in arcem commutari civitas, id *in dict. Concord.* Senatus ſatis explicat; quod ibi poterit cognoſci.

CAP. VIII.

De politico regimine civitatum Saxonicarum fida conſociatione, & conſervatione legali, & exemplo Eimbeccenſi.

PAtet igitur iam ex ſupradictis, quanta vetuſtas, & in originatione antiquitas, quæ virtus, gloriaque in perpetuo libertatis reſpectu Saxonum & eorum civitatum fuerit, & quam fideli conglutinatione Fœderum inter ſeſe cohæſerint, ut ſemper unanimitatis in communi periculo & promotione boni publici extiterint ſtudioſi. Nihil antiquius illis fuit, quàm infallibilem conſervare fidem, & ſecundum promiſſa in regulati obſervantia vivere. Etenim in ſimplicitate bonam perpetim amabant diſciplinæ formam, & communi converſationi non ſe leviter deſtinabant, ſed veritatē gravem undique commiſcebant ſeduli: unde etiam Reſpublicas ſuas indeſinenter ad

ad talem revocabant intentionem, quæ pietati & honestati maximè cō-gruerct. Atque ut eò rectius suam Nationem in firmo loco conservare potuissent, non tantum despexerunt id, quod externè civitates eorum muniret, sed maximè quod ad internam faceret conservationem. Ideoque quoties fundabatur civitas, non tam ipsum confluxum populi curabant, quàm eius iustam in cohabitatione mutuā dispositionem. Deinde, quum Respubl. nulla diu absque iudicio, in quo leges & statuta atque regulæ rectè cohabitandi suum inveniant vigorem, consistere possit, proinde iurisdictio judicialis Magistratui cuiusque loci & præfectis iudicii attributa est. Tertiò nullum quoque remedium fortius est, quod æquè colliget populos, quàm amor pacis & studium mutuæ Concordiæ in libertate sua. Ita etiam Natio hæc Saxonica quoties ad certam sedem se converterat, pro libertatis suæ iure ex membris corporis sui elegerunt sibi tales, quibus honorem capitis cum viribus regiminis deferrent. Quare semper soliciti fuerunt in Electionibus de viris eiusmodi, qui integritatis, iustitiæ, fidei conscientiæque &

O pacis

pacis essent amantes, ac maximè in honore habebant Seniores, & quos ætatis experientia informaverat optimè, utpote qui intelligerent, quæ vis libertatis esset. Aliam successionem odio semper habuerunt, quum virtutis & integritatis libertatisque censura nuspiam citius expiret, quàm ubi successio electioni præfertur. Etenim facilè sic accidit, ut bonæ regiminis forma in eam libidinem abripiatur, cui successor talis per naturæ vitium se exposuit, quò nihil pestiferum magis & perniciosius Reipubl. adiici potest. Natio itaque Saxonica hoc unicè perpetuò egit, ut sibi constituerent maximæ integritatis & æquitatis pacisque amantes viros, quos præfecerunt corpori Reip., iisque omnem fidem amorem & obedientiam præstiterunt; Ac ne curia esset eorum vacua, subministrarunt illis facultates liberali manu. E contra Magistratus & proceres populi obligati sunt in omnibus, cuivis iustitiam, securam pacem, & tutelam præstare iuxta iuramenti fidem, ut ita salus populica sive publica ritè apud omnes florere posset. Quod si verò, aut internus quis, vel externus exurgeret hostis, nec sufficerent do-

mesticæ vires, visa tutissima apud eos fuerunt fœdera, quæ ex iure naturæ etiam sibi confingebant. Domi autem suæ unaquæque communio, sua rite conservabat statuta firmiter, ne quid subreperet mali, aut discordiæ.

Ante omnia tamen Mediocritatem ceu genitricem Concordiæ, & civici vinculi in æqualitate amplexi sunt: quemque sub iustitiæ clypeo protegebant; & commerciorum summi erant patroni: proprium commodũ, lucrum in proximi enervationem tendens, & talia extremo odio habebant. At veluti pluralitas legum, ut plurimum maximas in interpretatione varia parit corruptiones; ita prorsus abhorrebant ab iis, quæ à moribus eorum, quid alienum introducere videbantur. Quapropter simplicitatem magis & apertam frontem in legibus amabant, quàm longam & inanem perplexitatem in ambiguitatibus consistentem. Vbi dilectio proximi caput est rerum, ibi facillimi sunt leges regiminis omnes. Saxonicæ eiusmodi virtutis vestigia adhuc in civitate Embeccensi apparent, quæ heic exempli loco producam, ut inde possit iudicium de reliquis civitatibus sumi, ac quibus moribus

coierint, & in quantum hodiè à priscorum candore deviarint plurimæ. Aperta est locutio talium statutorum in omnibus, quæ *Anno* 1573. sunt renovata ita, ut bis singulis annis pro maiori inculcatione apud populum publicè possint proclamari, veluti fit primò iudicii die post festum Paschatis, atque itidem post festum Michaelis.

Verba sunt plana undique, quæ sic se habent contracto modo:

1. *QVilibet civis* ante omnia abstineat à contemptu Dei & impietate omni. Assiduus sit in exercitio pietatis, & simul fidelem se verbi cœlestis auditorem factoremque exhibeat. Qui verò die Sabbathi sub concione, in foro aut alibi in civitate ociosus & rebus ludicris incumbens invenitur, toties, quoties hoc committit, absque ulla remissione, marcam Eimbeccensem publicæ utilitati solvet.

2. *Cella vinaria* publica singulis Sabbathi diebus & feriatis planè occlusa manebit, nec in iis temporibus ullus ibi admittetur hospes.

3. Sic.

3. *Sic & feriatis* diebus talibus in publicis diversoriis nuspiam sit ullum convivium per civitatem totam, præsertim sub concionibus. Quod si quis in hoc delinquens deprehendatur, uterq; hospes, tàm recipiens quàm recepti solvent marcam pro mulcta.

4. *Quin & in* nullo diversorio civitatis ulla inhonesta aut suspecta mulier recipiatur aut toleretur sub pœna arbitraria.

5. *Sic nec ullum* ludorum genus, aut in diversoriis, aut aliis locis perferatur, ut sunt alea, charta lusoria &c. sub pœna 5 Marcarum.

6. *Diebus feriatis* nec tympani aut sonus talis audiatur, nec commercia tractentur sub pœna 1. Marc.

7. *Tempore messis* & festis diebus curruum tumultus in civitate nullus sit, sub pœna 2. Marc.

8. *Adulterij pœna* erit 40. Marcarum primitus, & relegatio ad biennium, postea apertam sub receptione pœnitentiam in templo agat.

9. *Quod si verò* excessus sit nimis palpabilis, corporalem pœnam vitæ sibi reservat Senatus. Scortatio autem simplex viro juveni impo-

net 20. Marc. mulieri 10. Marc. cum relegatione unius anni.

10. *Qui puellæ* virginitatem eripit, ducat eam, aut dotet in tantum, ut pro qualitate conditionis alteri nubere queat. Alias tam diu ex urbe exclusus erit, donec res sit transacta penitus. Attamen respiciatur, cuius culpa corruptio facta sit.

11. *Si maritati* in dissidio vivant, illi audientur coram Senatu, & nisi compositionem admittant, penes quem culpa fuerit, relegabitur ex civitate, donec ad saniorem mentem redeat.

12. *Si quis compaternitatis* iure ad S. Baptismatis usum vocetur, & is deneget, incidet in 15. Marc. pœnam.

13, 14, 15, 16, 17. *Agunt de* ceremoniis, sumptibus, & honorariis huius actus sacri, quibus omnia ad parsimoniam revocantur.

18, *usque* 27. *Agitur* de matrimonio legitimè contrahendo, & maximè de solemnitate nuptiarum, quod omnia iusto tempore, sine magnis impensis fieri debeant, tam investitu, quàm convivio, ad quod certus numerus sub pœna 4, 5. Marcar.

Marcar. solum invitari debeat, nec ultra 4. edulia apponantur. &c.

28. *Nec vidua* ulla ad secundum procedat coniugium, nisi prius ordinati sint tutores liberis ex priori matrimonio, & iusta divisio bonorum sit facta in præsentia 2. Senatorum & civitatis Secretarii, sub pœna 10. Marcar.

29. *Omnium tutorum* fides hoc requirit, ut statim in exordio inventarium bonorum componi legitimè curent, & inde quotannis rationes reddant proximis pupillorum agnatis & 2. Senatoribus, sub pœna arbitraria.

30. *Quisque* cerevisiarum Coctor in Eimbecca, sub pœna 1. Marc. in suis ædibus in promptu habeat situlam vel urnam ex corio confectam. Item scalam unam atque alteram appendicularem, Item ligones incendio inservientes, Item Vannum cum incerniculo, Laqueum & funem, nec non evibratorium aquæ, & similia instrumenta.

31. *Nemo* quoque in Eimbecca hordeum aqua madidum in maltam rediget, ut rude germen erumpat, nec enatis inde ligulis id torrebit,

nec mo'â confringi curabit, multo minus coquet cerevisiam, nisi propriarum ædium sit Dominus, aut locum ædium talium possideat & in bonis ad 40. Marc. obtineat, sub pœna 50 Manar.

32. *Intra festum* Pentecostes & Iacobi nemo sibi coctorum maltam conficiat, sub pœna 5. Marc.

33. *Nec ulli, adolescenti* ædes vendantur, nisi sit 25. annorum, nisi forte ducet antè pleniorem eam ætatem civis filiam, tunc admitiendus est.

34. *Nemo coquat* cerevisiam in ædibus, nisi æquè in habitet eas iuxta exemplum vicinorum, sub pœna 50 Marc.

35. *Nec quis* focum in cupreis vasis coctilibus per duas noctes foveat, pro coctione cerevisiarum, sub pœna 5 Marc.

36. *Quilibet* aut quælibet civium, non ultra quid hordei, tritici, lupuli & ligna coëmat, quùm ipsi victus & commercii loco per anni spacium sufficiant, sub pœna arbitraria.

37. *Nec civium* ulli concedetur, ut in pagos excurrat, & frumentis vendendis creet præiudicium, ceu

antehac

antehac factum; sed in foro apertè emat, aut alibi certum substituat emptorem, qui ipsi provideat necessariam utilitatem. Qui hanc fregerit legem, certa pœna certus afficietur.

38. *Quibus vero* in propriis agris hordeum, triticum & lupulus nascitur, si quid superfluum sit, id vendant absque suppositione aliis, in legitima mensura, nec fiat permutatio pro cerevisia facilis, nisi taxatio facta sit prius à Deputatis Senatus.

39. *Agricolis* inhabitantib. Eimbeccam, qui vecturis lignorum utuntur, concessum est, reliquis concivibus pro iusto precio aut permutatione iustæ cerevisiæ vendere ligna absque dolo, si evitare velint nominatam pœnam.

40. *Nec coquatur* in Eimbecca cerevisia ex malta, quæ ex aliis locis sit apportata sub pœna 30. March.

41. *Nemini alterius* nomine licitum sit cerevisiam vendere, aut vasis includere, sub pœna 5. Marc.

42. *Ex ædibus iis*, in quibus coquitur cerevisia, non efferatur subductitius ignis sub pœna 1. Marc.

43. *Ministra* coctioni cerevisiali in-

 ser-

ſervientes non cariori precio quàm hactenus factum eſt, alantur; nec carbones ignitos uſquam ex ædibus cerevisialibus auferant ſecum.

44. *Quiſque* Coctor cerevisiarum, aut quicunque tales incolat ædes, frumentis neceſſariis ante omnia ſuas ædes inſtruat; & præſertim ut circa Feſtum Johan. Baptiſtæ adhuc ſecum 2 Malderos Siliginis aut totidem ſimilaginis & farinæ adſervet, ſub pœna 5. Marc.

45. *Sic &* Fabri Vannorum ad unum Malderum ſiliginis obligati ſunt circa idem tempus, ſub dicta pœna, nec ulla valebit exceptio.

46. *Nec poſthac* in Eimbecca ad cōcoctionem cerevisiæ admittetur, niſi qui parietes omnes domus benè obfirmarit contra vīm ignis.

47. *Idem* præſtabunt vaſorum fabri, aut utrobique ſenatui 5. Marc. pœnæ loco ſolvent, & tamen id peragent.

48. *Si periculoſa* ſint loca & igni facilè expoſita, atque in iis ſtramen, linum, lignum & ſimilia inveniantur, quamvis dicta talibus ſit pœna 5. Marc., tamen Proviſores & Viſitatores id indicabunt Senatui

tni sub pœna 1. Marc. ut eò rectius damna præcaveantur.

49. *Nec servus* aut famula, quæ non in servitio vivat, aut alia suspecta persona in nostra perferatur civitate, nisi civium iure recepta sit, sub pœna 10. Marc., quæ solvet recipiens.

50. *Quæcunque* serva aut minister operas suas in civitate nostra elocat, id servet; quod si verò alii itidem se obliget, & fidem priorem frangat, ille aut illa tamdiu relegabitur ex urbe.

51. *Quod* si autem ministrum aut famulam Dominus prior dimittere nollet, & talis ulterius Domino huic operas addixerit, tunc tenetur minister aut famula id posteriori Domino in mensis unius spacio indicare; quæ si non debitè facta sint, aut relegabitur ex urbe, aut præstet alteri fidem.

52. *Si forte* famulus aut ancilla ante tempus obligatum discedere à Domino suo tentet, statim excludetur ex urbe, aut præstet fidem.

53. *Quicunque* famulorum aut servarum in civitate nostra cõtinuabit & absolvet 10. annos apud unum Herum, debitum officium honestè

honestè persequendo, 10. Marcas lucrabitur in comparando jure civium.

54. *Omnis* ex sexu masculino, aut fœmineo qui commune ius civitatis ambit, solvet pro sua parte senatui 21. Marcas.

55. *At qui* ius particulare in coctione cerevisiæ expetit, solvet 52. Marc. si simul collegii huius filiam ducat aut viduam, & è contra. Aliàs, qui plenaria iura quærit tribuum, solvet 104. Marcas.

56. *Si quis* extraneus antehac comparaverit sibi ius civitatis, & postea extraneam ducat, is solvet adhuc suo nomine 4. Marcas, pro coniunge verò 21. &c.

57. *Qui damnum* incendii pertulerunt, & collegium coctorum cerevisiæ ambiunt, solvent ipsi 15, Marc. reliqui 26. Marc. adjiciant.

58. *Civis* cuiuscunque generis aut filius eius, qui spacio 2. annorum non recognoscet iura civitatis apud Camerarios, amisit illud, nisi subsit casus. &c.

59. *Quilibet* civium & quælibet etiam liberorum, qui alio se converter, & transferet arbitrationem absque consensu senatus, amittet

ius

ius civitatis, ſic & qui ita alibi nuptias contrahat.

60. *Qui coram* ſenatu aut in iudicio alterum injuria afficit, ſtatim in loco arreſtabitur, nec dimittetur, niſi mulctam ſolverit.

61. *Sic &* qui ſenatori alicui injuriam inferet, cuique 60. Schillingos debet, ut ita 12. floreni ſolvantur ærario publico, abſque reſpectu.

62. *Qui vero* rebellionem cauſſare ſtudent, illi pro qualitate delicti pœnâ corporis aut confiſcationis afficientur.

63. *Nemo* in ædificiis erigendis alteri obſcuret lumen, nec feneſtrâ offendat alterum: ſed obſerventur leges Ædilium.

64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71. *Agitur* de commoditate & neceſſitate ædificiorum eorumque ordine & maturitate, ac uſu. &c.

72. *Qui criminalem* actionem contra quem tentaverit, ſpacio ſex ſeptimanarum id probabit. Si cauſſa gravis, adjicientur 14 dies. At qui non ſufficienter hoc ſpacio probabit, 3 libras argenti Senatui pro malitia ſolvet.

73. *Qui atrocem* injuriam in quempiam

piam commiserit, & in hoc convictus fuerit, ille 10. vecturas lapidum ex latomia civitatis curabit ad designatum locum, & solvet parti, quod ipsi sententia judicialis ulterius imponet.

74. *Singulis* annis quisque partem suæ plateæ restauret sub pœna. 3. Marc.

75. *Nemo* quid in platea absque Senatus consensu mutabit sub pœna 1. Marc.

76. *Singulis* annis prætor cum adiunctis visitet stateras, libras, ulnas, mensuras, modios &c. & examinet, num cum Senatus præscripto concordent, & signa impressa rite sint. Si defectus inveniatur, pœna erit 10. Marc. Ita & vini cerevisiæque mensura examinabitur; Et quoties placeat illis.

77. *Quam diu* singulis sabbathi diebus ex curia signo id civitatis indicatur, nemo quid emat in monopolii sui lucrum, quod *Voerkauf* dicitur sub pœna 5. Marc.

78. *Singulis* annis die Mercurii post festum Pentecostes quisque cum armis suis in vallo civitatis compareat sub pœna 2. Marc.

79. & 80 *Nemo* arma sua vendat sub pœna

pœna 5. Marc. Et quisque coctor cerevisiarum & huic collegio affinis Galeam cum Chlamyde sibi comparet.

81, 82, 83, 84, & 85. *Agit* de purgatione fluviorum & platearum, atque quo tempore id fieri debeat, sub pœna certa.

86. *Qui inter* arandum vicini agro quid detrahet, pro quaque fissura senatui marcam solvet.

87. *Qui limitem* transportat, aut opprimit, aut fossa obvertit, singulis vicibus tres libras argenti Senatui solvet pro delicto hoc.

88. *Qui damnum* aliquod alterius horto, sepibus, arboribus, &c. proprietario satisfactionem præstabit & Senatui 5. Marc. solvet pro damno infecto: at si furto adsimulari hoc queat. Severior pœna ei reservabitur.

89. *Bona* quæ ad hæredes exteros transferuntur portionem solvent Senatui proportionalem.

90. *Mortui* non diu suo sepulchro careant.

91. *Civium* nemo absque Senatus consensu in ulla actione ad alterius Iurisdictionis forum pertrahatur, nisi in casu denegatæ iu-

stitiæ

stitiæ, sub pœna 60. Marcar.

92. *Qui non* legitimè appellationem instituit, aut eam rite persequitur, item Senatui 60. Marc. solvet.

93. *Quisque* civis absque mandatario indebiti aut crediti actione suus sit sibi patronus, nisi adsit corporis defectus.

94. *Nemo* cessiones in debitis sibi emat ab alio contra concivem, nisi coactus.

95. *Periurus* iudicialiter in perniciem alterius, pœna ordinaria punietur.

96. *Proprium* pastorem nemo habeat, sed utatur communi civitatis sub pœna 10. Marc.

97. *Ultra* 3. dies nulli pecorum mercatori in pratis communitatis libera erit pastio, aut pro singulo Marc. solvat cotidiè.

98. *Qui* alteri emptionem aut contractum aliquem interturbat, pro pœna solvet Marcam.

99. *Nemo* quid emat extra civitatis muros præsertim ligna &c. sub pœna 10. Marc.

100. *Nemo* gramen aut frumenta alteri demetat sub pœna 10. Marc.

101. *Atque quum* fœneratio omnis contra conscientiam pugnet, & tamen

tamen pro peccato non habeatur, sed quisque addictus sit huic depeculatui; proinde nemo in Eimbecca ultra 5. pro 100. usuras solvat; nec aliud quid, quàm argentum penset; aliàs quarta pars summæ ipsi confiscabitur.

102. *Nemo* armatus incedat, nisi cui licitum, ad iustum modum, sub pœna 1. Marc.

103. *Nemo* in civitate aut intra hortos & confines locos sclopeti ictu utatur, aut damnum quid inde causet. sub pœna relegationis.

104. *Si quis* quempiam interficeret casu, nec deprehenderetur, exul erit per 10. annos; & si cum defuncti agnatis transigat interea, sub reditu Senatui 60. Marcas solvet.

105. *Quod* si verò casus sit merè fortuitus aut inculpatæ tutelæ, & sufficienter probatus, 5 ann. exulabit & 30. solvet Marc.

106. *Qui arrestatus* fuerit à Senatu, & id violabit quis, incidit in relegationem Senatus.

107. *Præfectus* viciniæ cuiusque hoc observet, ut singulis septimanis quisque civium suam purget plateam sub pœna 6. Schilling.

P 108. *Ubi*

108. *Ultra* 3. dies funus non patietur in plateis, sub pœna arbit.

109. *Siquis* noctu turbas moveat, is eiicietur ad certum tempus è civitate, nec sine mulcta denuò recipietur.

110. *Hyberno* tempore post horam 8, & Æstivo post 10. absque lumine nemo in plateis conspiciatur, sub pœna arbitr.

111. *Loca privilegiata* sunt Curia & Oenopolium civitatis, qui ibi aliquid iniuriæ aut violentiæ exercet re aut verbis, 60. Marc. solvet Senatui.

112. *Nemo* exerceat bacchanalia ullo indicio sub pœna 1. Marc.

113. *Nemo* putredine lini fluvium inficiat, ubi se in civitatem effundet, sub pœna 2. Marc.

114. *Sic nec* quis sordidas deductiones in fluvium ibi derivet, sub pœna 5. Marcarum.

115. *Sic nec* piscatores reticulis nimium constrictis utantur in devastationem piscium mollium & primitus germinantium, sub pœna 5. Marc.

116. *Sic &* observari debent tempora procreativa leporũ, ne tunc turbatio fiat, &c. sub pœna eadem.

117. *Quis-*

117. *Quuque* relegatus observet sententiam dictam, ne sub pœna corporis alicubi latere tentet post eius promulgationem.

118. *Qui* pullulascentes arbores aut nuper plantatas evellet, aut perdet in prohibitis locis, pro quavis 3. libras argenti Senatui solvet cum satisfactione.

119. *Nemo* quoque ultra dimidiam partem evictionis, quam tenet in ædibus suis, oppignorabit, sub pœna arbitr. Quam ob caussam observatio instituetur singulari registro.

120. *Præterea* nemo posthac particulam ullam ab ædibus suis aut possessione loci abscissam absque consensu Creditoris hypothecarii divendet, aliàs ipsa venditio nulla erit.

121. *Cui* excubiæ ad Portam competunt, is muneris sui rationem habebit, aut id perficiet per alium civem, aliàs pœnæ 1. Marc. ipsi dictabitur.

122. *Magistratus* bona sint ab omni violentia tuta, sic & pecora, feræ & pisces.

123. *Quilibet* abstineat à calumniis, nec quid acrius in Senatum eiusvè

 membra

membra evomet, sub pœna juris ordinaria.

124. *Quod* si tempore hyemis necessum sit aperire glaciem in fossis civitatis, quilibet hoc faciat promptè, aut pœnam vicinorum 10. Shil. subibit, vel si hoc deneget Senatui 1. Marc. solvet.

125. *Si* incendii periculum adsit, nec statim advolent cives aut filii eorum cum debitis instrumentis, jus civitatis amittet.

126. *Ita* etiam si inflāmatæ sint ædes aut habitacula alicuius, nec in tempore indicium faciat, amittet ius civitatis, & ad damni refectionem tenebitur.

127. Quod si quis etiam in convivio aut alio sympośio litem adseclis moveat. tunc hospes imponet silentium & pacem litigantibus, ne ulterius re aut verbis quid tentent. Qui verò non obedientiam præstabit, absque remissione Senatui solnet 5. Marc. Si autem pacem domesticam quis frangat, supplicio graviori mulctabitur, quod per expressum Magistratus sibi reservat.

Quum veteris Saxoniæ mores, & integritas, atque disciplina verè civilis in

in hoc Schemate appareat, unde statum suum civitates in simplicitate candidiori conservare potuerunt; & cum aliis civitatibus, etiam longè dissitis, in firmam societatem coire & coalescere, exemplum hoc heic producere volui, ut civitatum honesta intentio pro libertatis defensione eo magis enitescere queat. His & similibus enim legibus facile Respubl. quælibet c onsolidari, & cives in debitam observantiam procerum suorum retrahi, inque mutuo officii amore conservari possent; ut non opus foret ingenti volumine tot confingere leges absque efficaciâ; modò Magistratus ipse suo ritè fungatur officio, & exemplum præbeat iustum subditis. Saltem verè Christianam juventuti accommodet educationē, quæ basin solidam porrigit, si absit & rite excludatur ethnicismus, ut alias ostensum est. Apparet autem ex talibus constitutionibus, quæ mutuo opere ex sententia & approbatione populi profluunt, quanta sit & semper fuerit libertas civitatum Saxonicarum, quod ipsæ leges particulares pro conservatione status sui figere, extendere, & imminuere aut prorsus refigere queant: velut singu-
 lare

lare reservatum hoc sibi semper cum aperta protestatione vendicant. Veluti etiam, quanta populi sit in civitatibus talibus potestas, satis hoc patet ex tot mutationibus, quæ variæ passim fuerunt in auctione aut imminutione numeri eorum, qui ad Magistratus officia extolluntur, &c. Sed nunc expeditâ prima parte huius Societatis, ad civitatum Vandalicarum, quibus primaria in Fœdere Hanseatico propter originem eius adsignatur auctoritas, enumerationem & descriptionem, cum eiusdem gentis designatione originali, tanquam ad secundum huius Fœderis membrum nos convertemus.

CAP. IX.

De Vandalicæ gentis origine, & eorum antecessoribus Suevis ad Mare Balthicum.

QVum Vandalicæ civitates in fœdere Hanseatico potiores sibi vendicent partes, nec minus æquum erit, earum accuratam habere curam, & quæ de gentis eius laude memorabilia prædicari queant, quatenus tamen

men ad hanc informationem faciant, annotare. Ideoque ante omnia observandum, quid nominis huius ratio importet, & quæ ipsi competant. *Hadrianus Iunius in histor. Batavia sua cap. 21. pag. 371*, de Vandalorum voce hæc habet: Vandalos, ait, à peregrinando dictos volunt, quasi ambulones, à *VVandelen*, quod est ambulare, & spacia facere: Quos ego potius à Daliis populis (unde exierunt colonias quæsituri) nuncupatos iudico. Extant namque hodiè in parte Scandiæ, quæ Norvagia dicitur (Plinio Nerigos appellata hauddubiè, modò integra sit lectio) è regione Cimbricæ Chersonesi, Coperdalia regio, Osterdal, Vbdal, Zuyderdal, Nydal, Fosdal, Sundal, Mondal, Ganzendalia, Holmdal, Socknadal, Caperdalia, & id genus plures quum vici, tum oppidula, è quibus egressi, traiecto freto, vix unum miliare lato, continentes terras inundârunt. Egregia quoque militiæ laude nobiles ibi sunt Dalcarlii, sive Dalecaroli rectius, natio bellicosa, & in quam aptè quadret quod de Æacidum gente extulit Hesiodus:

Prælia quæ pluris ducit, quàm fercula mensæ.

Quibus ludus est nuda capita gladiorum ictibus exponere; quod omnia habeant spississima durissimaque: quæ sauciata iniecta medicati lardi tomo persanant. Sunt, qui Windos & Henetos cum Vandalis confundunt. &c. Hactenus Iunius, ubi tamen suum in varietate Nominum talium suspendet judicium, velut etiam derivatio nominis, quam ille adducit, duplici ratione vacillat, ut posteà explicabitur, si prius cognomina sint detecta ex aliis. Namque etiam Winuli interdum dicuntur, & Sclavi; quanvis *Crantz. Metropol. lib. 4. cap. 11.* Winnidos partem Vandalorum velit, & addit hæc: Generale quidem & antiquissimum huius gentis vocabulum est, ut Wandali vocitentur: Sed corrupto (ut fit) vocabulo, tum Winuli dicebantur, & nunc apud omnes Sclavi, quod ipsum nomen Bohemi vetustissimum suo inscribunt honori, à memoria etiam turris Babylonicæ, quod verbosos sonat. Sic & *David Chytræus in lib. 1 Sax.* eosdem Henetos & Venedos dictos fuisse affirmat, his verbis, ubi de eorum sede simul agit: Vniversam Baltici littoris oram, Heneti seu Venedi populi, quos Germani *VVenden*,

Itali Sclavos, quidam nostrates etiam Vandalos appellant, circa *ann. Christ.* 500. post fatales illas gentium migrationes occuparunt, & à mari Balthico, ad Albim, à fontibus, (seu rivis undecim, antequam Boëmiæ montes exeat, in eum confluentibus, unde nomen Elve fluv. factum existimatur) ferè ad ostia illius aliquot seculis consederunt, & latè dominati sunt; donec ab Henrico Aucupe & Ottone Magno primum ad Albim & Havelum aliquantulum repressi; deinde ab Henrico Leone annis post primam illorum immigrationem sexcẽtis continuis partim cæsi ac deleti, partim servitute extrema oppressi; & una cum religione Christiana, novæ Germanicorum populorum & Saxonum coloniæ in has regiones inductæ sunt, tametsi in hodiernum usq; diem, passim ad ripam Albis miseræ gentis Henetæ seu Slavicæ reliquiæ in Lusatia & alibi hærent. Ab his veteribus incolis Henetis seu Wendis, quos Vandalos aliqui vocarunt, totum hunc tractum Germaniæ, inter Mare Balticum, Vistulam, & Albim interiectum, Vandaliam Crantzius appellat. quem hoc tempore sex urbes Vandaliæ, ditio Megapolitana,

Pomerania, Marchia, Brandenburgensis, Lusatia, Boëmia, occupant. Et orientem versus Moravi, Poloni, Russi, Moschi, Circassi, sicut ad Slavum & Danubium & Mare Adriaticū Illyricæ gētes, Carni, Croatæ, Boysini, Rasci, Servii, Bulgari, Histri, Dalmatæ, & omnes in universum Slavonici populi, eadem cum Bohemis, Polonis, & nostris popularis usus hoc tempore latius in Europa pateat, & pluribus in regionibus & amplioribus regnis, imo in Turcici etiam Imperatoris aula colatur, quàm Vandalicæ seu Henetæ:

Certum est autem, eiusdem gentis, quàm *VVenden*, Germani appellant, appellationes esse, Henetos, Venetos, Venedas apud *Ptolomæum lib.* 3. *cap.* 5. tenent Sarmatiam, maximæ gentes Venedæ per totum Venedicum sinum, Venedos & Tennos *apud Tacitum*, Sclavos apud *Gregorium Papam*, *Blondum* & alios plurimos. Servios & Sorabos, à Sarmatis veteribus nomen habentes inter Salā & Albim, Winitas & Winulos apud *Helmoldum* Chronici Slavorum scriptorem, ac *Plinius de succino agens, disertè scribit*, Venetos, à Græcis Henetos vocari proximos Pannoniæ, circa mare Adriaticum, ubi

ubi & Herodotus Henetos collocat. quos ab Antenore Troiano, post eversum Ilium, ex Paphlagonia cō ductos esse, Livius initiò suæ Historiæ adfirmat, cum prius in Asia minore, propè Phrygiam sedes habuissent, quæ postea à PaphlagoPhinci filio, P. phlagonia dicta est *teste Homero* : Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ ἐξ Ἐνετῶν. Sivè igitur à veteribus illis Henetis, cultissimæ genti Ionicæ in Asia vicinis, & in Europam ad Mare Adriaticum deductis; sive ex Sarmatiæ Europæ & Asiaticæ campis latissimis, olim progressi Wendi seu Slavi, utramque Istulæ & Viadri ripam usque ad Albim compleverunt: Certum est hunc maris Balthici tractum, in quo vivimus, annos circiter sexcentos ab iis habitatum esse eorumque imperio paruisse. Sicut adhuc vestigia nominis in vicina Hexapoli, & in ditione Megapolitana Principatus Wendorum, cuius Gustrovia, Malchin, Robel, Waren, oppida sunt, & in Pomeraniæ ducum titulo, Cassubii & Wendi, & in Marchia ac Lusatia ad Boëmiam usque habitantes Wendi incolas veteres demonstrant. Etsi autem de nomine Vandalorum quidam ve-

rè

rè diſputant, non rectè illud his populis, quos Wendos & Sclavos vulgò vocamus, aſsignari : cum inter Germanicas gentes *Tacitus & Plinius lib. 4. cap.* 14. Vandalos recenſeant : *& Procopius* initio belli Vandalici, quod Belliſarius Iuſtiniani Imp. auſpiciis in Africa geſsit, Vandalos Gothicam gentem, eadem cum Gothis (Germanice locutos non dubiũ eſt) lingua uſos fuiſſe, adfirmet : tamen cum vel à nominum affinitate (uicina enim inter ſe nomina ſunt *VVenden* & Vandali) vel à ſedibus iiſdem, quod poſt migrationem Vandalorum in Gallias, Hiſpaniam & Africam Heneti ſeu Wendi eorum terras poſſederunt, (ſicut poſt migrationem Boiorum ex Boëmia in Bavariam, nihilominus novi incolæ Zechi ſeu Slavi, veterum incolarum nomen retinent)hæc appellatio Heneti, à multis *annis* aliis noſtræ ætatis hominibus eruditis, tum verò ab Helmoldo etiam, qui Chronica Slavorum ante quadringentos annos Lubecę ſcripſit, tribuatur : communem uſum nominis Vandaliæ nos quoque retineamus.

Indicat autem Helmoldus, primã in hoc littore Baltico ad orientem

tem Slavorum nationem esse Russos, (ipse Ruzos appellat) deindè Polonos: His succedere, qui antiquitus Vandali, nunc autem Winittzi seu Winden vocentur, quorum primi sint Pomerani inter Vistulam & Viadrum ad Mare habitantes. A Viadra occidentem versus Leubuzi, & Wilzorum seu Leuticorum populi: Tolentii ad fluvium ὁμώνυμον, Neobrandeburgum & Treptoviam alluentem. Redarii ab urbe Rethe (fortè Rotel hodiè.) Circipani, ad Panim fl. in cuius ripa sunt oppida, Marchia, Demin, Anclam Wolgaast. Kyzini fortè in comitatu Gutzgow. Nam Rugianos seu Ranos, gentem fortissimam, Helmoldus, inhabitare insulam Wilzis oppositam, refert. & Wilzis finitimos versus occasum Wernavos ponit ad Varnum seu Arnum fl: qui Sternebergam, Butzovium, Cygnæam & Rostochium præterlabitur. Indè Obotritos, quorum Metropolis sit Mekelenburg propè Wismariam. Polabi ad Raceburg. Wagrii ad Lubecam & Aldenburgum. Heruli & Heœldi ad Havelum fl. Bryzani fortè nunc Prignitii, quorum Metropolis Perleberga. Wilinos & Stoderanos ad Berlinum & Brandeburgum collocant, quæ loca ante
Vanda-

Vandalorum immigrationem, Senones Suevi tenuerunt: supra quos mare Balthicum versus Teutonarios & Teuiones, ubi nunc Rostochium & Wismaria Megapolitanæ urbes florent, & supra Tetuonarios, occasum versus, Saxones, in collo cimbricæ Chersonensi Ptolomęus collocat &c. hucusque Chytræus. Quamvis igitur de sede & nominibus populi Vandalici hæc constent; tamen non potest derivatio Hadriani Iunii eum heic invenire locum, quem ipse putat, ut supra alligatum est. Duo enim errata heic maximè evitanda sunt, quæ non facilè possunt salvari. Etenim quod ille Vandalos, quasi ambulones dici putat, id ratio sermonis & linguæ omninò non admittit, etiamsi respectu Germanorum hoc vocabulum à *VVandelen* derivare velit. Namque ipse *in eodem cap.* 21, *hist. Batav. pag.* 391. id testimonium de Germanismo affert Romanis, quod illi nequaquam potuerint ita commodè reddere vel pronunciando vel scribendo vocabula Germanica, servata nativa prolatione, quin suo more adjicerent semper aliquid aut detraherent. Si igitur ab ambulonibus dicerentur, certè non

conce-

concedit id ingens discrimen linguæ Vandalicæ & Latinæ, quæ infinitis modis inter sese dissident adeò, ut neque quidquam vestigii inde appareat, nedum quod cognatio quædam inde confici queat. Quippe neque Germani sic à Latinis in designatione populi huius id potuerunt mutuari, si suo nomine proprio ita dicti fuerunt Vandali: Sed si Vandali id habent à Germanis, quod propter illud perpetuum *VVandelen*, dicti sint VVandali aut Vandali posteà, certè ad Latinitatis Originem ea vox nunquam detorqueri poterit, quùm ab inconstanti sedis loco & facili motu obtinuissent hanc appellationem, quod Germanis dicti fuissent *VVandelers*, quod etiam longè verisimilius apparet, quùm iisdem vocati sint quoque Wenden, quod essent versatiles, tam in levitate mentis, quàm motus externi, quùm sic variè vertere se & inverti possent. Verum hæc Iunius ex aliorum locutus est attestatione. Ast longè alienior est à reipsa & ab omni fide historica, quod Vandalos à Daliis populis derivare velit, quùm ea opinio ipsa rerum veritati & populorum nationi in historiis contradicat. Etenim qui Suevi vel Sueo-

nes

nes cedere cogerentur Vandalis, non hi ex Suecia in eas partes terræ ad Mare Balticum venerunt, ſed potius ita expulêre Suevos, ut trans mare in Sueciam magna ex parte commigrare coacti ſint; unde etiam Suecia nomen ab his gentibus accepit. Tum quoque Daliorum nomina longè ſunt poſteriora. Et teſtatur ipſe *Helmoldus Presbyter in Chron. Sclav. cap.* 1. quod Suecones, quos illi tunc Notthmannos vocarunt, vicini fuerint Danis in Septentrionali littore huius maris, & Sclavorum nationes littus Auſtrale incoluerint, ut primi eorum fuerint Ruzi ab oriente uſque, deinde Poloni, &c. *Friteborniuu in Chron. Stetin.* ordine id recenſet, ceu omnia accuratè collegit, & *ex Sigismund. Schorkely praef. in Helm.* ut plurimum in patriæ ſuæ honorem & laudem deduxit, unde non immeritò ipſi fidem rectius applicamus. Is ita loquitur: Hiſtorici Romani confitentur apertè, quod temporibus Iulii Cæſaris & ſequentibus in illis (circa mare Balticum) locis ab hac parte, & præſertim intra Viſtulam, Oderam & Albim uſque ad Slyam Holſatiæ, Suevi ſive Schwabeni habitârint: unde ipſum mare Orientale tunc ab

accolis his Suevicum mare, velut etiam totus ille tot regionum tractus Suevia dictafuit. Non verò illi Suevi sive Sueones unius generis fuerunt; sed in illis confinibus & circuitu eo variæ habitarunt Nationes, quæ etiam proprias regiones & provincias determinatas cum suis propriis nominibus obtinuerunt, sicut & procul dubio in moribus & dialectis linguarum discriminatæ fuerunt, veluti in Pomerania fuerunt primò Lemovii, & Hermiones, quibus primitus intra Poænam & Vkeram sedes fuit; postea verò se in eum contulerunt locum, ubi hodiè Dantiscum situm est. Rugii Insulam, quæ ex ipsorum nomine adhuc dicitur occupârant, qui etiam urbem extra hanc Insulam, quæ Rugium vocabatur, condiderât, non procul à fluvio Poœna sitam: sunt tamen, qui putant esse RugeWaldium. Suiones maximè in eo tractu habitarunt, qui Vsedomiũm vocatur; unde fluvius illuc proruens adhuc Swinæ nomen retinuit, qui ductum suum in Ostium maris Baltici exonerat. Buriis sedes fuit in regione Barthensi, ubi etiam tum civitas sita fuit Buritium dicta. Inter Oderam verò & ultrà Poœnam usque ad Var-

num olim habitarunt Sidini. Ptolomæus enim scribit, quod Sidini inter Suevum & Viadrum (sive Oderam) habitârint, & potentissimus fuerit populus. Suevus autem ipsi est absque dubio, qui nobis Varnus appellatur. Namq; *idem Ptolom.* ait, quod Pharadini ad eum fluvium Suevum consederint olim. At Pharadini sunt Megapolitani, qui hodiè etiam ad Varnum locos amœnos inhabitant. A Pharadinis enim fluvius ille Pharnus primitus, & postea Varnus nominatus est. *Tacitus* populum hunc Sidones vocat, & addit hoc, quod reliquis Suevis in omnibus moribus similes fuerint, saltemque in hoc inventa sit discrepantia, quod fœmina dominaretur.

Ab istis gentibus urbs Stetinensis Sedinæ nomen à principio accepit; quia antiquissima est, & *ab Helmoldo, & Saxone Grammatico* Stitina insignitur, quo nomine quàm proxime ad Sidinam acceditur, nisi quod postmodum littera T interiecta sit. Fuerunt & Vlmeragii, qui proximi à mari Baltico fuerunt, non procul à Rugewaldo dissiti. Burgundiones verò ad Wartam habitaruut, inde ad Rhenum digressi, ubi ex extructione

mul-

multarum arcium illis hoc nomen impositum est, ut habet *Chron. Colon.* & demum in Gallia consederunt. Ruticlii & Hilleviones ultra Viadrum versus Vistulam, ubi hodiè Wendeni & Cassubii habitant, locum suum habuerunt. Sed non opus est, ut omnium populorum Suevicorum nomina, qui intra Albim, Sprevam, Havelam & Hercyniam Sylvam & alibi vixerunt, enumeremus, ceu sunt Marcomanni, Senones, Angili, Varini Hermunduri, Elysii, Quadi, &c. quum eorum descriptio ex *Iul. Cæs. Tacito, Ptolomæo, Plinio, Iornande* & aliis peti queat.

Quo tempore autem, & ex quibus locis gentes hæ in istum tractum maris Baltici pervenerint, nusplam in historiis describitur, nisi quod nonnulli opinentur, quod originem suam ex Scythis traxerint, & proinde motibus suis admodum barbari quidem extiterint: attamen in bello fortes & severi, unde etiam *Plutarchus* primam ipsis laudem inter Germanos attribuit. Atque quum Suevi ad agriculturam nullam adsuefacti essent, sed solummodo ex lacte & pecoribus alimenta aut victum quærerent, & in adsiduo bello spoliisque

viverent, nec non exinde victus caussa sui, in vicicinorum locis circumvagarentur, quod Germanis est *Schvveben*, nomen à Germanis hoc illis impositum est, quod Suevi sive Schwabani dicerentur. *Iul. Cæs. lib. 4. de bell. Gall. in princ.* Sic eam gentem describit: Suevorum gens est longè maxima & bellicossima Germanorum omnium. Ii centum pagos (id est ditionum regiones) habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi caussa, suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi manserint, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domum remanent. Sic neque agricultura, neque aratro, neque usus belli intermittitur; sed privati ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco, incolendi caussa, licet: Neque multum frumento, sed maximam partem lacte, atque pecore vivunt; multumque sunt in venationibus, quæ res & cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ (quod à pueris nullo officio, aut disciplina adsuefacti, nihil omninò contra voluntatem faciant) & vires alit, & immani corporum magnitu-
dine

dine homines efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis neque vestitus, præter pelles, habeant, quarum propter exiguitatem, magna est corporis pars aperta, & laventur in fluminibus. Mercatoribus est ad eos aditus magis eò, ut, quæ bello cæperint, quibus vendant, habeant; quàm ullam rem ad se importari desiderent. Quin etiam jumentis, quibus maximè Galli delectantur, quæquè impenso parant precio, Germani importatis non utuntur; sed quæ sunt apud eos nata parva atque deformia, hæc cotidiana exercitatione, summi ut sint laboris, efficiunt. Equestribus præliis sæpe ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur, equosque eodem remanere vestigio assuefaciunt: ad quos se celeriter, quum usus poscit, recipiunt. Neque eorum moribus turpius quidquam, aut incertius habetur, quàm ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire audent. Vinum ad se omninò importari non sinunt, quod ea re, ad laborem ferendum, remollescere homines, atque effeminari arbitrantur. Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à

suis finibus vacare agros. &c.

Quamvis hæc *Iul. Cæs.* de Suevis occidentalibus referat; tamen etiam orientalibus eosdem fuisse mores, facilè ex superioribus convincitur. Quum itaque homines essent infracti laboris, Germanorum Nationes & vicinos undique in suam redegerunt potestatem; Vnde tàm Treviri, quàm Vsiperes & alii populi *apud Iul. Cæs.* de ferocitate eorum admodum conquesti fuerunt, locum sub eius patrocinio petendo; ubi simul indicarunt, se unis Suevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares esse possint: reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possent. Quod etiam *Iul. Cæs.* re ipsa ita expertus est, quum frustrà pontem bis Rheno imposuisset, & re infecta recedere coactus esset.

Ac licet nonnulli velint, quod Augustus Cæsar Suevos debellârit tandem, atque iisdem locum in Rhetia inter Rheni & Danubii fines incolendum adsignârit; tamen hoc non de omnibus, sed saltem de aliquibus occidentalium accipiendũ est. Namque Suevi orientales non minus cum sequentibus Imperatoribus, Tiberio, Caligula, Antonio Philos., Aureliano,

no, Constantino & aliis multa commisêre bella, & in possessione regiones eas obtinuerunt, usque ad tempora Theodosij & Honorij, ubi ex instinctu Stiliconis maxima pars in Galliam & deinde in Hispaniam concessit. Postquam verò proculdubio ex singulari Dei providentia circiter *Ann. Christ.* 400 in Europa & Asia multi varijque populi se ita movebant, ut, prioribus sedibus derelictis, novas quæsierint regiones, easque occuparint; ut sunt Longobardi, qui ex Scandia & Norvegiâ in Insulam Rugiam & Stetinorum fines; Gothi, qui in Italiam; Huni, qui in Thraciam, Armeniam & alias regiones irrumpebant; Burgundiones, qui ad Rheni provincias se extendebant; Vandali, qui ex Rheni locis Hispaniam & Africam petebant: item Franci, qui trans Rhenum in Galliam irruebant: Normanni ex Norvegia in Britanniam, Galliam: &c. Saxonum Angili in Britanniam, (ex quibus duabus gentibus Nationis Germanicæ regnum Franciæ & Angliæ tum nomen suum novum mutuati sunt) suum dirigebant cursum. Sic & aliarum gentium permutationes inde secutæ sunt pluribus modis. In fatali hoc motu uni-

versali tot Nationum, tum simul Vandali & Sclavi ex Polonia, Moscovia & aliis Orientalibus locis plena multitudine trans Vistulam & Viadrum in illam terram ad Mare Balticum irruptiones fecêre, atque ita maximam partem Germaniæ novis complevêre populis, & coniunxêre se Wagriis in Holsatia; quam etiam sine motu possedêre, donec *circa Ann. Christ.* 927. primitus ab Henrico Aucupe & eius filio Ottone Mag. ad Albim & Havelam, ut supra notatum est, victi & in subiectionem contributionis redacti sunt; unde quoque Christianæ fidei se submittere inceperunt. Per sex secula fermè possessionem talium regionum à primo adventu Vandali obtinuerant, quum Henricus Leo Dux Brunsvic. circa *Ann. Chr.* 1150, efferatam hanc gentem plenius adsiduis bellis subiugare inciperet. In servitutem igitur talem iis redactis, Christiani homines ex Germania & maximè Saxonia unà introducti sunt, qui pedetentim Vandalos à se propulerunt: sicut etiam in Pomerania factum est, ut temporibus Schwantiburi, ipsius filii duo Ratiburus & Vratislaus linguam Teutonicam in Antipomeraniam recepe-
rint;

rint; Vnde factum, ut huius Vratisl. filii Bogislaus II, & Casimirus II, *Anno* 1180 se Friderico Barbarossæ eò promptius submiserint, qui titulo Ducum eos ornavit: Duo autem reliqui fratres, Schwantipoldus & Bogeslaus linguam Sclavonicam cum moribus eorum conservaverint, & se à dictis fratribus separarint in Pomerania posteriori, quæ regio in divisione illis attributa fuerat, unde etiam postea se Polonis subiectos fecerunt. Velut id quoque *Sigmund. Schorkelius in nuncup. ad HelmoldiChron.* confitetur his verbis. Illud certum est, reliquiis Vandalorum ad mare Balticum admixtos fuisse Sclavos, & hos lingua ostendit fuisse partem vetustæ & multorum litteris celebratæ gentis Henetæ, quæ vetustissimis temporibus ex Asia in Europam transgressa, multas in ea provincias complexa est. Sclavi itaque, post Suevos, Anglos & Burgundiones, tenuerunt totum illum maris Baltici tractum, & præterea alias etiam Germaniæ regiones non paucas. Quumque essent in eo littore à Prussia usque ad Holsatiam & usque ad Albim fluvium multi Slavorum populi, quos *cap.2. Helm.* recenset; celeberrima ex iis gens

Pomeranica tempestivè & religionem Christianam, & societatem Imperii Romani amplexa est. Reliqui verò Sclavorum populi ad mare Balticum propter incredibilem in tuendis Idolatriis pertinaciam, & crebras rebelliones, ab Imperatoribus & inclutis Ducibus Saxoniæ, longis bellis attriti & in servitutem redacti, postremò maxima ex parte deleti sunt. Et è Saxonia, & Frisia & Germania inferiore deductæ sunt Coloniæ Germanorum in ea loca, quæ Sclavi tenuerant, quod tempore Imper. Friderici I accidisse Helmol. recitat. Tot ac tam varias populorum imperiorumque mutationes, una hæc littoralis Baltici maris ora intra *Annos* 1200 perpessa est. Ex quibus satis apparet, quàm omnia humana sint mutabilia, caduca & incerta, &c. Quamvis igitur gens ea ad tam exiguam paucitatem iis in locis redacta sit, tamen meritò quis miretur, unde fit, quod Vandalorum suppressio tàm iniquè duret adhuc passim, & quur Sclavi ita sint exosi, ut etiam in præcipuis Germaniæ civitatibus ad nullas dignitates & officia vel collegia artificum admittantur; sed in omnibus nativitatum testimoniali-

nialibus planè reiiciantur, ac proinde omnes emergendi rursus viæ inter Germanos sint præclusæ; quum tamen Heneti sive Vandali ante aliquot secula potentissimus fuerit populus, ex quorum numero etiam hodiè sex civitates Vandalicæ, quarum caput Lubecca refert, eminentiam nominis & tituli sui maximè ostentant. Imò hæ civitates gloriam præcipuam suam in hoc deponunt ita, ut singulares conventus suos, præ reliquis confœderationis Hanseaticæ urbibus, celebrare soleant, ut infra mox patebit. Prætereà nulla est propè lingua in Europa, quæ æqualem usum præbeat, quàm hæc, utpote, quum eâ utantur Bohemi, Poloni, Muscovitæ, Russi, Croati, Dalmati, Sclavones & alia regna ac populi; imò & in aula Turcica usitatissima sit. Verum sicuti propter Idololatriam, superbiam, nimiam vim, crudelitatem & injustitiam sæpius universa regna cum gentibus suis à Deo diruuntur & subvertuntur penitus; ita quoque populosissima hæc Natio Vandalica, postquam adepta est fatalem periodum suam, iis in locis deleta fuit, ut iam Rom. Imperio æternum exhibeat contemptum. E contra

verò

verò exurrexerunt & in lucem hanc vindicarunt se populi Germaniæ & maximè Saxones; velut etiam ex Magdeburg. & Brunsvicensibus, Colonia, fermè tota Pomerania propagationem suam accepit. Meritò heic quidem notandum venit, quod *Syracid. cap.* 10. *v.* 17, *&* 18. monet: Radices gentium superbarum evellit Dominus, & earum loco plantat humiles in gloria. Regiones gentium subvertit Dominus, &c. Sic etiam hodie benè observandum id venit nobis, quum mores gentium superbarum adeò hoc seculo nos incesserint & plusquam reddiderint tumidos, ut penitus barbaricis ferocitatibus diffluamus, & nil aliud, quã meros Ethnicismos, in vita, imaginatione, & quavis actione redoleamus. Fortè quoque talis periodus fataliter constituta imminet nostris cervicibus & universæ patriæ, quum Verbum cœleste tanto sit ludibrio cunctis, nec inveniatur, qui tantam profanitatem quid alicuius momenti censere velit; sed potius omnes in malitia hac sibi voluptates nectant, & delitias in securitate nimium supina quærant: nedum quod quis sit, qui seriam pœnitentiam vitæ & cordis

in Christo recolligere secum exoptet. Sed ut ad scopum perveniamus, hoc addendum est de Pomerania; quod olim versus Megapolin aliis terminata fuerit terminis, quàm nunc. Etenim tunc se extendebat usque ad Varnum, quum modo fluvius Rekenitzius, qui inter oppidum Ribbenitzium Megapolitanum & Oppid. Damgardium Pomeranum se in sinum maris versus cornu Darserianum effundit, fines utrique Ducatui interponat. Et quamvis plures Pomerania contineat civitates, quæ fœderi Hanseatico accensentur; tamen præferuntur Stralsundium & Grypswaldium, quum arctiori fœderi Hansæ præ cunctis aliis nomen suum dederint antehac. Errat igitur admodum *David Chytræus* in enumeratione sex civitatum Vandalicarum, quas *lib* 1. *hist. Sax. pag.* 40, ita recenset quasi sint hoc tempore dictę Lubeca, Hamburgum, Rostochium, Sundium W-smaria & Lunæburga. Quæso unde Lunæburga Vandalica dici potest, quum ab origine usque Ducibus Saxonicis etiam sub Billingo suum debeat fundum? de quibus suo loco plura. Pomerania verò demum nomen inde retinuit semper, quod *ultra*

55. *mil-*

55. *milliaria* se ad mare suum Balticum exporrigat ab occasu versus ortum, ad Pomerelliam sive Borussiã. Namque Pommertzi est vocabulum Vandalicum, quod significat idem quasi vicinum & proximum situm ad mare, quod ipsi incolæ tum ita huic pepetêre, & ita in usu mansit suo. Sed nunc ad occasum nos quoque convertemus, ut inde plures civitates Vandalicæ nobis patescant.

CAP. XI.

De Megapolitani & VVagriæ, Vandaliæ & civitatibus earum.

IN regno igitur Vandalico super est, ut Megapolitanus & Wagriæ tractus explicetur cum suis civitatibus, huc ad intentionem nostram facientibus. Etenim Megapolitana ditio cum Wagria ita diu cohæsit, ut per aliquot secula uni subiectæ fuerint regi aut Domino, ut meritò heic coniugendæ veniant. Dicta autem est Megapolitana Regio sive Mecklenburgk à principali civitate sua, juxta opinionem aliquot historicorum. Prope coætanea est Stadæ antiquissimæ urbis

bis *ante Christ. nat.* 320. conditæ. Paulo enim póst áb Anthyrio I. Herulorum sive Mecklenburgensium Domino & Duce primo, non procul ab eo loco, ubi nunc Wismaria sita est, extructa perhibetur, uti id *Ioh. Petræ. in Chron Holsat. lib. 1. pag. 92.* approbat, & asseverat, quod Anthyrius ille originem ratione patris ex Herulis traxerit, matrem verò habuerit suam ex genere Amazonum, unde & diu militem egisse sub Alexandro Magno & meritũ fuisse stipendium. Post obitum verò Alexandri, dicunt, illum reversum ad suos esse, cum magno numero militum, quos ob versicolores vestes appellarint Obotritos, id est versicolorem phalangem. Huic quidem Princeps Gothorum Rex in thalamum collocasse filiam suam Simbullam, dicitur, ex qua decem filios procreavit sibi, videlicet Anthyrium 2. Anavam, Fredebaldum, Radagustum, Sucherum, Brandebartum, Visibertum, Dominicum, Batvanum & Teverium; alii quoq; plures numerant; ex quibus tamen Anavas progenerationem habet Anthyrii maximè usq; ad Privislaũ, qui ultimus regum Vandalorũ, atq; in sacro baptismate Henrici nomen adsum-

sumpsit, *& Anno Christ.* 1146 mortuus ac in monte Harlungio apud Brandeburgum epultus est: Atque licet ab Anthyrio 1. usque ad Privislaum Henricum, 33 generationes numerentur; tamen cum ab obitu Alexandri Mag. usque ad Nativitatem Christi, ubi iuxta computationem aliorum 322. *anni* interveniunt, istud spacium in regno Herulorum Obotritorumvè Vandalicorum quinque reges absolverint solummodo, quàm sub Hothero, qui quintus fuit ab Anthyrio, id valdè dubium movet talia dispicienti. Sed linquamus hæc Chronologicis rectius examinanda: Mecklenburgum ita urbs *ultra* 300. *annos ante Christum nat.* Condita erit, ut sic inde suum hodie Ducatus ille ex antiquitate gerat, nomē, veluti & Brunsv. ac Lunæburg. Ducatus, nec non Brandeburgensis & Misnensis Marchionatus ex urbibus suam similiter accepêre denominationem &c. Coniacent illi, quà Occidens Holsatia ad Albim excurrens, ad Meridiem habet Marchiam, ad Septentrionem mare Balthicum. Egregia & particularis descriptio iuxta delineationem accuratam finium est ea, quam *Chytræ.*

habet

habet *in Chron. Sax. lib. 1, pag. 40.* Quamvis autem hodiè Holsatiæ Wagria annumeretur; tamen distinctio ea, quam antiquitus habuit, ut optime denotat *in Chr. Holf. Ioh. Petra.* Totus ille tractus ab extremitate veteris Gammæ ubi Albis in insularum aliquot diremptionem se effundere cœpit, non procul à Lavvenburgo usque ad Iutlandiam, quæ nomine Holsatiæ jam depingitur, erat olim Nortalbingia, sive Normannia: ast in quatuor provincias sive Ducatus divisa fuit, velut vestigia talia adhuc extant; ceu sunt: Stormaria, Ditmarsia, Holsatia & Wagria. A Gamma ad Albim & Bilva usque ad fluvium Stoarium sive Stoer, decem milliaria complectens, dicitur Stormaria, in cuius ditione & territorio sita est Hamburgum: à Stoario fluvio usque ad Eydoram & novam urbem Fridericostadium continetur Dietmarsia, quæ tres potissimum civitates fovet, Meldorpium, Heydenam & Lundinum. Inde ab occasu peninsula Eyderstadium cum insula Norstrandio, quæ 14 complectitur pagos vulgares ditissimos, tuetur Holsatiam, quæ versus septentrionem Iutiam ultra Flensburgum, versus Tunderam &

Appentadium attingit, ubi versus ortum in mari Baltico Insulam Alseniam, in qua sita est Arx ducalis Sunderborgium, clara ex 14. *Ann. incarceratione* Christierni Regis Dan. qui sororem Caroli V. in matrimonio habuit. Hinc ad Sclyam, unde Sleswyci nomen est, in terra continua includitur ipsi Anglia; & inde iterum mari dicto terminatur prope Kyloniam urbem, ubi incipit iterum Suentinum fluvium agnoscere, & excurrit usque ad Segebergum, quod ex adverso versus occidentem respicit in conductione Itzehoam. Vltima vero pars, quæ verè Wagria est ab Holsatia versus occidentem separatur, per fluvium iam dictum Suentinum, qui versus septentrionem in mare Balthicum ad sinum Kyloniæ excurrit, ubi mare illud per octo milliaria usque ad Femeram Insulam eam partem claudit, & ibi cornu formans per octo milliaria se extendit, ubi ad Australe latus Trævæ fluvii Ostium excipit. Ille autem fluvius Træva, qui aliis Dravus dicitur ferme meridionalem partem ultra Segebergam omnem Semicirculo suo circumcingit, donec perluat Lubeccam. Provincia igitur hæc continet in sese amplissi-

ampliſſimam & famoſiſſimam iam ab aliquot ſeculis urbem Lubecam, Reinfeldium, Oldeſloam, Segebergium, Plœniam, Præzæum, Nyenhuſium, Hilgenhavium, Borgium in Femera, Oldenburgium aliis Altenburgum, Oytinam, Grobium, & Arensbœckium. Hæc Wagria non niſi fluvio Dravo à Mecklenburgo ſeparata eſt, & ſatis diu per aliquot ſecula eundem agnovit Dominum Vandalorum. Omnes enim ſedem ſuam principalem in civitate Meckelnburgo obtinuerunt, ubi etiam *Anno Chr.* 980. Billungus potentiſſimus ille ac, 25 Vandalorum Dux, quem nonnulli patri ſuo Wiſiſlao ex Caroli Magni ſorore natum volunt, Chriſtianiſmo ſe addixit, & in huius rei memoriam Monaſterium Virginum ibidem erexit. Duas hic habuit coniuges. Cum prima progenuit tres filios, Micislaum, Nacconem & Sidericum: Ex altera verò, quæ III Epiſcopi Altenburgenſis in Wagria, Wagonis nimirum filia fuit, unicam filiolam Hediccam excepit, quam ſtatim in juvenili ætate novo monaſterio in civitate Mecklenburgenſi ceu Abbatiſſam præfecit; licet ipſe poſtea ex ſuaſu filii Miciſlai iterum à Chriſtiani-

tate defecerit, & coniugem secundam repudiârit turpiter. Sed quum Nortalbingia illa ex diversis constaret Nationibus, uti iam dictum est; ea quoque linguarum discrepantia fuit, ut nullatenus inter sese convenirent, in Ethnicismo tamen conveniebant omnes. Holsati enim (*ait Iohan. Petr. in Chron. Hol. præfat.*) & Stormari oriundi erant ex vetustissimis Saxoniæ populis, ceu supra etiam id probatum est. *cap. 1. h. part.* At Ditmarsi quoque peculiarem suam coluerunt linguam, velut adhuc aliquo modo potest id animadverti. Quæ vero Vandalorum lingua fuerit, notum satis est. Non veretur *Ioh. Petr. in Christ. Holsf. lib. pag.* 81. affirmare, quod à tempore Tuisconis in Wagria semper habitarint Vandali, donec Comes Adolphus II. eos ex his eiecerit locis. Quod si hoc verum, quur non coæquales possent haberi Saxonibus? Sed quænam difficultates, nisi de Sueonibus Helmoldi id accipiatur, ut supra dictum est, heic obiici queant, ex superioribus patet. Hoc verò in confesso est, quod in Sylva penes Oldenburgum, versus ortum solis Idolon, nomine Prono, coluerint Vandali, quod ibi in excelsa quercu

ita

ita erectum erat, ut ab omnibus circumſtantibus, quoties in pompa populi ſacra fiebant, poſſet conſpici. Circum circa hanc arborem ultra 1000 Idola minuſcula alia cernere erat, ex quorum numero alia bifrontia alia trifontia. &c. apparebant. Quercus ea tàm ſacra æſtimabatur, ut nemo eandem vel minimo digitulo tangere auderet; ideo ſepimento erat firmo circumdatas, quod duas continebat fores, per quas ſacerdotibus ingreſſus ſolis patebar, & abarceretur à ſacro illo acceſſu populus. Quoties autem dies feſti inſtituti erant, nemo ad ſacra tanta ſine munere admittebatur. Quisque paterfamilias tenebatur aut taurum, aut aliquot òves ad minimum offerre, præſertim ſi ſe cum familia tota ſiſteret reliquis alia conceſſa erant pro facultate munera. Interdum etiam victimæ huic conſecrabantur homines. Sacris verò peractis, bene poti & ebrii choreas ducebant & ſaltitabant furibundi circa arborem execrabilem. Tam cœca, abſurdaquoque, & crudelis barbaries fuit huius gentis, ut rarò parentum mortem expectarent liberi, ſed honeſtati convenientiſſimum putabant, & quod quàm opti-

mè de parentibus mererentur, si prævenirent eorum morti naturali, & eos vivos in senectute provectiori defoderent, sepulcrisque obruerent. *Ioh. Petr. in Chron Holſ. lib. 1. pag. 83.* Aliàs fuit bellicosissima natio, quæ sæpius Daniam, Iutiam, & Holsatiam infestavit; maximè tamen se Christianis ex eo tempore, quo Albion Holsatiæ Dominus sui generis ultimus cum Witekindo in civitate Mindensi *Anno Christi* 1 00, ex persuasione Caroli Magni Christianæ confessioni se addixerat, opposuerunt, & adiutores fuerunt Danis Pomeranis aliisque, ut toties Hamburgum vastaretur. Nec minus etiam Holsatis & vicinis reliquis, ex quo Carol. Mag. post obitum Albionis Principis, istas provincias omnes in Præfecturam Ducibus Saxoniæ subiectam redegerat, & illis Vdonem Præsidem, qui primus Hamburgum circa *Ann. Chr.* 786. munire cœpit, dederat, perpetui fuerunt hostes; donec tandem Imperat. Otto Magn. coactus est illos penitius debellare & in imperii etrahere potestatem. Atque ut eò mitiores redderet, Altenburgi, quæ post Meclenburgum principalis sedes erat Principum eorum *Anno Chr.* 952, constituit

constituit Episcopatum, cui præfecit Marconem, ut esset Caput ecclesiarum per Megklenburgum & Wagriam simul à Schleswico, usque ad fluvium Peænam & civitatem Daminum. Episcopus ille præfuit ecclesiis *per* 19. *Annos*, & novem adhuc quidem habuit Successores. Verũ quum nimiæ servitutis & contributionis impositiones, ex mandato Imperatoris, cogerentur, ut Vandali utriusq; terræ Episcopo ex singulo aratro modium frumenti, 40 manipulos lini & 12 argenteos nummos, & exactori suum salarium ac unum nummum, præterquam quod ex habitationis iure quotannis pro certo solverent (Quos modos exactionis Dux tertius ex Billingio avo Saxoniæ Bernhardus, quem Avarum dixerũt, postea, ubi arx in Hamburgo erecta, exaugere cœpit per suos præfectos, qui nec minus huic pessimo dediti erant studio, ut nulla prorsus vestigia superessent iustitiæ, quæ non extitissent venalia) Vandali inde ad tale iugum Christianorum vanorum & crudelium minus adsueti, *per* 84 *Annos* se Christianis adeò opposuerunt, ut etiam nec propriis pararent Ducibus; velut etiam Godeschal-

cum Pium, avum Pribislai Henrici Regis Brandeburgici, & Nicoloti II, Ducum Megapolitanorum, propagatoris veri ex genere & linea Anthyrii, qui ipse cum Popone suo Pastore concionatorem sæpius egerat, crudeli in rebellione propter Christi professionem Lenitzii *Anno Christ.* 1066. 6 *Junij* interfecêrunt, quum binos reliquisset filios Buthicæum & Henricum. Miserè ita enecato Godeschalco Pio, ex urbe Mecklenburgo immanes illi Vandali & rebelles coniugem defuncti Principis Syritham, Regis Daniæ & Sueciæ filiam, penitus exuerunt, & cum tota familia in exilium eiecerunt. Atque, quum ita se plenam libertatem recuperasse debitè putarent, in eam abiêre sævitiam denuò, ut passim vicinas regiones Holsatiam & Stormariam dirissimè depopularentur: Hamburgum etiam sexta vice, quod esset firmior Christianorum sedes, igne & ferro penitus subverterunt, sicut quoque arcem Ducis Bernhardi Saxon. ad Alsteram fluv. sitam diripuêre, & Sclesvicum, quæ iis in locis tunc urbs erat maxima, funditus demoliri tentarunt. Dux eorum fuit Pluso defuncti Godeschalki Sororius, qui tamen, crudelitate

litate hac peracta, statim à suis agnatis similiter interfectus est. Vandali Christianorum jugum, propter nimis duras servitutum confictiones & impositiones, adeò extreme detestati sunt, ut undique non tantum eorum exhorrerent nomen; sed etiam atrocissimè illud persequerentur, & prius vitam cum bonis perdere, quàm ad eorum consortium redire cuperent. Vnde & Episcopatus *intra* 84 *Annos*, usque ad tempora S. Vicelini *circa an.* 1144, non potuit restitui. Iam iterum neget ille impugnator legis Imperatoriæ *Arnis. de servitutibus*, & addiscat ex hoc iterum exemplo, an non servitus meritò contra naturam quid importare à Florentino ICto statuatur? Peracta hæc sunt sub regimine Imp. Henrici IV. *An. Imp. eius* 8.

In Holsatia variæ & miræ fuerunt mutationes, priusquam tandem ex donatione & investitura Luderi Ducis Saxoniæ, qui postmodo *Anno Ch.* 1128 ad Imperii dignitatem evectus est, Comitatum hunc ad Adolphum I. Comitem Schawenburgicum *Anno* 1114 transtulit. Namque postquam sub stemmate Billingiano Ducum Saxoniæ Holsati, Stormari & Dietmarsi *per* 150 *Annos* vixissent, & ul-

timus Dux Magnus, (quem Henricus V Imperat. ita captivum duxit, ut in carcere mortuus sit) post obitum fratris Ottonis Comitis Holsatiæ ultimi (quum ipsi duo filii in bello periissent) ne in novas provinciæ incideret distractiones, amico cuidam Gothfrido constituit Comitem Holsatiæ & Stormariæ, qui in arce Hamburgensi habitavit. Is verò quum à Vandalis in Sylva ita obrueretur, ut caput ipsi amputaretur, similiter nullũ reliquit hæredem: unde ex Luderi Saxonici Imperat. qui Comes erat Supplenburgensis propè Helmæstadium, provinciæ hæ in Comitẽ Schavenburgensem Adolphum I. translatæ sunt, qui per 17 *Annos* pacificè profuit subditis suis, & *Anno* 1131. mortuus est, reliquit successorem Adolphum II., atque is demum totam Wagriam post obitum Privislai, qui aulicam sedem in Lubeca veteri habuit, ope subditorum suorum subiugavit, & cum suis provinciis in unum redegit corpus. Explicatis igitur nunc his, quæ ad cognitionem Vandaliæ universæ eius circuitum ac originem faciunt, ad civitates eas præcipue digrediendum est, quæ fœderis Hanseatici principales dicuntur.

CAP.

Cap. XII.

De Lubeca, & origine eius historica, quatenus cum civitatibus Vandalicis ad fœderis Hanseatici facit indictionem.

OMnes civitates Hanseatici fœderis dividuntur primò, ut infra patebit in civitates Vandalicas, & ultra Vandalicas, Germanicè juxta Hanseaticam locutionem in *VVendische* & *uber-VVendische stette*, quasi Vandalicæ civitates fuerint, quæ reliquas, cujuscunque loci sint, in societatem hanc, qua ipsi primò inter sese coierunt, receperint. Lubeca igitur posterior sive nova quùm sola præ cunctis aliis civitatibus Vandaliæ ad culmen hoc evectum sit propter virtutes, ut libera Cæsarea & Imperii urbs vocetur, nec minus una sit ex 4. primariis totius Germaniæ, ceu quadriga hæc est, Augusta, Aquisgranum, Metis & Lubeca, quæ sublimiori dignitate præfulgent, ideo etiam directorium obtinuit, atq; hucusque præ sociis suis retinuit. Tum etiam propter splendorem, amplitudinem & situs commoditatem, quod com-

commercia inde in omnes Germaniæ provincias facilè dispergi possint, meritò corona omnium reliquarum civitatum, quæ 12, ad mare Balthicum numerantur, *à Crytræo in Chron. Sax. lib. 6, in princ.* vocatur, uti mox postea eius verbis utemur, ubi prius ex penitioribus historiis istius urbis originem deduxerimus. Est illa urbs Wagriæ præcipua inter omnes veteres, post quam Wineta maxima omnium, quas Europa claudit, à Rege Daniæ primitus direpta postea periit & aquis absorpta fuit., Wandalicas & maritimas civitates, sita hodiè inter ripam Travæ & lacum Wakenissam, ab utroque latere irrigua. Olim autem sita fuit in Schwartaw in optimo maris portu, & à piscatoribus nautis & negociatoribus inhabitata; quam Gotschalkus ille Christianus Princeps Wagriæ & Meckelnburg, sive Obotritorum & Herulorum, ut superius dictum est, circa *annum Chr.* 1040 inchoasse dicitur, & extructo in eo Burgo sive arce aut castello nomine Filii Butham appellasse: ac Henricus Buthi aut Buthonis frater vocavit eam Coloniam magnam. Passa tamen multas est afflictiones potissimum à Rugianis

Prin-

Principibus, incolarum subiugationē ibi quærentibus. Vnde illi ex concessione Principis Critonis inde cedere, & civitatem, quam olim Iutlandi (ut mox ex pluribus patebit) inceperant condere ad Wakenissam, *An. Christ.* 1140. redintegrarunt. *Ioh. Petr. in Chr. Holſ. pag.* 120. Nihilominus Rugiani iterum infestarunt utrumq; locum; at quum Henricus Dux eorum Stormaros & Ditmarsos in auxilium advocasset in mōte Robiano prope Lubecam, qui inde nomen retinuit, magno eos prælio vicit, & penitus ex ea terra, multis captis, expulit, ac postea eos usque in Rugiam secutus sibi tributarios fecit. Sedes quidem Principum Herulorum, præsertim Pribislai fuerat Lubeca vetus; sed quum Cærus ex posteris Critonis sæpius eam infestaret arcem antiquā, supervenit tandem Adolfus 2. Schavvenburgicus, & circa *Annum Christ.* 1140 eam planè à mari ad locum superiorèm transtulit. Dum verò ponit fundamenta invenit rudera priora, ubi Cymbri olim (ut putatur) urbem construere ſategerant, propter loci oportunitatem; sicut idem Crito Rugianus Obotritorum Princeps, acerrimus Christiani nominis persecutor,

tor, posthabita veteri Lubecca, in Schwartovv paulo antè ad ripam eiusdem fluvii Travæ moliri ceperat. Sed neque Cymber, neque Vandalus illa sua molitione id perficere potuerunt, dilabentibus brevi & evanescentibus initiis cœptæ urbis per grassantia bella & alias aversiones plures. Servatum fuit hoc decus Adolpho huic, qui cernens, quam optimè Cymbrorum olim dux & deinde Crito Wandalus inter lacum VValkenitz & flumen in colle urbis mœnia inchoassent; sed tempestatibus belli impliciti ab opere destitissent; Tertius iste fundamenta auspicatiori conatu & successu cepit iacere, Lubecamque de Schwartow cum nomine transtulit in superiorem illum locum, qui Bukavv dicebatur, ubi Adolphus, ruderibus eiectis, in formam oppidi vallo muniti omnia disposuit & iunxit. *vid. Helm. in Chr. Sclav. cap.* 58. quippe maiores eius partes iam flumine & lacu præmuniebantur. Sicut etiam inde Lubecæ nomen hoc impositum ipsi Lubecenses adhuc affirmant à primo inspectore & indagatore loci Lubovio, qui quum piscatoriam vitam ageret, & communi usui & commerciis

Schvvar-

Schvvaarovium inveniſſet, ibi cum ſociis conſedit, & loco huic à vicinis & notis nomen ita impoſitum manſit, ut etiam in novam ſedem tranſlatum fuerit, quaſi omine felici eidem impreſſum, quod commercalis debuerit eſſe civitas à primodio uſque.

Adolphus autem II. Schavvenburgicus, quum ſtudioſus eſſet vicinitatis & pacificus, atque ut eo magis ſtabiliret civitatis Lubeccenſis ædificationem renovatam, fœdus amicitiæ cum Nicoloto Principe Megapolitano iniit, & Segebergam dirutam reparari fecit. At, quum Imperator Conradus *Anno* 1147, ingentem ſubiugationi Nicoloti Megapol. exercitum præpararet, & Adolpho tanquam membro Imperii non competeret, ut ſe opponeret Imperatori & benefactori ſuo; hoc adeò affecit Nicolotum, quod in hoc caſu audiri ſollicitatio eius non potuerit, ut confeſtim ante adventum Imperatoris convocarit clàm ſuos, & totam devaſtarit VVagriam, navibus illuc trajiciens. *vid. Helm Chron cap.* 64. Celebrabantur eodem tempore nundinæ Lubeccenſibus, ut vino ſumnoque ſepulti quaſi eſſent ibi homines: ideo-

ideoque in ea securitate obruit civitatem protenus, nec tantum spolio exposuit singulos, sed etiam ultra 300. necavit, & diripuit urbem, ac divite cum spolio & plurimis captivis evasit, priusquam Adolphus suos colligere posset subditos. Nihilominus Comes hic ut redimeret captos, denuò cum infideli vicino fœdus pepigit; ex quo etiam egregiã præstitit operam auxilii, quùm *Anno* 1150. Megapolitani rebellione se dura moverent contra Nicolotum, unde tanta eorum mutua conflata est animorum coniunctio, ut sæpius Lubecæ inter se duo isti convenirent, & pax cum commercio Lubeccensibus ubertim accresceret, præsertim quùm negociatio ex salinis Oldesloënsibus illis adiecta esset, unde confluxus ex omnibus Maris locis mercaturæ ipsis famam peperit. Heinricus Leo Dux Saxon. videns eam urbem maxima Bardovico suo importare damna, quùm mercatores undiquaque cumulatim Lubecam tanquam maritimam urbem peterent, priore relicto emporio, interpellabat Comitem vicinum his verbis: Duo sunt, quæ magno rerum mearum detrimento tibi videntur accedere: benè feceris, si ad

si ad æquitatem respiciens, moderari rem pro dignitate patiaris. Lubecam dico urbem novam, & salinam tuam in Todeslo, quæ mihi non mediocrem rerum mearum afferunt jacturam, dum in tuam ditionem mercatores ferè omnes commigrent, & Salinæ meæ nuper sub Lunæburgo repertæ præ tuo sale evecto nimium vilescant. Ideo æquũ erit, ut mediam urbis tuæ ditionem nobis permittas, & itidem salinæ medium, ne in reliquum tempus ulla nobis posterisque nostris controversiæ sit materia. Verum, quum Comes annuere nequiret; sed oraret, ut fortunæ ejus, quam miserator Deus ipsi concesserat, non invideret, Dux mercatoribus cunctis, quantum potuit, aditum Lubecanum præclusit, interdixitque insuper venas salinæ Todeslovianæ; usus est etiam hoc præterea clandestino artificio, ut immissis aliundē aquis salinæ Todeslovianæ, omnem fructum interturbarit Comiti. *vid. Helm. cap.* 77. Ac veluti nulla calamitas sola, ita accidit, quod *Anno* 1158 gravi incendio absumeretur. Hoc infortunium Comitis quum commodo cederet Henrico Leoni, noluit concedere, ut Adolfus rursus instauraret ci-

vitatem; Ipse enim constituerat in sua ditione non procul ab eo loco novam erigere civitatem: Ideoque ne penitus tanti Ducis potentiæ cuius Vasallum agebat succumberet, Comes civitatem eam vicino suo cessit, *An.* 1158. *Seth. Cal. vult.* 1159. unde in Ducis Leonis territorium transiit: ceu ex duobus malis minus eligendum est. Videbat enim Comes, quod neque ipse proventum ulteriorem ex eo loco expectare posset, & quod ruina subditorum, ante fores ipsi latitaret, quodque Ducis tanti indignatio graviores minitaretur exitus. præsertim quum eius ageret Vasallum, & provincias suas ab eo maximè in feudo recognosceret. hæc & tot damna, ut evitaret, Dominoque feudi reverentiam exhiberet; quasi Vasallus cessit in hoc Hero maiori.

Lubeccenses interea suæ (N. B.) invigilando caussæ per Leonem apud Daniæ Regem Woldemarum obtinuerunt, ut pro exercendis commerciis illis liber & securus accessus in regnum Daniæ pateret, quod etiam pactis confirmatum fuit *Anno* 1159. Atque iste primus gradus fuit, ex quo postea fœdus plurium civitatum eo facilius contrahi potuerit.

Erat

Erat tum temporis notabilis controversia Imperatori Friderico Barbarossæ cum Adriano Papa XXXI, suborta, quod is ex suggestione civit. Mediolanen. & Cremonens. Imperatorem non tantum excommunicare tentasset, sed etiam omnes civitates Italiæ ab eius obedientia absolvisset. *Helm. c.* 81. Huic in succursum mittebant uterque Dux Leo & Comes Adolfus exercitum, hoc Nicolotus Megapol. videns, ipse quoque ambire tentat Lubeccam, & ex insidiis prope occupasset eam, nisi Atelo sacerdos quidam id præsensisset, & portam Wakanissæam ponte versatili occlusisset. Ex clandestina hostilitate talioccasionem arripuit Leo, ut plurimis victoriis poteretur adversus Vandalos & Obotritos, velut etiam ipse Nicolotus in prælio capite truncatus est. *Vid. Bunt part. 1. Chr p.* 65, 66, *&* 67. cum quo etiam alii Historici consentiunt. *Helm. c.* 88. Errat igitur multiformiter *Iohan. Petr. in Chron. Holsf. lib.* 1. *pag.* 155, *&* 156. quod Adolph. cum Leone *Anno* 1159. & 1160 ulteriusque in Italia ipsi abfuerint, quum tamen iis temporibus usque ad *Annum Chr.* 1163, quum *An.* 1161 tota esset Vandalia devastata,

ſtata, maxima bella contra Vandalos & alios arſerint, & Leo talia perfecerit feliciter.

Anno verò Chr. 1163, conſentiente Henrico Leone Epiſcopatus Aldenburgenſis ex conſilio & inſtinctu Epiſcopi Geroſdi tranſlatus eſt Lubecam, licet hoc factum eſſe putet Sethus *Calv. in Chronol. ſua Anno* 1155, quum tamen poſt reſtaurationem Lubeccenſem id Geroldus primum ab Duce Henr. Leone obtinuerit, & tum inceperit templum Beatæ Mariæ Virginis ibidē ad forum erigere; velut idem quoque *Helmold.* manifeſtè exprimit, in *hiſt. Sclav. cap.* 90. quod non tantum poſt obitum Nicloti tranſlatio Epiſcopatus facta ſit, ſed maximè tum, quum Albertus Vrſus Marchiam Brandeburgenſem, expulſis Sclavis, aliis Germaniæ populis incolendam dediſſet. Interea crevit ita Lubeca, quum ab Henrico Leone privilegiis & Emporio eſſet honeſtata, ut incredibilis prope viſa fuerit auctio ſupra fortunam aſcendens. *vid. Crant. Sax. lib. 6. cap.* 26. Vix autem ad petitionem Ducis H. Leonis Archiepiſcopus Hamburgenſis inveſtituram & conſecrationem Epiſcopatus tranſlati, in præſentia Ducis ac Comitis Adol-

Adolphi, perfecerat, tum mortuus primus Episcop. Lub. Geroldus, in cuius locum surrogovit Dux Conradum Abbatem Riddagshusanum germanum Geroldi, qui statim cũ Henrico Leone in terram sanctam *An. Chr.* 1171 abiit, & in itinere mortuus est, ut Tyri sit ille Episcop. sepultus, cui idem Dux successorem substituit Conradum Abbatem Monast. Brunsvicens. ad S. Ægidium: iste *Anno* 1177 Monasterium S. Iohan. Benedictino ordini in Lubeca erexit, & promotor Ecclesiæ Cathedralis ibidem magnus fuit in ædificatione templi. Lubecccenses interim quum commoditatem maris Baltici cum tanto lucro perciperent, aliis civitatibus in commerciis tractandis exemplum præbuerant, & socios allicere ad se cœperunt, ut eò tutius negotiationes subirent, & averterent pericula; unde commeatus mutuus in locis maritimis extitit, ac ne intentio illis præcideretur, pacisci inter se inceperunt, dum alii in terris bella gererent, unde Societatis Hanseaticæ origo existit.

Quamvis autem Adolphus II fidelem undique amicum in omnibus bellis contra Vandalos, ceu etiam in tali conflictu prope Damminum cum

Comite Reinholdo Ditmarsorum occubuit, Duci Henrico se præstiterat; tamen reiectis tutoribus Brunone & Marcrado, præfecit defuncti provinciis quendam Heinricum Orlamundanum Com. cui Adolphi II. vidua, ut filio Adolpho III salvaret ditiones suas, nubere coacta est, cui peperit Adelbertum, quem Rex Daniæ Woldemarus, expulso Adolpho III, postmodo Administratorem regionum earum fecit. Sicut & ipse Dux Leo hunc *Anno* 1179, quum ipsi auxilium in bello contra Coloniensem præstitisset, Comitem gratitudinis ergo è patria sua exturbavit. Verum quum, præter hæc vitia, ob nimiam ferociam & superbiam non tantum omnes Rom. Germ. Imperij principes in sese concitasset, coniugem etiam primam ferè nullam ob caussam *Anno* 1155. repudiasset (*Sebt. Calv. in Chron. sua*) & *Anno* 1175 Imperatori auxilium suum surripuisset, ut inde ex defectu auxilii cogeretur cum Papa transigere tandem; sed etiam ipsi Imperatori in summis suis angustiis contra rebelles Italos, ad eius instantissimas preces, quibus eidem in ipsis Comitiis Imperialibus, præsentibus omnibus Imperii proceribus

ribus, ad genua prociduus supplex fiebat, adsistentiam debitam protervissimè denegasset, ac in absentia Imperatoris optimi contra eundem cum Cæsaris hostibus fœdera clanculariè iniisset (*Seth. Cal. in Chron. ad Ann. Christ.* 1175) variosque contra Cæsar. movisset motus: propter tot varia turbationis delicta, & inprimis Crimen læsæ Maiestatis, atque quum neque in Comitiis Wormatiensib., Magdeburgẽsibus, Goslariensibus, ac Wurtzburgensibus comparere vellet, ab omnibus Imperii statibus *Anno* 1180 banno addictus & condẽnatus fuit. Licet verò à principio masculè se defenderet contra executores, & eos, quibus distributæ erant regiones ipsius, victoria prope adsidua per biennium supereminceret: tamẽ Fridericus Imper., ne Imperii decreta vana essent, ipse cum ingenti exercitu contra eum profectus est, propellendo ipsum è tota Saxonia, *Anno Chr.* 1182. Vnde tandem ad Lubecenses suum recepit refugium, mox Rendesburgum, &, arcibus castellisque ibi munitis, quum à Woldemaro Rege Daniæ audiri nequiret, rursus Lubecam reversus est; & rebus ibi pro necessitate dispositis, quum Bardovicenses

illum contumeliose à se abarcerent, concessit Stadam, inde signum ulterius rerum gerendarum editurus. Interea v. Imper. Frider. succensus Lubeccensibus, obsedit eorum urbem, cogitque eos ad deditionem. Illi tamen prius Principis sui consilium requirentes, jussi sunt sese accommodare tempori & necessitati. Ab eo igitur tempore *Anni* 1182 Lubecca subiecta non tantum fuit Imperio, sed etiam novis subinde suffulta est privilegiis. Adolphus quoque III. in obsidione Lubeccensi semper à latere fuit Imperatori, atque inde eius ope Holsatiæ Ducatum sibi recuperavit, tum etiam, ut quædam esset recognitio, quod Parens ipsius fuisset restaurator civitatis Lubeccensis, Cæsar dimidia parte proventuum ex civitate vectigaliumque & infeudatione molarum Lubeccensium donavit illum. Sic & idem Comes tunc pro Hamburgensibus splendida impetravit privilegia. Woldemarus I. quoq; Rex Daniæ adfuit ibidem Imperatori, & devotionem amicitiæ obtulit: qua oportunitate iterum usi sunt Lubeccenses, & quæ ad libertatem commerciorum facerent, sibi & suis impetrarant amicis, ex quo societas vi-

cinarum maritimarum civitatum maiores sumere vires cœpit.

Anno Christ. 1184. autem quum novam materiam litis contra Lubecam liberalitas Imperat. Friderici I suggesisset Adolfo III, ille plurima in civitatem eam moliri cœpit, dum ei mox novos imponere studeret vectigalium modos, mox castellum imponere Travæ tentaret, mox fundos & agros civibus eripere, imò eos captivos ad Tolensloum ac Hamburgum abducere. Inde ingens querela ad Imperatorem delata est, ut Cæsar utrique parti diem iudicii denunciari iusserit: ubi controversia ita transactione liquida composita est, ut Lubecenses Comiti pro omni iure redituum & vectigalium 300 Marcas, ac pro fundis pratisque ad Travam à Travæmundo usque ad Tuscebecum 200 Marcas argenti semel pro semper contractu emptionis solverent, & suis in posterum liberè uterentur privilegiis: quæ cuncta ab ipso Imperatore ita ratificata & confirmata habentur.

Quum autem postea *anno Christi* 1188. Fridericus Barbarossa secum Adolphum III. Comitem in Asiam ad recuperandam à Turcis Palæstinam

abduxisset, & optimus Imperator *Anno* 1190. in fluvio Armeniæ suffocatus esset; interea Henricus Leo absente Imperatore in Germaniam reversus fuerat, & in primo statim regressu per adjutionem Hartvvici Archiepiscopi Bremensis Stadam comitatum cum civitate receperat, ubi simul Holsati & Hamburgenses ipsi se dederũt. Hinc Bardovico expugnato & penitus deleto, Lubecam quoque deditione cepit. Occupatâ Lubecâ, totam Holsatiam, Stormariam & Wagriam subiugavit, excepto Segebergo, quod Comes Adolphus Dasseliensis, frater conjugis Comitis Adolphi III. Holsat., quem ille in absentia Administratorem reliquerat suis, fortiter per suos defendit. Comes itaque Dassellensis plurima creavit incommoda Lubeccensibus, & aliis, qui se Henrico Leoni dederant. Inde eruptiones aliquot ex Lubeca fecit Leo per Comit. Bernhardum Razeburgicum, &c. & prælio quidem magno apud Trævam coière; sed fugati sunt Lubeccenses, & Comes Helmoldus Suerinensis atque Iordanus Truchsesius capti. Henricus VI. Imperator bellum hoc intestinum consopire cupiens, ante reditũ Adol-

phi

phi III. transactionẽ sic interutramque partem instituit, ut Leo restitueret Adolpho suas ditiones; Lubecam inter sese divisam tenerent: Sed Dux Leo nihil eorum observavit: Proinde quum *Anno Chr.* 1192. reversus esset Adolphus III. vicinorum Principum auxilio terram suam cum Comitatu Stadensi & Lubecam simul deditione post multos conflictus recepit, velut & ipse Imperator opem præstitit: Sed tamen Lubeca salvis suis privilegiis fidem dedit. Mortuus autem est Dux Heinricus Leo Brunsvigæ *Anno* 1195, Quinquennio post id est, *Anno* 1200. VVoldemarus Dux Slesvvicensis, frater Canuti Regis Dan. bello acri & obsidione coegit Hamburgum & Lubecam sub regnum Daniæ; potius ex invidia, quàm justa ratione cõmotus; sed tamen ita, ut libertatis privilegia illis sarta tecta manerent, se dedidere, *anno* 1200 (*Crantz. lib.* 6 *Dan. cap.* 10. & 11. sub quo multum profecerant Lubeccenses cũ sociis suis, *an.* 1203. Defuncto autem Rege Canuto ubi coronam Regni Dan. nactus erat Woldemarus II, tanquam Rex Daniæ ingressus est Lubecam, quem ita quoque cives exceperunt anno eodem, ac
inde

indeLavvenburgum occupavit & vicinos locos ad Albim, quibus pro continuanda possessione Comit. Adelbertum Orlemundanũ præfecit. *Anno* 1209, urbs Lub. magno conflagravit quidem incendio usque ad quinque domos; Sed Woldemarus restaurari curavit cum arce, & ut Lubeccenses in devotione retineret sua, quùm videret, quod commerciis toti dediti essent, non tantum illis confirmavit privilegia antecessoris sui VVoldemari I, sed etiam studium eorum promovit in multis, & aliarum ad se attraxit civitatum favorem interdum. Inprimis quùm VVoldemarus Episcop. Bremens. & Dom. Holsat. tot ipsi insidias struere pergeret, & Imperator Otto 4. Leonis filius recuperare Imperio studeret Holsatium, libertatem commercia agendi per Daniam & Norvegiam pleniorem Lubeccensibus & eorum sociis concessit; Verum quod una manu concedebat, altera duplici modo illis iterum subtrahebat, præsertim quùm Ottonis IV infelices successus imperii. & multiplicia cerneret odia, inde multis auctus victoriis contra Vandalos, littora Baltici maris propè cuncta occupavit. Nihilominus accidit,

accidit, quod se Lubeccenses singulari cura in libertatem vindicare semper laborarent quidem; tamen tempori inserviebant ex necessitate, quum magnum lucrum caperent ex halecum captura in Scandia. Interim evenit, quod fratres duo Comites Suerinenses Guntzlinus & Heinricus arcem Graboviā occuparēt, surripiendo eam Iohan. Gansio, qui statim in subsidium advocabat Regem VVoldemarum: is vero per Adelbertum administratorem suum Holsatię acriter oppugnabat Comites fratres, quod bellum continuabatur *ad an.* 1223, ubi ad compositionem Rex citavit Comites. At alter eorum Henricus noctu, excubiis non benè dispositis, Regem navi captivum abducebat usque in Ducatum Lunæburgicum & arcem Dannenbergam ultra Albim, ubi per biennium adservatus fuit. Interim Adolphus IV. Comes Holsatiæ ope & auxilio vicinorum Principum & agnatorum recuperare cœperat ditiones suas: & quum Lubeccensibus intolerabilia onera qui arci præerant Dani imposuissent, per secretam legationem à Friderico II. Imper. *An. Christ.* 1225. mandatum ad vicinos Principes & terrarum Dominos, quo-

quorum auxilio à Danorum dura servitute eruerentur, impetrarunt. Lubecenses igitur præ cunctis rebus hoc egerunt, ut arcem civitatis primitus occuparent, quod etiam occultis gladiis enecando Danos omnes perfecerunt, & postea ex denunciatione Mandati Imperialis à vicinis & Comite Adolpho IV. auxilium postularunt. Quamvis autem Rex ignominiam hanc ingenti exercitu vindicare studeret: tamen magna vi vicini & præsertim Ditmarsi heic se clanculum obtulerunt, (quamvis essent à parte Regis) ac in prælio confluxere apud Bornehudam. Conflictus acerrimus fuit, at Ditmarsi ipsi Danos interficere à tergo non destiterunt, ut Adolphus IV. cum Lubeccensibus ingentem reportaret victoriam, qua non tantum Comes plenè terram suam recuperavit; sed & Lubeccenses priori libertati restituti sunt; ex quo facto Fridericus II. pluribus eos donavit privilegiis. Mutavit itaque urbs ista in 60. annis sæpe Dominos, & variam expertus est fortunam, ac nisi studio indefesso commercii se præ reliquis civitatibus sociis extricare ex tot confusionibus immensis & difficultatibus perple-

xis novisset, funditus pridem summersa mansisset, præsertim quum tot casibus aliis internis & damnis conflagrationis exposita fuerit. Verum ita artificiosè omnia tractare didicêrunt incolæ & cives, ut non tantum tempori ritè inservire, sed etiam animos potentiorum studio commercii ad se pertrahere, & novis privilegiis in libertate talium negotiationum sibi devincire, inque ipso furore potentiores complacare nôscerent. Ideo potius ministros, quàm ipsos Reges & Principes experti sunt toties inimicos. Et quid non invidia designat? Invidus alterius rebus macrescit opimis, *ait Horat.* Ita quoque id accidit Lubeccensibus, pro rerum & temporum varietate, & affectione hominum. Namque (*ait Ioh. Petr. in Chron. Holſ. lib 2. pag. 194.*) quum Rex Woldemarus II cerneret, quod urbs Lubeccensis de die in diem accresceret, & propter commercia citius exurgeret, nec non cives in ea Comiti Holsatiæ iura denegarent, quæ quidem Fridericus I ipsis concesserat, sed tamen eodem Cæsare auctore redemerant & titulo oneroso sibi denuò recomparârant; Inde uterque Rex & Comes infensissimi hostes

hostes civitatis evasêre, & ingentem exercitum terrâ marique conduxêre, cum quo appulêruntTravemundam, bina erexêre ab utraque parte castella, & ipsam Travæ fluvii profunditatem veteri navi lapidibus onerata oppilarunt. Ast cives non tantum fortitudine alacri, & forti alacritate se illis opposuêre, sed etiam aliam profunditatis faucem excavarunt, ut hostis in vanum laboraverit. Quum igitur hostes perspexissent, quod obstructionibus talibus civitati non posset importat o commerciorum occludi, ferream catenam consarcinarunt, ut eam fluvio superinducerent. Verùm, quùm eodem tempore aliquot naves fortiores commercii causa Revelam in Livonia sitam missæ essent, ac in reditu cernerent, quod fluvius catena esset occlusus, opportunitate venti usæ sunt, & plenis velis interrupêre ferreum vinculum, atque vadum ita apertum cursui reddidêre, ut ait Poëta:

Ausi sunt vada clausa cita decurrere puppi.

Quas secutæ sunt ex aliis locis aliæ naves. Quùm itaque maximum navium numerum Lubeccenses secum haberent, milite & civibus satis armatis,

matis eas impleverunt, qui tantum in hostes fecerunt impetum, ut Travemundam linquere & se in fugam convertere cogerentur. Belli & subjugationis novæ tentamine peracto, quum deprehenderet re ipsâ Adolphus, quod non ita facilè contra Lubeccenses quid efficere posset, transactio instituta fuit, & tota dissensio ex errore orta quievit, abiitque in amicitiam firmiorem. Hoc itaque signum memoriæ loco relinquere voluit Woldemarus II Rex, quum paulo post diem obiret suum *Anno Christi* 1241, *regni verò sui* 39.

CAP. XIII.

De primaria fœderis Hanseatici caussa, & commercio in Norvegia.

PRiusquam heic ulterius progrediamur, necessitas postulat, ut paululum heic quid etiam de Norvegia interseramus, quum omnes reliqui historici sicco pede hanc prætereant narrationem: quæ maximè ad illustrationem fœderis & Societatis Hanseaticæ facit: unde tot querelæ apud Politicos passim exortæ sunt,

quod nunquam ad certitudinem originis eius pervenire potuerint. Mira certè omnium ferè historicorum & temporis observatorum aut socordia aut negligentia, maximequè veritatis ex metu vano & puerili admodum fuga est, quod nunquam ad medullam animamque actionum omnium in humana vita penetrârint; sed vix superficialia cûrârint, in expeditionibus cruentis, tyrannicis persecutionibus, & truculento armorum strepitu, & tamē necdum perfectè talia consignârint. Quùm multò rectius id attendi debuisset, quæ consilia, quæ negotia interna, quæ caussæ motuum præcesserint, unde homines in tantos furores concitati, & mutationes variæ exortæ fuerint. Ah vera virtus quàm dirò premitur silentio à crudelitatum omnium narratoribus, quum tamen virtus vera non fucata æternas potius laudes & commendationes mereretur. Sic enim verè de virtutibus, & vitiis mortalium judicium sumi & imitatio in bonis suscipi potuisset. Namque historiarum omnium finis genuinus is esse debet, ut inde prudentiam piam in imitamine grato & communi correctione addiscamus, &

quæ-

quævis vitia absurditatumque horribilia exempla, quæ toties occurrunt, evitare omni conatu expetamus. At nunc potius in historiis nihil nisi bestialitatum furentium perpetuas enumerationes, nec rarò apertas commendationes invenias, & præsertim in bellicis tumultibus, & plus quàm ferinis sanguinolentiis, fortitudini id adscribitur, quod ipsius animæ humanæ salutem æternam penitissimè sæpius subvertit. Nihilominus quùm id ex falsa persuasione sibi adeò sanctè commendatum legat juventus, inde heroicos animos in perniciem sui sub falsa specie induit, carnalitati frenum indulgens, omnem pietatem secum exuendo. Vnde non mirum, quod etiam in ipsa Christianitate vix sint, qui veram pietatem noscant, quùm talia pessimæ & rabiei & bestialitatis exempla addiscantur, quæ hominem, à vera cognitione sui & Verbi cœlestis, cultuque veri Dei prorsus abripiendo, seducant. An non igitur selectus est aliquis accuratè habendus? Sed ne in aliam longè difficiliorem hæc abripiamur digressionem, saltem, *Helmoldi Presbyteri hist. Lubecens.* querelam, quod historiæ à multis parum bonæ

fide scribantur, & caussas mendaciorum, quùm ad illustrationem huius loci faciat, subnectemus, inde continuaturi reliqua. *In exordio lib. 2. Chr. Sclav. hæc habet*: Inter descriptores historiarum rari inveniuntur, qui rebus gestis descriptionis fidem integram solvant. Sanè disparilia hominum studia plerumq; è corrupto fonte nascentia, in ipsa narrationis superficie statim dinosci possunt, dum videlicet succrescens in corde hominis veluti superfluitas quædam humorū, indebitus amor sive odium deflectit narrationis impetum, derelicto veritatis tramite in dextram sive sinistram. Multi enim aucupantes favorem hominum palliaverunt se amicitiæ ficta quadam superficie, & propter ambitionem honoris seu cuiuslibet emolumenti locuti sunt placentia hominibus, asscribentes digna indignis, laudem quibus non debebatur laus, benedictionem, quibus non erat benedictio: Quo contra alii odio concitati minus pepercerunt obloquiis, quærentes locum calumniis, & quos manu nequibant, actius lingua insectantes. Tales profectò sunt, qui ponunt lucem tenebris, & dicunt noctem diem.
Sed

Sed nec aliquando defuerunt inter scriptores, qui propter damna rerum & cruciatus corporum impietates principum publicare timuerunt. Venalius autem est veritatem tacuisse ob pusillanimitatem spiritus & tempestatem, quàm ob spem inanis lucri finxisse mendacium. In exprimendis ergo actibus hominum, veluti in exsculpendis subtilissimis cœlaturis, sincerum semper oportet esse considerationis intuitum, qui nec gratia, nec odio nec pavore à veritatis via deducatur.

Quod quia multæ peritiæ est, imò maximæ solertiæ, gubernaculum videlicet sermonis inter hæc scopulorum impedimenta inconcussum dirigere, divina mihi pietas diligentius est exoranda, ut quia navem descriptionis ausu quodam improviso magis quam temerario in altum deduxi: ipsa opitulante & flatus secundos dirigente, perducere merear ad littus debitæ consummationis: Alioquin ob difficultatem ingravescentium causarum, & depravatos mores principum, facilè perturbabor à timore hominum. Magnum autem consolationis, firmamentum omnibus veritati innitentibus, quod veritas, etsi

nonnunquam impiis odium pariat, ipsa tamen, in se inconcussa permanens, non offenditur, sicut ægris oculis odiosa lux est, quod non lucis, sed oculorum ægritudinis culpa dignoscitur. Sed & omnis considerans vultum nativitatis suæ in speculo, non speculo, sed sibimet imputabit, si quid in se pravum aut distortum viderit. &c.

Ita et iam *Albert. Crantz.* valdè conqueritur aliquoties de iis, qui Annales consignare voluerunt, quod minus observarint ea, quæ ad veram historiarum faciunt naturam, ceu hæc adeo negligenter, ait, commissa, ut quoque sæpius ipsa nomina regum aut Principum prorsus omiserint. Nihilominus egregium in eo præstitit laborem, quod historica relatione sua maximè Septentrionalia regna illustrarit, & singulari ordine discriminarit. Alias enim mira confusione ab aliis tradita sunt, quæ de Norvegia habentur; imò in plurimis quasi silentio ab aliis prætereuntur; ab aliis pro Danis Normanni habentur, ceu etiam nuper fecit continuator *Mellificij historici in Sleid. Lampadius in vita Ludovici Pij*, filii Caroli Magni, ubi de Normannorum invasione

sione in Galliam agit. Verum adeò distincta fuerunt regna Norwegia, Suecia, & Dania, ut non tantum proprios per aliquot secula habuerint Reges, sed etiam Gothia & Iutlandia aliquando suos singulares habuerunt Reges, à Dania distinctos ut rectè id notat *Ioh Petr. in Chron Holsf. lib.* 1. Normanni vero, præ cunctis in Boreali tractu populis, constantes & fideles fuerunt, quum reliqui admodum levi & falsæ mobilitati, non absque barbara crudelitate obnoxii semper vixerint: at hi tamen in simplicitate severi, & graves, qui summum dedecus putarunt, si quis fidem semel datam frangeret; egregii in omnibus imitatores Saxonum, ex quorum sanguinis propagatione multum hauserunt; unde etiam confusio est ea, quod Nortalbingii & Northmanni à plurimis pro iisdem populis habiti sint. Velut etiam hodiè adhuc multi neotericorum, inter quos sunt, qui Geographica & Chronologica conscribere gaudēt, uti *Neander*, *Quadus*, *Funcius*, *Ditmarsus*, *Theodericus*, (qui tamen præ cunctis sibi correctionem assignavit) *Alstedius*, & alii, qui planè amplissimum & antiquissimum regnum, quasi nunquam

in rerum natura fuisset, omittunt. Iniuria verò fit & nationibus diversis, & tempori, & veritati historiarum, quum tanto studio aut ignorantia ea supprimuntur. Nec historia Hanseatica rite describi potest, nisi hujus gentis conditio nonnihil luculentius delineetur. Ideoque necessum est, ut propter temporis notationem Regum Norvegicorum catalogum paucis subnectamus, modo prius ex Iacobo Zieglero & Crantzio loci & nationis huius conditionem percipiamus paucis.

Nortwegiæ igitur etymon minimè obscurum esse potest, quum North septentrionem, & vveg viam, quasi septentrionalis tractum in tali via & itinere denotet, velut *Zieglerus in Schand sua, pag* 487. recte notat, cuius verba hæc sunt: Nortvegia, id est, septentrionalis via. Fuit regnum hoc aliquandiu admodum florens & imperium tenuit, per Daniam & Frisiam, & latè per insulas; donec domesticum imperium per hęreditariam successionem administratum fuit. Postea sub interregno, consensu procerum, institutum est, ut reges per electionem susciperentur: arbitrati eos hoc æquius administraturos regnum, quo minus

minus forent confirmati per novitatem. Sed evênit (dum quisque opibus, ambitione & favoribus affinitatis præstitit, ita in spem maiorem venit regni assequendi) ut factionibus distraherentur, seséque etiam inferrent ad occasionem capiendi regni externi, qui adiuvarent & destituerent partes concertantes, ut visum sibi è re fuit. Itaque est hoc tempore sub potestate Danorum. Hi non legitimos modò reditus & tolerabilia vectigalia imperant, sed omnia commoda corradentes, transferunt in Daniam, videlicet diuturnitatem imperii constituentes in infirmitate subiectorum, quod non unum exemplum est hac ætate in re Christiana. Postquam omnes virtutes, quæ Principem (id est patrem patriæ) verè spectant, relictæ sunt, superbumque Domini supercilium solùm retentum, quod aperuit ad subiectorum iniuriam, licentiam: secutum illud est, quùm Dynastæ nihil præsidii reliqui fecerint sibi in amore mutuo populari, ut, in vi & omnium fortunatum extenuatione, quærant incolumitatem status sui. Hæc fortuna est Nordvegiæ: neque ipsa ædificia urbium suam amplitudinem &

dignitatem veterem tueri possunt, nec spes est status reparandi: Publici enim conventus in rem non admittuntur: nemo ex arbitrio suo referre quid audet, aut opere tẽtare, incertus de omnium voluntate. Ad hanc difficultatem accedit qualitas locorum. Habet enim Dania in potestate navigationes omnes Nordvegianas: neque hæc exercere mare potest, neque exportare merces, hoc rege hoste. Præterea à cœlo, à tellure, à mari nequaquam humilis aut parum fœlix existimata. Hæc mittit in reliquam Europam piscem ex genere asellorũ, frigore induratum, & extentum in fustem, unde & eum Germani dicunt *Stock-fisch*. Captura eius laudatissima est Ianuario, quando superest frigus, ut induretur. At qui clementioribus mensibus fuerunt capti, marcescunt, neque sunt idonei, ut exportentur. &c. Rem certè actu tetigit in his omnibus. Verba sunt pauca, sed certè maximi ponderis, si quis rectè examinet. Sic cum eodem judicio consentit *Crantzius in Norvag.* suæ, qui nomen Norvegiæ à Germanis impositum dicit: unde etiam paucis illum audire libet, ut inde melior constet informatio: Incipit autem

tem, inquit, à prominentibus scopulis Baltici freti. Deinde reflexo in aquilonem dorso, postquam ferventis Oceani marginem suo circuit ambitu, tandem in Riphæis montibus limitem facit: aliquot autem sinus includit, multis milliaribus navigabiles. Circum habitantes piscationi indulgent Nam genera piscium grandia cum mediocribus, aëri exponunt torrefacienda: quæ sic arefacta, per Germaniæ littora devehuntur. Nostris mercatoribus (Bergas Latini vocant in regno) piscatores afferunt, de longinquo venientes demorantibus. Ea autem regio propter intemperiem algoris, sterilior Dania atque Suecia, apta tamen pecoribus. Robustissimos educat viros, qui nulla frugum luxuria molliti, sæpe impupnāt alios, quàm impugnentur. A multis retro seculis partim inopia adacti, partim freti viribus (quæ facilè faciunt mortales insolescere) mare Britannicum diu tenuere infestum. Non nunquam soli, aliquando Danis junčti, Britanniam & Gallias sunt populati: nec quievêre, donec de suo nomine Normanniam, in littore Galliarum, constituerent. Quamquam Galloru[m] scriptores rem perturbantes,

omnes

omnes ab Aquilone venientes, soliti sint appellare Normannos, non discernentes inter Danos & eos, qui veri sunt Normanni. Ab hac tamen gente Danorum & Normannorum, in littoribus Galliarum demorante, propagati sunt & illi Normanni, qui penetrârunt in Italiam: & primum in Apulia, inde in Sicilia, post comitatum atque ducatum, regna, quæ hodiè extant, constituêre. Post susceptum vero Christianismum (quod factum sub Olao rege, qui in Anglia baptisatus, &, *circa Annum Christ.* 994. rex Norvegiæ factus, in omnibus regni provincijs populum baptizari curavit) melioribus imbuti disciplinis, didicerunt pacem diligere. Sed quùm nefandis maleficiorum artibus ea gens ab initio, super omnes gloriaretur mortales, nunc simpliciter cum Apostolo confitetur Iesum, & hunc crucifixum &c. Ita omnis tunc regio dudum Christiana fuit, exceptis, qui trans montes ad Oceanum Borealem agunt. Nam illi magicis artibus & incantationibus ita serviunt, ut, se scire, renunciareque, polliceantur, quid in toto terrarum orbe rerum agatur. Hi sunt Lappones, agrestes & vagi, ferarum solis

pellibus

pellibus in tanto regionis frigore usi pro vestibus. Et loquentes invicem, frendere quàm ulla verba proferre dicuntur, ita ut vix à proximis queant intelligi. Ibi tanta est ferarum copia, ut plurima pars regionis ex solo venatu vivat. Capiuntur uri, bubali, elaces, bisontes, etiam in Russia & Polonia. Vulpes ea regio habet nigras, & lepores ursosque albos.

Metropolis autem civitas Normannorum est Trundennis, nunc appellata Nidrosia, à Nidero fl. & Rosa, quod templi nomen est, propter tumulum sanctissimi Regis Olai Martyris. Vulgò Trundheym dicitur, 50 milliaribus Noricis seu 100 Germanicis, rectà versus Boream à Berga distans. Amplissimè potentem diœcesin habet, in qua plurimus piscis, Bergam postea ad emporium devectus, & pelles preciosæ colliguntur. Bergæ autem propter commoditatem portus & frequentem navium ex aliquot partibus terræ confluxum, emporium totius regni datum est olim, ut esset horreum universæ Norvegiæ & promptuarium omnium necessitatum. A freto Carsund 10 milliaria versus Corum (Nordwest) & à Lindes 24 milliar. à Bahues secun-

ſecundum flexuoſa littora 1·o milliaribus abeſt, ſub gradū latitud. 61. Eundem cum oppido Staffanger præfectum habet regium. Quinque verò, in tota Norvegia, hoc tempore arces regiæ & præfecturæ præcipuæ ſunt, quarum principales iam dictæ ſunt. Extrema autem adhuc verſus meridiem & nobis proxima eſt Bahuſa, Niloſiæ oppido regni Sueciæ vicina, cuius præfecturæ ſubſunt, Marſtrandium in peninſula ſcopuloſa ſitum, & halecum captura quondam celebre, Kongeef ac Oddewold. Notandum heic, quod regnum Sueciæ anguſto inter Norvegiam & Hallandiam, per Trolheltam fluv. exitu, unicum in Oceano occidentali portum, infra Niloſiam ad Elsburgam, poſſideat, ubi etiam ante pauculos annos novum oppidum Colberga erectum eſt. Quarta arx eſt Aggershuſia, Alſloiæ oppido vicina, 24 milliaribus ſupra Bahuſam in intimo ſinu 7 mill. longo ſita. Provincia hæc inde celebris eſt, quod celſiſſimi mali navium, & aſſeres querni, abigeni & ligna ædificiis idonea ingenti copia quotannis in Hollandiam, Hiſpaniam & ad alias gentes inde evehantur. Oppida provinciæ

alia

alia ſunt: Fonsberg 7 milliaribus ab Alſloia occaſum verſus ſita; Frederichsſtad, Saltzburg, & Schim vel Skon, ubi fodinæ cupri & ferri ſunt; Hammaria maior & minor. Qua Bergam contingit aut reſpicit regio, ante pauculos annos argentifodinæ inventæ ſunt tantæ puritatis, ut metallum incoctum 100 librarum continuerit 80 libras argenti puras, quod antehac inauditum fuit, præſertim in iis locis frigidioribus, velut nobis Cap. Weiſſius Helveticus vir militaris antehac perquam induſtrius, at nunc veræ philoſophiæ ſupra modum ſtudioſus, quem Rex modernus laudatiſſ. Chriſtianus IV per bienniũ rebus metallicis, propter inſignem eius artis peritiam, nuper præfecerat, id retulit; de quo pluribus alibi. Extrema verſus Aquilonem & Eurum Norvegiæ & Chriſtiani orbis arx eſt, Wardhus aut Wahrhus, quæ parvulæ inſulæ Wardæ, ambitum milliaris Nordwegici cum dimidio habenti, inſiſtit; in qua præfectus regius æſtate habitat, & diffuſiſſimum illius littoris Norici tractum, in zona frigida, ſub gradu latitud. 71. uſque ad Ruſſiæ fines, gubernat, ubi ab idibus Maij uſque ad medium Iulium, non modo

diem

diem continuam esse; verum etiam Solis corpus supra horizontem circumferri, nec unquam occidere, ex oculatis testibus didici. Nec duo, sed unum solummodò in hoc Norico littore Wardehusum est, quod à BergaEmporio 144 milliaria Norica, quę 300 ferè German. constituunt, distare accepimus. Inde ad Emporium S. Nicolai Russicum, propè Dividnæ fluv. ostium, circulo Arctico adgrad. longit. 65 subiectum, ducenta Germanica seu 108 Norica numerantur. &c.

Præter hæc terræ continentis longissima spacia, multæ Oceani Septentrionalis insulæ huic regno Norvagico subiectæ sunt, *ceu refert Crantz. d. l.* Ab occiduo ibi sunt, ait, Orchades Insulæ, more Cycladum sparsæ: quarum 20 memorantur desertæ, & 16 incoluntur. Vicinæ sunt Electrides, quæ à nascente ibi Electro nomen tenent. Igitur Orchades inter Normanniam & Britanniam Hyberniamque locatæ, ferventis Oceani ludibundè minas rident. Ad eas à civitate Trondina una die navigatur. Simile intervallum in Angliam Scotiamque est. &c. Vltra autem eas excurritur ad Islandiam, olim à veteribus

Thyle

Thyle sive Thule dictū, ut quidam existimant. Est illa sub circulo arctico à gradu longitud. 352. ultra 100 milliaria German. versus ortum porrecta, & circiter 60 lata; quæ per immensum (*ait Crantz. d.l.*) à cæteris secreta longè sita est in oceano, Vix à navigantibus agnoscitur. In ea æstivo Solstitio, sole signum Cancri transeunte, nox nulla: brumali Solstitio perinde nullus dies. Nomen habet à glacie, quæ illi ad Boream perpetuò adhæret: nam ibi jam incipit mare congelatum. Tam grandis Insula, ut populos multos contineat solo pecorum pastu, & nunc captura pisciū, victitantes; specus inhabitant plerumque, aut ad montium latera excavatis mansiunculis: communi tecto, victu & strato gaudent cum jumentis. Itaque in simplicitate sancta vitam peragentes, cum nihil amplius quærant, quàm natura concedit, læti cum Apostolo prædicant, habentes victum & amictum, hic contenti sumus. Nam & montes habent pro oppidis, & fontes pro deliciis. Beata gens, cuius paupertati nemo invidet: & inde beatior, quod Christianismum acceperit. Sed Mercatores Anglici ac nostri, quiescere

gentem & suo esse contentam non sinunt. Nam ob piscaturam evehendam, terram illam frequentantes cum mercibus omnigenis, vitia quoque nostra invexerunt. Nunc enim & fruges aquæ miscere in potum, & simplicis undæ oderunt haustum: nunc aurum & argentum cum nostris admirantur. Rex Daniæ (qui & Norvagiæ) quotannis præfectum immittit genti. Multa insignia in moribus eorum. Omnia enim fere inter eos communia sunt. Præter uxores (videat heic iterum ille futilis exagitator Reip. Platonicæ, an non possit talis Idea dari inter homines, si malitia absit: Pudeat merito quoq; Arnisæũ suæ inversionis & adserti putidi) Catulos suos atque pueros æquo habent in pretio: nisi quod à Pauperioribus facilius impetres filium quã Catulum. Ita beatos putant, qui in regionem nostram transportantur. Vidimus utriusque sexus juvenes à pueris illinc eductos, qui præter nomen nihil gentile retinuerant. Nam linguam alienã perdidicerunt, suam neglexerunt. Episcopum suum colunt pro rege: ad cuius nutum respicit omnis populus. Quicquid ex lege, ex scripturis, ex consuetudine alia-

rum

rum gentium constituit, quàm sanctè observant. Iam tamen præfectum (quod diximus) accipere coguntur à Rege. Quod exindè inolevit, quod mercatores ingressi, multa ibi lucra faciunt: undè & Rex tributum deposcit. Adalbertus Metropolitanus Hamburgensis, anno Christi millesimo septuagesimo, vidit ad Christum conversos: licet ante susceptam Christi fidem, lege naturali viventes, non multum discrepantes à lege nostra. Itaque petentibus illis ordinavit quendam virum sanctum primum Episcopum, nomine Isleph: qui ab eadem regione missus ad Pontificem dictum, aliquandiu apud eum retentus est cum ingenti veneratione, perdiscens nostra, quibus rudem populum in fide erudiret. &c. Sunt autem plures aliæ in oceano dicto Insulæ, quarum non est minima Gronlandt, profundo in oceano sita, contra montes Sueciæ & Riphęi iuga. Ad quam insulam à littore Normannorum ferunt vela pandi quinque aut septem diebus, quo modo ad Islandiam. Homines ibi à salo cęrulei; unde regio illa nomen accepit. Qui similem Isladis vitam agunt, excepto quod immaniores sunt, raptuque piratico re-

 migan-

migantibus infesti. Holagland insula Scricfinnorum, est Succis continuata: de qua supra in Suecia diximus. His Insulis longè extra arcticum circulum positis in æstivali Solstitio nulla nox, in Hyemali nullus dies. Stupenda res & incognita australibus: qui nesciunt disparem dierum longitudinem contingere per solis accessum & recessum. &c. Islandia verò in littoribus maris passim ab hominibus, ex piscatu potissimum & re pecuaria vitam sustentantibus, incolitur. At miditerranea loca ob Alpium altissimarum perpetuis ferè nivibus obrutarum asperitatem, infrequentiora sunt. Panis bis coctus, (quo importato non nisi lautiores utuntur: cæteri enim pisce siccato, panis loco vescuntur) farina, polenta, cerevisia, ferrum, ciprum, pannus Anglicus, & institorum merces classibus advehuntur quotannis per mercatores Hamburg. Lubeccanos, Bremens. Haffnienses, & alios, qui vicissim frigore duratorum strues, & sulphuris in ea insula effossi moles, Balænarum pinguedinem, butyrum, sevum, carnes & coria boum, rajas, pannum Watman, pelles vulpinas & ovillas evehunt. Portus in meridionali

nali littore nominant nautæ: Hainaford, ubi Bessested præfecti regis domus est; Strom, Watloswick, Kibbelwick, Bussandi, Turlock, & Orback, qui nautis maximè noti. Iter autem ex Albidos, ad sinum Islandiæ Bussandi, est milliarium circiter 300. Gronlandiam verò nautæ & mercatores, quum polo proximo sit, in navigationibus ita observare coguntur, ut in Iunio ibi adsint, ad capturam cetorum, qui ibi maximæ sunt longitudinis, velut *Plinius quoque lib.* 32 cetos sexcentorum pedum longitudin. & trecentorum latitudinis, intrasse in flumen Arabiæ non contra fidem affirmat, quod alii dicunt. Sunt enim tantæ magnitudinis, ut si aquis supernatent insulæ videri queant. Quomodo autem hæ moles pœne incredibiles capiantur, ipse ab Enchusanis referri audivi, quum Societas ibi sit mercatorum, qui quotannis illuc mittat numerum navium cum instrumentis & naviculis applicatoriis ac funibus immensæ longitudinis, qui cylindraceæ machinæ aut rotis involvuntur celerrimi motus. Aliàs enim, si balænæ alicui vel ipsis cetis, dum superficiei aquarum indormitant, spiculum fer-

reum instar sagittæ binis aculeis affabrè reflexis in dorsum immittent, ac non statim recedendo funem, ad quem appensum est spiculum, citissima volubilitate exsolvant, ipsæ naviculæ cum hominibus à cetis dolore affectis in fundum profundissimum abripiuntur præcipites. Ante pauculos annos ingens numerus cetorum ibi captus est, adeò, ut non sufficerent vasa, quibus oleum aut bitumen liquidum, quod *Traen* dicunt, & ex balænis conficitur, auferre potuissent. Ideoque semper magnam partem in specubus ibi relinquunt, quam sequenti anno avehunt, quùm non nisi una vice quotannis illuc conficiant negociationem; velut & in Augusto mense coguntur illinc solvere: Et fabula est, quod Gronlandia non semper possit inveniri. Ab hac parte verò infra Islandiam meridiem versus, itidem ad regnum Norvegiæ pertinentes sunt Insulæ Farræ, ad gradum latit. 64., cui versus occasum opposita est Frislandia, tertiâ parte minor, quam Islandia; & his meridionaliores versus Austrum Hetlandica, quas Thilensel vocari, quidam annotant; quibus Orcades, ut supra dictum est, usque ad littora

Scotiæ pertinentes cohærent, quæ Scotorum Regi Iacobo III, dotis nomine à Christiano oppignoratæ sunt.

Quamvis autem civitates maritimæ, quùm tot casibus sortis variis exposita esset Norvegia, diu satis commercia in Norvegia exercuerint, incolis illius loci omnia necessaria ad victum & bellum facientia porrigentes; tamen quum initio suscepti Christianismi *circa Annum* 994, pontifices suos ab Hamburgensibus Episcopis (legatione perpetua in Aquilonis regna iuxta investituram Wormat. *an. Chr.* 833. *Crantz. lib.* 1. *c.* 20. *Metrop.*. fungentibus) semper accepisset: hoc tempore (hoc est, *ait Crantz. in lib.* 5. *Nor. cap.* 7. *ad annum Christ. post.* 1054) Nicolaus, qui postea in apostolatu factus est Adrianus IV, tùm Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Britannicum mare permensus, Norvagiam in Ecclesiasticis rebus tum Lundensi Archiepiscopo parentem, immunitate concessa, magni pontificatus, hoc est Archipræsulatus titulis insignivit, Trondennis constituens totius regni Metrapolitanum, ubi nunc Nidrosiensis dicitur. Hæc occasio frequentiorem auxit iis

in locis non tantam commeatum, sed etiam animosiores & confidentiores reddidit mercatores; unde & Lubecceníes veteres ibi Hamburgensibus Bremensibusque quidem se adsociare cœperunt; sed quum temporis & mutationis iniuria illud interrumperet, distractio ingens facta est. Accid t præterea, ut usque ad Limari Archiepiscopi tempora, & aliquandiu sub eo Hamburgensis Ecclesia honorem suum integrum servarit, atque esset matrix, quæ sola Metropolis diceretur: Sed posteaquam Dania cæpit habere suum Archiepiscopum, paulatim defecit, & deperiit illa universalis legatio; cœpitque ex inde posthaberi talibus Ecclesiæ Hamburgensis *Crantz. in Metrop. lib. 5. cap.* 18. Quæ res non uno temporis momento peracta; sed multis annis deliberata, & tandem elaborata, temporibus huius pontificis est consummata. &c. Vnde Suecia, Dania, Norvegia, retraxerunt obedientiam sedi Hamburgensi, desiitque legationis superioritas. *Id. lib. de cap.* 31. Idem etenim quum *Anno Christ.* 1043. Adelbertus Boiarius successorem Alebrandi in Episcopatu Bremensi & Hamburgensi, cuius translatio à Lo-

thario

thario Imperat. circa *An. Christ.* 848 pridem facta erat, conamen in se susceperat, ut sedulò non tantum visitaret suam solam Ecclesiam, sed etiam legationis dignitatem respiceret, nec non remitteret Pontificibus vicinis laborem longinquæ peregrinationis in provincias Aquilonis.

Inde primus Archiepiscopus Bremensis factus est Hubertus Limari Successor, *circa An.* 1101, ut ex eo tempore semper talis apud eam Provinciam dignitas manserit. Refert vero *Crantz. lib. 6, Metrop. c.* 14. quod paulò ante aut circa ea tempora sedes adhuc fuerit Principum Vandalicorum in veteri Lubecca, atq; quod ibi à mercatoribus sacerdotes Ludolphus & Folcardius perquàm benigne & liberaliter habiti sint, donec Rugiani penitus veteremLubeccam cum arce sua demoliti fuerint. Nihilominus beneficio mercatorum, restituta est Lubecca quidem; sed tamen tempore Pribislai, quum essent Principum Christianorum dissidia perniciosa, Lubecca vetus iterum diruta fuit; unde *Anno* 1140 ad eum locum, ubi rudera Critonis inveniebantur, translata est. *Crantz. d l. cap.* 17. Ea est, inquit, quæ nunc floret civitas

civitas opulentissima, omnium urbium Saxonici nominis ornatissima: cœperantque inhabitari deserta Wagriensis provinciæ: & multiplicabatur numerus accolarum eius, de variis nationibus, quos invitavit datis agris Adolphus II, immunitatemque præstabat per certos annos tributorum. Venerant ex Westphalia, Frisia, Hollandia, qui accolerent. Hæc res adeò solertes, ingeniosos & laboriosos iterum effecit cives Lubeccenses, ut per mercaturæ exercitium, præsertim quod ad Norvagias & passim in mare Baltico usque in Moscoviam extendebant, denuò eousque accreverint, ut etiam invidiam Ducis Sax. Leonis & viciniorũ sibi conciliaverint. Vnde occasio enata est, ut civitates maritimæ fœderis conglutinatione coïerint, & eò tutius commercia peragerent. Sicut etiam Bremenses animorum magnitudine exsuscitati, qui anno 1158. per mare semoverunt, novi honoris gloriæque & commerciorum quærendorum caussa, tempestatibus adacti in fluv. Dunam, & ita Dunemundæ, uno milliari infra locum ubi post *An.* 1198. Civitas Riga extructa est, consederunt. *Chro. Brem. VVil. pag.* 71. ubi

ubi & expreſsè additur, quod Livones amicitiam cum eis, & ius commerciorum pacti ſint. Ex quibus patet, quæ occaſio & cauſſa, in commerciis defendendis & ritè inter ſe dividendis, populis & civitatibus maritimis fuerit. Velut & Lubecenſes tum primariam intentionem cum vicinis in Norvagiam direxerant, quum perſpexiſſent, quanta ibi rerum Germanicarum copia expeteretur, ut ſupra dictum eſt. Illic etiam cum Anglis talem inceperunt ex jure commercii amicitiam & pacta colere. quum illi pannos & alias ad eam gentem res diſportarēt, ne eſſet commerciorum confuſio.

CAP. XIV.

De Regibus Norvegiæ, & à quibus Hanſaticæ civitates ſua maximè ſibi acquiſiverint commerciorum privilegia, ac ius Emporij perpetuum.

QVum Regni Danici in mare Orientali tanta poteſtas ſemper fuerit, ut commerciorum importatio nunquã rectè florere apud civitates littoris Baltici potuerit, ut ſupra *ex*

Ziegleyo

Ziegléro & Crantz. lib. 1. *Norv. c.* 2. ostensum est, nisi Regum eorum gratia & favor in concessis privilegiis observatus fuerit. Itaque civitates, hæ, præsertim Lubecca, ceu caput earum, variis in tot casibus mirè se accommodare eorum nutui coactæ sunt; nec rarò pactis certa forma vectigalis constituta fuit. Maximum verò tunc lucrum ex Norvegia accepêre. Vt eo rectius igitur ratio temporis constare cuivis possit, quod alii passim Chronici & historici præter Crantzium neglêxere, id in enumeratione Regum Normannorum brevibus expediemus.

Norvegiæ autem regnum inter septentrionalia propè antiquissimum esse, etiam ante Christi nati tempora, & ipsi Daniæ imperasse, ab historicis perhibetur. Verùm quùm temporum series certa, nec à Saxone, nec à Crantzio &c. diligentissimis historicis, prodita sit, ad certos annos eius historia & in Chronologiam ritè referri nequit, usque ad Gothonis tempora, qui *circa annum Chr.* 800. vixit, & maximè Biornis imperium. Nihilominus exordium ulterius cum Crantzio à Suibdagero, qui vixit iis temporibus, & imperium in suo tenuit

nuit regno, quum Gram sive Granús, ut ab aliis vocatur, IV. Danorum Rex gubernaret.

CATALOGUS *Regum Norvegiæ, quorum Chronologici plurimi & Histor. prætererunt in suis libris & scriptis.*

1. *SVibdagerus*, qui occiso Grano Rege Danorum & Suecorum tribus regnis imperavit. Hic reliquit filium Hasmundum; At Gram ex Gro coniuge Gotorinum, quem alii Gothurnum dicunt; ex altera verò Signe. Haddingum filios habuit, quorum hic vindex paterni fuit funeris.
2. *Hasmundus*, qui ab Haddungo Sueciæ rege victus Vpsalæ sepulchrum invenit, cuius coniux Gunilda, ne viro superesset, spiritum sibi ferro eripuit, virumque fato insequi, quàm vita deserere præoptavit. Iacet itaque, aliquanto speciosius ibidem busto, quam tori societate complexa.
3. *Haddingus* hac victoria iterum trium regnorum rex quidem aliquo usq; factus, tamen mox eum.
4. *Uffo ex* Sulbdageri sanguine natus ex

ex parte Norvagiæ & Sueciæ toto regno exuit.

5. *Haquinus* 1. per filiam Haddingi, quæ annulum vulneribus eius abdiderat, ut eum sibi nuberet commodius, Norvagiam recuperavit.

6. *Interregnum Procerum* Norvegiæ tempore Hothrodi regis Sueciæ qui Hotherum filium Gevvacro concredidit.

7. *Gevvarus* prævalere incepit restauratione nova regni.

8. *Helgo* regulus in Hologia Norvegiæ, Hotheri Suecici amicitia usus in coniuge ducenda.

9. *Interregnum* 2. Procerum.

10. *Collerus* regno pleniori Norvagiam recuperavit, quum Roricus Rex Danorum præesset imperio. Fuit Collerus ab Horvvendello Iutiæ præfecto in duello extinctus.

11. *Interregnum* 3. Procerum diutinum usq; ad tempora Frothonis 2. Fortis sive Vegeti Danorum.

12. *Frogerus* restauravit quidem regnum Norvagiæ tempore Frothonis 2. sed idem amisit, qum Frotho eius victor esset in duello.

13. *Frotho* Vegetus sive 2. Daniæ regnum cum Norvegia coniunxit, sed non adeo diu.

14. *Her-*

14. *Hervvillus* vindicavit patriam à Fridlevo 1. Daniæ rege.

15. *Gotarus* tempore Frothonis 3. Dan. Regis quietum ex consilio Erici primitus habuit & excoluit regnum, postea propter filiam Frothoni subductam in bello periit.

16. *Rollerus* veram regno formam auxilio Frothonis 3. Danor. regno reddit, & tamen ab eodem 3000 Navium ope opprimitur, & iterum Norvegia Daniæ adjicitur.

17. *Frotho* 2. de quo in Dan. histor.

18. *Duodecim Germani fratres* defendunt patriam, quos Fredlevus Froth. filius delevit.

19. *Hasmundus* 1. Hetmarchiæ in Norvegia Reguli filius, qui inde, quod legatos Fridlevo Dan. filiam eius petentes, occidisset, à Fridlevo victus periit.

20. *Helgo*, qui Ingelli Reg. Dan. filiam ope Starcateri duxit.

21. *Hatherus*, cuius filiam Thotildã Haldanus Rex Dan. duello promeritus fuit, ex qua genuit Hasmundum: à quo se Norvegiæ reges originem duxisse magni æstimant, ab Haldano solemnem generis sui seriem retexentes. *Crantz. Norv. lib.* 1. *c.* 23.

22. *Hal-*

22. *Haldanus* nuptiis ex obitu Hatheri Norvegiam in se transtulit.
23. *Hasmundus* 2. filius Haldani.
24. *Regnaldus*, ob filiam specu abditam à Gunnaro Rege Sueciæ opprimitur, unde tyrannus ille in ignominiam genti (N B.) Canem Norvagii Regem dedit.
25. *Gunnarus* Rex Sueciæ tyrannus, qui à Borcara armis extinctus est.
26. *Hildigerus* ex Gunnaro & Drota matre natus, sævitiæ paternæ æmulus, mutuis viribus membrorum regni attritus obiit.
27. *Harmundus* 3. Regulus, cui Soror natu minor bellum atrox adeò intulit, ut Haraldum Reg. Dan. in auxilium contra fœmineas audacias vocarit, qui sponte etiam opem tulit, ut detergeret sexus contumeliam, quod adversus militares viros insolescerent fœminę.
28. *Olo ex Haraldi Sorore & Hasmundo* editus, oculorum fulgore excellens, ut nemo adspectum eius ferre posset; à Starcutero perfossus, quum tyrannum agere inciperet, imperavit quoque Danis.
29. *Ringo* interea in Norvegia regnavit, qui propter abnegationem filiæ, quam expetebat nuptiis sibi adso-

sociari Omundus, ab eodem interemptus est.

30. *Omandus Olonis filius* Norvegiæ & Danorum Regno imperitans, Russam virginem cum fratre Trundo hostem habuit, quæ de rerum summa cum eo conflictavit, quam tamen post multas clades suppressit. circa annum Christi 200. *Crantz. lib.* 1. *Norv. cap.* 27. *& cap.* 33.

31. *Defectus* historiarum per 600. secula. Vide *Crantz. lib.* 1. *Norveg. cap.* 34.

N.B N.B. *Certior temporum ratio nunc sequitur.*

32. *Gotho* Rex ex liberalitate clarus, in tali virtute Gotfridum aut Gotriçum, Gorini filium, habuit æmulum: Attigit Caroli Magni tempora, circa *Annum Christi* 800. & vastavit Frisiam cum Flandria.

33. *Sivvartus* 1. qui præfuit maximæ parti Norv.

34. *Sivvardus* 2. qui Gottrici Reg. Dan. filiam meritus fuit, & eidem regno præfuit.

35. *Regnerus* filius Siwardi, Danorum simul Rex, cui Landgerda virgo

cum multis aliis, pro pudicitia pugnantibus, contra Regem Fro Sueciæ, opem tulit ita, ut victor extiterit felix, sed malus fidei præstitæ retributor.

36. *Biornus vel Biornis* à patre Regnero Norvagiæ præfectus est, quum Ludovicus Pius Imperat. agere Romanum *Anno Chr.* 830, incepisset, quod cadet in *an.* 831. Sed mox eiectus, defraudatus ab Haddingo, in Frisiam concessit. Sub hoc rege, qui tempore Ludovici Pii vixit, Normanni varias in Saxoniam Galliamq; perfecere excursiones; imò & Antwerpiam ad Scaldim, & Wijckland Emporium situm, ad Ostium Mosæ vastaverunt, & Frisones sibi tributarios fecerunt.

37. *Roricus*, qui 600 naves *an. Chr.* 845. per Albim fl. in mare Germanicum adversus Ludovicum direxit, & Hamburgum vastavit. velut his & sequentibus temporibus & maximè *Anno* 852 in Frisiam 250 navibus & ad Ligerim usque excursiones fecerunt Normanni.

38. *Haddingus* navibus Galliam invasit, inde circa Hispaniam *An. Chr.* 857. ad Rhodanum pervenit, passim

passim plures *An.* 862. deprædationes per Welandum Ducem cum 200 navibus, Sequanam invadendo, perfecit adeò, ut *an.* 869 Rex Franciæ coactus sit, regni sui diremptionem à Normannis auro redimere. Sic Ludovici 2. Imperat. tempore *Anno* 876. in Germaniam irruptiones perfecêre, & maximè petivêre Saxoniam, ubi Bruno Dux Brunf. periit. Ac rursus *Anno* 880 ad Ligerim in Galliam pervenêre. Quod etiam aliis temporibus & maximè 895., quum Arnulphus esset Imperator, in Franciæ littoribus reiterarunt. Depopulationes tales continuatæ sunt usque ad Haraldi 5. Reg. Dan. tempora. Intereà quoque varia fuit regiminis forma in Norvegia.

39. *Haraldus parens Aquini* 1. 2, (cujus nomen latere vult *Crantz. l.* 3. c. 1.) inter Adalstenū Edelbrandis regis Anglici filium, & Haraldum 6. regem Dan. præveniendo litem successionis in Britannia armis & pactis diremit. *An. Chr.* 924.

40. *Haquinus* 2. in Anglia educatus, inde in Norvegiam perveniens, est coactus Heraldum quendam hostē patriæ internum evincere, & ta-

men telo miraculoso perfossus ex aere concidit.

41. *Heraldus* 2. Gunildæ filius, habuit cognominem Regem Daniæ; tempore Ottonis I. Imperatoris regnum Norvagiæ occupavit maximè, quum imperator Iutiam *Anno* 949 invaderet, & debellaret Haraldum 6. Dan. Reg.

42. *Olaus* 1. deceptus à Suennone Dan. binis nuptiis, in navali pugna se in mare præcipitem dedit, victoriam hostis non sustinens. *Anno* 994.

43. *Suenno* Rex Dan. inde factus Norvegiæ Dominus quidem, sed non diu imperavit, morte præventus in Anglia Eboraci, quùm præfecisset Norvegiæ, *Anno* 999 Ericum Iarlem.

44. *Olaus* 2. *electus* propter virtutes, quum esset vir pietati deditus, & in Anglia *Anno Chr.* 994. baptizatus. Norvegiam quidem recuperavit, propagandæ religioni, ferendis legibus, idololatriæ, magicisque artibus abolendis operam sedulam navavit; sed hoc veræ pietatis & iustitiæ zelo quum in procerum odia incurreret, regno eiectus est, ac postea reversus ab iisdem

dem interfectus, & matyrii corana donatus *Anno Chr.* 1006, Hinc in Norvegia tamen maximè constanter Christiana religio retenta fuit. Mortis caussam quoque ad Canutum 2. Reg. Daniæ referunt, quod subordinatis technis ipsi eam curarit, ut ipse reciperetur hoc regno, quod factum.

45. *Canutus Magnus*, Vandalis, Norvegiâ, Angliâ subiectis, tandem & ipse Rotomagi mortuus est *Anno Chr.* 1036. longè prius ante obitum tamen divisit regna, Suenoni Norvegiam, Heraldo Angliam, & Canuto 3. sive Duro Daniam adsignavit.

46. *Suenno Canuti 2. filius* præfuit regio nomine Norvagiæ, quandiu vixit parens eius: at ubi nuncius venit de obitu Canuti, detrectantes imperium Dan. Normanni. Magno Olai filio id detulere circa Conradi 2. Imper. tempora *Anno* 1025.

47. *Magnus 1. Olai martyris filius* terrori fuit Canuto 3. Regi Daniæ adeo, ut hic cum Magno fœdus percuteret de mutua succeßione regni Danici & Norvegici, iuramento confirmatum. Quum igi-

tur biennio post Canutus moreretur ann Chr. 1045. Magnus etiam Regnum Daniæ obtinuit, sed in venatione cum equo præcipitatus obiit.

48. *Heraldus 3. divi Olai frater* ex Constantinopoli redux, occupat vi Norvagiam, transfert bellum in Daniam.

49. *Magnus 2. filius Heraldi* cum Olao fratre imperavit, patriæ regno compulit Ingonem Sueonum Regem, ut ipsi filiam nuptam daret, & in fœdus simul ipsū reciperet: unde provenit, ut Magno iam mortuo eadem mulier Nicolao Danorum regi in sacra connugialia concederet, ex quâ is Magnum filium suscepit, obiit autem Nicolaus *Anno Chr.* 1155.

50. *Magnus 3. Magni 2. ex primo coniugio filius*, Haraldi nepos ad Erico Daniæ Rege, per Haraldum Hybernicum victus in Monachatum detrusus est, quum oculis & genitalibus eum privassent, ne aut videns regnum resumere conaretur, aut gignens Vltorem procrearet.

51. *Haraldus Hybernienfis* præfuit, donec capiebatur à Siwardo.

52. *Sivvardus 2.* erat è proceribus Norve-

Norvegiæ, qui Haraldum interceptum submersioni maris quidem condemnârat; sed astutissimè elapsus per filios tres novo bello Siwardum hunc capi curavit, unde inauditis tormentis indignissimè ad mortem contusus est.

53. *Ingo inter Haraldi filios Solus* legitimo matrimonio precreatus, sed gibbosus, promeruit regnum; multas tulit insidias, propter defectum corporis, & quamvis se animosum satis demonstrârit; tamen tandem hostium dolo glacie subsidente inter præliandum perit.

54. *Haquinus Herdebredius* 3. Ingonis æmulus, qui Siwardo cuidam forti viro se & rem bellicam concredidit, sed ille heri proditor propter impensas belli ad Erlingum & eius filium Magnum, Waldemari I Danici Regis propinquum defecit, unde in prælio occubuit.

55. *Marci cuiusdam alumnus* optimæ spei adolescens, ab adsertoribus Aquini & populo electus est in Regem; sed Magnus Erlingi filius ita dissipavit eos, ut cum Rege suo ad Carolum Sueciæ Regem confugerent.

56. *Erlingus Scackius* per Waldema-

ri 1. Danici transactionem aliquousque receptus est, unde in solitudines recessit, donec filius Mag. meliores acquireret vires.

57. *Magnus 4. Erlingi filius* libera postea potestate regnavit in Norvegia, vivente adhuc Patre, apud quem consilium & auctoritas regni, apud Magnum verò labor & regis inane nomen fuit. Per Burisium tamen quendam regii sanguinis in Dania, Waldemaro male subditum, contra Reg. Daniæ concitantur: unde diuturnum bellum exortum est, donec tandem in Coronatione Canuti 6. filii sui Waldemarus, datis mutuò obsidibus, ad pacificationem admittuntur. Vbi inter Erlingum & Waldemarum talis transactio procerum instinctu peracta est: ut esset Waldemarus uterque parens & filius Duces Norvagiæ, ac quod si filius Erlingi Magnus sine prole discederet, Regnum Norvegiæ ad Woldemarum perveniret. Interim vero Norvegia Danorum regi obstricta sit ad bellum cū classe 60 navium. &c. *Crantz. lib. 5. Norv c. 12.* Waldemarus tunc amicus insignis fuit Friderici Barbarossæ Imper. atque

Ducis

Ducis Henrici Leonis Saxoniæ & Brunsvic. nec non Alberti Vrsi circa *Annum Chr.* 1164. unde magis timendus erat, quum essent potentissimi, cum quibus totam Vandaliam expugnarat. *Anno* 1162. Verum postea Magnus 4. cæditur à Suero Haquini proximi, fratre quod ipse justè succederet, ne in Successionem Danorum incideret regnum. *Anno* 1176.

58. *Suerus* igitur perquàm circumspectè regnum administravit, imperavit quoque subditis potentissimè; & quum ille externa simul adamaret media, proinde mercatoribus libertatem pleniorem concessit, ut ita ditaret regnum, & eò potentius id defenderet. Ex hac caussa se coniunxêre civitates maritimæ, & Societatem, impetratis privilegiis Norvegianis & locis portus firmi, consolidarunt fœderis certi formam, ut infra patebit.

59. *Erlingus* 2. quem *anno Dom.* 1204. expeditione facta in Norvagiam Waldemarus 2. Rex Dan. constituit, si Historiæ Erici Daniæ Regis, Wratislai 7. Ducis Pomeraniæ fil. fides habenda.

60. *Haquinus* 4. *Senior*, qui restituit regnum eodem anno obiens.
61. *Haquinus* 5. *Iunior* succeſſit *Anno* 1208. quum Daniæ præeſſet Woldemarus 2. Is diu tranquilliſſimè uſus eſt regno. quum omnem vitæ neceſſitatem ſibi & ſubditis apportari ex Germaniæ civitatibus confœderatis cerneret, majori libertate eos affecit, ut ex diplomate apparet Haquini & ſequentium regum. Hoc maximè ſe dedecoravit crimine enormiſſimo, quod filium quendam maniâ corruptus *Anno Chriſt*. 1240, propria jugularit manu & gladio, velut etiam eodem anno ab ipſo occiſus eſt Seulo Dux Norvegiæ potens cum filio. *Hiſtor. gent. Dan. p.* 93. N. B. *heic etiam alius Haquinus ponitur, qui Anno* 1257. *fuerit in Dania. Hiſt. gent. Dan. pag.* 96.
62. *Magnus* 5. quem alii *Olaum* 3. faciunt, in regno ſurrogatus eſt: quietam primitus quoque duxit vitam; at poſtea Mercatoribus Hanſeaticarum civitatum per malevolos infenſus redditus, bellum cum iis geſſit: Vnde civitates Confœderatæ, quum rebus & veteribus in terra ea conſuetudinibus,
quibus

quibus erant invitati, velut ex diplomate eius apparet, uti non finerentur, navibus suis ex Iure confœderationis portus Norvegiæ undique occuparunt, ne quidquam regno uspiam importaretur. Etenim Rex contra datam fidei publicæ concessionem & confirmationem antiquorum privilegiorũ his illam intentabat invidiam. Quum vero populus inde, adsuetus frugibus Germanicis & cerevisia ali, seditionem minitaretur, Olaus usus est intercessore Erico Rege Sueciæ, qui dissidium hoc inter civitates Hanseaticas & Olaum Regem composuit ita, ut mercatores huius Societatis suis rebus, Privilegiis & antiquis consuetudinibus restituerentur, dato ipsis ab Rege ingenti ære, quo damna recompensarentur. Ita veterem res nacta est institutionem *Anno Chr.* 1280.

63. *Ericus* illi surrogatus est, itidem quietè vixit. In hoc tamen fortunatior cæteris existimatur, quod nulla clade eius tempora insigniuntur. tàm potenter abundanterque sub eo floruerunt commercia civitatum Hanseaticarum, ut eorum præsidio tutus in regimine quiesce-

quiesceret. Inde in tranquillitate regnans tempora sua in senectutem honorabilem perduxit, quum interim Dani in Holsatos & Sueciæ reges frater in fratrem armarentur. Tantus fuit fœderis Hanseatici respectus, ut etiam aliquot civitates Hanseaticas in familiaritatem suam referret, ceu quoque speciales regni adsumpsit Bremenses. *Chron. Brem pag.* 90.

64. *Haquinus 6.* Erici regis frater, quod ille prolem masculam non reliquit, successit in sceptra *Anno* 1309 quamvis eius socius in regno semper fuisset, ut ex diplomatis extracto apparet. Filiam, quam solam habuit, Haquinus honestis nuptiis collocavit: ipse ducens coniugem, filiam Comitis de Rupin ex Germaniæ Marchia, cui erat mater filia Dominorum Rugianonorum. Longinquis ille in Germaniam nuptiis ius sibi affinitatis quæsivit, (N.B.) sibi regnoque prospiciens, ut si quod à Germanis (N.B.) mercatoribus (N.B.) (uti avorum memoria factũ) novaretur, promptum ex iisdẽ littoribus haberet auxilium. Senserat enim, (N.B.) (quod res erat) Norvagiam,

iam

iam pro magno (N.B.) piscationis quæstu habitatoribus (N.B.) plenam, non nisi aliundè invectis frugibus, avectis inde piscibus aridis, (N.B.) posse consistere. *Crantz. lib. 6. Norvag. cap.* 4. Tandem à Magno Sueciæ rege oppressus bello est, unde regnum Norvagię Suecico adsociatum fuit. *Anno Chr.* 1318.

65. *Magnus 6. Sueciæ rex*, adiit quidem regnum Norvagicum, sed non diu ibi subsistere potuit, unde filio Haquino deputavit regnum hoc, & ipse postea reversus est in Sueciam. Interea tamen, quum disponerent res in Norvagia, & maximè civitatum Hanseaticarum amicitia delectarentur (quum potissimam Regni Norvagici fortitudinem in defensionis ab externis hostibus sitam cernerent, & quod omnes incolæ ex earum viverent commercio) statim illius societatis privilegia confirmarunt uterque, pluribus additis beneficiis, ut extractum Diplomatis demonstrat inferius adductum *Anno Christi* 1319.

66. *Haquinus 7. Magni 6. Sueciæ regis filius*, patre sic iubente, regni huius sceptrum tenuit, sed patrem, qui

qui *anno Chr.* 1326 mortuus erat, statim secutus est.

67. *Magnus 7. frater Haquini*, Norvagiam cum Suecia coniunxit, ut pater eius fecerat. celebravit nuptias Rostochii *anno* 1336, cum Euphemia Alberti Megapol. Ducis filia. Satis autem diu ambobus præfuit regnis donec filium, ex se natum Haquinum 8. ad regendam Norvagiam deputaret, & nuptiis fil.i destinatam Elisabetham Gerhardi Magni Holsatiæ filiam, ex persuasione Woldemari 4. Regis Dan. qui & Reprobus dicebatur defraudaret, unde à proceribus Sueciæ per Albertum Alberti Megapolensis filium regno exclusus est, (*vid. Chron. Holſ. pag.* 259.) quamvis per Woldemari filium suum tria consolidare studeret regna. Insigniter autem eum decepit Woldematus Reprobus, abusus simplicitate huius Regis, ac dolo exustis omnibus litteris.

68. *Haquinus* 8. huius Magni filius, duxit Margaritam Helvig. Waldemari 4. Regis Dan. qui infeliciter cum Hanseaticis civitatibus diu bellum gessit, filium, & patri exuli diu suppetias tulit contra Albert.

Sueci-

Suecicum, sed frustrà; filium unicum Olaum 4. reliquit, & obiit *Anno* 1388. quùm triennio antè civitatibus Hanseaticis privilegia confirmasset, ut infra est.

69. *Olaus* 4. *filius Haquini* 8. vix septèm annos præfuit regnis suis, obiit adolescens, ut dictum iam est. *Anno* 1387.

70. *Margareta hæres filii*, in regnis illis post obitum patris mariti & filii; miræ fœmina industriæ, sic circumiens provincias & regna omnia lustravit, providit, circumspexit, pacemque ubique fovit, ubi victrix Alberti Regis Sueciæ extiterat, ex cuius captura, Sueciam Coronæ Danicæ adiecit. Scaniam Vandalicis sive Hanseaticis Vrbibus pater eius pignori dederat, pro damnis irrogatis, quam illa expleto tempore recepit. Timebant eius industriam mali, reverebantur omnes boni. Ita factum est, ut longæva pace sub fœmina florerent regna. Attamen quàm insidiosè callidis & violētis technis incubuerit Ducibus Holsat. *id refert Holſ. Ioh. Petr. part.* 2. *p.* 286. *&* 290. historia est memorabilis, velut etiam stupendi motus, qui gravi-

graviter percusserunt civitates Vandalicas, ut infra patebit. Mirum dictu, quod reges viri non potuerunt præstare, quæ femina artium & simulationis facili nutu. Usque adeò etiam callido duxit civitates Hanseaticas versutiæ suæ favore, ut Norvagia sub eius imperio fuerit quieta, donec Albertus rex foret relaxandus, ubi piratæ Vitaliani Bergam Emporium mercatorum omnium Germaniæ promptissimum despoliarunt crudeliter; sed civitates Hanseaticæ eos dissiparunt. Tunc ex procerum consensu, qui ex sanguine regum Daniæ Successorem expetebant, sororis suæ Ingelburgis, Henrico Duci Megapolitano nuptæ, ex filia Maria nepotem, Ericum, Patre Wratislao 7. Pomeraniæ Duce, Bogislai 5. Filio, Wratislai 4, ad quem Rugiæ principatus primùm pervenit, nepote, prognatum, adoptavit: qui Margaritæ *An* 1412, postquã tribus regnis 25 annis sola præfuisset, successit: Aliàs tamen anni 37 numerantur à Patris Waldemari 4. obitu, usque ad eius mortem; quibus feliciter Daniam cum Senatu regni gubernavit, *Chytr. Chron. Sax. lib.* 4.

lib. 4. *p.* 111. Ab hoc tempore Daniæ & Norvegiæ regna coniuncta manserunt.

71. *Ericus Dux Pomeraniæ*, à Margarita senio confecta adoptatus, trium regnorum Rex, diuturnis ac difficilibus bellis cum Slesvicensibus Ducibus, cum fœderatis civitatibus Hansæ, & Suecis rebellantibus, gestis, tandem pertæsus molestiarum gubernationis, & ingeniorum Danicorum &c. relictis regnis, in Pomeraniam *Anno* 1438. rediit, ubi amplius 20 annos adhuc superstes in ocio & quiete vixit, & *Anno* 1459, primùm decessit; de cuius vita multa notabilia *infra cap.* 16. continet, unde constabit quis fuerit in civitates.

72. *Christophorus Palatinus Rheni & Dux Bavariæ*, Iohan. Palatini & Sophiæ Waldemari 4. proneptis, Erici 10. Sororis filius, Ruberti Imperat. nepos, à proceribus Dan. electus est, *Anno* 1439, ad quem recursus factus erat, quod, propter contemptum Erici, infesti essent Pomeranis amplius Dani. Lubeccenses eum in regnum deduxêre: bellum postea quidem in Hansæ paravit urbes; sed mole nimis gravi

deterritus est, quamvis Lubecensium odio valdè concuteretur: vix decennio peracto, quum neque ex Dorothea regina quidquam liberorum susciperet, in lecto resignavit coronæ, & obiit *Anno* 1448. Fuit autem Norvagia sub eo tota quieta.

73. *Christiernus*, *sive Christianus* I. Comes Oldenburgensis, à proceribus Daniæ & Norvegiæ ad imperium inde vocatus est, quod Adolphus Dux Slesvicensis propter ingravescentem nimis ætatem regnū repudiasset, & Sororis hunc suæ Hedwigis ac Theodorici filium, heroica animi & corporis celsitudine à se educatum ipsis præposuisset. Quum verò Christophorus Christophori antecessoris coniugem duceret, trium regnorum gubernacula simul in dotem adsumpsit. Norvegia quoque tum pacem habuit aliquo usque. Sueciæ quoque magnam amisit partem. Civitatibus Hanseaticis infensissimus clam fuit hostis, quāvis earum privilegia *Anno* 1455. confirmasset de consueto, ut patet ex obligatione: Hinc iis ex insidiis multa intulit damna, pertulit tamen

men quoque plurima, unde cum Lubeccensibus ob illatum damnũ tandem ita transegit, ut oppidam Kiloniam in pignus daret. &c. obiit *Anno* 1481. quum 34. an. præfuisset regnis.

74. *Iohannes* filius huius, primus eo nomine Daniæ regnũ (jampridem, tamẽ huic *an. videl.* 1478 electus & consecratus) iniit, Norvegiam cum fratre Friderico legitima successione possidens, nisi quod Rex imperii teneret administrationẽ, & frater titulo hæreditarii juris maner contentus. Sueciæ quoque electus rex ferebatur, insertis conditionibus, quas non probaret: quievitque, donec armis regnum recuperaret. Redintegravit variis simulationibus litem cum Hanseaticis civitatibus, ut tractatus semper essent infructuosi; Lubeccensibus quoque duas naves mercibus onustas eripi permisit, aut potius curavit, quæ res prope in bellum iterum abiisset, nisi Duces Megapolitani & Holsatiæ intervenissent. Suecos rebelles armis reprimere studuit; tandem quum in Ditmarsos converteret vires, & hostiliter eos invaderet, à paucis agrestibus

rusticis victus documentum mortalibus præbuit, nec fortunæ, nec magnitudini virium confidendũ, nec fiducia potentiæ bella movenda; sed victoriam soli Deo in omnibus relinquendam esse. Nulla enim potentia & virtus, quantumvis excellens videatur, felix est, nisi pietas vera sit informatrix, quæ dulcissimæ mansuetudinis victoriam in regno Christi unicè expetit, nec unquam proximi sitit sanguinem; quum tantum inter regnum iræ Dei & gratiæ regnum semper intersit discrimen. Quod quis seminat, hoc metet certè; ait Christus.

75. *Successores Iohannis* huc usque fuerunt quidem 5. adhuc reges Daniæ, Christianus 2. (quem tyrannidis nomine satis acriter malevoli veritatis suppressores apud veræ historiæ ignaros diffamare ausi sunt, ceu vulgus ex eventu sortis pendet, quum tamen res interna rectius esset examinanda, quod monitione non caret justa) Fridericus 1., Christianus 3. Fridericus 2. & Christianus 4.; sed ex quo hæreditatis nomen sub mixtum habetur, solida fuit re-

gnorum

gnorum coniunctio ita conglutinata, ut nunc libertatem eam penitus Norvegiæ incolæ amiserint, quàm olim tam masculè per aliquot secula defendere non verebantur. Velut talem constantiæ in perferendis laboribus laudem, præ cunctis aliis, *Crantz. lib. 6. cap. 11.* tis adscribit: Verba eius sunt notatu digna: Nimirum populus est, ait, qui in rupibus suis induruit, non facilè mobilis ab eo, quod semel apprehenderat. Ante Christum agnitum, nulla gens pertinacior errorum; post susceptam Christi fidem, nulla immobilior. Ferunt aliquando terra sua qualibet ex caussa peregrinatos; quùm primùm redierint, terramque tetigerint, pronos cadere in terram; &, facto signo Crucis, eam in terris osculari. O, inquiunt, terra Christiana ante omnes! Adeò generis sui cultum attollunt, cæterorum contemnunt. &c. Procul dubio hisce salutationibus terræ suæ respuunt aliorum gentium vanitates, & mutabilitates morum animorumque, quos experti sunt, detestantur: In quo certè sua simplicitate longè feliciores & bea-

tiores exuperant reliquos omnes.

Sed priusquam heic subnectantur documenta aliquot veritatis Regum nonnullorum supradictorum, pauca quædam, de serie & enumeratione eorundem Regum, & errore quodam Crantzii heic notanda erunt. Qui paulo penitius historias introspiciunt, & secundum temporis & actionum humanarum conditionisque rationem quælibet momenta rerum disponere satagunt; certè confitebuntur passim, quod ita obscurè multa, imò confusè etiam quàm plurima consignata sint, nec pauca negligenter aut invidiosè omissa, ut nec regnorum, nec regum, nec rerumpubl. certa historia & cōtinuatio alicundè pertexi queat. Sic etiam in hac brevi recensione Regum & status Norvegiæ id mihi accidit, quum computationem disponerem secundum ea documenta, quæ mihi ad manus iam erant. Etenim nec numerus Regum, nec temporis spacia concurrebant. Tum etiam pauci sunt inter historicos, qui omnia ita sedulo observant. Sunt n. qui 42 reges Norvagiæ numerant, alii vix 38: velut etiam Elias Reusnerus in *Isagoga sua historica pag. 556. & seqq.* quidem 38, Reges ordine dispo-

nit,

ait; nihilominus plurimos submiſcet Duces, unde fit, ut non in omni diſpoſitione cũ ſupra enumeratis heic concordare queant. Similiter defectus quoque in aliis deprehendo toties; Exempli cauſa: Ionas ab Elvervelt conſcripſit catalogum familiarum Holſatiæ, in qua expreſsè reperitur bis *pag. mihi* 289. *&* 326. *quod Ann. Chr.* 1203. *Id. Novemb.* Abelus Rex Danorum, Sclavorum, & Dux Iutlæ, dederit privilegium Hamburgenſibus de navalibus (ut dicunt) paſſis &c. quũm tamen tunc nunquam adhuc fuerit Abel ille, qui fratrem Ericum 6. Reg. *Anno* 1252. tandem interfecit, ut ei in regno hoc ſuccederet. Conſarcinet quis ea iam inter ſe longè diſtantia tempora. Niſi ſubſit ſphalma aliquot ſcripturæ, vix locus correctionis erit. Et tamen adduntur utrobique teſtes certi qui tunc vixerunt; ceu verba habent: Teſtis inter reliquos Epiſcopos & Comites Holſatiæ fuit Marquardus de Rantzow & D. Dethlevus à Bockwolden, eques auratus. &c. ſuum cuique relinquendum eſt in talibus judicium. Me tamen in hac ſupputatione certiorem fecerunt documẽta ſubſequentia: ac niſi eorum ope

nisus fuissem, ipse Albert. Crantz. me aliquoties hæsitantem suis reddidisset intricationibus. Sic *E.g. lib.* 5. *Norveg. cap.* 14. sub Haquino 5. Iuniore Rege Norvagiæ notat, quod tunc Waldemarus 2. Rex Dan. crebris victoriis regnum illustraret contra Saxones pugnans, quum illi tum primum litora maris Baltici occuparent, & quod tunc fundatæ sint urbes Sundensis, Rostock & Wismaria atque florescere cœperit Lubecca. Quum, tamē ex aliis historicis liquidissimè hoc constet quod *anno Christ.* 1162. à Woldemaro I. Reg. Dan. Henrico Leone Duc. Sax. & Alberto Vrso ingens bellū adversus Vandalos sit adeo motum, ut Dux Vandalorum Nicolotus ipse suas urbes in tāto discrimine, Megaloburgiū amplissimū, Suerinum & alias, præter Warlam devastarit; unde ita tota Vandalia deserta & depopulatione exuta fuit, ut aliæ gentes ex Hollandia, Flandria, Frisiâ & Saxonia excitæ fuerint, â quibus iterum hæ regiones excultæ, & urbes instauratæ ac conditæ, excepto Megaloburgo, sint. Velut & Chron. Stetin. expressè testatur, quod in iisdem propè temporibus Saxones ex Magdebugensi & Brunsvicensi urbibus

bibus atque ditionibus in Pomeraniam cōfluxerint. Sic &, Rostochium *anno* 1160, muris à Bribislao circumdatum esse & *An.* 1168. à Friderico Barbarossa Imp. privilegia accepisse, patet; &c. quod etiam de vigore Lubeccensium affirmandum manet; ut ita magnum discrimen interponatur temporum; quum etiam ante *ann. Christ.* 1200. fœdus Hanseaticum floruerit. Sed talibus ambiguitatibus quum historiæ ab ipsis auctoribus intricentur, fit inde, quod tot dubia sæpius politicis in actionibus rerum & actis hominum moveantur, quę vix longis possint evolvi disputationibus. Verum paucis nunc Extractus quidam privilegiorum Hanseaticis civitatibus concessi subnectendi sunt, ex quibus reliqua de diuturnitate & præstantia huius famosissimæ societatis Hansæ colligi aut coniici facilè poterunt.

CAP. XV.

Fœderis Hanseatici quædam documenta in forma Extractorum heic depromuntur.

LOngè quidem adhuc vetustiora, documenta in hoc negotio me vidisse *circa ann. Chr.* 1194. *data*, memini; sed quum iam ad manus non sint, præsertim quum mutatio multa dissipatit; sufficiant sequentia; ex quibus id satis quoq; dilucidè apparet, quod aliis innitantur, quæ præcesserint: Veluti etiam tota Magni 5, quem Crantzius Olaum 3. facit, id satis expresè loquitur, quod propria & Haquinorum privilegia mercatoribus his temerè expugnare contra propriam fidem & commodum regni studuerit. Sequentia autem ita se habent:

Extractum ex Regis Magni, qui & Olaus III dicebatur Privilegio sub dato Tunsbergh, Anno 1278.

M*Agnus, Dei gratia Rex Norvegiæ, universis Christi fidelibus, &c. Dignum*

gnum duximus quasdam immunitates mercatoribus lingua Teuthonica hospitibus & advenis, regnum nostrum cum Mercimoniis frequentantibus, ad Dei honorem & eorum utilitatem ex nostra munificentia elargiri. Inprimis igitur ex speciali gratia indulsimus de consilio discretorum Regni nostri, quod prædicti Mercatores & hospites advenæ, qui non conducunt hospitia ad annum vel dimidium, ad excubias nō teneri debeant, &c.

Extractum ex Regis Erici & Haquini VI. Privilegio sub dato Tunsbergh. Anno 1294.

IN nomine Domini Amen. Nos Ericus Dei gratia Rex Norivegiæ & Haquinus eodem gratia Dux Norvegiæ, Notum facimus universis, &c. Volentes insuper dictarum civitatum incolas universos, qui regnum nostrum mercandi caussa tanquam hospites duxerunt frequentandum, amplioribus Privilegijs munire de gratia speciali, ut cognoscant, se ad nostra beneplacita eò fortius obligatos.

Ex eodem.

Item de qualibet nave annonam deferente ad civitates vel villas forenses regni venienti

venienti dabitur unum melius talentum, annonæ in eodem existente porteoloneo, quod procurator noster eligendum duxerit, excepto flore tritici, quod Flur in Norico nuncupatur.

Extractum ex Regum Magni VI. *&* *Haquini* VII. *Privilegio.* *Anno* 1319.

MAgnus Dei gratia Rex Svetiæ, & Haquinus filius eius eadem gratia Norvegiæ, &c. Noverint igitur universi præsentes homines & futuri, quod Nos de fidelium & consiliariorum nostrorum beneplacito & consensu honorabilibus viris consulibus & universis civibus ac mercatoribus civitatum Romani Imperij, videlicet Lubeck, Hamborch, Stadis, Bremis, VVumer, Rostock, Stralsund, Gripesvvoldt, Demin, Anclam, Stettin, & Colberch, nec non universis & singulis civitatibus & Mercatoribus Hansæ Teuthonicorum & eorum nuntiis per quoscunque Regnorum & Dominiorum nostrorum terminos in Svetia, Norivegia aut alias quovıscunque proficisci, ad quascunque provincias cum rebus & mercimoniis suis eundi pariter & redeundi quorsumcunque & quotiens ipsis placuerit, tam per aquas quam per terras, &

in

in regnis ac Dominijs nostris undique moram faciendi seu manendi quando & quandiu voluerint, & mercaturas suas inibi exercendi, sub nostro heredum & successorum nostrorum securo conductu liberam & plenam concedimus facultatem: Et quod per nullum advocatorum officialium de regnis vel in regnis seu Dominijs nostris, impediri, occupari seu molestari debeant quovis modo. Sed dato antiquo & consueto theolonio ad nihilum ultra angarientur, quomodolibet vel graventur. Promittimus insuper per praesentes, quod si dicti cives vel eorum aliqui vel mercatores seu eorum nuntij: (quod Deus avertat:) infra Regnorum & Dominiorum nostrorum terminos bona aliqua amiserint in spolio, &c.

Ex eodem.

Eosdem etiam cives, Mercatores & eorum nuncios seu eorum quemlibet intra regnorum & Dominiorum nostrorum terminos ab omni consuetudine seu iure emendi terram sepultura &c.

Ex eodem.

Statuimus ius & edictum perpetuò duraturum & volumus per omnem modum firmiter observari in omnibus finibus Regnorum dominiorumq; nostrorum seu terrarum, ut si quemquam ex dictis civibus mercatoribus seu nunciis Hansa prae-

prænotatæ intra Regnorum & Dominiorum nostrorum limites, vel etiam extra, ubicunque naufragium pati contigerit. &c.

Ex eodem.

Volumus etiam & ordinamus, quod cum aliquis ipsorum Burgensium mercatorum aut nunciorum ipsorum Hansæ prænotatæ in nundinis decesserit. & c

Ex eodem.

Volumus insuper, ut si quisquam civium, mercatorum aut nunciorum prædictarum civitatum in Regnis vel Dominijs nostris deliquerit &c.

Ex eodem.

Præterea concedimus ipsis per præsentes, quod cum ipsi vel aliquis eorum ad civitates vel villas forenses regni nostri Norvegen pervenerint, dabitur de qualibet Navi unum melius Talentum, annonâ in eadem existente pro theoloneo, excepto Flore tritici, quod Flore in Norico appellatur, & sic ipsi Mercatores memoratæ Hansæ ab omni Theoloneo ampliori intrando & exeundo regnum prædictum erunt quiti penitus & soluti, insuper omne novum theoloneum, quod temporibus maiorum nostrorum, & postea Illustriss. Haquini Regis Norvvegiæ nostri proavi chariss.mi felicis memoriæ ipsis civitatibus, eorundem incolis & Mercatoribus

torilus Hansa prædicta impositum fuerat, abdicamus & deponimus per præsentes, volentes ut ipsi & mercatores prænotata Hansa apud Antiquum Theoloneum permaneant, quod temporibus Incliti Erici Regis Norvvegiæ solvere & dare solebant.

Extractum ex Regis Haquini Privilegio sub dato Kallingburg. Anno 1376.

VNiversis & singulis, &c. Haquinus Dei gratia Norivegiæ & Sivetiæ Rex salutem. &c. Sic quod deinceps in perpetuum omnium & singularium civitatum Prænominatarum, & in iure earum & confœderatione comprehensarum Mercatores, Cives, Burgenses incolæ & familiares, poterunt civitates, villas, portus & limites regni nostri Norvvegiæ, causa mercandi vel negotiandi tam per aquas, quam per terras liberè ac securè visitare. ibique bonis mercibus, & rebus suis pacificè frui, essendo pro nobis ac hæredibus & successoribus.

Ex eodem.

Debent etiam prædictarum civitatum Mercatores & incolæ in Regno nostro Norvvegen ac ipsius civitatibus, portubus, limitibus uti, & gaudere omnibus

bus & singulis suis libertatibus, iustitiis, Privilegiis & antiquis consuetudinibus, quibus ibi unquā liberius & incolæ omnium & singularum civitatum prænominatarum sentiant gratias nostras apud se magis favorabiles, & efficaces, & ut eos ampliorii beneficij præsidio gratiosè prosequamur cum effectu, ipsis omnibus & singulis Consulibus, civibus & mercatoribus nominatarum civitatum maritimarum, ac cæteris omnibus Hansæ Theutonicæ Romano Imperio subiectis omnes iustitias, libertates gratias, Privilegia & antiquas consuetudines ac literas ipsis vel ipsarum aliquibus communiter vel divisim ab Inclyto Principe Domino ac Patre nostro charissimo piæ memoriæ Rege Magno ac ab aliis Progenitoribus & Prædecessoribus nostris Regibus Norvvegiæ qualiter cunque datas & indultas auctoritate præsentium innovamus, approbamus, ratificamus & confirmamus.

Ex eodem

Promittimus igitur bona fide in his scriptis dictis Consulibus, civibus, Mercatoribus, incolis & nuncijs prænominatarum civitatum & earum cuiuslibet pro nobis, hæredibus, successoribus ac Regno & terris nostris, perpetuam pacē & amicabilem compositionem cum omnibus & singulis articulis supradictis firmiter

&

& inviolabiliter perpetuo observare. &c.

Extractum ex Regis Magni VII. *Privilegio. sub dato VVardberg. An.* 1339.

IN nomine Domini Amen. Nos Magnus, Dei gratia Regnorum Norvegiæ & Sivetiæ, atq; terrarum Scaniæ & Halladiæ Rex, recognoscimus, & tenore præsentium firmiter protestamur, quod propter gratuita servitia, quæ nobis civitates N. B. maritimæ Orientales exhibere studuerint, videl. Lubeck, Hamborch, VVismar, Rostock, Stralsand, & Grypsvvaldt, ipsis civitatibus iam dictis & earum incolis, nec non universis mercatoribus de Hansæ Theutonicorum speciali gratia & munificentia damus & concedimus per præsentes, quod cum ipsi aut eorum aliquis ad civitates vel villas forenses regni nostri Norvegiæ pervenerint, dabitur de qualibet nave unum melius talentum annonæ in ea existens, pro theoloneo, excepto flore tritici, quod flur in Norico nuncupatur: Et sic ipsi ac mercatores memoratæ Hansæ ab omni ampliori theoloneo, intrando & exeundo regnum prædictum, erunt quiti penitus, & soluti. Preterea omne novum theoloneum abdicamus. &c.

Extractum ex Regis Christiani I. . quem Dani Christiernum dicunt , Privilegio sub dato Segëbergk. Anno 1469.

Ex Saxonicæ Idiomate linguæ translatum.

ET *quando Regnum nostrum Norvegiæ, frumentu, granis, farinã; hordeo tosto, panno & cerevisia à Germanico mercatore (secundum delineationem aliquot privilegiorum à nobis & nostris maioribus Regibus pluribus Norvegiæ liberaliter concessorum) repletum & constanter in vigore conservatum fuerit, velut mercatores illi nobis in antecedentibus temporibus in his ingentia præstiterunt officia, & pro regni nostri corona curam benevolam, propter frumentorum talium cotidianam largitionem, in se susceperunt, & realiter demonstrarunt; quod Nos & omnes posteri nostri pro iure Emporij & stapulæ Bergensis, & mercatoris Germanici, omne damnum avertere & reformatione bona, quantum in nobis est, præcavere, & omnia in ipsorum commodum convertere velimus ac teneamur. Ideoque unumquemque rogamus & adhortamur &c.*

Extra-

Extractum ex Regis Christierni, ut Dani loquuntur & Norvegi, sive Christiani I. Privilegio, sub dato Elvitzborch. Anno 1455.

Ex Germanica Saxonici idiomatis lingua translatum.

NOs Christiernus Dei gratia, Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum & Gothorum Rex, Comes de Oldenborch & Delmenhorst, confitemur & contestamur publicè in & cum his litteris, quod nos & nostra regna in Consulibus & Senatoribus, civibus, mercatoribus, ministris, & incolis civitatum, quarum nomina sunt, videlicet Lubek, Rostock, Stralsundium, & VVismar, & omnes reliquæ quæ iam in eorum Hansa Theutonica comprehenduntur, deprehendimus, & nos nostraque regna eandem in posterum in iis speramus & concepimus nobis fidelitatem. &c.

Ex eodem.

Prædictis civitatibus & earum Consul. Senatoribus, civibus, ministris, & incolis concedimus plenam possessionem cum securitate, & confirmamus omnia & singula illis privilegia & libertates, quæ cuique singulariter, aut cum universis à p. m. nostris parentibus & maioribus, Re-

gibus Norvegia feudi iure dari & concedi illis unquam potuerunt &c.

Extractum ex Regis Christierni II. *Privilegio, sub dato Kopenhagen Anno* 1513.

Ex Germanicâ Saxonici Idiomatis linguâ translatum.

NOtum & manifestum sit, &c. quod Mercator omnis Bergæ in Norvegia habitans, ibi in omnibus rebus benevolè foveri, protegi, & à nemine ullâ iniquitate affici debeat, quùm omni gratia & favore promotos, & nullis contributionibus præter iuris cognitionem ullum oneratum velimus, &c.

Ex eodem.

Atque hæc obligatio, debet mercatori una cum aliis eius concessionibus & Privilegiis, quæ omnia simul cum singulis in hoc nominantur, confirmata haberi, ut nihil ipsi in præiudicium vergat, &c.

Extra-

Extractum ex Regis Friderici I. Privilegio sub dato Kopenhagen Anno Ch. 1524.

Ex Saxonico Idiomate Germanicæ linguæ translatum.

NOs *Fridericus Dei gratia &c. Notum facimus &c. quod honesti, prudentes & nostri dilecti Seniores & tota communio mercatorum Lubeccensium & aliarum civitatum Theutonicæ Hansa, qui in regno nostro Norvegiæ ac in civitate ibidem nostra Bergensi præsenter negotiantur, atque intrando & exeundo commercia advehunt & avehunt, à Nobis confirmationem omnium Privilegiorum suorum instanter petierint, & sollicitarint: ad quod propter prudentissimorum Lubeccensium & reliquarum civitatum multiplicia Nobis & Regnis Daniæ atque Norvegiæ lubentissimè præstita officia ex singulari prorsus favore illis obligati tenemur. &c.*

Extractum ex Regis Friderici II. Decreto, quod Anno Chr. 1549. 16 Maij, Mai. Reg. Kopenhagij per Dominum Adrianum de Barbey Cancellarium Germanicum Legato Hanseaticarum civitatum reddidit.

Extranei quoque Mercatores, qui Hansæ minus adsociati, aut huic affines vel inclusi sunt, apud cives nostros hospitia colant, nec per hybernum tempus ibi in Berga se sustentent; sed non ulterius, quàm à die unâ crucis usque ad alteram in Berga negotiantes tolerari debent: nec ullus mercator ad pontem habitans, tales extraneos mercatores domo excipiat, aut secum foveat in alimento porrigendo. Ille verò qui membrum Hanseaticum refert, & ex numero eorum est, quamvis non expressam Societatem ad pontem cum reliquis colat, prorsus omni hospitio excipiatur, nec impediatur ipsi mansio hyberna. &c.

Extractum ex Transactione Odensciana Fyoniæ.

[illegible] m multi extranei Mercato- [illegible] civitatum Hanseaticarum & earum

earum privilegiorum nullatenus sunt participes aut consortes, tentant & non verentur in communionis mercatorum & civium Bergensium nostrorum damnum ibi hybernare, inde illud in posterum prohibebitur, ut cassatio talis fiat, nec amplius extraneus Mercator, qui in Societatem Hanseaticam & Computum ad Pontem nonsit receptus, hybernum ibi transigat tempus. Atque ut eò magis hoc procuretur, omnis extraneus hospitium suum apud Pontanos habeat, nec alius quis Germanicus Mercator quempiam, qui non socius aut membrum sit Hanseaticum, apud pontem foveat aut recipiat. &c.

Extractum ex decreto Regis Christiani IV, quod Anno Chr. 1615. 6 April. per Cancellarium Germanicum suum Doct. N. Metzlerum Legatis Hanseaticis exhibitum & insinuatum fuit.

Ex Misnico Idiomate Germanicæ linguæ translatum.

R*Egiæ Maiestati Daniæ, Norvegiæ, &c. Clementissimo nostro Domino, Honorabilium & inclutarum civitatum*

Hanseaticarum Bremens. Hamburgens. Stralsundens. VVismar. Dantisca, Stetinens. Daventriensis, &c. Legatorum submissa declaratio, quemadmodum videlicet illis à Dominis Senatoribus & Proceribus, in Instructionibus suis singulariter per se, remotis illis, qui quidem plenâ potentiam illis tradidissent, nec tamen in loco essent, cum prædicta Regia Maiestate tractandi rationes, & tentandi, qua ratione & quibus modis negotiatio Bergensis, nec non heic in Regno Daniæ in posterum & futurum procurari & promoveri posset, facultas & mandatum impositum esset, cum subiecta debita diligentia relatum & explicatum est. &c.

Extractum ex Decreto Fridericoburgensi Christiani IV Reg. Dan. quod Lubeccensibus Legatis Anno 1621. Ibidem exhibitum fuit.

Denique quod ad accisam cerevisiæ & vini attinet, etiamsi M. Reg. potestatem & caussam haberent eam à mercatoris Teutonici potu exigendi, velut in Vandalicis & Hanseaticis civitatibus, à tempore transactionis Odensebanæ, in præiudicium incolarum huius loci, varia onera nova cerevisiæ & aliis rebus imposita

sita sunt, velut etiam iste punctus de cerevisiæ accisa, in dicto iam Recessu plenori transactioni reservatus est: attamen R. M. benigniter concedunt, ut Germanicus mercator, ab hoc onere, quoad cerevisiam & vinum, quod inter sese ad pontem venale habent sibi tales, & etiam avehunt in vasorum copia & sub navali pondere, soluto dimidio thalero pro unoquoque vase aut mensura Oma, donec res tota transigatur, liber sit: Verum intereà, omninò à venditione particularis mensuræ extra pontem civitatem versus, abstineant, ne M. R. damnum aliquod in accisa ea patiatur aut sentiat. &c.

Ex his & similibus documentis, varia & multa colligi possunt. Quæ nimirum verè civitates Vandalicæ, quæque primitus in Societatem Hanseaticam coïerint; quæ occasio & ansa fuerit: quo tempore tale fœdus inceperit; Item nomen Hansæ unde sit, quum tam variè & mirè se heic torqueant rerum politicarum & historiarum scriptores; Item quam variam & miram passum sit hoc fœdus invidiam, fortunam; unde inviti sæpius socii Hansæ in bellum protracti fuerint: quantam molem pro conser-

vatione tantæ societatis sustinuerint; qua autoritate & virtute nec minori prudentia iniustitiam non rarò summam & vim à se propulerint, atque quàm fortes sui juris acquisiti extiterint propugnatores. Velut etiam inde patet, quo loco talia jura sint habenda; & an respectum quendā ad feudi recognitionē sibi sumere aut vindicare possint? Quis nam nisus & conatus fuerit Regum, Ducum & aliorum potentiorum in dissolvendo hoc incluto fœdere: Quot vicibus id conaminis repetitum sit: Quàm variæ extent negociaciones; & in quibus consistant proprie commerciis: Quā accurata sit disciplina eorum: Quantis beneficiis vicinos affecerint: Quæ civitatum benè merita per mercatores suos: quanta onera subierint in purgatione & liberatione maris à piratis & spoliatoribus. &c. Hæc & eiusmodi ubertim ex talibus documentis possunt colligi, si modo sanis ea introspiciantur, & examinentur oculis, modò invidia & affectus importunus, qui nunquam quid recti suadet, in judicio ritè exerendo, absit, & saltem id pensitetur, quod negotii dignitas, & rerum explorata veritas expetit. Sed ut omnia eò planius &

plenius

plenius constent veritatis censoribus; tempus nunc erit; ut historiam Lubeccensium Hamburgensiumque cum reliquis civitatibus Hanseaticis in residuo adhuc pertexamus; & sic postea numerum reliquarum absolvamus.

CAP. XVI.

Continuatio historica utriusque civitatis Lubeccensis & Hamburgensis, & quur civitatibus Vandalicis in foedere Hanseatico accenseantur, tum de earum dignitate & diligentia in commerciorum defensione.

PRiusquam ad reliquas civitates Vandalicas veniatur, absolvendum est, quod ad fœderis Hanseatici accretionem sive extensionem facit, & eius paroxysmos præsertim in Lubeccensium Hamburgensium mirabili fortuna & casibus variis, toties perpessos, *ut ex cap.* 12. iam satis patet, quæ hanc continuationem exigunt. Waldemari II. autem Regis Dan. qui *anno Chr.* 1203. post obitum Canuti VI. fratris ad regni fastigia

ſtigia evectus eſt, quænam fuerint expeditiones & molitiones multiplices, atque ut Hamburgum Lubecamque non ſolum ſubiugarit cum tota Holſatia, adeò ut diſtributiones heic fecerit provinciarum iſtarum inter filios; etiam ultra Albim fines regni ſui extendere conatus fuerit, ſuperius ſatis indicatum eſt. At benè heic notandum venit, quod non ſine iuſta Dei vindicta factum cernitur, eius ibi avaram nimium ambitionem, vix ægrè exſaturatam, terminū inveniſſe, quam Comites Suerinenſes *Anno Chr.* 1223. utrumque Waldemarum patrē & filium in inſula Lydoe ex lectis ſuis captivos noctu extraherēt, & eoſdem ultra Albim ad Goezæ fluvii arcem Dannenbergum, 6 milliaribus à Boyzemburgo, quod ille Rex *Anno* 1208. fœdè deſtruxerat, ponte ibidem ultra Albim ſtructo, diſtantem, deducerent, ubi per integrum triennium in cuſtodia ſunt adſervati, donec 60. millibus marcarum in pondere Lubeccenſi à Danis, cum præſtita cautione de non ulterius lædendo, ſolverentur. Nunquam ille Rex antehac ita quietus fuerat, terras & regiones circa mare orientale undique infeſtando & occupando: ſicut & Miſtwi-

Mistw. inum Ducem Poloniæ *Anno Chr.* 1210. tempore Lesci 6. cognomento Albi sibi subiectum fecit. Atque ut etiam eò magis oneri & terrori esset utriq; civitati, Hamburgensi ac Lubeccensi, *anno* 1216. circa Hamburgk duo castra construxit, quùm Anno priori se Ottoni 4. Imperatori dedidisset; at tandem recepit ille civitatem: *Anno* autem 1217. imposuit hoc Comiti Alberto, ut ille in suppressionem commodiorem Lubeccensium castrum ad Travæ ostium ædificaret, quod inde Travemunda dictum fuit. Hanc violentiam & servitutis speciem aliquo usque patienter perferre coacti sunt: attamen lucrum commercii Danici & Norvegici illis interim semper fuit solatii loco adeò, ut etiam tempore capturæ, in eius manserint devotione, quamvis tota Nortalbingia Rex esset exutus. Comites enim & nobiles vindices fuerant libertatis patriæ, & invitarant Ducem Albertum, ut suas occuparet ditiones, & simul urbem Lubecam, quæ quasi Helena erat amata Regi, tueretur. Sed ignorabant nobiles, ait *Crantz. in Dan. lib. 7. cap.* 19, iam sibi cives consuluisse de sua libertate apud Fridericum 2. Imperat. obten-

obtenta conſcriptione tacita militum, & liberatione ſui, quùm obſervato tempore, arcem urbis, deturbatis cuſtodibus, reciperent, & confracta in alios, uſus converterent. Rex autem, his ad plenum compertis, quod inter ſe conſpirarent nobiles cum urbe Lubecca, paravit arma ad recuperandam Nortalbingiam, inde convocatis vicinis principibus, urbs Lubecca *anno* 1227, & Albertus Scleswicenſis Dux regem prope Bornhovedam in fugam coniecêre. Inde Waldemarus cum Comite Holſatiæ Adolpho extrema contra Lubeccenſes tentavit, ut ſupra dictum eſt, ſed fruſtrà. Namque Lubeccenſes claſſe ex Revalia domum reverſa aucti, nuncio admonuere Wandalos Borwini filios, ut regem à terra, illi à mari adoriretur. Nihil erat opus multis ſtimulis in eam gentem, quæ ſua ſponte ex odio antiquo Danis infenſi erant. Rex igitur tandem utrinque expugnatus fortiter, defatigata claſſe, ſua redire coactus eſt in regnum. Ita Lubeccenſes, deiectis præſidiis, Travæ portum ſuum in antiquum modum reformavere; at Rex poſt annos 4. huius noviſſimi belli deceſſit *anno*. 1242.

Interea verò filii defuncti Regis Ericus. 7. & Abelus interna bella alebant, & mutuò se tollere conabantur, velut quoque iunior Abelus fratrem captum in lacu Siya ad oppidum Slesvicense crudelissimè securi necari iussit, & cadaver Saxo alligatum submergier, quod tamen supernatare postea cum cervice adhuc corpori per cutem adhærente inventum, & in oppidi sepulchrum translatum est. *Anno* 1251. Hoc tamen supplicium ipse Abelus, quùm in Frisia infeliciter pugnaret biennio post, ex rustica plebe in se quoque transtulit. Licet autem tum Lubeccensibus cum sociis suis in Dania pax vigeret; tamen tunc cum Magno 5. quem alii Olaum 3. faciunt, ipsis continuum fuit bellum, donec Rex ille à civitatibus Hanseaticis in tantas angustias esset redactus, ut Ericum Sueciæ regem ad compositionem advocaret, veluti *supra cap.* 15. explicatum est. Similiter etiam sine successu hoc fuit, quod Christophorus I. Rex Dan. ultimus Waldemari II. filius tentavit, quã à Iohanne & Gebhardo Comitibus Holsatiæ ipse cum Regina captus, in Hamburgumque perductus, & inde ex mœrore *Anno* 1259
mortuus

mortuus sit. Quamvis etiam Iohannes ex amico se in hostem convertisset Lubecensibus, ob iustitiæ causam, quùm ipse in platea nobilem quendam gladio perfodisset; tamen & hoc prudenter avertere potuerunt Lubeccenses, & devorare tot damna cum iniuriis donec ille agmina militum dispersisset: ubi sat oportunè quidem totam pervastando Wagriam & Kiloniam oppidum, ulti sunt iniurias suas, & deprædationibus multis peractis pacem impetrarunt, *circa annum Chr.* 1258. Quum verò civitates Hanseaticæ ex tot casibus perdidicissent, sine fideli consociatione se non subsistere & impetus tot perferre posse, *Anno* 1270 firmius inter se composuere fædus, ac priorem formam maiori conformarunt robore, cuius antiqua forma adhuc in archivis habetur. *Eremb. de fœd. cap.* 2. *n.* 44. id etiam innuit.

Erici autem duo, Reges Daniæ, videlicet 8. & Nonus, quorum primus successor fuit patris Christophori admodum adolescens, & suorum conspiratione confossus *Anno* 1286, alter verò, qui Sueciæ Regis Burgerii sororem duxit coniugem, ambo fuerunt pacifici erga civitates Hanseaticas;

cas, ut etiam Lubeccenses regem decennio elegerint hunc defensorem, per singulos annos ipsi mille marcas dependentes, ut eò tutius fruerentur commercio per mare utrumque. E contrà verò cum Ducibus Megapolensibus Lubecæ urbi grave intercessit dissidium, quùm propter prædones turbarentur negotiationes civitatum; unde etiam commoti Lubeccenses anteà Darsoviam diruere coacti fuerunt, quùm ita continuis vicibus mercatores ibi spoliis afficerentur. Ne vero discordia in apertum erumperet bellum, Ericus 9. Rex in Iutiam ad se convocavit dissidentes, & rem amicè cópofuit. Rostochienses se quoque ei subiecerunt *Anno* 1314, quum cernerent, quod ita benè cuperet civitatibus. Circa ea tempora quoque bello interno laborabat Comes Gebhardus Holsatiæ, & quum aliquot nobiles se in civitatem Lubecam recepissent, ægrè hoc tulit Comes, & Lubeccensibus acriter exprobravit: Quamvis se verò excusarent, quod non in ignominiam eius foverent in vicinia natos, sed ut potius maiora ab ipso Comite & civitate præcaverent tanto beneficio damna, nobilibus in desperationem

adactis. Sed quum nullam Comes admitteret excusationem, Castellum ad ostium Travæ erexit, ut commeatum mercium illis præcluderet. Inde in hostilitatem utraque pars concessit, ac Rex Ericus, tanquam Dominus tutelaris, ad implorationem Lubeccensium, iis Ducē Sclesvicensem Waldemarum suo nomine præfectum belli ordinavit. Ac quamvis Henricus Comes Megapolitanus succursum præstaret Gerhardo, castraque locaret sua in sylva Schartoviana; tamen utriusque vires dissiparunt Lubecenses, funditus eversis castris, ab utraque parte Travæ positis. Tandem secunda vice Rex Ericus litem hanc æqua censura consopivit; qui paulo post mortuus est senectute tranquilla *Anno Chr.* 1321.

Erat tum temporis in Wagria Comes Iohannes, qui beneficus meritò dicebatur, quùm res adeò in terris putaretur rara: is procuravit, quod uterinus frater eius Christophorus II. successorem ageret in regno Daniæ fratris, Erici 9. quamvis moriens rex hoc vetuisset. Inde Christophorus gratitudinem demonstrando, non tantum Insulam Femeram antehac Vandalis ereptam, restituit, sed etiam

iam ius Emporii, quod huc usque Lubeccensium proprium fuerat, transtulit Kiloniam, unde magnus divitiarum confluxus cives ibi intumescere fecit. Lubecenses iterum prudentiam heic demonstrarunt suam, dum circumspexêre, quod Comes Iohannes liberalitate esset insigniter præditus; Ideoque occasionem aucupando induxêre Comitem, ut illis Travemundam æquo precio 4000 Marcarum Lubeccensium venderet, id prætexendo, ne amplius tam gravis esset materia litis. Comes, ad liberalitatem exercendam pronus, statim turrim Travemundanam & capturam Salmonum aut Elocum iisdem adiecit. Atque ita Lubeccenses oppidulum Travemundam & portum eius cum omnibus juribus & privilegiis in plenam & hæreditariam sibi acquisiverunt possessionem. Contractus iste adimpletus est in pago Süsselio *circa Annum Christ.* 1321. *Ioh. Petr. in Chron. Holst. p.* 2. *pag.* 223. Inde quùm sibi cum sociis civitatibus vicinorum conflassent invidiam præsertim Principum Megapolitanorum, Christoph. Rex adiutor illis fuit adversus Lubeccenses & omnes Hanseaticas civitates: in quo bello magnæ utrinque

calamitates illatæ sunt ideo, ut ipsi bellatores inter sese diffidere inciperent: tandem rex accepta pecunia Dominium in Rostochiēses in Duces Megapolitanos transtulit, & omni renunciavit juri accepta pecunia. *Crantz. in Dan. lib. 7. cap. 29.* Christophorus autem Rex iniquitatis plenus, quûm crudelitatem in suos, proceres regni necando *Anno* 1332 exercuisset, subditis & agnatis in omnibus actionibus exosus, convasato omni thesauro in fugam se recepit primitus Rostochium, deinde quum Dani Comitem Holsatiæ 12 annorum puerum in Regem elegissent, Lubeccam se contulit, ubi amicos ita sollicitavit, ut per eorum interpositionem certis pactis agnatis suis Comitibus sit reconciliatus, quibus adjectum est, ut 80 mille Marcarum pro damno Rex solveret suis, atque tunc tenerentur agnati ad restitutionem dignitatis, cedereque interea Woldemarus III. electus: Velut & indemnitatis caussa sylva Danorum in Iutlandia Comitibus oppignorata fuit. Vnde contra voluntatem Danorum Comites illum in regnum suum reduxerunt usque ad Werdinburgum; ubi statim novo se implicuit

cuit Comitum Gerhardi & Iohannis uterini bello, in quo captus & transactione facta mortuus est *An.* 1333. & reliquit filium Ottonem, qui bellum, cum Comite Gerhardo Holsatiæ frustrà redintegravit, quùm ipse captus Segebergi adservaretur. Vnde commotus est Imperat. Ludovicus Bavarus, ut Comitem Gerhardum Hennebergensem cum aliis ad civitatem Lubeccensem mitteret, quibus Imperat. imponebat, quùm tanta esset eorum amicitia & auctoritas apud Comites Holsatiæ, ut ex interpositione civitatis Otto posset liberari; quod quidem tandem obtentum est; verum Otto minus stetit promissis. Interea tamen quum Regno Daniæ cessisset Woldemarus III Dux Slesvicensis, Lubeccæ peracta transactione per Ludovicum Marchionem, adiutor fuit Woldemarus III. ut Christophori Regis defuncti alter filius cognominis eius Waldemarus IV., qui tunc in exilio à suis pulsus undique in metu hærebat, regno restitueretur. Verum uti Rex inquietus erat, ceu etiam non sine caussa Reprobus dictus fuit cognomento aliquo, ita in omnibus, suis & exteris, nec non agnatis & civitatibus Han-

featicis ingratus fuit. In quod vitium insatiabilis avaritia, ac infamis perfidia eum detruserunt, unde ita irritabilis dicitur in omni re, ut etiam facile fidem reliquerit, quod infra patebit.

Accidit interea, quod multiformes exspoliationes, quibus mercatores passim & præsertim in Nortalbingia afficiebantur, diffidium inter Comites ac Duces Holsatiæ & civitates Lubeccens. ac Hamburg. concitarent. Etenim quùm justitia quasi sepulta jaceret apud Duces, nec audiri possent civitates; tandem à Iohanne Comite Wagriæ obtinuerunt, ut concederet illis 200 equitum præsidiarios, qui ex Segeberga tutelam præstarent mercatoribus per illas terras. Hoc verò quùm adeò morderet reliquos Comites, nec impetrare possent à Com. Iohanne, ut civitatum milites ex Segeberga dimitteret; illi noctu congestis copiis, eos obruerunt. Vim & iniuriam hanc enormem statim detulerunt civitates ad Ludovicum Imperatorem, defensionem petentes; qui confestim præfectum militiæ suum Fridericum *de Locken* cum aliquot cohortibus equitum misit, cuius auxilio civitates

damnum

damnum omne recompensarunt expoliando vicinas terras. E contrà vero Comites Holsatię opem Regis Sueciæ Magni implorarunt, qui Lubecensium quidem cives & bona arresto detinuit; verùm quùm civitates Hanseaticæ repressaliis non tantum mutuis bona & incolas Suecicorum urgerent, sed etiam Fridericum *à Losken* cum magno numero navium in Gothiam & Sconiam mitterent, ut ibi invasionem perficeret, secumque is spolia ampla cum multis captivis abduceret, Comites interpositionem Imperatoris quæsiverunt, qui per filium Ludovicum & Equit. Henricum *Bock* omnia composu t. *Ioh. in Chron. Holſ. par. 2. p. 239. & Chron. March. Andr. Angel. lib. 2 pag. 153.* refert hæc ad *Annum Christ.* 1348.

Vbi Rex Waldemarus IV. Prussiam, Lithuanos, Pomeranos, Megapolitanos, Holsatiam, Gotlandiam ferro & igne partim satis pervastaverat, odium quoque grave contra urbes maritimas Wandalicas & Socias fœderis Hanseatici concepit. Quod quùm pertinacius foveret, quàm contra alios, quos sibi confecerat hostes, coactæ sunt civitates classem adornare validam. Vbi in primo prælio filius

regis ex lapidis ictu concidit. At mox ubi terrestri prædæ incumberent civitatenses, classe negligentius habitâ, potitus est rex sex optimis navium. Inde varii fuerunt conflictus in mari & terra. In portu Wismariensi communis erat navium confluxus, propter opportunitatem & commoditatem loci: Illuc mittebatur pars navium regis cum præfecto. At cives, quibus clandestinitas innotuerat, armati ita exceperant Danos, ut victi non tantum cederent, sed etiam Præfectus navium caparetur, qui tamen singulari astutia ex manibus civium elapsus est. Furor regis quum non ab omnibus in regno approbaretur, nec fortuna corresponderet intentioni, suspectam habere cœpit suorum fidem, quasi cum Hanseaticis conspirarent, & sub eo prætextu cum magno thesauro se per Germaniam contulit in Gallias, & ad Papā pervenit, cui tunc in Avione curia erat. Inde autem quum reversus esset, nec audiret suos; sed libertatem commerciis undique abscinderet, Hanseatici conventum publicum negotio huic communi Coloniæ indixerunt, ut eò rectius ibi altera fœderis Hanseatici pars comparere, & stratagema propositum

ſitum eò inſenſibilius perfici poſſet. Iraque in Colonia ad Rhenum concluſum eſt, ut ex oppido Campenſi, ad Iſelam ſito, enavigarent in regna Daniç, quaſi non maritimarum (quæ vocantur Wandalicæ) civitatum cauſſa eſſet, ſed omnium mercatorum. Multa per Daniæ Inſulas edita eſt vaſtitas, multa incendia, infinita præda: rex ipſe ceſſit regno, ubicunque peregrinatus. Civitatum imò mercatorum agmina armata, arcem Coppenhagen obſidione cingentes, oppugnavêre vehementer, & expugnaverunt, multa indè præda convecta. Quum ergo copias ubique victrices circumtuliſſent, multas arces oppugnando & expugnando, proceres terræ regem non habentes, perpetuæ regni ruinæ proſpicientes, inito tractatu, terram Scaniæ ſedecim annis civitatibus conſignarunt cum ſuis proventibus, in recuperationem & compenſationem damnorum, quç per aliquot annos civitatibus ex regno provenerant. Quibus annis decurſis, civitates ſuam implentes fidem, terram ipſam cum omni iure reddiderunt regno. Eodem tempore invaluit controverſia ipſa de nuptiis Elizabeth quç Soror fuit Henrici &

Nicolai Comitum Holſatiæ: quæ primum Aquino Norvagiæ Regi, indè etiam Magno Sueciæ Regi deſponſata fuit, utrobique reiecta. &c. Waldemarus autem Rex pertæſus longevæ peregrinationis, in regnum redire contendit, comprobatis conditionibus pactis inter Proceres & Vandalicas civitates. Ibique non diu manens, infirmitate correptus, cum ægritudinem augeret adverſitas, in pace Chriſti quievit, *poſt mille trecentos ſeptuaginta quinque*: Poſt mortem Patris *per annos quadraginta duos* regno variè jactatus. *Crantz. lib. 7. Dan. c. 39.*

Ita magna vis fuit civitatum Hanſeaticarum, quoties virtute & viribus unitis providè concurrere voluerunt. Nec certè quid ſine conſilio certo unquam ſuſceperunt, quod ſeduli & adſidui ipſorum conventus demonſtrant. Namque dum illis res fuit cum hoc impetuoſo & arrogantiſſimo Woldemaro, ne res eſſet nimium ſenſibilis, variis in locis ſua celebrarunt conſilia. Sic, quod *Chr. Stetinenſe lib.* 1. indicat *Anno* 1365, quum Stetinenſes hoc fœdere eſſent recepti, habuerunt conventum Hanſeaticum Roſtochii. *Anno* 1368. iterum Roſtochii ſua comportarunt conſi-

consilia. *Anno* 1370, comitia Stralsundii celebrarunt. *Anno* 1371. Lubeccæ. Tanta autem civitatum Hanseaticarũ potentia admirationi quoque fuit Imperatori Carolo IV. Et quamvis ipse obsidione Vlmam civitatem Imper. urgeret, tamen, quùm cerneret quod civitates Suevicæ confœderatæ imitarentur exemplum contra comitem Wirtebergensem, se Lubeccam tum recepit eodem anno, quo Waldemar. IV. Dan. mortuus erat, ubi splendidissimè exceptus fuit. At importuno prorsus tempore Hamburgenses caussæ suæ contra Duces & Comites Holsatiæ nimium fervidi consulere studebant, ut infra explicatur. *Anno* 1381 conventus Hanseaticus Lubeccæ fuit, ubi inter alia actum est de receptione Brunsvicensium, qui propter tumultus internos per octennium ex fœdere exclusi fuerant. *Crantz. lib. 9. cap. 7. Vandal.* Nec fuit Lubecca sine interna concussione. Etenim *An.* 1385 aliquot cives cum nobilibus & proceribus Holsatiæ conspiraverant, qui nocte S. Lamberti senatum enecassent, & civitatem Holsatis tradidissent, nisi quis ex numero nobilium anteriori die consulis Iohannis Passevalii

lii filio modum proditionis omnem revelasset. Vnde senatus tum plures militum ordinavit excubias, & omnes cives armatos in carceres abduci curavit, quos deprehenderant: qui quum auctores indicassent, supplicio debito affici jussit. Postquam autem ab obitu filii Olai, qui *Anno* 1387. decesserat, & per 12. *annos* Rectrix Daniæ & Norvegiæ exstiterat Margarita Haquini 8. vidua, indixit omnibus proceribus & statibus regnorum comitia Neoburgi, ubi simul inter alios cõparuerunt Dux Schleswici Gerardus, cum patruo Nicolao & Adolpho fratruele: Atque tunc hæreditariè Comitibus Holsatiæ Ducatus Schleswicensis adsignatus est, ita tamen ut iuxta regni iura feudum à corona Daniæ recognoscerent, & in controversiis mutuis se binis Danicis ac Holsaticis arbitris submitterent totidem, imò & quintum adsociarent, si res non posset componi, qui decideret caussam. Mox suborta est controversia Margaritæ huic cum Alberto Sueciæ rege, quem cum filio evicit, & sic etiam tertium regnum suis adiecit, beneficio & transactione civitatum Hanseaticarum, ut mox patebit, modo calliditatem & ingrati-

titudi-

titudinem Reginæ prius explicaverimus. Inde tanta altitudine mentis accrevit, ut non desineret invidere civitatibus Hanseaticis & fortunam & potentiam: omnia tamen simulatione contegebat; donec tandem quoq; pœnitere inciperet eam, quod Ducatus Scleswicensis successionem hæreditariè in Comites Holsatiæ transtulisset. Ideo varias cum Proceribus confingebat causas & modos, quibus non tantum transacta subverteret, sed etiam Hanseaticas civitates impugnaret, & ex felicitate sua deturbaret. Fortè gliscebat inter Duces Holsatiæ atque subditos controversia, quæ in rebellionis nervum erūpere incipiebat: tum Regina putans vigilandum esse: concilium publicum suis indixit, ubi propositio ea fuit, quomodo Holsatia cum Ducatu Scleswicensi non tantum plenè subiugari, sed etiam civitates Hanseaticæ tàm terra quam mari supprimi & dissipari in fœdere hoc potentissimè possent. Conclusum fuit, rem periculosam non rectius quàm ex insidiis tentandā esse. Tum perquâm asturè blanditiis & munerum variorum corruptelis id obtinuit, ut crearetur Curatrix & tutri-

tutrix minorennium Ducum. exponebat quoque argentum, ædificabar non necessaria, mutuo dabat pecuniam, oppignorari sibi arces curabat &c. sed res nimis lentè procedebat, ideo adoptabat in filium DucemPomeraniæ Ericum *Anno Chr.* 1411, ut socium haberet laborum, per quē exequi posset propositum. Multæ lites Intentabantur quidem per Regem Henrico Duci Schlesvvicensi, at mulier Regina longè astutior, se ad viduam Ducissam confert, sub specie quasi detestaretur Regis institutum & rigorem, obfert se mediatricem rei: interim quoque petit ut Gottorpium arx Ducatus Principalis quietioris vitæ causa concederetur. Ducissa in metum conjecta concedit, quum sanctam fidem integritatis Regina promisisset. Sed vix arcem ingressa Regina osculatur parietes, & claves sibi dari postulat, unde intentionem prodebat. Sed fortè accidit, quum in mensa accumbenti eques Scharpenbergius referret ex errore, quod in turri armatos vidisset milites, illa continuo in conscientia convicta exurgit cum multis deprecationibus & lamentis in Ducissam directis, ac aufugit, suspicans quasi co-

hortes

hortes militum in arce latitarent. Querelas falsas dedit ad Regem Ericum, & ipsa discessit in Sueciam, ut interim rex ad arma perveniret,&illa posset mediatricem agere; si fortè res non benè succederet, ut postea factum est. Etenim quùm bello expugnare studeret Duces Schlesvvicenses, illi in auxilium advocarunt Duces Brunsvicenses & Schavvenburgicos Comites, qui totam ita devestarunt Iutiam, ut Regina se interponeret induciis certis. Et sic coacta fuit abstinere ab iis insidiis, quas intentaverat Vandalicis quoque civitatibus fœderis Hanseatici, præsertim quùm illæ internis motibus se gravissimè mutuò in muris suis (ubi subditi tam Lubecenses quàm Hamburg. Rostochiens. & Wismarienses magistratus suos rebellione mira premebant) confligerent. Sed ut ea historia quoque rectè percipiatur ordine, recurrendum est nonnihil ad Historiam Alberti Regis Sueciæ, quam heic referemus *ex Chron. Stetin. Paul. Frideb. lib. I. p. 67. ubi ait: An.* 1398.

Lubecæ iterum fuit Hanseaticus conventus, quò missus fuit Consul Stetin. Busso à *Dollen.* Atque tunc inter alia simul deliberatum est, quomodo

modo piratæ, quibus in mari Orientali omnes mercatores hucusque prædæ fuerant, tandem penitus extirpari possent. Ideoque classis bellica approbata fuit, ad quam unaquæque civitas Hanseatica suæ cogebatur conferre p rtis quotam: res autem ita se habet. Quum *Anno* 1395. Rex Sueciæ Albertus, Dux Megapolitanus, ex instinctu & suggestione Consiliariorum suorum, quos secum in Sueciam deduxerat, Suecis novas & anteà inauditas contributiones imponeret, non tantum subditi rebellionem concitarunt; sed etiam Margaritam, Reginam Daniæ & Norvegiæ, stimularunt, ut tertiam subiret coronam. Vnde ex suppositis caussis bellum inter Regem & Reginam conflatum est, in quo tamen Rex cum filio ita victus est, ut uterque in carcerem 7 annorum inciderent, velut suprà ex parte dictum est. Civitates autem Hanseaticæ variis modis se interposuerunt, donec tandem per earum transactionem ex custodia liberati sunt. Præsertim autem 7 civitates, velut Lubecca, Stralsunda, Griphiswalda, Torunia, Elbinga, Dantiscum & Revela molem omnem negotii ita in sese receperunt, & cum Regina

Regina transegerunt, ut illa Regem Albertum & filium eius in liberas quidem tradiderit manus; sed sponsio talis è contra ab Hanseaticis illis civitatibus Reginæ præstita est, quod nisi Rex intra triennium promissam pecuniæ summam non solveret, aut alia ratione satisfaceret Reginæ, illum restituere custodiæ vellent.

Conditionē hanc non tantum Rex Albertus acceptavit, sed etiam 7 Civitatibus in majorem certitudinis adsecurationem cum ratificatione filii arcem & urbem Stockholmiam oppignoravit, & fide ea tradidit; Velut etiam Hanseaticæ illæ civitates urbem illam cum arce occuparunt, & cives sibi juramento homagiali obligarunt, præfectumque præposuerunt iis, cui omnes defensionis provisiones destinarunt. Sed ante triennii expirationem obiit filius Alberti, & rex omninò abdicavit regno; unde Hanseaticæ civitates, ut liberarentur ex sponsione, Reginæ coronę potissimam tradidêre partem. Quùm verò nondum in Suecia certum adhuc esset Caput, piratæ Gotlandiam occuparunt, ut inde omnes expoliarent mercatores mari. Id Hanseaticas civitates ad arma excivit, unde *Anno*

1398 in festo Paschatos coëgerunt consilium, præsertim quum cernerent, quod Regina & Principis vicini adeo in fœderis Hanseatici ruinam intenti essent, & piratis quasi fomenta suppeditarent: ubi conclusum est, quod universum mare Balticum à talibus piratis liberare, & penitus expurgare vellent. Vnde distributa est in omnes quota; velut Stralsundensibus & Stetinensibus impositum fuit, ut binas naves cum 200 militibus mitterent, atque his adjungerẽt necessaria reliqua. Navibus omnibus destinatus est dies ascensionis Christi, ad Insulam Bornholmianam confluendũ, quod factum. Inde expurgatio incepta est, & quotquot interceperunt piratas, statim Wisboviam miserunt, ubi supplicio debito è medio sublati sunt. *Anno* 1407 itidem Lubecæ Conventus Hanseaticus celebratus est; velut & *An.* 1410 Hamburgi, quum Lubeccæ tumultus vigeret. Verum sub illis temporibus Lubeccensis civitas tam gravem perpessa est commotionem, ut Magistratus quoque è loco moveretur, quum nollent exactionibus novis gravari cives. Ad quorum exemplum quoque exciti sunt Wismarienses, &

Rosto-

Rostochienses, qui idem perfecerunt: nec audiri potuerunt vicini Principes. Præ reliquis autem Lubeccenses planè adeò in furorem abierant, ut vix crebris excursionibus possent exsaturari. Exspoliabant omnes, quos antehac inimicos deprehenderant, velut etiam Molnam simul à Duce Saxoniæ recuperabant sibi. Sic nec modestiores fuerunt Hamburgenses, qui eodem tumultu Senatui 60 viros surrogarunt, qui publicis consiliis perpetuò adessent. Consulares viri Lubeccensium, exules apud Romanum Imper. questi sunt, & Heydelbergæ quidem jus ab Imperatore Ruperto obtinebant; sed tamen non admittebantur in civitatē; unde quùm *Anno* 1411. Sigismundus Caroli IV filius ad fastigia Imperii esset evectus, & is Constantiæ indixisset Concilium, exulantes ibi institerunt, ut Ruperti sententia pro illis lata executioni mandaretur. Factum est, *ait Alb. Crantz. in VVand. lib.* 10. *c.* 20. ut de integro reassumeretur omnis caussa, sub novo Commissario. Sperabant enim novi Præsidis aures novis allegationibus, vel auri sonitu onerare. Nihilominus sententia fuit priori compar: sed ne executio ulte-

rius protraheretur, expromissa sunt 25 aureorum millia ab adversariis; quod in suum converterunt commodum Lubeccensium Oratores, & cum Camera Imperatoris ita trāsegēre, quod ipsi essent summam ad certum tempus enumeraturi; at si non restitueret Imper. quod bannum tunc Imperiale sublatum censeri deberet. Obtinuerunt omnia, & cives Lubeccenses non ritè informati, quum Nuncii Imper alis quoque ori offa esset injecta, ne rugiret, ut ait *Crantz. VVand. lib.* 10. *cap.* 20, solverunt lubentissimè summam. Vt verò talis improbitas iterum arte eluderetur, exules adiēre Regem Ericum Daniæ, qui statim ad petitionem eorum executionem contra Lubeccenses suscepit, & 400 piscantes cives Lubeccensium in Scania arresto detinuit cum merce omni. Quum res igitur denuò ad Imperat. deferretur, misit ille Legatos suos, quorum auctoritate quidem 18 decollati sunt tumultuantes: verùm à Rege Daniæ nil impetrare potuerūt propterea in relaxatione civium, quum ingentem à civitate peteret summam pecuniæ, & varia essent imperii negocia in contentione trium Paparum, qui de electio-

ne

ne in Concilio contendebant. Donec tandem *Anno* 1416. per alios Imperat. Commissarios, transactione cum civibus facta, exules, quorũ 8 erant, quùm reliqui omnes intra hoc octennium morte obiissent, revocarent; ubi simul nova Reipubl. forma introducta & confirmata fuit ita, ut ex novo concilio illis 4 adjicerentur, deinde adhuc sex ex priori statu, & 4 ex numero mercatorum, ac demum duo ex ordine patriciorum. Igitur rebus in hunc modum compositis, Legati Imperatoris magnificè munerati alacres discesserunt. Wismarienses secuti hoc exemplum, ut eorum noxa apud Principes aboleretur, 10 millia marcarum pœnitentiæ loco solverunt, & restituerunt ejectos. Lubecccensis vero Senatus jam repositus rempublicam administrabat: nec dum tamen privatarum, quisque rerum suarum Possessionem tenebat. Nam per annos octo multæ sunt in urbe factæ possessionum translationes: nec poterant in sua causa sibi jus dicere. Placuit communi Senatus & civium voluntate, ut compromitterent in vicinarum urbium ad hoc specialiter missos oratores. Venerant de Hamburgo, Rostockio, Sundis,

Lunæburgo, Wismaria, Gripeswaldo, ad hoc missi consulares. Sedent in Consularibus Subselliis missi civitatum oratores: stat una ex parte Senatus Lubeccensis, ab altera cives ipsi. Modestè impetunt, justitiam de suo poscentes: nec minus cives pro sua parte respondent, aut se coëmisse expensa in publicos usus pecunia, aut aliunde justo titulo pervenisse in suã possessionem, quod vendicabatur. Tãta erat rerum intricatio, tanta perplexitas, ut universa quindena in eius rei discussione consumeretur. Diligenter auditis impetitionibus, pensatisque responsionibus, & quæ quisque in auxilium sui juris adducebat: convenit inter arbitros, ut rem qualitercunque componerent, constitutis pœnis in eos gravissimis, de voluntate partium, qui rebus conventis aliquando niterentur contraire: omnibusque jam, prout res passa est, compositis, in sua redierunt.

Octavus decimus erat annus in hoc seculo, cum in urbe Lubecca (quod sæpè ante & post) Solennis erat conventus oratorum, ab urbibus de communione Hansæ Teutonicæ de Westphalia, deque Traiectensi diœcesi, de Saxonia deque maritimis Wandaliæ,

de Prussia deque Livonia, super rebus Mercaturarum, in diversis quæ tum quatuor floruere emporiis, in Flandria, Anglia, Norwagia & Russia. Hi cum convenissent viri prudentes, primum missis è suo numero quibusdam in Daniam, pertentarunt res tam magno bello tumultuantes, componere: quod civitates Wandalicæ se iam rebus implicuissent pro Ducibus Slesvicensibus. Sed nihil tum magnum ex ea legatione provenit. Quod autem ad negotiationes & mercaturas pertinet, multa constituerunt Salutaria, de navibus, deque navigantibus & navigationibus, de communicandis privilegiis aut denegandis, deque aliis rebus, quæ intercurrunt negotiis mercatorum. Eaque diligenter sunt redacta in Scripturam: Cuique in suam civitatem datum exemplum constitutionum. Recessus ipsi vocant: Quamvis iustius statuta ac placita dicerentur: Quia illis, velut legibus, utuntur ad omnia negotia & causas disceptantium in iudicio coram Senioribus, qui concilio publico asciscuntur in locis memoratis, ubi est solennis mercium & rerum convectatio (Stapulam ipsi vocant, Emporium dixere

Latini) quibus in locis communiti sunt Mercatores principum privilegiis quæ communia sunt ei generi hominum de communione Hansæ. Sed hæc clarius ex ipsis confœderatæ Hansæ constitutionibus postea patebunt. Quùm verò Rex Ericus Daniæ, exulantibus, & nunc restitutis Lubeccensibus, regio favore semper addictus fuisset, curàrunt Lubeccani, quod etiam reliquæ civitates & maximè Vandalicæ, videlicet Hamburgum, Lunæburgum, Wismaria, Rostochium, Stralsunda, &c. ut cum Danis fœdus inierint, præsertim quum etiam commercii ratio potissimum subesset. Fundamentum fœderis fuit hoc, quod si necessitas exigeret, ut tunc socius socio 1000 numero militum adsisteret. Nihilominus onus omne in disiiciendis piratis redundavit in civitates Hanseaticas. Ericus Rex semper tum erat intentus, quod ex Regina Margareta addicerat, in recuperanda Nortalbingia, & quùm Duces Holsatiæ iuvenes admodum stipendiarios milites suopte lucro aut damno in mare mitterent, magis Hansæ socii à Ducibus Abalienati sunt. Inde Lubeccenses, quum piratæ infestum mare tenerent, suos quoque emi-

emisère gregarios, qui incolumem navigationem præstarent mercatoribus, velut etiam in Portu sacro (*Hilligenhaven*) plurimos cepêre, qui gladium ibi sunt ultorem perpessi. Sic & Lubeccenses cum Hamburg. per terram se coniugere coacti sunt; atque quum ex arce Bargedorpio multa latrocinia perpetrarentur, oppidum illud diripuêre. Similiter manus militarium virorum prædæ & spoliis apud Molnam ferventer admodùm incumbebat, ut mercaturis nullus prope currus esset tutus. Coniunxère iterum se Lubeccenses cum Hamburgensibus; at quum latrones se ad Ericum Ducem Saxoniæ Lawenburg reciperent, urbici coëgerunt Ducem, ut in manus prædones traderet, qui vitam, præstita securitate de non vindicando, redemerunt ære non exiguo. Rex iterum adornabat ingentem classem, ut occuparet Insulam Alsen, sed quùm frustrà id tentaret, ac ne inanes essent sumptus, aliquot Hamburgensium naves prædæ loco Danis fuerunt. Hoc dum vindicare cupiunt Hamburgenses, adorti sunt à parte occidentali Iutiam, & una aliquot naves Danicas secum abstulerunt. Quamvis autem Ham-

burgenses addicti essent Ducibus Holsatiæ; tamen Lubeccenses adhuc fovebant partes Regis. Is igitur, quùm vi nil obtinere posset, alia rem astutia aggressus est, & publicis scriptis iniustos detentatores appellavit Duces Holsat., in quo ipsi adstipulabantur Lubeccenses & reliquæ civitates: sicut & Lunæburgenses interdicebant publicè civibus suis, ne amplius quid commercii exercerent cum Holsatis. Ita etiam Lubeccenses in favorem regis convocabant Holsatos in templum Oetynense, ubi Consul Lub. Iohan. Pleskovius in præsentia omnium peroravit, Regi Daniæ omnem Nortalbingianam ditionem adiudicando. Commonuit igitur eos, ut coram iudicio Imperatoris comparerent cum rege, & addidit nomine civitatum Hanseaticarum admodum fulminantes minas hisce verbis: Atque nos etiam nomine civitatum Hanseat., quum rex nil aliud, nisi quod iura decernunt, expetat, si iudicio Duces vestri se sistere nolint, aut ablata non restituant, nos certè Consules, & Magistratus civitatum regi in hoc iuris postulato auxilium præstabimus. Etenim bellum hoc diuturnum maris

terræ-

terræque amplius perferre nolumus. Cui Schacko Ranzovius responsum dedit pro re nata, & demonstravit, quod iustissimi essent terræ illius possessores Duces. Rex peragebat admodum callidè hoc negotium apud omnes Imperii Rom. proceres & ipsum tractare Imperatorem Sigism., ut inde præiudicialem auferret sententiam: contra quam à Pontif. Romano Duces adversam inhibitoriam obtinebant.

Verum quùm Lubeccenses & reliquæ civitates Hansæ actiones Regis Erici X. penitius introspicerent, examinando singula, quorsum astutis tenderet consiliis, ut non tantum Duces supplantaret, sed etiam civitatibus ruinam inde nectere ex hac Ducum & civitatum seperatione inciperet, diutius se continere non potuerunt. Præsertim quùm Rex non solum insigniter corrupisset monetam in detrimentum mercatorum, sed etiam militares eius copiæ per mare & terram sine discrimine prædarentur, & mercaturam in regno variis constringeret modis. Inde conventus Hanseaticus Rostochii habitus est, *Anno* 1426. ubi Legatio quædam ad Regem decreta fuit, ut ad pacem va-

riis rationibus cum Ducibus Holsatiæ ineundam persuaderetur. At rex omninò noluit monita admittere, recurrendo ad sententiam Imperatoris Sigismundi. Ideoque confestim ad partes Ducum Holsatiæ se convertêre socii Hansæ, facta confœderatione & iuncti cæteris Wandaliæ ad Orientem urbibus Lubeccenses, ad exemplum Hamburgensium, qui idem antea fecerant, apertis litteris denunciavêre Regi bellum, unde urbis Sclesvicensis & arcis obsidio soluta est. Orientale ergo mare Lubeccenses cum vicinis tutati sunt. Hamburgenses cum cæteris altera parte, occidentale latus Iutiæ divastarunt, inventisque navibus, quas pridem Dani ademerant Holsatis, ipsisque Hamburg. quum neque vela nec anchoras, neque reliqua armamenta haberent, iniecto igne concremarunt, & opima cum præda domum reversi sunt. In Baltico autem mari (à peninsula Bathia sic dicta) Lubeccenses cum orientalium urbium viribus grassabantur mirè in hostem. Iam rex Hollandorum naves paratas in portubus regno armare constituerat, & civitatum classi opponere. Prævenientes urbici, anchoris, velis & funalibus

nalibus eas privavêre; quumque rex ita inermis esset redditus, pacis curavit mentionem quidem fieri, sed vix loco constituto, retraxit fidem. Consilium enim regis fuerat, urbium communitatē longis & infructuosis gravare impensis, ut exorto murmure plebs in magistratum consurgeret: pace interim foris constituta, diu intus tumultuarentur; quod astutum consilium postea nihilominus perfecit.

Anno Christ: 1427. statim in verno tempore cum Duce Gerhardo civitates maritimæ rediêre ad expeditionem, in Daniam passim irruendo: per insulas digrassati, ingentem prædam navibus stiparunt, capta simul est Flensburga propter commoditatem loci. Vbi Henricus dux ad omnia impiger & nimis curiosus, quum ex scala desuper hostium castra introspicere cuperet, per sepis rimam cuspide percussus concidit. Ingens inde mœror omnes invasit adeò, ut nemo non se in lacrumas propter virtutes heroicas tanti Principis effuderit. Hamburgensium negligentiæ mors huius imputata est, unde Consul Hamburg. Iohan Kletzen pœnam luit. *Ioh. Petr. Chr. Holsl. part. 3. pag.* 330

330. Eadem æstate grandem socii Hansæ classem confecerunt, ut mare securum navigantibus præstarent. Etenim venturas sciebant onerarias naves de occiduis partibus, magnas multorum opes subvecturas. Verum qui classi præerant, obliti mandatorum avidiores pugnæ erant, unde à Danis victi, & aliquot Hamburg. naves captæ sunt. Quum autem reliqui vix aufugissent, venêre expectatæ naves Baianæ, & victoriam quoque alteram Danis adiecerunt 30. navibus. Nihilominus duravit bellum & continuata est institutio omnium. Hoc mordebat Regem acriter, quod non possent defatigari civitates Hansæ. Ideoque aliud consilium astutius secum coquere cæpit, ut interna dissensione Respublicas dilaceraret. Videbat novam apparati vim. Namque *Anno* 1428 primo verè quævis civitas suas adornavit naves, ut numero ad portum Wismariensem, solito more, confluerent 260 naves, & copia militum erat 12000, cui Gerardus Dux 800 Vitalianos suos adducebat; Constitutum erat, quod Hafniam ipsam expugnare ante omnia vellent, velut & tentarût; sed pugna ibi fuit inanis, unde

in

in Iutlandiam impressionem fecerunt, & non absque spoliis rediêre. Interim rex executus est propositum, & litteras misit ad communitates urbium passim, accusando proceres, quod adversus antiqua fœdera, pacta, & permissiones in regno plurimas (quæ magno essent urbibus incremento) iniquissimo à magistratibus urbium bello premeretur. Misit simul in manus plebis concordiam nuper initam; & minas addidit, nisi desisterent à bello, & potius adimplerent fœdera, quod cives urbium esset ex regno in cōmerciis exclusurus, & aliarum nationum mercatores invitaturus; è contra si pactis starent, omnibus favorem singularem exhibere vellet. Hisce litteris obtinuit, quod voluit, quùm non eodem adspicerentur ubique vultu, ceu id vulgi fert iudicium variabile. Sundenses jam pridem in partem Regis à civitatibus defecerant, quùm coctores cerevisiæ sibi inconcessa licere vellent. Rostochienses tumultuantur; 60 viros constituentes nova confingunt statuta, & fugientibus maioribus eligunt novos Senatores. Wismarienses simili insania unum atq; alterum ex Consulibus gladio in fo-

ro publicè percutiunt; quos & sequebantur Hamburgenses. Verum licet tumultus esset in urbibus, tamen animosiores à bello externo defensionis gratia noluerũt desistere. Quare cum classe, superius dicta, perrexerunt: & mirum perfecissent urbium præfecti stratagema, nisi Rex cautionem adhibuisset avertendo malum, unde variæ & diuturnæ secutæ sunt conflictationes. *An. verò* 1429. Regina Philippa Coniux Erici 10. non minus cupida belli, 75 mittebat naves cum 1400 militibus, qui cives à Senatu (qui regi favebat) dissidentes & civitatem obruerent. Verum Sundenses obviam suis ibant navibus, & victoriam abstulerunt, periculo diu perpesso; Intereà Vitaliani adsociarant se aliquot civitatibus, & Regi Norvegiæ intercepere suos ex Dania proventus, unde opulentam Rostochienses & Wismarienses nacti sunt prædam, qui eam cum Vitalianis diviserant. Forte eodem tempore Stetinensis senatus collectam imponebat civibus, ut Ducibus suis mutuum darent, quod commovit ita plebem, ut à magistratu calculum rerum omnium sibi fieri postularent. Inde deturbati quidem nonnulli sunt

funt ex Senatu; sed Principes statim eos restituêre & reos criminis supplicio affecerunt.

Vrbes verò Hanseaticæ, examinata suorum defatigatione, cæpêre sæpius *Anno* 1429, mentionem pacis facere, ut cotidianum quæstum mercatoribus suis resuscitarent ex vicinis regnis. Quum hoc perlatum esset ad regem, per amicos illis locum Nycopingam nominavit; ubi de pace differentiisque variis diu agitati sunt sermones, & rixæ mutuæ. Delatio varia fuit regis, ut separaret civitates, quod ex parte obtinuit, donec tandem approbatum fuit, quod tribus capitibus pax posset comprehendi. 1. ut damna compensarentur, aut ab arbitris æquarentur. 2. ut civitates pro defectione à fœdere satisfactionem præstarent regi. 3. ut fœdera prima illibata manerent in perpetuum. Sed quum Legati Hanseatici ea referenda putarent; Rostochienses nutui regis se accommodarunt à fide fœderis Hanseatici deviando; quod etiam fecere per consulem Stralsundenses: sic studium proprii commodi unioni huic vim magnam intulit *Anno* 1430. At Hamburgenses Ducibus suis à principio huius tractatus

audicti manserunt. Nihilominus Lubecca Lunæburgum & Wismaria perrexerunt pertentare regem sæpius; ac iam apparebant vestigia compositionis, nisi vir paci inimicus Ericus *Krummedieck* Salutaria magnis promissis victoriæ instantis consilia dissipasset. Posthæc irruebant Dani in Insulam Alsen, & plura alia tentabant sed frustraneo adsultu; tamen Flensburgum miris modis flagellebatur *Anno* 1431. Interea verò, quùm diem ex die belligerantes protraherent, mercatorum res semper in mari erant periculo expositæ, nec in regnis negotiatio ulla florebat, quæ res alienigenis mercatoribus & maximè Hollandis ingressum huius maris & portuum peperit. At Dani cum suis copiis, observavêre in mari mercatorum de Livonia transitum, deque Prussia, vel in eas provincias navigantium. *Anno*. 1432, quatuor eximiæ naves mercibus preciosis onustæ ex Riga tendebant Lubeccam, quarum tres cum mercatoribus à Danis intercipiuntur cum opimo spolio. Lubeccenses argutè rem pensitantes, naves Revaliam petere solitas grandiores perarmant, impositis satellitibus, qui hostibus pares viderentur

ventur; subordinant simul alias cursu celeres mercatoribus; cæteras ad pugnam solis implent armatis. Ericus videt classem adnavigare, & quũ se imparem cerneret, cedit. Eius vero præfectus Broderus constituit quod postremas velit invadere, in quibus latitabant armati; soli erant in transtris nautæ. Vbi verò invaduntur à Danis, exiliunt armati, & ultra 250 capiunt hostes, ac eos cum navibus Lubeccam retrò ducunt. Tota obviam civitas effunditur, hostes cernere cupiens vindictæ caussa. Hinc *Anno* 1433. tentata est iterum concordia, missis in Daniam Vandalicis urbibus 4, Lubecca, Hamb. Lunæb. Wismaria in arcē Schwineburg. Aderant prȩlati, proceres regni magno numero. Nemo æquis oculis adspexit Teutonicos, quod opera civitatum Hanseatic. Danis subtracta esset Flensburg cum monte suo. Rex ipse videri se non est passus: per mediatores res agebatur: verbis reddita sunt verba. Ne tamen nihil actum videretur, alius tractatui huic deputatus est dies in Werdinburgk. Proinde *Anno* 1434 circa tempus præstitutum Lubeccæ conventus agebatur publicus, solennis, ubi & mercatores Hansæ

Teutonicæ & Legati aderant: Deliberatio erat communis de multis præiudiciis mercatorum, deque variis disruptionibus immunitatum & privilegiorum, quæ Principes ac Reges olim ante aliquot secula, ut ad sese invitarent mercatores, concesserant. Consultabant de diuturno in Dania bello &c. in eo tum cætu quoque aderant Magdeburgenses, tanquam excommunicati propter interfectum ab ipsis Burchardum Archiepiscopum: Horum igitur ob præsentiam toto mense facta est intermissio divinorum, quum essent exclusi ab Ecclesia. Placuit tum communi consilio, legationem solennem facere in Prussiam, ut interpelletur Magister ordinis Teutonicorum sublimis, ad habendam intelligentiam cum urbibus memoratis, censereturq; protector earũ ad iustitiam: quod in diversis locis mercatores eorum premerentur ab jure & iustitia sua. Missi sunt Coloniensis, Lubecensis, Hamburgensis proconsules solenni comitatu: Exceptiq; magnificè audiuntur. Placidè illis ad omnia respondetur. Non recusavit magister tantæ communionis iustam defensionem excipere, gavisus honore delato: fœdera ineunt

ad certam formulam, quæ literis invicem datis roborarentur. Placuitque ut idem sublimis magister, principibus, in quorum finibus sint emporia, super iis quæ iustis querelis mercatores deferebant, scriberet mitteretque uti opus esset oratores. Idque mox per literas tentatum: quum decernerentur ad reges Angliæ Daniæque, ducem Burgundiæ, aliaque in loca opportuna urbibus & communitatibus. Hisque constitutis ex sententia, domum ingressi sunt oratores. Interea alii ex eodem cœtu oratores missi sunt ex constituto in Daniam in arcem Werdingborg, Lubecçe, Hamburgi, Lunæburgi, & Wismariæ proconsules, secum honoris gratia ducentes duos Pontifices, Verdensem & Raceburgensem. Rex autem iam advocaverat ex amicis Principibus Bavariæ, Pomeraniæ, Stetinensem; Abonensem, Ripensemque Pontifices. Quumque diu multumque invicem contulissent sermonem, nihil venit in medium, in quo utrisque partibus complaceret. In eum tum modum discessum est, ut concepta regię dignitatis maioribus quisque suis referret, certificaturi deinde regem, quod in his complaceret, id-

que per literas. Redeuntes ergo Lubeccam, ex Dania ac Prussia oratores referebant cætui, quid cuique in sua legatione contigisset, quidvè sit peractum. Placuit ex hoc numero deputare, qui anno proximo in singulis emporiis civitatũ essent futuri oratores, quidve per singula foret constituendũ: In Anglia, Flandria, Norwagia & Nouguardia, quid agendũ iis, qui mitterentur. Quibus jã pro tempore resolutis, in suam quisq, abierunt terrã. Quũ verò circa ea tẽpora Sueci Danorum insolentius dominantium rigorẽ diutius perferre nequirent, ac se novis exactionibus eorum emungendos semper exponere nollent, loco moverunt avaros præfectos. Rex in Sueciam perveniens ubi intentaret arma, in tantam incidit calamitatem, ut eum se vix subducere potuerit: ita totum in eum & Danos concitatum erat regnum. Atque iam Compositionis dies, quem Rex Ducibus Holsatiæ & Hanseaticis civitatibus destinarat, appropinquabat, in quo Wahrenburgi cõparuerunt cũ magno tumulo, Duces, proceres Regni, & Status, ac Legati Hansæ. Tractatum est diu absque fructu & fine, adeò ut civitatum legati discessum eum pro-

testatione damni, quodque ignominiam ulterius perferre nollent, adornarent. Danorum proceres jamdudum bellorum pertæsi, regem monebant instanter rogando, ut tandem pax fieret. Permisit verò rex, ut omissis ambagibus, arbitratu suo proceres rem componerent. ubi investitura Ducibus concessa est: deinde complacuit, ut vectigalia vetera à mercatoribus in regno pendenda manerent, nec regnicolæ in urbibus ullis novitatibus gravarentur. Concordiam verò hâc maximè subministrabat tumultus Seciæ, quũ Dani & rex in timore viverẽt, ne forte civitates Hanseaticæ cum Suecis facere inciperent. Transactio hæc facta & approbata est *Anno* 1435. quum bellum hoc propè *per* 30 *an*. durasset. Ast rex ita posteà internis motibus & suorũ præsertim Danorum persecutionibus delassatus, quum spes nulla esset recuperandi quietem, propter multiformia odia, thesauris in naves comportatis, cedere regno putavit tutius consilium. Ideoque *Anno* 1439, in Pomeraniam suam se recepit. Dani verò inde ita infensi fuerunt regi, ut vix nomen eius amplius sustinere possent: velut historici illorum in

gratiam procerum iniuriosè satis illum depinxêre.

Mirum certè est, qualem ipsi describant. Sed num regem laboriosissimum ritè ita, an potius se in his secundum affectus suos, delineent, id ex Lindenbr. suo percipiant, cuius verba hæc sunt de Rege loquẽtis: Qui cum erga omnes esset perfidus & iniquus; tandem ab utroque regno deturbatus, elegit Gotlandiam insulam, tanquam exilii tutissimũ præsidium: unde piraticâ inSuecos perpetuam exercuit: Danis interim parcẽs à quibus etiam recedens, & inPomeraniam rediens, tradidit totam Gotlandiam possidendam & asservandam. Adversus hunc Ericum feruntur multa scripta accusationum capita, quibus palàm est, illum fuisse è regno iustissimè profligatum: ac inter cæteras gravissimas querelas, 27 proditiones capitales & infames. Quumque diu regnasset, multis adulteriis opertus, voluptatibus deditus, rapina, perfidia, violentia, tyrannide, ac proditione sceleratissima, conspiratione solemni omnium procerum regni, publicam libertatem optimo iure adservantium, consternatus, sibi malè conscius in Gotlandiam fugit, com-

compilatis regni thesauris, ac comitatus unica concubina, præ cæteris charissima, cui nomen Cæcilia, quæ non minimam præstitit expulsionis caussam, quum esset illi multorum malorum inventrix & consultrix. &c. Hactenus ille Regum Daniæ recensor. An hæc vera effigies Regis talis fuerit, censeat bonus quivis. Vltra 24. *annos* sanè satis laborum pertulerat. Ac quis negare ausit, quod se non ad nutum procerum accommodarit? Vnica certè historia Civitatum Hanseaticarum satis id testari queat. Quid enim ipsi negotii fuit cum confœderatis Hansæ, nisi Danorum caussa id perficere coactus fuisset? An non ultra 20 *annos* superstes in ocio & quiete vixit? Cuinam tunc incommoda creavit? Aut cuinam molestus fuit? An deceat ita gratitudinis loco reges beare pro exantlatis laboribus? Quod à Danis ipsis aut eorum concitatione Civitatibus & Rebuspubl. Hanseaticis tot sub eius regis imperio mota sint bella, id evidentia satis docet: Et Danorum animum erga civitates, quodque sequentem regem Christophorum eodem inflammarint fervore, istud idem ille Historicus in vita

Christophori 3. Reg. satis abundè testatur. Liber .terum ipsummet audire: Rex Christophorus Dux Bavariæ, ait, etiam Waldemari pronepos: hic est electus in Regem consilio Erici regis. Cui si contigisset vita diuturnior, evasisset valdè gloriosus, præcipuè adversus (N.B.) petulantiam civitatum, quæ Hanseaticæ dicuntur. Nam ad illarum petulantiam coercendam ac refrenandam (qua etiam regnis ac principibus minitabantur) videbatur valdè (N.B.) idoneus. Vehementer enim dolebat, Lubeccam à Danis extructam, Danorumque regibus subjectam, sic per proditionem libertatem vendicasse, ut illi nunc dominari cupiat, cui prius subjecta serviebat. Ad eam igitur rem perficiendam collegit ab universo regno magnam pecuniarum vim: unde offensi Aquilonares Iuti, excitata gravi seditione, rebellare tentantes, à rege victi, graviterque mulctati sunt. &c. Hactenus ille. Annon in his manifestè & vividè auctor animum Danorum per regem novitium, quem extraneum sibi tunc elegerant in odium Erici, in civitates Hanseaticas exprimit? Lubentissimè ita novo supprimere studuissent

bello

bello eas, nisi in propria viscera ipsorum gladium convertisset Deus. Ita fit, ut sibi maximè sit noxius, qui damnum aut invidiam aliis nectit. Ac incidit in propriam quisque sibi foveam. An petulans is jure appellari queat, qui immunitatibus suis excubias iustas ponit? Inde Lubeccenses odio semper fuerunt Danis, quod prudentem illis demonstrarint vigilantiam. An verò à Danis sit extructa Lubeca? Ex superiori historia omnia patent. Ac quod non Christophorus ex consilio Erici electus sit, licet id satis declaret res ipsa; tamen etiam ad hoc figmentum huic auctori respondet *Crantz. lib. 8. Dan. c. 22*, ubi sic loquitur: Poterant (Dani) propiorem delegisse sibi principem ex Pomeraniæ Ducibus: sed infesti erant huic generi, propter contemptum regis sui Erici. &c. Amplissimus *Anno* 1441 conventus civitatum Hanseaticarum fuit, ubi & Vratislavia, Soltquella, Campen, & aliæ dissitæ comparuerunt civitates. *Chron. Stet. lib. 1. p. 91.* Lubeccenses verò cum Hamburg. Ditmarsos intestino bello invicem debacchantes, ad concordiam reducere sunt connisi. Et post quum Adolphus quoque

Anno

Anno 1446 damnum à Ditmarsis ad 3 tonnas auri excurrens reposceret, itidem duarum civitatum arbitrio caussa hæc submissa est, ita ut qui nollet parere sententiæ, 10000 flor. loco mulctæ illis solveret. Interim Danorum invidia semper graviter pressit Hanseaticos, quamvis rex Christophorus III. se imparem iis agnosceret, unde ita *Anno* 1448 mortuus est.

Cap. XVII.

De Lubeccensium varia fortuna & cladibus internis & externis.

Civitatibus Hanseaticis cognitum quidem satis fuit odium Danorum; tamen quum isti elegissent Christianum I Comit Oldeburg. omnem ipsi exhibuerunt devotionem & Servitii amorem. Etenim quum *Anno* 1449 solemnem celebrassent Lubeccæ civitates conventum, & quoque multi principes ac Rex iste Wilsnaci concilium quoddam inter se contra civitates, ut rumor erat, habuissent, misêre Hanseaticæ Respubl. ad regem Legatos, duas ob caussas, ut confirmarentur illis privilegia & immunitates,

res, deinde ut certa esset transactio in damnis & iniuriis tàm à piratis, quam ab exactoribus & iniquis regni præfectis perpessis. Abstulerunt quidem confirmationem ; sed, quum præteritorum non esset reluitio, nec piratæ in manu regis, promissio facta est de aversione futurorum. Nihilominus quæ ex obliquo inferri damna civitatibus poterant, exquisitè observabantur, velut etiam 4 naves Anglorum mercibus onustas cæpit & distrahi curavit, quæ res infinitos mercatoribus Germanicis in Anglia peperit labores. Sic & quum rex mitteret aliquot naves armatas in Sueciam rebellantem, & mercatoria illis obviam fieret, statim eam occuparunt & merces diripuêre, quod ex hostica veniret terra. Idem obtigit ex Livonia venientibus : & quamvis ad manus regis pervenerint ; tamen querelæ nullæ sunt auditæ, tam nulla erat gratitudinis memoria eius, quod Lubeccenses triennio antè *Anni* 1446 in summa necessitate regi ingentem pecuniarum summã mutuo dederant, velut etiam fideiussores Holsati Nobiles propterea in angustiis extremis relicti sunt, pecunia ab ipsis restituta Lubecæ. Tandem quum

rex

rex Lubecæ ex interpositione huius urbis, ut testatur *Crantz. lib. 3. cap. 3. Vandal.* cum Suecis transactionem instituisset, ibi liquidato civium damno, oppidum Kilonem cum arce in pignus tradidit, soluto tamen simul alicuius debiti ære *Anno Christi* 1469. Vnde quum sequenti anno rex cum fratre Gerhardo bellum iniisset, maximè instructus Lubecc. & Hamburg. urbium viribus, eum expugnavit. Sic prudenti comitate & beneficentia præveniendo, multa averterunt Lubeccenses mala, quam diu usque ad *Ann.* 1481 iste rex in vivis fuit: licet infestationes subdolas satis plures evincerent, quod satis acriter mordebat Danos. Interim tamen ex multis annis bellum maritimum fuit Hansæ cum Anglis, ut infra explicabitur. Quum verò Iohannes Christiani I. filius jam pridem adoptatus *Anno* 1482 regnum adiisset administrandum, duriores Lubeccensium & Hanseaticarum civitatum redditæ sunt partes. Namque licet *Anno* 1483 ad comitia mitterent Legatos, suorum mercatorum privilegia in regnis confirmari postulantes; tamen propter vanam Iacobi Comitis Oldenb. obiectio-

obiectionem,(quæ minus ipsi eo loco competebat, ut inde facilè coniicere possent Socii Hansæ, quæ clandestinitas subesset, modo vindictam subministraret occasio, quæ ita anxiè circumspiciebatur,) nihil omnino obtinuerunt, sed mera fuit elusio. Velut etiam Narrator Regum Dan. id non dissimulat, ubi in Vita huius Regis hæc habet verba: Cæterùm bello navali erat fortunatior, quo frequenter triumphavit, ac præcipuè adversus Lubeccenses, perpetuos Danici regni osores. &c. An non hæc est rerum inversio? An illi possint dici osores, qui unicè omnibus actionibus amicitiam quærunt? Sed quam non diffidentiam pariunt eiusmodi malevolorum calumniosæ suggestiones! Hoc verò quùm ægrè ferrent civitates Hansæ, pleno cum numero, quarum tunc adhuc 72 fuerunt, Lubeccæ *Anno* 1492. convenêre, & firmum defensionis fœdus pro libertate commerciorum pepigêre, atque omnia bono cum ordine renovarunt. quod Regi Daniæ & vicinis Principibus adeò terrori fuit, ut tangere eas amplius noluerint, sed suis implicāti viribus se mutuo prostituerunt. Quare licet pacatæ semper, quàm diu

diu rex bello Ditmarsorum & Suecorum implicatus vixerat, usque ad *Annum* 1502, quietis negotiationibus incubuissent civitates Hanseaticæ; tamen quasi vi aliqua superiori in certamen & discordiam abrepti sunt, quum rex propter negotiationes in Sueciam exercitatas, totam hanc societatem & maximè Lubeccenses pro hostibus declararet. Miserat quidem Legatos ad Conventum Hansæ *Anno* 1502, qui interdicerent illis commercia Suecica: sed quum statum fundamentalem, ut satis tum Respublicæ illæ demonstrarunt, hoc postulatum illis & navigationi liberæ ac communibus commerciis subverteret, ipsum ius naturæ & gentium flagellaret, meritò regem ad æquitatem naturalem revocarunt. Velut in eandem sententiam Iacobi IV. Scotorum Regis Oratori, eadem nomine Avunculi Daniæ regis postulanti, paulo post responderunt. At quum rex frustra se apud Lubeccenses & Hansas laborasse cerneret, emissa in mare classe armata, statim propterea illis naves cum mercibus eripi jussit. Sic & bona & cives in portubus cunctis regni suo arresto detineri fecit & pro hostibus declarari. E contra

contra igitur Lubeccenses cum Sociis ad defensionem progrediuntur omnium gentium more. Nec mora erat, quin naves bellicas instruerent, ut vi ablata sibi suisque repeterent. Vnde Fridericus Holsatiæ Lubeccam profectus, frustra componere negocium studet. *Chyt. Chron. Sax. pag.* 127. Nihilominus tamen in summo fervore belli, ex interpositione Raimundi Cardinalis S. Pont. Legati, qui missus fuerat Lubeccam, tranquillari ita se passi sunt, ut etiam *Anno* 1503. Legatos ad Suecos mitterent, pro liberatione ex captura Christinæ Reginæ Danicæ. *Vid. Chytr. Chron. Sax. lib.* 5. *p.* 110. Ac quamvis Lubeccenses Legati regi ipsi reducerent Hafniam; tamen nec ad colloquium, nec ad adspectum quidem eos admisit; sed in hostilitate, contra pacta tunc novata, substitit. Vnde coactæ sunt civitates Hansæ, & maximè Vandalicæ, sese mutuo arctiori fœdere ad communium privilegiorum defensionem, adversus quoscunque denuò devincire. Et quamvis Gottorpii & postea Bordesholmii Status Holsatiæ in publicis comitiis se maximè propter Lubeccenses interposuerint; tamen rex audire noluit, sed potius

quod hoc die promiserat, statim altero retractavit; ceu ex actis illis apparet, *quæ Ioh. Petr. Chron. Holſ part. 4. pag.* 418. recenset. Interea Lubeccenses quoque cum Henrico Duce Megapolitano ex superbæ mulieris alicuius fictis querelis bello implicabantur *Anno* 1506, quod biennio post vix ægrè consopitum est, uti pluribus id describit. *Chytr. in Chr. Sax. lib. 6. in prme.* Et quamvis se Regi *Anno* 1507 accommodarent, & in Sueciam mitterent Legatos Hansæ cum Lubeccensibus; atque rex Nycopingæ fidem promiserat, quod naves omnes esset ex arresto dimissurus; tamen novem Riga cum preciosissimis mercibus venientem Lubeccensibus intercepit. Vnde in mari Baltico bellum illud multò funestius per 8. annos integros recruduit *Anno* 1509. Hamburgenses interea tamen per totum hoc temporis spacium, ut omne lucrum commerciorum astutè in se transferrent, omnino à Lubeccensium & reliquorum societate abstinuerūt, & soli tutò in Dania, Norvegia, cum Hollandis, Anglis, Flandrisque negociati sunt, unde mirè opibus aucti creverunt. *Vid. Chytr. Chron. pag.* 159. & 172. Nihilominus *Anno*

1516

1511 tandem Lubeccensibus interna victoria lucrosus fuit. Aliæ quoque civitates ex Hansa, velut Hildeshæmium, bello intricati sunt: unde Goslariæ *Anno* 1522 conventus fuit, nec socios dissuadentes audivit Hildesheym; interim tamen Lubeccenses nonnihil ab *Anno* 1518 abstinuerant, & Gustavum ex regio sanguine liberatorem Sueciæ clam ex consilio Nicolai Bromsii in sinû Sueciam *An.* 1519, 18 *Maij* avexerant. Et quamvis Lubeccensium suggestione *Anno* 1520 Christianus II coronam Sueciæ obtinuerat; tamen tantam egit tyrannidem, ut Gustavus ardente amore salutis patriæ tyrannidem tandem talem *Anno* 1521 discutere à regno Sueciæ feliciter inciperet, adiutus virtute Dalkerlorum & Lubeccensium, qui ad eius petitionem *Anno* 1522 novem navium classem optimè instructam mittebant; unde *Anno* 1523 Gustavus rex Suecorum solemni ritu, obtenta victoria, designatus est. Vnde statim in principio regni Lubeccensibus, Dantiscanis, coniunctisque, eximia & singularia iura ac privilegia suis & Senatus regni litteris gratitudinis ergo tribuit. *Vid. Chron. Chytr. Sax. lib. 9. p. 242, &*

243. Ex qua caussa commoti Hansæ, ut non tantum pergerent fortiter in auxilio ferendo Regi Gustavo; sed etiam publico scripto eodem anno hostilitatis contra Christianum II Reg. Dan. caussam, sub dato, die Lunæ post invocavit *Anno* 1523 explicarint, quod etiam fecêre & Dani ipsi & Sueci; unde omnibus exutus est regnis.

Ac quamvis Lubeccensibus cum Rege Dan. Friderico I, qui *An.* 1524, *d.* 7. *Aug.* coronatus erat, quam diu per decennium vixit, convenerat, tamen non defuerunt interni motus, quod senatus civibus reformationem religionis denegaret, & nihilominus novis contributionibus eos onerare studeret ob perpessa bella. *Chyt. in Sax. p.* 324. & 331. unde mutatio senatus secuta est. Quum in conventu Hamburgensi à Carolo V. instituto, de restitutione Christiani 2. nihil effici posset. *Anno* 1532. Friderico I. Reg. Daniæ tale auxilium præstiterunt Lubeccenses cum sociis, ut, impressionem tunc novam tentans Christianus II. ipsorum ope captus sit: *Chyt. pag.* 334. Etenim quùm Lubeccenses pro classe 15. navium, quam ultra anni spacium ipsius stipendio

pendio aluerant *Anno* 1530. in obsidione Holmiana, solutionem peterent, & inde indignationem cernerent Gustavi, nolebant etiam Friderico I. Dan. deesse in necessitatibus suis, præsertim id ita temporis ratione exigente. Namque civitas interno motu adhuc novi senatus caussa flagrabat propter discessum duorum Consulum: tum etiam commercium sibi ab Hollandis subtrahi cernebant: similiter & inter binos adversantes & indignantes hæsitabant reges; appetebantque maximè Danorum perpetuam inde confœderationem, quod elusoriè Sueco referebant Dani *Anno* 1532. Vnde Gustavus omnium privilegiorum & immunitatum concessarum fidem apertè retractabat, atque sic omnibus externis regionibus Baltici maris negotiationes deferebantur, donec *Anno* 1546, inducias decennales cum Gustavo paciscerentur ita, ut, exeunte decennio, qui non ulterius inducias servare vellet, uno anno antè renunciaret, & interim omnis quiesceret violentia. Importunitati unius viri Consularis Georgii Welweberi nimis indultum undique fuit, ut ex uno in alium impelleret civitas Lubecca scopulum, velut etiam

tiam pro liberatione Christiani II. cum Christophoro Comite Oldenburgensi se consociavit *Anno* 1534, quum post obitum Friderici I. esset interregnum à Proceribus Daniæ institutum; unde acre novum concitatum est bellum; quod adeò mordebat cives, quùm se tot sumptibus impares deprehenderent, ut priscum senatum per legatos Vandalicarum civitatum expeterent, & pacem cum Holsatis reduci: quippe Dux ipsorum Christianus, qui mox declarabatur Rex Daniæ, obsidione eos enervaret. Cum Rege Christiano III. Dan. statim Gustavus cõtraxit amicitiã, & auxilium ipsi misit, unde Lubecenses multis externis cladibus fracti sunt.

Discesserant ex Lubecca *Anno* 1531 duo consules supremi Nicolaus Bromse & Hermanus Plonnies, quod novus senatus 60. virorum illis displiceret, qui anxiè sollicitabant in Camera Imperiali veteris senatus restitutionem: proinde *Anno* 1535, tandem res in conventu civitatum Hansæ, quas senatus Hamburgensis Lunæburgam primùm convocaverat, eò deducta est, ut novos senatores cũ Wolwebero officio se abdicarent, & Nicolaus Bromse Consul, & veteres sena-

senatores, civium 60, antisenatu remoto, circa finem Augusti in pristinam dignitatem restituerentur. quibus protenus præcipuæ curæ fuit, ut, composito & sublato cum Danis bello, pax Reipub. domi & foris redderetur, unde mox tragico periit Wolweber exitu. Christianus etiam rex hoc nomine tertius, tanta mole belli, cuius iam in 3. annum impensas & sumptus ingentes sustinuerat, levari cupiens, ardenter pacem ambiebat. Itaque Iohan. Fridericus Elect. Sax. cum Philippo Landgravio Hassiæ, sicut & civitates Brema, Hamburg, Magdeburg, Brunsviga. utrique parti, religionis & aliorum fœderum vinculis iuncti, per legatos, durante adhuc obsidione Hafniensi, Hamburgum missos, bellum inter Christianum 3. & Lubeccam ac reliquas confœderatas urbes composuerunt, ac veterem inter Daniæ regnum & Hansæ Saxonicæ civitates pacem atque amicitiam restaurarunt. Lubeccenses & sociæ civitates, sua in regno Daniæ privilegia & immunitates antiquitus usurpatas retinuerunt, una cum usu fructu insulæ Bornholm ad *Annos* 50. Tum quoque si Albertum Ducem Megapol. & Christophorum

Oldenburg. comitem ex regno Daniç abducant, 15000 aureos insuper acciperent. Eadem pace Gustavus Rex Sueciæ, Albertus Dux Borussiæ, & reliqui Danorum amici continebantur cum ea conditione, ut Gustavus Lubeccensium privilegia in regno Sueciæ salva relinqueret. Controversiæ, quas cum Gustavo Lubeccenses, Iohan. Comitis Hojensis heredes, ac cæteri habebant, intra semestre spaciũ coram Christiano 3. cognoscerentur & dirimerentur. Quod si latæ à Christano sententiæ Gustavus adsentiretur, nulla ei contra hos auxilia Dani ferrent. Senatus Lubeccensis inde pacem factam statim Alberto Duci Megap. & Christophoro Oldenb. Com. denunciarunt, & revocarunt suum militem. Verum hi Burgundicum auxilium expectantes, parere noluerunt, quùm tamen turpiter voto exciderint postmodum, *Anno eodem* 1536. Quamvis autem Gustavus rex ægrè ferret pacem Hamburgi initam cum Lubeccensibus, tamen ex interpositione Christiani 3, quùm de summa rei non possent inter se convenire, quinque annorum induciæ pactæ sunt. Sic & *Anno* 1541. Vterque rex adiunctis

iunctis regnorum Daniæ & Sueciæ senatoribus, in utriusque regni limitibus ad Bromsebroum mense Maio pacem ad 50 annos fœdus adversus quosvis hostes posterorum caussa renovarunt; quod cum iisdem paulò post Franciscus rex Galliæ quoque pegigit. Bellis sic consopitis, tandem quoque Christianus 2. iuribus suis resignavit in carcere, *Anno* 1546, 14 *Iulij*, ut ex reditibus arcis Callenburg & insulæ Samsoe viveret privatus usque ad mortem, quæ ipsi *Anno* 1559, *d.* 25 *Ianuarij* obtigit. *Anno* 1562 Rex Sueciæ quidem offerebat privilegia Lubeccensibus; sed quum prorsus in præiudicium civitatum Hansæ tenderent, & priorem fidem subverterent, ac nihilominus naves arrestaret eorum, nec quid curaret intercessionem Ferdin. Imperatoris, alia consilia consuerunt. *Vide. Clyt. lib.* 20. *Anno* 1563, quum Ericus Sueciæ novus rex Lubeccensibus & reliquis civitatibus Hanseaticis confirmationem privilegiorum in accessu regiminis sui denegasset, Lubeccenses se Regi Frederico II. Dan. fœdere adsociabant, qui bellum tum contra Suecos adornabat, cuius vis ingens fuit. Ideoque ad Bornhol-

mium & portum Sundensem semper etiam hyemis temporibus aliquot Danorum & Lubeccensium naves excubarunt, ne quid in Sueciam transportaretur, donec *Anno* 1564. 22. *Maij* Erici classis 48 navium improvisa adveniens, eas dissiparet; unde liberato, ab excubitoribus mari 60 naves onerariæ vino, panno, nitro &c. ex omnibus locis in Sueciam traiecerunt, & ab aliis passim vectigal exegerunt; uti & Prætoria Lubeccensis proprio igne conflagravit. Secutum est prælium navale atrox & diuturnum. *Anno* 1565 Pomeraniæ Duces pacis caussa se interposuêre: ac licet reges non abhorrerent ab ea; tamen Danus ad fluv. Suarteram victoriam adeptus est. Inde interea Angli, qui cum Moschis ad Nervam Livoniæ commercia exercere solebant, alium versus Polum Arcticum sub gradu 68 quæsivêre portum. Fervente adeò nimium bello *Anno* 1567. Imperator Maximilianus 2. utrique regi pacificationem Sundij indixit quidem, sed Suecus non comparuit; Nimium crudeliter arrogans erat. Inde quoque *Anno* 1568, quum indignam regio nomine concubinam in coniugium sibi

tradi

tradi curasset, regno privatus est à fratre Iohanne 3, proceribus consentientibus. Et quamvis ipse in pacem inclinare videretur; tamen nimio successu tumidus, conditiones Friderici & Hansæ respuit. Ideoque Danica & Lubeccensis classis armata, ex improviso obruit Revaliæ portum, & plerasque mercibus onustas naves abduxit divite spolio. *An.*1570 tandem auspiciis Imperatoris Romani Maximil. 2. variis difficultatibus sepositis, Stetini pax confecta est, ut limites antiqui utrique regno manerent. Navigatio quoq; in Nervam utriusq; regni subditis & civitatibus secundum morem antiquum libera permissa est: velut etiam inter Regem & Lubeccam, extinctis utrinque dissidiis funditus, benevolentia mutua restaurata fuit; belli impensis similiter compensatis, uti & Lubeccensibus à regis subditis debita flagitare liberum mansit. Si quid ex naufragis bonis ad præfectos vel subditos Sueciæ perveniret, repetere ea Lubeccensibus omninò licitum esset· velut etiam duas arresti naves in Pomerania detentas cum tormentis bellicis recipiebant: Tum etiam navigatio Narvica & ad Russos antiquo more

ab

ab omni interdictione plenè liberata fuit: tamen si quid Imperator & Electores de ea statuerent aut ordinarent, quod deberent à Lubeccensibus & sociis observari: Ac, quùm Revalia & aliæ Livoniæ provinciæ restituerentur Imperio, ut caverent ne Moschos armis roborent &c. Tum in controversiis deberent 8 arbitri eligi, qui omnia deciderent. Captivi denique sine lytro dimissi sunt. Hæc transactio liquidissimè à rege Sueciæ, Carolo fratre, & senatu regni subscripta & Lubeccensibus tradita est, velut & transactionis exempla 4 obsignata fuerunt, 16. *Febr. Anno* 1570. Verum licet Imperat. Maximil. 16. *Iunij* per Iohan. Oltenburgerum repetierit, & Lubeccenses navigationem Nervicam intentarint; tamen nihil eorum servavit Iohan. 3. Rex Sueciæ: sed fidem in omnibus propè retraxit. Vnde *Anno* 1572, civitates Hansæ ex conscriptione eorum qui loco Lubeccensium erât deputati, circa ineuntem mensem Iunium conventum celebrarunt publicum. Et quùm ingentem hactenus laudabilis hæc societas Hanseatica passa esset paroxysmum cum lethali vulnere inflixum, dum admodum Emporiorum privi-

privilegia illis essent imminuta & societas à pluribus civitatibus ex studio proprii commodi discussa; diversi ad civitatum quaterniones ad prædeliberandum articuli solito more sunt missi. Vt itaque omnia in fundamentis curarentur incommoda & vulnera, totius tractationis & deliberationis potissimum capita fuerunt: 1. De instaurãda societate Hanseatica & renovando Rerumpubl. talium fœdere. 2. De commerciis cum Russis in Emporio certo deinceps continuandis 3. De recenti Narvicæ navigationis interdicto per Suecum facto. 4. De cõtributione ad domum Orientalium Antwerpiensem, ære alieno liberandam. 5. De aliis aliquot capitibus ad domus illius cõmmoda pertinentibus. 6. De legatione in Galliam & Belgiam pro confirmatione & amplificatione privilegiorum, & amolitione gravaminum obtinenda. 7. De domo Hansæ Brugensi. 8. De Emporio Londinensi, quod per concessam Anglis Hamburgensem navigationem prorsus Labefactaretur, & concideret. 9. De gravaminibus Emporii Bergensis. 10. De vectigali Danico *den Last Zoll* dicto nimis aucto & extenso. 11. De piratis

tatis Principis Vragniæ in mari Britannico coërcendis. 12. De sumptibus variis Lubeccensium, bello Suecico factis. 13. De civitatum contributione ritè ordinandis & levandis aliis. 14. De pleonexia opificum, & nautarum moderanda avaricia aut preciorum extensione. &c. Quæ in his & similibus ventilata & decreta fuerint, partim suo loco particulariter explicabuntur: tamen gravamina contra Reg. Sueciæ graphicè sunt depicta, & per Legatos eidem detecta, ut quasi in genuino se secundum actionum suarum proprietates egregiè & ad vivum depictum speculo agnoscere potuisset. Verum quùm resplendentiam illam virtutibus minus accommodatam censeret, omnia silentio excepit, & involuta contexit secum, ac nihilominus naves Lubeccensium Nerva redeuntes, hostiliter captas, Revaliam & Stockholmiam duci, ac merces omnes in fiscum redigi curavit, quod novos quidem concitavit motus; sed tamen adhortatione, & interpositione vicinorum consopitum fuit. In eo conventu Hansæ autem, qui Lubeccæ *Anno* 1576 fuit habitus, non tantum Bremenses, qui *ante* 14 *annos* ob se-

ob seditionem adversus Senatum, (cujus pars maxima urbe excesserat) ex Societate exclusi fuerant, iterum recepti sunt: sed etiam tunc plenius actum est de confœderationis Hanseaticæ formula renovanda, quæ cura Cons. Lubeccano D. Hermanno de Vechel concipiendi caussa demandata fuit, ut suo loco plenius constitutio talis recensebitur. *Anno* 1579 Conventus iterum quidem Lubeccæ indictus fuit; sed saltem duo Metropolium Coloniensium & Brunsvicensium Legati cum paucis aliis comparuerunt. Proinde solummodo de pœna ex recessu *Anni* 1556 actum est emanentium, & de articulorum novæ confœderationis Hanseaticæ prælectione. *Anno vero* 1581 omnes quatuor Metropoles Hansæ cum Vandalicis comparuerunt, & corpus, hucusque ex studio proprii commodi disinembratum, redintegrarunt aliquatenus, ubi simul de libertate commerciorum pristina Londini in Anglia recuperanda actum est, ut infra patebit plenius. Sed mox hoc nobile corpus alium subire morbum coactū est, quūm Rex Frid. II. vectigalia in Hellesponto suo & alibi commerciorum non tantum supra modum con-
ne

tra pacta augeret, & novis subinde accessionibus onerum cumularet; sed etiam Lubeccensibus *Anno* 1582 talia duplicaret. Ex conventu confœderatarum civitatum quidē cum interpositione Imperatoris ad regem missi fuerunt Legati; sed nil prorsus obtinuerunt; imò inde eô majorem suscepit offensionem, ut rigorosiorem se in postulata Cæsaris ostenderit. *Anno tamen* 1583, *mense Julio*, cum Socerum Vlricum Ducem Megapolitanum cum amita ad filii Iohannis baptisma Haderslebiam invitasset, ibi eius interpellatione Lubeccenses in gratiam recepit, ac vectigal reliquis simul civitatibus ad æquitatem reduci passus est. E contra verò Rostochiensibus naves & merces in Daniæ portubus arresto detinuit, donec ab Vlrico Socero suo documentum transactionis adferrent; quod novas quidem controversiarum concitavit illi civitati difficultates; sed tamen Rex simul paulo post mitigavit suum socerum, ut non tantum ad obedientiam compellaret Rostochienses per repressalias suas; sed etiam transactionem Gustrovii peractam interponeret. Ita paci quidem fuit addictus semper; sed ut non esset absque

absque auctoritate superiorum. Præeminentiæ suæ gravitatem in cunctis prævalere cupiebat, ut regiæ dignitati suum conservaret respectum. Idem hoc illustri declaravit exemplo in caussa religionis. Quum enim ante aliquot tempora usque ab *Anno* 1576 motæ essent plures controversiæ, quæ impugnarent atrocius conscientias Christianorum, & tamen nonnulli fabrilia ita adhiberent artificia huic distractioni, ut interpretationem sacræ Scripturæ imponere studerent publicam: valdè hoc offendit Regem, quum putaret, quod ejusmodi glossæ ex humanis inventis productæ, Verbo Dei & Spiritui sancto suam in Ecclesia Christi imminuerent auctoritatem, ceu verba eius ad Legatum Augusti Electoris Saxonici Sororii sui fuerunt expressa, quum ille librum Concordiæ ad recipiendum & publicandum in regnis suis per hunc offerret, ibi respondit ita: Verbum Dei sapientibus in Spiritu Dei tam luculenter scriptum est, uti talium glossis superinductis nullatenus indigeat. Atque ut rex præscriptionem affinis sui aut offensionem eius se non magni facere, nec oblationes tales aut interpretationes ra-

tionales hominum Verbo Dei æquiparandas esse ostenderet, statim duo Edicta per totum regnum publicavit, quibus Concordiæ illi libro vias regni sui præcluderet. Horum primum, quum nō sint in manibus omnium, ceu ab amico communicatum est mihi, ad petitum eius inserere heic debui, quod ita se habet:

Diploma Serenissimi Danorum Regis Friderici II, *de libro Concordiæ non importando aut distrahendo.*

FRidericus II, *Dei gratia, Daniæ, Norvvegiæ, Vandalorum, Gothorumque Rex. Gratiam nostram & favorem singularem. Cum liber ille, quem Opus Concordiæ vocant, nuperrimè typis in Germania editus, cuius etiam nos exemplum nacti sumus, eam contineat Doctrinam, & dogmata complectatur, quæ nobis & nostris Ecclesiis insitata planè sunt, & nimium quantum adversantur; adeò ut nisi nostra summi Magistratus matura intercederet providentia, facilè eiusmodi libris divulgatis unitas religionis & consensus, qui Dei beneficio in hoc regno hucusque viguit perturbari ac dissolvi posset, præsertim quod utiutiquam dubitemus*

bitemus, quin multi tam inter nos, quam in exteris, avidi novitatis, inquieti & ad discordias serendas proni reperiantur: vos magnoperè rogamus, imò mandamus ac serio iubemus, ut continuò omnibus & singulis in vestra Diœcesi Bibliopolis severè interdicatis, ne ullum ex his libris Concordiæ dictis in has regiones atque provincias importare aut divendere sustineant, sub pœnâ amissionis omnium facultatum, & capitis supplicio inevitabili. Vestrum quoque erit peregrinos & exteros Bibliopolas, qui apud nos commercia exercere solent, sedulò admonere & cohortari, antequam merces suas exponant, ne prædictum opus cuiquam vendant, vel ullibi distrahant: qui secus faxint, omnium librorum aut mercium iacturâ multentur. Universis insuper Diœcesis vestræ concionatoribus, & verbi divini ministris, iuxta ac Ludimagistris, & iuventuti erudiendæ præfectis, per literas nostris verbis quamprimum indicetis ac præcipiatis, ne ullum huius libri usum habeant, nec eundem apud se inter privatos parietes reservent, nisi ab officio suo, & functione amoveri, & pœnam Regij edicti prævaricatoribus debitam subire discupiant. Huius nostræ voluntatis executioni circumspectâ vos curâ incumbere decet, & sedulam dare ope-

ram, ne à quoquam ea violetur aut contemptim habeatur. Quod si per vestram sive negligentiam, sive indulgentiam, in hoc terrarum tractu vetitum illum Librum posthac venalem prostare contigerit: idoneum magis hominem nobis prospiciemus, qui vestrum in locum substitutus maiorem muneris sibi concrediti rationem habere, & attentiore inspectione mandatis nostris satisfacere velit. Haec etenim summa curarum nostrarum, haec summa votorum est, ut vera & sincera fides, ac minimè fucata concordia in hisce Regnis & ditionibus nostris sarta tecta conservetur; utpote in qua & educati à teneris sumus, & hactenus firmi constanterque permansimus: quo nomine deinceps quoque omnia impedimenta, quibus incorrupta doctrina labefactari, pax & tranquillitas convelli, & simpliciores seduci queant, divino auxilio freti avertere conabimur. Id quod & vobis ex vocationis vestræ præscripto unicè præstandum iniungimus. Commendantes vos Domino.
Ancworskoviæ. *Die* XXIV *Iulij*, CIↃIↃLXXX.

Sub nostro Sigillo

FRIDERICVS.

Nobis dilecto, Clarissimo Doctissimoque Viro, Doctori Paulo Matthia, Superintendenti Salandiæ.

Simile

Simile fatum hæc apud Ducem, Brunsvicens. Iulium, & Comitem Oldeburgensem aliosque Germaniæ principes, qui penitius rem pensitarunt, & non æquo tulerunt animo, quod AugustanaConfessio ex authentica sua & liquida forma sine authoritate in tales disputationes aut retractiones non absque scandalo detruderetur, concordiæ conscriptio tulit, quum loco concordiæ tot distractiones animorum discordiasque miras pareret. Nam, ait, Iohannes Major; εἰρήνην voluit cudere, cudit ἔριν. Sed ad Lubeccensium historiam revertimur. *Anno* 1591 Lubecæ civitatum Hansæ comitia diuturniora, propter varietatem negotiorum celebrata sunt mense Iunio, Iulio & Augusto, in quibus ante omnia de privilegiorum suorum, in emporiis exterarum gentium, conservatione ac defensione, & multiplicibus incommodis, quibus ea imminui ac labefactari videbant, avertendis, deliberatum est. Nam, & Angliæ Regina plurimas Hanseaticorum naves, frumentum in Lusitaniam vehentes, interceperat, & frumento omni denudarat: Tum quoque Hollandi ac Zeelandi inusitatis antea immensis-

que exactionibus merces, eò delatas, onerare solebant, ac passim in emporiis, Londini, Bergæ & alibi, multa subinde incommoda & detrimenta capiebantur. Verum propter præsentium temporum difficultates, ad multas iniurias connivendum, & moderatius ac cunctantius, quàm maiores ipsorum solebant, agendum existimabant. Interim tamen illi qui damna passi fuerant, nihil inde solatii percipere potuerunt. Proinde flaccescere nonnihil prior incepit fervor, quo omnes civitates exsuscitari solebant, ad fœdus commune Hanseaticum alacriter viribus communibus fulciendum & sustentandum. Quum plurimæ essent querelæ de varia navigantium confusione, eodem in conventu egregiam commerciis & navigantibus destinarunt constitutionem, ceu ea *in* 53. *artic.* iuri Statutario Lubecensium annexa est. Vtinam saltem usum suum ritè inveniret! Verum uti fit, quod privatus respectus sui & in sese reflexus semper disturbet publicum; ita quoque heic id accidit. Etenim aliæ aliis Rebuspubl. suam non tantùm invidebant invicem fortunam; sed etiam haud obscurè insidias struebant, qui-

bus

bus rivos commodi alterius in suæ deflectere ac trahere possent ambitum peræ. Velut in exemplo hoc satis notabili demonstrarunt Hamburgenses contra socios & vicinos Stadenses in commercio pannorum, quod Angli tum Stadæ exercebant & Embdæ. Namque licet sub nomine monopolii Anglos Hanseatici omnes ad Imperatorem & Status imperii detulissent, tamen rei eventus demonstravit, quod, quum edicto Imperatoris, *Anno* 1596, *mense August*. edito, intra certū tempus sub amissione mercium, Angli ex Germania cedere iuberentur, id maximè ex suppositione ita tractatum fuerit, ut postea demum contra communem civitatum Hanseaticarum consensum & conclusum, Hamburgenses proprii commodi caussa ex aliis locis exclusos Anglicos Mercatores, quos Adventurientes dicebant, in suum receperint locum. Stadenses per legatos ad Imperat. missos prorogationem executionis flagitabant; quod quidem obtinuerunt dicto anno; sed ad instantiam aliorum tamen, & quod Regina Britanniæ mandaret ita, Angli ante diem constitutam negociationes suas Stadæ concluserunt. Nihilomi-

nus, quum res hæc variis interpellationibus distraheretur; atque aliæ intervenirent caussæ ac concussiones sociorum, resuscitatæ ita sunt Hansæ, ut de fœderis renovatione cogitârent. Animum quoque illis hoc addidit, quod non tantum *Anno* 1597. Rex Poloniæ Sigismundus III. per Legatum suum Paulum Dyabinum apud Reginam Angliæ caussam Hanseaticam satis commodè ursisset, unde etiam Regina graviter se commovit; sed quoq; Rex Hispaniarum per Ambass. suum Don. Franciscum de Mendoza, Admirantem Arragoniæ, *Anno* 1596. Imperatorem Rudolphum II. nomine suo & Archiducis ac Cardinalis Alberti adhortatus fuisset, ut civitatibus Hanseaticis adversus insolentiam & sævitiam piratarum Anglicorum auxilium & adsistentiam præstaret. Ideoque Imperat. omnes querelas civitatum Hanseaticarum, non tantum clementissimè excepit; sed etiam commerciorũ caussam omni conatu contra adversantes Hansæ promovere cœpit. Atque ut Rex Hispaniarum adhuc luculentius favorẽ suum clementissimũ ergaHansæ socios demonstraret, nomine suo & Cardinalis Alberti Austriaci per

Dom. Florentium de Barlamonte &
Lalain, Baronem Hiergesium Eq. Aur.
Vell. , Doctor. Georg. de Westendorp, & Iohan. Neokirchium *Anno*
1598. ad eos misit , cum clementi
oblatione , quod non tantum eos &
ministros navesque eorum in suam
protectionem recepturus ; sed etiam
liberam commerciorum negotiationem per Hispaniam Portugalliamq;
concessurus esset. Cui denunciationi
hoc annexit, ut maximè simul negotiationes suas in Flandriæ & Brabantiæ portus præ Hollandicis converterent, promisitque simul firmum
illis contra Anglos auxilium in mari. Quod quidem cum gratitudine
acceptarunt ; sed tamen in Anglico
negotio, quum *Anno* 1604. urgentibus id maxime Brunsvicensibus, fœdus renovassent Hanseaticū, splendidam in Angliam ad Reginam ex Lubeccensium, Dantiscorum, Coloniensium Hamburgensium & Bremensium, deputatis Legationem propter
veterum privilegiorum renovationē,
miserunt, gravaminum abolitionem
petentes : sed quum promotoriales
ipsis deessent, infructuosa fuit omnis
tractatio. E contrà verò apud Regem
Galliæ Henricum IV. ita benevolè

sunt habiti, ut omnis amicitiæ gratiam illis sit pollicitus. Interea quum etiam *Anno* 1598. Comitia iterum per tres menses, Iunium, Iulium, & Augustum Hansæ Socii celebrarent, novum interjectum illis est negotium à Brunsvicensibus. Quum civitas hæc esset una ex quatuor Metropolitanis Hansæ, querelas suas de violentia Ducis Henrici Iulii ad socios deferendo continuavit. Etenim licet ille propter homagium præstandum eas antehac toties infestasset, & caussam quoque hanc ad Processum Cameræ detulisset, tamen propter sententiam merè interlocutoriam *Anno* 1595. *de* 11. *August.* in Camera Imp. publicatam, propriam intendebat executionem, iniquiter ferens, quod Brunsvicenses per novam instrumenti oblationem 27 *Octobr. eiusdem anni* talem refutassent. Impatienter igitur Dux processum, in quo ipse Actor erat, ferens, quasi nulla planè esset litis pendentia à Brunsvicensibus cum minis postulabat homagium. Moderatè illi respondebant semper, nec denegabant, imò offerebant se satis commodè, si homagium tale acceptare non recusaret, quale transactio de *Anno* 1569 cum parente

Duce

Duce Iulio ini-a expresſè poneret, ut civitati quoque privilegia manerent ſalva, & ante omnia præſtitis præſtandis gravamina è medio tolleret, quorum ingentem enumerabant cumulum. Ille abſolutum dominium affectans, non poterat verba pactitia, exemptitia & talium jurium, nec nomen gravaminum perferre: abhorrebat quoque ab omnibus Imperatorum privilegiis, ſemper ludens ſub prætextu tranſactionis alicuius *de Anno* 1535. ad tempus illud relatæ, quaſi itidem nulla à parente *Anno* 1569 ſub dato Braunſweich *die D. Laurentÿ*, id eſt, 10 *Auguſt.* inſtitura alia tranſactio fuiſſet. Vt verò eò callidius ad ſcopum perveniret propoſitum, & aperto civitatem infeſtare poſſet bello, *Anno* 1600 ex propria auctoritate absque litis pendentiæ reſpectu 22 *Ian.* contra Brunſvicenſes Declaratoriam rebellionis publicavit, quod ipſi Brunſv. *art.* 3. *except.* ſuarum, cauſsâ neque auditâ neque defensâ, contra omnem naturalem & civilem juſtitiam factum eſſe, affirmant. Et quamvis talis molitio ab ipſo Imperatore ſtatim caſſata ſit; tamen planè hoſtiliter civitatem impugnavit, primitus omnem commea-

tum

tum illis præcludendo, postea statim armis eam aggrediendo: quod quidem ab Imperatore *sub dato 17 Ian. Anno* 1601. ipsi inhibitum aperto fuit mandato; sed tamen ille propositum continuare studuit. Ideoque interea civitates cogitarunt de renovatione fœderis Hanseatici, ut infra patebit. Atque quùm non desisteret, sed pergeret in adornatione armorum, nec tot interpositiones civitatum *Anno* 1600. & 1601. imò nec quid ipse Imperator *An.* 1602 posset publica & Imperatoria auctoritate per Legatos quid obtinere, cœpere civitates Hanseaticæ quid de contraria conservatione sociorum Brunsvicensium dispicere. Eodem tamen in conventu conclusa est Legatio solemnis ad Mag. Ducem Moscoviæ propter commercia & privilegia renovanda. Quod autem inæqualiter esset expedita, inde magna lis est exorta inter Lubeccenses & Stralsundenses, quod suo loco pluribus explicabitur. Interea autem quum de his & aliis Lubecæ consultaretur, Rudolphus II Imperat. usus est hac occasione, & per Legatum ab Hanseaticis tanquam à singulari corpore in usum belli Turcici auxilia postulavit, sed illi hone-
sta

sta excusatione, quod ex alio respe-
ctu, tanquam vel membra imperii
mediata per obliquum, vel imme-
diatè per directum suas quæque por-
tiones solverent, hæc declinarunt.
Proinde ad civitates particulares
Hamburgum, Bremam, Magdebur-
gum, &c. recursum fuit, quarum
unaquæque seorsim non exiguam
argenti summam Cæsari pendere co-
acta fuit. Rumor erat, quod talia ex
stimulatione fierent, ne forte reali
resistentia sese opponerent Duci Gu-
elphico Sed utut sit, quùm Dux ille
haut posset â proposito retrahi, &
sufflatores aulici non sine gravissimis
calumniis magis extimularent Prin-
cipem, ut præcluderet civitatibus
commeatum commerciorum versus
Brunsvigã, Hanseaticæ civitates pri-
mitus fœdus commune redintegran-
dum putarunt. Ideoque Lubeccæ
per integros Menses Martium & Apri-
lem *Anno* 1604 de variis rebus &
gravaminibus commerciorum com-
munibus actum est, & Legati Musco-
vitici relationem deposuêre expedi-
tionis, ubi lis ingens orta, adeò ut Lu-
beccenses propè exclusi fuissent, ta-
men re bene composita, ac singulis
ritè perspectis, tandem nova confœ-
dera-

derationis forma, ut in 4 parte patebit, constituta fuit. Adfuerant tunc quoque Legati Ducis Magni Muscoviæ, & Regis Poloniæ. Postea vero, quùm cernerent, quod Metropolin hanc Hanseaticam Dux Brunsvicensis ulterius adeò infestaret, ut eam funditus pessumdaret, aut ad minimum eâ fœdus Hansæ dismembrando, ademptis privilegiis, privaret, nec non stratagemate periculosissimo, quod *Meteran in Histor. Holl. lib.* 26. *p.* 25. egregrè & integrè, uti etiam mihi cognitum est, describit, die Galli 16 *Octobr. Anno* 1505 obrueret, obsidioneque supra modum hostili cingeret, consilio cum Duce Lunæburgensi inito, de arctiori fœdere defensivo & auxilium civitati præstando, deliberationes varias Bremæ, Lunæburgi & in ipsa civitate Brunsvicensi, quùm ab obsidione, per adsistentiam civitatum Hanseaticarum, & quod vallum, ad obstruendam aquam fluvii Oucri compositum, esset disruptum, liberata fuisset, cogitationes susceperunt. Ideoque cum 6 civitates Lubecca, Brema, Hamburgû, Magdeburgum, Brunsviga, & Lunæburgum, cum Duce Christiano Lunæburg. & Episcop. Mendensi fœdus in-

iniissent, etiam civitates dictæ inter sese singularem *Anno* 1607 pepegerunt confœderationem, quę 30 *Iulij* plenè approbata & subsignata fuit, ceu ex utroque inferius patebit. Atque eodē in conventu tandem complacita fuit Legatio egregia in Hispaniam, quum toties per Colonienses etiam illis indicatum esset, quod multa in vectigalibus minuendis privilegia possent obtinere; uti quoque factum. Coloniæ Legati convenêre sub abitu, & principales fuerunt Syndicus Doct. Iohan. Domannus, Consul Heinricus Brokes, & Colon. Legatus, ac Hamb. Hieron. Vogletus. &c. Felix eorum admodum fuit expeditio, ut non tantum vetera ipsorum privilegia confirmata Lisbonæ & Siviliæ, sed etiam à novis vectigalium oneribus, videlicet trigesimæ & centesimæ liberata sint commercia. Ipsi quoque Legati admodum splendidè fuerunt habiti, ut frustrà ille perversus & impudentissimus cavillator nos hoc stigmate urere soleat, quasi planè ignotum in Hispanica aula nomen Hansæ tunc extitisset. Quum Regię Mai. se obtulissent Legati illi, Latina oratione Domannus omnia rectè perfecit, & quidem cum laude.

laude. Iter autem ex Colonia Bruxellam inde in Galliam, ubi quoque à Rege Henrico IV. satis benignè excepti sunt, inde per Navarram in Hispaniam pervenêre, quod iter quoq; in reditu observarunt. Interea gliscebat semper controversia Hanseaticis cum Anglorum Adventuriis. *Anno verò* 1603 tentabatur transactio, quod ex *Chron. Brem.* notari potest his verbis: Multos iam annos controversię intercesserant Elizabethæ Anglię Reginæ cum Christiano IV Rege Danorum: Ad eas componendas cum Reges conventum Bremam indixissent, 25 *Septembris die* sub meridiem Illustres, generosi & Nobilissimi Viri Rudolphus Fure Baro. &c. Consiliarius in partibus Borealibus, & Iohannes Herbert Eques Auratus sanctioris consilii Secretarius alter, & Daniel Dun. I.C. Supplicum libellorum magister, & unus è magistris supremæ curię, &c. denique Stephanus Loserius Angli, paulò post autē Manderup à Parsberg consiliarius, & Arnoldus ab Huidfelt Cancellarius Regni, & Ionas Charisius I.C. consiliarius Regius Dani, urbem solenni pompa ingressi, & ab ea honorificè excepti sunt.

Actio regiorum commissariorum, quàm in publico civitatis prætorio habuerunt, duravit ad 26 *Novembris* diem, quo Dani in Daniam retrocesserunt. Anglos detinuerunt controversiæ, quæ inter Regnum maximè mercatores Angliæ, quos Adventurarios appellant, & civitates Anzæ Theutonicæ intercedunt. Etsi enim, ut suo loco diximus, *Anno* 1474 omnes lites per concordiam Traiectensem sopitæ, & concordia à Richardo III, Heinrico VII & VIII Eduardo VI & Maria Regina firmata esset, firma tamen non fuit amicitia, sed quemadmodum sub Eduardo VI & Maria concordia in disputationem vocari, ita inprimis sub Elisabetha Regina confirmatio concordiæ negari, & cives & subditi civitatum novis impositionibus urgeri, & mercatores Angli, cùm *An.* 1564 Belgio excluderentur, in Germania, præsertim Embdæ, Hamburgi & Stadæ pedem figere, civitates verò id malè habere: Tandem in Anglia *anno* 1574 contra civitatum privilegia pronunciari, imo fæderatarum civitatum cives ac subditi *anno* 1578 in Extraneorum ordinem redigi, & vicissim in consilio civitatum, imò Cæsaris & Imperii, *an-*

nis 1582, *&* 1594, contra mercatores Anglos gravius decerni & *Anno* demum 1597, edictum pœnale publicè proponi cœpit. Hæc controversia ut dirimeretur, & amicitia Imperii atque Angliæ regni sarta tectaque conservaretur, convenerat inter Cæsarem atq; Reginam, ut Bremæ amica compositio tentaretur. Quamobrem legati Angli, Cæsaris legato Baroni Minckvvitio permiserunt, ut curaret conventum ad initium anni sequentis indici.

Commiserat actionem hanc Cæsar *Anno* 1603, una cum Minckvvitio, Iohanni Adolpho, Holsatiæ Duci: At cum ei de tempore & loco actionis cum Legatis Regiis non conveniret, suffectus in locum eius est Ernestus Comes à Schaumburgk. Itaque mense Martio Baro Minckvvitius, & Comitis subdelegati, inprimis verò Eberhardus à Weihe ICtus, civitatum autem nomine Lubeccenses, Bremenses, Hambugenses, Stralsundenses, & Lunæburgenses Bremam convenerunt. Cum autem Elisabetha Regina *die* 24. *Martij* finem vitæ faceret, insuper civitatibus quoque ipsa actio mulitis nominibus displiceret *mense Aprili* re infecta tunc discessum est.

Vnde

Vnde tãdem Adventurii, quum edictum Imperat. quod antehac *Anno* 1598, publicatum erat, vim suam repererer, Stadam relinquere hoc anno coacti sunt. Verum Hamburg. suo id deputantes commodo, novas ædificari ædes in sua urbe curarunt, quibus Adventurios exceperunt, quod adeò momordit Stadenses, ut noluerint postea in conventu Hansæ comparere, quum id contra ius confœderationis actum dicerent. Lis etiam hodie inter utramque viget urbem. Interea verò nec quievit Dux Brunsvic. Henricus Iulius, sed mira scripta edi curavit, tam contra civitatem Brunsvic., quàm civitates Hanseaticas, ad quod ipsi egregiè, quum Fœdus hoc antiquum Conspirationem, pactum contra bonos mores, ius publicum, & conventum Hansæ, conventiculum, &c. ignominiosè vocaret, responderunt per Syndicum D. Iohan. Domannum. Ac nequid conatui ipsius deesset, non tantum apud S. Cæsar Maiest. Rodolp. 2. Dux impetravit, ut civitatibus Hanseat. per mandatũ publicum dimissio militis, sed etiam editio viriũ omnium, Capitulationum & confœderationum cum numero civitatum om-

nium imponeretur. Sed quum nequehoc sufficeret, ipse Pragam ad Imperatorem profectus est, ut eo ferventius rem contra Brunsvicenses urgeret, velut ipse rationes tales reddit in declaratione sua, quam de abdicatione exercitus Passaviensis concepit. Nec enim tantum se convocationi Electorum & Principum *in April. an.* 1610 lubens obtulerat, sed quoque compositionem inter fratres Imperat. Rudolph. & Matthiam Vngariæ ac Bohemiæ regem laboriosè satis quæsiverat, ut eò promptius obtineret proscriptionem Brunsvicẽsium: Ac licet Civitates Hanseaticæ hoc intellexissent, & propterea non tantum Lubecceæ convenissent; sed etiam Legatos ad novum Bohemiæ regem intercessionis causa, ut perniciosius averteretur malum, misissent; attamen præsentia Ducis, qui Pragæ erat, plus valuit, ait *Thuan. in Hist. sui lib.* 4. Proinde, quod diu variis modis ambiverat, voti sui compos factus est, & sub finem mensis Iulii diploma ad Georgium Fridericum Comitem Hohenloium, & Erenfridum Mincovitsium, Cæs. Maiest. in comitiis Saxoniæ, quæ Halberstadii celebrabãtur, commissarios, missum

fuit,

fuit, quo proscriptionem contra senatum populumque Brunsvicensem promulgare jubebantur. Summa illius proscriptionis erat: Senatum & populum Brunsvicensem multoties pacem publicam violasse, Duci suo insidias struxisse, & ausu nefario ditionibus & subditis ipsius plurimum damni intulisse: quo nomine pure & simpliciter rei læsæ Maiestatis Cæsareæ declarabantur, & omnia ipsorum bona fisco ducis addicebantur, nisi intra annum se illius imperio rursus subjicerẽt. Eodem tempore Imperator literas ad civitates maritimas dedit, quibus ipsis mandabat, ne Brunsvicenses milite aut consilio juvarent, sub pœna quæ præscriptorum fautoribus indicta esset. Fecialis Imperatoris Brunsvicum missus, ut proscriptionem denunciaret, urbem, metu plebis, ingredi noluit, sed Magistratui significavit, se ante portam urbis esse, ut ipsum ac cives literis proscriptionis ab Imperatore contra ipsos publicatæ obtemperare juberet. Quidam ex Senatu ad eum prodierunt, & exemplum illarum literarum ab eo petiverunt, quod ipsis dedit. Declaratio autem *Banni* 19. *Martij an*, 1610 concepta erat in aula

Cæsarea Pragæ & 17. *Iunij* Halberstadii publicata, cui insignem Brunsvicens. protestationem, cum reservatione solenni omniū iuris remediorum, & præsertim restitutionis in integrum petitionem opposuere, ob evidentissimum nullitatis & interruptionis processum, velut ea deductio omni iure fundata fuit. Quum itaque ea ratione intentio Princip s iterum suspenderetur, ac cerneret simul, quod civitates Hansæ (utpote quæ singularem Generalem belli præfectum in Comite Friderico *an.* 1608. 24. *Iunij*, iuxta ejus conductionem, sibi elegerant) in vigilantia paratæ viverent, obtinuit Dux novum ab Imperat. D. mandatum avocatorium & inhibitorium, ne Brunsvicensibus tanquam proscriptis auxilium præstarent, sub dato Pragæ 4. *Martij Anno* 1611, ut infra plenius explicabitur. Et quamvis Brunsvicenses contra declarationem banni Protestationem ad Vicecancellarium Imperii Pragam miserant, tamen noluit recipere, sed remissa est caussa ad conventum Electorum, qui Norinbergæ instabat, ut plura Germaniæ incommoda præcaverentur.

CAP. XVIII.

Continuatio historica 3. Lubeccens. in propioribus hisce temporibus, ubi etiam de renovatione antiqui fœderis Belgici agitur.

ACcidit autem quod non tantum *Anno* 1612. Imperat. Rudolphus $\frac{1\,\epsilon}{20}$ *Ianuarij* mortuus sit; unde tunc vigilare ulterius civitates ceperunt, miseruntq; ad Electores. Sed quũ discordiæ limes mire distraheretur, atq; Illustres Ordines Confœderati Belgii fidelitatem civitatum in ea unione cernerent, factum est inde, ut ipsi ambire quoque amicitiam civitatum talium Hansæ cœperint, & se per internuncios iisdem obtulerint. Bellum quoque erat, inter Daniæ & Sueciæ Reges, unde Rex Dan. Vrbibus Hansæ & præsertim Lubeccensibus, quod in Sueciam negotiarentur, infensissimus erat. Cujus archithalassus perceperat, quod 20. naves mercibus onustæ in portu essent, in Sueciam tendentes, hoc ut impediret classiariis suis, adortus est portum, sed repulsus cum damno ingenti. Hæc & talia

talia multum commovebant Lubeccens. *vid. Thuan cent. hist. lib. 5. ad fin.* Fuerunt etiam aliæ rationes plures, quas non incomptè partim tangit & indicat *Meteranus in hist. Belg. lib. 31.* Etenim ipsi Belgæ & unitæ provinciæ non exiguam imitationis partem ex Hanseatica confœderatione mutuatæ erant in sua confœderationis nocula, pro status novi ratione. Et certè verissimum, quod si civitates Hanseaticæ tam continua potuissent includi terra, velut provinciæ Belgicæ, longè excellentius suas excoluissent Resrubl. opibus, potentia & firmitudine, ceu id facilè percipi & dijudicari potest ex eo, quod ex tot seculis contra tot & tam potentes persecutores sui ordinis se defendere, & in unanimitate conservare potuerint. Itaque satis congruè heic loquitur Meteranus rem talem fœderis novi his verbis delineans.

Quum noscerent Domini Statici, quod regimen eorum & status adhuc aliquousq; novus, & inter summos Dynastas essent aliqui, qui minus ipsis rectè cuperent; usi sunt hoc prudenti consilio, quod tam vicinorum regum, ac principum, quam Rerumpublicarum aliarum confœderatio-

nes

nes salutares & proficuas ipsis ambierint. Ante omnia autem placuit illis hoc, ut cum præcipuis Hanseatici corporis civitatibus formam & fidelem correspondentiam ac fœdus componerent sibi; velut in hac æstate (*Anno* videlicet 1613) Magdeburgi factum est, ubi primitus via huic negotio præparata fuit. &c. Quem verò respectum civitates Hanseaticæ habuerint, & quæ eorum caussæ urgentes extiterint, ex superius allatis aliquo modo patet. Nihilominus tamen res lentæ admodum fuit maturationis, quùm variæ considerationes & quidem satis diffusæ se statim in primo intuitu offerrent iis, quibus negotium commendatum erat. In primis maximæ se ostentarunt difficultates, quùm capitulatio prima in articulos suos & partes dirimeretur. Tria enim maximè præcavenda putabant civitates Hanseaticæ; ne in imperatoris & imperii indignantiam incurrerent; deinde ne novis & alienis se implicarent negotiis, quod subesse cernebant. atq; demum, ne nimiis contributionibus frustra se enervarent. Res fuit variis modis deliberata. Vrserunt eo magis Illustres Ordines Belg. quo il-

læ magis denegare quid tentarent. Instabant quoque Comitia Ratisbonensia, ubi ad propositionem formandam deputatus ferebatur Henricus Iulius Dux Brunsvicensis, quem cernebant omni conatu Brunsv gam esse suppressurum: ideo & Brunsvicenses magis inclinabant ita, ut ex parte in mense Maio correspondentia in quæstione an, sit complacita. Sed eo ipso tempore, sub ingressu imperatoris Matthiæ 2, quum Ducis illius adventus expectaretur, annunciabatur obitus eiusdem, inde & alias ob causas quoque quùm saltem de bello Turcico ageretur, nec gravamina imperii abroganda aut moderanda locum invenire possent, diu non durabant, sed maturè illa imperii dissolvebantur Comitia. Post varias tamen discussiones difficultatum omnium, adpostulatum Illust. Ordinum Belg. & promissum in mense Augusto ex conventu factum, deputati sunt trium civitatum Legati Hagam, ut ibi plenius particularia contenta articulorum examinarentur. Verum non potuêre inter se ritè convenire in principalioribus, ubi præsertim 5. articulus de satisfactione & partitione contributionum mirè distraxit

partes; donec tandem 20. *Septembr. Anno* 1613, *deputati* Dnn. Ordinum videlicet C. Riesman, Diricus Baſſ, Magnus vander Aylva, Ab. Condors concederent Legatis Hanſeaticis, ut prius talia, quę in diſputatione erant, ſuis referrent Dnn. Committentibus, quod ſingulari receſſu ita utrimque approbatum fuit. Civitatum autem tum Legati erant ex Lubeccenſi Republ. Doct. Martinus Nordanus Syndicus Magdeb. Thomas Francius D. & Syndicus; Brunſvicenſ. Hermannus Schrader Conſul, & Iohan. Olemannus Secretar. Etiamſi iam propè convenerant in reliquis; tamen ſatis diu civitates iſte articulus diſtraxit per *Annum* 1614. & tamen acriter, ex inſtinctu capitularium Magd., ſe huic negotio opponebat Elect. Saxon. ut infra explicabitur, ex litteris ſub *da:e* 11. *Feb. anno* 1614. ad imperatorem & civitatem Magd. datis. Interim ex carcere quiſpiam liberatus, confugiebat in Belgium, & ferventius hoc negotium maximè in odium Ducis Brunſvicenſis, vindictam eius intendens, urgere apud nonnullos incipiebat; ſed quamvis operosè ſatis id perficere tentaret; tamen neque dum res poterat tranſi-

gi; donec Dux Brunſvic. Fridericus Vlricus *Anno* 1615, cum Wuſtrovio facta parentis reaſſumeret novis conſiliis bellicis. Quam fervidè res hæc contra Brunſvig. & civitates Hanſæ ſuſcepta ſit, vix aliquis calamo exprimat; atque quod ſufflatores cruentorum conſultorum non defuerint, id facilè quivis intelligens diiudicare poterit. Quinam inter alios obſervati fuerint, id carminibus aliquot notatum eſt inferius. Princeps iam conſcribere militem inceperat, quum denunciaretur Brunſvicenſibus aut ad ſubiectionem tranſactio, aut aliud quid gravius ſubituros. Confugiebant illi ad Hanſas, & mittebantur Lubecca, qui compoſitionem ita quærerent, ut Brunſvicenſibus iura libertatis & privilegia illæſa manerent. De hac re primo Hannoveræ actum eſt, ut refert rectè *Meteranus lib. 32. Hiſtor.* Poſtea verò ubi Ritterhuſii iterum convenerant, admodum ſupplices ſe demonſtrarunt Brunſvicenſes, adeò, ut non tantum aulæ ſtatum certum Duci in urbe cum ædificatione novæ arcis concederent, ſed etiam ſe conformare cuperent ut plurimum reliquis provincialibus; niſi quod

arma-

armamentarium, portas & vallum cedere non possent; quod mirabantur civitatum Legati, usque cupidi & studiosi erant pacis; nec abnuisset Princeps, nisi Wustrovius nimis ampla, in mera omnis servitutis subiectione, ambiisset, & retraxisset annuentem Ducem. Atque licet etiam in hoc durissimo servitutis totalis extremæ telo ad medii inventionem sese offerrent Legati, & spacium 14 dierum pro deliberatione peterent, ut relatio talis posset fieri civitatibus arctioris fœderis Hanseatici; tamen in totum hoc ipsis abnegabatur. Cum igitur acri obsidione 1 *Augusti*. cingere inciperet Dux civitatem Brunsvicensem, non tantum ita offendit id Hanseaticos, ut novum conscriberent militem, sed etiam rem omnem ad Ordines Ill. Belgii deferrent. Vnde conventus instituebatur Lunæburgi, ubi non tantum fœderis tractatus reassumpti sunt, sed etiam spe omnia absolvendi, quæ restabant, promiserunt certum succursum: quē adeo accuratè observarunt, ut etiam in ipso præstituto die Illust. Princeps Auran. Henricus Fridericus cū 6000 peditum & 12 signis equitum, 600 curribus munitionum, in Ducatu se

sisteret. Rem hanc quoque apud Ill. Ord. Belg. & Principem Mauricium Auranienſ., tunc ſummus Hanſeaticorum amicus, Rex Iacobus VI. Angliæ litteris ſingularibus promoverat. Exercitus Hanſeaticarum ſub Duce Friderico Comite Solmenſi 20 *Octobris* quoque affluebat, & erat conflictus ingens in Campo Altfeldico, ut interim ſuccurſum & munitiones afferret civitati. Vnde 22 *Octobr.* caſtra ſublata ſunt, & de pacificatione, paulo poſt, quum 14 *Novembris* Legati Hollandici & Hanſeaticarum civitatum ingreſſi fuiſſent Vrbem, inceptum eſt agi; & anteceſsêre induciæ 10. dierum, quæ 23 *Novembris* publicatæ ſunt, donec tandem 20 *Decembris* plena concluderetur Steternburgi transactio. Interea quoque data hac occaſione, Legati Hollandici & civitatum Hanſæ tempori huic ita inſenſibiliter inſervierunt, ut ſimul uno opere de confœderatione pridem incepta perfectio quædam inſtitueretur, ubi inter alia maximè differentia ad 5 articulum de partitione & ſatisfactione contributionum reaſſumpta eſt, & quùm reliquorum Electorum ac Principum commiſſarii diſceſſiſſent, *die* 26, *&* 27

ſeriò

seriò de perfectione tractatuum horum consultatum & conclusum est, ut postea explicabitur. Adfuerunt nomine Statuum Belgic. Iohan Biel Doct. Fridericus vande Sande, & Diedericus Sticke, qui etiam subscripsêre tractatus. Lubecca, Hamburgum & Brunsviga singulariter transegerant in hoc capite: At nomine Rostock, Stralsund, Wismariæ & Anclam ex mandato subscripsit Iohan. Domannus D. & Syndicus Hansæ, civit. Magdeb. Georg. Heinricus Bolfras D. & Syndicus, & civit. Lunæburgensis Iohan. Melbeccius D. & Consiliarius Reip. Atque ut talis confœderatio, quæ cum tot difficultatibus tandem extorta fuerat in ipso necessitatis tēpore, eo firmiori coleretur & observaretur fide, placitum est, quod mitterentur Hagam, qui mediante juramento omnia ratificarent, uti ita simul solemnis subscriptio fieret partium. Antequam autem instituebatur talis cum Duce Frid. Vlrico Duce Brunsvicens. pacificatio, & quum res adhuc esset in dubio, quorsum belli fervor aut victoria inclinare posset, cum Duce Lunæburgensi Christiano à civitatibus Hanseaticis Saxoniæ inferioris renovatio confœde-

fœderationis *Anno* 1606 institutæ redintegrata & in pluribus auctione defensionis extensa est ita, ut primitus unaquæque pars 350 equitum copiam, atque 1400 peditum, inter quos debebāt esse 100 Sclopetarii & 400 hastarii cum plena armatura; deinde unaquæque civitas mitteret singulariter 200 milites & 50 equites præterea 3000 libras laqueorum sclopetariorum, 200 centenas libr. pulveris tormentarii, & tormenta fulminalia maiora, pro necessitate casus, ceu inferius ipsum loquetur instrumentum. Acta hæc sunt & placita Lunæburgi 19 *Octobris Anno* 1615.

Quum verò in cōfœderatione Belgica pergeretur strenuè; ut tandem absolveretur diu agitatum opus, novas difficultates Magdeburgensibus ex instinctu Capitularium Dn. Administrator intermiscuit; cui tamen optimum civitas dedit responsum sub dato 30 *April. Anno* 1616, ut infra constabit. Nihilominus Dux Megapolitanus Iohan. Albertus certior factus de confœderatione Hansæ cum Duce Lunæburgico, eandem quoque acceptavit, & id cum iisdem inivit *die* 10 *Junij, Anno* 1616.

Circa Maium autē eiusdē anni Legati

arctioris

arctioris fœderis Hagam (unde Sphalma *in antecedenti tractatu c.* 15. *p.* 790 *de Anno* 1617. corrigendum est) ad completionem juramento perficiendum missi, & instructi sunt ita, ut expressè bellum Hispano-Belgicum, sic & Juliacense eximerent, & quod nullatenus ea in parte obligati esse vellent, ceu documenta illa instructionis apertè testantur, ut infra patebit. Errat igitur *Thuanus in Contin. Hist. lib.* 6. *pag.* 358. quod hanc ante bellum Brunsvicense Confœderationem conclusam esse referat; velut etiam nec enumeratio articulorum aut contenta eorum ita cum veritate correspondent. Res enim & tractatio longè alia ratione disposita & transacta est, tum quoque 14 non vero 12 articulos continet, & totum fœdus absque ullius præjudicio ad 12 *Annorum* spacium extensum est, uti id postea in collatione explicationis declarabitur. Meteranus autem in *lib.* 33. *Hist. Belg.* omnia, quæ huc faciunt, propius attigit, cujus verba postea allegabimus, modo adhuc unicum explicetur interveniens.

Quamvis verò nulla fœderis ratio melior, quàm quæ in paritate consistit, tamen ista Confœderatio, inter

duo hæc corpora instituta, adeo exosa & suspecta fuit multis, ut varii de ea sint non tantum sparsi rumores; sed etiam, ut antea dictum est, aliquot Principes huic se per directum & indirectum opposuerint. Vnde sapienter fecerunt, quod civitates Hansæ contenta fœderis ad Imperat. miserint. Atque quum etiam Seren. Archidux Austriæ Alberto talis confœderatio quid præiudicii Regi Hispanorum suisque provinciis importare existimaret, non tantum *Anno* 1616 Legatum Iacobum de Sommere ad Directorium Hansæ Lubeccam & alias civitates misit, qui verum confœderationis modum perciperet, & civitates moneret, ne quid præter necessitatem in tali unione in sese susciperent, quod libero commerciorum cursui & privilegiis eorum damnum crearet. &c. Excusarunt quidem honestè hoc civitates, & partim responderunt ita, quod nihil in præjudicium Regis Hispaniarum suscepissent, & non esset novum, sed antiquum fœdus, aliquot civitatum Belgicarum, quod nunc cum Dnn. Staticis renovassent, &c. Verùm, quùm in interpretatione hac Seren. Archidux non acquiesceret, iterum

sub

sub dato 12 *Febr.* & 26 *April.* ad Lubecens. & reliquos Hansæ socios scribebat, atque categoricam petebat responsionem; an aliquid contra Reg. Mai. Hispan. esset in eo fœdere accipiendum, quùm illi non tantum ambiguè in generalibus terminis respondissent; sed etiam in ipso fœderis tenore continerentur talia, quæ explicatione indigerent. Proinde coacti sunt Legati civitatum ex conventu 2 *Iunij* plenius sese expectorare scripto, quod etiam in majorem sententiæ suæ fidem, præter consuetudinem trium civitatum Lubec., Hamburg. & Bremensis sigillis, quùm alias sola Lubecca litteras fide & nomine communi subsignaret, *Anno* 1617. corroboraverunt, ut infra ex ipsa patebit resolutione. Quùm verba *Meterani lib.* 35. *Hist.* de hoc Fœdere notabilia sint, paucis ea interserenda erunt, ut supra indicavimus: In hoc anno, inquit, tandem Ill. Ordines Belgici diu expetitam & desideratam confœderationẽ cum Hansæ civitatibus perfecêre concludendo; quod factum Hagæ 31 *Iunij*, *Anno* 1616, stylo novo. & civitatum prædictarum deputati, qui negotio interfuêrunt huic, extitêre sequentes

nominati: Doct. Iohan. Domannus Hansæ inclutæ Syndicus, Doct. Martinus Nordanus, Syndicus Reipubl. Lubeccensis, Diedericus Hoierus Consul Bremens. & Doct. Gerlachius Buxtorf Syndicus Reipubl. eiusdem, Item Heinricus de Cappellen Senator civit. Bremens., Iohan. Datichenus Consul Reipubl. Hamburgens., Doct. Vincentius Moller Syndicus ibidem, Doct. Georg. Heinricus Bolfras, Syndicus Magdeburg., Henningus Haberlandt Consul Reipubl. Brunsvicensis, Iohan. Olemannus Secretarius ibidem. Reliquarum autem civitatum Hanseaticarum Mandatarius fuit D. Domannus. Quota verò contributionum, quibus invicem binæ partes sibi obligatæ tenebantur, in talem partitionem digesta erat. Quod si Ill. Dnn. Statici 100000 florenos in usum fœderis conferrent, quod tum quoque unaquaque civitas ita suam deberet solvere particulam. Lubecca $5\frac{1}{2}$. Brema $1\frac{1}{2}$. Hamburgum $3\frac{1}{2}$. Rostochium. 1, Stralsunda. 1. Wismaria $\frac{1}{2}$. Magdeburgũ. 1. Brunsviga. 2. Luneburgũ. & Griphswaldia $\frac{1}{2}$.

NOTA

NOTA. [De contributionibus, quibus inter sese sibi mutuas socii Hansæ debent collectas, infra quid constabit. Fecit autem ista partitio inæqualis, de qua toties conquestæ sunt aliquot civitates, quod civitas Hanseatica Anclam, nomen suum omninò heic subduxerit, quùm tamen antea se simul satis promptè offerret.] Non vero attinet iam plura de motivis & caussis urgentibus heic quid ulterius monere, quum *Meteranus dicto loco huius lib. 33. hist. suæ pag.* 568. *&* 569. ex superiori satis sollicitè & curiosè non frustra eas repetierit, cui etiam veriorem præ Thuano formā fœderis cum toto actu annexit. *pag* 570. 571. *&c.* ut infra constabit. Offensionem itaque quùm inde caperent plures vicini Principes, non ultimus inter eos fuit Dux Brunsvicensis, qui propterea variis modis transactionem Steterburgensem Brunsvicensibus subvertere in aliquot quærebat articulis. Namque licet aliquot capita litium transactioni pleniori arbitrorum, qui ex parte nominati erant, Frid. videl. Elector & Comes Palatin. ad Rhenū, Illustr. Ordines Belg. & civitates Hanseaticæ, commissa essent; tamen hoc

unice agebatur, ut interpositione Sociorum horum & confœderatorum Brunsvicenses privarentur; ceu litteræ Illustr. Elect. & Comit. Palatin. Friderici sub dato Heydelberg 16: *Mart. Anno* 1618. *&* 22. *Maij eiusdem*, ubi loco Dominorum Staticorum & civitatum Hanseaticarũ tres civitates Normbergam, Argentoratum & Vlmam exigit, satis luculenter id testantur. Quæ rei inversio ad querelas Brunsvicensium factas malè habuit Hanseaticos; & quum alias quoque gravamina ex aula Guelphica Brunsvicensibus accumularentur, contra apertos pactorum dictorum articulos, eodem anno in conventu Lubeccæ de Legatione ad Ducem Brunsvicensem nomine communi mittenda hoc anno actum est: Verùm quùm in communi negotio civitatum, & præsertim propter nimiam auctionem vectigalium in Hellesponto Danico, Syndicus Hansæ Doct. Iohan. Domannus, Hagam ubi quoq; mortuus est, rebus nondum expeditis, mitteretur; in dilationem reiecta sunt omnia. Habitabat Syndicus ille Rostochii, unde *An.* 1618. 28 *Iulij* discessit. Hagam venit 21. *August.* obiit ibidem 20. *Septembr.* sepul-

sepultus vero est 8. *Octobris*. Aliæ quoque legationes hoc anno ad Electorem Saxoniæ, qui novis impositionibus Lipsiæ oneraverat commercia, & ad Regem Daniæ confectæ sunt, sed dispari expeditione. Etenim ad Electorem Saxoniæ Syndicus Lubeccens. Iohan. Faber Doct. *mense Aprili* missus, præparavit multa; unde postea illi, quibus mense Septembri in ampliori legatione res eadem commēdata fuit, obtinuerunt promptiorem gratiam in abrogatione vectigalis, præsertim quùm civitates imperiales superioris Germaniæ, velut Norinberga, Augusta, &c. illis se adsociarent. Verum quamvis Synd. Lubeccens. D. Iohan. Faber, Hamb. Doct. Petrus Moller, & Bremens. D. Gerlachius Buxtorf cum Alberto Ostmanno in Dania Hafniæ omnem adhiberent diligentiam, & ibi usque in Decembrim detinerentur; tamen res in pristino statu relicta est, nec profuit, quod bis promotoriales à Statibus Hollandicis oblatæ fuerint. Proinde circa 12 *Ianuarij Anno* 1619 conventus civitatum arctioris fœderis institutus est Lubecæ, ubi non tantum de istis rebus omnibus deliberatio, facta relatione, plenior ha-

bita fuit; quomodo commerciorum variis gravaminibus succurri posset: Sed quoque litteræ aliquot missæ sunt ad Principes Albis conterminos, propter actiones vectigalium illicitas &c. Atque quùm etiam esset quæstio de novo Hansæ Syndico constituendo, ac immensæ monetæ corruptione, quomodo in ordinem redigenda esset, & deprehenderetur, quod tales causæ omnes ad totum meritò referri deberent corpus Hanseaticum, conclusum est in communi consessu quod comitia generalia circa initium 2. *Iulij* meritò essent indicenda, uti tunc simul de materia articulorum actum est. Interim tamen quùm Brunsvicenses exhiberent instructionis formam, quæ continebat longum catalogum gravaminum, quibus à Ducis Brunsvic. consulentibus transactio illa Stecterburgiana *de anno* 1615 mirè eludebatur, & simul legationem, pro adimpletione illius contractus, & gravaminum abrogatione, peterent, ne novæ belli lites contra voluntatem inde exurgerent, facta correctione instructionis, legationi certæ personæ deputati sunt, qui etiam in Martio perfecerunt eam, sed frustraneo cum labore.

Aliud quoq; se tunc civitatibus ostentavit in commodum, ex tumultu & seditione Lunæburgensi; ubi cives propter impositionem centesimæ se magistratui ita fervidè opponebant, ut discordia hæc magno non careret periculo, præsertim quùm cives â Senatu suo rationes sumptuum & redituum exigere inciperent. Aiebant uno ore omnes, se satis diu tantas observasse iniquitates, & suppressiones aut enervationes bonorum communium. Quærebant, quorsum tenderent, nisi communis civitatis oneri commodum præstarent? Ceu fieri solet, ubi vulgus fulmina minantia sub prætextu passæ iniuriæ dissеminare incipit. Tum quoque iis, qui curiæ præsidebant, & ex salinis sibi nobilitatem vendicant, nimiam adscribebant arrogantiam & avaritiæ sorditiem, quæ cæteris civibus meram importaret ruinam, &c. Hoc adeò momordit Senatum, ut nil aliud magis, quàm subitaneam exquirerent vindictam: nec deerant ipsis stimulatores. Inde factum est, ut obliti fuerint, aut in fervore nimio recordari minimè potuerint fœderis antiqui, & quid pacta Hanseatica in tali casu sibi deposcerent.

Mirabantur civitates confœderatæ omnes, quod nullum sociorum consilium, nullam opem expeterent, quod ita sedulò observarant Brunsvicenses, velut id exemplum adhuc ante oculos fervebat illis. Fortè hunc fatalem traxère & sibi confecere ipsi lapsum. Namque tali præcipitantia magnam eos amisisse libertatis antiquę partem, dum se tàm inconsultè relictis sociis, utrinque submisisse dicebantur Ducis jurisdictioni & æstimio contra privilegiorū vigorem, velut ipsorum etiam id clarè in plurimis tèstatur transactio, ut postea ex ea patebit: imò id paulò post 2 *Junii* missum ex aula Cellensi ad cives contra Franciscum Tobing directum demonstravit mandatum, in quo præiudicialem actum ferebant occultatum, quod tunc in ipso conventu Hanseatico mirè perturbavit animos, ut dubium esset, an amplius Lunæburgenses ad omnia consilia admittendi & capabiles talium haberi possent? seu etiam aliquoties in gravioribus postea ex consessu ipsis cedendum fuit. Iisdem quoque temporibus miserat Rex Sueciæ Legatum ad Lubeccenses, ut non tantum civitatibus maritimis, & præsertim

Dantisca-

Dantiscanis innotesceret, quod Rex Sueciæ Regem Poloniç pro aperto hoste haberet; sed etiam omnis munitionum succursus & militum conscriptio Regi Poloniæ denegaretur: Interim quoque Rex Sueciæ, quod principale Maximè erat, civitates sibi fœderis alicuius, vinculo in devotionem attrahere cupiebat. Propositi erant articuli infra delineati, quæ correctioni aut accommodationi civitatū Hanseaticarū submittebantur.

De his & aliis in publico civitatum omnium conventu mense Iulio deliberatum est, præsertim principalia fuerunt, reassumptio Danici negotii, & quod tandem ultima vice litteris adhuc pro confirmatione privilegiorum & gravaminum abrogatione, tàm à parte civitatum Hansæ, quàm à parte Ordinū Belgicorum sollicitari deberet: deinde postulatum Regis Sueciæ in puncto confœderationis; ubi ex communi placito decretum fuit, quod per Legationem gratulandum esset Regi de adita regni gubernatione, & simul confirmatio privilegiorum & gravaminum abrogatio petenda; etsi tunc ulterius urgeret fœdus, ut perciperentur articuli intentionis. In reliquis

liquis actum est de visitatione Emporiorum Antwerpiensis, Lundensis & Bergensis, quod munus oblatum est Bremensibus, cui etiam annexa fuit lex monetaria, & quomodo huic malo in extrema corruptione succurrendum, ne imperiale numisma ultra valorem ulterius extenderetur, ubi varia media proposita fuerunt. Sed quùm quæque civitas id omne ad sui reflectere cuperet commodi cursum, distractum mansit negotium. Tandem de communis commercii meliori dispositione & ordine, item gravaminibus ad Albim & Visurgim ita actum est, ut distractio mercium in civitatibus passim curari posset. Sunt etiam partes Syndici Hanseatici Doct. Lamberto Steinwigio Consuli Stralsundensi oblatæ, donec plenè ille se posset officii causa resolvere. Paulò post non tantum Fredericus Palatinus Rex Bohem. sed & Vnionis membra ex superiori Germania civitates Hansæ ad adsistentiam & auxilium secunda vice provocarunt, atque, quùm periculum in mora putaretur, Lubeccenses vota responsionis per singularem tabellarium à civitatibus in principio *Anni* 1620 conquisiverunt, undecerta

con-

conclusio non potuit confici. Eodem ferè tempore Dux Christianus Lunæburgensis mutuabatur partem exercitus militaris à Duce Frider. Vlrico Brunsvicensi, & cum frigus acre cógelasset fluvios, cum tali manu copiarum noctu transgrediebatur Albim, & , iure executionis propriç, quam sibi competere ex sententia Camerç *Anno priori* 1619. 19 *April.* contra Lubec. & Hamburg. publicata putabat, partem illam terræ finitimç, quam locum Gammericum dicunt incolæ, occupare & plenè in possessionem suam prioris fluminis ductum aperiendo redigere conabatur. Intentione hac peracta, usus est Dux hac cautione, haut improvida, ut ex confœderationis initæ jure, ceu supra dictum est, in adsistentiam advocaret civitates, ne pacta fœderis cum illis initi violasse videretur. Lubeccenses verò cum Hamburgensibus statim civitates arctioris fœderis ad medium Martii convocari curârunt; sed Lunæburgenses in hoc plenè comparere noluerunt, quùm ipsi in hac caussa cum Duce contra Hamb. facerent, velut ipsorum Syndicus D. Melbeccius erga Legatos Hansæ in aula Cellensi 30 *Martii eiusdem*

inge-

ingenuè confeſſus erat, quod in hac cauſſa tanquam conſortes litis cum Duce facerent. In conventu autē illo, unicè ſepoſitis reliquis communibus negotiis actū eſt de vi illata poſſeſſionibus Lubeccenſium & Hamburg., & re, de liberatione varia, examinata, concluſum eſt, quod media transactionis quædam eſſent inveſtiganda & proponenda, in quorum numero principale fuit, ut una cum Illuſtr. Ord. Belg. ordinario Agente & Vice ſyndico Hanſæ Steynwigio Cellam ex civitatibus Bremenſi, Roſtochienſi & Magdeburgenſi deputati mitterentur, qui Lubeccæ 25 *Martii* viam ingreſſi 28 *eiusdem* Cellas pervenêre. Horum inſtructio tria continebat capita. 1. exaggerationem facti, & quod in confœderationis præiudicium vergeret, quùm *Anno* 1555 eſſet conſtitutum, quod nulla pars fœderis Hanſeatici conſors proprio motu quid tentare deberet, niſi prius à ſociis eſſet compoſitionis conſilium ſubminiſtratum. 2. continebat poſtulata, ut libertas commerciis relinqueretur, hoſtilitates omnes & armorum vis deponeretur, damnumque datum reponeretur cum annexis ablatis. 3. Erat tranſactionis modus; cui

cui etiam additum fuit, ut fieret intercessio pro Brunsvicensibus, quùm Dux subditis interdixisset cunctis lignorum advectionem. Sed nihil obtinuerunt, nisi quod Dux ad compromissum ita se obtulerit, ut simul læsæ civitates renunciarent reversioni & restitutioni in integrum, quùm in iis à Cammera impetrassent inhibitionem cum citatione. Interim litteris Illust. Ord. Belg. amicabilibus tanquam, adsistentes invitati sunt ad compositionem, & Magdeburgenses gravamina contra Hamburgenses in puncto stapulæ violatæ ad Albim, & nimium suppressi cõmercii civitatibus sociis exhibuerunt, simul allegãdo interesse in publicata Spiræ sententia, quum illis eadem libertas iuxta Ottonis 2. Imperatoris indultum & privilegium in Albi fluvio omnibus modis competeret, quod Hamburgẽses contra iura, cum suppressione commerciorum communium, sibi adscriberent, unde petitum fuit, ut aut ad æquitatis compositionem aut compromissum certum compellerentur. Post hæc aliquot articuli transactionis cum Duce Lunæb. concepti sunt, & quùm etiam interponentium adventus expectandus esset,

con-

conventus dissolutus & ad Maium mensem reiectus est, ut interim de omni re cum pleniori instructione suos possent civitates mittere legatos. Interim propter turbulentum Bohemiæ statum multæ allatæ sunt Lubeccam Monitoriales & dehortationes à diversis partibus, velut à S. Cæs. Maiest., à Rege Hispan. & Archiduce Alberto, item à Rege novo Bohemiæ & aliis, quibus omnibus mense Majo ex conventu ita est responsum, ut civitates innoxiæ manerent & haberi possent. Et quũm ab Illust. Dn. Ord. Belg. tres legati missi essent, nec minus se aliquot principes ad compositionem obtulissent, post varias deliberationes locus tractatuum deputatus est utrimque Boitzemburgum, situm in Ducatu Megapolitana ad Albim ibi oppidum; ubi convenêre omnes & partium & interponentium legati, qui infra nominantur, & res controversa eo modo post multiformes disputationes composita est, uti transactio sub dato die Iacobi *Anno* 1620. id inferius declarat. Interim tamen Dn. Nicolaus de Vogt, consul Arnheym. primarius ex numero Belgicorum legatorum in caussa & negotio Danico remissus

est

eſt in Belgium, ut conſultaret cum Ordin. & Principe Mauritio, quùm tertias interceſſionales ad Reg. Daniæ denegarent illi civitatibus, ac omninò contra reputationem illis videretur, niſi adderetur cõpulſio violenta ad æquitatem adimplendam, an illi putarent de tempore eſſe, ut certo modo quid tentaretur contra Regem Daniæ? Quod tamen minus iam conveniens judicatum fuit, quum civit. ipſis ſatis non viderentur ad ſeveriora paratæ. Civitates igitur ut ad quamvis expeditionem promptiores ſe offerre poſſent, de alia forma confœderati corporis inſtituenda cogitationes ſuſceperunt: atque ne ſemper opus eſſet ad ſingulum caſum convocare conventum, & ſecreta eò facilius poſſent expediri, conſilium perpetuum ex ſuggeſtione aliorum inſtituendum cum perpetuo milite & ærario publico putarunt, qua de re ſingulares meditariones conſcribere iuſſus eſt Viceſyndicus ille Hanſę, ut ex concepto apparet. Interea Legati, qui à civitatibus Lubec. Roſtoch. & Stralſund deputati erant, videlicet Ioh. Vinhagen Senat. & D. Benedict. Winckler Viceſynd. Lubec. Iohan Luttermañ Roſt. D. Ioh. Ger-

des Synd. Strals. abiêre in Sueciam, ut non tantum gratularentur Regi de regni aggressu; sed etiam privilegiorum confirmationem & gravaminum abrogationem peterent. Ac si novi fœderis mentio fieret, ut Regis intentionē saltem audirent, nilq; ulterius adderent, iussi sunt. De corrupta quoque moneta multæ querelæ & deliberationes fuerunt institutæ; sed quum circuli inferioris Saxoniæ membra ita dissolutæ inter se dissiderent, mediorum ratio alii loco reservata est. Tandem se quoque Hamburgenses coacti sunt, in caussa Magdeburgensi, civitatibus submittere, & deputati sunt civitates Lubeca & Bremen, ut audirent negotium, atque litem eam secundum æquitatē dirimerent; de qua controversia diuturna postmodo agetur plenius. *Anno* 1621. de nova fœderis consolidatione inter Regem Daniæ & Illust. Ord. Belg. tractatio incepta fuit, & quùm propterea maximè Dn. Casparus à Vo. ad Regem missus esset, iter suum *mense Februario* Lubecam flexit, atque ibi monita Ill. Ord. Belgicarum, de futuris periculis, Lubeccensibus detexit, qui etiam promisêre, quod in proximo sequenti conventu hoc es-

sent

sent proposituri confœderatis civitatibus. In *mense Martio* autem Lunæburgi comitia Circuli inferioris Saxoniæ celebrata sunt, ubi decretum fuit, quod civitates eæ, quæ ex triplicati subsidii debito adhuc tenerentur Circulo, ultimis Monitorialibus deberent ad executionem efflagitari. Proinde Lubeccenses in Camera Imperiali Mandatum Inhibitorium de non offendendo sine clausula 20 *April.* contra Circulum inferioris Saxoniæ procurarunt, quod Directori quoque eius solemniter insinuatum fuit. Quamvis ex Brunsvicensi Ducatu omnis mali origo in corruptione monetæ profluxerat, utpote in cuius ditione ultra 72. loca monetaria inventa erant contra ordinationem regularem, quæ non ultera 9 in toto Circulo exigit; tamen adhuc, ut penitus negotia mercatorum enervarentur, propria auctoritate nova & inaudita vectigalia communi imposuerat commercio, unde hoc onus novum reliquis Imperii civitatibus, & præsertim Norinbergæ, Augustæ & inde Argentinensibus sub 14 *Maii*, ex conventu Hansæ denunciabatur, ut simul de remediis juris cogitarent, quod etiam factum. Nec minus pro

conficiendo fœderis tractatu cum Ill. Ord. Belg. Rex Daniæ Cancellarium Regni Iacobum ab Vlfeld Hagam 11 *Febr.* miserat, ubi quoque 13 *Maii*, *Anno* 1621 tota unio ô capitibus inclusa est: Quod quùm civitatibus in conventu referretur, nonnihil suspicionis iis movere cœpit; & magis auxit scrupulum, quod eodem tempore auxilium aliquod ex fœderis jure per suum ordinarium Agentem peterent: tamen alia interpretatio postea dubia omnia sustulit illis. Bis quoque Imperator Ferdinand. II. misit Legatos hoc anno, quorum primi Dux Iulius Henricus Saxon. Lawenburg. & Hieronym. ab Elvern potissimum sollicitarunt, ne se civitates implicarent bello aliquo, alter Iohan de Werthern, contributionem extraordinarium sollicitavit. Ac quum propter rem monetariam Rex Daniæ coniunctionem ab aliquot civitatibus expeteret, nec satis Legati civitatum ad eiusmodi capita instructi essent, alius ad mensem *Octobris* indictus est conventus, ut in his, atque propter confœderationem Suecicam in quæstione, An se rectius resolvere possent; velut etiam integrè Legati supradicti, quæ mens Regis

Suecix

Sueciæ, & quomodo fœderi Belgico includi eá optaret, retulerunt, quodque eousque confirmatio privilégiorũ & gravaminum abrogatio reiecta esset. In conventu igitur proximè sequenti de istis rebus omnibus actum est, & placuit civitatibus Vandalicis, ut se Regi Daniæ ac Principibus Holsatiæ & Megapolensibus in reductione monetæ conformarent, unde adhuc valor unius thaleri in tribus substitit marcis. Fœdus Suecicum, ut ex discursu adiecto apparet, non adeò improbatum fuit, sicut & octo articulis ultrà Belgicum illud quod his inserebatur, à maxima parte Hansæ extensum fuit. Nihilominùs alia interveniente, quum Rex Sueciæ 16 *Septembr.* hoc *Anno* 1621. occupasset Rigam Hanseatici fœderis membrum, id retraxerunt. Tum quoque novæ difficultates ex novis oneribus cerevisiæ in Dania & Norvegia obiiciebantur, quibus tunc remedium aliisque gravaminibus pluribus quærendum erat. Velut quoque eodem tempore Serenissima Elizabetha Clara Eugenia Infantina Hispaniæ Legatum Dn. Iohan Iacobum Zum Pfiitz I.L. mittebat, cum ea commissione, ut civitates moneret, ne se cum

Belgis bello implicarent. &c. Sic in contrarium Ill. Ord. Belg. per suum sollicitabant completionem fœderis: unde iterum novæ emersêre difficultates, quæ aliud deliberandi tempus efflagitarunt. Quapropter 7 articuli de novo ad proximum reiecti sunt conventum, quibus octavum addidêre Norinbergenses litteræ, quùm consilium & auxilium Hanseaticarum civitatum, contra diversos exercitus illius loci, sub dato 22 *Octobr. Anno* 1621. peterent. Et quum civitates contra Ducem Brunsv. in Camera Imperiali Mandatum pœnale sine clausula de cassando novo vectigali ac restituendo obtinuissent, eidem hoc legaliter insinuatum fuit, cui paritionem præstare coactus est, ut communia commercia hoc onere fuerint levata. E contra iterum Hamburgenses heic suum contra proprios socios Lubeccenses non adeo gratum studium denuò prodidêre, quum hos ad Cameram Imperialem detulissent, quasi naturalē libertatem illis commercandi in portu suo denegarent, ut etiam his, velut antea Stadensibus, Lunæburgensibus & Magdeburgensibus ad Albim fecerant, in ipso mari Baltico, à quo tamen ipse naturæ si-

tus (ut querela erat Lubecc.) Hamburgenses remotos separaverat, commercii solidum usum quasi è manu in sese transferendo subducerent, aut idem juris, quod Lubeccensibus in suis portubus naturali & tot sumptuum vi competit, in sese communiter derivarent, atque ita per compendium sibi viam promptam in mare Orientale aperire possent, ut RexDaniæ in suo eluderetur vectigali, nec cogerentur merces per Danicum Hellespontum traducere. Intentionem hanc variis deprehenderunt Lubecc. obfuscatam coloribus, uti ex eorum id deductum est supplicibus, quibus sub dato 11 *Ianuar. Anno* 1622. Mandatum de non impediendo libero commerciorum usu & resarciendo damno cum clausula ex Cam. Imp. extraxêre: unde varii inter civitates fuerunt discursus, quod illi, qui socii inter sese essent, nimiâ sui cupiditate illecti, nunc quoque alteri bolum suum ex ore præter fas, & prætextu nudo juris, eripere studerent, ac quod in aliis improbarent, maximè ipsi persecutione sui ordinis perficerent, &c. Ex proxim conventu Hansæ aliquot adhuc reo stabant articuli, quorum resolutio ad

novum in *April. men.* conventum dilata erat; intereà verò hoc accidit, quod ingens tumultus 19 *Februar.* in civitate Magdeb. propter monetam nimiam è Senatus concessione, & quod contra ordinationem Imperii locum monetæ cuidam fabro monetario elocassent, exoriretur, ubi cives armati per aliquot dies pleno furore concurrebant, & non tantum ædes suspectorum corruptorum spolio communi exponebantur, sed etiam in summo erat Senatus periculo, quē vi armata ex curia detrudere conabantur, nisi ab I.A.W. me essent cives emolliti, & extremum hoc blanditer aversum damnum. Civitates vicinæ Brunsviga & Hildeshæmium mittebant Legatos, ut res vix ægrè consopiretur; proinde factum, quùm talis compositio ad aliquot excurreret septimanas, ut minus Magdeburgenses ad conventum Hansę Lubeccam mittere possent; sed commisêre suas partes Brunsvicensium Legatis; ubi de variis gravaminibus emporiorum in Norvegia, in Flandria & Anglia actum est, & quæ remedia forent quærenda; item quid Ill. Ord. Belg. ad postulata respondendum. Comiti vero Friderico Solmensi, qui toties proro-

prorogationem sui officii petierat, tandem significatum fuit, quod civitates summo bellicarum rerum præfecto non indigerent. Reliquæ resolutiones sequenti, qui ad initium Novembris inductus est, conventui reservatæ fuerunt: sed neque in eo aliud quid decretum fuit, quàm quod diversæ litteræ essent Reges & principes mittendæ, sicut etiam propter ædes Emporiales Antverpienses ad Seren. Infant. Hispan. sub dato 3 *Novem. Anno* 1622 supplices dirigebantur, ut vastatio ædium talium à militibus caussata inhiberetur. Sic & Norinbergensibus responsum est, ad implorationem factam, quod mala perferenda quidem, sed simul intercessionales ad Reverendissimos Illustrissimos Dn. Electores ipsis mittebantur. Quum verò indies tot ingravescerent calamitates & Germaniæ devastationes, tum quoque circuli Saxonici interioris status apud civitates nonnullas acrius contributionem exigere pergerent triplicatam pro defensione, sicut vocabant, circuli, constitutũ est apud civitates, ut de his & aliis gravaminibus & in omnẽ eventum de extensione nova fœderis Hanseatici *Anno* 1623 ad diem

16 *Febr.* quid prædeliberaretur. Verùm Lunæburgenses indignantiam aliquam Ducis sui metuentes, nolebant, ut in talibus ibi fieret tractatio, ceu litteræ eorum sub dato 21 *Ian.* id haud obscurè loquuntur. Ideoque communis conventus ad 16 *Martii* indictus & decem capitibus deliberatio destinata est. 1. Quid Ordinibus Belg. ad postulata respondendum? 2. Quæ nova defensio civitatibus competere posset, si quid contra earum aliquam violenter tentaretur? 3. Quod remedium gravaminibus Emporii Antverpiensis quærendum? 4. Quid Comiti Solmensi pro solario deberetur? 5. Negotiatio Hispanica quomodo per consulem loci ibi restauranda? 6. De Agente civitatum Hanseat. apud Belgas, ut communicatio vera institui possit, & de eius salario. 7. Quis novus designari Corpori Hanseatico Syndicus queat? 8. De rectificatione rei monetariæ, an solida institui valeat conformitas? 9. Quomodo differentia utriusque civitatis, Hamburgensis & Magdeburgensis, componi tandem debeat, quùm Hamb. meris semper insisterent illusionibus, nec ullam respicerent æquitatem aut fœderis

deris coniunctionem? 10. Quid Principi Vrang. respondendum? Vbi simul etiam Lipstadium contra Ducem Christ. Brunsv. auxilium & opem sollicitavit. Omnium autē primum & principale habitum fuit commune & imminens civitatibus periculum, quum ingentem tempestatem rite prospicere sibi viderentur. Heic solliciti fuerunt omnes quo modo & ratione anteverti aut dimoveri clades posset. Nec aliud inveniri potuit remedium, quàm ut confœderationes arctiores de *Anno* 1607. *&* 1615. ad casus præsentes applicarentur, quùm nullatenus consultum arbitrarentur, quod ulla civitas particularem subiret defensionem, cui neque par foret, neque universalibus istis motibus in particulari discursione quid inde detrahi posset, velut etiam maximè ad instantiam Stralsundensium deputati sunt, qui notulas ambas supradictas revidere nt, & tempori in extensione accōmodarent. Hanc ob caussam & propter negotiationes Anglicanas, Brabanticas, Norvegicasque, ac quod Osnabrugenses quoque litteras miserant imploratorias, dies iterum ad initium quidem *Decembris* nominatus est

est; sed tamen interim conclusum, quod Lipstadianis, Osnabrugensibus & aliis idem responsum dari posset. velut etiam postea sub *dato* 11 *Decembr. Anno* 1623. Regi Daniæ ex loco directorii memorabiliter responsum est, ad postulatum de victima Norvegianis præstanda. Nō intermiserunt autem Magdeburgenses & inter alias civitates maximè Stralsunda inceptum negotium firmioris confœderationis urgere, præsertim quùm & per Magdeb. Dn. Administ. tali fœderi per obliquum se insinuare adoptaret, quod Magdeb. in se susceperant apud civitates promoturi. Etenim metuebat Administ., quum non esset Imperii Romano-Germanici matricula debitè receptus nec inscriptus, quod sedem non adeò firmam possideret, nisi fundamentum ipsi civit. Magdeb. suggereret, quod hucusque Capitulares impediverant nimio ambitionis propriæ studio implicati, ceu id ex capitulatione *Anno* 1614. Wolmerstadii, *data* 14 *Decembr*, juramento confirmata apparet, quæ 71. articulos continet, usque in 37 art. exaucta ab ea, quam Archiepiscopus & Marchio Albertus *Anno* 1513. sub dato Colon ad Spre-

vam

vam post Dominicam Iudica initr. Mira in ultima illa invenias altitudinis spirantia indicia, quæ statum Magistratus planè novo modo enervant, & propterea dignissima sint exactæ examinationis. Quod adeò male habuit illum Adm. ut coniunctionem civitatis Magd. & defensionem ulteriorem aut vindictam per hoc medium quæreret. Ideoque Lubeccenses toties instigati sub *dato* 26 *Anno* 1624 egregio & notabili scripto convocarunt iterum civitates ad 29 *Februarij*, & eidem 10 articulos solito more pro materia deliberanda adiecerunt. Primus fuit, de periculosissimo rerū statu perturbatæ Germaniæ & patriæ communis. 2. De Regis Sueciæ legatione propter Dantiscanos: quod Lubeccensibus & Hamburgensibus quidem ad perficiendum relictum est, tamen etiam expetitum est simile quid litterarum à reliquis civitatibus. 3. De querela Regis Dan., quod cives Bergenses necessariis vitæ alimentis destituerentur, ubi monitiones ad mercatores confectæ sunt, ne damnum sibi crearent. 4. De Negotio Hispanico & Consule mercatorum Hanseaticorum Iohan Camferbeccio, quod illi com-

committenda liberatio arrestatarum navium, & ut rectè agnoscantur certificationes, ne confusiones oriantur inter naves liberas & minus liberas. 5. De commercio Russiaco & Muscovitico, quod Revalienses tractare & perficere in se susceperant, qui propterea moniti sunt, ut novationibus prævenirent, donec ex conventu communi ulterius res ad perfectionem dirigi posset. 6. De Emporio & ædibus commercialibus Antverpiensibus, quod tandem per legationem Coloniensium obtentum esset liber ædium illarum status, unde etiam reparandæ forent. Altera vero domus, *kleyne Osterſche haus* dicta, divendita pridem quum esset, & emptor à quatuor Metropolesin exigeret assecurationem evictionis, ad ratificationem solummodo Coloniensium recurrendum fuit, quibus indicatio talis facta est. 7. De novo Agente Hagensi constituendo, qui sollicitationes & actiones civitatum apud Ill. Ord. Belg. promoveret. 8. De Emporii Bergensis gravaminibus & pastore novo vocando, quod declarationi Seniorum & Secretarii ulteriori relictum est. 9. De re monetaria, ubi quæstio principalis fuit, num

in conformitate ante biennium Hamburgi cum Rege Dan. & ducibus aliquot instituta persistendum esset, quod consultius visum fuit, ac ne Dux Pomeraniæ interruptionem ad mare Balticum introduceret, incommoditates ipsi per litteras explicatæ sunt. 10. De Vicesyndico Hansæ D. Steynwigii remissione, & novo subrogando, ubi de personis aliquot actum est, sed dilata res ad communem conventum.

Quũ primus articulus propter imminens periculum pondere suo exuperare censeretur, de eo aliquot motæ sunt quæstiones. 1. An mutui succursus caussa, quid extensioni fœderis inserendum, atque quot numero civitates sic coire inter se vellent? 2. Quibus negotiis talis confœderatio superinducenda, ne de qualificatis casibus quæstio esset instituenda in necessitatis tempore. 3. Quibus mediis auxilium præstandum in milite, ære & munitione? nec non qua proportione virium quidvis expediendum? 4. An quoque interea reliqua fœdera in vigore suo conservanda essent? 5. An non, & quousque civitas unaquæque se necessariis alimentis, fortalitii restauratione, & muni-

munitione confirmata reddere debeat ut primum cuiusque hostis impetum usque ad reliquarum succursum, sustinere & perferre possit? 6. An Generalis præfectus belli officio suscipiendus, & quod salarium ipsi deputandum? &c. Vbi tamen pro communi placito maximè approbatum fuit, quod certiora fœdera merito in usu conservanda essent, donec de necessariis alia posset dispositio conquiri. Præsertim quum alia intervenirent; & maximè (1) Illustr. Ord. Belg. postulata ac monita admodũ seriò urgerent; velut (2) etiam propter vectigal novum Visurgim, quod ibi inhiabat Comes Oldenburgicus, ad Cæs. Maiest. supplices ad instantiam Bremensium missæ sunt. Ita etiam (3) propter ædium Emporii Londinensis renovationem & rationes eius discussiones factæ sunt; Atque quum Rex Mag. Britan. (4) publico proclamare inhibuisset, ne quis alius præter Anglos mercimonia ex locis circa Dantiscum in Britanniam afferret, decretum est, quod informatio Reg. Maiest. Brit. insinuari deberet. Sic & (5) de novatione contra transactionem *de Anno* 1618 cum Electore Sax. in vectigali Lipsensi in-

ſtituta actum fuit & communi ſuffragio concluſum, quod denuò ad Elect. Sax. ſcribendum eſſet. nec minus (6) de contributionibus annuis & extraordinariis certitudo adornata fuit. Ac demum (7) propter novum Dâmizianum & Boitzenburgicum ad Albim vectigal, quomodo à Ducib. Megapolit. exaugeretur, miſſæ ad Duces ſunt litteræ, cuius rei indicium quoque Elect. Sax. & Brand. atque Admin. Magdeb. propter commune ſubditorum intereſſe faciendũ fuit. *Eodem anno ad* 18. *Iulij* aliquot civitatum iſtius partis Brunſvigæ conventus fuit, ubi iterum deliberatum fuit de firmiori fœderis nexu, & maximè hoc ad inſtantiam Dn. Admin. Magd. expetitum ita fuit, ut ille ſic per Magdeburgenſes locum in eo invenire poſſet. Sed quum altioris res conſiderationis putaretur, nihil aliud, quam negotii commendatio obtenta eſt. In re monetaria quidem hoc quoque expetitum fuit, ut in minori ſorte pecuniæ poſſet excogitari quædam practicabilis conformitas; Quum verò Dux Brunſvicenſis jam publicaſſet publicum ſuæ intentionis edictum, molimen hoc fruſtraneum civitatum iudicatum

 fuit.

fuit. Variæ autem confiderationes & inconvenientiæ extenfionem fœderis arctioris civitatum interturbabant; unde Lubeccenfes ab ulteriori conventu, donec melior temporis occafio fefe offerret, planè abftinendum putabant. Quod quùm nonnullæ civitates fentirent, & confœderati Belg. Ord. tantam improbarent languefcentiam aut frigefactionem, utrinque directores denuò non tantum fcriptis, fed etiam miffione legatorum excitandos putarunt, ut ita coacti tandem ad 26. *Iun. Anno* 1625. conventum indixerint civitatibus iis, quæ cum Belg. Ord. confœderationem colunt. Nihilominus Roftochienfes & Wifmarienfes ob provincialem conventum Ducatus Megapol. non comparuerunt; Sicuti & Stralfundenfes propter anguftiam temporis & Syndici fui obitum fe excufarunt. Et quum nova cōfœderatio ferreum candens ritè cenferetur, nemo præfentium, antequam Directores manifeftius animum oftendiffent, quid ea de re tangere voluit; fed æquius vifum fuit, ut id urgeretur ab eo Agente, qui dudum fuggeftiones tales fubminiftrârat, & fcripferat fe mox adfuturum. Proinde ab hoc
fcopo

scopo digressio facta est ad gravamina Emporii & ædium Antwerpiensium, item Bergensium, ac indicatum, quod propter combustionem illic factam Secretarius societatis Bergens. esset missus, ut immunitates aliquot obtineri possent à Rege Daniæ ob damna tanti incendii perpessa, ubi simul de petulantia ministrorum ejus loci actum est, & quomodo in ordinem redigendi forent. Sic, ob negotium Russicum redintegrandum, Revalienses scripserant, ut Rex Sueciæ id confirmaret, unde quæstio exorta est, quonam id commodè modo perfici posset? Tunc quoque Anglicani Emporii aut domus præfectus concesserat Hamburgum, unde novus erat huic officio deputandus, quæ vices cuidam Ioh. Heldt deferebantur: tum simul constitutum est, ut nomine cōmunis Hansæ Regis Iacobi VI. Filio Carolo de fascibus imperii per Legatos gratularētur. Advenêre eodem tempore Ordinarius Agens Illustr. Dom. Belg. & à Reg. Daniæ missus Legatus D. Heistermannus Capit. Bremens. Syndicus, quorum hic 30. *Iunij* in pleno auditus, alter verò propter secreta singulariter apud deputatos commissionem

pro adſiſtentia & contributione circuli Saxonici depoſuit. Verum quum res ab utraque parte ardua cenſeretur, nec tamen omnes intereſſentes civitates, ad tale interveniens inſtrui potuiſſent, dilatio 5. ſeptimanarum pro reſolutione tanti negotii petita eſt, uti ſimul locus novi & commodioris conventus ad 7. *Auguſti* abſque ulteriori litteratum convocatione Lunæburgæ inſtituendi nominatus eſt. Verum Lunæburgenſes cautiores redditi, 11. *Iulij* ſe excuſarunt, quod in talibus præiudicialibus non poſſent conventum admittere; Vnde Dnn. Directores Bargedorfium denominarunt ad diem 7. *Aug.* præſtitutum, ubi quoque dicto tempopore Lubecenſes, Bremenſes, Roſtochienſes, Wiſmarienſes, Magdeburgenſes, Hamburgenſes & Lunæburgenſes comparuerunt; Reliqui & Stralſundenſes & Gryphswaldiani ſe excuſarunt, quum putarent negotium illud adſiſtentiæ ſaltem ad membra inferioris Saxoniæ circuli ſpectare, cuius nollent participes videri in illis conſiliis Borgerdorfianis, præſertim quum publico Edicto Imperatoris eſſet illis tale quid prohibitum. Ita & Brunſvicenſes alteratio-

nem

nem negotii pro excusatione allegarunt, & propterea resolutionem civitatibus dissuasere hoc tempore: quod tamen iniquè acceptum fuit. Nihilominus in communi discursus deliberatione omnes confessi sunt legati, quod negotium Hanseatici fœderis, cum circulari non posset confundi, nec ratione civitatum ullum aliud aliquod genus contributionis aut auxilii, quod fœdus Hansæ in commerciis sustentandis & conservandis subire aut in se suscipere prorsus non valerent, nec ratione civium, qui suis magistratibus in onere ferundo obligati essent, Rebuspublicis competeret. Ideoque putarunt, quod honestè satis tàm Regi Daniæ quàm confœderatis intercessoribus Belgis id posset denegari, præsertim quùm id ipsi Imperatori & Regi Hispaniarum antehac esset denegatum; tum etiam res infinitæ consequentiæ omninò evitari propter scandalum & onus inexuperabile deberet. Ac quamvis tum Agens Belg. cum Legatis Regis Daniæ Mitzlavio, & Regis Galliæ Dn. de la Picardiere se offerret, ut ex propositione eorum patet; tamen acquieverunt omnes in hoc consensu, quod Hanseatici corporis

conditio non esset, ut extra fœderis intentionem quid susciperent, nisi quid vel ad conservationem commercii & membrorum defensionem faceret. Veluti resolutiones id satis declarant. Difficile quidem fuit civitatibus responsi quid dare in scriptis, quum illis non adesset sigillum civitatis Lubeccensis, quo semper uti solent. Itaque variæ fuerunt disputationes de subsigillatione, an alius iam quam usitatus adhiberi deberet stylus, & num aliquot civitates hoc in se suscipere deberent, aut saltem subscribere? quod omninò denegatum fuit; & tandem medium hoc inventum est, ut per Secretar. Lubec. à Legatis quæreretur, an nudo scripto contenti esse vellent, quùm deesset sigillum, & quum petiissent recredentiales, quod eæ statim illis Hamburgum deberent transmitti, hoc ita acceptarunt. In puncto autem novæ confœderationis aut extensionis iterum non potuerunt civitates inter se convenire, quùm alii putarent fœdera superiora ita sufficere, alii tamen non sufficere, velut id ex exemplo Brunsvicensium esset clarum. De gravaminibus Bergensium in Norvegia plurimi quidem fuerunt discur-

discursus; sed quùm à Rege Daniæ ad mercatorum supplices essent responsiones expectandæ, à concluso eò usque abstinendum putarunt. In ipsa istius conventus dissolutione allatæ sunt litteræ à directoribus cum adjunctis à Dn. Generalissimo Tyllio, ad quas Lubeccenses consilium & responsum civitatum petebant; sed quùm iam abiissent Rostochienses & Lunæburgenses, res arbitrio Directorum post varias disputationes relicta fuit. Cognitum erat civitatibus, quod maximè eorum peteretur iugulum; propterea noluerunt præcipitare; sed, quod prudentis est, ad eventum respiciebant. Instigabantur quidem sæpius, nec non provocabantur ad intricationem tantarum calamitatum: Verum socios alterius mali se præstare noluerunt. Proinde, dum Brunsvigæ inter Imperator. Generales & Duces militiæ Illust. Ducem Friedlandiæ ac Com. Tyllium *per mensem Octobr. Anno* 1625 usque ad Martium *An.* 1626 tractatus habebantur pacis, civitates Hansæ conventum celebrarunt iterum; sed propter absentiam plurium tam genuina Hanseatici fœderis, quàm extraordinaria negotia & defensionis materia distracta fuit.

Adhortabantur Lubeccenses sæpius seriò, ut privilegiorum tanquam Imperialis urbis liberæ sedulos se exhiberent conservatores: Ideoque quùm ex Frisia orientali cum exercitu suo *Anno* 1626 in confines locos & ditionem eorum Comes Ernestus Mansfeldensis, qui se Marchionem Castelli novi dicebat, traiiceret, & crudeliter aliquot illis pagos divastare ac spoliis exuere inciperet, eum fortiter ex finibus expulerũt suis, multis talium trucidatis, quod adeò momordit eum, ut acri scripto factũ hoc Lubeccensium perstringeret. Verùm quùm ita periculum accresceret finibus ipsorum, *ad* 28 *Febr.* convenêre civitates Hamburg. & Bremens. Lubeccam & de arctiori consultarunt inter se fœderis coniunctione, quò etiam Legatus Reg. Magnæ Britan. & Ill. Ord. Belg. eodem pervenêre tempore, ut ab illis certum extorquerent responsum pro adsistentia Reg. Dan., velut & ipse Rex Dan. miserat. Sed, ut quis eorum scribit, Alphabetum hoc in suo Alphabeto perseveravit, ut incassum ibi laboratum à Dnn. Legatis fuerit apud homines, in successum caussæ sollicitos, ceu actiones & consilia omnia ipsorum edocent.

Quod

Quod nemo prudens in illis improbare poterit, quùm studium proprii commodi apud omnes, qui de publico ita gloriantur, in solo & unico sit respectu. Sic & fœdus, quod civitates Hanseaticæ *Anno* 1615. cum Illustr. Ord. Belgic. inierant, propè suum consecutum erat finem; unde Ill. Ord. confœd. Belg. *Anno* 1627. prorogationem postulabant à civitatibus. Fortè eodem tempore navigationis & liberi commercii caussa iisdem tàm ab Imperat. quàm Rege Hispaniæ ingentes offerebantur immunitates, veluti etiam peculiares mittebantur Legati, qui expetebant conventum, unde in fine Novemb., ille Lubeccæ habitus est: sed quùm res putaretur altioris deliberationis, nec instructi ad omnia comparuissent civitatum legati, in dilationem abiêre res. Interea mira & varia iterum tentata sunt, præsertim quùm Regis Daniæ ditiones omnes per universam Holsatiam & Iutiam usque ad extremam Wentsusseliæ Chersonesum à Duce Generali Imperat. Serenissimo Dn. Friedlandiæ essent occupatæ. Sed quùm fortitudo civitatum, & quod maximè Lubeccenses prudenter se ab omni parte interpo-

nerent, *Anno sequenti* 1628. in mense Septembri publicus conventus civitatibus & aliis indictus est, ceu litteræ ex Hamburgo sub dato $\frac{16}{26}$ *Sept. Anno* 1628. à viro magnæ auctoritatis missæ id testabantur, quarum tenor notabilis ille erat, quod sic etiam eventus docuit: Lubeccæ non tantum Hanseaticus, sed etiam compositionis cum Rege Dan. celebratur conventus; ubi multorum Regum, Principum, Dynastarum, etiam Imperatoris & Generalium Dnn. Ducis Friedlandiæ & Com. Tylli Legati adsunt, quibus cùm civitatibus talis intercedit tractatus, ut res possit omnis tutò transigi. Inprimis adest ibidem Legatus Elect. Saxon. qui inter alia in secreto hoc quærit, ut ipse fœdere Hanseatico possit recipi, velut quoque (N.B.) jam tertia vice secretissimum quendam ad Regem Sueciæ misit, ut cum illo in omnem eventum clancularie se possit coniungere. Quæ heic subsit diffidentia, mox innotescet pluribus. Sed tamen hoc verum, quod tractatus concordiæ nunc tandem ita inter se cohæreant, ut, quæcunque pars conditiones pacis acceptare noluerit, quod interposito-

res unà cum civitatibus Hanseaticis vires suas coniuncturi sint, renuentem ad concordiam compellere valeant. &c. Verum, quùm plurimæ heic moverentur difficultates, & tractatus tales in quartum sequentis anni excurrerent mensem, interea civitates inter sese novum commune confirmarunt renovaruntque fœdus Hansæ, donec tandem *in mense Maio Anno* 1629. plena Pacificatio cum Rege Dan. concluderetur; ubi sic demum omnes ditiones Regi restitutæ sunt, & ab exercitu Cæs. omni liberatæ. Tandē quoq, tres civitates Lubecca, Hamburgum & Brema arctissimum & reciprocum mutuę defensionis fœdus, quod per aliquot annos inter sese digesserant, separatim & à reliquis civitatibus segregatum, composuêre fœdus, quùm cernerent, quod socii reliqui ad tale subeundum illis non essent pares. Velut etiam potissima hæc fuit caussa, quur tam diu aliorum oblationes & monita subterfugerint; ceu suo loco aliquando plenius ea astutia prudens explicabitur. Qui Lubeccensium acta ritè intimè percensere novit, certè negare nunquam poterit, eos inter temporum filios primum occupasse semper sub-

subsellium: Ita undiquaque satis acutè perpetuò hoc circumspexêre, ne temerè in ulla re se præcipitarent, nisi aliquando nimium præpediti fuerint suis affectibus. Quod etiam in his demonstrarunt, quando tam fortiter evincere potuerunt Reg. Dan. tot suppressiones, velut quoque modernum Regē 22 legationibus convenêre propter confirmationem privilegiorum.

Hęc propterea maximè pleniori cursu adhæc usq; tēpora, strictim tamen omnia tangendo, deducere coactus sum, ut inde constet, quàm non tantum seduli undique custodes tàm antiqui & laudatissimi Fœderis fuerint Lubeccenses, sed etiam in nonnullis auctores, ut Saxonicarum civitatum coniunctiones mutuas ex antiquitate usque prisca in suum attraxerint usum. Sed quæ heic enarrata fuerunt, saltem historiam eam respiciunt, quæ ad Vandalicas civitates maximè pertinet, quatenus Reges Norvagiæ, Sueciæ, & Daniæ propter Emporium Bergense in Norvegia concernunt, quum illud principaliter examinandum putaverimus. Iam quoque necessum foret, ut eodem contextu & serie historiarum reliqua tria Emporia, videlicet Muscoviticum,

eum, Anglicanum, & Flandricum, juxta compendiosam delineationem continuaremus: Verùm quùm res nimis longa esset futura, & plus spacii requirat, quàm nunc possit absolvi; quanta brevitate fieri valebit, omnia principalia includemus iis, quæ suo loco in ea parte ultima de Emporiis singulis sumus commonefacturi. Restat heic jam, ut pauxcula adhuc quædam de Hamburgensibus, pro pleniori ipsorum status & intentionis informatione; quæ detegant, unde nunc Vandalicis civitatibus accenseantur, subnectamus.

CAP. XIX.

Plenior historia Hamburgensis, juxta statum eius explicatio; quomodo per eam fœdus Hanseaticum decreverit quidem, sed nec sine incommodationibus esse ceperit.

HAmburgam & Lubeccam non tantum situs loci & perpetua fœderis adsidui coniunctio fideli societate conglutinavit; sed etiam fati quasi paritas in eandem sortis dispositionem coniecit, ut quasi in una simul

mul cohærerent urna. Quæ ad civitatis Hamburg. originalem constitutionem faciunt, superius quidem satis explicavimus; uti videlicet ex Burgo ad Hamam Sylvam sito, quod Vandalorum olim fuisse dicit *Bert. com. rer. Germ. lib. 3. p. 569.* (quum tamen vix credibile, nisi de illis Vandalis accipiat, quorum mentio sit à *Schorkelio ad Helm lib. 1. c. 2.*) nomen ad oppidum sit translatum: verùm qua ratione ea Vandalicis accenseatur, licet id aliquo modo ex supradictis itidem colligi queat; tamen nonnulla historica heic simul subnectenda manent, ex quibus clarius quid ad amplificationem & restaurationem illius, quando nimiam sibi antiquitatem *in art. 54. Actor. restit.* contra civitates aliquot adscribunt, elici pôssit. Etenim præter fas sit talis gloriatio, quæ proximos lædit. Hamburgam, non Vandalicæ verò nationi propriè includi, id ex eo constat, quod non tantum originarius eorum status Holsatis sive Nortalbingis & Saxonibus priscis, sicuti ipsi in actis contra Duc. Lunæb. & civitates vicinas ponunt, debeatur; sed etiam cum conterraneis & incolis ex ordinatione Caroli Mag. per præfe-

ctos

ctos Ducibus Saxoniæ Hamburgenses subiecti semper fuerint, velut quoque postea Otto I. sive Magnus urbis imperium ad Hermannum Bullingium transtulit. Vti jam superius dictum est. Ante Caroli autem Magni tempora sub Albione Duce Nortalbingiorum, qui cum Witekindo Mindæ baptizatus est, & nomini Christiano se addixit, saltem vicus fuit: Ast quùm *Anno Chr.* 785. post obitum Albionis huic provinciæ Vthonem Præfectum & Ducem cum præsidio certo præposuisset Carolus, *Anno* 787 oppidum hoc iste munire cœpit, ut ibi tutò Dux ipse habitaret. Namque gens adhuc cruda, facilè seditione aliqua commoveri poterat, ceu *Anno* 788 factum, ut etiam usque in Megapolin contra Principem Trasium excursiones fecerint: Vnde Imp. Carolus coactus est Albim ipse traiicere, & idolon illorum, quod ibi in Hamburgo colebant, ex templo delere. Atque quùm nondum à rebellione desisterent, *Anno* 804 multa millia virorum cum uxoribus & liberis in Flandriam, tunc incultam, & Brabantiam transtulit: Et è contra ex Megapolensi ditione Vandalica recipiebat ibi, qui sedem sibi figerent.

Ex

Ex Nortalbingis illis prognati sunt populi Teutonici, qui adhuc Brabanti & Flamingii vocantur. *Iohan. Petr. in Chr. Hols. part. 1. pag. 9. & 10.* Eridagus sive Hericagus tum à Carolo missus erat in Holsatiam, ut prædicatorem ageret, & Ecclesiam Christi conderet, qui in Hamburgo ædes suas inhabitare solebat. Verum Heneti vicini usque ex Pomerania in odium Christianæ religionis confluxerunt, & oppidum hoc expugnatum incenderunt, ac Cæsaris Præsidem expulêre protinus. Ast Carolus Mag. statim sequenti anno restaurari hunc locum cum firmiore munitione curavit, & restituit Præfectum suum. Post obitum autem Caroli, quum filius eius Ludovicus pius *Annos* 14 gubernasset, & Haroldus 6, quem alii 60, alii 63, alii 65, alii 67. &c. regem Daniæ faciunt, *An. Christi* 826, per filios Sigefridi ex regno expulsus, ad eum Moguntiam supplex pervenisset, opem pro restitutione petens, in quo ipsi gratificatus, quod Christianitati cum uxore & fratre Erico se devovisset; unde per Saxonas ex iussu Imperatoris in regnũ adductus est; Inde quùm sanctus Ansearius, quem alii Ansgarium dicunt,

cum

cum Gundberto in Daniam à Ludovico Imperatore & Sueciam missus fuisset, ut ibi converteret gentes, circa *Annum* 833. Archiepiscopum gentium septentrionalium Hamburgi ordinavit. Constituerat quidem Carol. Magn. ibi talem in honorem Christi figere sedem; sed quum nimia esset sævitia populorum & creberrimæ incursiones, filius eius id perfecit hac temporis commoditate. Verum nec diu durare aut subsistere id potuit. Etenim vastata denuò à Normannis & sociis Danis, per Albim ascendentibus, urbe, Imperator Ludovicus Germanicus separari eam fecit. Ansgarius vix effugerat periculo vitæ nudus cum suis: quum verò *Anno Chr.* 849. Bremensis Ecclesia vacaret, eidem quoque Imperator hunc Ansgarium propter benè merita, & ut ipsi semper tutus in tot crebris devastationibus esset recursus, præfecit. Inde cum pontificis Nicolai consensu hanc postea ex Coloniensis iurisdictione exemptam, cum Hamburgensi Metropolitana idem Imperator coniunxit & univit. Tam varias autem oppidum hoc pertulit vices intra seculi spacium, ut sexies & ultra penitus exustum ac subversum

 fuerit.

fuerit. Et quamvis Otto Magn. Imperat. postquam superiorem ab inferiori Saxonia diviserat, superiorem sibi servando & inferiorem amico suo Herm. Billingio attribuendo, Hamburgum protectioni huius Ducis & eius posteris submisisset; tamen nec penitus à sævitia vicinarum gentium & Obotritorum liberari potuit. Proinde quidem nepos Ducis Hermanni & filius Bennonis post obitum Thietmari fratris, qui Comes Holsatiæ fuerat, sibi arcem peculiarem & munitam quidem primitus ad Alistrum, ubi iam forum equinum ex parte est, extruxit; sed, quùm nimia contributione subditos suos premeret, & contra Henricum 3. Imperatorem seditionem moveret, à Mistevone Vandalorum Duce arx eius direpta fuit. Vnde filius eius Ordolphus pronepos Hermanni arce nova sibi sedem ibi & aulam fixit circa *Annum Chr.* 1060. quamvis sint, qui Bezelino Episcopo hoc adscribant, quod is circa *Annum* 1046 muro eam sepserit & 12 turribus firmaverit. Nihilominus bis uno *Anno* 1074 à Vandalis, Duci suo Godeschalco pio pessimè & nequitiosissimè rebellantibus, exusta & penitus devastata fuit

fuit arx cum oppido. Nec tantum eiusmodi calamitates sub Magno Electore Saxoniæ Ortholphi filio, & Hermanni Abnepote, qui ultimus ex hac fuit Billingiana familia masculi generis, pertulit, sed etiam posteà fatum admodũ variabile sensit, quùm Dux Saxoniæ Lotharius Suplingburgensis, in quem Imperat. Heinricus V. Successionem Saxoniæ per novam investituram post obitum Magni Ducis transtulerat, Adolpho primo Schawenburgico Stormariam sub infeudatione concessisset. Comes iste Adolphus I. quidem de novo munivérat Hamburgam, unde & per 17. annos satis viriliter usque ad obitum, qui *Anno* 1131. secutus est, gubernavit: sed filius eius Adolphus II. ex possessione tali ab Alberto Urso Marchione Brandeb. eiectus & in eius locum Heinricus Badewigius substitutus est. Ac licet Comitatum hunc auxilio Henrici Guelphi Bavari recuperarit; tamen idem Badewigius sub discessu Hamburgum iterum cum reliquis arcibus illius ditionis penitus exussit & concremavit; infestavitque eò usque terram eam, donec transactionem Ducis Saxoniæ Henrici Leonis & eius conjugis comita-

tûm Ratzeburgensem *Anno* 1140 obtinuerit. Quum verò Fridericus Barbarossa Imperator expeditionem in Palestina recuperanda *Anno* 1189. susciperet, & inter alios Germaniæ Principes unà cum illo ivisset Adolphus Comes Holsatiæ, eam occasionem neque sibi Henricus Leo, absente Imperatore, redux post triennale exilium negligendam tunc esse putavit. Itaque dum sua, deleto *Anno* 1189, 28 *Octobris* Bardovico, recuperare conabatur, statim Hamburgum & Holsatiam recepit, ejecto inde Comite Dasselensi Adolpho, quem alter Adolphus IV. Holsatiæ Præsidem & administratorem ditionum suarum reliquerat. *Seth. Calv. in Chronol.* Vix autem per triennium occupaverat Henricus Leo ditiones eas Vltra Albinas, dum Adolphus Comes Holsatiæ & ipse redux auxilio Imperatoris Henrici VI. atque maximè Ducis Saxon. Bernhardi & Marchionis Ottonis fratris ejus, nec non Bernhardi Comitis Ratzeburgensis Hamburgum *Anno* 1192. ac reliquam terram in suam redegit possessionem. Sed nec heic diuturna fuit Hamburgensibus in eo quies, quamvis ex Bardevici excidio ingentem sibi conficerent

fortunæ

fortunæ prosperitatem. Etenim, quum Adolphus *Anno* 1200 atrox bellum contra Regem Daniæ Canutum, & fratrem eius Woldemarum Ducem Holsatiæ subiisset, coactus est Hamburgum deserere & ultra Albim ad Stadenses refugere. Vnde Hamburgenses obviam ivêre Waldemaro, & eidem se in deditione devoverunt, secuti Lubeccensium exemplum ex *Anno* 1092, ubi se Adolpho dederant, uti mox iterum *Anno hoc* 1200 Canuto se submiserunt, salvis tamen juribus, ut anteà dictum est. Nihilominus Hamburgenses Comitem suum Adolphum cum exercitu quodam ab exilio receperunt: sed Waldemarus ita obsidione eum cinxit, ut ex intercessione Gunzlini Comitis Suerinensis Lawenburgum ipsi cedere coactus sit, & simul in custodia manserit captivus. *Ioh. Petr. Chr. Holst. part* 2. *p.* 183. Vnde Hamburgum iterum Danis deditum cessit, præsertim quùm post obitum Regis Canuti VI, Waldemarus II, in regni successionem à proceribus adoptaretur. Is adeo ferox erat in debellatione omnium ditionum trans Albim, quum occasione temporis adeo feliciter uteretur, dum Germania infi-

nitis cladibus ex duorum Imperatorum, videlicet Philippi Suevi Henrici VI Cæsaris filii & Ottonis Henrici Leonis filii electione, de *Anno* 1198 afficiebatur, ut etiam vicinos quosvis penitus confundere conaretur. Namque didicerat hoc, Lucrari in tempore, optimum est: *Fronte capillata, post hæc occasio calva.* Durum igitur fuit Hamburgensibus jugum istud Danicum, quod per octennium pertulêre, donec pace in Germania inter duos Imperatores constituta *Anno* 1209. Otto IV Imperator, (quod aliàs Cæsar Philippus ex communi placito in se susceperat, nisi Otto Wittelsbachius Palatinus illum in lecto ex venæ sectione decumbentem nequitiosè interfecisset. *Seth. Calv. in Chronol.*) auxilio & ope fratris Henrici Palatini, & Ottonis Marchionis Brandeburg., nec non Waldemari Episcopi Bremensis, Hamburgum Imperio ex manu Dani recuperaret. Vnde hoc oppidum sine medio Imperio subiectum dicebatur, quum Ottoni præstitisset juramentum. *Crantz. in Dan. lib.* 8. *c.* 17. Verum anno sequenti 1210, quem *Iohan. Petr. in Chron. Hols. pag.* 189. facit 1216, quum novis difficultatibus cum

Ponti-

Pontifice Romano Otto IV Cæsar, bello Italico occupatus, implicaretur, urbs hæc denuò à Rege Woldemaro II. & Comite Orlemundano Adelberto Administratore Ducatus Holsatiæ obsidione acri cingebatur. Atque ut Rex eò magis premeret urbem, Castellum ei proximè ab ea parte, ubi nunc templum D. Nicolai extructum habetur, & platea novæ arcis adhuc in rei memoriam vocatur, apposuit. Nondum enim tantæ magnitudinis oppidum fuit, ait *Crantz. in Dan. lib. 8. c. 17.* Comes Adelbertus castrum locatum versus Eurum, non procul à pago Scipbeka tenebat. Ne verò diutius ibi distineretur, atque eò citius ad deditionem cives cogeret Rex, omnem illis in fluviis commeatum, palis ab utraque parte riparum fixis, & catenis invicem arctissimè conjunctis, præclusit. Occupatam igitur Hamburgam Rex statim, ut penitus incolæ & cives essent subiugati, Comiti Adelberto Orlamundano jure hæreditario in æternum possidendam tradidit. Nuda tunc erat civitas, & ab omni ope sui iuris destituta. Ideò ex singulari gratia novus iste Dominus ad eorum petitiones ipsis ius Saxonicum & maximè Lubecc ense

Anno 1218 concessit, ut secundum eam normam judicia exercerent, ceu quoque Adolphus postea, recuperatis terris his, id *Anno* 1233 aliis indulsit suis, civitatibus Itzehoënsi. &c. At Comes Orlamundanus tanquam novitius Herus molliter tractare Hamburgenses primitus voluit, ut eò magis sibi novis beneficiis pro firmiore possessione devinciret: Velut quoque postea dum Waldemarus 2. captivus erat Suerini, quum cerneret,. se non firmo stare amplius fundamento, Hamburgensibus ius suum vendidit pro 1500 marcis argenti *Anno* 1425. *Seth Calv. in Chron.* Nihilominus sibi subiectos tenuit usque ad conflictum Bornhoudanum, *Anno* 1226, ubi Rex Waldemarus 2, cum filio Christophoro vix se vitæ periculis fugâ subducere potuêre, unde Comes Adolphus 4, ditiones suas integrè cum civitate Hamburgensi recuperavit, & amplificare cœpit fortiori munitione. Istis demum temporibus arctiori adhuc consociatione inter se civitates Hamburg. & Lubeccens., quamvis Rex cum Adolpho in utilitatis contra Lubeccam conspirabat amicitiam, coïre cæperunt, propter odium in Danos; ac reliquas quoque
civi-

civitates, ut prævalerent commerciis, ad sese attraxerunt. Circa *Annum* 1260 Christophorus I. Rex Daniæ quùm Ducatum Schleswicensem tacitè ambire inciperet, & Comites Holsatiæ Iohannes ac Gebhardus prætextum ex Abelis regis *Anno* 1253 ab Eydoriensibus Frisiis occisi & Sororis educationem filio Erico fictam observarent, periculum imminens antevertere studuerunt. Ingens erat inde belli ab utraque parte præparatio, donec *Anno* 1261 die Panthaleonis in loco ericato Loheydam dicto magno coïrent cum Rege conflictu. Cruenta fuit hæc strages admodum, & diu ambigua fortuna; tandem multis occisis atque captis inter eos non tantum Rex ipse, sed etiam Regina, quæ spectatricem tantæ crudelitatis, contra feminei sexus rationem, agere satagebat, captivi Hamburgum abducti sunt, ubi tàm diu in custodia commorari coacti fuerunt, donec Comes Gebhardus Duci Iohanni Lunæburgico filiam Agnetam suam elocasset circa *Annum* 1264, *iuxta Bunt. computationem in Chron. Lunab. pag.* 18., quùm Albertus Magnus frater Iohan. natu maior Dux Lunæb. toties frustrà ami-

cabili transactione se interposuisset. Nihilominus nova affinitas id obtinuit inter utramque familiam, ut tandem Rex ingente summa pecuniæ persoluta, & omni iuris prætextu renunciato, se per compositionem horumDucum liberârit ex carcere Hamburgico. Ex alacritate civium & adsiduo commerciorum studio, præsertim quùm fœdere civitatum reliquarum vigere inciperet, factum est, quod Hamburgum opibus & amplitudine ita accrescreverit: sed nec defuit diu infortunium.

Etenim *Anno* 1284, propè dimidia civitatis pars incendio gravi consumpta est, ubi simul multi homines flammis ex inopinato passim dispersis periêre. Comites verò Holsatię quùm cernerent, quod Hamburgensis urbs tam facili sorte ex studio commercii se recolligere posset, ac velut simul reliquarum confœderatarum civitatum pinguedinem in sese derivaret, modum exactionis novum pedetentim excogitarunt: quem tandem Comes Heinricus *Anno* 1310. apertè ita introduxit, ut magistratus, quamvis admodum cives refragarent, vectigal certum, quod ex commercalibus bonis esset perpetuo solvendum,

impo-

imposuerit; velut etiam adhuc in civitate ad forum mercatorum ædes Comitis Schawenburgici ædificatæ vigent, ubi vectigal illi ante omnia persolvitur. Accrescentibus autem tàm in civitate Lubeccensi quàm Hamburg. commerciis & negotiationibus, accrevit simul vicinorum nobilium & Comitum ipsorum invidia, unde mercatoribus & civibus urbium talium vix amplius iter tutum fuit per eorum ditiones. Atque licet civitates sollicitarent in aulis & vias exigerent securas, nihil tamen obtinuerunt. Proinde circa *Annum* 1340, ingens discordia inter principales fœderis Hãseatici illas civitates & Comit. Holsatiæ exorta est, quùm planè audiri querelis suis aut animadversione in facinorosos nequirent, sed potius Comitis nobilis & eorum emissitios spoliatores contra ius gentium in odium civitatum defenderent. Converterunt se igitur binæ istæ civitates ad Ducem Iohannem Wagerlandiæ, & ad eundem, quùm noscerent eum magis iustitiæ studio addictum, de tot cotidianis expoliationibus detulerunt per legatos suos querelas. Ipsæ quoque ad onera talia, quæ pro viarum defensione ne-

cessaria essent, perferenda & exponenda sese obtulerunt. Itaque hoc statim obtinuerunt, ut illis liberum esset, pro securitate mercatorum hinc inde commeantium binas equitum copias ad 200. Segebergam transferre, ut ibi succursum & observantiam præstarent. Quod adeò Comites alteros Holsatiæ Henricum & Nicolaum momordit, ut diversionem hostilitatis à Iohanne expeterent: sed quum ille hoc ipsis denegaret, proprio facto executores extitêre. unde Imperator Ludovicus Bavarus in vindictam huius rei civitatibus misit auxilium, ut supradictum est. Hamburgenses igitur ex eo semper quærebant occasionem, quomodo se Imperio Comitum Stormariæ & Holsatiæ subducerent, & in libertatem plenam vindicarent: unde semper usi sunt auctoritate & patrocinio Imperatoris, nec minus per mare & terram undique maximè apud Anglos commerciorum auctioni incubuêre strenuè, quod adeò animosos eos pridem & ebullientes effecerat. Quoties occasio ferebat, haut negligebant interpositionum suarum actus. velut *An.* 1349 factum, ubi quum nobiles illi ab Heimuelsbuttel, (quos tamen Io-

nas ab Elvervelt in enumeratione familiarum non observavit) arcem Hogenstegianam hæreditaria possessione adhuc tenerent, & inde perpetuis spoliis incumberent negotiantibus mercatoribus, ex iure confœderationis Hanseaticæ civitates Lub. & Hamb., advocatis in auxilium Comitibus Holsatiæ, oppugnare cœperunt, quod etiam continuarunt ita Comites, donec direpta arce illa nobiles eos penitus ex ditionibus suis expulissent. Inde verò tantus reliquorum nobilium, quorum capita erant, Marquardus Westensehe, & Luderus àKrummendick,motus fuit, ut etiam isti Rendesburgum sibi oppignoratū prorsus adsignarent.Quod, quum Hamburg. & Lubeccenses cernerent, suâ sponte magna equitum & peditum manu Comitibus suppetias tulerunt, & hanc civitatem recuperarunt sibi. Iis temporibus Comes Heinricus, quem propter indefessos labores & gloriæ adsiduæ studium Ferreum dicebant, suis intentus erat moliminibus apud exteros, quodHamburgensibus quoque ex usu erat, qui eadem laborabant æmulatione, ut magis in commerciis & potentia fluminis Albidos exditescerent.

rent. Ideoque insinuarunt se aulæ Imperat. Caroli 4. primitus *Anno* 1359, ut contra piratas & spoliatores obtinerent Mandatum: Quod quum benè succederet illis, iterum quid tentarunt *Anno* 1365, & Comitibus ac sociis non animadvertentibus obtinuerunt quoddam privilegium. Vtriusque tenorem ipsi ita in actis contra Ducem Lunæb. Christianum ac consortes litis in Camera, quum restitutionem *Anno* 1620 peterent, produxêre, & ita se habent.

Commissio Protectorialis à Carolo IV. *Imperat. Hamburgensibus pro tempore Anno* 1759. *concessa.*

Carolus quartus divina favente Clementia, Romanorum Imperator semper Augustus, & Bohemiæ Rex, Consulibus & communitati civitatis Hamburgensis, Bremensis Diœcesis, fidelibus suis dilectis, gratiam suam & omne bonum. Imperialis thronus, à quo iustitia & iudicium procedit, æquum existimat, ut iniqui bonorum pacem & quietem turbantes, debita ultionis gladio feriantur. Sane pro parte vestra Iohannes Decanus Ecclesiæ Hamburgensis in nostra Maiestatis præ-

sentia

sentia constitutus proposuit, Quod Mercatores & aliæ personæ in mari ac fluvio Albea, nec non aliâs ad civitatem vestram accedentes à piratis & spoliatoribus stratarum publicarum frequentes iniurias sustinent & iacturas. Undè, ut malefactores prædicti à flagitiis retrahantur, pronunciamus, declaramus & dicimus, Piratas naves invadentes, bona mercatorum & res rapientes, aut naufragium patientibus, in navibus & aliis rebus suis quomodolibet iniuriam irrogantes, seu agricultores, dum terram colunt, & operi rustico operam dant, animalibus vel instrumentis suis spoliantes, vel ipsos capientes, infames esse & omni honore ipso iure privatos. Quo etiam piratas & spoliatores infra territorium vestrum perquirendi & capiendi, & secundum sacras leges debita pœna damnandi cum receptatoribus & defensoribus eorundem, vobis tribuimus liberam potestatem. Bona quoque vestra & possessiones quascunque nostra Imperiali protectione censemus gaudere, donec nos aut successores nostri Imperatores seu Reges. Romani præmissa duxerimus revocandum, & dummodo vos in obedientia, fidelitate & subiectione nostra & Imperii fideliter maneatis, præsentium sub Imperialis nostræ Maiestatis sigillo testimonio

monio literarum. Datum Pragæ, Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono, indictione duodecima, secundo idus mensis Octobris, Regnorum nostrorum anno quartodecimo, Imperij verò quarto Per Dominum Imperatorem Conradus de Sisenheym.

Imperat. Caroli IV, de Anno 1365. Concessio pro nundinis annuis, annuatim civitati Hamburg. data.

IN Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter, Amen. Carolus quartus divina favente Clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, & Bohemiæ Rex. Ad perpetuam rei memoriam. Inter cæteras sollicitudinum curas, quibus circa gubernationem Sacri Romani Imperij noster frequenter distrahitur animus, illa tamen nobis est cura præcipua, & ad illa sedulum semper destinamus affectum, quæ commune bonum promovere videntur, & fælicis Reipublicæ generare continuum incrementum sacrarum terrarum Alamanniæ, & eas inhabitantium profectum uberem, & eorum status meliorationem: gratuita consideratione pensantes. præsertim, quod fluvius Albea dictus è Regno nostro Boemiæ fluens

fluens ad mercimonia sive merces super ipso hinc inde ducendas aptus sit & valens, sic quod multis circumiacentibus locis fructum & utilitatem possit importare, ex certa nostra scientia, animo deliberato sanoque Principum, Comitum, procerum nostrorum, deliberante consilio, ex nunc in antea annis singulis duabus septimanis ante festum Pentecostes, & octo diebus post dictum festum continuè sequentibus, in civitate Hamburg super fluvio Albea prædicto nundinas annuales, quæ alias annuale forum vocantur, authoritate Cæsarea, & de plenitudine Imperatoriæ potestatis statuimus indulgemus & decernimus perpetuis affuturis temporibus celebrari per tres septimanas prædictas numerandas continuò annis singulis duraturas. Ita videlicet, quod universi & singuli ad dictas nundinas, de quibuscunque partibus accedentes, ibique per prædictarum trium septimanarum spatium, vel circa morantes & abindè recedentes, omnibus libertatibus, bonis consuetudinibus, iuribus & gratijs gaudere debeant & perfrui, quibus in & super alijs nundinis civitatum Imperij gaudent vel quomodolibet potiuntur. Decernimus insuper & expresse volumus quod cives & universitas civitatis Hamburg. prædictæ, Mercatores & advenæ,

nundinas præfatas tempore præscripto visitantes, una cum eorum bonis & rebus, ab omni molestia, iniuria seu violentia iuxta suam poßibilitatē tueri, manutenereq; sine doli scrupulo debeāt, & fideliter defensare. Requirimus igitur & hortamur attentè universos & singulos Principes, Ecclesiasticos & Seculares, Comites, Barones, Nobiles, civitatum & oppidorum communitates, qui præsentibus fuerint requisiti, fideles nostros dilectos, eisque & eorum singulis ac aliis omnibus nostris & Imperij Sacri fidelibus, præsentibus pariter & futuris, auctoritate imperiali firmiter præcipiendo, mandamus.

Quatenus universos & singulos ad prædictas nundinas, tempore supradicto venientes & abindè etiam recedentes in nullo molestent, sed eis potius per loca & territoria sua de securo transitu & conductu provideant, eosque à violentiis & iniurijs quibuslibet protegant & defendant, nec permittant ab alijs quomodolibet impediri, sed in supradictis libertatibus, iuribus & bonis consuetudinibus, protegere debeant, & efficaciter defensare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostri statuti, indulti, decreti & mandati paginam infringere, seu ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indigna-

dignationem nostram gravissimam, ac pœnam mille marcarum puri auri, toties, quoties contra factum fuerit, se noverit irremissibiliter incursurum, quarum medietatem ærario seu fisco Cameræ nostræ Imperialis, residuam verò partem iniuriam passis decernimus applicari.

Signum Serenissimi Principis ac Domini, Domini Caroli Quarti Romanorum Imperatoris invictissimi, gloriosissimi, Bohemiæ Regis.

Locus Siggni Cæsarij.

Testes huius rei sunt Illustres, Rudolphus Dux Saxoniæ, Sacri Romani Imperij Archimarschallus. Otto Marchio Brandeburgensis, Sacri Romani Imperij Archicamerarius, Principes Electores venerabiles. Iohannes Sanctæ Pragensis Ecclesiæ Archiepiscopus. Bertoldus Eysteten, Imperialis nostræ aulæ Cancellarius. & Albertus Luthoniuffelen, Ecclesiarum Episcopi illustres: Heinricus Bregen, Rubertus Legnicea, Kazmirus Stetinen, Duces Spectabiles, Burchardus Burggravius Magdeburgensis. Iohannes Landtgravius Luchtembergen.

Heinricus Comes de Montfort. Nobiles Slabeo & Borso fratres de Rosenburg. Fridericus & Theodoricus, fratres de Schonemburg, Thymo de Koldis, Petrus & Iano de VVartemberg, & quam plures alij nostri & Imperii Sacri Nobiles & fideles. Praesentatum sub Bulla aurea Typario nostrae Maiestatis impressa testimonio literarum. Datum Pragae, Anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo quinto, Indictione tertia, quarto Calendarum Feb. Regnorum nostrorum Anno decimo nono Imperii vero decimo. Et ego Bertoldus, Dei & Apostolicae sedis gratia, Eystetensis Episcopus Sacrae Imperialis aulae Cancellarius, vice Reverendi in Christo Principis, Domini Gerlaci Moguntinensis Archiepiscopi, Sacri Romani Imperij per Germaniam Archicancellarij, recognovi, per Dominum Imperatorem. Petrus Iamen.

Inde igitur, quum Hamburgenses animis altius exurgere tentarent, ut non tantum sociis in Hanseatico fœdere lites moverent, & alio conamine se ultra Bremanos extollere satagerent (ceu Bremensibus controversiam de prærogativa in conventibus publicis *Anno* 1374. apud Hansas movebant pro recordatione pristini Archi-

Archiepiscopatus, ubi tamen causa conciderunt ex decisione confœderatorum,. ut infra explicabitur plenius) sed etiam contra Comites Holsatiæ insurgerent, altiora ambire cœperunt. Quum enim ex his & talibus dictis jam privilegiis particularissimis sanè, quæ saltem meras partim nundinas ad certum tempus indulgent, partim ad petitionem Archiepiscopi onus executionis illis imponunt, singularem statum talem sibi confingerent, quibus se subiectioni Comitum Holsatiæ subducere conabantur; & ipsi Comites præiudicia eiusmodi, quæ per novam interpretationem sibi arrogabant, impugnarent fortius, nec eos ex subiectione ob talia artificia, quæ ipsis inscientibus machinati primitus Hamburgenses fuerant, dimittere possent; factum est, ut Imperator ipse Carorolus 4. *Anno* 1375 Lubeccam sub hac disputatione perveniret, ubi ita splendidè habitus fuit, ceu supra dictum est. Comites quoque Holsatiæ occasionem hanc non prætermittendam putarunt; sed ipsi simul se ad debita servitia obtulerunt Cæsari. Sic & Hamburgenses sibi & suæ civitati invigilandum duxerunt, quod ex

opportunè accidit Comitibus. Litis igitur huius caussa publicè à territorii Dominis proposita fuit, ubi maxima simul fuit querela de nimia Hamburgensium elatione, & quod dictis actibus in præiudicium Dominorum susceptis, penitus subiectionem & obedientiam Dominis suis debitam disiicere, & se planè propter talia privilegia statum nullum mutantia, sed meras nundinas concernentia, ex potestate eorum eximere studerent. Hamburgenses è contrà legitimi tituli existimabant sua privilegia, & supplices rogabant, ut Liberis Imperii civitatibus accenserentur. Quare quùm se utraque pars litigantium iudicio Cæsaris statim in loco absque ulteriori dilatione submitteret, caussa satis cognita, talem Imperator Carolus 4. pronunciavit sententiam; Quod civitas Hamburgensis nulla cum ratione solida eiusmodi sibi adscribere posset libertatem, quæ penitus eam ab obedientia debita & à Comitum Holsatiæ dominio eximeret; sed quod meritò & omni iure Comites Holsatiæ tanquam suos & Dominos territoriales agnoscere deberet; cui declarationi etiam expressè annexa fuit ea interpretatio privile-

privilegiorum, quod nullatenus in præiudicium ullius essent ipsis concessa; sed ut saltem communi Imperio Romano iis inservire deberent, absque alterius detrimento & damno. Ceu in eundem modum *Crantz. lib.*10.*cap.* 2.*Sax.* talia fermè refert.

Nec solum Lubeccæ dictata fuit Hamburgensibus ea sententia; sed etiam Imperator Carolus 4. ex Tangermunda rescriptum ad eos misit, quo præcipiebat illis, ut Ducibus Holsatiæ debitam obedientiam deinceps præstarent. vide *Chyt.lib.* 22.*pag.* 599. Hanc quùm sententiam bis decisoriam Imperatoris abstulissent, adeo admomordit eos, & usque ægrè tulerunt, ut in reditu suo confestim statuam Rolandicam, quam pro signo libertatis suæ in ponte, qui inde adhuc ita vocatur, erectam tenebant, furore pleni destruxerint & diripuerint. Exinde postea Comites Holsatiæ pro Dominis iuxta prolatam sententiam & pacta ulteriora agnoscere coacti sunt. *Ioh.Petr.in Chron. Holsf.part.*2.*p.*263.

Etenim nimia talis extensio (ut in actis iudicialibus Cameral. caussæ huius, à Duce Lunæb. & consortibus contra Hamb. toties vocatur)

iuris suis limitibus circumscripti meritò in ordinem erat redigenda, ne præiudicium pareret Dominis provinciarum, aut vicinis aliis, nec iterum in alium detraheretur abusum. Magna fuit hæc inscitia Hamburgensium, (uti Dauthius loqui solebat) quod ita insipidè Rolandum suum deiecerint, quùm nec ipsi, neque Duces Holsatiæ vim sententiæ intellexissent. Etenim tacitè quid iuris ratione regalium sibi Imperator reservabat, quibus renunciare illi inconsultè facto ipso visi sunt. Nihilominus iterum variis modis, & quidem è longinquo moliti sunt quid simile, ubi ea usi sunt Hamburgenses argutia, ut cum vicinis civitatibus paciscerentur, ne ab illis querela ad superiores deferretur, sicut ipsi in actis haud obliquè id innuendo confitentur, idemq; in exemplo cũ Wortsatiis initi contractus de *Anno* 1316 evidenter declarant, ut sic Turrim Novę Ocht sive novi operis, aliàs Nigewerck, in suam redegerint potestatem, cuius rei approbationem quasi à Bonifacio sub prætextu altaris portatilis petivêre. &c. Proinde etiam eiusmodi conatus sub & obreptionis in scripto aliquo publico,

quod declarationem eorum subterfugiis oppositam vocat, Martinus vander Meden amicus meus, nuper *Anno* 1622 sub dato Stadæ 18. *Febr.* in caussa defensionis pro libertate navigandi in Albidos flumine publico illis obiecit. Et notabile in primis est, quod *pag.* 5, *&* 6. ponit, in hunc sensum iisdem exprobrando, quod non tantum in ignominiam maiorum, sed etiam contra sententiam & mentem ipsius Imperatoris, gratiosum illud privilegium & beneficium supra positum & specialiter in nudas nundinas certo tempore quotannis definitas, & circumscriptivè determinatas, contra scientiam & conscientiam in detrimentum proximorum ac maximè confœderatorum ad ius Emporii & Stapulæ extendere studuerint. Hamburgenses ipsi in petitione articulata pro restitutione in integrum adversus latam sententiam Cameræ art. 72. confitentur ingenuè, ut eorum habent verba: Quod quidem hodiè navigatio libera sit in maribus & fluminibus; sed salvo jure Geranii, sistendi & stapulæ (N. B.) ex caussa publicæ utilitatis, &c. Verum quum sub hoc mutuatitio prætextu caussæ publicæ

maximè non tantum proprium commodum, sed etiam suppressionem proximi, confœderatorum, vicinorum principum, & Domini proprii, adeoque monopolium & ante omnia dominium singulare in Albim, uti nunc id in aliquot propositionibus ad Reg. Dan. haud obscurè detegerunt, quærerent potius, ait Medenus, se inde Patriæ suæ & veritatis in hoc studiosum præstare voluisse; Etenim, ait, nonnihil exactius secundum historiæ seriem examinare, & nævum illum, quem Hamburgenses confœderatis civitatibus & vicinis diffamatione haut convenienti affricare non veriti sunt, scripto aliquo detergere debui. Quamvis autem hoc scriptum adeo fundamentaliter omnia deducat iuxta historiarum verificationem, ut vix refutari solidis rationum argumentis queat; tamen, quùm etiam summè necessaria moneat, quid videlicet inter nundinas & ius Stapulæ, quod plurimi ignorant litterati, intersit, & quomodo sub eo prætextu novæ exactiones navigantibus & commerciis passim imponi, item monopolia ita occultè institui, & libertas navigandi restringi aut inhiberi possint, ac demum

quod

quodnam inter commiſſionem Cæſaris pro vindicandis piratis & fluminis publici purgatione, atque Dominii inde falſa appropriatione, diſcrimen tenendum ſit, id hac occaſione propter informationem meliorem rei & facti nonnihil iuxta Medeni deductionem erit perluſtrandum; præſertim, ut inde in ulteriori Hiſtoriæ huius deductione poſſit vera cognitio rei hactenus artificiosè ſuppreſſæ colligi, eoque rectius dijudicari.

CAP. XX.

De nundinis, iure Stapulæ, & foro promercali, vectigali, exactionibuſque, quomodo inter ſe differant, nec non Dominio in flumen Albidos Hamburgenſium, & quale ſit.

PRo vulgivago axiomate hoc Phyſici venditant, quod unius corruptio alterius ſit generatio; ita quoque hoc dici poteſt de Hamburgo. Namque facies quam varia & ſtatus durus incolarum talium fuerit, id partim ex ſupradictis facilè colligi poteſt. At quoſtquam Bardovicum,

urbs Germanorum & Saxoniæ antiquissima ab Henrico Leone esset extincta, atque inde Lunæburga florere magis inciperet ex navigatione & salis commercio; statim quoque illi æmulam se quidem Hamburga exerere voluit, sed quum nimis adspiraret, & auctores urbis ipsos tot machinis impeterent, ab Imperatore Carolo 4. pertulit eam sententiam, ut iam dictum est. Quid igitur aliud heic judicari poterit, quàm quod meritò à primordio tituli, posterior servetur eventus? Nam qualis tum fuit præsens status, ex ea sententia & pacto demolitioneque statuæ Rolandinæ patet; si talis præsumitur nunc, fuisse originem similem, facilè concludi posset *secundum gloss. communiter. Boer. decisione* 42. *Vasq. in lib. Illust. qq cap.* 1. *c.* 26. *ad fin. cap.* 47. *num.* 9. *usque ad fin.* & alibi passim. Nihilominus mirum cuivis bono meritò videtur, quod contra naturam consociati amoris, propter nimium sui commodi studium, tàm acri & plusquam sarcastico stilo vicinas & confœderatas civitates, videlicet Lunæburgum, Stadam, & Boxtehudam, *in art.* 53. 54. *& seqq.* petitionis pro restitutione in integrum

grum *Anno* 1619, contra notorietatem apertam Hamburgenses compungere atque iisdem commoditatis & naturalis juris statum abnegare aut surripere voluerint: dum mox sibi ex iure quæsito vendicant ius stapulæ in sistendo & exonerando commercia *art.* 38. mox fluctuando ex dominio maris & fluminis arrogatione, sibi sua dubitanter conficiunt axiomata. *art.* 70. mox sibi contradicendo privilegia ex Caroli Magni ac filii eius Ludovici Pii fundatione, quùm eam urbem in Ecclesiasticis Metropolim constituerit, coniecturaliter conficiunt: *art.* 34. &c. Inde Martinus à Meden adeò cupidè commotus est, ut Refutatorium illud composuerit scriptum, in quo libertatem veram commerciorum solidè, & e contra Hamburgensium violentas coactiones ad vivum depingit. Velut etiam non sine admiratione eorum axioma, quod *art.* 70 ponitur, cognosci poterit, quùm cótra ipsum naturę ordinem & constitutionem ponant; Quod etiam in mari, quo tamen nihil plane æstimari communius possit, aliquod ius imò etiam dominium (ita imperterriti loquuntur) ad navigationem perti-

nens

nens adquiri; Vnde minus dubii hoc habere potest, in flumine publico, qualis est Albis. &c. Verum quis, si non careat integris sensibus, sibi hoc persuaderi sinat? Facilè quidem est, quidpiam affirmare pro vero: sed quod ipsa natura extra proprietatem alicuius constituit, quomodo id in dominium tale cogas? Quia naturæ ordo hoc commune esse non permittit, sed iubet, ait auctor *in lib. de mari libero cap. 5. pag.* 21. *Vide Donell lib. 4. com. cap.* 2. Proinde non tàm iure gentium, quàm ipsius naturæ quibusvis ad quosvis libera manet navigatio in mari. Namque nec ibi valet titulus inventionis, donationis, occupationis, præscriptionis, aut consuetudinis &c. nedum jus ullum Dominii, ut *auct. dict. aliquot cap.* id satis luculenter demonstrat. Nec obstant, quæ *ex part. 2. Heg. quæst.* 40. *num.* 54. *aut Bod. lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 267. quis obiiciat, quum ius naturæ & gentium jure civili longè sit validius. Tum etiam ex ipsa lege civili præscriptione aut tali modo consuetudinario acquiri prohibentur, quæ in bonis esse nequeunt. *l. sed celsus. ff. de cont. empt. l. usucap. ff. de usucap. l. sine ff. cod. sine poss. de R. S. in 6.*

l. alii-

l. alienat .ff.de v.sig. l. si fund. ff. de fund. dot. l. praescript. C. de oper. publ. l. diligent. C. de aqua duct. &c. Attamen ipse Prodinus & auctores reliqui confitentur ingenuè, quod si quodammodo quid iuris attribuendum in mari veniat, id ad neminem alium nisi ad Principem sive Imperatorem spectet. Nec dubium est quin ipsi id confiteri velint, quum ita fluctuabundè ad nomen Metropolios in Ecclesiasticis, tanquam ad sacram anchoram convolent; quum inde salvationem aliquam adsertionis suae petere satagant. An vero quem latere potest, in qua re Metropolis tunc illa Hamburga dicta & constituta sit cum reliquis? An in commerciis? an verò rebus Ecclesiasticis? Quaeso cui rei locum Metropoliticum hunc cõsecravit D. Imperator? Mirè Helmboldi antiquitatem, quod ille circa tempora Henrici 4, id est, *An.* 1096. &c. vixerit, extollunt *art.* 25, & eius auctoritatem prae reliquis valere volunt. Qnur igitur supprimunt materiam subjectam, de qua ille loquitur? An ibi de dominio maris, & instrictione navigationis, & jure Emporii, aut commerciis ullis agit? An potius de cultu Domus Dei, & ani-

animarum regimine? Audiatur heic historicus ipse, si fo[illegible] sit, qui igno-ret, ut fucus detergetur illi: Hic (inquit, Ludovicus sæpius) ubi super Hammenburg. Patris sui (Caroli Magni) comperit votum, communicato statim sapientum concilio, sanctissimum virum Anscarium, quem & aliquando ad Danos & Suedos prædicatorem direxerat, Hammenburgensi Ecclesiæ ordinari fecit Archiepiscopum, statuens eandem civitatem Metropolim universis, (N.B.) ut legatio verbi Dei exinde uberius pullularet in omnes barbaras nationes. Quod & factum est. &c. Ergo & sic Metropolis ad instantiam Pontificum (ut ulterius testatur) disseminationi Verbi Dei facta est. Videatur quoque *Chytr de Metropol.* ubi latè vim & intentionem talem explicat, & quomodo ac quur Germania in 6. Metropoles, seu Archiepiscoporum sedes divisa sit. Quur itaque non hodiè quoque est Metropolis? An non quia sedes Archiep. Bremam translata est? Ergo cessante causa etiam cessat effectus, quod simul exprimi debuisset. Verum quum neque hoc satis firmum putarent fundamentum, ideo quidem ad partem ulti-

ultimam oſtii Albiaci recurrunt, & ibi ſimul producunt conceſſionem altaris portatilis,, quod ſupplicibus *Anno* 1296. à Pontif. Bonifacio 8. ad Miſſam faciendam pro iis, qui in turri novi operis excubias ad extremitatem iſtorum finium agunt, obtinuerint; producunt quoque ſimul conniventiam & ſpecialem amicitiam, quam *Anno* 1316. feria quinta ante feſtum Palmarum cum judicibus, Conſulibus & univerſitate terræ Wortſatiæ inierunt: verum quo artificio totum iſtum tractum Ritzbultelenſem in ſuam poteſtatem redegerint & àLappenis olim illis. Nobilibus ſedem tantum ſibi appropriarint, eam hiſtoriam planè ſilentio ſicco ſupprimunt, ne fortaſſe inde omnia reliqua in ullam ſuſpicionem vacillationis abripi aut trahi poſſent, aut apertius de variis aliis pateret judicium. Ita etiam mirè ſe confundunt, dum auſtrale brachium *art.* 44. & 45, quod ante 300 unquam fuerit, negant, quo ipſo clarè demonſtrant, ac ſemetipſos convincunt, quod ex obſtructione, quam ipſi loco Gammerico tunc obiecêre, violentiam eam fluvius ab altera parte cauſſarit. Verum quum variis

fluctuationibus suis in eo publicato scripto iuxta articulos tales semetipsos oppugnẽt, ut ait Meden, nec aliud firmius in conquisitis latibulis fundamentum sibi & causæ fragili inveniant, toties relabuntur ad Caroli IV. mandatum specificum, nundinis annuis solummodo deputatum. Miratur proinde Medænus, quod ex tam sinistra interpretatione huius illustris mandati, de alia prorsus re loquentis, sibi ius talis stapulæ, quod ipsi contra omnes vicinos & accolas in eorum extremum detrimentum tam malè practicantur, confingere & judicialiter id probare conentur: Verba eius sunt: Nimium est, quod posteri hi (inquit) in despectum malorum suorum, tam nimia confidentia, præter decorum, ex simplici tali Privilegio nundinarum, vectigalis & stapulæ jus sibi confingere & probare ausint, ac non vereantur coram supremæ justitiæ judicio aut laudabili Cæsareæ Cameræ tribunali nec non publicis typis idem in conspectum totius mundi nimis temerè producere: Imò nec erubescant hoc quasi fundamentale omnibus reliquis Cæsareis Mandatis, Privilegiis & confirmationibus (quas iuri stapulæ

pulæ ſuo cum magna reputatione iuxta eorum opinionem produxêrunt) præferre & extollere. Quùm tamen ipſa veritatis manifeſtatio teſtetur hoc, quod, ſi dictum Privilegium, aut potius reſpectu civitatis Hamburgenſis Mandatum Carolinum iuxta tenorem ritè examinetur, ex eo cuivis rationis compoti hominum ſtatim pateat; iſtud reſcriptum nil magis, nec ulterius quid importaſſe, quàm (1) meram diſpoſitionem aut nudam ordinationem nundinarum; atque eã (2) certo & nominato ſempori cuiuſque anni ſequentis deſtinatam, videlicet duabus ſeptimanis ante & unam poſt feſtum Pentecoſtes, quod tempus ſæpius in eo repetitur: hoc modo (3) & cum tali conditione libertatis, veluti in aliis paſſim locis nundinæ in Imperio Nationis Germanicæ celebrantur: Atq; (4) id omne in communem ſalutem omnium reliquarum ad Albim terrarum & locorum, provinciarum & civitatum, & quidem pro ſecuritate & libera conſuetudine omnium mercatorum, qui tunc (5) propterea nullo planè oneregravati aut premi, ſed multò magis tam abHamburgenſibus ipſis, quàm etiam ab omnibus

Principibus & magistratibus vicinis in & extra Hamburgum contra iniquitatem inferentes defendi & protegi debeant; Atque hæc omnia sub dictamine pœnæ in mandato nominatæ. &c. Hactenus Medænus.

Vnde patet, & ipsum Mandatum id apertè loquitur, quod in nullius loci aut negotiatis detrimentū ex eo quid vergere queat; nedum quod ad alia extendi debeant generalia, quæ ipsa prorsus ignorat littera: velut etiam tradunt Dd. à verbis privilegiorum & propria eorum significatione non esse recedendum: *Pars. conf. 22. n. 6. lib. 4.* Vbi etiam scribit nullum verbum in Privilegio censeri frustratoriè appositum, & sine effectu operandi. Quæ cum pluribus aliis similibus copiosè deducit. *Ioh. Petr. Ancbar. q. 23. n. 5. v. 7. 8. Alvar. Valasc. decis. Lusitan. 58. n. 8. 9. Rol. à Vall. cons. 2. n. 7. usque ad fin. maximè n. 47, 48. lib. 4. Cephal. cons. 451. n, 220. cum seqq.* Stat ergo fixa & irrefragabilis sententia & intellectus privilegii, quod de specie certa & determinata loquens, nulla ratione ad universalem locutionem aut genericam possit in altitudinem retrahi, quum specifica differentia omnem à se excludat

cludat genericam acceptionem. Nundinæ, ceu ex ipsa nominis appellatione ac re ipsa apparet, toto cœlo à iure stapulæ, fori mercatorum, emporii, & appulsu principali mercium distant. Etiam qui sensu communi propè careat, rectius hęc posset distinguere. Sed non mirum, quùm proprii commodi studium & amor, tam fortes possit gignere mortalibus mentium impressiones, ut inde etiam erranti lingua quid sequius proferatur, modò appetitui id suum in exaturatione sistat scopum. Nihilominus justa & rectiora sapientibus paucula quædam de Nundinis & jure stapulæ, quum hoc vocabulum apud ICtos veteres non adeo usitatum sit, asseremus, ut quivis in tali certamine quod hodiè admodum frequens est, huic avarissimo mundi seculo, quid certi iudicii sibi inde cóciperequeat.

Nundinarum igitur vox ipsa indicat, quod certè non adsiduum appulsum & cotidianum appellendi & advehendi actum denotet, sed ipsa denominatio id manifestè exprimit, quod intercapedinem temporis octo dierum sive tot partium dissidium interponat, quasi dicerentur Novendinæ à die nono, ac iste dies

esset paganorum & institorum mercibus dicatus; unde Festus ait: Nundinas feriarum diem esse voluerunt antiqui, ut rustici convenirent mercandi, vendendique caussa, eumque nefastum, ne, si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. Quod ita & asseverat Paulus. Attamen Titum de feriis scribentem, Nundinarum dies non inter ferias retulisse, sed tantum solemnes vocasse & idem hoc Iulium Modestum ita fecisse, quod nundinæ non possent feriæ videri, refert *Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 16.* Verum id Iulius Cæsar prorsus negavit, quod die nundinarum concio posset advocari, id est, cum populo tunc agi; ideoque nec nundinis Romanorum haberi comitia potuisse: attamen & lege Hortensia effectum, ut festæ essent postea, uti rustici, qui nundinandi caussa in urbem veniebant, lites componerent. Nefasto enim die Prætori fari non licebat. Alias enim apud Romanos feriarum quatuor fuerunt genera; Stativæ, Conceptivæ, Imperativæ & Nundinæ, ut notat *Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 5. cap. 7. vid. Rosin. lib. 4. de antiq. Rom.* qui ibi etiam originem earum ex sermonibus Macrobii

crobii explicat, cum Varrone & Rutilio id faciens maximè, quod Romani instituerint nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatū, legesque accipiendas Romam venirent, & ut scita, atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita, à singulis atque universis facilè noscebantur. Vnde etiam mos tractus est in Germaniam, ut simili modo in civitatibus passim singulis septimanales nundinæ vel potius mercatus minores celebrentur, sed legibus aliis; non ut nonus sit dies; sed septimus, velut norma Scripturæ sacræ & Verbum Dei id exigit, ut septimo die quies sit sancta omni carni. Vnde & septimana quidem rectè, distantia tot dierum dicitur, & eæ tunc celebrantur semel rusticis in singulo hebdomade nundinæ, quas *Marckdag* vocant. velut *Colum. de re Rust.* idem comprobat ex vetustate, quod Villicus, non urbem, non ullas nundinas, nisi vendendæ aut emendæ rei necessariæ caussâ, frequentaverit. *Lamb. in Aul. Plant. pag.* 135. At die trinundino leges aut novæ aut correctæ aut repetitæ promulgeban-

tur, unde & tunc frequentior multitudo plebis adfuit: Ceu eundem morem adhuc in vegeto usu retinet civitas Magdeburgensis, quum ibi Metropolin Saxonicis suis determinet, ubi undecies singulis annis proclamatio publica fit legum, quam illi *Paurding* appellant. Nundinas verò septimanales, sive mercatus quælibet civitas ex Magistratus sui jussu celebrare valet, quùm regalibus non adeò strictè accenseantur, & commercatus quasi tunc ex concessione superioris loci illius actus putetur. Magna tamen differentia est talium nundinarum, quæ singularem solemnitatem in annuo aliquo spacio continent, quum non unius ditionis concursum mercatorum, sed plurium etiam dissitarum regionum incolas & merces, quæ publicis indigent securitatibus per publicas vias, connectant, confluentiamque & distractionem commerciorum exigant, ut immunitates multæ ad tales actus maxime publicos, & negotiationes requirantur. Ideoque meritò singularis ea observatur distinctio, ut Nundinæ aliæ sint vulgares & hebdomadariæ, aliæ autem annuæ & solemnes, quæ ab illis planè ita separatæ

sunt,

ſunt, ut illæ nihil dignitatis habeant, &c, quum ſolummodo ad uſum commodiorem, & ſuſtentationem vulgi faciant, nec vici iis carere queant, à quovis Magiſtratu ſine ullo privilegio inſtitui poſſint. *Theſaur. deciſ. 264. n. 4. Bald in l. unic. C. de nund. Sichard. ad rubr. ibid. n. 2. Cuiac. in parat. d. t. Bocer. de regal. c. 2. n. 239.* Ideoque rectè hanc dicto loco diſtinctionem ex *Cuiac. parat. d. C. de nund.* obſervat, Quod etiam heic Nundinæ & Mercatus differant. Nundinæ, inquit, ſunt celebriores Imperii vel unius provinciæ mercatus, qui habentur certis, ſtatisque temporibus maximo conventu mercatorum in his locis, quibus jus eos habendi datum eſt beneficio Principis, aut longa conſuetudine, quales in Germania ſunt nundinæ Francofurtenſes, [Lipſenſes, Naumburgicæ, Magdeburgicæ die Mauritii quotannis, &c.] Mercatus verò ſunt parvæ nundinæ, unius civitatis, aut vici, non ita celebres ut nundinæ. *Cuiac. in parat. d. t.* Atque hæ nundinæ & mercatus omninò nequeunt ſine ullo privilegio aut Principis ſummi conceſſione aut licentia, dictas ob rationes, quod regalia quoque eius ingrediantur, in-

 ſtitui,

ſtitui. Imò ſolus Imperator maximè ſolemnes annuas concedit. *l.un. C.de nund.ius Sax.lib.3.art.66.& lib.2.art.26.* Ac poteſt etiam eas civitati aut loco alicui pro lubitu cum cauſſa auferre & aliò transferre. *Gail.2. obſ.n.24. Teſſaur. deciſ.264.n.2.* Velut ipſi ius erigendi civitates competit, quod concedendi nundinas ſive mercatus publicos in ſeſe complectitur, de quibus textus ſunt expreſſi *in l. 1.ff. de nund. ibi*, nundinis impetratis à Principe. & *l.d.un.C.eod.Knich.de Sax.non prov. iur.verb.ducum.c.5.n.437.* Ceu huc facit, quod ferias ſolus Imperator indicere queat. *l.4.C.de fer.* Nundinæ enim ſunt feriæ, ut ſupra ex Macrob. patet, quod Iul. Cæſar omninò voluerit, ut etiam novenales eſſent feriæ, quod lege Hortenſia ſimul approbatum fuit, & id liquidius probatur *ex d.l.un. C. de nund. Donell. lib.24.c.7. Mollerus ad novell. Conſt. Elect. Aug.part.1. Conſt. 30. n.6.cum ſeqq. Sichard. ad d.l.un.per tot. Eynſid. de reg.c.2.n.210.* Vnde etiam talibus nundinis quaſi ſacrum quoddam tempus iuridicè adiectum eſt cum privilegio quaſi ſingulari, ne mercatores in exercendis commerciis & negotiacionibus liberis, quæ bono

publi-

publico inserviant, impedirentur, ut in nundinis nemo conveniri sub prætextu privati debiti, ac molestiam pati, præcludique, seu, ut nunc loquuntur arrestari possit. *l.un. C. de nund. & Const. Elect. p. 1.30. Moller. ibid.* Quapropter hoc sedulò observatur, quod persona aut bona debitoris in nundinis arresto detineri haut valeant, priusquam illarum finitarum signum per campanam publicè ad certum tempus detur. *Matt. Coler. de proc. execut. part. 2. cap. 3. n. 156. Dan. Moll. lib. 1. Semestr. quæst. cap. 12. Bocer. de reg. cap. 2. n. 239. Carpzov. de regal. th. 4.*

Eam quoque ob causam, ne talibus publicis commodis quid impedimenti aut nocumenti improvidè obiiciat Imperator, tam cautè in eo procedere solet, & usus ita quoque communis id obtinuit, quod Cæsar aut Princeps summus nunquam alicui nundinarum talium privilegium dare consuevit, nisi prius adiacentibus & vicinis civitatibus & pagis aut eorum Dominis, quorum interesse posset, auditis. *Gail. 2. Obs. 69. n. 29. Bocer. d. l.* Propter eaque hodiè in Gallia privilegium nundinarum à Rege impetratum ad Ballivos

vel

vel Seneschallos dirigitur, ubi auditâ intercessione vicinorum omnium, ex litteris regiis ius nundinarum admittitur vel denegatur *Godhofr. ad l. 1 ff. de nund. Eynsid. tract. de Reg. cap. 2. n. 211.* Alias enim ni ita legitimè res talis obtineatur, & maximè ex intercessione vicinorum, plerumque dolus heic sub nimio proprii commodi studio sepultus latet. Ideoque certè privilegium Magdeburgensium cum eorum fundatione tanti momenti est, ut omnibus dignitatem & palmam cum summo honore in his auferat, quum ex totius populi Saxonici imploratione talia privilegia nundinarum & reliquarum concessionum ab Imperatore Ottone illis sint impetrata. Ac nisi solemnitas hæc subsit, merito dici potest, quod per sub & obreptionem quid sit extractum. Namque in genere omnia iura civitatum à Sacra Cæsarea Maiest. & imperii supremitate dependent: Iura autem specialia cõsensu populi introducta sunt. *Dauth. in disc. cont. Com. Barbiens.* Ac nisi ita constent, non carẽt extremo vitio. Velut etiam *Cic.* acriter tales nũdinationes *in M. Ant. Philip. 2.* reprehendit, imò ad fraudulentas actiones eius reiicit.

iicit. Cuius domus, inquit, quæstuosissima est, falsorum chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagitiosissimæ nundinæ. &c. It. Imperium populi Romani huius domesticis nundinis imminutum est, &c. & 5. *Phil. Orat.* de eodem hæc repetit: In interiore ædium parte totius Reip. nundinæ &c. tantum videlicet damnum toti Imperio & Reipubl. unius hominis aut civitatis sæpius nundinatio fucata vel πανηγυρια inferre potest, nisi cautio legitima adhibeatur. Quis igitur non iam claris hoc perspicit oculis, quid propriè genuina sua acceptione sint Nundinæ? An heic submisceri aut subintelligi queat ius stapulæ, aut Emporii quoddam continui, universalitatem quandam cõtinentiæ secum inducens? Vbi determinatio rei certa, ibi sanè nec indefinita potest accipi, quùm mutuo sibi contrarientur, nec temporis intercapedo possit dici aut accipi de continuo. *Vide Garſ. Mastril. de Magist. l. b. 3. cap. 10. num. 11. & seqq.*

Verum paucis quoq; nunc patebit, quid sit ius stapulæ aut Emporii, sive forum publicum mercatus. Quamvis hoc ius valdè fuerit semper in u-

su,

ſu, & cum ipſis à principio cum commerciis florere inceperit: tamen inter ICtos vix ſunt aliqui, qui ex profeſſo quid de eo conſcripſerint. Vnde etiam adeò confusè à multis accipitur, ut neque id, quod Emporii vigor exigat, rectè diiudicetur. Inter ICtos Germaniæ inveniuntur tamen nonnulli neoterici qui parcè ſatis eam tractarint materiam, ut *Mynſing. conſil.* 19. *Sixtin.* 2. *de Regal. cap.* 3. *num.* 39. Henning. Goeden. Conſil. 3. quibus *Natta* addi poteſt *Conſil.* 657.

Alias enim antehac nō adeo hoc ius ſtapulæ ſecundum eam appellationem in uſu fuit; ſed ex Emporiis Hanſeaticis in conſuetudinem traductum eſt, ùt proprium eorum dicatur verbum, ceu *Stapelen* nil aliud eſt, quàm merces exponere, & iterum compingere. Inde quum ius Emporii etiam ſtapulæ in cauſſa Hamburgenſi vocaretur, illis eſt à Camera Imperii impoſitum, ut novo libello id explicarent. *Meden. in Refut. ſua pag.* 99. Notius alias enim eſt nomen Emporii, ut videre eſt *apud Cic. lib.* 5. *ad Att. Epiſt.* 2. ubi mentionem Emporii Puteolanorum facit. Aſt hodiè quæ Dauthius de hac ſtapulæ conſcripſit materia, nondum videre lucem. Vt

tamen

tamen aliquid perfectius percipiatur, ante omnia Synonyma & locutiones genuinæ sunt observandæ. In iure Weichbildico Saxonum *art.* 9. refertur, quod Mercatores Cæsarem sollicitarint, ut illis ius altius commercii concederet; & habet textus hæc verba: Atque tunc Rex concedat illis alia sublimiora & talia iura, qualia ipse cotidie in sua observabat aula. &c. Dauthius, qui præ reliquis ICtis in talibus fuit accuratus, ex comparatione Coloniensis civitatis, quæ cum Magdeburgensi in eadem collationis paritate, *art.* 1. *VVeichb.* constituitur, ritè tali Iuri adscribit jus Emporii, Geranii, sistendi, præsentandi & exonerādi, stapulæ, & vocat hoc forum Mercatorū contradistinctū à foro caussarum, ceu illud rite ex ipso textu *art.* 9. *d.* expeditum sapienter reddidit. Signum autem huius iuris attributum est speciale in Emporialibus ædibus, sive forensibus talibus, quas textus Weicheuser dicit. Ceu etiam *Iohan.* 2. *v.* 16. *οἶκος ἐμπορίου* domus mercatus talis locus vocatur.

Quid vero ædes ejusmodi forenses sint, id glossa in triplici significatione ibidem plenius explicat. &c. Ex quibus manifestè apparet, quod domus

mus talis publica *VVatchaus* dicta, non tantum curia aut forum caussarum sed etiam forum maximè Mercatorum, sive communis appulsus domus aut Depositorium *Eyn fluchthaus*, ad quod omnis generis commercia & merces pertrahuntur & deponuntur, & præsertim quæ per maria ac flumina navigabilia illuc adsiduo & cotidiana continuatione transportantur. Quod enim Græcè ἐμπόριον ab ἐμπορεύω id est negotior, vel potius ab ἔμπορος, *Matth.* 13.45. quod & mercatorem, & vectorem, qui mare traiicit, quasi mercatores nomen suum à peragrando & proficiscendo habeant, denotat: Emporium id Latinè ritè per forum describitur; non autem secundum Isidorum, qui forum à fando vult denominari; sed potius iuxta Varronem vel à ferendo, quod ibi omnia venalia, etiam caussæ, conferantur: vel à foras, quod sub dio fiant tales negotiationes, derivatur. Rectè dicit Festus, quod 6 modis forum intelligatur. Primò negotiationis locus, ut forum Flaminium, forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora constituenda curârunt, quod etiam locis privatis, & in viis & in agris

fieri

fieri solet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi solent. Tertiò, cum is, qui Provinciæ præest, forum agere dicitur, cum civitates vocat, & de controversiis eorum cognoscit. Quartò, cum id forum antiqui appellabant, quod nunc vestibulũ sepulchri dici solet. Quintò locus in navi; sed tum masculini generis est, & plurale. Sextò fori significant Circensia spectacula, ex quibus etiam minores forulas dicimus. Inde & forare, & foras dare, & fores, & foras, & forecula id est, ostiola dicuntur. Hæc ille. Verum nos cum Rosino *lib. 9. cap. 7. de antiq. Rom.* omissis reliquis, de iis tantum foris, quo res conferrentur, dicimus. Quorum quidem duo apud Romanos fuerunt genera. Alia enim ad urbis splendorem facta erant, in quibus hominum conventus fiebant, vel negociorum civilium, vel delectationis caussa: Alia ad communes populi usus parata negotiantibus patebãt. Quæ verò fora negotiis civilibus tractandis fuerunt comparata, hæc sunt: Romanum, Cæsaris, & Augusti. Romanum forum, quod & antiquissimum fuit, & propterea vetus appellatum, varia insuper habuit nomina.

Nonnunquam propter excellentiam simpliciter Forum dictum est, frequentius Romanum, à dignitate scilicet urbis, interdum Latinum. &c. Velut etiam hodiè in eius rei imitationem Argentorati, & Francofurti Curiæ vocantur Romerianæ. Cæsaris forum ab auctore suo habet nomen, ubi sibi statuam erigi passus est. Sed Augustus forum constituit propter hominum, iudiciorumque multitudinem, ut festinantius absolverentur. Quartum forum incepit Domitianus Imper. quod Nervas perfecit, & transitorium dictum fuit, quod statuas, colossos omnibus cum titulis, & columnis æreis ac rerum gestarum ordinem contineret. Quintum celeberrimum Traianus adiecit, cuius quidem admirandus splendor fuit, sed inde meritò optimum omnium habetur, quod in eo foro M. Antonius proponi edictum mandavit, in quo Christianos pœnarum crudelitate exemit, eosque vocari in ius propter relligionem prohibuit: delatorem verò eorum cremari vivum præcepit: quod tamen atrox meritò censetur. Fuit & Salustii forum, Aurelii, Archimonii, Ceditii, Argentarii, Iugarii, &c. seu *Alex. ab Alex. Gen.*

dier.

dier. lib. 2. cap. 12. tredecim recenset fora.

Verum alterius generis Fora erant hæc, boarium, olitorium, pistorium, suarium, cupedinarium, piscarium, rusticorum, sive suburbanum, & agonium, in quibus ea, quæ ad victum erant necessaria, vendebantur, ceu adhuc in omnibus civitatum bene constitutis Rebuspubl. tales necessitatis commoditates conceduntur cotidiano usui. Ipse igitur mos Romanorum hanc distinctionem nobis in manum largitur, ut inde agnoscamus, quæ in ipsis Foris fuerit differentia. Etenim non tantum judiciorum & promercalium simpliciter rerum; sed Forum maximè mercatorum in præcellenti habitum fuit æstimii dignitate, cui singularia quoque iura & privilegia sunt attributa. Sic ex eius rei imitatione, vel potius ex ipsius naturæ dictamine Hanseatici Germani tale forum Emporii ex suæ nationis vocabulo insignire voluerunt, & Stapulam eiusque competētiam Ius Stapulæ nominitarunt, sive *eyne Niederlage*, appellatione ab appulsu, exoneratione, principaliori scilicet Emporii parte desumpta, ut recte loquitur *Dauth. in Product. Magdeb.*

Magdeb. contra Comit. Barbiens. Ingens est absurdum, ait Meden, quod in petitione Restit. Hamb. *art.* 75. *&* 82. ponatur talis confusio, quæ Nundinas & Stapulam pro Synonymis habeat. Tum etiam ipsi Hamburg. eo sibi contrarii essent, quum nundinæ omnibus civitatibus communes sint, & à quovis Magistratu subditis suis concedi queant. Quid ergo privilegii loco in hoc habebunt, si omnibus est commune? Sed affectata est ignorantia, quùm differentiam satis pro commodo noscant & intelligant. Quemadmodum enim forum à ferendo (ut antea dictum est) nomen habet; quod in eum locum & controversiæ, atque merces deferantur, quùm Græcis forum esset Basilica, id est, domus ampla & spaciosa, quæ ita solebat ædificari, ut in superiori parte iudicia, in inferiori parte negotiationes exercerentur; ceu ex Vitruvio rem hanc in officia Ciceronis, Georgius Cracovius exponit: Ita Stapulam vocamus, ait Dauthius, mutuato de Germanica lingua iuxta Hanseaticorum consuetudinem vocabulo, aggestionem & comportationem mercium omnium, quæ id genus sunt, ut servando servari possint.

ſint. *Crantz. in Vandal. lib. 8. cap. 36.*
Conficitur igitur ex his omnibus, (ita pergit Dauthius) quod etiam ipſe locus talis publicus, & Mandatum aut Imperatoris indultum & privilegiaria conceſſio in tali continuatione longè quid ſublimius & ab nundinis ſupradictis magis ſeparatum requirant & ponant, quum hæc res generalitate & amplitudine ſua nec non dignitate omnium commerciorum maximè ſe regalibus Principis ſummi inſinuet, utpote, ex qua ampliſſimi fructus vectigalium & teloniorum expectari queant. Imò & ipſa verba textus in *iure VVeichbildico Sax. art. 1. & 9.* hoc oſtendunt, quod Imperator ſit, qui ſingulari mandato & cum ſingulari ſolemnitate tale ius ſiſtendi & Stapulæ mercatoribus aut civitati mercatorum concedat; absque cuius ſpeciali privilegio hoc nullatenus valet acquirier. Namque eandem paritatem habet, quæ obſervatur in condenda civitate. Etenim iuris eſt manifeſti, quod Cæſaris hæc ſit poteſtas, & pertinere hoc ad eius ſplendorem, ut ipſius authoritate civitas Imperii condatur. Ita de Cæſare eſt *text. in l. 1. C. Metropol. Berytho. lib. 11. Caſp. Valaſc. l imperium n.*

73. *ff. de iurid.* Et quæ sine Cæsaris authoritate construitur civitas, privilegia civitatis non habet. *Innocent. c. cum ab Eccles. n. 1. de off. ordin.* Sic & nullatenus ibi est ius sistendi aut Stapulæ Emporiivè, ubi non id singulariter concessit Imperator. Est enim iuris vulgatissimi, verba contractuũ, privilegiorum, & omnium dispositionum secundum subiectam materiam, & naturam illius rei, de qua agitur, intelligenda esse. *l. si uno in princip. ff. locat. l. si olei. C. eodem. l. damni infecti. ibi Angel ff. damni inf. l fin. C. non nume. pec. Clem. ex uri. de verb. sign.* multa cumulat *Natta. Clem. sæpè. coll. 4. & 64. de verb. sig. Everhard.* in loco à subiecta mater. *Alex. cons. 26. n. 6. lib. 3.* Et quale ius Imperator civitatibus indulget, talem quoque inde habent civitates formam, quoad statum servam, aut liberam, mixtam aut plene liberam, ac quoad commercia emporialem aut citra Emporium & saltem in nundinis annuis consistentem. Ita Fridericus I. Casalensibus ius civitatis habendæ dedit. *Natta Cons. 636. n. 100.* Sic Imperat. Otto I. Magdeburgum ita fundavit, ut non modo civitas Imperialis esset libera, sed & prorsus Franca,

Franca, atque liberis & excelsis Italiæ civitatibus, quoad exemptionem, æqualis esset. Imò & in genere iure omni Stapulæ, mercatus & Emporii præ omnibus aliis in fundatione sua donavit, ac *in iure VVeichb.* eadem ipsi emporii privilegia in hoc attribuit, quæ civitati Coloniensi, ceu verba in textu expressa habentur. Quod si Hamburgum tam insignibus privilegiis esset ornatum, velut in Magdeburgo videre est; tunc certè posset aliquid exemptionis fortioris sibi aut gloriæ in iure tali arrogare.

Etenim in supra posito Mãdato nuspiam tam generales imò & universales concessiones inveniuntur, velut in fundatione Magdeburgensis civitatis; sed admodum constricta ibi in Hamb. concessione speciali locutio est de nundinis tantum annuis. Magdeburgenses verò obtinent ius Stapulæ & Emporii in universum sibi concessum. Verba enim generalia generaliter sunt accipienda; & generalitas tantum operatur, quoad quamlibet speciem in ea expressam, quantum operatur dispositio specialis. *Dauth. in prod. contr. Com. Barbiens, mihi pag.* 34. Ergo à dispositione generali, nullus casus excipiendus est.

 l. pretio.

l. pretio. ff publ. in rem act. Duen. reg. 133. Schrad. in tract. feud. p. 3. cap. 1. num. 5. p. 9. cap. 2. num. 79.

Genere enim non simpliciter, sed universim posito, quamlibet speciem necessariò inferri, iura & communis sensus etiam dictitant. Hinc constat verba universalia longè maioris efficaciæ esse, quã generalia; quùm sint præcisa', & omnes omninò casus etiam non expressos contineant: neque ullam planè restrictionem admittant. Imò eiusmodi verba ampliant significationem verbi, cui adiunguntur, & hoc operantur, ut verba quibus adsociantur, ad latissimam significationem extendantur: in tantum, ut comprehendant etiam casus, qui secundum impropriam significationem sub illis verbis includi possunt; & quæ alioquin sub iisdem non cõprehenderentur. Quare nulla omninò dubitatio esse potest, ubi genus ponitur, species sub se comprehendẽs, & illi nota universalis, ut in Magdeburgensi privilegio adiicitur, quin necessariò omnis species includatur & inferatur. Verum ea ratio non procedit á specie ad genus, velut Hãburgensium concessio prçter reliquas obiectionis statim in mera specifica

forma

forma nundinarum certo tempore circumscriptorum consistit. Quemadmodum enim qui de omni animali universaliter sermonem habet, de homine etiam necessariò intelligendus est: Ita sacra Cæsarea Maiest., quæ omnem mercatus formam alicui loco tribuit, etiam jus stapulæ, ceu universalius, necessariò concessisse intelligitur; quùm hæc universalis orationis vis atq; efficacia genuina sit, ut multis deducit *Schrad. de feud. 2. part. 9. part. princ. sect. 3. num. 52.* & luculentissimè *part. 10. sect. 5. n. 71. cum seqq.* At qui hominem, & inter eos adhuc hunc vel illum ponit, is certè omne superius & generalius excludit ab isto subiecto. Verùm ut igitur in proposito tali concludatur oratio, certissimum est, etiam in privilegiariis concessionibus, idem iuris esse; ut privilegium de genere universim loquens, singulas generis species comprehendat, & è contra. Ita tradunt *Ang. in l. fin. ibi Iason. n. 33. tit. 1. de constit Princip. Panorm. C. cum olim. de Verb. Signif. Ias. in l. 1. in lect. n. 18. C. de S. S. Eccles. Dec. l. in omnib. causs. num. 12 ff. de Reg. I. idem in c. Cum accessissent. n. 14. de Const. princ. Grat. Cons. 130. n. 16. lib. 1.* Et quando privi-

 legiaria

legiaria concessio est universalis & præcisa, uti certè Magdeburgensium est, non poterit nec debet aliter restringi, sed est standum formæ & verbis Concessionis. latè *Tiraquel. in l. si unquam. verb. libertas. n.* 8. *C. de revocand. Donat. Natta censil.* 160. *n.* 33. Vbi dicit: Verba privilegii exemptionis accipienda, uti sonant. Vnde tradunt Dd. à verbis privilegiorum & propria eorum significatione non esse recedendum. Consulatur in simili quæstione *Heinr. Bocer. de Regal. cap.* 4. *num.* 5. ubi satis exactè omnia determinando explicat. Hactenus Dauthius &c.

Quod heic de nundinis & iure stapulæ aut Imperii non nihil plenius ex Dauthio deductum est; Idem quoque in puncto de flumine publico navigabili, & vectigalibus novis instituendis, aut veteribus augendis omninò statuendum venit. Etenim unicè hæc regale absolutum imperii nec tantum Imperatoris;, sed universum Reipubl. communis statum & formam concernunt. Vnde Imperatori insolitum erigere vectigal, aut augere vetus, non est liberum, ait Dauthius, nisi principum Elect. accedat consensus, per capitul. Caroli V. *Sleid. lib.* 1, *Goldast.*

1. *Goldast. Const. Imperial. tom. 1. fol. 1. Becer. de reg. cap. 2. n. 184. Buxt. ad aur. bull. cap. 9. th. 91. Thom. Mich. de Jurisd. conc. 11. litt. C. Paurm. de Iurisd. lib. 1. cap. 4. n. 7.* Eodem modo in Regno Galliæ, Angliæ, Hispaniæ, Daniæ, Poloniæ &c. hoc regale, quod omnem tangit undique populum, in voluntate procerum simul & ordinum regni distractum hæret, ut caussæ ac necessitas prius ritè examinentur, ne fiat præcipitatio. *Eynsid. de reg c. 2. n. 232.* Huc respiciens *Cic. pro l. Manil.* Vectigalia quidem pacis ornamenta, & belli subsidia appellitat; sed eadem quoque pacis inversionem ac belli perniciem caussat, si non sit modica impositio talium, aut æquitatem ignoret. Si quid enim ad alienandum animos subditorum à superiore potens est, & ad mille incommoda distractionum generandum, profecto exactiones, tributa & vectigalia id citissimè præstant. *Ventur. de Valent. in Barth. litig. lib. 1, c. 6. n. 25. Clapmar. de arc. rerumpubl. l. 4. cap. 25. l. 1. 2. & 3. C. de vect. nov. inst. Kopp. decis. 50. n. 1 & 2.* Si quis historias penitus percenseat, is invenit, quod maximè civitatum tumultus, motiones Rerump. rebelliones populorum

rum & seditiones inde ortum sumpserint suum. *Vide Thuan. hist. lib. 5. fol.* 103. Ideo non temerè ad eum modum deveniendum est, & non cuivis competit Magistratui, quum tessera sit supremi Imperii. *Cran. Cons.* 814. *num.* 4. ac retinaculum eiusdem *novell.* 8. *cap.* 10. *§. oportet. Novel.* 149. *cap.* 2. Nec constitui debet aut potest, nisi necessitate publica exigente *l. vect. C. de vectig.* Ac quum inconsultis principibus constitui nequeat *l.* 3. *C. eod.* multò minus id quædam civitas aut aliquot civitates decreto suo constituere valebunt, uti in hoc casu expressus est text. *l.* 2. *C. tit. eod.* Velut nec solvi debet ultra antiquam consuetudinem *l.* 4. *C. eod.* quod si fiat, exactum non tantum restitui debebit *l.* 3. *C. vect. inst. non posse. Vide in plurib. Heinr. Klock de vect.* Sed etiam si inferior quis, non expectata permissione legitima, suo iure & iudicio novum instituat aut exaugeat, pœna legis Iuliæ ambitus tenetur, *l. un.* §. 3. *ff. de leg. Iul. amb. & legis Iul. de vi publ. l. ult. ad leg. Iul. de vi. Schonb. pol.* 4. *c.* 25. *Mind. l.* 2. *de man. extr. c.* 42. *n.* 1. *Rul. de comm. part.* 3. *lib.* 3. *c.* 7. *n.* 1. *Eyns de reg. c.* 2. *n.* 237. & maximè *num.* 239. ubi rectè in quæstione de civitatibus

for-

formata cum fundamento refutat Klockium. Memorabile est dictum *Cominai lib.* 10. ubi ait: Nemo est omnium Principum, qui ius habeat, vel teruncium unum exigendi à suis, præter institutum annuum censum. Et paulo post: Sunt Principes, quibus hoc frequens in ore est, se habere privilegia, ut quantum velint, à populo exigant. Certè Galliarum rex omnium minimè caussam habet, ut istud de se iactet: nec enim ipsi, nec cuivis alii licet. &c. Quod si igitur non Regibus id liberum, quomodo civitatibus concessū erit sine speciali concessione aut consensu superioris?

Sic etiam idem judicium faciendum manet de fluminibus publicis & navigabilibus: Quippe flumina navigabilia, & ex quibus fiunt navigabilia eodem modo inter regalia referuntur, quo viæ publicæ. *Tit.* 56. *quæ sint reg. l.* 2. *feud. & l. præcipimus.* 32. *in fin. C. de appell.* Hàcce enim fluminum & viarum publicarum similitudinē non tantum istud innuit quod, *in ff. lib.* 43. *tit.* 11. *de via publ. &* 12. *de flum. item in d. tit.* 56. *quæ sint*, loci isti tam arctè connexi habeantur; sed etiam hoc certius evincit; quod iure nomineque conveniant, quùm videlicet

licet

licet viæ & flumina publica ſint & vocentur: Id quod rem totam declarat. *Eynſ.de reg.c.2.n.*279. Flumina enim regni ſunt regis, ait *Afflict.deciſ. Neapol.* 388.*n.*13.unde & regalia dicuntur. *l.quo minus.ff. de flum.* Quia ſunt Imperatoris univerſaliter etiam. *Bald.in l.pen. col.*4. *C.de condit. inſert.* Et quum publica ſint, *l.adeo* 7.§.4.*ff. de flum.& l.*24.*ff.de damn.infer.* meritò in jure populi ſunt, patentque commodis omnium. *VVeſemb. Inſt. lib.*2. §.3.*& l.ergo.* §.*alluvio.ff.de rer. diviſ.* Namque fluminis uſus communis eſt, ſicut viarum & littoris. *l flu-minum.in pr.ff.de damn. infect. Bocer. de regal.c.*2.*n.* 163. Ideoque, ut omnibus commerciis & navigantibus tuta ſint, incumbit Imperatori & aliis ſuperiorem non recognoſcentibus, nec non Ducibus, & Marchionibus, aliisque Principibus, aut quibus Imperator id conceſſerit, ut curent ea, quæ ad ſecuritatem faciant. *Vult. de feud.lib.*1.*c.*5.*n.*6.*pag.*85. Vnde patet, cur Imperator Carol. IV. Hamburgenſibus commiſſionem hanc *anno* 1359. *Id.*2. *Octobr.* ratione officii & protectionis ſuæ obtulerit. Namque aliàs non potuerunt ſibi quid heic poteſtatis arrogare, ut uſus omnibus

nibus in securitate integer contra piratas & spoliatores maneret, ut volunt *ICti Bald. Alvarot. Isern. Afflict. & alÿ, quos ibi d.l.pag. 86. Vult. allegat.*

Vnde hoc omne ex iure commissionis delatæ, non iure dominii sui, sed ex mandato, & nullatenus ex concessione hoc officium defensionis pręstãt navigantibus, & cõmerciorũ patronis aut mercatoribus. Cõgruit hoc cũ eo, quod ex usu Imperii sit, ut flumina publica navigantibus & negotiantibus sint tuta, quum cuilibet liceat iis uti, modò sine iniuria alterius hoc fiat. *Rosenth. de feud. c. 5. concl. 23. n. 2. Iacobin. de sanct. Georg. de feud. in verbo Et cum flum. Sixtin. de regal. lib. 2. c. 3. n. 31. Carpz. de regal th. 55.* Meritò igitur Dux Lunæb. civitas Lunæb. Stadẽsis & Boxtehudana in his Hamburgensibus se opposuerunt in Camera, quùm isti in eam prolaberentur ambitiosam habendi cupiditatem, ut ex commissione Imperatoris sibi dominium tale adscribere auderent, quod possessionis illis speciem importaret. quo sanè nihil magis contrarium menti Imperatoris & ipsi iuri gentium effingi aut excogitari poterit, quum in præiudicium non tantum omnium vicinorum, sed etiam

iam cunctis navigantibus vergat, ut toties loquitur Medenus, addens quod res insignis audaciæ vel insolentiæ avaritiæque non sit absimilis. Sed quum tria hæc sint arcana Hamburg. quibus maximè non sine damno & iniuria vicinorum ita accreverint, & potissimum Magdeburgenses admodum suppresserint, paululùm accuratius secundum iura hæc ex Medæno illo fuerunt repetenda. Vtinam ex animo & ex corde vero hæc ab illis essent pronunciata *quæ in. art.* 315. his verbis proferuntur, ubi id ita cum iure naturæ affirmant; Quod nemo debeat cum alterius damno vel incômodo locupletari; sed quod cuiusque est onus, eum commoda quoque sequi debeant! O quam optata talis locutio accideret Magdeburgensibus, quæ tot annis ac tantis enervationibus sui non exigua illis susp[i]ria expressit! Sed de his, in sequenti historia ulterius.

CAP. XXI.

Continuatio historiæ de Hamburgensium renovato statu, & alio renovationis studio eorundem inter civitates Hanseaticas.

QVum igitur Hamburgenses, sicuti in 20. cap. antecedenti relatum est, ita non tantum per Caroli IV. perquàm iustam sententiam *Anno* 1375. Lubeccæ interlocutoriè prolatam, sed etiam per proprium suum factum, quo suam Rolandi statuam, quod libertatis Saxonicæ signum peculiare habebatur, ex ea primaria intentione, qua plenùm liberarum, & Imperialium civitatum Imperii affectabant statum, penitus excidissent, & ad debitam paritionem obedientiamque Comitibus suis Holsatiæ & Stormariæ præstandam, salvis tamen pactis & exemptionibus iis, quas Imperator sibi magis tacitè quā explicitè reservarat, prorsus essent remissi; rem alia sibi aggrediendam putarunt via. Etenim quod hoc modò conatus rei istius non processerat, id rubori ipsis videbatur, & admodum, quum pœnitentiæ morsu secum

acriori torquerentur, eos mordebat. Ideoque quomodo ex hoc probro se eruerent, atque in tacitam aliquam vindictam huius ignominiæ alacriter resurgerent, media alia dispicere inceperunt. Situs quoque loci, occasio temporis, vicinorum incauta imprudentia, & socordia, nec non variæ distractiones rerum, præsertim quum ab obitu Woldemari 3. Reg. Dan. *de Anno* 1375. Haquinus rex Norvegiæ filius Magni Smeg acre bellum adversus Albertum Regem Sueciæ moveret, Margarita Woldemari 3. filia post obitum Haquini conjugis ac Olai filii illud gloriosè per plures annos perficere studeret, cui simul vicini Principes & Comites Holsatiæ ipsi implicati erant, illis Hamburg. in manus multa largitæ sunt, & tradidêre. Quapropter duplicia, quibus occultè de novo altius accrescere valerent, remedia invenerunt, quæ partim per clandestinas suppositiones, partim per violentiam deprehenderunt expedienda. ut innuit in dicto scripto Medæus. Ante omnia autem, viderunt ipsis recurrendum fore ad ostium extremum Albibos, ut ibi portubus vicinorum, præsertim ab altera parte versus

ſus Archiepiſcopatum Bremenſem, frequentiam commerciorum nonnihil diſturbarent. Subſidium inſigne hoc illis præſtitit, quod iam pridē ibi in ultima extremitate turrim ſub ſpecie promotionis commerciorum pro vicinis ſibi ædificatam circa *An.* 1290, obtinuiſſent, cui indultum Papale de *Anno* 1292, & ſimul citra conſenſum ſuperioris Domini Archiepiſcopi Bremenſ., Wulſatios *Anno* 1316. ſibi obligatos coniunxiſſent, velut ex confœderatione eorum ſequenti patet. Etenim ex portu hus illis in orificio Albidos maxime floruerat & adhuc florebat frumentorum & aliorum fructuum commercium adeo, ut ibi ex Hollandia, Brabantiaque, & Hardervico Geldriæ magnus ſemper fuiſſet concurſus navium in tali mercatura, ceu ipſi *in art.* 102. confitentur. Vnde ad *Annum* 1218. 22. *Septembr.* compoſitionem cum Hardervicenſibus, in præiudicium tertii factam, ut eo rectius commercia talia in coactionem redigere potuerint, allegant, quamvis etiam rem inter alios actam, dicat Medenus. ſub cuius prætextu tunc iterum inceperunt rem maximè liberam & communem commercantibus

tibus cunctis in proprium & privatum contrahere aut retroducere usum. Præsertim quum etiam variis blandimentis eousque perduxissent Wurtsatos; ut suæ intentioni obsequentes tenerent sub specie dicta, & quod piratæ essent communi sumptu expellendi, inde in præiudicium sui proprii Magistratus & Archiepiscopi vinculatos ita traxerunt, ut ex confœderatione *Sub dato Anno* 1399. id apparet. Factum itaque sic fuit, ut sub eodem prætextu protectionis, quam sibi commissam tam ab Imperatore, quàm ex confœderatione putabant, illi jurisdictionem aliquam arrogarent, & ut hoc etiam eò melius obtinerent, nobilem illum possessorem arcis Ritzbuttelianæ ex familia Lappiana, in carcerem sub specie delicti alicuius abripuerunt, & sic in suam potestatem per huius renunciationem coactam, eum locum redegerunt, ut ibi vicini hæredes & Domini Hadleriorum & Wurtsatorum essent, pleniusque persquerentur Dominii & iurisdictionis intentionem ac scopum. Sed talis historiæ documenta, quum ipsi exhibeant, iuvat ea heic cognoscere, quæ sic se habent.

Ponti-

Pontificis sum Bonifacij VIII. de Anno 1292. Concessio Altaru portatilis in turrim Novi operis ad Ostium Albidis.

BOnifacius Episcopus, servus servorum Dei, dilecto suo filio Decano Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Hamburgensis, Bremensis Diœcesis: Salutem & Apostolicam benedictionem. Sinceræ devotionis affectus quem dilecti filij Proconsules, Consules & universitas Oppidi Hamburgensis, Bremensis Diœcesis, ad nos & Romanam gerunt Ecclesiam, promeretur, ut votis eorum, illis præsertim, quæ ex devotionis fervore prodire conspicimus, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dictorum Proconsulum, Consulum, & universitatis petitio continebat, quod iuxta portum fluminis Albeæ & propè mare Oceanum, sita est quædam turris Nigeo, alias Niegevverk nuncupata, dictæ diœcesis, distans à prædicto oppido ferè per decem & octo Leucas partium Alemanniæ, quarum quælibet pro quatuor miliaribus partium Italiæ computatur, quodque huiusmodi mare qualibet die naturali bis ibidem fluit & refluit, dictaque turris per Proconsules & Consu-

les & universitatem supradictos seu eorum prædecessores magnis laboribus & expensis fuit constructa, & hodiernis temporibus per eos seu familiares eorum sub maximis expensis conservatur & custoditur, ut venientes ad dictum portum, & navigantes ab eodem, plenam ipsius portus cognitionem possint habere, ad obviandum periculis & naufragiis, quæ multoties evenire possent, & evenirent, si dicta turris ibidem situata non esset, ac nulla alia cognitio dicti portus habetur quam de turri supra dicta. Cum autem, sicut eadem petitio subiungebat, eadem turris in solitudine maris posita sit, ac ferè per duas huiusmodi leucas à fidelium habitatione, & præsertim à Parochiali Ecclesia, ubi custodes huiusmodi & alij in dicta turri degentes, Ecclesiastica sacramenta recipere tenentur, distare noscatur; propterea tempore necessitatis propter fluxum maris & refluxum custodes & degentes huiusmodi pro missis audiendis prædictam Ecclesiam, aut Rectorem eiusdem Ecclesiæ pro Sacramentis Ecclesiasticis, custodibus & degentibus ipsis ministrandis, dictam turrim interdum difficulter, quandoque verò nullo modo possunt adire, in magnum custodum & degentium huiusmodi periculum animarum. Quare pro parte Pro-

Proconsulum, Consulum & Universitatis prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut ipsis, quod in dicta turri Altare portatile habere, super quo singulis, etiam tempore quo prædicta Ecclesia fuerit Ecclesiastico interdicto supposita, per Sacerdotem Idoneum Missam, ac in die festi nativitatis Domini nostri Iesu Christi plures Missas celebrari, nec non degentibus huiusmodi in dicta turri, ad eam venientibus Ecclesiastica Sacramenta ministrari facere valeant, concecedere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tuæ per Apostolica scripta mandamus quatenus si est ita, præfatis Proconsulibus, Consulibus & universitati, quod in dicta turri habere altare portatile cum debita reverentia & honore super quo in loco aiius ad hoc congruo & honesto Missam singulis diebus, & in diebus festi prædicti plures Missas, etiam tempore, quo dicta Ecclesia fuerit Ecclesiastico interdicto supposita, in degentium, & ad ipsam turrim venientium huiusmodi præsentia per Sacerdotem idoneum excommunicatis & interdictis exclusis, celebrari, ipsisque degentibus & venientibus Ecclesiastica Sacramenta ministrari facere possint, dummodo degentes seu venientes huiusmodi

 causam

causam non dederint interdicto, nec id illis contigerit specialiter interdici Apostolica authoritate licentiam largiaris, iure tamen dictæ Parochialis Ecclesiæ & cuiuslibet alterius in omnibus semper salvo. Datum Romæ apud Sanctum Petrum 4 Idus Novembr. Pontificatus nostri Anno secundo.

Confœderatio & amicitiæ contractus Hamburgens. cum VVortsatis, Anno 1316. pro defensione Novi operis & ibidem Turris noviter erectæ.

NOs iudices, Consules & Universitas terræ VVortsatiæ recognoscimus, & tenore præsentium firmiter attestamur, quod cum honorabilibus viris & amicis nostris specialibus & dilectis Consulibus & Universitate civitatis Hamburgensis, quadam speciali amicitia & mutuo iuvamine perpetuo duraturis compromisimus nos & confœderavimus per hunc modum, quod ipsos in terra nostra, & ubicunque potuerimus, debebimus fideliter promovere, & singulariter, si aliquis, seu aliqui Principes, Barones, aut terrarum Domini, sive quicunque pacis æmulatores Turrim nove Ocht, quam dicti Consules

ſules & cives Hamburgenſes, pro Salute noſtra & omnium Mercatorum exſtruxerunt & cuſtodiunt multis laboribus & expenſis infeſtaverint, obſederint, vallaverint ſeu praſumpſerint expugnare, debebimus una cum ipſis, & ipſi una nobiscum huiusmodi invaſoribus & pacis amulatoribus totis terra noſtra viribus armata manu concorditer reſiſtere, & eorum iniuſtas violentias mutuo iuvamine repellere fideliter & conſtanter, in cuius rei Teſtimonium Sigillum terra noſtra duximus praſentibus apponendum. Datum & actum in nova Ocht, Anno Domini milleſimo trecenteſimo decimo ſexto, feria quinta ante feſtum Palmarum.

Hæc conſociatio miro Hamburgenſibus ceſſit lucro. Etenim ex tali occaſione primitus tentarunt contributionis quid Hamburgi ex commerciis ibi allatis ab exteris mercatoribus & nautis exigere, ceu Medenus quoque id *in dict. ſcript. pag. 69.* expreſsè teſtatur, & minus ipſis unquam competiiſſe affirmat. Ac quùm res feliciter ex hac ſuppoſitione & nominis ſubtilitate ſuccederet, pedetentim tractu temporis progreſſi ſunt ad altiora, & civitati Stadenſi,

cui verum ius Emporii aut Stapulæ competebat, vectigal suum infringere ac imminuere cœperunt, quod ex hoc titulo Novi operis liberæ eorum naves oneratiæ essent, nec solvere quid vectigalis usitati tenerentur. Intereà tamen quoque Stadensium ordinarium vectigal simul variis subagitationibus & modis oppugnare veriti sunt adeo, ut etiam arbitros in ea caussa sibi constituerint civitates Hansæ, velut id ex translato documento sequenti facile est colligere.

Copia transactionis in puncto vectigalis Stadensis cum Hamburg. An. 1340.

IN Nomine Dei Amen. Nos (N.B.) Senatores ex Hamburg notum & manifestum facimus omnibus illis, qui hanc epistolam lecturi & audituri sunt, quod ob caussas & lites, quæ exortæ erant inter sapientes viros, Dominos Senatores & communitatem civitatis Stadensis ab una parte, & nos & nostram totam civitatem ab altera parte, nos ita accessérimus ad honorabiles viros Dominum Constantinum & Dn. Hermannum de VVeickede Senatores Lubeccenses, item Dn.Ge-

Dn. Godeccium Nakedenium, & Dn. Henricum Doneldingum Senatores Bremenses, item Dn. Borchardum de Luehovv, & Dn. Henricum de Mola Senatores Lunaburgenses, tanquam amicabiles compositores & Arbitros, qui propterea à Senatoribus & civitatibus missi erant. Isti prædicti Senatores secundum nostræ utriusque partis testimonium, litteras, verba & veterem consuetudinem nobis ita sententiam dederunt, velut in sequentibus scriptum est: Primò, quod nos Senatores & cives Hamburgenses non teneamur ad ius sistendi nostras naves Stadæ, nec teneamur quid vectigalis ibi solvere. Præterea quod si nos aut nostri cives Compagniam parvam aut magnam colant in navibus cum quibusdam hospitibus, ij Stadæ obligationem suam iure præstabunt, atque illæ naves Stadæ se debent sistere, & debitum suum solvere per se. Porrò, nos Senatores & cives Hamburgenses non debemus vectigal solvere pro nostra navis & mercis parte, velut superius scriptum est. Præterea Stadenses & Strandfrisii, qui forum suum Stadæ quærunt, planè liberi esse debent ab onere vectigalis ad Novum opus: Quod si vero Strandfrisii usque Hamburgum altius pernavigarent, ibi tenebuntur suum verum persolvere de- *lictum*

bitum, velut alij hospites. Ut caussa & capita hac ritè observari querant, promissum dederunt Dn. Olric & Dn. Thidericus à Kerckavv, Dn udcrus & Dn. Iohan. ab Hagena Senatores Stadenses nomine totius Senatus & civitatis Stadensis ab una parte, & Dn Nicolaus Frasoyser, Dn Iohan. Harborch, Dn. Bartramus Tolnerus & Dn. Albertus Luneborgius Companus (id est collega) Senatus nostri Hamburgensis ab altera parte. In testimonium harum rerum has litteras subsignari curavimus civitatis nostra sigillo. Actum & transactum in VVeichbildito Boxtehudano post nativitatem Dei 1340 Anno die veneris in hebdomade Pentecostes; Ubi testes erant, prudentes, honorati viri, Dn. Nicolaus Prapositus S. Georgij in Stada, Dn. Georgius à Borch Eques, Dn VVernerus ab Hoia Canonicus S. Anscharii in Brema. Dn. Segebadus à Ride Pastor, Iohan. Moylike, Iohan. Grip, Hermannus Bredehofer; & Bartoldus Korthasius Senatores Boxtehudani, &c.

Ex quo multa patent, & præsertim quàm melioris fundamenti status fuerit Stadensium, quodque Hamburgenses propterea societates commercales coluerint cum Stadensibus; verum

Verum quomodo se tam levi transactione extricarint, & auxerint Vectigal suum Novo operi quasi destinatum, non indiget ulteriori declaratione; res ipsa satis manifestè testatur omnia. Sic quoque ulterius progressi sunt Hamburg. in pluribus exactionibus. Quùm verò talem intentionem vicini & extranei manifestius sentire & percipere inciperent, ac prætereà essent, qui occupationem incompetenter specie iuris palliatam & à Lappeno extortam arcis Ritzbuttelianæ vindicare studerent, iterum propter securitatis præstationem, non ad ordinarium magistratum eius loci confugerunt; sed consultius putarunt commodis suis secretioribus, ut in amicitiam novam Wursatos contra proprios Dominos, uti verba expressè habent, pertraherent. Atque ut eò promptiores hos ad omnem defensionem aut protectionem sui & intentionis suæ haberent, non saltem usi sunt promissis ingentibus; sed etiam talem denuo cum iisdem æternalis quasi conspirationis consociarunt contractum, ut ex sequenti copia, quam ipsi in Camera imperiali produxerunt Hamburgenses *sub lit. C. in actu ad art. restit. in integr.*

VVortsa-

VVortsatiorum cum Hamburgensibus contra proprium Dominum propter Ritzbuttelia vindicatione &c. iurata conspiratio.

NOtum sit omnibus, qui hanc epistolam vident, aut legi audiunt, quod nos sedecim consulentes, & omnes illi, qui habitant & panem edunt in terra VVortsatia, confiteamur & attestemur aperte in hoc scripto, quod nos amicè contraxerimus, coniurando consociaverimus, in tempora sempiterna, cum honoratis, prudentibus, & discretis viris, Consulibus, Senatu & tota multitudine civitatis Hamburgensis, hoc modo: Quod si Dominus noster Bremanus, aut ullus alius Dominus & bonorum potens in Diœcesi ea, habitet ille in civitatibus, arcibus, terris, ericosis tractibus aut campis pratosis, qui illos iniustè damno afficere vellet, nec tantum ab illis (N.B.) accipere vellet tantum, quantum honoris & iuris caussa tenerentur solvere, & tantum, quantum nos & alij æqui viri diceremus, quod iustum & amicabile esset: tunc debemus nos, & volumus cum omni robore nostro in cuncto honore & necessitatibus fideliter apud eos permanere. Praeterea, quod si quispiam extraneus aut ex Diœ-

tesi Bremensi hostis fieret Hamburgensium, aut præfectura Ritzbuttelensis, illos neque domo excipiemus aut defendemus, nec ullo modo protegemus ope aut promovebimus. Atque nec volumus nec debemus concedere, ut quisquam ex popularibus nostris ipsorum efficiatur hostis, Hamburgensium videlicet & prædictæ præfecturæ Ritzbuttelienſis. Quod si verò quis iure quid novit flagitare, id excipere debemus & solvere tantum, quantum discreti homines dicunt, ab utraque parte, quod æquum atque amicum sit. Atque simul volumus & debemus nos illis pro defensione Albis auxilium præstare, quando hoc à nobis exigunt, & necessitas id postulat; & succurrere ijsdem debemus 50, aut 100, aut plus minus, uti necessitatis id erit, & ab utraque parte idem nobis conducibile videbitur; atque ad hoc nobis mittere debent naves, sumptus & necessaria requisita, & propterea debemus nos nostri perferre iacturam: si quid lucri inde acquiramus, ab utraque parte erit partitio, uti sors fert. Præterea nos remittimus &c. Conclusio. In magnum veritatis testimonium ad prædicta scripta capita omnia, ita nos 16 consulentes, & nos vulgaris sortis homines in hac terra VVertsatia, nostra terræ sigillum in nostra

stra præsentia cum scientia & tota voluntate appendi curavimus ad hanc epistolam, quæ data & scripta est post Dei nativitatem tredecimo centesimo anno, in nonagesimo nono anno. (id est 1399) in sancto die Divi Petri & sanctorum Apostolorum, &c.

Literas has obligatorias Wurtſatorum in authentica quidem forma à Vice Decano Capituli Bremenſis *Anno* 1464. tranſumi curarunt, quùm fortè ab tali æternitate contra honeſtatem tendente ſe liberare ſtuderent Wurtſati: Verum manifeſtiſſimè ex his apparet, & ſatis liquidè convincitur, quod vicini & alii tantas machinationes Hamburg. non ſolum in facto deprehenderint ipſis noxio; ſed etiam agnati & vicini Lappianę familiæ ægerrimè ferre inceperint, quod ita artificiosè nimis poſſeſſores hæreditarios à ſua poſſeſſione Ritzbuttelianæ arcis privarint & penitùs excluſerint ceu id quoque *Medenus in d. tract. pag.* 71. *&* 77. non obſcurè innuit. Ne verò agnati aut conſanguinei id ſibi cum auctoritate ſuperiorum vendicare poſſent; inde contra Magiſtratum ſuperiorem & proprium ſuum hoc coniuratæ conſpirationis

rationis fœdere æterno sibi consociare insipidè Hero suo recalcitrantes Worsatos Hamburg. isti studuerunt. Tum etiam Hamburg. litem acrem ex aliquot annis cum Bremensibus agitarant, de prærogativa in conventibus publicis. Etenim Hamburg. inde sibi primas deputabant partes ante Bremanos ex præeminentia ea, quā olim Ludovicus Caroli Magni filius in adsignatione Archiepiscopatus attribuerat. Jure antiquitatis quidem nihil obtinere poterant, neque libertatis quippiam, quum agnoscerent, quod in eo statu minores essent Bremensibus. Et quamvis *Anno* 1374, ut supra indicatum est, controversia hæc, quæ nil aliud quam elationem animi importabat, à civitatibus Hanseaticis iusta decisione & interlocutione esset composita; tamen semper eos mordebat tacitè hæc concepta semel & altius impressa cordis radicibus ambitionis opinio, quæ assiduis repullulescebat, in illis motibus, nec concoquere eam poterant, quùm indesinenter Metropolitanæ civitatis etiam in externis commerciis honorem continua sibi efflagitarent postulatione. Verum Bremenses cedere ignari, constanter innite-

 bantur

bantur præsentibus, &c, non quid, olim, sed quid hodiè essent, intuendum contendebant, unde nullatenus flecti poterant. Inde invidia & odium tantum fuit, ut Hamburgenses nunquam ab insidiosis clandestinitatibus desisterent; quas ita quoq; per 44. *Annos* eousque extendebant, ut *Anno* 1418. in conventibus Hanseaticis iterum non sine acri acerbitate hanc litem renovarent. Nihilominus constantia in defensione sui maior fuit, quàm quod ex tot Hamburgensium impetitionibus se diverti sinerent; velut etiam Hansæ confœderati iterum ad confusionem Hamb. penitus suo adegerunt decreto: ut planè ita huc usque in ea loci & sessionis designatione acquiescere coacti fuerint. Quæ verò ulterius in adducta confœderatione Wortsatorum essent notanda, studio præterimus, quùm non adeo gratiosi sint coloris, & multa inde vestigia processus, circumducti appareant: velut etiam non frustrà abruptio sequentium capitum facta videtur. Inprimis autem heic id præteriri minimè debet, quod *Medin. pag.* 62. & 70. quoque monet, quum Hamburgenses nullum titulum justum vectigalis

lis

lis ullius, multò minus possessionem talis concessionis haberēt, quod tunc supradictis modis & adiumento obliquo Wortsatorum in suam quid civitatem, ex ipso ostio & ore extremo Albīdos, ubi sic portum Ritzbuttelianum acquisiverant, derivare studuerint. Etenim ibi portus usque ad *Annum* 1392, & paulo ultra summe & in magna floruerat frequentia. Verùm heic alio adhuc usi sunt artificio, ut non tantum vectigalis nomen sibi stabilitent & lucro facerent, sed etiam tacito pede quasi ad dominium aliquod plenius in Albim progrederentur. Quum enim essent passim in orificio Albidos extremo varia loca vadosa, sub eo prætextu signa vasorum ibi posuerant, quæ profunditatem navigantibus monstrarent. Proinde sibi quoque fortiorem alicuius jurisdictionis aut dominii modum adscribebant, prætendentes ingentes expensas in ejusmodi fluminis indicationem: unde quoque à navigantibus exactionem sub titulo contributionis alicuius sibi adsignarunt, quod vocarunt *Tonnen & Baken gelt*, parum curando, quod Domini loci esse nequirent, ac protectio nil iurisdictionis tribuere,

Gail. lib. 2. obs. 54. Sed potius apportatio mercium satis ipsis lucro esset. Tum quoq; ipsi, non verã fluvij profunditatem in effusione ea, ubi se in mare præcipitat, invenerant aut indicârant; sed extraneus quispiam cum nave armata circumvagans, qui accuratior fuerat locorum ibi observator, longè meliorem notârat Albis effluxionem, unde tandem à turri novi operis longius spacium distitum quærere, & ibi locum vasis suis notare coacti sunt. *ut d. script. indicat. Med pag.* 77. Tales contributiones quùm ita in usum aliquem coniecissent, locum persolutionis ex ostio & portu ultimo Albidos in civitatem suam ultra 18. miliaria Germanica propria auctoritate iterum absque ulla concessione Imperatoris aut Ducum Holsatiæ speciali transtulerunt; & novum vectigal illud specie *Tonnen & Batzengelts* diu satis occultarunt, prætendentes quod sumptus ingentes in turris Novi operis & vasorum instaurationes consumerent; quum tamen hoc verissimum, quod loco unius oboli expositi aliquot mille thaleros Imperiales quotannis lucrari queant, adeò, ut etiam unus mercatorum, se obligare ausus fuerit,

quod ille omnibus sumptibus esset satis facturus, si sua navi saltem esset liber, *ut ritè notatū vult. Med.d.l.* Nec res caret ratione, quùm saltem unus sit, ait, qui excubias nó necessarias in turri agat dicta, uti nuper Adm. Magdeb. *Anno* 1627. ita invenit, quum Ritzbutteliam arcem occupasset, & turrim quoque eam in suam redegisset potestatem. Ac licet protectio non tribuat vectigal ullum; tamen hæc inventio arguta tantæ fuit potestatis in astutia sua, ait, ut etiā loci contra jus mutatio augmentum variium talium exactionum & vectigalium subministrârit; velut egregiè id *Medenus d.l. pag.* 67. *&* 69. explicat, cuius verba notabilia iterum hæc sunt: Quamvis Hāburgenses nullum titulū & originem justam ullius vectigalium in actis, aut præsentibus articulis, qui de materia hac loquuntur, demonstrent: tamen alia multivaria ab his separata vectigalia, impositiones & extractionum onera ab ipsis mercibus imposita & pedetentim successu temporis supra modum in præiudicium totius Germaniæ exaucta & amplificata sunt. &c. unde onera hæc omnia in vicinos & omnes reliquos redundant.

&c. Inprimis notabile eſt, quod *pag. 69.* habet. Prædictum vectigal vaſorum & turris ante hac pro faſciculis, ciſtis, complicamentis, vaſis & talibus convolutis perſolutum fuit; poſtea verò ſecundum æs & libram nec non precioſitatem mercium & bonorum, in extenſionem communem preciorum cariorum, & commune omnium onus ac perniciem pedetentim omnia ſunt extenſa & exaucta; Nec meruerunt illis leges, ius, iuſtitia, æquitas aut ipſæ Imperii conſtitutiones reſpectum, qu mvis crimina certis cohibeantur pœnis &c. *Sic & pagina 63. & 67.* de vectigali Schawenburgico hæc memorabilia ponit: A principio (uti ſupra dictum eſt) in Hamburgo nullum aliud fuit vectigal, quam vectigal Schawenburgicum (ut vocatur) quod etiam ſolummodo in prima Hamburgenſium articulata conventionis actione expreſſum tenetur. Attamen Hamburgenſes iam olim ante hanc actionem, ut eo magis omnia in ſuam redigerent poteſtatem, & violentas inde perficerent intentiones, huic ſe immiſcuerunt regali Comitum, & per plurium annorum conductionem primuitus & pignoris

loco

loco pro dimidia parte in suum converterunt usum, ut sic commodius ius alienum in suum proprium postea converterent, ceu tandem titulo emptionis istam dimidiam partem acquisiverunt sibi. Fortè tum Lubeccenses interno flagrabant dissidio; inde *Anno* 1410. conventus Hanseaticus Hamburgi celebratus est, ubi de variis actum est difficultatibus: sed Hamburg. egregii manserunt undiq; occasionum captatores. Namque quum Regina Daniæ Margarita *Anno* 1411 Ericum Ducem Pomeraniæ sibi adoptasset pro filio, & inde is ad triplicis regni dignitatem, ut supra dictum est, elevatus esset, subiugare quoque studuit ex instinctu Reginæ Comites Holsatiæ: maximam etiam partem in suam propè potestatem redegerat occupando: Inde coactus est ex consilio Heinrici Brokdorphij ad Hamburgenses confugere, ut eorum uteretur ope. Quum verò multas moverent Hamburg. difficultates, intereà rex Schlesvigam occupavit. Etenim civitates Hanseaticæ fœdus cum rege Erico inierunt, ut supra ex historia Lubeccensi apparet. Hæc potissima erat Hamburgensium excusatio. Interim tamen ex casu hoc di-

cto & quod Domino hæreditario magis obstricti essent, quàm socio fœderis, ita commovit Comes Heinricus Hamburgenses, ut renunciationem fœderis per litteras denunciarent Regi, qui tunc Gottorpium sedem principalem Comitum Holsatiæ obsidione acri cinxerat: sed acceptis his litteris ex metu consilium mutavit, suadentibus id consiliariis, ne omnes Hansæ socios sibi inimicos redderet, & fœdus disrumperetur. *Hist. plen. vid. apud Henr. Petr. in Chr. Holsf. à pag.* 296. *usque* 304. Facta & gesta hæc sunt *Anno* 1416. Ex tanta autem auctoritate ferociores redditi Hamburgenses, pergebāt strenuè, in auctione & confectione vectigalium, impugnationes vicinorum ad Albim, præsertim civitatis Stadensis, Dominium sibi fluvii occultè adscribendo, quæ omnia & singula pro singularibus habebant arcanis, & id studium die nocteque unicè urgebāt minis & quavis violenta protervia, ut ita liberum commerciorum cursum flagellarent, & ad suam constringerent urbem, imò etiam inferiores partes Albidos premere incipiebant in impediendo liberam navigationem, quæ omnibus competit accolis,

colis. Hanc igitur intentionem quùm manifestis observassent vicini signis, & obstructionem Albidos adderent inferiori in parte; diutius non putarunt quiescendum; inprimis Duces Lunæburgenses per iuris ordinariam viam factum hoc insolens Hamburgensium ad Cæsarem Sigismundum detulerunt, qui etiam clementissimè has excepit supplices, & æquitati caussæ, patrocinium suum Imperiale ritè suppeditavit. Cernebat enim, quod tales turbationes libertati commerciorum & navigationi liberæ in flumine publico Imperii concedi nequaquam deberent. Ideoque tale Mandatum publicari curavit, uti copia sequens monstrat:

Imperatoris Sigismundi Mandatum, quo Duci Brunsv. & Lunæburg. ac reliquis adsistentibus protectio æterna Anno 1417. Albidos fluminis committitur.

Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ Rex &c. Ad perpetuam rei memoriam, notum facimus tenore præsentium universis. Etsi sollicitudo Regiæ dignitatis, in qua nos conditor

 orbis

orbis omnipotens, ex sola dignationis sua gratia dignatus est collocare, incessanter nos urget & frequenter admonet, iugiter esse sollicitos, & voluntarios subire labores, quemadmodum a nostris & sacri Romani Imperij fidelibus generaliter universis incommoda submoveamus & scandala, ac pacis eis & quietis compendia ministremus: Ferventiori tamen affectu in illis exercendis cor nostrum accenditur, quæ sacri decus Imperij ac eius Illustres Principes, illorum iura, libertates, & observantias laudabiles, quadam specialitate concernunt; ubi nos tanto ardentius decet intendere, quantò nobis constat evidentius in eorum excellentia Imperij magnificentiam altioribus titulis & honoribus decorari. Sane ad Regij nostri culminis audientiam, proparte Illustrium Bernhardi, Ottonis & VVilhelmi, Ducum Brunsuicensium & Luneburg, Consanguineorum & principum nostrorum dilectorum (quod displicenter accepimus) est perductum, qualiter Proconsules, Consules, Cives, & Universitas civitatis Hamburg Bremensis Diœcesis, suis finibus non contenti, Naucleros Mercatores & Naut per publica flumina, videlicet Dra enavv, Holverelve, & Suderelve vulgo nuncupata, quæ ad præfatos Duces & ipsorum Ducatum Lunalur-

naburgensem, qui à nobis & sacro Imperio dependet, in feudum pleno iure spectare dicuntur, cum suis navibus & mercimoniis, de civitate Luneburgensi & in aliis locis navigio euntes & redeuntes, ut ad prædictam civitatem Hamburgensem, ad quam licet directum iter à prædictis fluminibus navigandi non existat, contra eorundem mercatorum & nautarum voluntatem & propositum declinare cogantur, & per certas dies, ad vendendum ibidem merces suas stare & manere debeant, pœnaliter arctantur: Et quod satis temerarium esse videtur, eisdem nautis & mercibus exactiones ab olim inconsultas, & theolonia, quæ solius Romani Regis vel Imperatoris est imponere; ab eisdem Mercatoribus & Nautis aliquoties recipere & exigere, ausu temerario præsumpserint ac præsumant. Et Mercatoribus & Nautis ad civitatem Hamburgensem prædictam declinare navigio, recusantibus molestias diversas inferant & iacturas: Quanquam ab antiquo Nautis & Mercatoribus quibuscunque liberum fuerit & licitum, quocunque vellent, per eadem flumina se transferre: Et omnes aquæ ad prædictum flumen Dradenovv. & in ipsum de civitate Lunaburgensi sine medio decurrentes, ad prædictos Duces & Ducatum

Ducatum ipsorum Lunæburgensem adeò liberè pertinere noscuntur, quod prædicti Proconsules, Consules, cives, & universitas Hamburg. in prædictis aquis seu fluminibus, nullam hactenus ditionem iustam vel potestatem habuerunt, fecerunt-que, præfati Duces nobis instanter supplicati, quatenus ipsis & ipsorum subditis, contra præsumptiones, & molestias prædictas de benignitate Regia oportuno providere remedio dignaremur. Nos igitur attendentes plurimum expedire Reipub. quod nostri & Imperij sacri ac Principatuum suorum iura nostris temporibus non minuantur, sed potius tandem nomen Augustale, nobis, ut firmiter speramus, divinitus collatum, nedum illæsa conserventur, sed etiam augeantur: quodque pro parte dictorum Ducum de præmissis, plenam habuimus informationem, ipsorum supplicationibus benigniter inclinati, supradictis Proconsulibus, Consulibus, civibus, & universitati civitatis Hamburg. coniunctim & divisim autoritate Romana Regia & sub infra scriptis pœnis distinctius inhibemus, ne Naucleros, Nautas seu Mercatores per prædictas aquas Dradenavv, Holverelve & Suderelve à civitate, Lunæburg. prædicta, ad civitatem Stadensem vel alia loca quæcunque ad mercandum aut aliàs

euntes,

euntes, & abinde redeuntes, contra ipsorum voluntatem, cum suis mercimoniis, personis & navibus civitatem Hamburg. adire, vel ad standum ibidem ullatenus arctare praesumant: Quinpotius ipsos & eorum quemlibet, cum navibus, rebus & mercimoniis suis singulis absque thelonio, ac omni penitus exactione seu cuiuscunque alterius solutionis genere, ipsis Hamburgensibus solvendo, liberè & absque impedimento transire permittant, nec propter hoc eisdem Mercatoribus & Nautis quascunque molestias in personis aut rebus inferant seu iacturas. Quodsi forsitan Proconsules, Consules, aut cives seu universitas Hamburg. coniunctim vel divisim, per se vel alios, publicè & occultè, directè vel indirectè contra praemissa in aliquo facere, vel Regiis nostris inhibitionibus, quomodolibet in hac parte resistere praesumpserint, poenam centum Marcarum auri purissimi, quam contra facientibus, autoritate Romana Regia imponimus, ut quotiens contra fecerint eo ipso se noverint irremissibiliter incursuros, quarum medietatem Regali nostro aerario, residuam vero partem praefatorum Ducum Lunaeburgensium, qui pro tempore fuerint usibus applicari decrevimus, & praesentibus applicamus volentes huiusmodi poenam commissam de bonis

&

& rebus Hamburgensium praedictorum ubicunque repertis per Duces Lunaeburg. quos ad hoc cum requisitione auxilii nostrorum & sacri Romani Imperii fidelium, si opus fuerit, quibus etiam districtè praecipimus; & illos super his perpetuos executores tenore praesentium facimus & constituimus, totiens quotiens occurrerit, integraliter exigi, & usibus praedictis volumus assignari: Non obstante, si forsitan praefati Proconsules, Consules, cives, seu universitas Hamburgensis à quibuscunque praedecessoribus nostris Romanis Imperatoribus vel Regibus in praeiudicium dictorum ducum Lunaeburg. seu Ducatus & subditorum ipsorum, quascunque literas, concessiones seu gratias, Privilegia, vel indulta aut confirmationes quaecunque quomodolibet impetrarunt, aut in antea impetraverint, quas & quae authoritate Romana regia, quoadnunc nullius esse volumus roboris vel momenti; & nihilominus universis & singulis nostris & sacri Romani Imperii fidelibus, cuiuscunque dignitatis, praeeminentiae, Status & conditionis fuerint praesentibus requisiti, coniunctim & divisim districtè praecipiendo mandamus, quatenus praenominatis Ducibus Lunaeburgensium & eorum Successoribus, nec non Consulibus & civibus Lunaeburgensium

sum coniunctim & divisim in executione, omnibusque aliis & singulis articulis premissis, auxilio, consilio & favore fideliter adsistant, ac eosdem Duces ac Consules atque cives in premissis seu aliquo premissorum nequaquam impediant, seu impedire faciant, per se vel alium, seu alios, publicè & occultè, directè vel indirectè, sub pœna pramissa, & sicuti nostram & Imperii sacri indignationem gravissimam voluerint arctius evitare, Præsentium sub nostræ Maiestatis sigillo. Datum Constantiæ, Anno millesimo quadringentesimo decimo septimo, vigesimo octavo die Iunii, Regnorum nostrorum Anno, Hungariæ, &c. tricesimo primo, Romanorum verò septimo.

Quum in hoc mandato non tantum Ducibus Lunæb. & eorum posteris, sed etiam omnibus Principibus & Statibus Imperii cura talis negotii publici & adsistentia imposita sit, ut ea paratior esse posset executio, diligentiam debitam D. Executores Mandati perpetui legitimè insinuando Hamburgensibus adhibuerunt; in quo etiam acquiescere coacti sunt; Et addit *Med. ind. script. pag.* 52. & 53. quod ultra 100. annos paritionem ibi exhibuerint. Implicati autem

tem sunt Hamb. aliquot difficultatibus, quum non tantum circa *Annum* 1421. civitates Hanseaticæ inter se differerẽt, & diversas partes Regis Dan. & Ducum Holsat. hostilitate mutua laborantium sequerentur; sed etiam Dani aliquot naves Hamburgensibus eriperent, quæ caussa magni fuit conflictus, in quo tamen victoriam ita reportarunt Hamb. ut tres naves cum 120. militibus captivos abducerent, *Henr. Petr. in Chron. Hol. part.* 3. *pag.* 312. Sed paulo post civitates cum Holsatis rediêre in gratiam, quum astutum Reg. Dan. Erici 10. intentionem perciperent rectius, ut supra *cap.* 16. explicatum est. Obtinuerat Rex contra Duc. Holsatiæ sententiam ab Imperatore Sigismundo, qua ipsi attribuebatur quidem aliqua juris successio, quem oppugnabant Papæ contraria sententia Duces. At rex ad possessionis occupationem armata manu properabat, ubi tunc iterum ad postulationem Ducis Hamburg. succursum laudabilem eidem præstiterunt. Quomodo vero *Anno* 1426. Dux Holf. Henricus culpa, ut ferebatur, Consulis Hamburg. Ioh. Klotzen, miserè perierit, ex supra dictis patet, velut ille

propterea

propterea capite truncatus est. Sed *Anno* 1427, quum civitates numerum satis magnum onerariarum navium in Emporia orientalia maris Baltici misissent, coniunxêre vires navales Hamburg. & Lubeccenses, ut tutò merces transportarentur. Convenêre ad Hellespontum Danicum quidem; sed belli nimis cupidi militares præfecti, ante adventum mercalium navium, separati sunt ab invicem, &, profugatis Lubeccensibus, Hamburgenses maxima ex parte captivi cum navibus perducti sunt Hafniam, velut etiam inde naves mercatorum omnes in manus Danorum incidêre. Iactura hæc adeò momordit civitates Hanseaticas, ut *Anno* 1428. novis coirent viribus, & 260. naves cum exercitu 12000 militum adversus Danos ex porta Wismariensi quidem mitterent: sed potentia successu caruit suo, uti supra cap. 16. dictum est. Tandem post multos labores belli varii *An.* 1435. pax inter Regem Dan. & Duces Holsat. atque civitates Hansæ constituta est. Interea tamen nec defuerunt Hamburgensibus metus propiores. Etenim *Anno* 1431. Ditmarsi quoque se exerebant hostes eorum, quum

illis liberum frumentorum commercium impedire inciperent: Vnde Ditmarsi turrim Novi operis oppugnarunt. Et quum diu hostilitates mutuas exercerent, Hamburgenses coacti sunt armatas ibi naves sustentare, quæ securitate in Flandriam & Brabantiam navigantibus mare tutum redderent; atque his præfuit qui ex senatu nomine Mart. *Schvvartkopf*. Verum manus hæc militum quum impressionem in Ditmarsiam tentaret, ex insidiis eos ita oppresserunt Ditmarsi, ut vix aliqui evaserint. Capitaneum non tantum perfoderunt, sed etiam stomachum ipsi exsecuerunt, atque lanceę cuidam infixum, quam mulier præferebat militantibus, tanquam victoriæ signum imposuerunt. Sed quum durum hoc videretur Hamburgensibus, atque ut eò magis suo proposito obsequentes ducerent vicinos, transactione pacis cum illis renovarunt amicitiam *Petr. Chr. Holst. p.* 351. Velut etiam paulo post *Anno* 1437, cum civitati Lubecens. motum intestinum eorum ipsi composuerunt. *Anno vero* 1448, quum ad Comites Oldenburgicos esset translata electio Regis Dan. & post obitum Adolphi Ducis Holsatiæ

satiæ

riæ, qui *Anno* 1459 ſine prole mortuus erat & linea Schawenburgica, cum Rege Chriſtiano I multis ea de re per multos annos habitis diſputationibus, ac mediante omnia Imperii Commiſſario Dom. Arnoldo Epiſcopo Lubeccenſi nomine Imperatoris in ultimo huius cauſę conventu Todeſloënſi diviſio terrarum iſtarum eſſet inſtituta, tandem *Anno* 1460 pervenit Rex Hamburgum, & devotionis debitæ obligationem ab incolis accepit, ita, ut *Crantz. in Dan. lib.* 8. *c.* 29 notat, contentus videlicet rex homagio ſimplici, licet non eſſet iuſiurandum additum. Etenim Holſatia & Stormaria ipſi attributa erat in ea partitione; Hamburgenſes tamen ſibi ſua privilegia, quibus Imperatori ſe adſtrictos dicebant, reſervarunt. Quippe iterum illi ſuæ amplificationi invigilaverant ſedulò, dum tanta eſſet occaſio diſcordiarum; unde etiam potiſſimi Privilegii Iura ſibi à Friderico 3. Imperatore de *An.* 1442. adſcribunt, iuxta *art*, 228. *& ſeq. l. de reſtit. in integr.* contra Duc. Lunæb. Proinde non deſierunt ulterius intentionem ſuam in dominio Albidos perficere. Atque quum cernerent, quod commercium rei frumen-

tariæ ab illis, qui prope Albidos ostium habitant, frequentius agitaretur, invenêre viam, quomodo constrictionem aliquã cum civitatibus sociis conciperent, cuius caussa usi sunt variis semper persuasionibus, donec *Anno* 1487. tres hæ civitates, Brema, Stada & Boxtehuda sic inter se super hoc negotio compactionem cum illis inierunt, velut sequens ostendit in translationi suâ copia.

Confœderatio 4. civitatum de Anno 1487. pro commercii frumentarij restrictione, in flumine publico Albidos.

NOs Consules & Senatores civitatum Bremæ, Hamburgi, Stadæ & Buxtehudæ, confitemur & attestamur manifeste in hac epistola coram quibuslibet; Quùm nos Hamburgenses ab antiquo transvectionem frumenti ex Albi impediverimus, in harum civitatum commodum & utilitatem ita, ut frumentum tale non in mare exportetur, sed huc in locis sitas civitates & terras, nimirum Bremam, Hamburgum, Stadam, Boxtehuidam & Holsatiam pervehatur, atque ibidem usui suo destinetur: Quare singuli, qui frumenta vehunt, infallibiliter debent

debent certificare & assecurare, quod facere id velint, quum tamen sæpe & multiformiter in abusum sit pertractum. Sed ut nunc bona cum prudentia huic prospiciatur, inde nos prædictæ civitates unanimiter nobiscum consultavimus & decrevimus, quod secundum laudabilem consuetudinem id observari debeat, velut ante hac consuetudo fuit ita, ut nemo nostratium quidquam frumenti ex Albi versus mare navibus avehat; sed in prænominatas civitates & terras, uti prædictum est, ubi etiam tunc manebit, & usui destinabitur absque dolo. Quod si vero quispiam factum his contrarium iubeat; tunc naucleius partem navis, & quodcunque in ea habebit navi, & mercator mercem perdere debet suam: Tum non amplius cives erunt, vel manebunt; nec securitatem habebunt in supradictis nostris civitatibus, nec ullum in iis quærent victum: Quod nobis prænominatis civitatibus ita unanimiter cunctis & singulis placuit, & nos acceptavimus præsentes in vigore harum litterarum, quarum quatuor sunt, atque apud unamquamque civitatem una. In testimonium ulterioris scientiæ nostrarum civitatum sigillis obsignatæ sunt. Datum post Christi Domini nostri nativitatem quatuordecimo centesimo, & in octuagesimo septi-

mo Anno, die Marci Sancti Euangelista.

Num talis confœderatio in præjudicium liberi commercii & cuiusvis bonorum de jure subsistere possit, id facile quidem dijudicabunt iura naturæ & gentium. Quamvis tamen civitates illæ æquali societate inter se convenerant, & ex hoc contractu iure æquali frui omnes constituerant; nihilominus eventus statim hoc edocuit, quod omnia non aliter, quàm pro sui commodi ratione observarint, ut ait Medenus, cuius etiam verba *pag.* 50. & 61. hæc sunt: Non fuit eorum intentio quid servandi; quippe is scopus illis semper erat præfixus, ut in monopolium suum omnia & maximè rem frumẽtariam converterent, & protractis quibuslibet rebus in suam civitatem, ipsi precium rerum ac præsertim frumento præscriberent, nec tamen venditores merces suas avehere possent, etiãsi venditores extremum inde facerent damnum: unde (ut habet *pag.* 67.) omnibus vicinis immensa imposuerunt suæ civitatis onera ferenda. Nec tantum civitatem Stadam variis modis retundere conati sunt,

sunt, imò eam planè exhausivêre & commerciis suis exuerunt, sed etiam infra civitatem suam sub specie protectionis sibi fluvii ad locum Gammæ cursum obstruxerunt. Quibus mediis autem usi sint, id legat quis ulterius apud Medenum *pag.* 89. *& seqq.* res foret nimis longa in hac compendiosa explicatione. Quum Comites Barbienses *circa an.* 1488. etiam ab Imper. Friderico III. obtinuissent Privilegium transportandi liberè commercia Hamburgum, ut ibi permutationem pro rebus aulæ necessariis exercerent, adeò acriter hoc impugnarunt Hamb., ut etiam contrariam actionem instituerint contra Comites, ut ipsi *in art.* 232, &c. confitentur. Quem tandem quoque processum contra Stadensem civitatem intentarint, id quis cognoscat apud *Med. pag.* 188 *& seqq.* Et quamvis hi usi sint multiformi interpositione Hanseaticarum civitatum; tamen in meras minas & elusiones tractatio omnis abiit, velut etiam in ipsa Camera Imperiali iis usôs fuisse Hamburg. idem Medenus *pag.* 105. docet. Nemo autem rectius austeritatem & iniquitatem Hamb. in tanto conamine iuris restringendi

& dominandi in Albi describit heic ex annis pluribus, quam *Chytr.li.* 18 *Chr.p.*490. *& seqq.* qui accuratè heic legatur, dum multa dicit. Vbi proinde suas actiones Dux Lunæb., Lunæburga urbs, Stada & Boxtehuda coniunxerunt. Quum igitur suis rebus nimium essent intenti Hamburgenses, vix curarunt ea, quæ fidei synceríoris fuerunt. Etenim dum Sociæ civitates variis modis pro libertate commerciorum cum Rege Daniæ per totum octennium continuè acri dimicarent bello, Hamburg. sui commodi gratia plane à sociis suis abstinuerunt, ut interim quæstum cum Hollandis, Anglis, Francis, &c. suum in negociationibus perficerent; parum curantes sociorum conflictus. *Anno* 1514 jussi sunt Hamburgenses à Rege Dan. securitatem in Albi navigantibus præstare adversus piratas, ex quo *An.* 1580. sibi ius Dominii adscribere voluerunt in commissione Regis, ut infra patebit. Sed eodem prope modo, quo olim socios in superiori parte Albidos Hamburgenses in suam obligationem pertraxerant, iidem quoque Magdeburgenses *Anno* 1538 sub dato, die Martis post Matthiæ festū, in negotio frumentario &

cere-

cerevisiæ devincire laborarunt; in qua transactione optimum, quod tentationis ergò res adquinquennium saltem directa fuit, & quod pactorum vel revocatio aut melioratio libera relicta fuerit contrahentibus. Vt eò magis voluntati Hamburgensium sese Magdeburgenses accommodarent, usi sunt prætextu, quod Principes in Albi nimis acrem sibi arrogarent iurisdictionem, summo quæ cum damno inde esset commerciis noxia. Sed ea ratione, si utraque civitas rite inter sese correspondenent, posse omnia in pristinum statum reduci. Licet verò Magdeburgenses damnosum hoc continuò sibi & communi civitati invenerint; tamen cedere noluerunt Hamburgenses, donec tandem *circa Annum* 1570. caussa hæc, una cum vectigalibus Ducum Lunæburgensium, ad cognitionem & æquam decisionem S. Cæsar. Maiest. Maximil. II. submitteretur. velut etiam *Anno* 1574. *in mens. Augusto* per decretum publicum interlocutio talis facta est, uti mox ex extracto patebit, modo prius heic percipiatur, quali homagio Hamburgenses obstricti teneantur Regi Daniæ tanquam Duci Holsatiæ. Postquam

enim Christianus III. Friderici I. filius ex Procerum Daniæ electione *Anno* 1535 succesit in regno, Hamburgenses quoque Domino suo hæreditario *Anno* 1538. tale præstitêre juramentum, cuius verba in translatione ita se habent:

Vera verba formalia homagij Christiano III. Danorum Regi tanquam Duci Holsatiæ à Senatu Hamburgensi Anno 1538 *præstiti.*

ILlustrißime & magnipotens Rex, celsißime Princeps, clementißime Domine, &c. Postquam vestra Regia Maiestas iuxta voluntatem Dei in hanc (N. B.) vestra Mai. urbem pervenerit, proinde sistimus nos Senatus & cives plenipotentiarij ex tota communitate, & confitemur, nos esse membra terræ Holsaticæ & Stormaricæ, & volumus vestræ Regiæ Maiest. eiusque minorenni fratri, tanquam principibus Holsatiæ & Stormariæ deditis esse, eosdemque habere in omnibus decentibus rebus, velut probis hominibus id suis naturalibus terræ Principibus ac Dominis præstare competit, & velut maiores nostri Principatui Holsatiæ & Stormariæ deditifuerunt, uti sic etiam

etiam nobis nostra privilegia, iura, libertates, & antiquæ consuetudines maneant, & ea retineamus: Acrogamus vestram Regiam Maiestatem, simul loco minorennis fratris, ut in his nos recipiat, nostra privilegia, iura, libertates & antiquas honestas consuetudines confirmet & nobis tueatur, etiam nos. velut reliquos vestræ Regiæ Mai. (N. B.) subditos secundum iustitiam foveat ac defendat.

Regiæ Maiestatis Christ. III. responsum fuit iuxta hunc tenorem.

NOs & in Nomine nostri minorennis fratris, recipimus vos tanquam membra principatuum Holsatiæ & Stormariæ: Volumus vos iuxta vestra privilegia, iura, & antiquas honestas consuetudines defendere, & tueri, vobis eas confirmare, uti sic, ut nos, noster minorennis frater & hæredes, in nostris antiquis hæreditariis supremis principum Regalijs, superioritatibus, & privilegiis & iuribus maneamus, quorum neque his præiudicium ullum subibimus.

Ex quibus mutuis promissionibus & reservationibus facilè poterit diiudicari Status Hamburgensis Reipubl., & quousque liber sit. Quę ex ipsi eius civita-

tibus ita petita & descripta sunt, ut diffiteri subiectionis certam aliquam speciem nequeant, qua obligati teneantur Domui Principum Holsatiæ, quos ceu hæreditarios Dominos, & territoriales, quum membrum istarum ditionum expressè se confiteantur, agnoscunt. Unde etiam frustrà totali exemptioni tantis conatibus studere pergunt, quùm tàm accuratas habeant dominij observatores sui.

Translatio & extractum Cæsaris Maximiliani II. Viennensis Decreti de Anno 1574, in caussa Ducum Luneburg. &c. nec non Magdeburg. cum Hamburgensibus pro libera navigatione in Albi.

P. P. &c. *Primò navigatio duabus illis civitatibus Hamburgensi & Magdeburgensi in Albi fluvio sursum & cum omnis generis mercibus, nihilo excepto, (præter sal marinum, Boysaltz dictum, quod ita accipiendum, ut postea certo articulo id explicabitur) liberrima erit, atque hinc iterum ante & ultra civitatem veterem Magdeburgam simili modo cum omnibus mercimoniis, nihilo excepto, iuxta eius legitimi emporii & stapulæ ius, absque*

absque impedimento ullo concedetur. Quod vero ad praternavigationem civitatis Hamburgensis, quum caussa ea inter Ducem VVilhelmum Brunsuic. & Lunaburg. atque dictam civitatem Hãburgensem in Imperiali Camera ventiletur, atque etiam in ea ad conclusionem causæ processus directus sit, iste punctus decisioni Cameræ Imperialis relinquetur, & aliàs omne, quod ab una aut altera parte sub huius (N. B.) transactionis negotio in hoc primo articulo proponitur, nulli parti pluris quid, quam antea obnuit, concedetur, aut in iure uni aut alteri praiudicabitur; sed suum ius cuique parti expresse reservatum & conservatum manebit; interea quoque; & usque ad absolutionem instituti iudicialis processus à nulla parte quid de facto attentari debebit. Secundò, &c.

Sed quid profint tot tranfactionum modi, fi non ambitionis & habendi terminus fit? Quid auctoritas Imperatoris valeat, fi femper rebus fic ftantibus quidpiam erit accipiendũ, & potentia infolentior interpretationem legibus, fœderibus, pactis tranfactionibus, amicitiæ vinculis imponat? Tum quoque fi lubricitas æquitati palmam eripiat? Magdeburgenfium

gensium præcipitantia & nimia facilitas certè non magnum illis attulit lucrum. Quum enim civitas Hamburgensis (ait *Chyt. l.23. Chr. Sax. p. 618*) multos iam annos in Albi, ius restringendi seu prohibendi exportationem frumenti, omnibus ad utrâque fluminis ripam infra urbem per 18. milliaria usque ad illius ostium incolentibus, sibi vendicaret, etiam in inferiori parte Albidos idem quærebat per obliquum, quod animadvertere debuissent Magdeb. Serò sapiunt Phryges, ut est in proverbio. Sed & audaces fortuna iuvat. Sic Hamburgenses indefessi semper eidem incubuerût studio pertinacissimè. Tum inter arcana illorum hoc quoq; non est ultimum, quod semper aliquid tentent pro commodo & temporis occasione, nec curant sive succedat, sive minus. Si non succedat, didicerunt exhibere supplices, ut recuperent sua; interim tamen quoque perfecerunt actum, quem iuris salvandi caussa se præstitisse dicunt, quo & robur maius iuri acquisiverint. Siclicet *Anno* 1561. propter Frisicam navem, quam ex littore Ditmarsiæ anchoris firmatam & frumento Ditmarsico in urbem suam abripuerant

pro

pro distractione ftumenti, Hamburgensium naves & quod contra edictum Regis ex Islandia sulphur avexerant, in Hellesponto Danico arrestarentur, ac 10 milliia Ioachimmorum pro violentia pendere, nec non in reliquis juribus biennium ad perducendam caussam compromittere cogerentur: tamen nihilominus *Anno* 1572 eandem facti speciem attentare ausi sunt. *Vid. Chytr. d. Chr. l. 20. p.* 536. Etenim collocata in Albi perpetuo excubante Navi, præsidio militum & tormentorum apparatu instructa, enavigaturos cum frumento Albis accolas sursum Hamburgam tendere cogebat. Cum igitur hoc anno aliquot Wilstriorum & Cremprensium Marsorum, Regi Daniæ subditorũ, navigia, per Storam fluvium in Albim, mare versus, frumentum vehentia intercepissent, & Hamburgam duxissent: Rex. Daniæ vicissim omnes Hamburgensium naves, in Hellesponto Danico, & Bergæ in Norwegia, ac cæteris Regnorum suorum portubus deprehensas, circiter triginta, arresto integrum sexennium retinet, omniaque civium Hamburgensium commercia in suis regnis impedit ac prohibet. Etsi autem variis

riis

riis mediis, per Electorum & Principum intercessiones, & iudicii Cameræ, cui ratione Albis fluminis Imperii, de cuius iuribus cõtroversia erat, Regem Principem Holsatiæ subiectum esse rebantur, citationes & mandata, recuperare amissa, vel ex æquo & bono cum Rege transigere cupiebant: tamen animum Regis, quod contra transactionem cum Hãburgensibus initam egisse regem, & nullam caussam tantæ asperitatis ac violentiæ erga civitatem Hamburgensem exercendæ iustam habuisse, apud Cæsarem & Principes Imperii questi essent, magis etiam exacerbabant, & indignationem augebant. Donec Augusto Saxone Sororio & Vlrico Megapolitano, regis Socero, intercedentibus, Flensburgi tandem promissis Regi centum millibus Ioachimicorum, & libera subditis regiis exportandi frumenti facultate relicta, donec principalis caussa de iure restringendi in Albi ad ulteriorem transactionem reiecta, amicè vel iure componeretur, Regi conciliati sunt.

Sed quum Hamburgenses semper antiquum obtinerent, non intermisêre cum ipsis sociis Hansæ discordiam propter Anglicum Monopolium

lium ſubire, quod per integrum decennium uſque ad *Annum* 580. turpiter cum illis exercuerunt. Res autem quum ſit altioris cōſiderationis, de illa ſuo loco in ſequenti parte agemus, veluti etiam aliqua ex parte id *Chytr. in Chro. ſui lib.* 24. *p.* 668. & *lib* 25. recenſet. Interim quoque controverſia eorum cum Rege Dan. novas *Anno* 1579, Flensburgii ſumpſerat vires, unde *Anno ſequenti* 1580 Chilonii indictus fuit conventus, ut de ea re coram Legatis Auguſt. Elect. Sax. & Vlrici Megapolitani ageretur, & tentaretur compoſitio. Sed poſtquam fruſtra ibi aliquot dies in diſputationibus conſumpti eſſent. 8. *Septemb.* diſceſſerunt ab invicem. Totam actionis formam & materialia eius *Chytr. lib.* 24. *Chr. Sax. pag.* 668. & *ſeqq.* deſcribit, ubi egregiè & fundamētaliter ad omnia Hamb. effugia Henricus Ranzovius reſpondet, quæ notatu digna ſunt. Sic etiam idem *Chytr* ſatis accuratè recenſet *lib.* 22. *Chr. S. pag.* 598. & *ſeqq.* quid de iure exemptionis Hamb. in Comitiis Imperii Spiræ *Anno* 1570 inter utriuſq; partis Legatos agitatum ſit. Non minus lis, quæ Magdeburgi civitati cum Hamburgenſi fuit, per ſingularem

actum *Anno* 1598. instinctu maximè Capitularium Magdeb. adornata. ita accrevit. Capitulares Magd. quum per discessum Administratoris Ioachimi Friderici Marchionis, qui post obitum Parentis Iohannis Georgii hoc *Anno* 1590 *mense Ian.* Electoratus hæreditatem adierat, sedis vacantiam obtinuissent, & sibi subiectam reddere cuperent civitatem Magdeburgensem, nec tamen melius, quàm distractione & annullatione privilegiorum perficere id possent, aliquot mercatoribus Hamburgensibus tacitè aperiebant locum commodum Stapulę apud pagum Derben. ad Albim 7. miliarib. à Magdeburgo distantē, ut ibi coëmerent & avehe-rent frumenta. Hæc quum in ruinam privilegiorū & mercatus civitatis eius tenderent, nec tamen inhibitio à capitularibus obtineri posset, ut actum turbatoriūm possessionis interrumperent, senatus exemplum secutus est Hamburgensium, & naves cum mercibus ad suam coegit civitatem, ibiq, emptores vendere ac sistere prius coëgit, quod eò confidentius perficiebat, quum se in longè firmiori possessione fundatum nosceret præ Hamburgensibus, in suis attentatis.

Ham-

Hamburgenses quidem mercatores mulctæ se destinabant propter violationem privilegii; atquùm Capitulares illis suggererent, quo ipsi talia disputarent Magdeb. privilegia, Hamburgensis Senatus id arripuit, & civium Magdeb. bona aliquot repressaliis detinuit. Inde ingens discordia exorta est, & varii fuerunt tractatus. Namque primò inter se amicabilem compositionem agitabant Lunæburgi *Anno* 1599. 17 *August.* sed ut frustrà esset omnis conatus, & *Anno sequenti* 1600 de renovatione confœderationis Hanseaticæ agendum maneret, noluerunt se prius explicare Magdeburgenses, donec differentia hæc inter dessidentes juxta Hansæ articulos consopiretur. Et quamvis *Anno* 1600 5. *April.* ex consensu Hansæ deputati essent in publico eo conventu civitates Lubecca, Brema Rostochium & Stralsundium: tamen nec quid, quàm meræ protestationes & acrimoniæ excitatæ fuerunt. Notabile fuit D. Finkelthausii Synd. Lubecc. judicium, qui tali est usus voce ad Magdeb. Caussa facilè transigi hæc posset, & facillima esset via ad eam componendam, (N. B.) *si Hamburgenses essent tales, quales esse debe-*

 rent.

rent. Tetigit certe & taxavit verè naturam ingeniorum, lucrum omne honestati præferentium. Ita mira fuerunt effugia eorum, ut ea reprehenderint in Magdeb. quibus affines semper fuerunt ipsimet ipsissimi, ceu acta luculenter id testantur, ait Dauthius. D. Colero tamen Syndico Magdeb. in nonnullis plenior historiarum & contractuum defuit cognitio, quibus in pluribus adversantes rectius retundere potuisset, ceu id in caussa Regis Dan. ab Henrico Rantzovio factum superius ex Chytræo relatum est. *Anno* 1601. 21. *Octobr.* ab iisdem Deputatis denuò hæc res audita & tractata fuit; sed quum media transactionis surdis auribus exciperētur, horum in vanum omnis abiit labor, acerrimè id ferentibus Deputatis. Discordia hæc fecit, ut renovatio fœderis Hanseatici usque in 4. annum dilata fuerit. Rex Daniæ Christianus IV. *Anno* 1603. cum Hamburgensibus tractatus homagii, diu satis perfecerat: quare quum in mense Octobri ingressus fuisset urbem, homagium tale ab iis accepit, ut sequentia declarant formalia.

Homa-

Homagium Christiano IV. Danorum Regi, & Iohanni Adolpho Ducibus Holsatiæ, Anno 1603 mens. Octobr. ab Hamburg. præstitum.

CLementissime Rex, & Clem. Princeps, Postquam vestra Regia Mai. & Princip. gratia iuxta voluntatem Dei in hanc (N. B.) vestræ Regiæ Mai. & Princ. clementiæ civitatem pervenerint; inde apparemus nos Consules Senatores & devoti cives, qui à tota communitate pleni potenter ad id deputati sumus, confitemur, nos esse membra principatus Holsatiæ & Stormariæ, & volumus nos vestræ Regiæ Mai. & Principali Clem. ac eorum hæredibus & in futuris temporibus regentibus Principibus Holsatiæ & Stormariæ deditі esse, eosdemque habere in omnibus decentibus rebus, velut probis hominibus, id suis naturalibus terræ & nativis Principibus & Dominis præstare competit, & velut nostri maiores Principatus Holsatiæ & Stormariæ dediti fuerunt, ut vestra Reg. Mai. & Princip. Clementia id in sufficientiam accipere possint, uti sic etiam nobis nostra privilegia, iura & omnes iusta honestaq; consuetudines maneant: quas ut nobis simul

 confir-

confirmet & tueatur & foveat, regamus, nosquoque velut reliquos vestra Reg. Mai & Princ. Clem. subditos iure foveat ac defendat.

Responsio Regis & Ducis fuit.

NOs pro nobis, nostris hæredibus, & in futura tempora regentibus Ducibus Holsatiæ & Stormariæ recipimus vos tanquam membrum principatuum Holsatiæ & Stormariæ & tanquam fideles subditos Volumus vos iuxta omnia privilegia, iura, & antiquas laudabiles consuetudines defendere & manutenere, uti sic & nobis & nostris hæredibus atque posteris nostra antiqua hæreditaria principatus regalia, superioritates, privilegia, Dominationes & iura maneant, in quorum præiudicium nihil hucè subibimus.

Iste tunc actus variis solemnitatibus & splendidis ceremoniis celebratus est. Sed quum interim Brunsvicensibus ex simili homagii hæreditarii disputatione cum Duce Guelphico Henrico Iulio ingens periculum accresceret, *Anno* 1604. urgere non destiterunt renovationem fæderis Hanseatici, ac nisi hæc caussa Brunsvicensium, quum cerneretur quod

quod magna præparatoriè moliretur Dux ille, maturationem huius renovationis obtinuisset, Magdeburgenses non se tam citò donec lis eorum cum Hamburgensibus penitus complanata fuisset, huic negotio publico in honorem Hansæ accommodassent. Proinde etiam quum ad 27. *Febr.* in exordio *Anni* 1604. Lubeccæ conventus esset institutus, non tantū in termino prædeliberationis 17. *Febr.* Brunsvigæ tanquā Metropoli in Quaternione hac Saxonica iuxta ordinarium stilum habito Magdeburgenses sibi hanc reservarunt caussam; sed etiam pòstea in ipso Lubeccensi conventu protestatione solemni id insinuarunt Hansæ communi, quod non aliter propter necessitatem Brunsvicensibus incumbentem ad renovationem progredi vellent, quàm ut civitates quoque ulterius ad æquitatem debitam Hamburgici disponerentur. Septendecim fuerunt articuli, fundamenta confœderationis concernentes, ut infra explicabitur. Quāvis autem tunç confecta fuerit confæderationis renovatio; tamen quum non sufficeret ad defensionem mutuam, & bellum Brunsvicense intercederet, arctius quoque fœdus se-

quentibus annis, & præsertim *Anno* 1607 constitutum fuit, ut infra patebit. Interea autem quùm impete stratagematio *Anno* 1605. Dux Brunsv. contra civitatem eam Hansæ Metropolitanam excideret, ut tunc calamo potius quam armis oppugnãdam hanc & corpus universum Hansæ putaret Princeps ille, atque inde quietem gratiorem sibi conficerent civitates, rediêre quoque ad tractatûs differentiæ & pignorationis Hamburg. & Magdeburgenses. Dies dictus fuit Salisquillæ in veteri Marchia *ad* 18. *Septembr. Anno* 1609. Verum quum magno conatu tum Hamburgenses 21. gravamina mercatorum consignassent, & Magdeburgenses se à scopo pignorationis suę iustæ & Hamburgensium repignorationis iniustæ seduci non paterentur, elusio inde Hamburgensium clarior emanavit, quum triduum in hac disputatione non absque acerbitate mutua frustrà confecissent Legati, quæ res iam plenius ob angustiam chartharum explicari nequit, licet multum illustrationis afferret intentioni huic. Sed satis per se & ex supradictis apparet, quorsum tendant eiusmodi, quæ sociis suppressionem gignunt,

nunc, ut inde dominium proprium eò altius exurgat. Velut ita gratiosum Hamb. id accidit, quod *Anno* 1618. 6. *Iulij* contra Principes Holsatiæ ex Camera Imperiali in puncto exemptionis publicata fuerit sententia; unde quoque mandatum Camerale ad Circulum inferioris Saxoniæ sine clausula, in puncto, ut ad Circularem conventum non tantum citaretur, sed etiam ipsi votum & sessio certa adsignaretur, obtinuit. Verùm quùm è contra Rex Daniæ cum agnatis Ducibus Holsatiæ non modo debito tempore revisionem petiisset, sed quoq; legati Circuli inferioris Sax. propter sub & obreptionem, ex capite nullitatis (ut verba formalia habent illius recessus) non patendum putarent, quod res tanti scandali in præiudicium reliquis Statibus vergeret; proinde publico decreto 31. *Septembr. Anno* 1610 in conventu Circulari Brunsvigæ habito constituerunt idē, velut istud etiam *An.* 1621. conventu Lunæburgensi *in mense Maio* repetitum fuit, quod res tanti momenti cum consensu Electorum esset demandanda. &c. Quam ob causam etiam narrationem falsi possessorii, quod Hamburgenses in

petitione Mandati nulliter allegerant, per ſingularem advocatum in Camera conſtitutum, debitè refutati curarunt, ceu inſtructio tunc concepta fuit. Quum verò tam acrem Statuum circuli Hamburg. reſiſtentiam animadverterent, tranſactioni, quæ ad 8. *Iulij Anno* 1621 eodem Steynburgi in Holſatia inſtituta erat, ſe ſubmiſerunt cum promiſſione aperta, quod non ſaltem pendente reviſione debitam obedientiam ulterius Ducibus Holſatiæ exhibere, ſed etiam poſt obitum Regis filio ſtatim tanquam legitimo ſucceſſori & reliquis Ducibus Gottorpianæ ex ſtirpe Principum lineæ, prævia uſitata aſſecuratione homagium (ſupra poſitum) & realiter (ut verba ſonant) præſtare vellent. Vnde quoque & ipſi eo uſque in gratiam recepti fuerunt, iuxta illud ſcriptum, quod in eum finem in arce Gottorpiana ſub dato Steynburgk 8. *Iulij Anno* 1621. depoſitum adſervatur. Sed etiam alia huic ſubmiſſioni cauſſa ſubfuit, ex ſuperiori anno illis maximè conſiderabilis & ponderoſa. Etenim Anno antecedenti Rex commerciis Iſlandicis & Coldingenſibus inhibitionem impoſuerat, ne quid amplius ex illis locis

Hamburgum transportaretur, tum quoque vasa & signa navigantibus versus Gluckstadium in Albi fluvio constituerat. Ad oque ex tribus his caussis moti Hamburgenses tres miserant Hafniam legatos, qui orando supplicibus hasce difficultates amolirentur, & presertim possessionem Dominii in Albi docerent &c. Verum quum Rex non ad votum responderet, & ipse novam civitatem ad Albim commerciis suis aptam adornaret, aliter pro temporis ratione suæ intentioni inserviendum consultius putarunt. Responsum Regis quale fuerit, ex translatione extracti sequentis patet.

Extractum Resolutionis Christiani IV. Regis Dan. Hamburgensium Legatis Hafniæ 29. Martij, Anno 1620, datæ.

REgia Maiest. Dan. Norvegiæ, &c. Clementißimus Rex noster & Dn. benignißimè & considerate pensitauit, quidnam heri in loco consiliorum suæ civitatis Hamburgensis deputati, &c. nomine seniorum suorum & superiorum dicta

dictæ civitatis subiectissimè petierint & proposuerint. &c. Ad quæ Regia eius Maiest. Clementissimus noster Rex & Dn. se in sequentem modum resolvit; Primò quod ad merces Islandicas spectat, quùm R. E. M. terrarum harum necessitas requirat, ut tales in regno retineantur ad subditorum provisionem, non poterunt Hamburgenses R. E. M in hoc passu, quod iis subditos suos harum terrarum promovere & ipsorum commodo eas inservire pro dispositione congrua expetat, quidpiam præscribere. Secundò quod ad passus Coldingenses pertinet, quùm eiusmodi ad Regale à R. E. M. laudatissimis regiis maioribus in eius M. stemma translatum sit, non putat R. E. M. se obligatam teneri, ad reddendam rationem, cui videlicet passus hos attribuere velint; tamen omni tempore observatum fuit, ne plures passus distributi fuerint, quàm conditio loci perferre potuerit. Quod ad Albim fluvium & allegatam (3) quietam possessionem spectat, adhuc in memoria Hamburgensibus hærebit, quidnam R E. M. parentis p. m. tempore huius fluvii caussa contigerit: unde, quod allegata illa quieta possessio male fundata sit, facilè poterunt agnoscere. Porrò, quod Hamburgenses navem vasa fluvii custodientem in Albi servarint,

varint nec poterit hoc intentionem eorum tali ratione confirmare, quum sapius in multorum Dominorum fluminibus etiam armatæ naves in ingenti copia inveniantur; & tamen propterea nullatenus sibi superioritatem aut iurisdictionem talium locorum adscripserint aut adscribere potuerint. Velut quoque turris vel specula in novo opere posita Hamburgensibus ad intentionem contra R. E. M. nihil conducet, quum R. E. M. omnino existiment, quod non ab hac parte Albidos aut in fundo Holsatico & terra condita sit. Præterea, quod Hamburg in Albim tanquam ad R. E. M. fundum vasa alligarint, id R. E. M. superioritatem & iurisdictionem in fluvio Albidos minus impedit, quum iuxta solidam rei considerationem hoc Hamburgensibus, tanquam R. E. M. subditis, non tanquam regale, sed saltem pro onere & servitute permissum & concessum sit. Sicuti etiam heic Hafniæ urbs ista plurima vasa exposuit, & tamen propterea sibi ius aliquod in flumine nunquam adscripsit, uti id simul alia exempla plura in aliis attestantur locis. Quod Hamburgenses ulterius nullum speciale privilegium in Albim ad vasa ibi exponenda à Rom. Cæsar. Mai. habeant, id R. E. M. satnovit, velut quoque Deputati, in communicatione

nicatione huius, quantum illis cognitum, ipsi confessi sunt. Attamen utut sit, quũ negocium hoc R.E.M. Clementiss. nostro Dn. non solum, sed & totam Domum Princip. Holsatiæ concernat, & ad eam tanquam hæreditariam superioritatem & iurisdictionem pertineat, cum Dan. agnatis Ducibus Holsatiæ in ulteriorem communicationem de his instituet. Demum concludendo, quod R.E.M. clem. affectionem aliquousque remiserit, in hoc nihil magis R. E. M. optaret, quàm ut Senatus Hamburg. in priori illorum subiectionis debitæ devotione subsisteret, & moderatiora consilia, quæ illis semper antehac in bona tranquillitate proficua fuerunt, omni studio observarent. Quod si igitur Hamburgenses in posterum, ceu obedientes & fideles ac iuramento obligatos subditos decet, se gerant, Clementissimum è contra Regem, terræ Principem & Dominum experientur & offendent. In testimonium huius sub R.E.M. secreto sign., & datum in R. arce Hafniæ 29. Martij, Anno 1620.

Eodem anno iterum Magdeburg. in conventu Hanseatico Lubeccæ per aliquot menses celebrato singulare Memoriale sollicitarunt contra Hamburgenses, & petierunt, ut tandem

com-

compoſitio inſtitueretur. Ideo quidem dies ad 24 *Novembris* dictus eſt, & deputati ſunt Mediatores Lubeccenſes ac Bremenſes. Sed Hamburgenſes priſtinum eluſionum obſervarunt Stratagema. Atque licet nihil magis optarent Magdeb. quàm ut ad compromiſſum certum differentia reduceretur, ad quem etiam ſe offerebant toties; tamen Hamburgenſes magis ordinariam actionem, quæ ipſis maximo lucro quoque contra alios in Camera fuerat, expetiverunt. Quum verò itidem compoſitores id convenientiſſimum putarent, ut per compromiſſum lis abſolveretur, accidit, quod Syndicus Hamb. D. Vinc. Molleruѕ nonnihil acrius eos refutare inciperet. Ideoque evocando Magdeb. hoc notabile illis regeſſit, dicens: Quæſo, quur ita importunè exigitis compromiſſum? Num exiſtimatis, quod eò citius & melius cauſſam erga nos ſitis obtenturi? Hoc certè nunquam erit, aiebat. Etenim credite firmiter, quod facilè optima cauſſa ita poſſit ſubverti. Addebat hoc; Ego iam per 28 *Annos* in praxi vixi, & vidi atque expertus ſum plurima. Hoc dico confidenter, quod nuſpiam ſit facultas quædam in Publicis

blicis Scholis, nec ullus iudicii locus, supremus sive infimus, ubi non venalia mihi posſim comparare iura & legum Sententias. Ita aurum medios valet perrumpere Satellites, &c. Sed quùm eidem obiiceretur, quod ipſis inſciẽtibus in locos diverſos extra quoq; Germaniam poſſent acta ad deciſionẽ ab Arbitris mitti, prorſus à tali forma abhorrere inceperunt, ut oſtenderent apertiori vulut, quem ambirent compoſitionis modum. Nec etiam in ſequenti anno ad ullum amplius civitatum monitum reſponderunt, nil curantes, quod *per* 22 *Annos* à ſociis ad nullam æquitatis aram ſive per transactionem vel per iuris compromiſſum, iuxta receſſum Imperial. de *Anno* 1594. potuiſſent reduci. Sed actionum negotia talium ſatis cognita ſunt mundo, & ipſe etiam Dominus hæreditarius eorum Rex Daniæ toties id expertus eſt, unde procul dubio R.E.M. non adeò pridem in nova differentia eos ad mitiora conſilia retrahere ſtuduit, uti id ex ſequenti R. M E. reſponſo apparet; quod Legatis eorum in puncto iuris talionis aut repreſſaliarum Gluckſtadii dedit, cuius tenor in tranſlatione ita ſe habet:

Reſo-

Resolutio Christ. IV. Reg. Dan. Deputatis Hamburgensium 20 April. An. hoc 1630 in in puncto repressaliarum aut repignorationis Gluckstadij data.

REg. Maiest. Dan., Norvegiæ, &c. Clementissimus noster Rex ac Dn. ex consiliariorum suorum relatione benignissimè cognovit, quidnam ipsi Consulum & Senatorum suæ civitatis Hamburgensis Legati tam orali explanatione quam in scripto proponi curârint, quod eò directum esse clement. animadvertit; Quemadmodum illi à suis percepissent, quod illorum excurrentes & redeuntes naves ad hoc regium castrum Gluckstadiense retraherentur, & gravi vectigali onerarentur. Quum autem hoc absque singulari Rom. Cæsarea Mai. & laudatiss. mi Electorum collegij ratificatione nec non aliorum interessentium necessitate in S. Rom. Imperij perfici non posset, atque etiam à talibus vectigalibus conservatio & respectivè commerciorum Hamburgensium imò ipsorũ status totus præcipuè dependeret, velut etiam inde commercia in alios locos sine totali illorum ruina sic nõ transferri possent, unde nec Senatus

S. f   cives

cives suos tunc ad contentationem reducere possent, multò minus vicinæ provinciæ & regiones tale vectigal similiter sibi imponi perferrent. Proinde in subiectissima hac vi[v]erent spe, quod R. E. M. constitutiones & leges S. Rom. Imp. fundamentales esset benevole servatura, & ex eo illorum civitatis ruinam, absque ulla caussata culpa, minime expetitura, sed potius illos in statu sui manutentione iuxta clementissimam in explicationem animi relectura foret &c. Ad hæc & eiusmodi prædicta R. E. M. Dn. Legatis pro regia resolutione id benigniter indicandũ clementissimè iussit, quod R. E. M. intentio & mens nunquam fuerit, nec adhuc sit, quasi aliquod ordinarium vectigal in Albi fluvio erigere, multò minus ulli exteræ nationi provinciis, aut regionibus tale quid imponere velit, veluti etiam hoc emissa & publicata Edicta non continent; sed levis hæc exactio & R. E. M. exterta ista retorsio in hæreditarios & iuratos subditos eius, Hamburgenses, quam ita [s]i expresserant, solummodo & unicè directa est & manet[,] quum illi per aliquot annos contra ullam Cæsaream concessionem & Electoralis collegij consensum, etiam R. E. M. tanquam terræ huius & eorum Domino inauditũ contra omnia iura ex propria voluntate motu

ausi

ausi fuerint ex ipsius R. M. proprijs bonis, & eius subditorum mercibus ac frumentis, perquàm gravem & supra modum accumulatum vectigal vi exigere sua, & multiformiter extorquere, unde mercimonia in R. E. M. & suorum extremum damnum & perniciem penitus detrusa fuerunt. Sicut etiam notorium & id publicè constat, quod nuper ante exigui temporis effluxionem non saltem novum & incompetens vectigal cerevisiæ contra manifestam consuetudinem & contractus adornarint sed etiam præcipuè R. E. M. subditis inconsuetum satis vectigal; nempe in pondus centenarium $2\frac{1}{2}$ *thaleros, novo & hactenus inusitato modo imposuerint; & adhuc cotidie illis tale vi extorquerent. Vt taceatur, quam Hamburgenses R. E. M. ministris & dependentibus multiformes despectus, ignominias, minas & violentias cum suppressionum persecutionibus, tàm in quàm extra civitatem ingesserint & adiecerint. Omne hoc omnino notoriè per mundi famam patet. Quamvis autem honoratissima R. E M. eius modi de Hamburgensibus tanquam hæreditarijs & iuratis subditis sibi nunquam persuadere potuisset, in ulteriori consideratione, quod R. E. M. ijsdem multifariam regiam gratiam*

& favorem, etiam ex prima regiè florente ætate huc usque clementissimè continuando præstiterit, dum illis non tantum in R.E M. Hellesponto Danico exaustionem vectigalis, per 43 annos (quod ab R.E.M. p.m. Domino Parente, rege Friderico II, tum temporis impetrare nunquam potuerunt) clementissimè imminuerit; sed etiam omnes à R.E. M. maioribus contra illos institutos processus, exceptis acceptationibus, ad instantes multas eorum supplices, pro eorundem immensis commodis & prosperitate, ex regia gratia remiserit & perdonarit, quis omnino consideret, quod tales & similes etiam alias in multis modis præstitas regias beneficentias iuxta debitam obedientiam & devotionem agnituri, & convenientem inculpabilē observantiam exhibituri essent. Verùm quum Hamburgenses contra præstitum hæreditarium homagium & subiectionis, contraq; debitū in iniquo proposito perseverarint, opinantes, quod per iniusta attentata eiusmodi ullam ulteriorem superioritatem acquirere sibi possent; inde R.E.M. tale cunctum & quoque omnem sibi & suis ingestum despectum, violentiam impetitionem, & inauditam despoliationem inexcusabilis vectigalis præter offensionem R. E. M. reputationis, non amplius perferre

ferre potuit aut voluit: sed ab ipsismet illis ad hoc ineuitabiliter quasi cum vi detrusa est, ut iusta media, quæ tam sublimi Dynastæ contra adstrictos hæreditario iuramento subditos, à toto mundo concessa sunt, ad manus sumerent; atque secundum ea civitati Hamb. nudè saltem iure retorsionis, & nullo alio modo, exiguam hanc exactionem imponeret pro iustitiæ manutentione, & ex eadem R. E. M. damni sui perpessi & ignominiæ aliquo modo reluitionem accipere valeret. Vti & pro ulteriori declaratione R. E. M. intentionis totum hunc processum Rom. C. Mai. ad clementissimam eius informationem iuxta amicam indicationem circumstantialiter retulit, nil dubitans, quæ in ea hanc R. E. M. contra suos hæreditario iuramento obligatos subditos inceptam & sibi extortam retorsionem in Cæsareo favore excepturæ & benignissimè interpretatura sit, nec minus sibi contra omnia ulteriora inexpectata iniqua attentata opem exhibitura atque porrectura sit manum. Quod R. E. M. Dnn. Legatis pro regia resolutione ad ipsorum subiectissimam propositionem benevole indicare iussit, & regia gratia illis addicta manet. Datum Gluckstadij 20 April. Anno 1630.

Mitum quod Hamb. id, quod ipsi cotidiè toties perpetrant, in proprio Domino culpant sic judicium ubique promptum est festucæ. Sed è contra multa hoc responsum regium cótinet & eximia depromit historica; nec quis, ea, cui modo interiora cognita sunt, R. M. dixisse, abnegare poterit, quin sint verissima, & tamen satis minuta, vel si quis saltem ad talia recurrat, quæ in proximis superioribus annis, dum R. E. M. bello Germanico implicata vixit, contra Reg. M. ipsam eius ministros, subditos & devotos alios satis protervè Hamb. exercuerint, ut sibi inservirent. Sed rectius plurima silentio prætereuntur quam gravi exprimuntur probro, quum Iehova sibi vindictam reservârit. Quæ verò motiones ulterius, ac status quis eorum modernus sit quomodo nec non suam prætereà fortunam urbemque artificiis variis amplificârint, non attinet pluribus explicare, quum nimia contineant arcana, quæ suo loco rectius & pleniùs explicantur, ne fortè odio sint prolata, nec res in immensũ heic excrescat; dum paucula adhuc de civit. reliquis Vandaliæ nobis hac vice pro cóclusione supersunt enarranda.

CAP.

CAP. XXII.

De reliquis Vandaliæ, in Mecklenburgo civitatibus, quæ fœdere Hanseatico comprehenduntur, & earum origine paucula, cum nominis Hansæ, Mecklenburgique explicatione; nondum ritè enucleata.

QVantos labores in commerciis ritè instituendis & per Germanicã maximè distribuendis civitates iam dictæ subierint, id facilè ex historia earum huc usque deducta patere valet. Atque quum tot varias pertulerint tempestates, vix eas exuperare potuissent, nisi beneficio fœderis istius, quod Hanseaticum vocârunt, id feliciter perfecissent, quod imitamen maximè à Saxonicis civitatibus, ut supra dictum est, mutuati sunt & sumpserunt. Etenim, inter omnes populos, Saxonici maximè prævaluêrunt consociatione fideli, quod tam in terra quam aqua & mari fidem semel promissam usque ad mortem intrepidi ad invicem servabant. Vnde etiam longè propius inter eos, qui de etymo vocabuli Hansæ disputationes varias conficere solent, ad verita-

tem accedit: *VVehnerus in obs. pract. ad loc. de Hanseestäten, sive Hanseaticis civitatibus.* Vbi recte ex constit. Imper. *de anno* 1542. §. 88. *& an.* 1566. §. *Die Hayn & Sebestette, & an.* 1576. §. 22. *&c.* id observavit, quod illæ civitates confœderatæ dicantur Hain & Sebestete. Etenim res nulla rectius quàm suo commodè appropriato vocabulo exprimi & denominari potest. In fœdere verò Hanseatico, non tantum comprehenduntur civitates maritimæ, nec Vandalicæ, sed maximè Saxonicæ, quæ ut plurimum in convallibus amœnis aut campestribus locis, ita tamen ut jucundo fluviorum alluvio potissimum gaudeant, sitæ conspiciuntur. Tum etiam illæ fundamentalia fulcra, in distrahendis mercibus, maritimis emporiis præstant, ut ex recessibus Hanseaticis hoc lucidissimè apparet. Ideoque nimis confidenter id *in Pol. lib. 2. c. 5. num.* 11. decernit *Bosold.*, quando *ex Hadr. Iun. Bat. pag. fol. 73. & 99.* vocabulum hoc ab Ansi Gothico verbo, quod proceres tales, qui cæteros mortales fortuna & opibus antecellant, imò & semideos denotat, civitatibus Hanseaticis impositum adseverat, quum tamen nul-

la

la tam insipidè ambitiosa inter omnes inveniatur, quæ sibi eiusmodi arrogantiam adscribere velit. Sicut etiam magno studio id in singulis conventibus earum publicis observatur in pronunciatione, quoties mentio fit istius vocis, quod non Anse, sed potius *Hansehe* aut *Hanseestädte* cum diphtongi longa protractione efferatur; qui mos quoque ab antiquissimo usu ita retentus est & manet adhuc hodiè in vegetà consuetudine: ut inde appareat, quam ipsæ civitates Hanseaticæ derivationem sui nominis in hoc fœdere faciant & amplectantur. Quæsò igitur, quibus maior authoritas in hac dissensione & fides adhibenda est, num iis, qui ipsi primitus hoc nobile pepigêre fœdus, an verò talibus, qui meras scrupulositates in vanis quærunt disputationibus? Proinde longè accommodatius loquitur *Petr. Bert. in Comment. sui rerum Germ lib. 3. cap. 4.* & propius ad rem accedit, quando fœdus hoc à civitatum Hanseaticarum situ sibi nomen acquisivisse censet. Sed præstat heic ipsum paucis loquentem audire, quum satis luculenter explicet, quæ ad rem faciant: Magna quondam Hunnorum alia-

rumque Barbararum gentium fuit in Germania vexanda immanitas, eóque magis formidanda, quod iam Saxoniæ maritimæ vicinisque Pomeraniæ & Megapolensis ac Brandeburgensis tractus regionibus immineret. Eo tempore feruntur, adversus Barbarorum excursiones, & ad mercaturæ commodum utilemque usum coiisse in Germania urbes maritimæ, quæque adsitæ fluminibus cum maritimis illis commercia exercebant, conceptis certis quibusdam fœderis capitibus. Conspirarunt autem in eam societatem inde à Finnico sinu, quod est in ultimo recessu maris Baltici, usque ad Rheni Ostia urbes præcipuæ; nomenque sibi indiderunt Anzeaticarum, vel à mari Teutonico, quod ad illud sitæ essent, hoc enim est *An zee*, vel à fide quàm dextra pangere receptus gentibus mos est, manum enim Germani *Handt*, vel ut aliis placet; à fœdere & concilio, quod prisca Germanorum voce *Hansam* dici aiunt; prolato etiam ex veteri codice Novi Testamenti loco insigni, ubi pro eo quod Latine dicitur, Concilium fecerunt in eum, Germanicè legitur, fecerunt Hanzam. Iidem ab immunitatibus quoque dicti sunt

Frye

Frye Hanssen. Qui autem Francos ex eo nomine contracto derivant quasi *Franssen* manifestè errant. Neque enim Fransos appellamus sed Francos, quæ vox non ab Hansis vel Ansis sed à Franck, quod liberum sonat originem trahit. In eam vero societatem recipiebantur non nisi civitates Germanicæ maritimæ, quæ ius habendant portarum suarũ claudendarum & aperiendarum, sive illæ principem agnoscerent, sive omnino essent liberæ. &c. Tale etiam judicium non incongruè quis ferat, de reliquis derivationibus, de quibus etiam alibi pluribus agemus. Æquius enim est, ut cum Germanica & maximè Saxonum faciamus lingua, quàm ea, quæ ab ipsis civitatibus Hanseaticis aliena est, præsertim quũ quoq; ipsæ imperii constitutiones cũ hac sententia faciant, ut superius dictum est, quæ nolunt, quod vocabulum ita simpliciter accipiatur; sed simul omnes civitates tàm maritimas. quàm reliquas ad interiores Germaniæ Saxonicæ partes sitas includat, ut vox *Hayn* antiquum Saxonicum eas exprimat, quæ non ad mare sint sitæ. *Hayn* enim denotat convallem, sive locum latè acclivum

sive

five campeſtrem uti *Gen.* 13. *v.* 18. *&* *c.* 14. *v.* 13. Abrahami domicilium, quod ſibi apud Hebron à poſſeſſore loci Mambræo confœderato conſtituerat Patriarcha, rectè vocabulo ex antiquitate linguæ Germanicæ iſto *Hayn* appellat Lutherus, & Piſcator planiciem ſive locum planum, *in der Ebene* iuxta modernam locutionem facit. Vnde etiam meritò vox *Hanſèheſtätte* non compoſitum, ſed decompoſitum repræſentat, ut neque *Rein. Renec. in proleg. hiſt. Iuliæ, fol.* 25. *tom.* 1. *cap.* 3, *nec Iſac. Pont.* 2. *orig. Francic. c.* 8. *&* *lib.* 3. *c.* 1 *fol.* 181. *nec Georg Bruyn. in Theat. civit. orb. terr. lib.* 2. *in deſcrip. Londini,* heic audiendi ſint, nec quidquã alterius cuiuſpiam opinio valere poſſit, niſi quod potius *T. Bertÿ ſententia ex receſſ. Imper. de An.* 1576. §. 22. *& An.* 1521. §. 25. *& An.* 1546. §. *Vnda's* 47. *&* §. 48, velut etiam eandem *Matth. Steph. lib.* 2. *part.* 2. *de iurisd. c.* 3. approbat, licet & explicationis gratia hoc addat, quod *Hanſèheſtätte*, quaſi *Handelſtät* juxta modernam locutionem Germanicam dicãtur aut dici debeant. Et hac ratione facilè uno pronunciato earum omnium proprium & genuinum efferatur Eſſe,

ut inde constet, quid proprium eorum officium & caussa finalis sit in hoc incluto Fœdere Hanseatico. Etenim propter defensionem status in commerciis maximè & principaliter ita inter sese coiêre, ut ex sequenti confœderationis renovatæ nota id luculentius patebit, & declarari poterit. Germanis quippe nostris *Handelen*, nihil aliud est, & determinat, quàm negociari, commercium tractare, aut exercere mercimonium. Sicuti inde quoque ex eo, quod *mäckeln* in commerciis apud Hanseaticos genuinum est illud, proxenetam agere, ex cuius interventione negotia in commerciis inter emptorem ac venditorem conficiuntur, ut putem, quod Mäcklenburgum primum acceperit nomen, uti postea id mox explicabitur.

Dictum est supra, quod in Baltico Germaniæ littore, à sinu Codanico, in quem Drava fluvius ad dorsum Cimbricæ Chersonesi se exonerat, usque ad Coni, quem nunc Memelam vocitant, ostium extremum, Borussiam à Livonia dirimens; circiter 12 urbes maritimæ portubus celebres, & commerciis multarum gentium admodum frequentes sitæ sint: videlicet.

licet Lubecca, Wismaria, Rostochiū, Sundia, Gryphiswalda, Anclam, Stetina, Colberg, Stolpa, Dantiscum, Elbinga, & Koningsberg. De quarum prima Lubecca hucusque multas ob caussas nonnihil fusius agere coacti sumus, quùm non tantum caput sit, sed etiam penes eandem archivum & historia originalis Fœderis Hanseatici potissimum lateat: cui quoque Hamburgum adiiciendum fuit, ut ratio originis in fœdere Hanseatico inde magis elucidaretur. Civitates autem Vandalicæ, quùm maximè in istis provinciis contineantur, primò de iis agendum erit, quæ in maris littore sitæ sunt, unde postea de reliquis pauca nonnulla subnectere poterimus. Sed formæ & temporis necessitas nobis hoc imponit, ut brevibus multa involvere cogamur. Hodiè istæ maritimæ civitates maximè ditione Megapolitana Pomeranica & Borussica comprehenduntur.

Megapolitana autem dictio non propriè genuinâ voce applicata huic Ducatui, sed euphoniæ gratia ex peregrinâ ipsi attributa est linguâ. Namque Germanice aliàs iuxta communem locutionem dicitur *Mecklenburg* ab urbe antiqua eiusdem nōminis,

nis, quæ *Helmoldo in Chron. Slavor. c. 2.* vocatur *Mikelmburgk* iuxta idioma sui temporis, velut Ducatus Brunsvicensis, ut supra dictum est, à Metropoli sua Brunsviga id nomen sibi impressum gerit, & Misnia ab urbe Misnâ sive Missena ab Henrico Aucupe *Anno Chr.* 930 contra Bohemos Polonos atque Silesios condita, quam posteris Witikindi Iunioris pro Marchionatu regendum dedit Cæsar: sic & Wirtenbergicus Ducatus ab arce primaria prope Eslingam *VVirtenberg* nomen habet. Magna polis. à Cranzio appellatur, quod re & significatione talis esset hæc *Mecklenburgk lib. 6. Vandal. cap. 36. nec non lib. 7. cap. 11.* unde ita ex Græco & Latino compositum esse ait, quod propterea planè indignum putat, quum Græcæ Linguæ idiotismus à tali compositione planè abhorreat, in comm. Rer. Ger. *lib. 3. cap. de VVismar.* Nec sanè in eo aberrat, quod compositio talis malè cohæreat, si ex binis ita linguis diversis consolidari deberet. Etenim *Mecklenburgk* nomen nullatenus inde derivari potest, quũ nec usus, nec natio hominum, nec lingua id ita ferat, quod ex nominibus circum iacentium satis apparet

civi-

civitatum & oppidorum. Sed potius ex situ & conditione incolentium eam sortita est hæc urbs appellationem, uti supra monuimus, quod aliis quoque oppidis idem acciderit. Namque quùm sedes esset Mecklenburgum Regum Vandalorum & Obotritorum, ingens ibi commerciorum concursus confluebat, ceu quoque id magnitudo eius, quæ adhuc non ultra milliare à Wismaria in ruderibus passim obviis conspicitur, ostendit, quùm & amplitudine ultra milliare Germanicum circumferentiam describat. Neque tunc ulla civitas, vel Lubecca vel Rostochium, præter Bardovicum, longius inde distans, erat, ubi nunc ita florent commercia; sed inde victum & necessaria vitæ petebant vicini omnes. Quid autem iuxta antiquam vocem *Mecklen* Germanis & maximè civitatibus Hanseaticis sit, supra diximus: velut etiam *Meckler* proxeneta est & propola sive pararius, παραπώλης, sive προξενήτης, qui *iuxta l. 2. ff. de proxenet.* interventor vel mediator dicitur in contractibus, & maximè commerciorum negociis, consiliator aut indicator eorum, velut & propolam *Cic. in I.P.* eum declarat, qui mercatur

tur à mercatoribus, ut iterum vendat. Budæus propolam exponit minutiarium negotiatorem qui à solidariis coempta pluris divendit. vide *Cuiac. in parat. ff. hoc tit. & ad tit. C. de spons. art. & proxen. &* 11. *obs.* 18. alias dicitur *Grossier*, aut *Meckler*, qui in Emporiis semper sunt ad manus, ut ex iis statim cognosci queat, quænam merces advectæ in parato sint. Proinde vocabulum hoc *Mecklenburg* potius ab ipsis profluxit incolis terræ eius, quam quod ullo indigant Græcismo, ceu quoque propterea rectius Vandalo Germanicis adjicitur, ut præter iustam rationem ita mirè corrumpatur, quum etiam burgensium ratio satis constet, qui cives alias vocantur, ut singula monuimus. Et maximè *Burgum* huic urbi attributum est quoque, quod Regum Vandalicarum ab antiquissimis temporibus sedes aulica fuerit. Vnde rectè Mecklenburgk, quasi dicatur communis mercatus civitas, *eyn Handelstad*. De antiquitate autem huius urbis ante Christum natum & eius regibus ab Anthyrio usque ad Nicolotum, unde ita per 53. gradus continua serie suam Duces Megapolitani deducunt originem, &

Tt que-

quomodo ea destructa ac diserta, indeque Wismaria plenior enata sit, superius quædam cap. 14. circa finem monuimus. Quamvis verò isti Obotriti Vandali admodum odio Christiani nominis fervebant semper propter suas Idololatrias, quas *Crantz. lib. 5. Vand. cap.* 12. describit, de Arconæ urbis ad Waldemarum 1. Regem Dan. deditione circa annum 1168. agens; tamen supra modum hospitalitatis virtute eos præpollentes laudat, ceu etiam tempore Henrici Leonis firmam cum eo adversus Danos coluerunt societatem. Vnde pedetentim se istis tetris insinuantes Saxones nomine commercii usque ad Damynum civitatem, quæ noviter erecta ope Saxonum contra Danos admodum crescebat, Wandaliam occuparunt plenius adeo, ut advenæ Saxones prorsus exosum habere cœperint nomen Vandalorum, & quum præpollerent adsiduitate negotiationum, in suis collegiis & societatibus non paterentur amplius ullum, qui non ex parentibus Teutonicis esset ortus. Magna gentis injuria! ait *Crantz. lib. 7. Vandal. cap.* 10. quæ patrio solo exturbata, in ipsis suis nativis sedibus non sinitur habitare & vivere,

vivere; retrusâ in mediterranea, ubi pro durissima servitute, multis dilabentibus, & Saxonum se populis immiscentibus, vix pauci ad agrorum culturam, sub gravissimis tributis resederunt. Vnde ipsi quoque adeo Sclavi dicti sunt, quum Germanis hoc nomen idem velit, quod Latini mancipium appellant. Magna certè hæc fuit augustimæ gentis minutatio, & metamorphosis. Quod maximè inde evenit, quum Lubecca, Rostochium & aliæ noviter conditæ civitates commerciorum vigore per Saxonas adimplerentur, qui etiam ex hac occasione non tantum opum potentia nativos terræ huius exuperabant incolas, sed etiam fœderibus suis, quæ ex collegiorum constrictione nascebantur, penitus Vandalos reprimebant. Vt vera & fundamentalis origo Societatis Hanseaticæ satis inde elucidari queat. Etenim Saxones ex longa consuetudinis & ipsius experientiæ usu, iam id pridem edidicerant, quid talis posset confœderatio civitatum, si fideliter coleretur: unde etiam paulatim arctiori tali vinculo sese invicem constringere non destiterunt. Et monstrant ipsæ renovationes tot fœderum Han-

seaticorum, quantum semper prudentiæ accreverint. Quum ita insensibiliter procederent successu temporis, tanta inde firmitudo potentiæ exorta est. Proinde meritò *Crantz. lib. 7. Vandal. c.* 10. hæc suo subnectit discursui: Titulus autem (ait) gentis remansit apud principes: qui morientes, proxima succesione illum transmiserunt ad duces Magnopolenses: quibus hodie paret terra quæ Wandaliæ nomen retinet, ex latissima Europæ totius latitudine redacta in brevem angulum: ut latissima natio antiquum nomen nisi in illo mundi angulo conservet. Remansêre principes antiquæ originis in ditionibus suis, mansit nobilitas in paternis prædiis & possessionibus: rustica plebs effugiens durum iugum imminuta est, transfugio deserens agros, & abscondens externis gentibus originem. Facit hoc contemptus gentis, ut nemo, nisi quem lingua prodit, se fateatur esse origine huius gentis, hodie per Christianismum (ut diximus) diffusissimæ. Quid enim attinet erubescere originem Wandalicam, cuius gentis patres tam amplas res gesserunt in Galliis, Hispaniis, Africa, & quotidiè gerunt in

Rus-

Rufsia, Polonia, Bohemia, Dalmatia, Histria, Bulgaria, (quæ, teste lingua communi, gens una censetur) quas supra commemoravimus?

GUNCELIUS patri cognominis, Zwerinensem Comitatum tenet post patrem, quem ille ab Heinrico Leone promeruit. Hic ergo filius quum Mekelnborg pro sui magnitudine oppidum cerneret immunitum (quod distentum in longum, nullis vallis ac muris potuit firmari) vicino loco ad mare contiguum urbem cœpit commoliri, quam Wismariam (incertum undè ducto nomine) appellavit. Si Latini rem gefsissent, suspicarer Cismariam vocitatam. Nunc quum Saxones fundamenta iecerint, in obscuro manet unde sit nomen ductũ. Wismariam tamen nomen esse Wandalicum ex aliis meminimus. Potuit ergò vir in gente nobilis, ibi habitãs, loco relinquere nomen, ut ex Wismaro Wismaria, quo modo ex Romulo Roma diceretur. Ad eam Saxonici generis multi habitatores se contulere, brevique coaluit in tantũ, ut omnem memoriam veteris oppidi Meckelnborg (hoc est magnæ urbis) penitus aboleret. Vndè sibi titulum sumpsêre principes nunc Magnopolenses,

lenses, abolito veteri Obotritorum vocabulo. In quo Dux antea Sleswici Kanutus, de Regio Danorum sanguine, aliquando regnabat, vir inter primos optimus, tempore Lotharii Imperatoris de Domo Saxoniæ novissimi: quod supra suo loco commemoravimus. Erat autem tum à Christo 38. post mille ducentos. Manesterium quod prius inerat Magnopoli, eum atce Wandali rebellantes (quod supra diximus) subruerant. Sunt autem locis aliis in ea terra non paucis erecta virginum monasteria, quæ primam illam ruinam magnifice compensarunt, &c. Fuit quoque Episcopatus in urbe Mecklenburgo, ab Adelberto Magno Episcopo Hamburg., quum Wagriæ Aldenburgensem Ecclesiam & eius sedem principalem ab Ottone I. ibi institutam, in tres dirimeret Episcopatus, Mecklenburg., Raceburg. & Aldenburgensem, illuc translatus: sed postea sedes hæc Suerini collocata est, circa *Annum Chr.* 1178. *Helm. cap.* 70. *Crantz. lib.* 6. *Sax c.* 23. *Vand. lib.* 4. *c.* 36. *Dressmill.* 6. *par.* 2. *pag.* 289. Vnde apparet, quàm paulatim quoque decreverit hæc urbs Mecklenburgk, quum civitates mari adiacentes magis Saxonum

industria

industria & fœderis Hanseatici colligamento potentiores sumerent vires. Et quamvis Wismariensis urbis initia, secundum communem opinionem, ad hæc tempora, uti quoque *P Bert. dict. Com. lib. 3. p. 715.* eidem *circa Annum* 1240. cum aliis attribuere videtur, quasi tunc saltem ex ruina Mecklenburgæ urbis originem petat suam; tamen constat ex actis Ottonis II. Imperat. & regni Daniæ quod ille ad initium *Anni Christi* 975. conventum solemnem & Comitia publica Wismariæ indixerit, ubi cum Daniæ Rege Suenone Haraldi VI, qui ab Ottone I. ad Christianismum perductus erat, filio transactum est de finibus, & de iure obligationis ad Imperium. Bohemus inde Dux quùm comparere noluisset, ideò bello tunc petitus est, quo subactus imperata fecit. *Seth. Cal. Chron. ad An. hunc.*

Quare non adeo fabulosum est, uti Pet. Bertio videtur, Wismaria nomen à Wismaro quodam rege Vandalorum qui circa tempora Constantini Magni post nat. Christ. *an.* 320. maximè floruit, sibi inditum foveat, quùm Wismar Saxonica sive Germanorum lingua certum mare signifi-

cet. Constat enim ex historiis quod ab Anthyrio 1. undecima sanguinis serie natus fuerit Visimarus Rex qui imperarit Vandalis, cui etiam initia huius urbis adscribuntur; nec obstat, quod Wismar certum mare significet, ut ille vult. Nam quur non & auctor & situs eo certiorē & firmiorem nominis impositionem urbi huic clarissimæ gignere potuerint? Ideoque non bene heic in eo Crantzium exagitat quod Wismariæ nomen Vandalicum dubitanter statuat, quamvis alias in plurimis quoque is erratit. Rectius sentit Munsterus, qui putat nomen urbi tam à sapienti præside, quam certitudine marini portus inditum esse. Quid enim Witz & Witti olim in antiqua lingua apud Germanos fuerit, supra explicatū est. Nisi locus tutus munitusve & oppidum etiam ante Gunzelinum longe fuisset celeberrimum, Otto Imp. II. non ibi Comitia instituisset. Verum est tamen, quod Bert. ex Cosmographia Munsteri adducit, cinctam esse urbem eam oppidis undique minoribus, ex quibus ingens copia rerum ad vitam necessariarum advehatur: tum quoque portum habet supra modum præ reliquis civitatibus maritimis

mis accommodatissimum, oneratas naves quantumvis satis amplas & capaces recipientem, unde in bellis navalibus Hansæ ut plurimum classium primus ibi fuit conventus, & in conflictibus dubiis ad eundem recursus. Floruit diu semper divitiis & varia commerciorum opulentia, præsertim quum adhuc cives in Hispaniam navigationibus suis uterentur. Verum postea circa *Annum* 1586. quum Hamburgenses Hollandos & Belgas pleniori confluxu, illuc ex tempestate sævitiarum sua confugientes, reciperent; & ex eorumdem suppositione crebriorem in Hispania exercerent commerciorum commeatum, civitates ad mare Balticum, & præsertim Wismaria suis se consumere viribus paulatim cœpit. Frequentiam autem urbis, quæ æquali spacio à Lubecca & Rostochio distat, velut & opes pristinas, magnificentia templorum & maiestas augusta fori, curiæ, cellæ vinariæ, ædiumque privatorum amplitudo & splendor adhuc satis declarant. Sunt etiam, qui eam Gothorum ex Wisbuia Gothlandiæ Metropoli, quæ & ipsa ex Winetæ urbis Vandaliæ (ut mox patebit) excidio, quum fluctibus demersa esset, ini-

tium habuit, deductam affirment. Creduntur enim in Gotiæ locis olim leges nauticæ communi mercatorum consensu conditæ, quum ibi Wisbuiense Emporium fuerit celeberrimũ, ex quo apud civitates Hansæ fuerint magis excultæ. Sed Henricus Hierosolymitanus Dux Megapolit. Iohan. Theologi qui in Parisiensi Academ. litteras & Theologiam didicerat, gradumque Doctoris assecutus erat, filius ius Lubeccense, & jurisdictionem propriam Civitati Wismariensi demum *Anno* 1266. concessisse fertur. Aliàs tamen Comites Megapolitani postea salutati sunt, donec post obitum Wilhelmi ultimi Principis Henetorum, qui sine liberis *An. Christ.* 1430. è vita exiit, *Anno* 1349 Albertus & Iohannes ab Imperatore Carolo IV. Duces Imperii crearentur, & iste Comitatus in Ducatum mutaretur. *Chron. Bohem. & Seth. Calv. Chron. Dress. in mill. 6. par.* 2. *pag* 530. Singularem urbis lapsum vide apud *Crantz. Vand. lib. 7. cap.* 50.

Rostochium, quæ olim Lacinium (iuxta Pet. Lindeb. topogr.) & corruptè Rhodopolis ac Laciburgium vocata est, proximè Wismariam sequitur. Namque (ait Lindeb.) urbs

est

est Vandalica Anseatica, maritima & Megapolitana, & præ multis aliis Germaniæ, cuius hæc ad Boream limes, urbibus præcipuis, littorario simul & mercatorio emporio clarissima. Megales poleôs Principibus semper paruit, à quorum Maioribus *circa Epocha Christianæ Annum* 329. levibus initiis instar Pagi ad Varnam amnē condi incepta, & postea à Godeschalco Obetritarum Rege in oppidulum conversa, ac demùm *Anno Deihominis* 1160. à Pribislao, seu Primislao II. Nicoloti filio, & Obetritorum seu Herulorum Rege quadragesimo & ultimo, ex vicinæ, & tum ab Heinrico Leone desolatæ, urbis Kessini, (terræ Laciniæ Metropolis) ruderibus, muro cincta, fossa munita, inque urbis formam est restaurata.

Nomen urbis Vandalicum est, diversionem seu dissolutionem aquarum significans. Et *Rostzogk* vel *Rotzok* olim fuit appellatum, ut Poloniæ Historiographi, qui terram uliginosam vocabulum illud interpretantur, & sigillum urbis maius adhuc attestantur. Alii, à vicino urbi Rosarum horto, & fragrantibus Rosis nomen deducunt ut esset *Rostock* '4 *Rosen*.

Rosenstock. Quibus ego non subscribo, quod sententia eorundem nec authoritate nitatur nec rationibus & urbs antiqua longè ante Rosarũ hortum sit condita. Alii, ut laudatissimæ urbis Massiliæ Græcum nomen à piscatoria nave & portus commoditate ortum, ita hanc urbem nominatã existimant, à columnâ rubeis insignibus notata, ad quam piscatores propter fluminis & propinqui maris ubertatem in vicinia habitantes usitato more soliti sunt convenire, ut esset Rostock q. Rodestock. Alii alias vocabuli comminiscuntur interpretationes, quas lubens prætereo. Vrbis partes tres sunt. Antiqua, quæ tribus templis, nimirum D. Petri, D. Nicolai & D. Catharinæ, nec non jurisconsultorum Collegio insignis est. Media, quæ brachio Varnæ ab antiqua separata, templis D. Mariæ, D. Iohannis, nec non curia & Grapheo, pulcerrimisque ædificiis, & civium flore splendet. Et nova quæ collegiata D. Iacobi Ecclesia, tribusque aliis, spiritui Sancto, D. Michaëli & S. Cruci dicatis templis, nec non Academiæ Collegiis octo exornatur.

Longitudo urbis 2 1 6 0 passuum est. latitudo 8 2 5. ambitus 5 5 0 0. Si passum

paſſum ulnæ æquipares. Ac parum diſtat longitudine ſua ab Imperiali Lubecca, quæ 2150 paſſus longa, & 1300 fermè lata eſt. Fora urbis tria ſunt: vetus, lupuli, & equorum. Vici ſive plateç, ab uno angulo ad alterum computando, 140. numerantur. Mercatura maritima maxima dedit urbi incrementa, & civium multos ad inſolitam evexit opulentiam, qui farinam, cereviſiam in Daniam, Norvegiam, Islandiam & Sueciam; olyram, triticum & aſſeres Noricos in Belgicam, Scotiam, Britanniam, Galliam, Hiſpaniam, Italiam aliaſque ampliſſimas Europæ regiones ſumma copia importarunt, & viciſſim ex illis butyrum, pecudes, piſces muriaticos, & induratos, ligna, trabes, tabulas quercinas, pineasque, ferreas laminas &c. ex his ſal, aromata, pannum, varia vina, eaque preciosiſſima reduxerunt, & magno lucro divendidêre. Cereviſia Roſtochienſis, cuius plus minus 250000 tonnæ ab 250. certis tantum zythepſis quotannis coquntur, & longè lateq; navigiis avehuntur, cunctis Septentrionalibus, ob bonitatem & excellentiam ſaporis, præſtantior & ſalubrior eſt. In extructione & ampliſi-

plificatione huius urbis ſeptenarium numerum in primis ſacrum fuiſſe, velut olim apud Thebanos, ex eo conſtat, quod ibi 7. fuerint portæ, quarum duæ iam ſunt obturatæ. 7. plateæ principales ex foro extenſæ, 7. portæ templi Mariani. 7. pontes mercatorum 7. turres in curia. 7. campanæ in horologiis. & 7. arbores horti &c. Varias pertulit ea urbs ſortes, multis adverſitatibus obnoxia adeo, ut *Crantz. lib.* 7. *cap.* 49. malo ſydere fundatam protulerit. Etenim maximè Ericum Daniæ regem hoſtem & oppreſſorem ſenſit *An.* 1313, qui tali eos obſidione preſſit, ut inter ſe cives & ſenatus tumultuarētur, & tandem magno ſe ære liberarent, bono civitatis concilio partim eiecto, partim cæſi, uti ait *Crantz. lib.* 7. *Vand. cap.* 53. Et quamvis novis ſtatutis inter ſeſe coiiſſent, tamen *Anno* 1314. dolo & ſtratagemate currus intra portas admiſſi, cui introcurrētes totam dilabi curavere, urbs occupata eſt; inde cives poſtea arcem Ducis demoliti ſunt funditus ad Warnoviam, una relicta turri, quæ quaſi ſpecula ad navigantibus lucerna noctu inſervit. *Anno* 1322. *Crantz. lib.* 8. *Vand. cap.* 7. *Anno Chr.* 1419. Dux Iohan.

Iohan. Academiam ibi instituit, cum patruele suo Alberto & Senatu urbis. Hic etiam Sueciæ rex factus est, ut supra innuimus. Academia verò hæc ex Erfurdensi & Lipsensi, quasi quædam colonia deducta est, & Martini 8. Pontif. Rom. privilegiis exornata est. Motus ibi tamen ita fuit adsiduus ut omnibus essent odio, ita crebro suos ejiciebant magistratus, quos tamen ex interpositione toties receperunt, ut *Anno* 1416. & *An.* 1439. *Crantz. in Vand. lib.* 10. *cap.* 25. *& lib.* 12. *cap.* 9. Sic & *Anno* 1490. factum, quum sub Iohan. Dan. Regis arbitrio ipsi & Wismarienses à Ducibus suis diffiderent. Velut eandem tragœdiam *anno* 1560. repetiverunt, quum ob nimiam frumenti, cerevisiæ & alia onera, ad dissolvendum principis æs alienum, Senatum cum reliquis Provinciæ ordinibus se obligassent; unde cõsulẽ suum ab officio removerunt, & 60. cives administrationi rerum præfecerunt. Sed Dux tandem Ioh. Albertus introducto clam in urbem milite *Anno* 1565, rem composuit jussu Imperatoris, ubi 73300. Ioachimicos ipsi solvere pro impensis, & militem per 9. menses alere coacti sunt, omnem deprecantes

cantes culpam. Itidem vulnus hoc *Anno* 1573. recrudescebat, ubi simul magna erat de privilegiis civitatis disputatio: attamen tandem res ita composita est, ut in se Rostochienses reciperent, quod Principes Ioh. Albert. & Vlricum fratres pro suis hæreditariis Dominis agnoscere vellent, quod *Anno* 1574. quoque sub dio juramento confirmarunt. *Chytraus in Chron. Sax. lib. 23. pag. 620. &* 622.

CAP. XXIII.

De civitatibus Vandal Hansæ in Pomerania sitis.

HInc nunc ad mare progrediendo sequitur Stralsundium in Pomerania principalis inter Hanseaticas civitas. Pomeraniæ autem descriptio & ut nomen à Vandalico Pomerzi, id est, quod proxima mari sit tota regio, habeat, superius nonnihil indicatum est. Nam totus eius tractus ad mare se extendit, donec attingat Vistulam. Attamen olim Pomerania in longitudine & latitudine maior fuit, quàm nunc describitur. Namque ab occasu à Varno, ubi nunc Rosto-

Roſtochium ſitum eſt, ultra Viſtulam per Pomerelliam excurrebat; ac verſus meridiem Vkeriam, & Novam Marchiam includebat, quàm regia manu & potentia poſſidebat Swantiburus I. Aſt quum ille *Anno Chr.* 1107. eſſet mortuus, 4. ipſius filii *Anno* 1108. inter ſe diviſionem Pomeraniæ inſtituerunt. Raciburus I I. & Vratiſlaus priorem partem; Bogislaus autem & Swantipoldus poſteriorem partem Pomeranicæ regionis nacti ſunt. *Anno* 1239 Dux Barnimius terram Veriam in dotem dedit ſorori, quum nuberet Brand. Iohãni; Sic & Neomarchia per compacta ita ad Brand. Marchiones poſtea tranſlata eſt. *Anno* 1325 Rugia Inſula, quum Vratiſlaus I V. ſine Sobole decederet, Pomeraniæ adiecta eſt. Totus autem ille tractus iam continet in ſeſe Ducatus, Principatus & Comitatus ſequentes cum civitatibus.

1. Eſt Ducatus Stetinenſis intrà Poænam & Inam ſitus, comprehendit civitates, Stetinum Anclam, Deminnum, Paſewalkũ, Pyriziam, Gaartzam, Greifenhagium, Dambium, Treptoviam ad Tolenſam, Vkermundam, & Inſulam Vſdomium, ac tres Abbatias, Colbitzium, Podiglam, &

Stolpiam. 2. Ducatus Pomeraniæ prior sive anterior inter Inam fluv. & Wipperam situs est, ac Cassubiam continet cum civitatibus, Stargarda, Treptovia ad Regam fluv., Greifenberga, Golnovia, Cammino, Wollino, & Comitatu Neogardense. 3. Ad Cassubiam verò referuntur civitates, Colberga, Coslinum, Belgardia, Dabera, Corsinum, & Stetinum novum: sed Cassubia habet nomen maximè à vestitu incolarum, quùm *Cassubitzch* plicas vestium denotet, quibus gens hæc à reliquis dignoscitatur. 4. Ducatus Pomeraniæ posterior complectitur Vandaliam, & Pomerelliam, ac quod inter Wipperam & Lebiam fluv. interiacet. 5. In Vandalia igitur sunt civitates, Stolpa, Rugewaldium, & Sclaga, & Bukovia Abbatia. 6. Principatus Insulæ Rugiæ 7. milliaribus quoad longitudinem & latitudinem duas, olim potentes urbes Arconam & Carentiam continebat, ubi nunc oppida saltem tot habentur. Quondam captura ingens halecum fuit, quæ post in Daniam se subduxerat, ubi tamen adhuc vix vestigia supersunt. 7. Terra Barrensis inter Rekenizam & Trebelliam fluv. sita est, & concludit ambitu

bitu suo civitates, Stralsundium, Barthium, Grimmam, Tribbesesium, & Campam Abbatiam. 8. Comitatus Gützkoviensis continet civitates Gryphswaldiam, Loyzam, Gützcoviam oppidum cum Eldenovio Abbatia. 9. Wolgastum propriam describit ditionem. 10. Sic & Lawenburgum, atque Butovia, quarum hæ duæ urbes sub nomine Baronatuum à rege Poloniæ recognoscuntur. Inter urbes autem harum Ducatuum Pomeraniæ omnes solummodo Hanseatico fœderi hodiè adhuc accensentur decē, videlicet: Stalsundium, Stetinum, Deminū, Anclam, Gryphswaldia, Colbergia, Golnovia, Stargardum, Stolpa, & Rugenwaldium; quas nunc paucis brevissimè pro temporis nutu quidem, perlustrabimus: sed ut antiquitatis ratio in commerciis huius loci ex respectu civitatum nonnihil plenior constet, atque simul fœderis Hanseatici primordiis hoc adiiciatur, duarum civitatum antiquissimarum maximarumque mentio adhuc & quomodo interierint eæ inserenda est, quùm inde consociatio studii commerciorum promptior colligi satis queat; & quur ita cupidiores huius conservationis ibi

inveniantur homines.

Vbi Odera fluv. qui Ptolomæo Οὐιάδος est, & alias Viadrus dicitur Stetinum præterlabens in mare Balticum deproperare incipit, prius in amplum aquarum spacium, quod ad 8. milliaria longitudine & prope 4. latitudine se extendit, & Poænam, Vkram fluv. Plœnam, Inamque recipit, se effundit, vocaturque hæc, Palus sive Stagnum recens, aut *Frisch Haff*. Circa dimidiam partem huius Stagni perrumpit flumine suo & duas Insulas nomine novo Suinæ dirimit, quarum una versus occasum, ad sinistram partem vocatur Vsdomia 5. milliaribus se exporrigens versus Poænam, altera propter amœnitatem suam Wollinæus Campus, sive Iulina dicitur. In Vsdomia hac olim sita fuit antiquissima & amplissima urbs Wineta, quam *Helm. in Chron. Sclav. cap. 2.* Vimnetam nominat, ubi per totam Europam celebratissimum fuit Emporium, quam Vandali primi ædificarunt; de quibus loquitur *Scholion. ad Helmold* Fuit sanè, ait Helmoldus, maxima omnium, quas Europa claudit, civitatum, quàm incolunt Sclavi cum aliis gentibus permixtis, Græcis & Barbaris.

Etiam Saxones tum parem habuerant cohabitandi licentiam; si tantum Christianitatis titulum ibi cômorantes non publicassent. Omnes enim usq; ad excidium eiusdem urbis, paganicis ritibus oberrarunt. Cæterùm moribus & hospitalitate, nulla gens (N. B.) honestior aut benignior potuit inveniri. Civitas illa mercibus omnium nationum locuples, nihil non habuit iucundi aut rari. &c.

Pauca sunt verba Helmoldi, at summæ commendationis. Ecce enim, quid non libertas commerciorum ferat! O utinam id Christiani quoque intelligerent, qui tam insipidè adeò suas constrictiones usque ad invidiam redigunt, ut neque pudeat eos, hominum conscientiis imperare velle. Vrbs ea vasto admodum circuitu maxima ex parte ad maris appulsum exporrecta fuit. Iam verò fundamenta eius ultra milliaris dimidium procul á terra obruta mari jacent, velut tum sub undis perspici possunt, si quis ex Wolgasto Dameró viam traiiciat: & apparent rudera satis notabilia & splendidè erecta, sed etiam ipsæ plateæ possunt tueri, unde adhuc constat ex tali figura, ingentem urbis fuisse amplitudinē.

Namque ea pars, quæ minuta fertur, longè exuperat Lubeccam magnitudine, quùm tamen mare potissimas absumpserit partes; quæ non amplius apparent. Discordia interna prius dilapsam esse, aiunt; postea verò à rege Daniæ ultra 850 *Annos* abhinc funditus subversam. Vnde Sueones tunc navigiis suis ex Gotlandia profectos esse, &, quicquid ex operosissimis eius urbis structuris marmoreis, ferreis, æneisque, aut ex instrumento stanneo, æreo, argenteo salvari potuit, abactis vento aquis, eruisse, vel per urinatores eduxisse, & in Gothlandiam transportasse; inter cætera verò æneas duas maximi ponderis portas eodem transtulisse, ferunt. Hinc illæ Wisbyensibus divitię splendidæ, quibus tanto sumptu tam fastuosas ædificaverant ædes, quæ Noribensium & Coloniensium palatia exuperarēt. Altera in Insula Iulina dicta ab urbe Iulino, quæ similiter amplissimum habuit Emporium, paulò minoris tamen fuit magnitudinis, quam Wineta. Huc itidem magnus fuit mercatorum & gentium confluxus, ex Finnonia, Sclavonia, Dania, Suecia, Græcia, & Russia, &c. quò etiam Circipani & Iudæi venêre, & singu-

ſingula natio ſuas ſingulares incoluit plateas, ut diſtincta eò citius ad manus emptoribus eſſent mercimonia. Ac licet edictum publicârit, quod Chriſtianitatis non deberet fieri mẽtio; tamen *Anno* 1124 urbs tota ab Ottone Epiſcopo converſa eſt, & in initio 1130 baptizati ſunt homines. Sueno III. Rex Daniæ, quùm eam infeſtaret toties, ter eius capturam expertus eſt. Vnde Woldemarus primus Rex Dan. paulò ante obitum ſuum circa *An.* 1167. maxima claſſe per fluv. Divennum ex inſperato obruit urbem, & miſerè devaſtando omnia totam concremavit. Ex quo tempore priori dignitati non potuit reſtitui, præſertim quum mercatores ſe ad alias civitates converterent; ſed ſaltem rudera & arcis vallum adhuc conſpiciuntur, & ab eius loco non procul civitas Wollinum condita eſt, quæ hoc nomen Iulinum ita mutatum accepit propter loci amœnitatem. Ruina harum urbium per littus Balticum paſſim commercii frequentiam diſtribuit, & homines reddere cœpit cautiores, ut inde in confœderationem firmiorem ex hac intentione coirent, ne facilè iterum vicini reges libertatem com-

merciorum ex invidia aut odio subverterent.

Floruit pridem ante Iulini excidium quoque Stetinum, quod eius antiquitatis censetur, ut de auctore genuino nihil certi affirmari possit; tamen supra ostensum est, quod Sedini urbem hanc pridem ante Henetorum adventum, qui circiter *Ann.* 400. post Chr. nat. accidit, condiderint. Quum vero in commodissimo & amœnissimo situata esset loco, meruit non tantum caput dici Pomeraniæ; sed etiam Duces Pomeraniæ sibi ad Oderam ibi sedem regiminis & aulæ elegerunt. Christianam relligionem admisêre quidem *Anno* 1120, quùm Dux Bogislaus I. noctu civitatis muros conscendisset, & cives in Vratislai I. Ducis sui devotionem plenam stratagemate hoc pertraxisset: sed quùm non posset vi ita quid perficere, Ottonem Episcopum Bambergensem ad se vocavit, cui commissionem informationis sanctioris obtulit, qui etiam *Anno* 1124 in apertis plateis, juxta D. Pauli morem, populum informavit sedulò, & Idolon Triglaffi ipsis tandem expugnavit. Postquam *Anno* 1181. Christianismus vigere ibi incepisset, con-

fluxus

fluxus Saxonum in tanta ibi fuit frequentia, ut etiam urbem novo modo condere & disponere non desierint, præsertim, quum illi ex statuto communi reliquarum civitatum Sclavos à suis societatibus & collegiis ac dignitatibus exclusissent, brevi tempore commercia cuncta accreverunt. *Anno* 1245. Dux Barnimus I. jure curiæ & plena jurisdictione eos donavit, jusque Magdeburgensium cum Scabinatus civibus indulsit. Circa *Ann.* 1313. Wratislaus I. Dux VVolgastiæ recuperavit Stetinum à Cunrado I. Elect. Brandeb. occupatum, mortuoque VVratislao V. absque hærede Rugiæ Ducatu potitus est, quem posteri eius adhuc possident. Vnde & in huius fidem Sundia urbs, salvis tamen privilegiis & immunitatibus, sese contulit. *Dresf. mill. 6. p. 2. pag.* 536. Ducis autem Barnimi III. tempore circa *Annum* 1364 Societati Hanseaticæ urbs hæc se addixit, & statim in conventibus Hansæ Rostochii *Anno* 1365. & *Anno* 1368. ibidem, *ac* 1370. Stralsundi habitis diligenter per Legatos suos comparuit, velut etiam in sequentibus annis factum est. Fortè civitas sibi plura acquisiverat bona, adeò ut etiam *Anno*

1321 oppidum Pölitzium *&* *An.* 1335. theatrum Messinense obtinuerant: Sic etiam Lacum Damminensem hypothecæ loco à Ducibus suis ultra 208. *Annos* possederant, quum *Anno* 1491 Bogislaus repetitionem eius institueret. Ne verò in malum gravius inciderent, cedere iure suo potius voluerunt, quàm inclementiam perferre Principis, & pacis amorem semper prætulêre commodo proprio. Rarum certè exemplum, si ex libera affectione profluxisset. Sed tamen non caruit quoque motu suo interno. Namque *Anno* 1524. concitatus est tumultus civium contra Senatum ex suspicione malę administrationis, unde à Duce Georgio & Barnimo res ita composita est, ut Senatui 48 cives adiuncti sint. *Anno* 1570 feliciter in hac pacis civitate demum illud funestissimum bellum, quod inter Reges Daniæ Fridericum II, & Sueciæ Iohannem, nec non civitatem Lubeccensem per 7. *Annos* integros cum magna pernicie commerciorum duraverat, justis modis & conditionibus compositum est, ita ut Daniæ rex omni juri & actioni in regnum Sueciæ renunciârit: & Suecus vicissim omni juri suo in Norvegia,

gia, Gotlandia, Hallandia, Scania, Belkingia & Daniæ ac Norvegiæ insignibus in perpetuum cesserit. Sic & Lubeccam Rex Sueciæ in gratiam recepit, & ipsis privilegia in regno Sueciæ, iuxta formulam iustam confirmavit, quod etiam proceres regni approbarunt, nec minus navigatio in Nervam Russiæ libera permissa fuit. quæ transactio inde Pax Stetinensis dicitur. *Chytr. Sax. lib. 22. & Frideb. lib. 2. Chr.* Sic *Anno* 1612. variæ differentiæ civitatis huius cum Duce Philip. II, quæ 11 capitibus continebantur, inter quæ 4, 5, & 6. potissima de jurisdictione in flum. Oderæ, jure stapulæ, vectigalis, &c. fuerunt, penitus compositæ sunt, & civitas se in plurimis accommodavit debitè.

Stralsundia autem, quæ nunc meritò huic subnectitur urbi, ab Insula Strale vicina, & freto, quod Rugiam à Germaniæ extremæ continente dirimit, & Rugiæ principatum medium interlabitur, nomen habet, quasi Stralæ Insulæ, sive Strelæ faux, & Slund aut Sundt diceretur: *Crantz. lib. 7. Vand. c. 5.* Sunt tamen, qui antiquitatem magnam ipsi adscribunt, & à Sunnio 2. Francorum rege *Ann.*

Chr.

Chr. 144. qui Francofortum condidit, extructam primitus dicunt. *Ang. in Chron. March. p.* 15. Alii Rugiæ Principem Iarimarum, postquam ibi pridem aliquot mercatores & incolæ commodum habitandi locũ & portum, à Iulino usque dirempto, invenissent, urbe *anno* 1209. destinatã, & à filio illius VVislao *anno* 1231 plenè absolutam esse affirmant, quod eandem jure Lubeccensi ac libertate, qualis civitati Rostochiensi, à D. Burewino collata esset, is donarit; quibus Sylvam, agros pascua, portum, ius piscandi & vectigalium immunitatem, ut eò citius posset se recolligere, addidit. Vnde paulo post, quũm mercaturis per mare, per terramque increvissent, ferocire in Lubeccenses incipiebant: at hi vindices suæ iniuriæ statim obruebant Sundiam eam prorsus expoliando. *Vide Crantz. lib.* 7. *Vand. cap.* 15. Quamvis diu fuerint hostes: tamen ita rediere in concordiam ut se Hansæ adsociarint. Ab *anno* 1316, *usque* 1319, gravissimum iterum culpâ maximè VVislai Rugiæ Principis bellum pertulit urbs ab rege Erico IX Dan. & eius confœderatis, in quo masculè suas defendit portas. Occasio autem tantæ calamitatis

sic se

ſic ſe habet: Creſcebant tum in littore Baltico, commerciis, potentia & opibus novæ civitates, VViſmaria, Roſtochium, Sundia, Gryphiswaldum: quas privilegiis ſuis ad contumaciam adverſus Dominos ſuos alendam abuti, principes querebantur: & Paulo ante Ericus IX. Daniæ Rex, quem Roſtochienſes Dominum & defenſorem urbis & Privilegiorum ſuorum *anno* 1310. adverſus Marchitas receperant: cum Waldemaro Marchione Brandenburgenſi Ribbenide congreſſus, amicitiam & fœdus inierat: ac ſequente æſtate conventum viginti principum, quos Marchio adducturus erat, & ludos ſolennes, Roſtochii indixit. Quò cum appuliſſet Ericus, Roſtochienſes periculum libertati ſuæ *anno* 1311. imminere metuentes, portas urbis clauſas tenuerunt. Itaque in horto Roſarum & vicinis campis principes ſub tentoriis degentes, ludos ſuos peregerũt. Tandem de ulciſcenda Roſtochienſium contumelia, qui urbem regi ac Domino ſuo non patefeciſſent, & Wiſmarienſium petulantia, qui Heinrico Principi ſuo facultatem in urbe nuptias celebrandi, negarant, puniendà, decretum faciunt. VViſlaus etiam

tiam de Sundensium suorum insolentia queritur. Cumque Lubecca eo tempore aliis de caussis à vicinis civitatibus diffidens, Ericum Daniæ Regem, tutorem ad decennium recepisset, facilius perficere instituta se posse principes iudicabant.

Civitates de Principum decreto edoctæ, antevertere volentes classe armata insulas Daniæ rapinis ac incendiis vastant, ut Regem domi distineant, & portus suos tueantur. Sed nihilominus, Waldemari Marchionis & cæterorum Principum copiæ cum Regiis Ribnicium transportatis, conjunctæ; Rostochium *An.* 1312. obsident. Cumq; Rostochienses mari aperto, nihil curare obsessionẽ illam intelligerent, ad portũ maris descendentes, ad utramq; Warni ostio vicinam ripam castella erigunt, ac præsidiis muniunt: Et dimissis in fundum aliquot naviculis, grandi lapidũ mole onustis, portum obstruere moliuntur. Sed redeuntibus domũ confœderatis Principibus facili negotio à Rostochiensibus castella deiecta, & novum castellũ seu Turris munita est. Quam quũ Ericus cum sociis denuo aliquot mensibus obsessam, deditione accepisset: tres circa illam turres,

maris

muris junctas, & fossis aggeribusque cinctas excitavit: Quarum unam Regis Daniæ, alteram Waldemari marchionis, tertiam Henrici Megapolitani præsidia aliquandiu tenuerunt. Interea Rex terra non satis feliciter pugnabat; sed Marchio Woldemarus Brand. cum confœderatis Ducib. Pomeraniæ & confœderatis civitatibus Rostochio, Sundio &c. superior erat. Unde Wislaus Rugiæ Princeps coactus est pacem petere: qua occasione usi sunt Sundenses, & *Anno* 1314. obtinuerunt pro nutu suo, ut Wislaus ipsis novo diplomate privilegia à maioribus ipsius data, in specie confirmarit, in quibus & proprietatem urbis, ac omnium intra fines territorii illius sitorum civibus attribuit, cum iurisdictione & libera appellatione ad Lubeccensem civitatem. Ac licet sequenti anno hanc gratiā rescindere studeret, propterea que cum Rege Daniæ & multis principibus conspiraret: tamen post varios & terribiles labores se frustra defatigavit, atque denuò coactus est cum urbe hac pacem inire *Anno* 1317. At quum inde clementiore animo cives eos fovere inciperet *Anno* 1319, gratiam maioribus

auxit

auxit erga civitatem privilegiis, illam ab omni exactione & tributo principi pendendo immunem reddens, advectionẽ omnium mercium lib·rrimam concedendo adeò, ut nunquam civibus impediri deberent. Sic & concessit illis, ne intra duo milliaria arx erigeretur, & quod agri ad milliare unum circa civitatem coempti eius proprii essent, &c. *Anno* 1370, ibi conventus Hansæ celebratus est, quum Waldem. 4. Rex Dan. adeo hostem infensissimũ civitatibus se exereret. Vide supra p. 379. *Anno* 1497. Rex Daniæ premebatur à Lubeccensibus & fœderatis civitatibus bello, ubi, quũ Sundenses supra modum acres sentiret, apud Ducem Pomeraniæ Bogislaum obtinuit, ut retraherentur *Chytr. Chr. Sax. lib. 6. p.* 170. Non iuvat nunc addere, quæ nuper *an.* 1628, aggressi sint facta; sed ea alibi explicabuntur, dum ad vicinam eius civitatem progrediemur.

Grypswaldia quoq; non ultima est in Hanseatico fœdere inter Vandalicas; sed meritò secundum à Stralsundio meretur locum, quùm tàm constanter hanc nobilem semper huc usque coluerit societatem, nec reformidarit etiam arctiora inire defensionis.

sionis fœdera. Distat autẽ ea saltem duobus inde milliaribus, & habet in Pomerania cognomines civitates, Greifshagium in Ducatu Stetinensi, & Greifsbergium in Cassubia sitã, ut pateat compositio nominis à sylvestro primum loco; nec à Gryphone Pipini fratre, ut quidem putat; Sed originem primam à monasterio Eldena habuit, & iure Lubecensi donata est, *Chyt. lib.* 10. *Sax.pag.* 253 ac pertinet ad Comitatum Gutzkoviensem. Quum portum etiam accommodatum habeat & locum Emporii, commercia non minus huc úsque in ea urbe floruerunt opiparè, quàm in reliquis. Atque ut etiam Princeps eo gratiori locum hunc & universã Pomeraniam afficeret beneficio, *an. Chr.* 1457. ibi Vratislaus 9. Dux Pomeraniæ in Wolgast & Rugia Acad. fundari curavit. Occasionẽ autem maximè præbuerat Academia Rostochiensis. Namq; quum Rostochium 18. anno, postquam ibidem erecta esset Academia, maximo ferveret tumultu, & interna seditione cives *Anno* 1436. fremerent, Cæsareo & Ecclesiastico anathemate feriebatur urbs; unde & severissimo concilii Basiliensis mandato iussi sunt

Professores ex ea secedere. Quare locum mansionis & docentes & discentes in Gryphswaldia sibi elegerunt, quùm ibi humanitati maximè addictos invenirent homines, ex qua occasione Colonia quasi Rostochiensis facta est Gryphswaldia. Etenim quùm post sexennium res esset transacta, & inde *Anno* 1443. Professores cum studiosis in antiquam sedem remigrarent, à civibus assuefactis & Vicinis hoc consiliũ Principi suggestum fuit, ut ipse quoque suam tali bono exornaret provinciam, quod quidem tunc *An.* dicto 1456. factum fuit: sed licet principia Academiæ satis fuerint læta; tamen quùm magis Rostochiana floreret iterum usque ad *Annum* 1518, obscurationem exinde passa est Gryphswaldensis, donec tandem *anno* 1547. Philippus Dux Pomeranorum eam restaurare inciperet, ex quo florentiorem quoque Professores & maximè scriptis suis eruditissimis de iure publico clariorem effecêre. Matthias & Ioachimus Stephani ICti, sicut etiam Medicus optimus Franciscus Ioel egregium Systema Medicum conscripsit, quod discipulus ejus Mattheus Backmeysterus M. D. Phys. Lunæb.

p.m.

p.m. amicus meus summus in publicum edidit, quùm inter Saxonas eius loci vix quid simile prodierit. In quo nihil desiderari potest, quã quod nimium credulus fuerit iis, qui Chimiæ & Medicinæ luci oculoque unico & veriori ex mera inscitia fuerunt iniquiores. Gryphswaldenses autem integritati & fidei solidæ semper cum reliquis fuisse addictos, constat ex historia Ducum Henricorum duorum Megapolitanorũ, qui an. 1326, quum rebus humanis Vratislaus Dux Pom. exemptus esset, infantibus trinis relictis Duc Pom. astutè surripere & in præiudicium tantillorum occupare conabantur. Stralsundium, Gryphswaldia, & Demyna nec precibus nec precio tunc potuerunt à Megapolitanis corrumpi, ut in tale facinus consentirent, quamvis magnam occupassent partem Ducatus; sed potius omnibus tribus vicinis, videlicet Daniæ regi, Megapolitanis Ducibus, & Marchioni Brandeb., qui uno tempore per 22. annos belli-conatu Pomeraniam ambiebant, fortiter se opposuerunt: ceu etiam Gryphswaldenses, quùm minus tutò Wolgasti & alibi in suis arcibus Principes infantes commorari possent, in suam

urbem cum matre, quæ posthumum Vratislaum apud eos enixa est, receptos defenderunt, & sua virtute, fide ac sumptibus, molem belli præcipuam potissimum sustinuerunt *Chyt. Sax. lib. 5. pag. 137.* Tanta prorsus eximia & insignis trium harum civitatum pietas, fides, integritas & constantia erga Principes suos fuit!

Sic etiam Grypswaldenses cum Anclamensibus semper in fœdere Hanseatico perseveranter fidi inventi sunt, ut etiam arctius fœdus *Anno* 1615. cum Belgis initum maximè promovere non desierint, & alias quoque non defuêre necessitatibus, quas commune exegit commercium.

Est autem Anclam civitas Ducatus Stetinensis, sicut eius socia Damyna: & quamvis non statim, ipsum attingat mare, sed prope milliare à stagno Frischenhaffio, ubi se Poxna ex adverso, ad apicem Vsdomię in stagnum dictum effundit, ceu etiam Poxna flu. quàm proximè versus septentrionem à Damyna Hanseatica decurrens eam attingendo prælabitur. Locus est, utrique civitati perquam amœnus & abundans omni genere frugum, à quo omnes pagi juxta planitiem Brandeburgici Werderi depen-

dent

dent, qui vitæ necessaria inde sibi conducunt, ut hæc potissima ratio subsit, quur ita commercii communis rationem in fœdere Hanseatico strictè teneant. Verè triangularem situm respectu Gryps waldiæ & Damynæ positum repræsentat, quum tertium sic angulum in ea æqualitate sua constituat utraq; hæc civitas, dũ ita Pœna fl. ambas quasi in linea quamvis non ęquali secundũ cursum connectit. Stangardium sexta est Pomeraniæ in fœdere Hanseatico urbs, & principalis huius Ducatus, quæ non ultra tribus à Stetino ab altera Oderę parte versus ortum miliaribus distat; apud eam Ina (quæ se ita antea diviserat) duplici fluvio iterum consolidatur, & præterlabendo eandem hinc per amœnitatem sylvarum adiacentium longo & obliquo tractu non procul à Golnovia in mare sive stagnum Daminense excurrit. Antiqua etiam urbs est, ceu ipsum indicat nomęn, quæ nec minus eximia meruit à Ducibus suis privilegia, quùm tantas præstiterit iis fidelitates adversus hostes illorum. Nihilominus *anno* 1283 quùm Marchio Cunradus Brandeb. Bogislaum IV. Ducem Pomeraniæ bello

iniquè infestaret, urbs ea ita ex improviso obruta fuit, ut eam cum Bernsteynio, simul occuparit. Verum Dux imperterritus statim in auxilium advocavit Stetinenses, atque sic 28 *Octobr. eodem anno*, civibus Stargardiæ id promoventibus, recuperavit: unde simul fidem eorum ita Dux approbavit, ut non tantum è vestigio omnia illis confirmarit privilegia, sed etiam ampliarit, & iuramento se adstrinxerit, quod eorum jura in perpetuum salva & integra subsistere deberent; ac res omnis Stetini transacta & consopitum fuit omne odium, quod Princeps erga cives aliquot conceperat. *Frid. in Chron. Stet lib.* 1. *pag.* 46. Sic etiam quum Duces Stargardiæ Vlricus & Iohannes Marchionem aliis implicatum bellis ita circa 1402 infestarent, ut sua recuperarent, non iis defuerunt auxilio. Verùm quùm *anno* 1454. quo tempore Dux Otto 3. minorennis adhuc apud tutorem Marchionem Brand. Fridericum degeret, propter navigationem frumentariam inter Stetinenses & Stargardienses ingens discordia exoriretur, & Stetinenses nimis procaciter palos fluvio Inæ infigendo Stargartensibus obstruerent navigationem,

factum

factum hoc ad Ducem alterum VVolgasti residentem Ericum 2. detulerunt, & obtinuerunt ibi repressalias. Quæ res in tantam erupit acerbitatē, ut *anno* 1458 ex improviso Stetinenses targardiam summò manè obruerent. & totam exspoliarent urbem ac licet Lubeccenses se interponere studerent; tamen utraque pars suam defendit caussam, & duravit discordia per aliquot annos. Accidit tamen quod Rex Ericus Daniæ quondam obiret diem suum, & lis quoque inter ipsos oriretur Duces, qui bello simul mutuo relictas hæreditates sibi vindicare cupiebant: Tunc Stargardiani urbe sua receperunt Ducem Ericum 2. VVolgasti. Stetinenses è contra Vratislai Ducis & Ottonis 3, quidem tenuerunt partes. Sed Dux Ericus totam nobilitatem sibi adsociavit, quæ se expressum erga Stetinenses litteris publicis confitebatur hostem. Et quum Stetinenses Stargardensis pecora *anno* 1460. adimerent, inde de novo omnium Stetinensium naves ex Dania cum magna halecum copia redeuntes VVolgasti arrestati sunt, donec tandem hæc lis transactioni Ducum, quùm de hæreditate Erici Regis paciscerentur, in-

clusa fuit. *Anno* 1580. 7 *Febr.* quùm civis quidam in Stargardio pulverem sclopetarium in aliud vasculum transfunderet, fortè ancillę scintilla ignis ex manu in illud incidit, unde aliquod ędes vicinæ funditus subversæ sunt, & ultra 24 homines ruina ea interfecti. Annum continet hic versiculus: Pùlvis edit Stargardt quoque tormentarius ignis. Quod præludium gravioris fuit incendii. Namque *anno* 1583. 9 *Iun.* tempestas subito exorta, fulminis ictu incendit ita urbem, ut 487 ædes quasi in momento consumerit. *Frid. Chr. Stet. lib.* 2.

Quum fluvius Ina tales naves admittat quæ usque à Stargardia avehant frumenta Lubeccam, multo vicinior est mari septima Hanseatica inter Pomeranicas urbs Golnovia, quæ eodem utitur fluvio & privilegio portus, ut inde commune Fœdus Hansæ observet, quamvis non ita sit famosa, uti reliquæ, quum in hac Ducatus parte eum non mereatur locum, quem Stargardium obtinuit. In commodissimo tamen illius fluminis navigabilis loco sita est, maximè ubi cursus sinuosus se aquarum per sylvam amœnam versus stagnum Damminense, quod Odera permeat,

flectere

flectere incipit, ut ipsi mare tunc omne obvium sit iter.

Ex Golnovia per Greiffenbergum & Treptoam novam, ad Regam fluv. sitas urbes, pervenitur ad Colbergam urbem 8. Hanseaticam, quæ in extremitate fluminis Persantis, ubi in mare Balticum, Belgardio & Corlino urbibus ablutis, excurrit, sita est. Repræsentat ea principalem Cassubiæ civitatem, & territorium quoque proprium continet, per quod pars Regæ fluv. ultima in mare se exonerans labitur. Unde quoq; Colbergenses partem eam fluvii Regæ quondam molibus objectis Treptovienisibus obstruxerant; Verum hi Abbatis Belbugensis auxilio novum portum versus occasum, fossâ manuductâ, aperuerunt iterum, quêm *anno* 1456. ab Ottone 3. & Erico 2. Ducibus Pomeraniæ confirmatum, pro suo postcà defenderunt contra Gryphenbergenses, quùm illi publicum fluminis usum & privilegia sua allegarent. Portu ibi optimo ex Persante fluv. utuntur Colbergenses, quum locus mercaturę sit convenientissimus, unde etiam urbs ista legum honestarũ, judiciorum & disciplinæ custos fidelis perhibetur. Frequentia quoque

civium ea est, ut ædificiis, opibus, commerciis & aliis civitatum ornamentis illis in partibus terræ nemini cedat. Hollandi quoque & Belgæ eo portu in lanæ coëmptione & frumentorum frequenter hodiè utuntur.

Inde si ad littus maris Baltici ultra Coslinum excurratur ad Ducatum posterioris Pomeraniæ, ubi Cassubia desinit, & Vandaliæ nomen populis relictum est, acceditur ad fluvium Grabovium, qui utramque Pomeraniam quasi dissecat, &, ubi in Wipperam non procul à mari influit, Rugewaldium in finibus maris ibi situm est, omninò à Rege Waldio, propè initium Regæ fluv. sito, distinctum. Vrbs autem hæc propter commoditatem situs Pomeranicæ illius partis versus Vandaliam metropolis una habetur, quum inde omnis generis commercia ad victum & amictum facientia petantur. Sclagam quidem habet vicinam urbem; sed commoditate loci longè eam exuperat. Est quoque terra ea aquis irrigua, dives agris, pascuis & sylvis, ut inde pecore, piscibus, necessario frumento, butyro & melle & similibus rebus ad aliquot milliaria, ubi non

mon-

montosa est, satis abundet.

Sic etiam Stolpa Eoæ Pomeraniæ altera metropolis, ad fluvium eiusdem nomin s sita, bonorum ingeniorum ferax; honesta gubernatione, civium frequentia & commerciis scholaque benè constituta per aliquot hæc tempora iuxta loci qualitatem sanè admodum floruit. Etiam ab antiquis temporibus eorum virtus præcellens habita fuit & pietas, quod egregio incolæ olim demonstrarunt exemplo. Etenim huius civitatis in Principes suos ea observantia & fides fuit, ut à Magistro & fratribus ordinis Teutonici in Borussia, quibus, pro ingenti summa auri, ditio Stolpensis oppignorata erat, proprio ære & facultatibus se redemerit, & Principibus Pomeraniæ Bogislao, Barnimo, & Wratislao fratribus, Wratislai filiis, *circa an.* 1340. se rursum adiunxerit. Quippe æquius putabat sub nativi Domini tutela in libertate pactorum & privilegiorum vivere, quàm alterius dominium insolentius in servitio impatienter ferre, quum nec sic fœdus Hanseaticum ritè colere potuisset, quod tàm iniquè ab ordinis Teutonici collegio aliàs tractabatur sæpius, uti id alibi refertur.

Prius-

Priusquam ulterius ad Borussiæ & Emporium metropolitanum Gedanum progrediamur, paucis heic nobis subnectendæ veniunt urbes his locis vicinæ, quæ ad Hansam quoque spectant, ceu sunt Francofurtum ad Viadrum, Berolinum, Brandeburgum, & Vratislavia.

Francofurti autem origo Sunnoni 2. Clodomiri filio & Rechimeri Regis Francorum, qui colonias 18000 hominum ex suo regno consensu aut potius ex consilio Witekindi Reg. Saxon. & Hermanfridi Reg. Thuringiæ, usque in Marchiam, ex quo Vandalos & Gothos tunc *Anno Chr.* 103. propulerant, deduxerat, & iis filium Sunnonem 1. præfecerat, pronepoti adscribitur. Is enim in memoriam eius rei, quod ibi Franci sui hostes Vandalos persequendo & necando traiecissent Viadrum, urbem hanc erigere & provincias suas hac exornare voluit, quàm ita pro æterno gestarum rerum testimonio exstruxit, & sic Traiectum Francorum appellavit, *an. Chr.* 146. ut inde ad *Annum* 1630 eius antiquitas in *Annos* 1485 excurrat. Sita est ad Viadrum, 2. mill. distans ab arce Kustrin, ut finem Mediæ Marchiæ addat, ceu eius regionis

8 sunt provinciæ. Verum ea varias pertulit vices, quum finibus hostium opposita fuerit. Vnde *Anno* 1253. Iohannes I. Marchio Brandeb. ex ruderibus suis per Gedanum de Hertzberge restaurari voluit, cui etiam Otto Iohannis frater calculum adiecit. Maximè enim illis arriserat urbis positus, quod commerciis esset aptissimus, quum eo tempore ita florerent Hansæ. Ideoque amplificationi eius Marchiones ultra 120 mansa agrorum ipsi adiecerunt, ut perfectum esset opus, & merces, quæ vel adverso vel secundo flumine vel etiam curribus veherentur, eo loco tuto deponi & navigiis concredi possent. *Anno* 1318 Marchio Waldemarus paulo antequam bellum contra Ericum Reg. Dan. susciperet, hanc urbem fortalitio & iurisdictione pleniori aliisque privilegiis ornavit. *Anno* 1325, quum Poloni, Litvani & Borussi magnas irruptione sua strages ederent, cives Francofurtenses in pago Zetschenovio eos oppresserunt; sed quum nimium fervidi essent, & Episcopum nimis inquietum Goritzensem, cui causa tantæ calamitatis imputatur, simul secum captivum abducerent, liberatus ex carcere hic excómunicationem

tionem à Pontif. Iohan. 21. obtinuit. Et quamvis in ea exclusione per 28. annos vixerint; tamen nihilominus Ludovicus Romanus Elect. & Marchio urbem *An.* 1351 maioribus libertatis juribus, & privilegiis vectigalium & pensionum ornavit, eidemque confirmavit eiusmodi; donec tandem *Anno* 1353 à Papa Innocentio 6 restitutio fuit impetrata sub ea conditione, ut Ecclesiæ Lebusianæ pro direptione & damno 12000 marcas Brandeb. binis vicibus solverent, ceu eius transactionis fuerunt mediatores Dux Henricus Glogoviensis & Com. Gunther. Schwartzburgicus. *Anno* 1379. Marchio Sigismundus civibus Francof. plenam libertatem cõmercia exercendi concessit, quum fœderi Hansæ se addixissent. *Anno* 1381 ingens pertulit incendium, ut aliquot 100 ædes sint igne absumptę. Post verò *Anno* 1432 Hussitæ Bohemorum adeò sæviebant, ut etiam usque ad hanc urbem excurrerent, divastationibus variis perpetratis. Marchio enim Fridericus adversarius eorum erat; inde non solum suburbium Gubischium ibi concremabant; sed etiam obsidione eam urbem gravi premebant. Verum à civibus Francof.

cof. retundebantur fortiter. *Anno* 1504. Episcopus Lebusianus apud Elect. Ioachim. 1. March. tantum contra Francofurtenses obtinuit, ut illis jurisdictionem superiorem eriperet, quod eius intercessionem pro prędone nobili non curarēt, sed eum festo Pentecostes decollarent, cui pœnæ etiam suum adiecit Bannum. Sed à Ioachimo 2. March. cuncta redemerunt. Interim Ioachimus. 1 & frater eius Albert. Archiepis. Mogunt. & Magdeb. postea factus, ibi *Anno* 1506. 27 *April.* Academiam introduxerunt, quò vocabantur Professores ex Acad. Lipsensi. Annus his versibus exprimitur:

ErIgItVr LVDVs *penes aLtaflVenta* VIaDrI,
CresCat Vt *eVeCtIs artIbVs æqVVs honor.*

De urbe Brandeburgensi supra cap. 1. actum est, quæ hac vice sufficiant pro temporis ratione; saltem hoc de novo Brandeburgo addendum puto, quod ea Marcomiri 4. filium Brandonem auctorem agnoscat, quum ab illo post *nat. Chr an.* 230. condita dicatur. *Ang. Chro March. p.* 16. Itaq; interstitium à primò condita veteri urbe Brennonis *ante Christ. n. Anno* 416.

416. usque ad originem novæ urbis est *An.* 646. Postea varias sensit occupationes & direptiones, ceu *Anno* 340. à Vandalis capta est, & in eorum potestate mansit, usque ad Caroli Magni tempora *circa ann.* 789. qui Harlungos eò traduxit, donec *Anno* 890. Billungus rex Vandalorũ denuò eam subegit, & Schorlizium dixit. Hinc Imp. Henricus Auceps: *Anno* 927. iterum recuperavit, imperioque incorporavit anno sequenti, & investivit hoc Marchionatu Comitem Sigfridum Ringelhesmensem. Exinde Metropolis nomine mansit totius Marchionatus & omnibus successoribus. Sed quoties expiravit linea familiæ, statim ad alios translatus est Marchionatus; ceu Otto I. Geroni Comiti Albenburg. & Mersburg. *Anno* 239. hunc contulit. Post obitum huius idem Imper. donavit eo Comitem BrumiconemWettinensem. Sic transiit quoque ad Gunradum Comitem Stadensem, hic Marchionatus *circa an.* 1022. Inde Albertus Comes Solrquellensis Brandeburgum cum Marchionatu obtinuit *Anno* 1042. Postea Albertus Vrsus Com. Anhal. *anno* 1154 ab Imp. Frid. locum hunc accepit. Hinc *An.*

1322.

1322. Imp. Ludovicus Bavarus filio Ludovico donavit. Sic & Imp. Carolus 4. sibi ęre recuperavit Marchionatum, & Wenzeslao filio hunc cessit *An.* 1374. Tandem *Anno* 1412. Imperat. Sigismundus, soluto ære alieno huius Marchionatus Wilhelmo Marchioni Misniæ, præfecit eidem Fridericum 5. Burggravium Noricum. Ac quùm ille *Anno* 1415. pro Marchionatu 400000. floren. solvisset, Cæsar investitura publica Cosnitzii in eum contulit ius Domin. ut ita plus quàm decies à tempore Billungi usq; ad hanc familiam *Zolleriorum* Comitum Noricorum Marchionatus Brandeb. mutationem senserit.

Quum *circa an.* 1390 inter. Francofurtum, Brandeb. & Berlinum fœdus Hanseaticum floreret maximè, & hæ civitates illud favorabiliter colerent, & tamen civitates Marchiæ perpetuis expositæ essent prædis, alias quoque in singulare ad sese pertraxerunt fœdus, atque *Anno* 1399. defensivum commerciorum Brandeburgi consociarunt, ceu fuerunt, Brandeburgum, utrumque Berlinum, Colonia, Francofurtum, Crossonia, Munchbergum, Landsbergum, Milt-waldia, Neostadium, Eberswaldeum,

Bernovia, Spandovia, Navvium, Brizena, & Belitzium. Fœderis huius contenta refert *Angel. in Chr. March. lib. 2. pag.* 174 Brandeburgum aliàs in diuturna discordia & belli motu vixit cum Magdeburgensibus *ab anno* 1391 usque 1403. & ulterius, donec mutua esset defatigatio, & bellũ cum Pomeranis *Anno* 1412. interveniret, atque pax recuperata fuit inter vicinos, uti par est, & ipsa hoc exigit naturę ratio. Est vero hodiè totius regionis principale tribunal, & multa habuit privilegia ab Imperatoribus & regibus, ceu adhuc Statua Rolandina indicat, quæ stricto gladio ibi visitur, ut nuspiam alio in loco. Nunc parent ita ut reliquæ civitates. &c.

Berlinum ad Suevum fluv., quem vulgò Spream dicunt, urbs in media Marchia sita est, cui adiacet Colonia, quæ fluvio saltẽ ab ea separata viget, ita tamẽ, ut sponte ambæ cohæreant. Nomen ab Alberto Urso Ottonis 9. Comitis Anhaldini filio impositum dicunt tunc illi, quum *an. Chr.* 931. oppidum hoc antiquum ampliori donaret spacio, & muris includeret; Velut etiam eodem tempore alias condidit urbes & arces, suo nomine

eas

eas insigniens; ut Bernoviam, Beervvaldium, Bernsteynium, Berolinią, Bernevigam &c. Ursus enim in Germanica lingua Beer significat, cum ipsi nomen Ursi ab insigni additum est, quo adhuc ita Principes Anhaltini utuntur, & id sedulò conservant. Spandovium binis milliaribus versus occidentem inde distat, ubi Spreç Havela nomen absorbet. Quamvis ob commoditatem situs & civium industriam & labore brevi accreverit satis; tamen *Anno* 1380. incendium ingens urbs ea passa est, ut prope omnes ipsi combustæ fuerint ædes, ut versus hi tempus & diem designant.

TIbVrtI festo BerLIn perIt Igne MoLesto,
Et sIc In CIneres SoLVItVr VrbIs honos.

At Sigismundus Elect. frater uterinus Wecenlai Imper., qui eum hoc Marchionatu donarat, plurima ipsis Berlinensibus præstitit subsidia, & auxit privilegia eorum, ut se eo citius recolligere valerent. Sed *Anno* 1440. cives ferociores ex successu commerciorum facti, in suum sunt admodum tumultuati senatum, magno urbis incommodo, ut refert

Crantz. in Vand. lib. 12.*c.* 10. Dum enim illi (ait.) mutuis & intestinis armis fovent diffidium, Fridericus Marchio interveniens utrisque, imposuit urbi arcem, frænum antiquæ libertatis. Sensêre tum in commune omnes, quantum sit malum intestino bello laborare. Fit enim, ut (quod Veneti scribunt in titulo SanctiMarc. in locis subjectis) grave sit non sapientibus, non habere rectorē. Quem interea Berlinenses suscepêre, dum libertati suæ nullum modum posuêre: exemplo futuri comparibus urbicis, ne per licentiam insolescant. Nihil enim magis expedit communitatibus urbium, quàm æqualiter vivere, agnoscere quemque sui ordinis gradum. Ea dum in oblivionem transeunt, ut vel gubernatores permissa abutantur potestate, vel minores lasciviant nimia libertate, venit rerum arbiter aliunde. Ad hoc enim est potestas, omnis à Deo constituta, portans gladium ad pœnam malorū &c. Ita quoque factum est, quod posthac sedem suam aulæ prorsus eò transtulerint Marchiones, ut nunc aula splendidissima exinde ibi colatur, nec amplius eius sint cives libertatis, quam ante sibi adscripse-

rant.

rant. Restat nunc, ut pauca etiam de Vratislavia, antiquo Hansæ membro, subnectamus. Est illa Silesiæ Metropolis ad confluentes Oderæ & Olanæ amnium, à Wratislao Bohemiæ Rege condita, cuius etiam nominis primam litteram in suis insignibus honoris caussa gestat. Volunt tamen nonnulli, quod Ptolomęo sit Budorgis. Dugloss. scribit eam à Mieslao Duce Poloniæ paulo ante annum Christi millesimum exstructam esse. Alii opinantur ex ruinis Budorgios resuscitatam esse Vratislaviam, quod sæpius factum, superius toties declaratum est, & verisimilius apparet. Etenim in Australi ripa Odoræ adhuc tres vel 4. domus turritæ extant, ex quarum vestigiis eximiæ vetustatis situm colligere facile est; quod ibi Duces Quadorum habitarint, quùm ex veterum scriptis constet, Quados eum incoluisse locum, qui ita à Saxonibus *Quadi* dicti sunt, quod toties eorum malitiam in crebris infestationibus experti fuissent, quum sic quoque Silesii Polonica vel Sclavonica lingua dicantur, *dis* Silesium est, quod Germanis *Quaed* aut *böse*. velut gens ea ex variis ad malitiam confluxit locis, plura destruens quam

extruens. Crevit autem urbs tractu temporis per res adversas, non tantum structuræ dignitate, quàm ex commerciorum honestiori studio mitiores redderentur; sed etiam legibus. Inde Poloniæ rex Casimirus, postquam ab exilio ex monasterio Italiæ reductus esset in regnum, *Anno* 1056. paulo antè obitum Episcopatu urbem hanc adornavit; quibus incrementis aucta ita est, ut eius civitatis Antistites aurei Episcopi, ob divitias & rerum abundantiam, dicerentur: addita quoq; est urbi præsidii & tutelæ caussa arx, cuius hodiè supersunt vestigia in loco, quem Burg vocant. A Polonis ad Boleslaum procerum devenit urbis jurisdictio, qui primus Vratislaviensium & Lignicensium Princeps factus est à Friderico Imperatore, anno MCLXIII. Boleslao successit Henricus Barbatus; huic Filius Heinricus Pius, sub quo Tartarorum incursione adacti cives, deserta urbe, quod lignea esset, parumque munita, sese in Insulam, ubi principum arx erat, recepere, incensa urbe. Sub Heinrico tertio *anno* 1260 Vratislavia novis ædificiis ornari cœpit: murus quoque eius interior, qui adhuc multis locis exstat, jactus

est.

est. Tamque grata fuit Principi in ea amplificando civium magnanimitas, ut is multis immunitatibus, & privilegiis crescētem civitatem ornarit, testatusque sit, se post Deum optimum maximum fidelibus & charissimis civibus suis Vratislaviensibus Ducatum istum debere, quorum virtute factum esset, ne iterum in Polonorum potestatem veniret. Sub Henrico 4, qui probus dictus fuit, commissa est tota civilis gubernatio civibus, quos Princeps videbat libertatis suæ impensè esse studiosos: nec potuit incendium duplex, quorum prius *Anno* 1172, posterius quadriennio post accidit, ardorem istum civium restinguere, præsertim cum ipse etiam princeps animos ipsis adderet, vetaretq; ne quis nisi ex lapide cocto vel vivo quid ædificaret. *An.* 1280 exstructum est Collegium S. Crucis. Henrico Probo Successit Henricus 4. Dux Lignicensis: Huic Henricus 5, qui VVratislaviam constituit Metropolin omnium suarū urbium. Sub hoc recepit se civitas in clientelam Bohemiæ Regis Iohannis: itaque eo defuncto Rex Patronus eius factus multas immunitates civibus concessit, eosque novo jam incendio

ad extrema redactos animavit, consilioque adiuvit, cunctaque in eam formam redegit, quæ nunc cernitur, quaque supra omnes ferè Germaniæ urbes caput extollit. Carolus 4 Cæsar partem eam urbi adiecit, quæ in ulteriori eiùs ripa cernitur trans flumen Olam; in eaque templum B. Dorotheæ exstrui curavit, ac tandem *Anno* 1348. ipse Vratislaviam venit, eiusque verbis Senatui præfecturam totius agri vicini concessit. VVenceslaus eius filius tanta in cives quosdam liberalitate & indulgentia usus esse dicitur, ut etiam tumultui qui *Anno* 1418 accidit, occasionem dederit. At frater eius Sigismundus biennio post urbem ingressus, supplicium cepit de 22 seditionis autoribus, & adhibito temperamento salutari cavit ne vel Aristocratia in Oligarchiam inposterum prolaberetur, vel plebs de optimatum potentia queri posset, abhibitis etiam in senatum de plebe quibusdam viris prudentioribus. *Bert. d. l. Anno* 1511 *mense Ianuario* Vladislaus rex Bohem. cum filio quinquenni Ludovico ab Vratislaviensibus exegit iuramentū, secumq; ducebat Hungariæ Senatores, qui suo regno id adquirere hoc actu stude-

ſtudebant, undeſaltē promiſſum dederunt regi ſoli, ſalvis privilegiis. Tūc rex Emporii veteris iura, quæ in fœdere Hanſeatico pridem exercuerant, iis renovavit, addiditq́ue, ne quis Polonus aut Germanus negotiandi cauſſa Vratiſlaviam præteriret, ſed utraque gens ibi merces ſuas deponere ac vendere cogeretur. Vnde è contra Sigiſmundus rex Polon. Vratisſlavienſibus commerciorum viam præcluſit in ſuo regno, donec quadriennio poſt *An.* 1515 in congreſſu regum Polon. Vngariç & Romani, abolitis Emporii privilegiis novis, inpriſtinum ſtatū̄m negotiationes illarum gentium Viennç reſtituerentur. *Angel. in Chron. Brand lib.* 3. *pag.* 279. *& Clytr. lib.* 6.

NOTA. In enumeratione civitatum Hanſeaticarum Pomeraniæ Chytræus & omnes, qui eum ſecuti ſunt, videlicet, *Thuanus*, *Meteranus*, *VVechnerus*, *Bertius*, & alii, errarunt admodum graviter quod Demynam urbium primæ confœderationis Hanſeaticæ non ultimam prorſus omiſerint, quū̄m tamen ipſa non in minori precio, quàm reliquæ, ſit hàbenda; ceu etiam in Regum Norvegiæ Magni 6, & Haquini 7. privilegio ipſi locus præcipuus ante alias applica-

tur. Etenim cives & magiſtratum habuit tales, qui ſemper bono publico commerciorumque promotioni addicti fuerint, & fidi Dominis territorii, ut ſupra id occaſione civitatis Anclamæ explicatum eſt.

Hic quoque id notari debet de antiqua diſpoſitione Pomeraniæ & Megapolios, quod olim tota hæc Sclavonia ad mare Balticum hucusque deducta cum parte Marchiæ in 18 pagos diſtributa fuerit, ut refert *Adamus Bremenſis pag. 5.* quæ ex eo repetit *Helmold. lib. 1. cap. 14*, quos ita recenſet *Meib. in pag. ſuis*, Pagus Brizanorum, Circipanorum, Doxanorum, Herulorum ſive Helvedorum, Kizinorum, Leubuſiorum, Linonum vel Lingonum, Obotritorum, Polaborum, Pomeranorum, Redariorum ſive Riaduriorum, (qui alio nomine etiam Tolenzi dicuntur) Rugianorum ſive Ranorum, Stoderanorum, Tollenzorum, VVagirorum, VVarnavorũ, VVilinorum & VVilzorum. De quibus conſulatur *Adam Brem. pag. 47. Helmold. lib. 1. cap. 2.* & *Rein. Reneccius* in appendice ad *Helmold.* & *Petrus Albin Chron. Miſnenſ. pag. 371.* Nunc verò in tot Ducatus & Comitatus dirempti ſunt, uti ideam ex ſuperio-

ribus

ribus allatis facilè colligere possit attentus lector.

Nec prætereri heic debet id, quod de nomine Silesiæ controvertitur inter Historicos. Olim pagus quoque Silensis dictus fuit, uti id *ex Ditmarſ. lib. 7. patet.* Nomen ab Elysiis derivat Curæus in annalibus Silesiæ. Alii à novis colonis Sclavis, prolatione nonnihil mutatâ. *Vide Peuc. lib. 4. Chron. Phil. Cremerus lib. 6. Histor. Sarmat.* è vocabulo Polonico Slesack convenas interpretatur. *Celtes lib. 2. amor. eleg. 5.* à Sleso flum. quod in Oderam currit, deducit. Alii veram nominis originem à monte excelso & grandi iuxta Dithmar., cui nomen Silensi, derivant. Vulgò mons iste dicitur Sabothus, de quo vide Poëma Francisci Fabri, cui titulus Sabothus, & descriptionem montium Germaniæ Davidis Milesii Nisseni, Silesii.

CAP.

CAP. XXIV.

De civitatibus Hanseatici fœderis in Borussia & Livonia sitis, & earum Metropoli ac Emporio universali & subordinato Hansa.

VT tractum illum universum Baltici littoris compleamus iuxta seriem eam, quam ratio Fœderis Hanseatici sibi heic exigit, necesse est, ut nunc ad Borussiam & Livoniam accedamus. Sed omnia nequeunt ita commodè explicari, uti constitutio plena requirit, quum loci & temporis commoditas id non sinat. Ideoque paucis constringemus necessaria, reliqua alii loco reservantes. Vrbes autem in istis regionibus quæ fœderi Hansæ suum nomen dederunt in Borussia sunt undecim; Dantiscum, Elbinga, Koningsberga, Culma, Thorunia & Braunsbergum: in Livonia, Riga, Derbetum, Parnovia, Revalia Nerva. quæ hoc capite explicandæ sunt nobis, quod brevibus fiet.

Quanta vero virtus & efficacia fit commerciorum, attestari quoque valet Gedanum sive Dantiscum, quæ hodiè florentissima urbs est Borussiæ.

Boruſ-

Borussia autem ab aliis & communiter Prussia dicitur. Posterius vocabulum à Bructeris derivatum putant nonnulli, quum illi ex Westphalia à Charmannis & Angrivariis eiecti secesserint in Sarmatiam ad Balticum mare, domitis ibi & expulsis Vlmigeris, Subariis & Wigevvonibus Vandalorum. Alii cum Erasmo Stella faciunt, qui Borussos populos, quorum olim sedes, teste Ptolomæo, fuit ad Riphæos montes, non longè quà Tanais ex eis erumpit, egressos patria & in hæc loca delapsos esse dicit, ut sic inde Brussia appellata sit unius litteræ suppresione. *Chytræus tamen lib* 1. *Sax. Chr.* à vicinia Russorum nomen ipsis non incomptè deducit. Occidentalē verò suum terminum habet à Vistula, & inde 50. milliaribus Germ. se exporrigit ad sinum maris usque ad Chronum fluv. quem Memmel hodiè dicunt, in finibus Lithuanorum versus ortum: à meridie Masovia & Drevaneia fl. paululum supra Thoruniam in Vistulam illabens, eam claudit; Atque continet aut dividitur tota regio in Ducalem & regiam provinciam: Ducalis pars orientalis, quæ Chrono seu Pregelio fl. adiacet, adsigna-

signatur, Schalauniaque & Graudia vocatur. Aliàs à Venedufo Principe olim in 12. Ducatus divisa fuit, quos ad 6. rettahit Stella. Miram & variam calamitatem ab eo tempore, quo sub Friderico II. Imperat. Teutonici ordinis equites, *anno* videlicet 1215. subiugarũt eam Duce Ottone postea Brandeb. *Anno* 1255. plura pertulit hæc regio; & quum ob eorum crudelem sævitiam & contributiones nimias *Anno* 1439. primùm civitates ac nobiles fœdus defensionis inter se componerent Culmæ, ac postea à Friderico III. Imperat. *Anno* 1453. Viennæ atroci sententia, omni expectatione graviori propterea condemnarentur, prorsus ad Casimirum regem Poloniæ *Anno* 1454. defecerunt; unde 12 annorum bellum variis cladibus dubium exortum est, donec *Anno* 1466 transactione Thuroniensi totius Borussiæ divisio talis in regiam & Ducalem facta est, ita ut Ducalis, cuius Metropolis est Konigsberga, in perpetua fide ac clientela Poloniæ regum maneret, & jure feudi recognosceretur à Ducibus aut Marchionibus Brandeburg. tanquam Magistri ordinis Successoribus, ubi simul ipsi regioni hisce jura sua inte-

gre-

grè sunt reservata ; unde peculiare consilium publicum, leges, judicia cum provocatione ad Regem, ærarium & belli gerendi rationem cum 14 consiliariis, qui quotannis bis *mense Maio* Mariæburgi, & Michaelis Grudenti conveniunt, habet. Regio omnis est fœcundissima, & finitimis longè beatior : ager frumenti feracissimus, ut Polonicam longè bonitate vincat : abundat melle, apibus: sicut & ingens vis est pecorum, & ferarum, ceu sunt ursi, apri, cervi, uri & bubali, equi sylvestres, Alces & ictides &c. ex quibus plenum, commercium incolæ exercuerunt, & maximè tres illæ primariæ quæ civitates sunt in parte regia, nimirum Thorunia Elbinga, & Dantiscum.

De hac autem, quum Metropolin Hanseaticam constituat, primo loco agere cœpimus, quòd nunc pertexendum est. Nomen huius urbis duplici modo exprimitur Gedanum & Dantiscum. Etenim sunt, qui sic à Getis & Danis eam vocatam esse. Quod si hoc verum ita est ; quis non videt, longè antiquiorem Dantiscanis deberi originem, quàm nunc in vulgi est opinione? Etenim Gethæ quales fuerunt gentes? Et quando in iis vixerunt locis?

locis? *Lazius in lib. 10. de migrat. gent.* dum Getas cum Gothis coniungit, & tamen alios Getas Sarmatas, alios Getas Germanos facit, primam sedem eorum in Insulis Baltici sive Brussici maris denotat; secundam in Germania ad Vistulam amnem, tertiam in Transsylvania & Dacia circa *Annum Chr.* 376. quartam in Thracia, quintam in Pannonia & Mœsia, sextam in Illyria, donec septimò transmigrarint quater in Italiam, ac inde in Galliam & Hispaniam. An non sic refutatur tacitè opinio *Cranzij in Vand. lib.* 10. c. 26, ubi refert, vixisse suo tempore, qui ab avo audierit abiectum Gdani huius statum, unde etiam hanc urbem contemptim hesternam vocat? Oppidum satis antiquum esse nominis ratio arguit, licet Goropium quis sequatur, qui ritè existimat, quasi vicus Danorum dici queat, ut sit velut *Dans vvÿck*, quod contractè *Dansÿck* aut *Danzigk*, & inde *Dantisci* pronunciationem Germanis incolis & exteris peperit; quicquid heic ex eadem analogia vocum sibi fingat Bertius, dum Dan, Codan, Cdan, Gdan, & cum terminatione Sclavonica *Gdanske*, facit eiusdem derivationis, ut inde postea fluxerit
Danzig

Danzig & Dantiscum, quùm tamen longè alienius hoc postremum à tali pronunciatione depromat. Accidit Dantisco, quod pluribus Germaniæ urbibus evenisse, superius diximus, ceu id quoque mox ex Chytræo patebit. Etenim quomodo non toties hoc est factum, ut ex vico aut oppidulo aliquo ingens sit urbis mole extructa? Quùm situs loci, & amœnitas fructifera, hominumque industria, si alicubi concurrant, multa docere & præstare queant ingeniosissima. Ita quoque evenit, ut Dantisco sive Gdano veteri nova facies *Anno* 1205. cum munimento aliquo adiecta sit, & quasi noviter condita, *uti vult And. Angel. in Ch. Brãd. l. 2 p.* 95. Superius *cap.* 9 *pag.* 241. explicatum est in migratione gentium, quod Pomeranorum Lemovii & Hermiones se in eum locum ad Vistulam, ubi hodiè Dantiscum situm est, contulerint: Vnde satis clarum est, quod non tantum illa provincia iurisdictioni Ducum Pomeraniæ per aliquot secula subiecta fuerit; sed etiam inprimis Lemovii sibi sedem talem constituerint, in qua commoditatem & opportunitatem sortis perpetuæ, sibi & posteris conserva-

re potuerint. Quodque urbs illa Ducibus Pomeraniæ præ aliis maximè arriserit, atque selectam sibi adeò habuerint, apparet ex eo, quod etiam eam ex aliorum, præsertim Marchionis-Brandeburgensis potestate, in quam ex iure hypothecæ inciderat, liberarint, ęre alieno persoluto. Etenim quum Wratislaus 3. Dux Cassubeorum & Vandalorum in Eoa sive posteriori Pomerania, ex fratris Mestevvinii carcere, in quo diu satis detentus erat, sese exsolvisset, & Marchionis Cunradi ope & auxilio usus fuisset, hoc egregiè ipsi tanquam vicino Principi præstitit, ut suas ille recuperaret ditiones. Verum quum idem Marchioni sumptus refundere nequiret, coactus est, ut eidem Civitatem Dantiscanam hypothecæ iure *Anno* 1271. oppignoraret. Id offensioni quidem admodum fuit Mestevvino fratri: Sed ne urbs ea per hanc contractus talis occasionem illis planè abalienaretur, ex insidiis illum locum iterum occupavit, & pro iure suo Marchioni 30 millia marcarum, quod alii 10. millia Schockiorum dicunt, in vigorem plenariæ redemptionis solvit. *Andr. Angel. in Chr. Brand. lib. 2. pag.* 108. Nihilominus

nus Marchiones Brandeb. haud desierunt eam iterū ambire provinciam & urbem, præsertim quùm Crucigerorum Fratrum Duces agerent; unde factum est, quod etiam Vladislaus Locticus rex Poloniæ ibi non tantum sibi caveret de finibus regni; sed etiam, quum à Primislao Mestevvini Pomeranici agnato in hæreditatem accepisset eum locum, Gedani ab incolis iusiurandum *Anno* 1306. acciperet. *Neuveb. in Icon. pag.* 78. Quum vero multæ aliæ difficultates ipsi objicerentur, accessit etiam hoc, quod *Anno* 1308. Marchio Woldemarus, ex consensu Marchionis Iohannis, cujus tunc erat tutor, Magno Magistro ordinis Teutonici partem Pomerelliç occupatam, videlicet Dantiscum, Dischaviam & Schwetzam cum pertinentibus juribus pro 10 mill. marcarum argentearum precio, juxta pōdus Brandeburg., vendiderit, cum ea conditione, ut urbes eas cum territoriis suis, quæ loca tunc Rex Poloniæ milite suo impleta adhuc tenebat, in suam quibuscunque modis & viribus simul redigerent potestatem & dominium. Demum quoque alium in præiudicium Ducum Pomeraniæ inter sese composuerunt contractum,

ſub cuius prætextu Fratres Crucigeri univerſam Pomerelliam à Marchione Woldemaro ſibi cum omnibus pertinentiis pro 100. millen. Marcis ampliatorum groſſorum (ut vocabantur) coemerunt , & in iuris ſui poteſtatem redegerunt: velut originale illud in Curia Brandeburgenſi ſub dato *Anno Domini* 1311. in vigilia beati Iacobi Apoſtoli adhuc extat & adſervatur. Num verò legitimi fuerint tales contractus, quod *Chron. Polon.* planè negat, id inter eos diſputetur, ait *And. Angel. lib. 2. Chron. Brand. pag.* 123. Hoc certè omninò conſtat, ingentes propter Dantiſcanos ſub hoc Vladiſlao Lectico Poloniæ rege fuiſſe motus & mutationes, & Poloniæ regem certis pactis Crucigeris fratribus conceſſiſſe arcem Gedanenſem cum oppido. Verum nimis ſerò ſentit tandem , quod oves lupis commiſiſſet , ait *Neugeb. dict. lib. Icon. Reg. Pol. pag.* 79. Namque inde profluxit ille contractus emptionis , quem cum Marchion. inierunt fratres Crucigeri in præiudicium Pomeran. & Regis huius Polon. Quare iſti novi Domini urbem hanc ampliori extendere forma ſtatim cœperunt, ut arx verſus meridiem ſita maneret , & urbs oſtii·

marini

marini commoditatem firmiorem propter commercia sortiretur. Arci huic originem suam veram adscribit *Chytræ. in Chron. Saxon. lib.* 23. *pag.* 643. Waldemaro I. Daniæ Regi, quod tunc Sobislao Pomeraniæ Duci Mestvini proavo bellum inferens, eam circa *Annum Christ.* 1164 condiderit ad Vistulæ ostium, ut receptum tutum classis haberet: Quam, discedente rege, Sobislaus occuparit, & oppidum ei adiecerit, unde urbi ita ex hac occasione hoc nomen Dantisci sit à Danis natum, & meritò Danorum vicus aut discessus dicatur.

Vbi iterum concidit Bertii coniectura duplex, quod urbs hæc ipsi condita videatur circa *ann. Christ.* 1400 aut paulò antè: tum quoque, quod illa ex Thoruniæ olim florentis (ut sunt humanarum rerum vices) interitu sit orta. Etenim Thorunia adhuc satis floret, eiusque nobile Emporium saltem *Anno* 1225. ad Vistulam extructũ perhibetur. Quomodo igitur genitrix Thorunia esse poterit Dantisci, si hæc urbs *annis* 20 antiquior sit, iuxta And. Angeli sententiam? Si rem exactè pensitemus, sanè contrarium planè erit statuendum, quod videlicet Thorunia jure

Emporii sit donata propter Dantiscum, ut illuc frumentorum copia ex regno undique interiori Poloniæ adveheretur, & inde, cum mercibus aliis, navigiis Dantiscum tanquam ad commune emporium eius & Pomesamiæ, Pomerelliæ Culmigeriæque per Vistulam transportaretur. Accessit proinde hoc etiam, quod rex Poloniæ Primislaus, Primislai Ducis Posnaniensis filius Posthumus, uti firmioris subsidii, quod ad stabilimentum regni sui faceret, perquam erat cupidus, (quoniam Cruciferos fratres, qui iam per 80 *annos* Borussiam vicinam occuparant, de Gedano capiendo consultare suboluecerat) *anno* 1295 munire ulterius asseribus, ceu ratio belli id tum ferebat, urbem cœperit, ut ita hostes suos præveniendo anteverteret, quùm eam urbem iam antehac sibi destinassent Crucigeri fratres ordinis Teutonici. Etenim jam ante non sine vallo fuit & alio munimento; licet postea muro cincta fuerit, ut id colligitur ex inscriptione in summo templo posita, quæ sic se habet: *Anno Domini* M. CCC. XLII. quarta post Lætare, positus est primus lapis muri civitatis DANTSK, & postea proxima feria sexta positus

est

est primus lapis muri Ecclesiæ Beatæ Virginis Mariæ. &c. Ex quo patet, non exiguas tunc fuisse opes civitatis, quod tam operosas & sumptuosas uno tempore perfecerint cives extructiones maximi momenti & munimenti. Velut etiam ipsa testatur inscriptio hæc, quod tunc pridem fuerit civitas. Vnde mirum est, quod *Petr. Bertius in Comment. rer. Germ. lib.* 3. de hac urbe agens, ita vicum apertum *circa annum Chr.* 1295 dixerit, quum non tantum magna Gedanorum vis & virtus per 80 *annos* fuerit antehac in defensione contra Fratres Crucigeros, sed etiam libertatem suam commercii sub tutela tunc Regis Polon. conservarint, ut Crucigeri singulare de iis capiendis consilium inierint, ceu habet *Histor. Pol. de Primislao, & id testatur Sal. Neugeb. in vit. Pr. p.* 74. Ita commoditas loci & commerciorum omnium abundantia prægnans fecit, quod Dantiscum à prima statim origine satis potenti vigore sub Ducibus Pomeraniæ floruerit. Namque non tantum ingens frumentorum copia advehebatur; sed etiam mare ibidem & fluvii passim incredibilem piscium fœturam subministrabant, Sicut & singulare Dei

beneficium in littoribus Borussiæ conspicitur, quod incolæ ibi succinum colligant, quod Barnsteyn ab urendo, Græcis electrum est; & duplex habetur; fulvi tamen cum translucenti fulgore, quum quasi ignem repræsentet, maior est gratia, quàm in quo decocti mellis lenitas noscitur: Sic & sylvæ circumiacent incæduæ, unde vis ingens ad navalem usum, quæ inde in remotissimas oras deferuntur, dependet, ut emporiũ universale illius terræ semper fuerit frequentissimum. Vnde etiam civitatum Hanseaticarum creberrima illuc fuit navigatio adeò, ut principale sibi id iis in locis seligerent Emporium & portum. Conradus Dux Masoviæ, Boleslai 3. Regis Poloniæ, quem ab ore retorto Crivoustum dixêre, ex quinto & minimo filiorum Casimiro nepos, multum discordiæ alebat cum vicinis Borussis, qui mutuis se invicem admodum divexabant infestationibus. Ideoque cum toto suo exercitu ordinum quendam Hermannum de Salza, qui trigesimus erat Crucigerorum fratrum Magister, conducebat; Hi Fratres ordinis Teutonici tantos progressus belli in Borussia fecerunt, ut dimidiam propè partem

tem primo intuitu obruerent. Et quamvis ille Conradus Dux Masoviæ pactum de communi dividundo cum iisdem iniisset, tamen quùm *anno* 1220. ad novam revocarentur expeditionem, & felici uterentur fortuna, eam omnem ita in sese converterunt, ut nullius pacti amplius memores essent, sed primum Culmensem terram, & postea, debellatis Borussis, potissimam partem usque ad Prægelam fluv. in possessionem suam abripuerint, cuius proprietas quoque & dominium à Friderico 2. Imperatore contra Polonos ipsis privilegio singulari decreta & confirmata fuit. Et quamvis *Anno* 1322 Fratres Crucigeri Dantiscum & Pomerelliam totam subiugarint; tamen Dantisci libertatem commerciorum sibi semper salvam pro temporis ratione retinuerunt; quumque *anno* 1454 se cum reliquis civitatibus liberioris iuris Casimiro Regi Poloniæ 3. sub conditionibus certis dedissent, transtulerunt quoque Dantiscani pleniorem Emporii in sese respectum. Apparet ex ipsis receptionis articulis, quãta in ea re Dantisci fuerit auctoritas. Confœderati enim Borussi recepti sunt à Casimiro quidem; sed non aliis

ſe dedidêre regi huic conditionibus, quàm ut membrum eſſent Reipublicæ Polonicæ, & pari conſilio tam in votando quàm decidendo cum Statibus Polon. gauderent in Comitiis, etiam in ipſa regis electione. Quæ bona, jura, privilegia quisque haberet, retineret. Iure quiſque ſuo & ſtatutis uteretur. Honores, magiſtratusque & præfecturæ non aliis, quàm Boruſſis traderentur. Telonia omnia & portoria ſublata ſint. Arces urbibus nullæ reſtaurarentur. Mercatoribus negotiari in Polonia ubique liberum maneret. Bona naufragia iis, quorum fuiſſent aut eorum hæredibus relinquerentur. Monetæ cudendæ cum inſcriptione regia quibusdam civitatibus ius eſſet. Quæ 6 *Martij Anno* 1454. Cracoviæ tranſactaſunt. Sic Commendator Senatui Dantiſcano 11 *Febr. an. eodem* arcem cedere coactus fuerat; & ſecutæ ſunt reliquæ urbes & arces, ut intra menſis ſpacium Crucigeri ultra 67. amiſerint hac defectione. Ac Dantiſcani bis Mariæburgum obſedêre; Quamvis etiam *Anno* 1455 Teutonici Dantiſcum impugnarint; tamen fortiter repulſi ſunt. Inde ſequenti *anno* 1456 alia via concitaruut ſeditiones inter

cives

cives ibi & Toruniæ, quùm Christianus I Rex Dan. Ordinis amicus Dantiscanos & eorum naves passim detineret. Novi magistratus quoque à vulgo electi sunt: Et tamen eluctati sunt *anno* 1457. accedente rege ad urbem; sicut & illuc venit Carolus Canuti Rex Sueciæ, & ibi aliquot annis à suis ejectus commoratus est. Belgæ tamen & Dani in gratiam ordinis, ut commercia regionis in se transferrent, infensi adeo fuerunt Dantiscanis, ut passim in mari eos carperent, donec induciæ sequentibus annis sat infideles sancitæ sunt, ac tandem plena pacificatio *anno* 1466 Toruniensis cum divisione totius regionis, ut superius dictum, confecta est. Quatuordecim annorum bellum, ita suis præcipuè sumptibus contra Crucigeros gerere coacti sunt, ut non tantum semetipsos Dantiscani, sed etiam Borussiam Polono regi deditam conservarint; unde meritò in eam amplitudinem & splendorem pervenit, ut præcipuum Eoi maris & universæ Hansæ Metropoliticum Emporium celebretur. Etenim reliquas civitates omnes fœderi Hanseatico addictas fovet & tenet. Velut etiam inde non exiguam *anno* 1576

pertu-

pertulit cladem, quod adeò ferventer sui voti auctoritatem, in electione regis novi Maximiliani contra Stephanum Bathoræum, conservare studeret. Tandem tamen Regi ex interpositione Elect. Sax. & Brandeb. ac Landgravii Hassiæ per transactionem supplex facta est, & cum eodem in gratiam rediit, iuxta tenorem, quem describit *Chytræ. Sax. Chron. lib.* 23. *p.*648.

Thorunia, sive Turunia ut ab aliis vocatur, urbs est Borussiæ Culmigeriæ ad Vistulam sita versus Poloniam, & à Dantisco 24 milliaria distat, ut sit emporium in re frumentaria & melle aliisque commerciis Polonicis Dantisco principaliter inserviens. Quod *anno* 1235 ibi emporium hoc maximè extructum sit, supra indicavimus. Cum Dantisco quoque se simul Hanseatico fœderi inde addixit. Nihilominus Stephanus Bathor. rex, quùm *anno* 1577. Gedanum obsideret, à Ducibus Pomeraniæ petiit, ut ex Thorunia possent commercia partim in Pomeraniam flecti: velut etiam putavit, quod magna merx per Wartham Stetinum versus pervehi valerer. Sed quùm infinitæ esset hoc propositum diffi-

difficultatis, ritè mutatum fuit. Celebre quoque nomen habet ex aliquot tractatibus & induciis maximè *anno* 1521 ibi habitis. Nostris verò temporibus urbs ea ex Synodo quadam, quæ *anno* 1595 celebrata ibi fuit, claret. Sed non omnia heic referri possunt, & quæ de Cracovia veteri Hansæ heic essent inserenda, alii loco nunc reservantur.

Culma, aliis Chulmen, sive Culima, sic quoque in eadem provincia, quę ab hac urbe nomen gerit, urbs ad Vistulam sita est ita, ut Thorunienses hanc prænavigare cogantur, quũ 5 milliaribus ab urbe Thorunia versus Dantiscum distet, ut quasi medium locum inter Thoruniam & Gaudentiam teneat. Quum ex circumiacentibus oppidis, arcibus & pagis omnes excipiat ubertim merces, emporii quoque ius inde exercet, & Hansæ nomen dedit non obscurum.

Elbinga verò Hogerlandiæ principalis civitas & omnium ibi maxima inter lacum Drausenicum & sinum recentem ad fluvium eiusdem nominis, unde sic urbs dicta est, situm optimum habet; splendidis civium opibus & mercatorum frequentia diu celebris fuit, velut etiam ex fortitudine

dine incolarum clarum gestat nomen. Namque cum Dantiscanis se ex sævitia Crucigerorum & Magistri Teutonici simili conatu liberare laboravit, uti in exemplo videre est. Quum enim *anno* 1521 in diuturno illo bello Albertus Brandenb. Magist. magn. Teuton. ordinis, (qui propterea à rege Sigismundo Polon. debellabatur, quod ei homagium denegasset, quod tamen seposito ordinis huius titulo *anno* 1525 tandem in nova Ducis Borussiæ forma acceptavit cum investitura) ex Regiomonte aliquos duces cum militum copia magna mitteret, qui ex insidiis Elbingam obruere tentarent adeò, ut quoque iam portam anteriorem & muros occupassent, & clathros deiectos securibus aperire conarentur; cives, perfracta fornicatione lapidum in turri portæ, lapides & vasa cineris calcisq; in eos deiecerunt, ut re infecta decedere cogerentur. Vnde irritati Elbingẽses; ut vim illatam ulciscerentur, in civitatem vicinam Hallandiam erumpunt, & arce ibi solo æquata, machinas omnes hostibus illis ex ordine Teut. Elbingam transportari curant. *Chytr. lib.* 8. *Sax.* Stephanus Bath. rex Polon., quũm *anno*

1577

1577 Gedanum oppugnaret, omne ius Emporii Elbingam transtulit, quod etiam Lubeccensibus & omnibus Societatis Hanseaticæ urbibus indicavit, simul petens, ne quid Gedanensibus amplius amicitiæ iure indulgerent. Promisit ita Hanseaticis, quod securam & liberam commerciorum negotiationem magno & meliori fructu ibi possent perficere. Portus enim satis commodus est. Sed confœderatæ civitates hoc quidem acceptarunt; tamen favorem pristinum ex iure fœderis Dantiscanis abnegare non potuerunt. *Anno* autem 1542 ab Alberto duce ibi Schola illustris introducta est.

Brunsberga quinta in Borussia Hansæ civitas ibi ad Passariam fl. ubi eum Bibera suo affluvio adauget, in Pogesamia sita est, non procul à sinu recenti vicinam urbem Fravvvenburgum versus occidentem respicit. Passariæ fl. ostium, quod ultra 2. mill. inde non distat, admodum commodum exhibet urbi portum, unde ex ditione Warmiensi multa huc confluunt commercia & merces. Sinum ibi maris Habum vocant incolæ. Vrbs hæc Alberto March. Brand. tanquam Magist. Ord. Teutonici tutum præ-

ſidium *Anno* 1520. uſque ad finem belli præſtitit, donec in plenam regis Polon. conceſſit poteſtatem. Habet autem illa eandem cum Koningsberga ab *Anno* 1255. originem, ut nunc dicemus. Koningsberga enim quam & Regiomontem dicunt, trans Pregelum flu. Sambiæ peninſulæ ad aquilonem in Ducali Boruſſia principalis urbs eſt & maxima, omniumque rerum ad victum pertinentium copia abundat. *Anno* 1255, quum Marchio Otto Brandeb. cum affine ſuo Ottackero, quem alii Primiſlaum 2. faciunt, Rege Bohemiæ aliiſque Germaniæ Ducibus expeditionem in Boruſſiam ſuſciperet, atque multi incolarum ab Archiepiſcopo Brunone Pragenſi ad Chriſtianiſmum baptiſmate ſacro perducerentur, in eius & regii huius facti memoriam hæc urbs cum Brunsberga & Regiomonte in ea Marchia cōdita eſt. *And. Angel. p.* 105. Ab initio urbs fuit, extra eam ubi nunc templū D. Nicolai: Sed poſteà *An.* 1260. exuſta, arci propius erecta fuit & vetus nunc illa vocatur. Inde aliam ei vicinā fecit Cōmendat. Bartholdus *An.* 1300, quæ Lebenicht dicitur. Sic Magn. Magiſt. Winricus à Knipenrode *An.* 1380 in Inſula tertiā
extruxit,

extruxit, quæ Kniphof dicitur, cui binis pontibus suburbium annexum est, ut quaternaria hæc urbs, quasi tribus oppidis sit distincta, ex quibus Academiæ & templi Cathedralis ac Episcopi domicilium undique fluvius, quem Pregelum dicunt, cingit. Lebenicum verò & veterem urbem alluit, cui ad Boream Principis Palatium amplum & splendidum colli impositum, unde Montis nomen regii gerit, adjacet. Vicini sunt duo spaciosi lacus seu maria aquæ dulcis: 12. milliaribus versus occasum seunum ultra Elbingam ad Dantiscum exporrigit, alterum Curlandicum 12000 ab urbe passus abest. Cives præter omnis generis artes quoque negotiationem maritimam exercent, frumenti, cinerum, picis aridæ & liquidæ, salis, lini, cannabis, lanæ, ceræ, sebi, tignorum, mellis, pellium &c. Atque ita non tantum aula Principis, sed etiam celeberrimo urbs gaudet emporio: imò *An.* 1544. Albertus Marchio Brandeb. eam tertio beneficio Academiæ adornavit. Qui tumultus & transacti o ibi inter Regē, Ducem & Provincialis Status fuerit *Anno* 1566, cognoscatur apud *Chyt. in Sax. lib.* 21. *pag.* 559. *& seqq.*

Si hinc ultra Curonensem lacum per Samogittiam & Curlandiam usque ad Duinam fluvium, qui terminum huic Ducatui exhibet, excurratur, ad maris Baltici sinum magnũ Livonicum tendendo, non procul à Duinæ ostio se offert Rîga, metropolis Lettorum. Vniversa enim Livonia, dum se usque ad Nervam Emporium insigne ultra 220. milliaria extendit, tres potissimum partes, locis & linguis distinctas continet, videlicet Esthiam Lettiam & Curlandiam. In Curlandia verò non amplius est civitas, quæ fœdus Hanseaticum respiciat, nisi quod olim Goldingen & Winda sive Kies celebres tum propter aulam Ordinis Teutonici & comitia ibidem habita in eo quoque locum obtinuerint suum. Lettiæ autem & fermè totius Livoniæ caput inter civitates est Riga ad Duinam, ubi 2. milliaribus infra eam in sinum Venedicum sive Livonicum se exonerat. Colonia hæc Bremensium est, à quibus etiam primus iste aditus in sinum Livoniæ mercatoribus patefactus est: ubi post primam σύῤῥαξιν cum Livis populis à Duinę ostio versus Parnoviam in littore habitantibus, amicitiam & fœdera

dera *circa annum Chr.* 1160 pro se & mercatoribus suis, quos deinceps adducturi essent, fecerunt, ac prima cum eis commercia rerum permutatione fuerunt; at permissu Livonum in Duinæ flu. insula sacellum extructum, quæ Kircholm deinceps appellata est. Paulo post Menardo Segebergensi monacho per mercatores in Livoniam adducto, latius religio Christi propagata fuit; quem, petentibus id regulis aut nobilibus populi, Alexander 3. Papa pro Episcopo ibidem confirmavit *Anno* 1170. Quum igitur ædificiorum strues ibi accrevisset ex commerciorum occasione, secundus Episcop. Brema missus Bertoldus, urbi condendæ muniendæ operam dedit, adiutus à Bremensibus & fratribus Ensiferis. *Anno* verò 1196. post internecionem Bertoldi, Albertus ex Bremensi collegio evocatus huc fuit, impetrata confirmatione à Bremensi Antistite. Is urbem inceptam *Anno* 1200. muro cinxit. Crevit inde urbs in eam potentiam assiduitate mercatorũ, ut munimentum contra paganos exhiberet, & Archiepiscopali cathedra donata sit. Quùm verò Ensiferi fratres sæpius succumberent, quos Templarios di-

cunt, quorum Dux Vinno erat, advocarunt in auxilium Marianos ex Borussia *circa An.* 1228, quæ res postea magnæ calamitati fuit incolis & Episcopis ipsis. Etenim fratres Teutonici non saltem Rigæ imponebant arcem Dunemundam; sed etiam omnem iurisdictionis potentiam per Livoniam totam & Borussiam suo Magistro in monte Regio præsidenti adscribebant; Econtra Archiepiscopus Rigensis omnem inspectionem in Episcopatus Curiensem, Revaliensem, Torpatensem & Osilcensem sibi attribuebat ab *Anno* 1255. primi præsulis Adolphi: unde *Anno* 1298. cæsus est à Rigensibus Magister Teut. Bruno cum 60. fratribus, & postea, iterum *An.* 1309. ad Treidam iidem cum confœderatis Lithuanis Teutonicum ordinem oppresserunt. Atqui *Anno* 1327, quod infesta essent ipsorum navibus, arcem eorum Rigenses Dunemundam occuparent; inde mox ab illis fratr. obsessa & in deditionem coacta; disiectisque muris & portis, magna vi pecuniæ hæc urbs mulctata est, præsertim quum eo tempore Archiepiscopus urbis apud Pontif. Rom abesset. Et quamvis Engelhardus à Dalem Archiep.

chiep. *Anno* 1340. restitutionem urbis ab Ord. Magist. petierit frustrà, tamen Archiep. Fromhildus successor eius ex decisione Caroli IV. Imperat. & consensu Pontf. M. tantum obtinuit, ut *Anno* 1348. *die* 7. *Maÿ* Dantisci per transactionẽ cum Teut. Ord. urbs cum Iurisdictione ipsi sit restituta. Vbi iterum error *Bertÿ lib.* 3. *Com. rer. Germ.* notandus venit ad huius urbis descriptionem, quum expresse ponat, quod Stephanus Archiepiscop. Reg. ex ea urbe victores Teutonos expulerit, & Dunæmundam solo æquarit, atque excommunicationem Magistri Ord. apud Sixtum 4. Pontif. obtinuerit, quum tamen non tantum spacium totius seculi & ultra interveniat, dum Sixt. 4. *Anno Chr.* 1471 creatus fuit; sed etiam Stephanus Archiep. restitutus *Anno* 1480. tantæ fuerit paupertatis, ut direptis Ecclesiæ bonis, nec habuerit, unde se honestè aleret, & inde tanquam exclusus à Bernhardo Ordin. Magn. in mærore extinctus fuerit. Rigenses verò interea propriæ libertatis vindices Dunæmundam obsidione longa defatigatam iterum occuparunt, & *an.* 1485. demoliti sunt. Sic nec fuit usquam

Adolphus de Blettenberg Magist. Teut. ut ibidem vult Bertius; sed Walterus à Plettenberg, qui non vi, ut idem dicit Bert., sed sapienti consilio ad officium reduxit Rigenses, ac potius vires in Moschos & externos hostes direxit *Anno* 1498, ceu iste quoque id effecit sua coniunctione, ut in Ord. Borussiæ soli superioris German. nobiles, & in Livonicum soli Westphali reciperentur. *an.* 1563. Rigam Rex Polon. sibi prorsus subiecit, donec nuper *Anno* 1620, ut supra dictum est, Rex Sueciæ Gustavus Adolphus eam stratagemate sibi iterum vindicarit. Plurimæ fuerunt Livoniæ mutationes, ut fere perpetuò fuerit belli ex vicinis regionibus Moscoviæ, Poloniæ, Sueciæ Daniæq; subiectum, unde usqueplanè exhausta est populis regio: Riga tamen cum Revalia propter Emporia sua semper floruerunt, ceu Rigæ in primis Emporium totius illius tractus post Gedanum diversarum nationum frequentatione celeberrimum, situ plano, qualis est totius pæne Livoniæ. Magna in urbe annonæ fuit ubertas ob frumenti copiam, quum adhuc populosa esset regio, quod inde navibus onerariis petitum à

merca-

mercatoribus Hollandis, Zelandis, Anglisque variè per reliquum orbem distrahebatur. Nunc etiam ex Muscovia talis copia appetitur, vastata ita miserè Livonia. Bos pinguis 3. thaleris venit, porcus saginitus thalero &c. Notabile hoc, quod quum *Anno* 1394. Iohan. Archiep. Rigensi nobilitas diœcesis obedientiam plenam negaret, & ille frustrà vi uteretur, tandem utraque pars in Episcop. Warmiensem & Senatum Lubecens. compromiserit, quæ etiam decisionem caussæ *Anno* 1397. 14. *Iulij* publicavit. Tanta fuit auctoritas Lubecensium semper in fœdere hoc Hanseatico, ut etiam statuta eorum civitatibus cunctis liberis ad Mare Balth. in libertatis signum undique fuerint approbata, ceu etiam adhuc ex tali iure vivunt Rigenses. Reliqua, quum de Rigensibus non iam queamus subnectere, possunt utplurimum *ex Chyt. Sax. peti*. Ast quomodo à Rege Sueciæ moderno Gust. Adolpho 16. *Sept. an.* 1621. sit capta, id supra *cap.* 18. *p.* 485. dictum est.

Ex Lettorū provincia si hinc à Riga ad Esthorum regionem commigremus, investigando secundam Hansæ civitatem iuxta sitam, offert se

in Odenpoa provincia, Parnovia urbs. Namque Esthorum regio quatuor cótinet provincias, Odenpoam, Wirriam sive Wirland, Wickkiam, & Harriam. Odenpoa duas civitates Hanseaticas fovet, Derptum sive Toparum, & Parnoviam. Hæc verò à Chytræo & aliis, qui ducem hunc sequuntur, in glossis suis planè omissa est, quùm tamen nunquam expuncta fuerit ex fœdere Haseatico, sed etiamnum inter eas corporis Hansæ civitates refeRatur, qui in quotisatione contributionis annuæ locum suum sartum tectum habent, ut infra patebit. Est autem Odenpoæ Esthorum Principalis maritima civitas hæc Parnovia, sic nomen gerens à fluvio Parnow, qui in Sylva ampla intra Becam flu. & arcem Weissensteynium originem trahit, indeq; in semicirculú se extendens Felam flu. excipit, cum quo se in sinum maris, qui intra veterem & novam Pernoam interjacet, una cum socio flu. Pernkcia effundit, ut adeo locus huius urbis admodum Emporio sit commodus, & commerciis illius terræ omnibus congruenter aptus. Merces enim hinc præter frumentum petuntur, pix liquida, linum, cineres coria, pelles ursorum,

alcium,

alcium, vulpium, castorum, sabellorum, martarum, hermelinorum, asseres, trabes, ligna cæsa & levigata ad naves fabricandas, aliaque id genus. Totus enim Livonum provinciæ huius tractus usque ad Derptum versus fl. Becam usque Emporio in talibus rebus inservit.

Derptum, sive Derbatum, quod aliis quoque Torpatum est, Ruthenis Iuryowgorod, urbs magna & Parnovia amplior digniorque propter sedem Episcopalem; locum habet intra duos lacus mediterraneum, quam Becu fluv., quem incolæ Embeccam vocant, alluit in medio, dum ex lacu Worzero prope oppidum Kanelicht oritur, & per duas sinuationes amplas in lacum alterum Peiba sive Beibum, cuius longitudo ad 45. mill. Italica exporrigitur, decurrit. Ante fratres autem Teuton. Ord. fuit cum arce sua Russis subiecta: Volquinus tamen tertius Magn. Magist. ordinis *Anno* 1230 vi eam occupavit, unde postea sedes Episcopi facta est, quum VValdemarus II. rex Dan. etiam missis in Livoniam copiis urbem Revaliam; inde VVesebergam & Nervam paulo ante, vid. *anno* 1223, condidisset. Floruit hæc urbs dives sub

poteſtate Ord. Teut. *per* 328. *Annos*. Aſt *anno* 1558. à Moſcho nimum ſæviente occupata & direpta fuit, tunc multi civium Lubeccam confugêre. *vid. Clyt. Sax. lib.* 19. *p.* 497. Sub iugo Moſchico per 25. *Annos* vivere coacta eſt urbs iſta, donec à Rege Poloniæ vindicaretur, qui *An.* 1582. novis eam ornavit privilegiis; ſed nunc Regi Sueciæ paret.

Revalia hinc ſequitur, quarta Hanſæ civitas in Livonia. Metropolim in Eſthorum provincia Harria conſtituit, & verſus Aquilonem ad mare Balticum ſita eſt, nihilo Riga inferior, à VValdemaro Reg. Dan. 2. *anno* 1230. condita, & inſigni regni Daniæ, tribus videlicet Leonibus ornata eſt ſimulac cum privilegiis, unde & jus Lubeccenſe habent ac colunt. Diu fuit ſub regno Daniæ, donec *Anno* 1347. Goſvvinus ab Eck Mag. Ord. hanc urbem, VVeſebergam & Nervam à VValdemaro IV. rege Dan. 19000. marcis argenti emeret, & Livoniæ adjiceret. Sed *anno* 1560, Ruſsis Livoniam crudeliter expugnantibus, & urbem hanc variè oppugnantibus, cives cum Senatu Revalienſes ſe in tutelam Erici Regis Sueciæ dederunt ita, ut privilegia &

immu-

immunitates integræ illis permanerent; arx verò *anno* 1570 per proditores in manum Sueciæ quoque tradita est, uti & frustra tunc à Moschis & Magno Holsatiæ duce obsessa fuit. Revalia autem in commerciis tunc magis florere cœpit, quum Hanseaticis libertas *anno* 1477. Novogardiæ in Moscovia sub ducis Iohannis tyrannide imminueretur. Verum quùm ex divitiarum accretione Revalienses superbire ac leges proprias sibi contra pacta fœderis Hanseatici conficere, monopolioque novo omnia in se derivare *anno* 1550 inciperent, avaritia hæc nimia maxime eos decepit; nec tantum Hansæ ab iisdem defecerunt, sed etiam ipse Moschus inde caussam novi belli inde prætendere non veritus fuit. Etenim nolebant Rigenses concedere, quod cum ullo alio mercatore, nec cum Russis ipsis commercium quoddam esset exercendum, nisi cum civibus suis, unde libertas negotiis periit. Proinde, quæ inter Russos & Lubeccenses aliasque Hansæ civitates ibidem ac exteras gentes commercia Revaliæ hactenus exercebantur, à Lubeccensibus & aliis Nervam translata sunt, præsertim quùm Moschus Nervam occupasset
sibi,

sibi. Nam Russi mercatores, qui Revaliam antea merces suas deportare solebant, etiam ante bellum sic offensi, commodiorem suis negotiis Nervæ locum putarant. Quare bello adversus Livoniam moto, & portu maris Baltici optato Narvæ à Moschis capto, sedem Emporii Russici, quæ Revaliæ erat, Nervæ collocarunt. Ideoque magna frequentia portus ille, non solum ab Hansis; sed exteris aliis, Anglis, Belgis, Gallis merces omnis generis convehentibus invisebatur. *Anno* 1577. Revalia acriter à Moscho oppugnata & obsidione cincta fuit, qui etiam usque ad Rigam omnia occupavit. Postquam verò Nerva à Sueco iterum occupata fuit, Revalienses sæpius sedulo se Hanseaticis civitatibus obtulerunt, instanter petentes singulis huc usque annis, ut commercium Russicum apud eos posset restitui, deprecati quoque sunt culpam: sed quùm civitates *anno* 1620 usi sint ipsi intercessione ad Moschum, ut Novogardiæ posset universale Emporium restitui noluerunt eos audire. Caussas *vid. apud Chytr. lib.* 19. *p.* 498.

Nerva autem urbs à fluvio eiusdem nominis, qui ex lacu Beibo in sinum Finni-

Finnicum, Livoniam à Rufsia separans, se effundit, velut de Parnovia dictum est, sic vocatur, & Metropolin Wirriæ constituit. Condita quoque est *anno* 1223 à Woldemaro II Rege Daniæ, ut supra retulimus; ob loci & portus commoditatem diu fovit commercia Hanseatica; donec à Carolo Sueciæ Rege *anno* 1601 *&* 1602 miserè regio devastata & occupata fuit. Fecit depopulatio nimia, quod minus frequens ex aliquot nunc annis emporium ibi floruerit, quamvis hoc nostro tempore Gustavus Adolphus ingentem laborem impendat, ut ibi commeatum mercatorum restaurare queat: velut etiam non tantum mercatores & colonos ex ipso Belgio illuc evocari curavit, sed quoque magnis privilegiis colonias illuc ducentes ornare pergit; de quo suo loco plenius.

Iam quidem etiam de Novogardia Russiæ urbe 40 milliaribus à Nerva distante, ut tractus ille ad mare Balticum in enumeratione civitatum & Emporiorum Hansæ absolveretur, nobis quid dicendum foret: verum quum illud universale constituat Emporium, suo loco ordinario.

nario in sequenti parte id relinquere cogimur, quam nunc subnectemus.

FINIS PARTIS TERTIAE.

INDEX CAPITVM,

Et series eorum, quæ singulis Capitibus continetur in Tractatu hoc Speciali, de Civit. Hanseaticarum Antiquo celeberrimoque Fœdere, eius origine & fundamentali constitutione vera.

Partis prioris, alias respectu antecedentium tertiæ,

CAP.

CAP. III.

Han-

CAP. XV.

Impe-

FINIS.

